DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962) életműve

Doktori (PhD) értekezés

Bodó Péter

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezető: Dr. Őze Sándor DSc

Kutatási műhely: Az építészéletmű, mint a történelem hű tükre (1850-1945)

Témavezető: Dr. Rozsnyai József PhD

Budapest, 2024

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Tartalomjegyzék

1. Lechner Jenő élete 5
1.1. Személyisége 10
1.2. Szakmai vitái 12
1.3. Véleménye a zsidóságról, zsidókhoz fűződő viszonya 13
1.4. Együttműködése alkotótársaival 15
1.5. Politikai kapcsolatai és elismerései 17
2. Művészetének általános jellemzése 19
2.1. A pártázatos reneszánsz és a feléje vezető út 20
2.1.1. Kiindulópont: a reneszánsz és a nagybáty hatása 20
2.1.2. A nemzeti historizmus és a nemzeti romantika 21
2.1.3. A pártázatos reneszánsz 22
2.1.4. A stílusválasztás magyarázata 27
2.1.6. A turanizmus 28
2.2. Neoklasszicizmus turáni és expresszív részletekkel 31
2.2.1. A trianoni békediktátum hatása 31
2.2.2. A stílusválasztás magyarázata 34
2.2.3. A palatinus stílus 35
2.2.4. Az újklasszicizmus 36
2.2.5. Neo-empire és biedermeier díszítés a neoklasszicista épületekben 37
2.2.7. A kormányzat támogatása és a szakma elismerése 38
2.2.8. Turáni és expresszív részletek 39
2.3. A modernizmus 42
2.3.1. Az art deco 42
2.3.2. A modernizmus szükségessége és formája 43
2.3.3. Modernizmus és nemzeti jelleg 45
2.3.4. A modernizmuson túl, a gyakorlat mezején 46
2.3.5. Az olasz építészet hatása 47
2.3.6. A második világháború utáni modernizmus 49
2.4. Műemlékvédelmi szemlélete és tevékenysége 50
2.4.1. A Műemlékek Országos Bizottságában 50
2.4.2. Munkaprogram a MOB számára 52
2.4.3. A műemlékek lajstromozása 54

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

2.4.4. A műemlékek körének kiterjesztése 57
2.4.5. A műemlékek helyreállítása 58
2.4.6. Az építészi fantázia megnyilvánulása 59
3. Építészeti alkotások 60
3.1. Az Osztrák-Magyar Monarchia időszaka (1918-ig) 60
3.2. Az első világháború végétől a nagy gazdasági világválságig (1918-1929) 117
3.3. Az 1930-as évek: világválságtól az Eucharisztikus Kongresszusig (1930-1938) 180
3.4. Az Eucharisztikus Világkongresszustól a második világháború végéig (1938-1945) 203
3.5. A második világháború után (1945-1962) 218

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Technikai előszó

Kismarty-Lechner Jenő 1942-ben, családtagjaival együtt vette fel a Kismarty- előnevet, élete nagyobb részében hivatalos neve egyszerűen Lechner Jenő volt. Emiatt a dolgozatban is alapértelmezetten ezt a formát használom, pusztán azoknál az alkotásainál írom ki a hosszú változatot, amelyeket már e név alatt hozott létre.

Kutatástörténet

Lechner Jenőről eddig még nem jelent meg átfogó monográfia, de – mivel sokrétű és karakteres életművet hozott létre – sokan foglalkoztak már vele különböző terjedelmű és jellegű írásokban. A teljesség igénye nélkül bemutatnám azokat, amelyek elősegítették a téma kutatását. Az első írások még életében megjelentek: Toroczkai Wigand Ede 1924-ben írt az addigi tervezői és szakirodalmi munkásságáról az *Élet* című újságban,[1] majd hasonló – de képekkel gazdagon illusztrált – összefoglalást közölt róla a *Magyar Iparművészet* 1928-ban.[2] Ugyanebben az évben a *Pesti Napló* munkatársa viszont interjút készített az ötven esztendős művésszel,[3] melyben nem a konkrét alkotásai, hanem világlátása, az építészettel és a kultúrával kapcsolatos általános elképzelései szerepeltek. Két évvel később, 1930-ban egy egész könyv is napvilágot látott, melyet önmagáról írt Lechner Jenő a svájci Meister der Baukunst kiadó felkérésére.[4] Ebben vegyült az előző két módszer: első felében a művészi ars poeticáját fejtette ki nagyobb terjedelemben, majd alkotásairól (tervekről és megvalósult épületekről egyaránt) állított össze egy részletes, kronologikus válogatást. Hatvanéves korában a 8 Órai Újságban,[5] majd hosszú kihagyás után, 1957-ben a *Népszabadságban*[6] jelent meg vele interjú. Utóbbiban Lengyel István újságíró nagyon érzékletesen mutatta be a még ekkor is tevékenykedő építész múltbeli érdemeit és jövőbeli terveit.

Nekrológot 1962-ben a pályatárs építész, dr. Rados Jenő írt róla a *Magyar Építőművészetben*,[7] aki egyébként a temetési búcsúbeszédét is tartotta. Ugyanő, ugyanebben a szakfolyóiratban emlékezett meg róla 1978-ban – születésének centenáriumán – egy rövid, bár nagyon informatív írásban, melyen azért érződik a személyes ismeretség is.[8] Komolyabb és objektívebb tanulmányok az 1980-as évek végén születtek róla, melyek közül kettő ugyanabban

[1] Toroczkai Wigand Ede 1924: 89-90.
[2] Magyar Iparművészet, 1928. 3-4. szám 58-67.
[3] Pesti Napló, 1928. 250. szám 40.
[4] Lechner, Jenő: *Jenő Lechner.* Mit einer Einleitung vom Künstler. Verlag „Meister der Baukunst". Aktiengesellschaft, Genf, 1930.
[5] 8 Órai Újság, 1938. 203. szám 6.
[6] Népszabadság, 1957. 71. szám 13.
[7] Rados Jenő 1962: 224.
[8] Rados Jenő 1978: 52-55.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a *Sub Minervae nationis praesidio* című kötetben jelent meg, melynek alcíme: *Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből Németh Lajos 60. születésnapjára.* Az egyikben Gábor Eszter ismertette Lechner Jenőnek a magyar nemzeti historizmus megteremtésére irányuló azon kísérletét, melynek alapjául a felvidéki pártázatos reneszánszot választotta. A szerző azon túl, hogy elhelyezte azt a 20. század első évtizedének kontextusában, még össze is vetette a hasonló jelenségekkel és értékelte is.[9] A másikban Ferkai András inkább csak érintette az ő szerepét a két világháború közötti nemzeti stílustörekvések sorában.[10] A téma iránti elkötelezettségét jelezte viszont, hogy még ugyanebben az évben publikált az *Építés- és Építészettudomány* című folyóiratban egy jóval hosszabb tanulmányt is, mely a korszak építészeinek elképzeléseit a sajtóban megjelent írásaik és egymással folytatott vitáik alapján mutatta be.[11] Lechnerrel kapcsolatban a zsidókérdés legkorábbi felemlítését és a turáni elméleteit taglalta nagyobb terjedelemben, tervezői gyakorlatáról nem szólt.

Ritoók Pál művészettörténész volt az első, aki az egész életművet vizsgálta – már történelmi távolságból – amikor 1991-ben tanulmányt írt róla az őt és Loránd testvérét bemutató kiállítás katalógusában.[12] A Magyar Építészeti Múzeum és a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumának közös kiadványában ugyanakkor az építész személyiségéről is sokat megtudhattunk unokaöccse, Kismarty-Lechner Kamill visszaemlékezésének köszönhetően.[13] Rákos Katalin az oeuvre egy addig kevéssé tárgyalt, speciális szegmensével, a budapesti városrendezési elképzelésekkel foglalkozott a *Magyar Építőművészet – Utóiratában* 2004-ben megjelent tanulmányában.[14] Mivel e téma elég jól körülhatárolható, terjedelmi okokból azt magam sem a dolgozat törzsében, hanem egy külön függelékben tárgyalom.

A Budapesti Műszaki Egyetemen őrzött gazdag tervgyűjteménye okán Vukoszávlyev Zorán építész-tanár és Hajós-Baku Eszter művészettörténész a 2010-es évek elejétől több tanulmányban is megemlítette a hazai modern templomépítészetben játszott szerepét, illetve Hajós-Baku Eszter a legújabb, 2023-ban megjelent munkáját kifejezetten az ő – megvalósult és tervben maradt – templomainak szentelte.[15] Papp Gábor György fő kutatási területe a nemzeti építészet fogalma és megjelenési formái, az erről szóló publikációiban pedig jelentős helyet foglalnak el Lechner Jenő felvidéki pártázatos reneszánsszal kapcsolatos elméletei.[16] Ablonczy

[9] Gábor Eszter 1989: 180-185.
[10] Ferkai András 1989a: 186-191.
[11] Ferkai András 1989b: 331-363.
[12] Ritoók Pál 1991: 9-15.
[13] Kismarty-Lechner Kamill 1991: 22-25.
[14] Rákos Katalin 2004: 29-39.
[15] Hajós-Baku Eszter 2023: 1-26.
[16] Papp Gábor György 2015: 167-189; Papp Gábor György 2022: 45-57.; Papp Gábor György 2024: 22-47.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Balázs a turanizmus történetét tárgyaló 2016-os könyvében érintette, szerepét inkább az ismeretterjesztésre korlátozva. Pedig tervein nagyon karakteresen jelentkezett az eszme hatása, ami érdekes módon ugyanolyan formákat eredményezett, mint ami az ugyanakkor induló német expresszionista építészetre is jellemző volt.

Granasztóiné Győrffy Katalin röviden említette a Műemlékek Országos Bizottságában betöltött szerepét,[17] de ahhoz képest, hogy milyen sokat tevékenykedett e téren az építész, eddig nagyon szűkszavúan bánt vele a művészettörténet-írás. Nem csupán a helyreállított épületek száma jelentős az életműben, legalább ennyire fontos a műemlékvédelemről alkotott modern szemlélete is. Tulajdonképpen hiánynak könyvelhetjük el azt is, hogy eddig szinte kizárólag a pártázatos reneszánsz stílusú és a modern alkotásaival foglalkoztak a kutatók, a neoklasszicista épületeivel alig. Pedig legismertebb műve, a tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-templom is ezek közé tartozik.

A mellőzés oka valószínűleg az, hogy a stílust az újhistorizmus megjelenéseként értelmezik, illetve Lechner maga is többször írt arról, hogy felsőbb nyomásra fordult ehhez a stílusirányhoz. Fontosnak tartom azonban hangsúlyozni, hogy már a kényszerítő tényező, vagyis Trianon előtt is tervezett neoklasszicista stílusban, amihez nem a történelmi események, hanem annak lokális-magyaros jellege miatt fordult. Ez egyébként szerencsésen egybeesett az első világháború előtt is jelentkező, majd a húszas években – egész Európában – kiteljesedő újklasszicizmussal. Tudatosságát jelzi, hogy külön megnevezést alkotott rá: palatinus stílus. Műemléki tevékenységére azért is fektetek hangsúlyt, mert az nemcsak elválaszthatatlan a tervezői munkától, de egyenesen ösztönözte is a művészetét.

1. Lechner Jenő élete

Lechner Jenő 1878. augusztus 23-án született Budapesten egy bajor eredetű régi művészcsaládban. Első ismert őse Lechner Mihály 1665-ben Kismartonban látta meg a napvilágot, majd 1695-ben Pestre költözött.[18] Jenő dédapjáról, Lechner Nepomuk Jánosról már többet tudni: ő is kapcsolatba került az építészettel, hiszen a Szépítő Bizottmány jegyzői tisztségét töltötte be, fia, Lechner János pedig a 19. század második felében téglagyárat alapított. Lechner Jenő apja Lechner Gyula ügyvédként dolgozott, azonban egy súlyos betegség miatt kénytelen volt pályát módosítani: középiskolai rajztanár lett. Apai ágon két nagybátyja volt: Lechner Károly orvosprofesszor, valamint Lechner Ödön építész. Anyja, Uhink Mária Antónia rokonságában is találunk művészeket: anyja Doppler Erzsébet énekesnő volt, az ő

[17] Granasztóiné Győrffy Katalin 1996: 145-169.
[18] Brunner Attila (szerk.) 2022: 40.; illetve Magyar Nemzet 1942. 8. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

testvérei Doppler Ferenc és Doppler Károly zeneszerzők Liszt Ferenccel is jó barátságot ápoltak. [19] A család apai és anyai ágon is római katolikus volt.[20]

Jenőnek öt testvére volt, három lány és két fiú. Nővérei Margit (aki Zemplényi Tivadar festőművész felesége lett) és Ella, húga Ilma. Bátyja Tibor, öccse pedig Loránd volt, utóbbi szintén építész. Az elemi iskola elvégzése után a Budapesti V. kerületi Királyi Katholikus Főgimnáziumba iratták be, az érettségi után pedig a Királyi József Műegyetem építészmérnöki szakján tanult tovább. Az 1898/1899-es tanév második félévében (1899 januárjában) kezdte meg tanulmányait.[21] Tanárai közül elsősorban Hauszmann Alajos volt rá nagy hatással, akihez végzős korában a szigorlati tervét is készítette. Tanította még Czigler Győző (Ókori alaktan), Fölser István (Ábrázoló geometria), Nagy Virgil (Általános műtörténet), Pecz Samu (Középítéstan I.), Rauscher Lajos (Ékítménytan), Steindl Imre (Középítkezések építéstörténete) és Tandor Ottó is (Középítéstan II.).[22] Az egyetemen hallgatótársa volt többek között Hofhauser Elek, Jónás Zsigmond, Radó Sándor, Reichl Kálmán, Sváb Gyula, Tichtl György, Vágó József és Warga László.[23] Lechner a nyári szünetben gyakornokként is bővítette ismereteit: 1901. július-augusztusban a Földművelésügyi Minisztérium Gazdasági Műszaki Hivatalában műszaki rajzoló volt.[24] Diplomáját 1902. június 21-én szerezte meg,[25] ezt követően Hauszmann Alajos irodájában kezdett dolgozni, részt vett a királyi palota építésében is. 1903 tavaszán felvették a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletbe,[26] melynek a későbbiekben három díját is elnyerte: 1908-ban a Czigler-érmet,[27] 1914-ben a Hollán-pályadíjat,[28] 1917-ben pedig a Fittler-érmet kapta meg.[29]

Lechner életében nagy szerepet kapott a tanítás is, mely szorosan összefüggött egykori tanárával, Nagy Virgillel. Őt Czigler Győző halála után 1905. augusztus 12-én neveztek ki nyilvános rendes tanárrá a Műegyetem Ókori Építészettörténeti Tanszékére. Korábban, az

[19] Rados Jenő 1978: 52.
[20] Lechner Jenő nyilvántartási lapja. MKE Levéltár, Országmozgósítás Bizalmas iratai. 8. fond 2. doboz
[21] BME Levéltár Hallgatói törzskönyv, 107. lapszám
[22] Műegyetemi program, 1898/99 – 1901/1902 tanévek
[23] Műegyetemi program, 1901/1902. tanév 73.
[24] A m. kir. Földművelésügyi Minisztérium Gazdasági Műszaki Hivatalának bizonyítványa 1903. február 6-án. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/6.
[25] BME Levéltár, Oklevélkönyv, Oklevél száma 2523
[26] Az 1903. március 16-i szakosztályi ülésen. MMÉEHÉ, 1903. 78.
[27] A *Modern és nemzeti építőművészet* című előadásáért kapta. A díjat, mely egy ezüst plakett volt a névadó arcképével, minden évben a legjobb önálló felolvasásért adták. MMÉE évkönyve 1934. 130.
[28] *A lengyelországi és felsőmagyarországi reneszánsz építés* című dolgozatáért kapta. A díjat minden évben két szerzőnek ítélték oda, akik a Közlönyben a legjobb tanulmányokat írták. Lechner Jenő mellett abban az évben még Falsching Antal mérnök kapta, akinek *A meridián konvergencia és a földrajzi összrendezők új számítási módja* című tanulmányát díjazták. Schilling Zoltán szerk.: A MMÉE évkönyve 1914. 29.
[29] *A renaissance építészeti emlékek Szamosújvárott* című munkájáért kapta. A díjat az építészeti vagy iparművészeti irodalom terén érdemet szerzett egyleti tag kaphatta. Frohner József (szerk.) 1934: 170.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1893/1894-es tanévtől az általános műtörténet magántanára volt és e minőségében tanította Lechnert is.[30] Később pedig irodájában is foglalkoztatta, például az egri székesegyház szentélyének helyreállításánál (1904-1905) vagy a jászkiséri plébániatemplom kifestésénél (1906).[31] Minden bizonnyal elégedett lehetett munkájával, mert kérelmezte, hogy őt is vegyék fel, javaslata pedig meghallgatásra is talált és a Műegyetem Tanácsa 1905. december 5-én kelt 1544/905 számú határozatával[32] megbízta őt a Tanszéken adjunktusi teendők ellátásával.[33]

Szabadidejében sokat utazott, többek között Erdélyben is tett gyűjtőutakat ezekben az években. Pontos menetrendet nem ismerünk, csak annyi bizonyos, hogy 1909-re már járt Kalotaszegen, az akkor tervezett bérházát ugyanis időskori visszaemlékezése szerint az ott látott motívumokkal díszítette.[34] A biztos állás megszerzése után megnősült: Unger Leó vaskereskedő lányát, a nála két évvel fiatalabb Unger Mariannát vette feleségül 1906. május 14-én. Három gyermekük született: Marianne, a későbbi grafikus művész (1907. március 18.), Jenő, aki szintén építész lett (1908. augusztus 18.) és Emil, aki orvosnak tanult (1910. január 23.).[35] 1910-ben az addigi Fehérvári út 18. szám (ma Bartók Béla út 20.) alatti lakásukból átköltöztek a csupán pár méterre lévő Mészöly utca 4. szám alatti, saját tervezésű bérházba, melynek felső szintjén az irodáját is kialakította. Felesége felmenői között is találhatunk egyébként építészeket: apai ágon egyik dédapja Pollack Mihály,[36] apjának testvére pedig Unger Emil volt.[37]

Lechner Jenőt 1907. augusztus 31-én másodosztályú tanársegéddé nevezték ki,[38] és az év október 7-én a hivatali esküt is letette.[39] 1908. október 5-én másodosztályú adjunktussá léptették elő.[40] Helyébe Nagy Virgil egyik tanársegédjeként ezután éppen öccse, Lechner Loránd lépett.[41] A hallgatók időnként Lechner Jenőt is célkeresztbe vették és karikatúrákat jelentettek meg róla a Megfagyott Muzsikus című diáklapban.[42] 1909-ben ezt írták róla: *„A*

[30] Kelecsényi Kristóf Zoltán – Gyetvainé Balogh Ágnes 2022: 74.
[31] A Kir. József-Műegyetem 1905/06. tanévének megnyitásakor 1905. szeptember hó 18-án tartott beszédek. Függelék III. 55.
[32] A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 87825/905 számon hagyta jóvá
[33] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Kimutatás a Főiskola oktatóiról, dolgozóiról
[34] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 143.
[35] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Kimutatás a Főiskola oktatóiról, dolgozóiról
[36] Ritoók Pál 1991: 23.
[37] Gábor Eszter – Hídvégi Violetta 1992: 89.
[38] 1157/907 számú egyetemi és 75.942/1907 számú VKM határozat
[39] Műegyetemi program 1907/1908. tanév. 15.
[40] 1671/908 számú egyetemi és 110.487 számú VKM határozat
[41] Kelecsényi Kristóf – Gyetvainé Balogh Ágnes 2022: 75.
[42] Megfagyott Muzsikus, 1909. 32., 1913. 47., 1920. 17-20., 1922. 27-28.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

fajmagyar. Lechnerke a magyar stílusban az utóbbi időben annyira haladt, hogy ezentúl a vaspántok helyett tulipántokat használ."[43]

1914. április 2-án első osztályú adjunktus lett.[44] Hamarosan a tudományos ranglétrán is feljebb lépett, 1915. április 11-én a műszaki tudományok doktorává avatták *A reneszánsz építés Magyarországon és határai körül* című doktori munkája alapján.[45] Magyarországon ő volt a második építész, aki doktori címet szerzett, csak Hültl Dezső előzte meg. 1918. június 27-én műegyetemi magántanárrá nevezték ki, habilitációs előadását *A renaissance és barokk építőművészet Magyarországon* címmel tartotta.

Az 1914. június 10-i nap kétszeresen is tragikus volt a család számára: pár óra különbséggel elhunyt Jenő édesapja, Lechner Gyula és nagybátyja, Lechner Ödön is. Édesanyja két évvel később, 1916 őszén szenderült jobb létre.[46] Lechner Jenő egészsége sem volt rendben, gyerekkora óta sokat betegeskedett, ami maradandó nyomokat hagyott és így nem harcolhatott az első világháborúban sem. A sors tragikuma, hogy a háború utáni években éppen a rajzoláshoz szükséges legfontosabb érzékszerve, a látása hagyta fokozatosan cserben. Szemét többször is műteni kellett. Nem vakult meg teljesen, de a húszas évek elejétől már nagyon rosszul látott. Még csak középkorú volt, mikor kézremegés is elkezdte kínozni, így már terveket sem tudott szerkeszteni. Irodája alkalmazottainak – akikről később írok hosszabban – azonban tökéletesen át tudta adni elképzeléseit, így mégis gördülékenyen tudott dolgozni. Ezt olyan emberfeletti teljesítménynek nevezték kortársai, mint amit a zenében Beethoven produkált.[47]

A Műegyetem Tanácsa Nagy Virgil betegsége miatt 1921-ben őt bízta meg a helyettesítésével, az Ókori Építészeti Tanszék tanári teendőinek ellátásával.[48] Mestere 1921. november 8-án hunyt el, két évvel később Lechner Jenő pályázott is a megüresedett tanszéki állásra,[49] de végül Wälder Gyulát nevezték ki oda nyilvános rendes tanárrá.[50] Valószínűleg ennek kompenzálására léptették elő 1923. június 23-án nyilvános rendkívüli tanárrá.[51] A kormányzó 1928. július 28-án az 59724/1928 számú rendeletével a Képzőművészeti Főiskola

[43] Megfagyott Muzsikus, 1909. 32. A diákok figyelmét az 1908-ban tartott, nagy visszhangot kiváltó előadásának köszönhette, melyet a későbbiekben természetesen részletesen bemutatok.
[44] 1179/914 számú egyetemi és 30935/1914 VKM határozat
[45] MMÉEK, 1915. 25. szám 134.
[46] Vasárnapi Ujság, 1916. 41. szám 654.
[47] Rados Jenő 1962: 224.
[48] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Kimutatás a Főiskola oktatóiról, dolgozóiról
[49] Szózat, 1923. április 27. 7.
[50] Paár Eszter 2020: 14
[51] Lechner Jenő önéletrajza. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

rendes tanárává is kinevezte.[52] Itt az építészetet mint téralakító művészetet ismertette, a tárgynak pedig – mely a tanrendben csak heti nyolc órában szerepelt – az *Építési enciklopédia* címet adta.[53] Tanterme az Epreskertben, a szobrásznövendékek képzési helyén volt. Haladó pedagógiai módszereket alkalmazott: az alsó évfolyamok gyakorlati óráit a végzős hallgatókra bízta (hiszen az intézményben rajztanárokat is képeztek), így ők is szert tettek újfajta tapasztalatokra.[54] Lechner Jenő 1935-től póttagja, 1937-1939 között rendes tagja volt a Rektori Tanácsnak.[55]

Az 1940-es évek elején az egyre erősödő német nyomásgyakorlás ellen tiltakozva a család névváltoztatási kérelemmel fordult a Belügyminisztériumhoz: Kismartoni-Lechnerre szerették volna módosítani családnevüket.[56] A belügyminisztertől végül a Kismarty előnévre kaptak engedélyt 1942. április 14-én.[57]

Főiskolai tanársága mellett folyamatosan oktatott a Műegyetemen is, még a harmincas évek végén is szerepelt az oktatók listájában nyilvános rendkívüli tanárként.[58] A negyvenes években pedig a továbbképző tanfolyamokon is tartott órákat.[59] Gyenge látása és kezének remegése miatt a hallgatói is segítettek az építészi tervek megszerkesztésében, melyek szerencsésen fennmaradtak az intézmény Rajztárában.[60] A Főiskoláról 1943-ban nyugdíjba vonulhatott volna, de kérte a tanári állásának meghosszabbítását azért, hogy az általa oktatott tárgy továbbvitelét elő tudja készíteni.[61] 1944-ben már csak tanárhelyettesként tanított, de még abban az évben visszavonult.[62]

Budapest második világháborús ostromát a Mészöly utcai házuk pincéjének óvóhelyén vészelték át. Az épület sajnos bombatalálatot kapott, így a legfelső szinten berendezett építésziroda teljesen megsemmisült. Ők maguk szerencsére épségben érték meg a front elvonulását. A háború után újjáépítették az irodát és továbbra is itt dolgoztak, 1948-ban azonban az államosítások következtében be kellett szüntetni a működésüket. Mivel már nagyon idős

[52] OMKKF évkönyv 1930-1931: 57. és Lechner Jenő önéletrajza. HUN-REN BTK MI Lexikongyűjtemény, Lechner Jenő névnél.
[53] OMKKF jegyzőkönyv, 1943. március 5.
[54] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz. Javaslatok a művészettörténeti oktatás tárgyában.
[55] OMKKF évkönyv 1935-1936: 6.
[56] Brunner Attila (szerk.) 2022: 26.
[57] A Belügyminisztérium az 1502/1942 számú határozatával engedélyezte a Kismarty név felvételét. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, Házassági anyakönyvi kivonat másolata. A kezdeményezés állítólag Lechner Kamilltól (Jenő unokaöccse) jött. https://tervlap.hu/cikk-nezet/lechnerek-regen-es-ma-vi (utolsó letöltés: 2023. június 24.)
[58] Műegyetemi program 1937/38. tanév első félév: 46.
[59] Technika, 1944. 3. szám 147.
[60] Krähling János – Baku Eszter 2016: 7.
[61] OMKKF jegyzőkönyv, 1943. március 5.
[62] OMKKF jegyzőkönyv, 1944. február 25.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

volt, az 1956-os forradalomban és szabadságharcban nem vett részt, de pesti sráccá vált unokáját, Dabasi Miklóst üdvözölte bátorságáért és verset is írt hozzá.[63]

Kismarty-Lechner Jenő 1962. február 26-án hunyt el Budapesten. Temetését 1962. március 7-én tartották, sírja a Fiumei úti sírkert 11/1-es parcellájában található.[64] A Magyar Építőművészek Szövetsége képviseletében Rados Jenő búcsúztatta gyászbeszéddel, melyben őt a lechneri építészdinasztiák Lechner Ödön utáni legegyénibb alakjának nevezte.[65]

1.1. Személyisége

Lechner Jenő vérbeli művész volt és ez a személyiségén is megmutatkozott: egyrészt ugyan jókedélyű, jó humorú és népszerű, másrészt viszont sértődékeny és alattomos, tehát természete kifejezetten ellentmondásos volt. Ennek érzékeltetésére bemutatok néhány példát élete különböző szakaszaiból: pozitívokat főleg a családi, baráti körből, negatívumokat pedig a szakmai vitákból hozok.

Egyetemista korából általában kedves visszaemlékezések maradtak fenn vele kapcsolatban, például 1900 februárjában tagja volt annak a társaságnak, amely megalapította a MASZTABA elnevezésű kört – az egyiptomi építményeket jelölő betűszó valójában a Magyar Architektusok Szoros Társasága a Bú Altatására nevet rövidítette.[66] A MASZTABÁ-ból nőtte ki magát a Fiume asztaltársaság, melynek szintén tagja volt, és mely a Műegyetemmel szemben lévő Fiume Kávéházról kapta nevét. Itt ismerkedett meg későbbi jó barátjával, Kertész K. Róberttel, aki ekkor már tanársegédként dolgozott.

A hallgatók által szerkesztett és 1898-ban indult *Eszterházy utca 1 B és környéke* című vicclapot is ez a társaság gondozta, Lechner javaslatára nevezték át 1901-ben *Megfagyott Muzsikusra.*[67] Az eredeti cím az Egyetem melletti utca nevét tükrözi (a Műegyetem akkor még a Múzeum körúton működött), az új pedig Lechner szerint azért volt találó, mert ha az építészet megfagyott zene – ahogyan magasztosan szokták titulálni – akkor az építész a megfagyott muzsikus. A történet egyúttal azt is jelzi, hogy a társasági élet középpontjában volt. A kávéház mellett egyébként a színházakat is nagyon szerette Lechner, rendszeresen járt előadásokra.

Lechner Jenő házasságában is megmosolyogtató helyzet állt elő, felesége ugyanis örökölte a szigorú habitust a katona nagyapjától, tulajdonképpen ő hordta a nadrágot a

[63] Marianne lányának fia, Dabasi Miklós tizenötévesen fogott fegyvert, de emberséges tetteinek köszönhetően sikerült elkerülnie a komoly retorziót.
[64] Tóth Vilmos 1999: 489.
[65] Rados Jenő 1962: 224.
[66] A MASZTABA negyven évvel ezelőtt. Lechner Jenő visszaemlékezése. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[67] Vállalkozók Lapja, 1937. 18. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

családban. Így pedig jól kiegészítették egymást a bohó férjével, akit családi körben csak Ponckinak becéztek. Kapcsolatukat Lechner Jenő humoros versei is érzékeltetik: *„Haragos a mama nagyon / Szekírozza papát agyon / De ha sok pénzt ad a papa / Mindjárt kibékül a mama”* vagy *„Lechner Jenő tanár úr / pénztárcáján lukat fúr / Azon át a mama túr / Azért nem lehet a papa úr.”*[68] Betegségei sem zavarták életszeretetét, derűs kedélye megmaradt idős korában is, igazi örökifjúnak mutatkozott.[69]

A bohó, művészi mentalitás azonban több esetben hozott számára kellemetlen helyzeteket. Itt jegyzem meg azt is, hogy tehetséget örökölt ugyan mindkét szülői ágon, de képességekben sem ő, sem testvérei nem érték fel szüleikhez. Ez írói stílusán is tükröződött: gondolatait nem tudta igazán szervezetten összefogni, rendkívüli módon csapongott. Az *Építők zsebkönyve* című, 1904-ben megjelent munkájáról szóló recenzió is szóvá tette a szerkezetében lévő logikai hibákat.[70] A szervezetlenség még az idős korában írt szövegeiben is megfigyelhető. Ezt betudhatjuk részben kedélyes anekdotázásnak is, de – mivel még komoly szakmai eszmefuttatásokat is meg-megszakított irreleváns részekkel[71] – inkább a rendező elv hiányára utal. A Magyar Nemzeti Múzeumról írott jelentős könyvéhez (1927) Ligeti Pál is azt a kritikát fűzte, hogy nem mélyül el az épület ismertetésében. Hozzátette, hogy ezt a hiányosságot Lechner temperamentuma okozza, ő ugyanis olyan építész, aki csak a nagy vonalakat, az összefüggéseket látja, és nem foglalkozik a részletekkel.[72]

A szertelenség, az át nem gondolt kijelentései számos roppant kellemetlen helyzetbe sodorták, olykor anyagi téren is. A Képzőművészeti Főiskolán a képek vetítéséhez 1930-ban nagy mennyiségben (1307 pengő értékben) rendelt diapozitíveket az Uránia Szemléltető Taneszközök Gyára Rt-től, bár arra nem kapott engedélyt. A beérkezett számlákat mégis a Főiskolával akarta kifizettetni, aminek elmaradása miatt a cég pert indított.[73] Sok vitája volt megbízóival is az építészi honoráriuma kapcsán, melyet olykor igen magasan szabott meg. Jó

[68] Lechner Jenő személyes hagyatékát unokája, Dabasi Miklós őrzi, az idézett vers kézirata is nála található.
[69] A 60 éves Lechner Jenő építésztanár. In: 8 órai Újság, 1938. szeptember 15.
[70] Építő Ipar, 1904. 41. szám 299. A könyvet ugyan Warga Lászlóval közösen állították össze, de szinte biztos, hogy az említett problémák Lechner számlájára írhatók.
[71] Jó példa a Budapest városrendezési feladatairól szóló könyve, ahol a Fórum körüli forgalmi megoldásokról kezdett írni, majd ebbe ékelte bele szervetlenül a középületek elhelyezése miatti kesergését. Lechner Jenő 1938: 17. De a turáni népek művészetéről írt tanulmánya is rendkívül zavaros, gondolatmenete nagyon kusza.
[72] Könyvbarátok Lapja 1927-28. 81.
[73] OMKKF jegyzőkönyv, 1933. május 5. Az ügy végül azzal ért véget, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium végül kifizette a számlákat.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

példa, hogy a veszprémi Papnevelő Intézet tervezésekor minden tervmódosításért is számolt fel költséget, holott az nem volt szokás.[74]

1.2. Szakmai vitái

Heves vérmérséklete szakmai téren is megmutatkozott, már fiatalon sem átallott komoly vitákat kezdeni az idősebb építészekkel, melyekre többnyire a folyóiratok hasábjain került sor. Többfordulós vitája zajlott 1907-ben például Ney Bélával, aki szerint a szecessziós építészek azért „tobzódhattak féktelenül", mert a társadalom építészettörténeti tudása és ízlése nagyon szegényes volt.[75] Lechner szerint az átlagember nem hivatott bírálója az építészetnek, mert laikus és mindig konzervatív. Azt viszont elismerte, hogy ha műveltebb – és így kevésbé konzervatív – lenne a társadalom, akkor nem tűnnének annyira kirívónak a legmodernebb stílustörekvések.[76] Ney azt válaszolta, hogy az igazi művésznek az a feladata, hogy kifejezze a közízlést, az embereket tehát nem lehet kizárni az építészeti reformtörekvésekből.[77]

Előfordult, hogy Lechner a levélírásnál komolyabb eszközhöz nyúlt: az 1918-ban frissen megnyílt Fasor Kabarét például a rendőrségen jelentette fel Emőd Tamás *Vihar a Bakonyban* című daljátéka miatt. A 13. században játszódó színdarabban szerepelt a sokat söröző Gambrinus pap, akit egyébként számos vendéglő felhasznált plakátjához, cégéréhez. Lechner szerint abban olyan énekek is elhangzottak, melyek sértették a közönség vallási érzületét. A rendőrség előbb betiltotta a daljátékot, majd kisebb változtatások eszközlése után mégis engedélyezte. Az esetről beszámoló újságírókban felmerült, hogy az ugyanekkor megnyílt – és Lechner tervezte – Medgyaszay Színház elől szerette volna eltüntetni a konkurenciát.[78] Még ebben az évben nyomtatásban is megjelent Emőd Tamás verseskötete *Pesti hegedű* címmel, melyben szerepelt a daljáték is. Elég erős iróniával a művet Lechner Jenőnek ajánlotta.[79]

Lechner még középkorú, meglett férfiként is belekeveredett személyeskedésig fajuló vitákba. 1929-ben Pirovits Aladár városépítő mérnökkel üzengettek egymásnak sajtóorgánumok hasábjain. Pirovits a szakterületét olyan komoly tudománynak tartotta, amelybe művészeknek nem szabad beleszólást engedni. Lechner pedig – aki szép eredményeket ért el városrendezési pályázatokon – ezt zokon vette és több cikkben fejtette ki mérnök társával

[74] A Püspökség Wälder Gyulát kérte a honorárium jogosságának megítélésére, aki azt írta, hogy egy építésznek addig kell módosítani a terveket, amíg a megbízója elégedett nem lesz vele. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz, 181/1939.
[75] Építő Ipar, 1907. 48. szám 457.
[76] Építő Ipar, 1907. 49. szám 468.
[77] Építő Ipar, 1907. 50. szám 483.
[78] Déli Hírlap, 1918. május 18.
[79] Emőd Tamás: *Vihar a Bakonyban.* In: Emőd Tamás: *Pesti hegedű*, Budapest, 1918. pp. 60-83.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

ellentétes véleményét:[80] az építőművészi és a mérnöki teljesítmény között nincs éles határ és egyébként se a megszerzett oklevél minősíti az embert, hanem a tehetség és a nyújtott teljesítmény.

Márton Ferenc szobrászművésszel 1935-ben csapott össze az *Új Magyarság* hasábjain,[81] ugyanis az terveket készített egyik műve, a Hősök emlékkövének átalakítására. Lechnert zavarta, hogy az átalakítással az emlékkő elvesztette volna monumentalitását, de általánosságban véve nem tartotta helyénvalónak még élő művész alkotásait áttervezni.[82] Tekintve, hogy ő is többször járt el így (Millenniumi emlékmű, Egyetemi hősök emlékműve), ez nem igazán hiteles érvelés és azt mutatja, hogy érzékeny természete mit sem változott fiatalkora óta. Végül Lechner még aláírásgyűjtésbe kezdett az átalakítás ellen, ami le is került a napirendről.[83]

1.3. Véleménye a zsidóságról, zsidókhoz fűződő viszonya

Lechner Jenő bár rendkívül sokat tervezett és írt, mégsem alkotásai miatt, hanem egy harmincéves korában elmondott beszéde által került be igazán a magyar építészet történetébe. Ezt úgy is szokták aposztrofálni mint a zsidókérdés első felvetését e szakterületen.[84] A beszédet a magyaros szecesszióval kapcsolatos viták előzték meg, többek között az is, amit Ney Bélával folytatott és fentebb már érintettem. Lechner is tudta, Neynek igaza van abban, hogy a társadalom nagy többsége ellenérzéssel fogadta a magyaros szecessziót, beszédében erre keresett megoldást, amivel viszont már a saját korosztályával, a szecesszió iránt elkötelezett fiatal építészekkel is konfrontálódott.

Előadását a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet mű- és középítési szakosztályának ülésén tartotta 1908. április 13-án, címéül a *Modern és nemzeti építőművészet*et választotta. Ebben sok mindenre kitért, többek között azt is állította, hogy a Lechner Ödön sajátos stílusát követő építészek – szinte kivétel nélkül zsidók – eltorzítják nagybátyjának eredeti szándékát. Akaratlanul ugyan, de erős zsidó lelkületük rányomja bélyegét az alkotásaikra, melyek így valójában nem magyaros, hanem zsidó művek lesznek. Lechner élete végéig azt állította, hogy csak félreértették,[85] és valójában elismeréssel adózott nagybátyja követőinek, mert nagy szerepet játszottak a formatörekvés elterjesztésében, csak arra akarta felhívni a figyelmet, hogy

[80] Műszaki Világ, 1937. 19. szám 7., 1937. 21. szám 4., 1937. 22. szám 2.
[81] Új Magyarság, 1935. 256. szám 14., 262. szám 14., 268. szám 14., 1936. 4. szám 18.
[82] Új Magyarság, 1935. 262. szám 14.
[83] Új Magyarság, 1936. 4. szám 18.
[84] Például Ferkai András 1989b: 340., Ferkai András 1993: 23.
[85] Lechner, Jenő 1930a: 34.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a gyengébb minőségű epigon munkák miatt a közvélemény visszatetszéssel figyelte a magyaros stílustörekvést.[86]

Hírhedtté vált beszéde mögött bizonyos vélemények azt a szándékot sejtették, hogy meg akarta tisztítani a porondot a vetélytársaktól,[87] akiknek túlnyomó többsége a századfordulón zsidó származású volt. Előadását szélsőségesen ítélték meg: a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet nagyszerű teljesítménynek tartotta és a következő évben Czigler-éremmel jutalmazta, másrészt nagybátyjának követői elítélték, amiért akarva vagy akaratlanul, de megosztja a magyaros stílustörekvők táborát.[88] Lechnerben az utóbbi hagyott mélyebb nyomot, személyes támadásnak vette. Pedig az első reakció – melyet Komor Marcell fogalmazott meg még azelőtt, hogy az előadás nyomtatásban megjelent volna[89] – egyértelműen nem ellene irányult. Később azonban olyan cikk is született, amiben nagyon keményen ítélték el,[90] Lechner pedig a sértődékeny természete miatt csak a kritikákkal foglalkozott, heves érzelmei talán akadályozták a tisztán látását, és abba nem is gondolt bele, hogy azok jogosak lehetnek. Később sem tudott túllendülni a vitán, és mikor a cionista Beregi Ármin a *Huszadik Század* című szociológiai folyóiratban 1917-ben igazat adott neki a zsidókérdéssel kapcsolatban,[91] indulatosan hozta fel régi sérelmeit: *„Íme most egy vaskos kötet jelenik meg, ahol a legelőkelőbb tudós koponyák tárgyalják a »két« faj sajátosságait és az ezek összeütközéséből sarjadó »zsidókérdést«. Hogyan? Miért kellett akkor tudományos megállapításaim jóhiszeműségét kétségbe vonni, miért kellett némely sajtóorgánumoknak engem pozdorjává zúzni, elvénhedt klikkek szócsövének kikiáltani, másirányu, nemzeti építőművészeti törekvéseimet lekicsinyelni, azokat a magyar stíltörekvésekről szóló zsidó tollakból eredő tanulmányokban célzatosan mellőzni, viszont talán szerényebb, de zsidó tehetségek mellett zajosan harsogni?”*[92]

Lechner a zsidókérdést pusztán a magyaros stílustörekvések szemszögéből vetette fel, és a vitában meg is maradt az építészet területén, a fajgyűlölet távol állt tőle. Az 1920-as évek elején, mikor nagyon erős volt az országban az antiszemitizmus,[93] Lechner többször is

[86] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 139. Erre egy példa a hódmezővásárhelyi Állami Polgári Leányiskola épülete, melyről a helyi sajtó így írt: *Kirívóbb, ízléstelenebb középületet még nem építettek városunkban és sajnáljuk a Petőfi utczát, hogy ilyen, minden szépérzéket sértő botrány-követ emeltek benne.*” Vásárhely és Vidéke: 1902. július 27. 3.
[87] Déry Attila 1995: 74.
[88] Vállalkozók Lapja 1908. 17. szám 5.
[89] Papp Gábor György 2024: 25.
[90] Gerő Ödön 1908: 49-53.
[91] Beregi Ármin 1917: 49. Bár félreértette eredeti gondolatait, hiszen cikkének *Lechner Ödön zsidós stílusa* címet adta.
[92] Lechner Jenő 1917: 274.
[93] Ennek egyik leghatározottabb megnyilvánulása a Galíciából menekült zsidók kitelepítésének ötlete volt, hogy helyükre magyar menekültek érkezhessenek. Veszprémy László Bernát 2020: 68.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

demonstrálta jó kapcsolatát zsidó személyekkel: például 1920-ban hevesen érvelt a zsidó Rákos Manó mellett, hogy ő lehessen a Szabadság térre tervezett trianoni emlékszobrok egyik kivitelezője.[94] A következő évben pedig hajlandó volt megtervezni Lukács Jenő Bécsi kapu szomszédságában álló villáját is, holott a zsidó gyártulajdonost botrányok övezték (lebonttatta a telken korábban álló, kispolgárok lakta bérházat).[95] A Magyar Mérnök- és Építész-Egyletben 1933. január 31-én Jakab Dezsőről tartott megemlékező beszédében pedig mintha megkövette volna azt az építészt, akit hírhedt előadásában kritizált.[96] Elismeréssel szólt az elhunyt stílustörekvéséről, amely szerinte akkor is megtermékenyítő hatású lesz, ha a divatos modern építészet lecseng.

Az erőszakos náci eszméket ellenezte, elsősorban a magyar nemzettudatot sértő volta miatt. A magyarságról vallott elképzelését 1942-ben szinte megható szavakba öntötte: ez egy sorsközösséget jelent Szent István soknyelvű birodalmában.[97] A megfogalmazásban minden bizonnyal szerepe volt az államalapító királyunkra emlékező négy évvel korábbi ünnepségeknek, Lechner tehát a sajtóban a hivatalos felfogást igyekezett képviselni. Valójában azért mégsem teljesen így gondolta, hiszen a – nem nyilvánosságnak szánt – szintén 1942-es önéletrajzában kiemelte, hogy elsőként vetette fel a művészi közéletben a zsidókérdés problémáját.[98]

1.4. Együttműködése alkotótársaival

A 19. század végén és a 20. század elején a művészi és a mérnöki beállítottságú építészek gyakran dolgoztak együtt, hiszen a közös munka nagyobb sikerrel kecsegtetett. Lechner Jenő igazi művész volt, ezért egykori egyetemi évfolyamtársával, Warga Lászlóval (1878-1952) társult. Ő a műszaki feladatokhoz értett jobban, amit az is jelez, hogy a Székesfőváros Mérnöki Hivatalánál dolgozott: 1915-ben főmérnök, 1918-ban műszaki főtanácsos volt, 1920-ban pedig megkapta a városrendezés szakértője kitüntető címet.[99] Azután 1929-ben a Műegyetem Városépítészeti Tanszékére került oktatónak.[100] Nemcsak nagyszabású középületek tervpályázatainál, hanem egyszerű lakóházak és villák tervezésében is együttműködtek.

Lechner szívesen vett részt szobor- és emlékmű pályázatokban is. A feladat lényegéből adódóan ezeknél a munkáknál egy szobrászművész társra is szüksége volt, akit a legtöbbször

[94] Hazánk, 1920. 14. szám 10.
[95] Branczik Márta – Ferkai András 2018: 11. és Budai Napló 1921. 705. szám 2. (július 27.)
[96] Magyarság, 1933. 27. szám 14.
[97] Magyar Nemzet, 1942. 8. szám 4.
[98] Lechner Jenő önéletrajza 1942 körül. HUN-REN BTK MI Lexikongyűjtemény, Lechner Jenő névnél
[99] Rákos Katalin 2004: 29.
[100] Preisich Gábor 1969: 27.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Füredi Richárd (1873-1947) személyében talált meg. Füredi az Iparművészeti Iskolában, majd a Képzőművészeti Főiskola Szobrászati Mesteriskolájában végezte tanulmányait[101] és együttműködésük azért volt gördülékeny, mert támogatta Lechner törekvéseit a magyaros stílusú emlékművek létrehozására.[102] 1908-ban a sírkőipar nemzeti szellemű kifejlesztése érdekében műveikből *Kulatár* címmel kiállítást is rendeztek. Ebből azután vállalkozást is indítottak, melybe Balla Lajos is betársult. A Kulatár Művészi Sírkő-Vállalat az első világháború idején hirdetéseket adott fel, miszerint az elesett katonáknak is készítenek emléktáblákat.[103] A céget Balla később részvénytársasággá szervezte, ekkor a két művész már valószínűleg nem vett részt benne, legalábbis az igazgatóságban nem kaptak helyet.[104]

Bár ritkán dolgoztak együtt, Lechner egyik legjobb barátja Kertész K. Róbert volt (1876-1951). Hasonlóan temperamentumosak voltak, ami megmutatkozott például 1906-ban a Rákóczi-síremlék elhelyezése kapcsán,[105] vagy 1915-ben, amikor a nemzeti stílusok végét jósló Otto Wagnert[106] közösen ítélték el.[107] Hasonló gondolkodásuk miatt Ferkai András kettejüket különálló csoportba is helyezte a magyaros stíluskeresők táborán belül.[108] Művészetről alkotott felfogása rokon volt Medgyaszay Istvánéval is: mindketten új utakon keresték a magyaros formanyelvet, és hívei lettek a turanizmus eszméjének is. Rados Jenő 1961-ben megjelent *Magyar építészettörténet* című könyvében vele sorolta külön kategóriába.[109] Ferkai András már árnyaltabban látta a képet, felismerte az elméleteik közti különbséget, így Lechnert – Gábor Eszter találó kifejezésével – a nemzeti historizmus művelőjének tekintette, míg Medgyaszayt a paraszti kultúra hívének.[110]

Lechner Jenő az 1920-as években már befutott építésznek számított, sorozatban kapott tervezési megbízásokat. Másfelől viszont a látása ekkor kezdett rohamosan romlani, így minden afelé mutatott, hogy bővítse építészirodáját. A Műegyetemen tanítva figyelt fel azokra a hallgatókra, akiknek azután állást kínált. Szontagh Pál[111] például 1925-től dolgozott nála és

[101] SZM-KEMKI Adattár, ltsz: 768/1920.
[102] Lechner, Jenő 1930a: 37.
[103] Magyar Iparművészet, 1916. 8. szám 5.
[104] Budapest Czim- és Lakásjegyzék, 1928. 439.
[105] Az Országgyűlés törvénybe iktatta, hogy Rákóczi síremlékét a kassai székesegyházban kell elhelyezni. A Magyar Mérnök és Építész–Egylet egyöntetűen azon a véleményen volt, hogy inkább a premontrei templomba helyezzék, de az idősebb építészek nem szerettek volna közvetlenül konfrontálódni a politikusokkal, így nem akartak a törvény ellen állást foglalni. A fiatal Kertész és Lechner viszont határozottan akart tiltakozni. Építő Ipar, 1906. 47. szám 436-437. Kertész egyébként 1907-ben Czigler-érmet is kapott a *Rákóczi bujdosó társai hamvainak elhelyezése* tárgyában tartott előadásáért. Schilling Zoltán (szerk.) 1914: 66.
[106] Vállalkozók Lapja, 1915. 51. szám 1.
[107] MMÉEK, 1916. 33. szám 222.
[108] Ferkai András 1993: 32.
[109] Rados Jenő 1961: 310.
[110] Ferkai András 1993: 38.
[111] Lechner, Jenő 1930a: IV.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

legnagyobb építkezéseinek művezetője lett. Az 1930-as években több alkotásukat már közösen készítették.[112] Szontagh remek statikus volt, jól kiegészítette a művészi beállítottságú Lechnert. Biztosan tudható még, hogy tagja volt az irodának a nyíregyházi származású Várallyay Sándor, valamint fia, ifj. Lechner Jenő is. Pályája kezdetén tapasztalatszerzésből, majd később közel két évtizeden át tervezőként Loránd öccse is dolgozott itt.[113] Jenő valószínűleg még később is szerzett neki munkát: a Gül baba türbéjéhez (1934) készített tervnek a témája,[114] a martonvásári templom (1936) tervének pedig a stílusa sejteti Jenő közbenjárását. Adott munkát lányának, Lechner Marianne-nak is: ő hímezte az Ereklyés Országzászló zászlóját, illetve az 1930-as Építészkongresszust kísérő tervkiállítás címfeliratait is ő készítette.[115]

1.5. Politikai kapcsolatai és elismerései

Lechner Jenő politikailag jobboldali meggyőződésű volt. Erről az 1908-as hírhedt előadásában adott számot első alkalommal: a szocialista művészeket kritizálta azért, amiért a művészet uniformizálására, nemzetközivé tételére törekedtek. Bár ez csupán szakmai vita volt, mégis határozottan érezhető, hogy Lechner nem csak ebből a szempontból ítélte el a baloldali művészeket.[116] A Tanácsköztársaságot ellenszenvvel figyelte, annak bukása után pedig aktívan tevékenykedett a reformmozgalmakban, de az elszámoltatásban is. Részt vett például a Műemlékek Országos Bizottságán belül alakult igazoló albizottságban, mely azt vizsgálta, hogy a tagok együttműködtek-e a kommunista vezetőkkel.[117] A Műegyetemen is kivette részét a nemzeti mozgalmakból: tagjai közé választotta az 1920. február 11-én megalakult Hungária Bajtársi Egyesület,[118] melyben dominus tagként vett részt.[119]

Lechner az is kihasználta, hogy Kertész K. Róbert 1922-ben a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztályának vezetője lett és a kultúrával kapcsolatos elképzeléseit rajta keresztül próbálta érvényesíteni. Az 1923-as Monzai Nemzetközi Kiállításra készülve például bizalmas levélben hívta fel barátja figyelmét arra, hogy a magyar pavilon berendezését

[112] Lechner Jenő levele Borsos Józsefnek 1931. május 9-én. MNL HBML 5684/939
[113] Lechner Loránd levele Lyka Károlyhoz, 1927. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/863
[114] Az iszlám zarándokhely kibővítésének ötlete eredendően egy szíriai hercegtől, bizonyos Arszlán Chehibtől származott, akit a keleti nyelveken beszélő rokonuk, Galánthay Glock Tivadar mutatott be Jenőnek. Hadik András 1991: 18.
[115] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-10/2601
[116] Építő Ipar, 1908. 19. szám 199.
[117] Lechner levele Forster Gyulához 1921. július 21-én. MÉM MDK MOB iratok 1921/179.
[118] Kerepeszki Róbert 2009: 456.
[119] A Technikus, 1920. 4. szám 117.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tervező Maróti Géza szerinte nem képviseli megfelelően a nemzeti művészetet.[120] Ajánlotta helyette a fiatal művészgenerációt, például Unghváry Sándort vagy Toroczkai Wigand Edét.[121]

Jó kapcsolatot ápolt a két világháború közötti kultuszminiszterekkel is. Erre fényes példa, hogy 1928-ban, amikor Klebelsberg Kunot támadások érték, Lechner Jenő a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet műépítészi szakosztályának ülésén hirtelen ötlettől vezérelve javasolta, hogy szavazzanak bizalmat neki.[122] Halála után egyik szervezője volt a róla megemlékező kiállításnak is, melyet 1933-ban a Műcsarnokban rendeztek. A következő kultuszminiszterrel, Hóman Bálinttal való kapcsolatáról pedig sokat elmond az, hogy a miniszter szerint *„ahová ennek a Lechner Jenőnek a keze nyúl, odavarázsolja a derűs napsugarat!”*[123]

Lechner Jenő elismert művésznek számított, amit az is jelez, hogy Stróbl Alajos 1922-ben mellszobrot formázott róla. De díjak és kitüntetések sora is tanúskodott személyének megbecsültségéről: 1923-ban az említett monzai kiállításon ezüstérmet nyert a Sárospataki Tanítóképző Intézet tornyát ábrázoló rajzáért,[124] amit oly nagyra értékelt, hogy ezután a saját tulajdonú könyvei ex librisének is ezt a rajzot használta. Horthy Miklós kormányzó 1924 februárjában kormányfőtanácsosi címet adományozott neki, 1929-ben pedig kormányzói elismerésben (Signum Laudis) részesítette a Hősök emlékköve létesítése körüli munkájáért.[125] A Corvin-koszorú díjat az alapítás évében, 1930-ban kapta meg, bár az erről szóló oklevél már 1931. február 23-án kelt.[126] 1941-ben megkapta a Fővárosi Közmunkák Tanácsa ezüstérmét, két évvel később pedig a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete aranyéremmel tüntette ki a Rezső téri templom terveiért és általában a művészi és irodalmi munkásságáért.[127] Mivel ápolta a kapcsolatot az erdélyi művészeti élettel is, 1937-ben az Erdélyi Szépmíves Céh oklevelet állított ki számára.[128] 1938-ban a Magyar Földrajzi Társaság adományozott neki elismerő oklevelet tudományos tevékenységéért.[129] 1939-ben a Műcsarnok Őszi tárlatán retrospektív kiállítást rendeztek munkáiból.[130]

---

[120] Pedig Maróti tervezte az 1906-os milánói világkiállítás magyar pavilonjának belső kialakítását, majd az 1908-as Velencei Biennálé magyar pavilonját is, tehát már többszörösen bizonyított.
[121] MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: K 2014/21. A levelet 1923. január 18-án írta barátjának.
[122] Illetve a jövőre is gondolhatott, mert ezekben az években a Kultuszminisztérium adta az építőipari megbízások 60%-át. Magyarság 1928. 40. szám 8.
[123] BTM Kiscell, ltsz 69.204.2. albumban lévő dokumentum
[124] A Vallás és Közoktatásügyi Miniszter levele Lechner Jenőnek, ikt.sz.: 7552/924
[125] Egészen pontosan 1929. május 26-án kapta. OMKKF évkönyv 1928-1929: 7.
[126] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2/42.
[127] A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesületének Érem- és Díjodaítélő Bizottsága 1943. április 11-én hozott erről határozatot. Oklevél száma 120/1943. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.3. mappából kiemelt dokumentumok.
[128] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1. albumban lévő dokumentum
[129] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.3. albumban lévő dokumentum
[130] Művészeti Világ, 1939. október 14.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Neve bekerült a szakirodalomba is: a svájci *Verlag Meister der Baukunst* 1930-ban felkérte, hogy ismertesse művészeti elképzeléseit, írását pedig könyv alakban közre is adták, ahogyan azt már a bevezetőben is említettem. Lechner Jenő volt az első magyar építész, akit a kiadó bemutatott, bár többen is kaptak hasonló megbízást abban az időben. A szakirodalmon túl egy kortárs költő is versébe foglalta személyét: Borús Bindorfer Ferenc írt hozzá egy verset 1941-ben, melyben a műemlék helyreállítási munkáit dicsérte: „*Drága magyar honban / Ön csinosít, szépít / Míg sokan romboltak / Ön még most is épít. (…) Ön a haladásnak/ Kemény őrhelyén állt / Eltörött kardjából / Kalapácsot formált. (…) Hogy hitünk s tudásunk / Hozzon boldogságot / Úgy építhessük fel / Nagy-Magyarországot.*”[131]

A Horthy-korszakban betöltött magas pozíciói ellenére a második világháború után sem szenvedett a politika bosszújától. Ennek okát nem tudni, de talán szerepe lehetett benne Lechner nyomorult egészségi állapotának is. Rendszeresen tudott publikálni folyóiratokban és könyvei is jelentek meg. 1954-ben írt önéletrajzában feltüntette az előző rendszerben elért eredményeit is, bár azért kihagyott néhány olyan passzust, amit 1942-ben még felvállalt.[132]

2. Művészetének általános jellemzése

Lechner Jenőről úgy emlékezett unokaöccse, Kismarty-Lechner Kamill, hogy *„nemcsak sajátos képességű architektus, hanem életművész is volt.”*[133] Ez építészeti gondolkodásában is tükröződött, ugyanis nem szívesen dolgozott a szigorú akadémizmus modorában, mindig kereste az egyéni kiteljesedés lehetőségeit.[134] Nem hiányzott belőle a tekintélytisztelet, hiszen mestereiről mindig nagyrabecsüléssel nyilatkozott, de a hagyományok mellett a megérzéseire is sokat hallgatott. Kortársai a rideg logikát mellőző, ösztönös alkotónak tartották.[135] Persze elméletei miatt kemény kritikákat is kapott, az utókor pedig inkább ezt hangsúlyozta, olykor megfeledkezve érdemeiről is.[136]

Lechner Jenő tagadhatatlanul csapongó volt és szertelen, ami kevésbé szerencsés a racionalitást is feltételező építész szakmában. Az egész életművét áttekintve viszont megfigyelhető a következetesség is: végig ragaszkodott az építészeti stílusok magyarossá tételéhez. Ez nem formai azonosságot jelent – hiszen az építészettel szemben támasztott új

[131] Borús B. Ferenc: Lechner Jenőhöz. In: *A kerítésen túl.* Turul Sajtóvállalat, Budapest, 1941. 62-63.
[132] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[133] Ritoók Pál 1991: 23.
[134] Építő Ipar, 1905. 6. szám 47.
[135] Magyar Iparművészet, 1928. 3-4. szám 65.
[136] Volt, aki szerint a szakmai közélet peremére szorult, és kortársainak többsége nem is vett róla tudomást. Déry Attila 1995: 74. Ez azonban nem fedi a valóságot, hiszen magas pozíciókat töltött be szakmai szervezetekben, és könyv is jelent meg munkásságáról, tehát egyáltalán nem szigetelődött el.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

igényeket érzékelve többször váltott stílust – inkább elvi következetességről van szó. Ismerjük meg tehát először általánosságban, hogy eme hosszú alkotópálya hogyan követte a történelmi-társadalmi változásokat!

2.1.A pártázatos reneszánsz és a feléje vezető út

2.1.1. Kiindulópont: a reneszánsz és a nagybáty hatása

Lechner Jenőt már gyermekkorában is foglalkoztatták az építészet remekművei, ezek miatt is választotta az építészmérnöki szakmát. Képzeletét saját bevallása szerint főleg Palladio vicenzai Basilicaja, Velence templomainak belső terei, Michelangelo firenzei könyvtára, a firenzei Medici-kápolna síremlékei, a római Medici-villa monumentális loggiája, valamint a Szent Péter-székesegyház kupolája foglalkoztatta.[137] Ugyanakkor a nagybátyja által megteremtett magyaros formanyelv is mély hatást gyakorolt rá, sok rajzot készített az Iparművészeti Múzeumról és Lechner Ödön más épületeiről is. E két forrásterületet már gimnazista korában megpróbálta vegyíteni és meglátása szerint az eredmény a velencei Dózse-palota udvarának stílusához vált hasonlóvá, ahol Antonio Rizzo a reneszánsz és a gótika elemeit olyan harmonikusan egyesítette.[138] Ha a formák terén nem is követte teljesen nagybátyját, céljaiban igen, hiszen a nemzeti stílus megteremtésének óhaja vezérelte. Ebben később a műegyetemi tanárai is támogatták, mert ők is megértették, hogy egy nemzet csak úgy maradhat fenn, ha rendelkezik saját egyéniséggel, egyedi kultúrával.[139]

Diplomázása utáni legkorábbi tervein az említett vegyítés már nem kapott szerepet, azokon az látszik, hogy szinte teljesen nagybátyja hatása alá került és az általa javasolt népművészeti motívumokkal igyekezett magyarossá tenni műveit. Egy kisméretű családi házakra hirdetett pályázatra készülve rengeteg szabadkézi vázlatot rajzolt, melyek mind Lechner Ödön épületeinek hatását tükrözték. A sok stílusgyakorlat a csodálat jele lehetett, amit megerősített a versenyen elért győzelem is. Első megvalósult épületeire is ez volt jellemző és falusi alkotásokként a népművészeti részletek hitelesen érvényesültek rajtuk. A fiatal művészt valószínűleg vonzotta nagybátyjának közéleti-társadalmi szerepe is, hasonlóan fontos szereplője szeretett volna lenni az építész szakmának.[140] Úgy gondolta azonban, hogy ehhez neki magának is újat kell alkotnia, ezért az 1900-as évtized második felétől más irányban

[137] Lechner, Jenő 1930a: 32.
[138] Lechner, Jenő 1930a: 33.
[139] Építőmunka, 1933. 8-9. szám 126.
[140] Déry Attila 1995: 73.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tevékenykedve próbált érvényesülni. A helyesnek vélt formanyelvet viszont csak fokozatosan, évek során sikerült megtalálnia.[141]

2.1.2. A nemzeti historizmus és a nemzeti romantika

Keresésében a nagy szaktekintélyek nyújtották az alapot. Minden bizonnyal megragadta figyelmét Alpár Ignác kijelentése, aki már az ezredéves kiállítás idején úgy fogalmazott, hogy a nemzeti múlt építészeti formáit tovább lehet és kell is fejleszteni.[142] Közvetlenebb hatást gyakorolt rá egykori mestere, Hauszmann Alajos, aki a 20. század elején már szintén fontosnak tartotta hangsúlyozni a nemzeti jelleget az épületein.[143] A neobarokk királyi palota belső tereibe például a sablonossá vált díszítőelemek helyére illesztette be a magyar népi ornamentikát, [144] melyek nem pusztán rátétek voltak, hanem szerves részei az épület egységének. A népművészetet tehát integrálta a magas művészetbe.[145] A stílusok ilyen keresztezésével egyébként még Lechner Ödön is próbálkozott pályája korai szakaszában (a francia reneszánszt vegyítette a magyar népművészettel), de nem találta járható útnak, ezért alkotott teljesen új formanyelvet.[146] Megjegyzem, hogy Lyka Károly szerint Lechner Ödön is történelmi emlékek, az észak-magyarországi reneszánsz épületek miatt ragaszkodott jellegzetes stílusában a párkány elhagyásához és a pártázatos oromzathoz.[147] Ő sem volt tehát teljesen mentes a historizmus gyakorlatától, bár nagyon eltávolodott attól. Az pedig, hogy épp a pártázatos reneszánsz volt rá hatással azért érdekes, mert később Lechner Jenő is e stílust tette meg követendő példának. Hauszmann mintájára Lechner Jenő is egy kompromisszumra törekedett, de őt erősebben vezérelte az újítás szándéka.

Ebben az időben mások is új utakat kerestek, így a szecesszió az 1900-as évtized második felében átalakult, megerősödött a vernakularizmus, vagyis a paraszti kultúra beemelése a magas művészetbe.[148] Ebben az angol Arts and Craftsnak a helyi hagyományok felfedezésére ösztönző hatása is megmutatkozott és Európa peremterületein jelentkezett fokozottan, hazánkon kívül többek között még Finnországban is. A nemzeti (vagy népi) romantikának is nevezhető áramlat a különböző országokban hasonló eredményeket produkált,[149] ami annak is köszönhető, hogy

[141] Lechner, Jenő 1930a: 33.
[142] Rostás Péter 2001: 493. Lechner Ödön ezt a módszert hasonlította egy olyan abszurd eljáráshoz, mintha valaki egy holt nyelvet (latin, ógörög) akarna tovább fejleszteni. Művészet, 1906. 1. szám 3.
[143] Aki a Lechner által csodált olasz reneszánszt egyéni zamattal tudta dúsítani. Gerle János 2002: 90.
[144] Rostás Péter 2001: 499. és Lechner Jenő 1945: 77.
[145] Papp Gábor György 2015: 182.
[146] Építőmunka, 1933. 3. szám 45.
[147] Új Idők, 1924. 26. szám 487.
[148] Keserü Katalin 2007: 74.
[149] Gerle János 1998: 264.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a művészek kapcsolatban álltak egymással. A finn Eliel Saarinennel például jó viszonyt ápolt a Műegyetemen oktató Maróti Géza,[150] aki jelentős szerepet játszott a stílus hazai elterjesztésében: a tanítványaiból formálódó, Fiataloknak nevezett csoport országjárásba kezdett, hogy megértsék a magyar népi építészet formaképzési szellemét.[151] A módszert Huszka József néprajzkutató már az 1880-as években megteremtette, mikor szinte az egész országra kiterjedő gyűjtőutakra indult, hogy feltérképezze a magyar népművészet formavilágát. Munkássága megtermékenyítő hatással volt már Lechner Ödönre is, de még a fiatalabb generációk gondolkodását is jelentősen befolyásolták könyvei,[152] melyeket minden bizonnyal Lechner Jenő is forgatott.

Ugyan nem csatlakozott sem a Fiatalokhoz, sem a már 1904-ben népművészeti gyűjtőútra indult Malonyai Dezsőhöz, de ő is felkereste ugyanazokat a területeket. A Kalotaszegen látott viseletek növényi díszei megihlették és a következő években számos épületén alkalmazott is hasonló motívumokat. Az Arts and Crafts középkor iránti nosztalgiája rá is hatással volt, így az erdélyi gótikus templomokat is tanulmányozta: a rajtuk látott csúcsíves ablakok és a növényi díszes, kazettás famennyezetek együttes alkalmazása ragadta meg legjobban képzeletét. Stílusrepertoárjába ekkor emelte be a csúcsívet, mely később oly fontossá vált. Saarinen és a kortárs finn építészet rá gyakorolt hatását a formák terén is felismerhetjük, például a trapéz záródású ablakokban.[153] Lechner a Fiatalok csoportján kívül Toroczkai Wigand Ede módszerét is figyelemmel követte, ahogyan a népművészeti elemeket beépítette saját terveibe.[154] A népi építészeti formákat azonban szinte sosem tisztán alkalmazta, azok általában csak egy összetevőjét jelentették stílusrepertoárjának – ahogyan írta *„Nem művészetért fordulunk a paraszthoz, hanem érzésekért.”*[155]

2.1.3. A pártázatos reneszánsz

Épp abban az évben, amikor Lechner Jenő világra jött, megjelent Henszlmann Imre *Lőcse régiségei* című könyve, melyben a szerző elsőként említette, hogy a Felvidék keleti részén létezik egy különleges építészeti stílus, mely lengyel közvetítéssel Itáliából jött hozzánk.[156] Az

[150] Beke László – Varga Zsuzsa 1968: 9.
[151] Jánszky Béla 1929: 51.
[152] *Magyar díszítési motívumok a Székelyföldön*, 1883; *Magyar díszítő styl*, 1885; *Teremtsünk igazán magyar műipart!*, 1890; *Nemzeti építészetünk múltja és jelene*, 1892; *A székely ház*, 1895; *Magyar ornamentika*, 1898
[153] Például az Iván Andrásné számára tervezett Aranka utcai nyaraló trapéz záródású ablakai.
[154] Gábor Eszter 1989: 183.
[155] Lechner Jenő 1908: 169.
[156] Henszlmann Imre 1878: 161-163. és Papp Gábor György 2022: 45.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

ehhez kapcsolódó emlékanyaggal ezután Myskovszky Viktor,[157] Pasteiner Gyula,[158] de legalaposabban Divald Kornél foglalkozott,[159] és utóbbi alkotta meg a pártázatos reneszánsz elnevezést is.[160] Kutatásai során arra jutott, hogy elterjedésében a török hódítás játszott nagy szerepet, amikor is az Alföldről a Felvidékre menekülő tömegek megmagyarosították az addig főleg németek lakta városokat. A pártázatos épületekben a magyar viselettel rokon vonásokat vélt felfedezni: az épületeket ugyanabból az indíttatásból borították sgraffitokkal, amiért a ruhákat rátett díszekkel. A 16. századból fennmaradt kendőkön is hasonló fantáziadús mintákat láthatunk, mint az épületeken,[161] illetve maga a pártázat is nagyon hasonlít a ruhák csipkéjéhez.[162] A stílusnak valóban a pártázat a leginkább szembetűnő jellegzetessége, de az igazi újítás a horizontális hangsúlyú oromfalak voltak, mely a magasba törő gótikus oromzatok reneszánsz ízlésű átalakításai.[163] Ezeket pedig kézenfekvő volt pártázattal díszíteni. [164]

A művészettörténészek eredményei megihlették az elméleti szakembereket is, például Pekár Károly filozófust, aki Divald könyvét felhasználta a saját kutatásaiban is: azt vizsgálta, hogy a magyarok általában mit tartanak szépnek az élet és a művészet különböző területein. A témában 1902-re egy könyv kéziratát is összeállította, majd arról előadásokat és újságcikkeket írt.[165] Nyomtatásban végül 1906-ban jelent meg *A magyar nemzeti szépről* címmel.[166] Pekár azt állította, hogy az építészet területén a pártázatos reneszánszban figyelhetők meg azok a tipikus jegyek, amelyek a magyar lélekhez legközelebb állnak, ezért szerinte a nemzeti építészeti formanyelv megteremtéséhez is ehhez lenne érdemes visszanyúlniuk az építészeknek.

Pekár kutatási eredményeire Lechner Jenő valószínűleg 1905-ben figyelt fel, amikor felmerült, hogy a Rákóczi-síremlék tervpályázati feltétele lesz a fejedelem korabeli stílus (amit végül mégis kihagytak a kiírásból).[167] Nagy hatással volt rá, de nem mindenben értett egyet

[157] Myskovszky Viktor: *A renaissance kezdete és fejlődése különös tekintettel hazánk építészeti műemlékeire.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1881.
[158] Pasteiner Gyula 1898: 164-166.
[159] Divald Kornél: *A felsőmagyarországi reneszánsz építészet.* Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900
[160] Papp Gábor György 2022: 46.
[161] Bobrovszky Ida 1975: 181.
[162] Divald Kornél 1900: 26. és Pekár Károly 1906: 116. A 17. században ráadásul sok irat is keletkezett magyar nyelven, ami a magyar szellemiség megerősödését tükrözte. Balogh Jolán 1933: 332.
[163] Białostocki, Jan 1976: 63.
[164] Az oromfalak befelé lejtő tetőket takartak, melyeken ugyan megáll a hó (Dr. Horváth Ádám levele Lechner Jenőnek, kelt Pannonhalmán 1916. március 24-én. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1. mappában lévő irat), de ez abból a szempontból előny, hogy a hó nem is zúdulhat le az utcára, csak lassan olvadva az attikafalon nyitott vízelvezető réseken távozhat. Divald Kornél 1900: 30. Lechner Jenő egyébként azt állapította meg, hogy ez a tetőforma minden esetben későbbi átépítés eredménye, eredetileg magas tetők voltak a házakon. Lechner Jenő 1915: 1.
[165] Pekár Károly 1906: VIII. (előszó)
[166] Pekár Károly: *A magyar nemzeti szépről.* Athenaeum, Budapest, 1906.
[167] Lechner valójában tagadta, hogy építőstílust keresett volna a pályázatra készülve, helyette csak korszerű érzéseket és azok kifejező eszközeit. MMÉEHÉ, 1908. 16. szám 168.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

vele: szerinte például a felvidéki műemlékeink stílusa egyáltalán nem állt közel az igazi magyar népi ornamentikához. Úgy gondolta azonban, hogy ebből a sajátos építészeti stílusból kialakulhatott volna igazi *magyar zamatú építésmodor,* csak éppen a történelmi események nem kedveztek neki. [168] De a pártázatos reneszánsz így is bizonyság volt arra, hogy egy idegen eredetű stílus is magyarrá válhat, amit tovább gondolva arra jutott, hogy ez akár saját korában, a 20. században is megtörténhet.

Pekár könyvét egyébként Hauszmann Alajos is ismerte, egy 1908-as előadásában ő is a 16-18. századi reneszánszt jelölte meg annak a stílusnak, mely a nemzeti építészet kialakításának alapját adhatja, hiszen ez az egyetlen történelmi stílusunk, amely magyaros jelleggel bír.[169] Ez is arra ösztönözhette Lechner Jenőt, hogy rendkívül mélyen ássa bele magát a pártázatos reneszánsz kutatásába. Így hamar ő vált a stílus legelkötelezettebb hívévé és művelőjévé az országban. A korábbi kutatásoknak ellentmondva a stílus elterjedési irányát megfordította: arra az eredményre jutott, hogy valójában Magyarországról terjedt szét Dél-Lengyelországba, Sziléziába és Csehországba.[170] Az olasz építészek ugyanis – akiktől származik – az Alpoktól északra először hazánkba jöttek Mátyás király uralkodása idején. Kutatásai is főleg arra irányultak, hogy különválassza a hazai pártázatos stílust a többi közép-európaitól. Elméletét a pártázata után liliomos harangtornyoknak nevezett alkotásokra alapozta, melyek ismeretlenek tőlünk északra és nyugatra. Ez a forma és az erőteljes sgraffito díszítés szerinte közvetlen olasz hatásra fejlődött ki.[171] További érv, hogy Lengyelországnak csupán a déli területein terjedt el a stílus, nálunk viszont az egész, törökök által meg nem szállt országban és Erdélyben is (bizonyítékként többek között a gyergyóvárhegyi, a trencséni, a lippai, a galántai és az ugodi várakat hozta fel, illetve egy metszet szerint még Szeged vára is pártázatos volt egykor).[172] Több tanulmány publikálása után 1915-ben *A pártázatos reneszánsz építés Magyarországon és határai körül* című munkáját benyújtotta a Királyi József Műegyetemre is, hogy doktori címet szerezzen és sikerrel is járt. A könyv a várépítési gyakorlatból vezeti le a stílus eredetét, amire számos példát hoz az ókortól a középkorig, Asszíriától Itáliáig. A kritika viszont hiányolta azokat az esztétikai magyarázatokat, hogy mi vezérelte a hazai épületek alkotóit arra, hogy ilyen megjelenésű épületeket hozzanak létre.[173] Illetve nem mindenkit győzött meg alapgondolatáról sem, miszerint a felvidéki pártázatos reneszánsz eredeti és

[168] Rostár Péter 2001: 524. és Építő Ipar 1907. 8. szám 70-71.
[169] MMÉEHE, 1908. 11. szám 101-108. Előadását mindössze három héttel Lechner Jenő nagy vihart kavart beszéde előtt tartotta, és egykori tanítványa ösztönzést is nyert abból saját előadásához, hivatkozott is mesterére.
[170] Lechner Jenő 1913: 397. és Lechner, Jenő 1930a: 29.
[171] Balogh Jolán 1933: 343. és Magyarság, 1928. 33. szám 7.
[172] Lechner Jenő 1913: 399 és 8 órai Újság, 1938. 203. szám 6.
[173] Janicsek József 1916: 3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

magyar jellegzetességgel bír. Érvelését a kortárs művészettörténészek sem fogadták el,[174] és ma is az az álláspont, hogy az építkezési mód nem közvetlenül Itáliából került hazánkba,[175] a felvidéki pártázatos épületek egy Lengyelországban kiformálódott stílust tükröznek.[176]

A magyar zamatú építésmodor

Lechner Jenő egy 1907-es írásában egy példával próbálta érzékeltetni, miben ragadható meg szerinte a magyar zamatú építésmodor: Ybl Miklós Unger-háza (1853-1855) és Feszl Frigyes Pesti Vigadója (1859-1865) hasonlóan keleties stílusban épült, de *a magyar lélek zamata* csak az utóbbiból érződik.[177] A pártázatos reneszánsz szintén jó példával szolgálhatott a magyaros jellegre, erre viszont érdekes módon nem Lechner Jenő mutatott rá: a dél-lengyelországi területeken a felső-magyarországihoz hasonló összetett pártázat volt elterjedve, de míg a magyar pártázat könnyed és színes, addig a lengyelben a tektonikus elem dominál, sokkal magasabbak és nehézkesebbek.[178] Biztosan érezte Lechner is a különbséget, de érthetetlen, hogy miért nem írta ezt le sehol.

A magyar lélek zamatját egyébként azért tartotta fontosnak, mert anélkül a következő generációk nem fogják tudni létrehozni az igazi nemzeti formanyelvet. Nagybátyja véleményét – miszerint a magyaros építészet csak sok küzdelem árán jön létre[179] – ugyanis úgy gondolta tovább, hogy az nemzedékeken átívelő feladat lesz. Szerinte ehhez alapvető fontosságú a fiatalok nevelése, akiket nem másolásra, hanem a magyar lélek keresésére kell tanítani. Az idősebbeknek még *megbocsátható*, hogy érzéketlenek a magyaros hangulat iránt, mivel ők még erős osztrák-német szellemű nevelést kaptak. Viszont azóta a tudomány például a népi iparművészeti termékekben felfedezte a magyar nemzeti szép gyökereit – ennek analógiájára Lechner szerint a magyaros építészeti emlékekre is fel kell hívni a figyelmet, így kialakulhat a „*történelmi magyar szépérzéken felépülő valódi magyar architektúra.”*[180]

A helyesnek vélt nemzeti formanyelv

[174] Balogh Jolán 1933: 342.
[175] Feld István – Velladics Márta 2016: 47.
[176] Feuerné Tóth Rózsa 1977: 31.
[177] Építő Ipar, 1907. 49. szám 468. Ismét az érzésre helyezte tehát a hangsúlyt. Bár megjegyzem, arra a kérdésre, hogy mitől lesz valami magyaros, korábban mások se nagyon tudtak gyakorlati választ adni: az 1870-es évek végén Ney Béla is csak konkrétumok nélkül fogalmazta meg a nemzeti építészettel kapcsolatos gondolatait, miszerint a Felvidék fa- és kőépületein előforduló motívumokkal lehetne nemzeti építőművészetet teremteni. Papp Gábor György 2015: 173.
[178] Balogh Jolán 1933: 343.
[179] Lechner Ödön 1906: 7.
[180] Építő Ipar, 1907. 51. szám 494.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner Jenő sem másolni akarta a pártázatos reneszánsz formáit, hanem tovább akarta fejleszteni. Nem is csak az ornamentikát tartotta fontosnak belőle, szerinte az épületek tektonikáját is magyaros szellemnek kell áthatnia.[181] Úgy tűnik, hogy ezt leginkább a pártákkal díszített, lépcsőzetes oromzatokban látta meg, amit nagyon sok tervén alkalmazott és előképe vélhetően a késmárki plébániatemplom *magyaros karakterű* tornya lehetett.[182] Lechner a részletformákat mégis igyekezett átalakítani a saját fantáziája szerint. Jó példák erre a késmárki templom melletti campaniléről, vagy az ehhez nagyon hasonló nagyőri harangtoronyról származó párták egyszerűsítése. Általában valamennyire azért hullámos profilt adott nekik, de több tervén előfordulnak olyanok is, amelyek tulajdonképpen íves átfogójú derékszögű háromszögekké váltak. Ezt a formát Lechner műemléki írásaiban többnyire karéjosnak nevezi, de mivel ez a kifejezés túlságosan általános – ő maga is használja a félkörívekre és negyedkörívekre egyaránt[183] – én a dolgozat további részében a sarokpárta elnevezést alkalmazom, mely szemléletesebben utal arra, hogy egyik oldaluk egyenes. Egyébként Lechner a stílust nem csak a párták kal idézte meg, hanem az arkatúraszerű, félköríves ablaksorral is, amelyek a reneszánsz épületek attikáiban futó vakárkádokra emlékeztettek. A reneszánsz várak kapuira pedig a vasalásokat rögzítő szegecsek művészi felnagyításával utalt: épületei kapuit gyakran díszítette koncentrikusan egymásra helyezett korongokkal.

Azt, hogy a gyakorlatban hogyan képzelte el a pártázatos reneszánszból egy magyar stílus létrehozását, legszebben az 1909-ben tervezett Mészöly utcai bérházán mutatta be: egyedi pártázatot alkalmazott, tehát így megvalósította azt az igényét, hogy az épület tektonikailag is magyaros legyen. Ezenkívül a házat Kalotaszegről származó népi ornamentikával díszítette, a kapun pedig koncentrikus korongokat helyezett egymásra, melyek a reneszánsz várkapuk vas szegecseinek művészien felnagyított változatai lehettek. A felvidéki és erdélyi területek formavilágának egyesítését, valamint a reneszánsz motívumok átalakítását tartotta tehát az egyik járható útnak az új nemzeti stílus megteremtése érdekében.[184] Szintén 1909-ben nyerte meg a Sárospataki Állami Tanítóképző Intézet épületére meghirdetett pályázatot erdélyi sgraffitokkal díszített pártázatos reneszánsz tervével, a sikert pedig megerősítésnek, pozitív visszacsatolásnak tekintette az iránt, hogy jó úton jár a stílusválasztásában.[185] Megjegyzem, hogy a tervpályázat feltételei miatt az épület tektonikája kevésbé lehetett magyaros, így nem is annyira tükrözi tervezője meggyőződését a helyes nemzeti formanyelvről.

[181] Építő Ipar, 1911. 29. szám 294.
[182] A torony felépítménye véleménye szerint hatásában magyaros karakterű. Lechner Jenő 1913: 446.
[183] Például Lechner Jenő 1913: 421 vagy Lechner Jenő 1915b: 316
[184] MÉM MDK, Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1953/24
[185] Lechner, Jenő 1930a: 35.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

2.1.4. A stílusválasztás magyarázata

Lechner a már említett 1908-as előadásában foglalt véglegesen állást az ügyben, milyen a szerinte helyes nemzeti stílus. Pekár és Hauszmann gondolatmenetét átvéve magától értetődőnek kezelte, hogy a felvidéki pártázatos reneszánsz rendelkezik egy magyaros hangulattal[186] és ez áll legközelebb a magyar néplélekhez. Ugyanakkor azt is látta, hogy a nagybátyja által megteremtett magyar formanyelvet a társadalom nem fogadta szívesen, idegenkedett a merészen új homlokzatoktól. Úgy gondolta tehát, hogy ha az új stílust magyaros történelmi formákra alapozza, az eredményt az átlagember is hamarabb elfogadja.

Programját könnyen ellentmondásosnak találhatjuk,[187] hiszen nagybátyja követőinek keleties formavilágát elutasította, viszont a nyugati eredetű történelmi stílusok közül csak azt tekintette elfogadhatónak, amelyben keleti (magyaros) színezetet vélt felfedezni. Az ellentmondás mégis feloldható, ha figyelembe vesszük Lechner eredeti szándékát a nyugati stílus – vagyis a pártázatos reneszánsz – továbbfejlesztésére: valójában azt akarta megfosztani nyugati jellegétől. Tulajdonképpen egy kompromisszumról van szó, amelyben a társadalom is megnyugodhat az ismerősnek tűnő formák miatt, valamint a magyaros formanyelvet teremteni akaróknak is hasznára van, mert lehetőségük nyílik a kísérletezésre, ha nem is olyan forradalmian, mint nagybátyja köreinek.

A történelmi és pszichológiai érvekkel alátámasztott stílusa azonban másokat nem ihletett meg. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy 1910 körül már elkésett a kezdeményezésével,[188] építésztársai szemében csak egy magával ragadóbb újdonsággal érhetett volna el célt. Az idő azonban kárpótolta, mert – ha nem is az ő hatására – de a húszas évektől egyre több építész fordult a pártázatok felé, akikre már külön csoportként is tekintettek.[189] Közülük a legtermékenyebb Sándy Gyula volt, akivel a Műemlékek Országos Bizottságában is együtt dolgozott Lechner, így akár ott is cserélhettek eszmét a stílusról. [190]

Megfontolandó az is, hogy Lechner kezdeményezésében nem inkább egy új áramlat korai csíráját látjuk-e. Bár ő maga folyton a magyaros szándékait hangsúlyozta, de azzal, hogy egy

[186] Nemcsak az építészetre gondolt, meglátása szerint a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Arcképcsarnokában őrzött 17. századi portrék is jellegzetesen magyar alkotások voltak. Ezeket a Lehel Ferenc: Magyar művészet a török világ idején című füzetéből ismerte meg Lechner. Szándékában állt a festmények reprodukcióit egyik saját könyvében is felhasználni. MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, Divald Kornél anyaga, ltsz: 1626/2

[187] Ferkai András 1993: 42.

[188] Déry Attila 1995: 74.

[189] Papp Gábor György 2022: 52. A csoport tagjai jellemzően nem is a nemzeti stílus megteremtésének céljával fordultak a pártázatos reneszánsz felé. Motivációjuk általában az elveszett területekre emlékeztetés, vagy pedig az art deco keleties vonzódásának kifejezése volt.

[190] Bodó Péter 2022: 27.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

történelmi stílushoz nyúlt talán az újkonzervativizmus egyik első képviselőjévé vált.[191] E felfogás egyik jellemzője mindenképpen megvolt benne: ragaszkodott a múlthoz, ami a műemlékvédelmi tevékenységében is megnyilvánult.

2.1.6. A turanizmus

Lechner Jenő a pártázatos reneszánszot a magyar nép művészetével vegyítette, melynek számon tartotta keleti származását. Foglalkozott népünk őstörténetével is, építészetét pedig áthatotta a turanizmus gondolatvilága is. A turanizmus fogalmát úgy írhatnánk körül, mint a keletről való gondolkodást.[192] A szó alapja a Turán, mely egy földrajzi egységet, az Iránától észak-keletre elterülő füves sztyeppéket jelöli. A magyar őstörténetet kutató tudósok egy része azt gondolta, hogy Turánban egykor egy hatalmas birodalom virágzott és mi is innen származunk, csakúgy, mint az ázsiai népek nagy része.[193] A kelet kutatói 1910-ben megalapították a Magyar Turáni Társaságot, [194] mely három évvel később útjára indította a Turán című folyóiratot. Bevezetőjében Paikert Alajos célként Turán felvirágoztatását jelölte meg „*Dévénytől Tokióig, múltban, jelenben és jövőben, barátokat és szövetségeseket szerezve magunk és az egész világ javára."*[195] A Társaság elnökének gróf Teleki Pál földrajztudóst – későbbi miniszterelnököt – választották, aki ambiciózusabb terveket fogalmazott meg: *„Az egységes cél a rokon turáni népek tanulmányozása, összeköttetés létesítése ezekkel a nemzetekkel, vezérszerep a magyarnak a turáni népcsaládban tudományos és gazdasági téren."*[196]

Az első világháború alatt a Központi Hatalmak oldalán harcoló bolgárokkal és törökökkel fennálló rokonságot hangoztatták,[197] azután pedig a turáni államszövetséget a Népszövetséghez hasonlították, melyet a legtermészetesebb alkotó erők, a közös eredet, a közös felfogás tart össze.[198] Ebbe az eszmei alakulatba tartozva a magyarság azt érezhette, hogy nem vagyunk árva nemzet: rokonaink a finnek, az észtek, a bolgárok, a törökök, a kínaiak és a japánok, valamint az Oroszországból kivált, újonnan létrejött országok népei is.[199] Sokan azt gondolták, hogy tulajdonképpen hazánk nyugati típusú modernizációjának nem is volt értelme, nem kell

[191] Ferkai András 1993: 42.
[192] Ablonczy Balázs 2016: 14.
[193] Ferkai András 1989b: 346.
[194] Ablonczy Balázs 2016: 47
[195] Turán 1913. 1-3. szám 1.
[196] Turán 1913. 1-3. szám 5.
[197] Pekár Gyula 1917: 3.
[198] Paikert Alajos 1922: 3.
[199] Paikert Alajos 1922: 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

megpróbálni utolérni a Nyugatot, helyesebb, ha Kelet felé fordulunk.[200] Ezen túlmenően a pánszláv és pángermán törekvések ellentételezésére is alkalmas lehetett ez az idea.[201] Paradox módon a turáni eszme hívei saját országukat mégis megosztották azáltal, hogy fajokban gondolkodtak és nemzet-értelmezésük általában kevéssé volt toleráns.[202]

Lechner a pártázatos reneszánszban azért is látott fantáziát, mert az szerinte a Közel-Keletről származott, ahol kő hiányában téglából építkeztek és ez az anyag magával hozta a pártázatos építkezési formát.[203] A pártázat használata onnan került Itáliába a középkor folyamán, majd pedig Közép-Európába a reneszánsz idején. Az már Pasteiner Gyulának is feltűnt, hogy néhány felvidéki épület pártázata arab és velencei formákkal mutat rokonságot.[204]

A turanizmus értelmében Lechner célja a magyar faji jelleg megtalálása volt,[205] ennek érdekében pedig komoly kutatásokat végzett az ázsiai népek művészetéről és azok nyomait felfedezte a honfoglaláskori régészeti emlékeken is. A zsinór- és szíjfonatok, valamint sujtások legősibb formáinak párhuzamait is az asszír-babiloni művészetben látta.[206] Számos tervét úgy akarta magyarossá tenni, hogy azokon ősmagyar leletek motívumait alkalmazta. Vitatkozott a hivatalos régészeti felfogással is, mely nem fogadta el rokonságunkat a keleti népekkel[207] – szerinte a rokonság leghatározottabb bizonyítéka az ékírás, az egykori turáni népek mind ilyet használtak.[208]

De a magyar népművészetben is felfedezni vélt olyan elemeket, amelyek a rokonságot mutatják: az ókori párthusokról fennmaradt ábrázolásokon ugyanolyan rojtos gatya és szalagdísz látható, mint ami a székely népviseletre is jellemző. A káld templomokon a székely kapukról ismerős pálmalevelek is láthatók és olyan díszítőelemeik is vannak, amelyek a magyar subadíszeket szokták szegélyezni. A szasszanida művészetre pedig szintén jellemző volt a székely ornamentikában is gyakori pávatolldísz. [209] A székely kapuk szerkezetében és díszes faragásában is rokonságot vélt felfedezni elsősorban Indiával, ahol hasonló kapukultusz létezett. A székely házak fagerendás, tornácos szerkezete és deszkaborítású ereszei Attila hun palotájáról szóló leírással is összecsengenek.[210] E témának az igazi szakértője a már említett

[200] Ablonczy Balázs 2016: 13.
[201] Ferkai András 1989b: 347.
[202] Ferkai András 1993: 39.
[203] Lechner Jenő 1923: 5.
[204] Pasteiner Gyula 1898: 164.
[205] Ferkai András 1993: 43.
[206] Lechner Jenő 1923: 6.
[207] Lechner, Jenő 1930a: 41.
[208] Lechner Jenő 1923: 5.
[209] Lechner Jenő 1923: 7.
[210] Lechner Jenő 1923: 12. Megjegyzem, hogy én magam ezeket a párhuzamokat megalapozatlannak tartom, Lechner Jenő életműve szempontjából viszont nagyon fontosak, hiszen erősen befolyásolták a művészetét.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Huszka József volt, aki a *Tárgyi ethnográfiánk őstörténeti vonatkozásai* (1898); a *Honfoglaló őseink ornamentikája* (1910) és *A magyar ornamentika hun eredete* (1912) című könyveiben tárgyalta az összefüggéseket.

Lechner szerint az államalapítás után a magyarok átvették a nyugatról érkező stílusokat és tovább is fejlesztették volna, de a tatárjárás megakadályozta a magyaros román stílus kialakulását. A nyugatról jött gótika szerinte túlságosan erős volt, azt nem tudtuk magyarossá tenni. Az Itáliából érkező reneszánszt viszont már igen, sőt az szerinte tőlünk terjedt tovább Európába. Sajnos a török háborúk miatt hazánkban viszonylag kevés emléke maradt fenn,[211] ha az nem akadályozta volna, akkor az egész országban elterjedt volna a magyar szellemű pártázatos építkezési forma és lett volna magyar reneszánsz stílus is, ahogyan van francia és német. A török kiűzése után az osztrák barokk erőteljes terjeszkedése tette lehetetlenné a nemzeti jellegű építészet kifejlődését.[212] A 19. század második felében viszont, a részleges politikai függetlenség visszanyerése után valóban meg is indult a magyaros stílusban tervezés, legelőször Feszl Frigyes, majd Lechner Ödön munkásságának köszönhetően.[213] Bár a 19. század legvégén egész Európában megfigyelhető volt az orientalizáló hullám, mely nagybátyját is magával ragadta.[214] Lechner Jenő valószínűleg azért is gondolta igazán szerencsés választásnak a pártázatos reneszánszt, mert azzal egyszerre tudott nagybátyja eszmei nyomdokaiban maradni, valamint a historizáló építészet eszköztárát is alkalmazhatta. Egyébként egyik tervén maga Lechner Ödön is alkalmazott pártázatos reneszánsz részletet: 1891-ben a pécsi városháza tornyát zárta volna ilyen kiképzéssel.[215]

Lechner Jenő úgy gondolta tehát, hogy a turáni szellem továbbra is megvan a magyarságban és ha kiteljesedhet, akkor jelentékenyebbet fog alkotni, mint az addigi nyugat-európai befolyás alatt. Felszínre hozásához pedig az ifjúság határozott nemzeti nevelésére van szükség,[216] mert a magyar művészek igazi értékeket csak nemzeti alapon teremthetnek. *„A múltnak variálása lehet érdekes és szép, de jelentősége eltörpül oly eredmények mellett, amelyeket az egyéni és nemzeti jelleg kifejezése útján elérni lehet.”*[217]

---

[211] Lechner Ödön 1906-ban megjelent *Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz* című írásában szintén a török hódoltsággal indokolta azt, amiért a múltban nem jöttek létre magyaros építőművészeti stílusok. Papp Gábor György 2015: 184.
[212] Lechner Jenő 1908: 168. Megjegyzem, hogy egy másik publikációjában már a kereszténység felvételétől számítja az elnyomó nyugati hatásokat, amelyek miatt nem fejlődhetett ki magyaros stílus. A Cél 1924. január 11. 17. Lechner tehát bizonyos mértékig ellentmondásba került önmagával.
[213] Lechner, Jenő 1930a: 29-31.
[214] Déry Attila 1995: 90. és Kismarty-Lechner Jenő 1961: 51.
[215] Papp Gábor György 2022: 51.
[216] Ferkai András 1993: 44.
[217] Vállalkozók Lapja, 1930. július 30.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A katolikus hit megnyilvánulása

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a pogány turáni elméletei ellenére Lechner Jenő hívő katolikus ember volt, amit tervein és épületein is igyekezett demonstrálni. Már középiskolás korában tervezett egyházi kegytárgyakat, végzett építészként pedig a lakóházakon több esetben helyezett el vallásos témájú domborműveket, legtöbbször Szűz Máriát a kis Jézussal. A Mester utcai bérház sarokhomlokzatán a lakásszentelés katolikus szokása szerint a Háromkirályokra utaló G + M + B betűket rögzítette fel az építés évével együtt. Az magától értetődő, hogy a katolikus templomaiban sok képzőművésszel dolgozott együtt, de többször ő maga is adományozott a templomok számára díszeket, például színes üvegablakokat. Az egyházközségek anyagi helyzetére is tekintettel volt, hiszen szükség esetén ingyen is elkészítette a terveket.

2.2.Neoklasszicizmus turáni és expresszív részletekkel

2.2.1. A trianoni békediktátum hatása

Lechner Jenő szemlélete, miszerint a történelem viharai akadályozták a magyar építészeti formanyelv kialakulását erősen leegyszerűsítettnek tűnik, mégis lehet benne igazság. A 20. század is bemutatta, hogy a történelmi körülmények valóban komolyan tudják befolyásolni az építészeti stílusokat is: a trianoni katasztrófa után hatalomra kerülő konzervatív kultúrpolitika például kifejezetten ellenezte a lechneri formanyelvet. Klebelsberg Kuno kultuszminiszter alapvetően a historizáló stílusokhoz ragaszkodott (bár a népi építészeten alapuló nemzeti romantikát sem ítélte el), álláspontját pedig így magyarázta: *„Gazdag ország talán megengedheti magának, hogy kétes sikerrel kecsegtető törekvéseket is támogasson, de a magyar állam mai helyzetben csak biztosra mehet, az életképest viszont meg kell tartania.”*[218] Szerinte Lechner Ödön követői egyébként is a bécsi szecesszió szellemében inkább ál-magyar stílust hoztak létre.[219] Ez a gondolat talán éppen Lechner Jenő híressé vált előadásából származik. Klebelsberg a historizáló stílusok közül elsősorban a neobarokkot kedvelte, melynek egyik legaktívabb alkalmazója Wälder Gyula volt. Az 1920-as évek második felében azután a neoklasszicizmus is központilag támogatott stílussá vált, amivel a kulturális kormányzat egyrészt igazodott az ekkoriban egész Európát átható újklasszicizmushoz, másrészt

[218] Klebelsberg Kuno 1929: 111-112.
[219] Klebelsberg Kuno 1928a: 1-2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

azért is volt rokonszenves számukra, mert azzal a reformkorra, hazánk egyik legsikeresebb történelmi időszakára is emlékeztethettek. [220]

A turanizmus ugyan tovább élt, de inkább csak előadásokban, könyvekben, épületeket viszonylag keveset produkált. Klebelsberg Kuno ettől is idegenkedett, hiszen nehezen lehetett összeegyeztetni a kereszténységgel, reálpolitikai szempontból érdektelennek találta,[221] sőt még veszedelmet is látott benne a nemzeti kultúránkra nézve.[222] Annak ápolását ugyanis rendkívül fontosnak tartotta, híressé vált mondata szerint *„A magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá."*[223] Szekfű Gyula történész a *Három nemzedék és ami utána következik* című könyvében (1934) [224] pontosabban is szavakba tudta önteni a félelmeit: úgy fogalmazta meg a turanizmust mint egy olyan mozgalmat, amely leapasztja a nemzettest tagjainak számát. Tulajdonképpen a német fajbiológia itteni megnyilvánulásaként fogta fel, de szerinte ez azért sem terjedhetett el igazán, mert nálunk sokkal jobban keveredtek a különböző népcsoportok, mint Németországban. Könyvének előzménye, az 1920-ban megjelent (de már korábban elkészült) *Három nemzedék: egy hanyatló kor története* a konzervatív Horthy-korszak ideológiai alapműve lett, mert abban a dualizmus során uralkodó liberális szellem negatív hatásait hangsúlyozta.[225]

A turanizmusnak három építész maradt elkötelezett híve a két világháború között is: Medgyaszay István, Toroczkai Wigand Ede és Lechner Jenő.[226] Lechner az ismeretterjesztésben is tevékeny volt: 1922-ben két előadást is tartott a Turáni Társaságban a turáni népek művészetéről (amit publikált is),[227] 1927-ben pedig *Turáni hatások a magyar népművészetben* címmel írt egy tanulmányt.[228]

A már említett Lechner Ödön Társaság egyik legjelentősebb akciója is összefüggött a nemzeti építészettel. Ez a *Kövekbe írt magyar dráma* című vitasorozat volt, mely a Pesti Napló hasábjain zajlott 1930 februárja és áprilisa között a magyar formanyelvről. Lechner Jenő hozzászólását a március 30-i lapszám közölte, melyben annak a meggyőződésének adott hangot, hogy nagybátyjának egyedi stílusát a jelen mostoha körülményei elnyomhatják ugyan,

[220] Klebelsberg Kuno 1928b: 1-2. és Ferkai András 1993: 28-29. A reformkorban megfogalmazódott nemzeti függetlenség is ekkor valósult meg teljesen, az új rendszer pedig saját hatalmát is legitimálhatta e stílussal.
[221] Ferkai András 1993: 30.
[222] Szekfű Gyula 1934/1989: 482.
[223] Klebelsberg Kuno 1930: 111.
[224] Szekfű Gyula 1934/1989: 477.
[225] Szekfű Gyula 1920: 5-6
[226] Ablonczy Balázs 2016: 184. Ferkai András ide számítja még Kertész K. Róbertet is, bár neki kevésbé jelentős a tervezői munkássága, politikai pályán volt aktívabb. Ferkai 1989b: 344.
[227] Lechner Jenő: *A turáni népek művészete. Kivonat a szerzőnek a Turáni Előadássorozat 1922. február 8. és 17. ülésein tartott előadásából.* A Turáni Társaság Kiadványa 4. Budapest, 1923.
[228] Lechner Jenő: *Turáni hatások a magyar népművészetben.* In: Képzőművészet, 1927. 5. szám 4-9.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

de az eljövendő nemzedékek értékelni fogják. Bár az emberi ízlés természetszerűen hullámzik és a játékos formakereső kedv magától eljön majd, de a fiatalok nemzeti irányú nevelése attól még fontos.[229]

A vitát egyébként az 1930 szeptemberében Budapesten megrendezésre kerülő XII. Nemzetközi Építészkongresszusra készülődés szülte: kérdésessé vált ugyanis, hogy ki tud-e majd állni az ország egy sajátos nemzeti építőművészettel a világ közvéleménye elé. Végül a műcsarnoki fő helyszíntől elkülönítve ugyan, de a Nemzeti Szalonban megrendezték a magyaros stílustörekvések kiállítását,[230] amely négy részre tagolódott: az elsőben Feszl Frigyes, a másodikban Lechner Ödön és követői szerepeltek, a harmadikban a népi hagyományokból merítő építészeket (tulajdonképpen a Fiatalokat) fogták össze, a negyedikben pedig a történelmi alapokon álló magyaros építészetet ismertették, amely jelenséget a szakirodalom utólag nemzeti historizmusnak nevezett el.[231] Ez utóbbinak (melyet a turanizmus leginkább áthatott) Lechner Jenő volt a kurátora[232] és a saját alkotásait szerepeltette legnagyobb súllyal (tíz tervrajz), de Medgyaszay Istvántól és Pogány Móricról is láthatott néhány művet a közönség. Viszont ebbe a szekcióba kerültek például Sándy Gyula rajzai is,[233] aki nem hangoztatta a turanizmusba vetett hitét, mégis magyaros szándék vezérelte.

Lechner tehát igyekezett következetes maradni, célja továbbra is a magyaros építészet művelése volt, de a szellemi-politikai ellenszél nem kedvezett ennek gyakorlatba ültetéséhez.

Trianonra adott természetes reakcióként a határokon kívülre került műemlékek iránti érdeklődés is felerősödött, mert az ember akkor kezd igazán értékelni valamit, ha már elveszett. Lechner Jenő az általa propagált pártázatos reneszánsz stílussal egyértelműen utalt az elcsatolt országrészekre, de mivel egyéni formában szerette volna alkalmazni a stílus jegyeit, nem kapott teret az önmegvalósításra: magyaros terveit felsőbb utasításra többször is meg kellett változtatnia. Nemcsak Klebelsberg ellenezte a nemzeti stílusokat, a Székesfőváros adminisztratív korlátozást is hozott, melynek értelmében a főbb útvonalakon és köztereken csak *nemesebb stíl* szerint valósulhattak meg épületek.[234] Több esetben már elkészült házakat is átalakítottak ennek szellemében.[235]

Ahhoz, hogy megvalósuljanak épületei, Lechner Jenőnek újabb kompromisszumot kellett kötnie, de ezúttal nem önszántából: egy tisztán historizáló stílust kellett választania.

[229] Pesti Napló, 1930. 70. szám 41.
[230] Fehér Krisztina – Krähling János 2018: 138.
[231] Ferkai András 1998: 280.
[232] Fehér Krisztina – Krähling János 2018: 138.
[233] Vállalkozók Lapja, 1930. 72. szám 1.
[234] Ferkai András 1993: 26.
[235] Például az Árkay Aladár tervezte Babocsay-villa a Hősök tere sarkán. Bolla Zoltán 2018: 19.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Természetesen ez nemcsak rá vonatkozott, az 1920-as évek nagy részét a történelmi hangulatok felidézése uralta, ami különbözött még az első világháború előtti késő historizmustól is, ezért a szakirodalom újhistorizmusnak nevezi a korszakot.[236] Lechner Jenő e helyzetben a József nádor korabeli magyar klasszicizmus mellett döntött, melyre a palatinus stílus kifejezést használta. Művészként nehezen viselte a kényszerítést és még negyedszázaddal később is így írt egy építőművészekről szóló kiadvány előszavában: *„Mennyi mesteri alkotás sikkad el egy-egy merészebb fellépés mellőzése folytán! Az építőművész fokozott mértékben áldozata a megalkuvásra kényszerítő körülményeknek."*[237]

2.2.2. A stílusválasztás magyarázata

Lechner Jenő elsősorban azért döntött a palatinus stílus mellett, mert az a klasszicizmusnak egy kifejezetten hazánkra jellemző változata, ilyen tervei megvalósítása elé pedig a kormányzat nem gördített akadályokat. Választásában ezentúl a műemléki érdeklődése is közre játszott: mivel a 19. század végén és a 20. század elején nagyon sok klasszicista épületet bontottak le Budapesten, a lokálpatrióta Lechner Jenő intenzíven foglalkozni kezdett e stílussal és a fővárosban található emlékeivel. Nem volt ezzel egyedül, a klasszicizmus nagy mestereire – például Pollack Mihályra – már az 1890-es években fokozódó figyelmet fordított az építész szakma, majd az 1900-as évek elejétől már az egész korszakot kutatni kezdték és egyre több publikáció is látott napvilágot a témáról.[238]

Lechner Jenő 1906-ban tett közzé egy tanulmányt az Építő Ipar hasábjain *Száz év előtt* címmel, melyből kiderül, hogy nagyon behatóan ismerte a kort.[239] Szólt József nádor kiemelkedő szerepéről és megemlítette, hogy a Szépítő Bizottmánynak saját dédapja, Lechner Nepomuk János is fontos tagja volt. Az 1838-as árvíz után közreműködött a város klasszicista stílusú újjáépítésében is.[240] Mivel Lechner Jenő felesége Pollack Mihály egyik leszármazottja volt, így különleges tiszteletet is érezhetett az építész iránt. Cikke megjelenése valójában csak a magyar klasszicizmus kutatásának kezdetét jelentette, azt tehát a következő években is intenzíven folytatta.[241]

Minden bizonnyal Pollack iránti tiszteletének köszönhette, hogy Fejérpataky László őt bízta meg a Magyar Nemzeti Múzeum történetének megírásával, amikor 1916 tavaszán

[236] Ferkai András 2001: 59.
[237] Kismarty-Lechner Jenő – Móricz Miklós (szerk.) 1946: 3.
[238] Bibó István 2008: 9.
[239] Építő Ipar, 1906. 47. szám 433-435., 1907. 4. szám 36-37., 1907. 5. szám 44-45.
[240] Lechner, Jenő 1930a: 38.
[241] Lechner Jenő 1927a: 62.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

kinevezték az intézmény igazgatójának. Lechner visszaemlékezése szerint a munka során teljesen beleélte magát abba a korba, és ekkor fogalmazódott meg benne, hogy a reformkori klasszicista építészet emlékei is nemzeti tartalmat hordoznak. Ezért a pesterzsébeti állami elemi iskolába a következő évben már neoklasszicista ajtókat és ablakokat tervezett.

A neoklasszicizmus alkalmazására terelte a műegyetemi tanári posztja is, hiszen az Ókori Építészettörténeti Tanszéken oktatott, jól ismerte tehát azokat az emlékeket és formákat, melyeket a 19. századi klasszicizmus is feleleventett. Illetve széles szakirodalmi tájékozottságának köszönhetően minden bizonnyal forgatta Charles Percier és Pierre Fontaine *Style Empire*[242] című könyvét, ugyanis több épületébe neo-empire berendezéseket tervezett. Nem hagyta azonban, hogy a tanítás túlságosan befolyásolja saját művészetét, képes volt függetleníteni magát a szigorú építészettörténeti szabályoktól, amit az is jelez, hogy művein többször eltért a klasszikus arányoktól.[243]

2.2.3. A palatinus stílus

József nádor hivatalba lépésének idején, 1800 körül jelentős gazdasági-társadalmi fejlődés indult meg Magyarországon: a felvilágosodás hatására egyre többen vágytak a magasabb kultúrára, így minőségben új, mennyiségben több épületre lett szükség. A fellendült építőiparban nem az akadémiákon képzett szakemberek dolgoztak, ezért a klasszicista korstílus provinciálisabb, hazánkra jellemző változata alakult ki.[244] Az építőmesterek nem követték annyira a szigorú előírásokat, így felszabadultabb alkotások jöttek létre, melyek emberibb léptékűek voltak és jobban törekedtek a gyakorlatiasságra.[245] E környezetbe illeszkedtek be az igazán tehetséges és külföldön tanult építészeink is mint Hild József,[246] Pollack Mihály, ifj. Zitterbarth Mátyás vagy Kasselik Ferenc. Alkotásaikon érződik, hogy a klasszicizmusnak egy jól kivehető, Pestre lokalizálódott változatát alkalmazták.[247] A monumentalitás kerülése, valamint a használhatóság favorizálása alapján Szvoboda Dománszky Gabriella szerint ezt a provinciális klasszicizmust tulajdonképpen nevezhetnénk biedermeier építészetnek is.[248]

---

[242] Charles Percier – Pierre Francois Leonard Fontaine: *Style Empire.* Complément du Percier–Fontaine. Párizs, 1870
[243] Magyar Iparművészet, 1928. 3-4. szám 67.
[244] Zádor Anna 1981: 7.
[245] Zádor Anna 1981: 10-11.
[246] Hild monográfusa, Rados Jenő így írt erről: *„egész alkotó tevékenységének legerősebb alapja a környezet, a helyi viszonyok és igények teljes ismerete volt. (…) Művei a klasszicizmus (…) feszes jellegével, sőt hideg akadémizmusával szemben melegebb, emberibb hangot ütnek meg."* Rados Jenő 1958: 37.
[247] Vámos Ferenc 1925. 327.
[248] Szvoboda Dománszky Gabriella 2011: 28.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A reformkorban azután a feléledő nemzettudat plusz tartalommal is töltötte meg a stílust. Ráadásul gazdaságilag is prosperáló korszak volt, amit gróf Széchenyi István és József nádor intézkedései is ösztönöztek. Utóbbi előtt tisztelgett Lechner Jenő azzal, hogy a stílust palatinus stílusnak nevezte[249] – a latin palatinus szó magyarul nádort jelent.[250] E meghatározás manapság is használatban van, de leginkább csak a kastélyépítészet egy változatára értjük, amely a nádor alcsúti kastélyából ered.[251]

2.2.4. Az újklasszicizmus

Lechner választását ezenkívül még az ízlés megváltozása is magyarázhatta: divatossá vált a klasszicizálás. Ennek jelei már az első világháború előtt mutatkoztak például a romantikus antikapitalizmusban, vagyis felerősödött az ipari forradalom előtti kézműves kultúra iránti vágyakozás.[252] A szecesszióra adott természetes reakció is a klasszicizálás volt, ami 1910 körül kezdődött és Lechner Jenőt is megihlette. Bár épülete nem valósult meg e stílusban, de néhány tervén a keretezés nélküli ablakok, a dór pilaszterek és féloszlopok, a négyzetes faltükrök, valamint általában a szögletes formák jelzik ennek az áramlatnak a hatását.

Az 1920-as években az első világháború kataklizmája erősítette meg a klasszicizálást egész Európában, hiszen az emberek egy nyugodt, racionális világra vágytak.[253] Ezt az áramlatot újklasszicizmusnak, illetve új tárgyiasságnak (Neue Sachlichkeit) nevezzük. Mivel az északi országok hűvösebb kedélyállapotához jobban illeszkedett, Skandináviában különösen népszerűvé vált.[254] Hazánkban a drezdai és müncheni tanultságú Hikisch Rezső alkotott legkövetkezetesebben e stílusban. [255]

Lechner az ízlés hullámzó változását Oswald Spengler elméletéből is ismerhette. Az 1918-ban megjelent *A nyugat alkonya* című művében Spengler azt a meglátását fejtette ki, hogy saját kora hanyatló pályán halad és történelmi párhuzamot vont a hellenizmussal, amely a klasszikus görög kultúrához képest erős visszaesésnek tekinthető.[256] Johan Huizinga *A középkor ősze* című művében hasonló pesszimista végkövetkeztetések olvashatók, melyek – Spenglerével együtt – befolyásolták a magyar szellemi életet is. Nálunk Kornis Gyula vallott

[249] Vállalkozók Lapja, 1926. 49. szám 3.
[250] Az elnevezés mögött humort is sejthetünk, mert a nádor fiait (István és Józsefet) a magyar közbeszéd olykor Palatinus Pistának és Palatinus Jóskának nevezte gyermekkorukban. Hazánk s a Külföld, 1868. 51. szám 802. (december 17.)
[251] Szvoboda-Dománszky Gabriella 2011: 28.
[252] Ferkai András 1993: 20.
[253] Szücs György 2002: 91.
[254] Ferkai 1989b: 348.
[255] Vadas Ferenc 1984: 54.
[256] Szücs György 2001: 15.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

ilyen elméleteket és a borús világlátás jellemző is volt a trianoni Magyarországra.[257] Lechner egyik családi jó barátja, a filozófus Bodnár Zsigmond is ezt a hullámelméletet hirdette. Lechner Jenő alapvetően derűs személyiségére a negatív szellemi közeg kevéssé volt hatással, biztos volt benne például, hogy eljön majd az az idő is, amikor nagybátyjának művészetét is értékelni fogják.[258] Az első világháború utáni klasszicizáló időszakban viszont még az értelem dominált.

Ez a klasszicizálás tehát nem tekinthető historizáló tendenciának, hiszen nagyon is aktuális volt, illetve mögötte nem akadémikus magatartás állt.[259] Az elemi geometrikus tömegeken és a díszítés redukálásán túl a modernizmussal rokonítja a célszerűségre törekvése is. Valószínű tehát, hogy a Lechner stílusválasztásában az újklasszicizmusnak is szerepe volt. A hatások általában egyébként sem szigorúan csak egy irányból érkeznek, a művészek szintetizálják azokat magukban. Lechnernél is így történhetett, amit az is sejtet, hogy első teljesen neoklasszicista alkotása, az 1918-ban tervezett Medgyaszay Színház is az északi klasszicizmushoz áll közel.[260]

2.2.5. Neo-empire és biedermeier díszítés a neoklasszicista épületekben

Lechner Jenő fontosnak tartotta, hogy épületei kívül-belül az ő elgondolását tükrözzék, ezért pályája elejétől nagy gondot fordított a berendezések tervezésére is. Szinte sorsszerű, hogy első megvalósult műve is egy kapu volt, melyet Lechner Ödön megbízásából tervezett a saját, Fehérvári (ma Bartók Béla) úti bérházukba.

Lechner Jenő egyéniségéhez viszont a díszítéseket gazdagon alkalmazó stílusok illettek, a klasszicizmusnak még a hazai változata sem elégítette ki művészi fantáziáját. A klasszicista épületei tervezésénél a berendezésre különösen nagy figyelmet fordított, mivel az iparművészeti alkotásokon kevésbé volt akadálya, hogy kiélje díszítő hajlamát. Elképzelhető, hogy egyre romló látása is a kisebb részletek gondosabb kidolgozása felé terelte, hiszen azokat önmaga is meg tudta rajzolni, míg a nagyobb terveket már segítői készítették és ő csak nagyítóval nézte át azokat.

Szerencséje is volt, mivel a két világháború között a reformkor bútorművészete jött újra divatba, sőt a magyar biedermeier ekkor szinte nemzeti bútorstílusnak minősült.[261] E mögött persze állhattak ugyanazok a tényezők is, amelyek az építészetet is a neoklasszicizmus felé

[257] Szücs György 2001: 18.
[258] Lechner, Jenő 1930a: 43.
[259] Ferkai András 2001: 61.
[260] Ferkai András 2001: 60.
[261] Rostás Péter 2012: 5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

terelték.[262] Mindenesetre a biedermeier bútorok úgy adtak – ha csak visszafogottan is – díszítő felületet, hogy közben még az épületek homlokzatával is harmóniában álltak, ugyanazt a korszakot idézték meg.

A neo-empire pedig azért volt találó választás, mert a stílus eredetileg is előszeretettel használt egyiptomi részleteket is, köszönhetően Bonaparte Napóleon egyiptomi hadjáratainak. Tutanhamon sírjának 1922-es felfedezését követően Egyiptom ismét az érdeklődés középpontjába került, így a neo-empire is divatossá vált.

A két bútorstílus közül Lechnernél a neo-empire kapott nagyobb szerepet, feltehetően azért, mert ez adott nagyobb lehetőséget a díszítésre, különösen a figurális ornamensek alkalmazására.[263] E stílus is József nádor hivatali idejére esik, ugyanis 1805 körül kezdett divatossá válni a Habsburg Birodalomban, francia hatásra. E tekintetben tehát következetes maradt Lechner, a palatinus stílusba beleillik az empire is. Az 1810-es évek végétől azonban a biedermeier vált kedveltebbé, amelyet viszont Lechner kevésbé alkalmazott. Ennek oka feltehetően a dekoráció hiánya: e stílus bútorain a díszítéseket minimálisra redukálták, az empire-ral szemben aranyozás és a fém veretek szinte egyáltalán nincsenek rajtuk.[264]

A neo-empire berendezéseket viszont mesterien rajzolta meg, igazán elegáns tárgyakat eredményezve. Ezek több alkalommal nem is a saját maga tervezte épületekbe kerültek, csak a műemlék-helyreállítási feladatai során alkalmazta az eredeti, 18-19. századi helyszíneken. Viszont így is pazarul illeszkedtek az aktuális építészeti kerethez, de önmagukban is remek, részletgazdag munkák voltak. Szinte azt mondhatnánk, hogy Lechner Jenő a belsőépítészeti és iparművészeti feladatokhoz jobban értett, mint az épület általános tervezéséhez.

2.2.7. A kormányzat támogatása és a szakma elismerése

Lechner e stílusválasztását már a kormányzat is támogatta, Klebelsberg szerint is kézenfekvő analógia volt a reformkor, hiszen akkor a nemzeti érzés segítette a felemelkedéshez a magyarságot, Trianon után pedig ugyancsak ebbe lehet kapaszkodni a túlélés érdekében.[265]

Szekfű Gyula történész is azt állapította meg, hogy a reformkor nemzedéke (melyet a híres *Három nemzedék* című könyvében az első nemzedéknek tekint) magas szellemi lendületet képviselt.[266] Saját korára nézve is kitűnő példának tekintette a bátor reformkori virtust, hiszen

[262] Pamer Nóra 2001: 12.
[263] Rostás Péter 2012: 29.
[264] Rostás Péter 2012: 40.
[265] Szücs György 2001: 14.
[266] Bierbauer Virgil 1925: 35.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a trianoni tragédiából szerinte csak reformokkal lehet kilábalni – de olyanokkal, amelyek mélyen beágyazódnak a nemzeti hagyományokba.[267]

Lechner Jenő tehát nem pusztán esztétikai tényezők alapján választotta a stílust, hanem azok mögött mély tartalmat is sejtetett. Ezt a szándékát még a historizmust amúgy elítélő második világháború utáni szakirodalom is értékelte: úgy írtak róla, hogy esetében nem sivár eklekticizmusról van szó, hanem a történelmi stílust komoly tanulmányok után, művészileg is választékos formában idézte fel.[268]

2.2.8. Turáni és expresszív részletek

Noha a palatinus stílus önmagában is hordozott nemzeti jelentésréteget, Lechner Jenőnek ez nem volt elég, arra törekedett, hogy a nemzeti karakter ne csak absztrahálva, de vizuálisan is megjelenjen az alkotásain. Ha a homlokzatok egészét nem is tervezhette magyaros stílusban, de a részletekbe ilyen elemeket rejtett el, például a korlátrácsokba tulipánokat szőtt bele. Mikor azonban 1926-ban megbízták a Magyar Nemzeti Múzeum helyreállításának tervezésével, új módszerhez folyamodott. Ekkor ismerte meg ugyanis a közgyűjtemény gazdag régészeti anyagát, köztük honfoglaláskori leleteket. Ez megihlette fantáziáját és előfordult, hogy a konzolokat ősmagyar fejekké formálta, ahol a férfiak hosszú bajszot, a nők pedig befont hajat viseltek. A nem túl barátságos arcok valószínűleg nem arattak sikert, hiszen csak egy épületén tűntek fel, sokkal gyakoribb elem lett viszont a vitézkötés, amelyet főleg korlátrácsokba épített be. Budapesti fő művén, a tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-templomán viszont kissé más módszer szerint, Fettich Nándor régész útmutatásai alapján[269] alkalmazta a honfoglaláskori motívumokat. A reneszánsz terveire is hatással voltak a régészeti leletek: a pártázatok formája a tarsolylemezek stilizált virágaira, illetve az azokat elválasztó zsinórokra emlékeztet. Ez legszebben a mezőkövesdi városháza pályatervén figyelhető meg, de néhány megvalósult alkotásán, például a Nemzeti vértanúk emlékművén is látható.

Nem tett le azonban a pártázatos reneszánszról sem, tervpályázatokon továbbra is rendületlenül alkalmazta, sőt a Meister der Baukunstnál 1930-ban megjelent könyve borítójára is egy pártadísz rajzát javasolta a svájci kiadónak.[270] Logikusnak tartotta, hogy törekvését ezúttal nagyobb siker koronázza, hiszen a stílussal emlékeztetni lehetett a Trianonban elvesztett

[267] Szekfű Gyula 1934/1989: 487.
[268] Rados Jenő 1961: 317.
[269] Horváth Miklós 1946: 51.
[270] MÉM MDK Lechner Jenő iratai 1. doboz, fénykép

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Felvidékre. Ezzel az eszközzel több kollégája élt is, legtöbbször a már említett Sándy Gyula.[271] Míg azonban ő általában leegyszerűsítve alkalmazta a pártázatot, Lechner ekkor is szinte meseszerű formákat rajzolt, ami a megépítés esetén tetemes plusz kiadással járt volna.[272] Így végül csupán egyetlen alkotása valósult meg e stílusban és az is kisebb magánberuházás volt.

Ha nem is a párták formái és gazdagsága, de mégis volt, amiben újított Lechner a század eleji felfogásához képest: ekkor a stílust már nem szecessziós díszekkel elegyítette, hanem hegyes csúcsívekkel. A gótikus csúcsívek pályája elejétől jelen voltak a repertoárjában, ekkor azonban más jelentést kaptak: a keleti népekkel való rokonság gondolatát. IV. Károly 1916. decemberében tartott koronázásakor például hegyes sátrakat használt a magyaros hangulat kifejezésére, a hegyes csúcsívekkel pedig véleményem szerint ugyanúgy a sátor ősi motívumára akart utalni. Szintén 1916-ban lépett be a Turáni Társaságba és minden bizonnyal utána nézett az ősi kelettel kapcsolatos irodalomnak is. Talán olvasta Hérodotosz történeti könyveiből azt a részt, amelyben a szkíták sátrait mutatja be,[273] a földbe szúrt és felül összehajlított karókat pedig csúcsíves keresztmetszetűként képzelhette el.

Kutatási eredményeiről azután 1922-ben kétrészes előadást is tartott a Turáni Társaságban *A turáni népek művészete* címmel, melyben hosszan elemezte többek között a perzsa és a káld kapukultuszt. Ezekben nem említi, honnan tájékozódott a témáról, de szinte biztos, hogy forgatta Huszka József *A székely ház* (1895)*, Az istenfa* (1908) vagy *A magyar ornamentika hun eredete* (1912) című műveit, melyekben asszír és perzsa paloták hatalmas kapui is láthatók.[274] Utóbbiban olvashatta még Priscus Rhetornak az Attila hun király palotájáról szóló leírását, mely szintén említ egy nagy kaput.[275] A Turán folyóiratból is tájékozódhatott, hiszen ott is jelentek meg a keleti építészettel kapcsolatos írások.[276]

[271] Pártázatos épületeket tervezett még a korszakban többek között: Lechoczky György (Miskolc, Északerdő Rt. székháza), Szántay Endre (Budapest, csillaghegyi református templom), Csaba Rezső (Budapest, pestszentlőrinci református templom), Györgyi Dénes (Barcelona, Magyar Világkiállítási Pavilon), Irsy László (Komló, Szent Borbála-templom), Vágó László (Budapest, Dohány utcai Hősök temploma), Oelschläger-Őry Lajos (Kassa, Kereskedelmi Kamara), Padányi Gulyás Jenő (Badacsony, vasútállomás), Vécsey Barnabás (Nagykanizsa, református templom). Szép pártázatos, de sajnos nem ismert a miskolci Haggenmacher sörgyár melléképületeinek tervezője. Bolla Zoltán 2018: 129.

[272] Ettől függetlenül néhány épület megvalósulhatott díszes pártázattal a két világháború között, például az Országos Társadalombiztosító Intézet tornya 1930-ban Komor Marcell, Jakab Dezső és Sós Aladár tervei szerint.

[273] Hérodotosz IV. könyve, 72-79. fejezet. Geréb József szerk. 1893: 53. és Csete György 2001: 14.

[274] Huszka József 1895: 5. és Huszka József 1908: 20. Lechner Jenő 1930-ban írt is Huszka Józsefről egy rövid bemutatást Szentiványi Gyulának, melyben említette könyveit is. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-10/503

[275] Huszka József 1912: 2-6.

[276] Például Tóth Jenő: *Az indo-turáni népek ősművészetéről.* In: Turán, 1913. 2. szám 92-99.; F. Takács Zoltán: *Kölcsönhatások a távol Kelet művészetében.* In: Turán, 1913. 3. szám 170-177.; Posta Béla: *A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.* In: Turán, 1917. 4-5. szám 192-236.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A keleti kapukultusz ösztönözhette arra, hogy tervein és épületein a hegyes csúcsíveket ő is hatalmassá növelje. Ez elsőként a Néprajzi Múzeumhoz 1923-ban készített pályatervén jelent meg, ahol a székely tornácos bejáratot hangsúlyozta nagyméretű, csúcsíves ablakkal. Ezúttal az épület funkciója a konzervatív kormányzati preferencia ellenére is legalizálta a magyaros stílust.

A hatalmasra nagyított, csúcsíves kapuk az 1920-as évek közepétől a német expresszionista építészek kedvelt fogása lesz majd. Fontos leszögezni, hogy Lechner korábban kezdte alkalmazni a nyújtott csúcsíveket, tehát nem ez a stílus hatott rá. Az expresszionizmus előzményének tekinthető ugyan az 1910-es években Hollandiában és Észak-Németországban indult új építészeti formaképzés (Hendrik Petrus Berlage vagy Peter Behrens),[277] de a csúcsíves formát még nem alkalmazták, így Lechnert biztosan nem azok ihlették meg.

Az időbeli távolságon túl az is különbség, hogy a német expresszionizmus szinte csak a templomépítészetre koncentrált, a gótikára emlékeztető formákkal a szakrális építészetet akarták megújítani, Lechner viszont először egy profán múzeum tervén alkalmazta.[278] Mindenesetre a formákat tekintve Lechner tudtán kívül is bekapcsolódott egy modern, európai irányzatba. Fülep Lajos Lechner Ödönről találóan úgy fogalmazott, hogy *„a nemzetit keresve megtalálta a nemzetközit, az ázsiait keresve a modernet, az aktuálist.”*[279] A fentiek alapján Lechner Jenőről hasonlóan fogalmazhatunk.

A részletekbe elmerülve azért nagyobb eltéréseket is észrevehetünk a Néprajzi Múzeum kapuja és az ezzel egyidőben születő német templomok között: a legelső expresszív épület a Dominikus Böhm és Martin Weber közös terve alapján megvalósult dettingeni Szent Péter és Pál-templom volt (1922-1923), melyen nem is csúcsívben, hanem hegyes háromszögben záródnak az ablakok.[280] A Lechneréhez hasonló, hegyes csúcsíves kapuk csak néhány évvel később jelennek meg Németországban, elsőként Dominikus Böhm bischofsheimi Krisztus Király-templomán (1926).[281] További eltérés a pártázat, amely Lechner tervén nagyon is hangsúlyos és azok fecskefarkas formái szép harmóniában is állnak a csúcsíves kapuval, illetve a hasonlóan záródó ablakokkal. Megjegyzendő, hogy a dettingeni templomot is az ablakaihoz illő, háromszög alakú pártázat is koronázza, de a későbbi templomokra ez az építészeti elem nem lesz jellemző. Nagy különbség még, hogy Lechner vakolt homlokzattal képzelte el a

[277] Vukoszávlyev Zorán 2022: 187.
[278] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 278.
[279] Gerle János 1998: 253.
[280] Somogyi Antal 1933: 74.
[281] Urbán Erzsébet – Vukoszávlyev Zorán 2016: 25.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

múzeumot, míg a templomépítők nyilvánvalóan a történeti hagyományokra is alapozva téglával burkolták alkotásaikat.

Úgy tűnik tehát, hogy az 1920-as évek elején-közepén Lechner Jenő munkásságában és a német expresszionista építészetben egymástól függetlenül jelent meg ugyanaz a motívum. Később, az 1930-as évek második felétől azonban Lechner művein már részletekbe menő egyezés mutatható ki német templomokkal, amiket a tájékozott építész minden bizonnyal ismert és hatást is gyakoroltak rá.

2.3. A modernizmus

2.3.1. Az art deco

Lechner a német expresszionizmus mellett figyelemmel követte az art deco kialakulását is. E stílus már a modernizmushoz köthető, formai szempontból annak egy válfaja, amely azonban nem mond le a díszítésről.[282] Motívumait főleg az iparművészeti tárgyak rajzainál ismerhetjük fel, de azokon is keverednek más stílus elemeivel, ami egyébként hazánkban általános tendencia volt.[283] Nyugat-Európában tisztábban is megjelentek az art deco díszítmények, nálunk a stílus jellemzői közül főleg a nyers klinkertégla homlokzatok váltak népszerűvé német hatásra.[284] Ezeket Lechner Jenő is fantáziadús téglakötésekkel, pepitás felületekkel, háromszög keresztmetszetű lizénákkal díszítette és tagolta.

Tutanhamon sírjának 1922-es megtalálása után futótűz gyorsasággal terjedtek el az ókori egyiptomi és közel-keleti motívumok, így a pártázat és a lépcsőzetes formák is.[285] Ennek egyik első megnyilvánulása az 1923-as monzai iparművészeti kiállítás volt, ahol több nemzet alkotásain is keleties, illetve egzotikus (asszír, hindu és mexikói) hatások érvényesültek.[286] Lechner Jenő itt a Sárospataki Tanítóképző Intézetének tornyával ezüstérmet szerzett, amit talán annak is köszönhetett, hogy a lépcsőzetesen komponált pártázatot – amivel magyaros hangulatot akart kifejezni – keletiesnek és divatosnak értékelték. Noha a párták formája ekkor még folytonosságot mutat a világháború előtti időszakkal, 1930 körül már leegyszerűsödnek és valóban art decossá válnak. Különösen a Magyar Történelem Tornyára lesz ez igaz, ahol a pártázatot nem is szabályos ritmusban alkalmazta, hanem szinte legyezőszerűen egymásba csúsztatta a pártákat.

[282] Készman József 2003: 7.
[283] Bolla Zoltán 2018: 21.
[284] Bolla Zoltán 2018: 22.
[285] Bolla Zoltán 2018: 22.
[286] Gróh István 1924: 7.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A tisztán art deco tervei azért nem képeznek igazán jelentős mennyiséget az életművön belül, ráadásul a megvalósulásig csak egy jutott: a debreceni Hősök mauzóleuma, mely Szontagh Pállal közös alkotása. A tény, hogy létrejöhetett egy ilyen formabontó épület, jól mutatja, hogy az 1920-as évek szigorú kultúrpolitikája az évtized vége felé oldódni kezdett, ami azután lehetővé tette a művészeti irányzatok sokféleségének kibontakozását. A folyamatot a Horthy-rendszer elején emigrációba kényszerült avantgardista művészek hazatérése csak katalizálta.[287] Európában ekkor már hódító útjára indult a modernizmus is, mely több volt esztétikai újításnál, komoly szociális mondanivalóval is bírt.

2.3.2. A modernizmus szükségessége és formája

Az oldódás 1927-1928 táján mutatkozott meg az épületállományban is: ekkor valósultak meg az első modern villák, új rendszerű társasházak és bérházak.[288] Elsőként tehát a magánszféra, illetve magántőke fogadta el az új stílust. De a kormányzat sem nagyon maradt le, hiszen a korszak legfontosabb kultúrpolitikusa, Gerevich Tibor vezette Római Collegium Hungaricum az olasz-magyar kapcsolatok ápolása mellett a művészet megújításának igényét is kiszolgálta. Az 1928-ban alapított intézmény ösztöndíjrendszeréből építészek is részesülhettek, akikre a modern Róma nagy hatást gyakorolt mind az új stílusok, mind a városépítészet terén.[289]

A modernizmus elterjesztésében az 1930-ban megrendezett XII. Nemzetközi Építőművészeti Kongresszusnak is szerepe volt. Már az előkészületek során napvilágot láttak ugyanis olyan vélemények Nyugat-Európában, melyek hazánk építészeti elmaradottságát kritizálták,[290] ez pedig természetszerűleg az új stílusra terelte az építész szakma figyelmét is. A gazdasági világválság pedig racionális érvként szolgált a modernizmus mellett, hiszen jóval olcsóbban lehetett így építeni. Ekkor már maga Klebelsberg Kuno is elismerte, hogy Európa elszegényedése kikényszeríti, hogy megalkossuk a *szükség szerinti* architektúrát.[291]

A másik ösztönző szereplő a Katolikus Egyház volt. Noha Gerevich Tibor 1920-ban még óvott attól, hogy a templom az *elvont s hatásában ki nem próbált művészeti problémák kísérleti állomása* legyen,[292] az 1920-as évek végétől már nem utasították el a modernizmust. Az egyik legfőbb támogató Somogyi Antal győri kanonok volt, aki több könyvben is lelkesen mutatta be

[287] Magyar Építőművészet, 1983. 2. szám 4.
[288] Ferkai András 2001: 57.
[289] P. Szűcs Julianna 1987: 69.
[290] Baku Eszter –Csíky Balázs 2012: 306.
[291] Gábor Eszter 1977: 11.
[292] Gerevich Tibor 1920: 31.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a modern épületeket,[293] és azzal érvelt mellettük, hogy az egyház csak így tud szólni a ma emberéhez. A templomok, illetve a bennük elhelyezett alkotások ugyanis nem puszta díszek, de üzennek is a híveknek.[294] Egyébként is a Katolikus Egyház büszke volt arra, hogy minden korban élen járt a művészeti stílusok elterjesztésében. Végül így történt hazánkban is, a modern templomok nagyban hozzájárultak az új stílus elfogadtatásához.

Míg a modern külsőt támogatta, érdekes módon a korszerű szerkezeteket nehezen fogadta el az Egyház. A fából készült templomokat korábban sem engedték felszentelni, csupán megáldani, ezt a megkülönböztetést pedig a fémszerkezetű épületekre is érvényesítették. A vasbeton boltozatokkal és kupolákkal szemben azért voltak szkeptikusak, mivel azok felületét kevésbé lehetett díszíteni és a kőnél vagy téglánál rosszabb hőszigetelő tulajdonságokkal bírtak.[295]

Az 1930-as évektől már kevésbé ellenezték a vasbetont, de a fenntartások még Lechner Jenő 1942-ben írt *A katolikus templomépítés liturgikus követelményei* című könyvében is érzékelhetők. Ebben a szerző az egyházi törvénykönyv rendelkezéseit figyelembe véve felhívta a figyelmet, hogy felszentelni csak kőből vagy téglából épült templomot lehetett, de legalábbis a kapu szemöldökében lennie kell egy kőnek.[296] Illetve az oltárasztal lapját is kőből kell készíteni.

A munka egyébként azért is nagyon hasznos a tervező kutatása szempontjából, mert benne Lechner összegyűjtötte azokat a szempontokat, amelyek alapján saját templomait is tervezte: a hívek egyetlen térben gyűlnek össze, amelynek minden pontjáról biztosítani kell a rálátást a szentélyre, ugyanis a christocentrálisnak nevezett elrendezésben a szentélyben lévő főoltár szerepe kiemelkedő. A szentélyt építészetileg is szükséges hangsúlyozni, szélessége legalább nyolc méter és egy méterrel a padlószint fölé kell nyúlnia, de a főoltárt még ezen belül is legalább háromlépcsős magaslatra kell helyezni. Ha van is oldalhajó, az csak közlekedésre szolgál, összeköti a mellékoltárokat és a gyóntatófülkéket. Ideális esetben a templom szabadon álló és teljesen körüljárható, belsejébe lépni pedig a huzat elkerülése érdekében az oldalt nyíló bejáratokon lehet, bár elöl is szükség van egy díszbejáratra.[297]

[293] Somogyi Antal: *Vallás és modern művészet.* Szent István Társulat, Budapest, 1927. Somogyi Antal: *A modern katolikus művészet.* Dom, Budapest, 1933.
[294] Baku Eszter –Csíky Balázs 2012: 287.
[295] Hajós-Baku Eszter 2018: 32.
[296] Kismarty-Lechner Jenő 1942: 15.
[297] Kismarty-Lechner Jenő 1942: 16.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

2.3.3. Modernizmus és nemzeti jelleg

Mivel a modernizmus nemzetközi mozgalom volt, fokozatos térhódítása reakciójaként megerősödtek a regionalista tendenciák és újra felpezsdült a vita a nemzeti építészetről is.[298] E jelenség hazánkban is megmutatkozott, a vitában sokan véleményt nyilvánítottak. Gerevich Tibor például már egy 1928-as írásában elvetette azt az aggályt, hogy a nemzetközi, uniformizáló modernizmustól félteni kellene építészetünk nemzeti jellegét, *„mert minden idegenből átplántált stílus, igazi művészek alkotásaiban szükségképp hasonul át az illető művész fantáziájának formáló tüzén az illető ország különböző anyagi, gazdasági, társadalmi lehetőségeihez alkalmazkodva és sajátos ízléséhez idomulva nemzetivé. A múltban is idegenből vettük és formáltuk át az építészeti stíleket."*[299]

Az 1933-ban indult Építőmunka című folyóirat már a harmadik számában ankétot hirdetett a magyar építőművészet nemzeti jellegéről. Csaba Rezső főszerkesztő két kérdést vetett fel: *Miben látja a mai magyar építészet jellemző vonásait?* illetve *Mi a feltétele egy sajátosan magyar építőművészet megteremtésének?*[300] A lap hasábjain Lechner Jenő is kifejtette véleményét. Az első kérdésre azt a választ adta, hogy a magyar építészet szükségszerűen modern, hiszen a leegyszerűsítő korszellem miatt a társadalom igényelte a racionális stílust.[301] Ráadásul az emberek esztétikai szükségleteit is kielégítette, mert végre valami újat hozott.[302] A második kérdésre adott válasza pedig tulajdonképpen maga a modernizmus, arra ugyanis egy tisztító viharként tekintett, amely szükséges az elcsépelt historizmus leváltására.[303] A vihar elmúltával, a modernizmus átalakulásával jöhet létre majd a magyar építőművészet. Egyetértett tehát Gerevichcsel, nem tudta elképzelni, hogy a modern stílust tartósan elfogadja a társadalom. Azt csak egy átmeneti állapotnak tartotta, mely evolúcióban van: *„egy nagyszerű kísérletezés, új igények sürgette lázas formakeresés."*[304]

A vihar azonban önmagában még nem elég, a magyar építészet létrehozásához kellenek bátor, kezdeményező fiatalok, akik gazdag fantáziájukkal áttörik a modernizmus szigorú célszerűségét. [305] Ahogyan a pártázatos reneszánsz kapcsán tette, ezúttal is azt javasolta, hogy ne szolgai módon kövessék a külföldi példákat, hanem csak a modern szellemet ismerjék fel, az majd egyedivé alakítja a stílusukat.

---

[298] Magyar Építőművészet, 1983. 2. szám 22.
[299] Gerevich Tibor 1928: 597.
[300] Ferkai András 1993: 79.
[301] Építőmunka, 1933. 8-9. szám 130.
[302] 8 órai Újság, 1938. 203. szám 6.
[303] Ferkai András 1993: 80.
[304] Építőmunka, 1933. 8-9. szám 131.
[305] Építőmunka, 1933. 8-9. szám 131.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner a népek közötti kulturális különbözőségek miatt törvényszerűnek is gondolta, hogy a modern stílus át fog alakulni, hiszen a nemzetköziség csak azért nyerhetett teret, mert egyszerre hasonló gazdasági és szociális problémák jelentek meg, melyek elhomályosították az egyes népek különböző stílusait.

2.3.4. A modernizmuson túl, a gyakorlat mezején

Lechnernek bizonyos értelemben igaza lett, a történelemi események ugyanis nem kedveztek a modern mozgalomnak, Európa nagy részén visszaszorult. Németországban és a Szovjetunióban a totalitárius diktatúrák lehetetlenítették el, Olaszországban és Franciaországban pedig a klasszicizáló tendenciák következtében került háttérbe. [306] A stílus a perifériákon élt tovább – főleg a skandináv államokban, Svájcban és Ausztriában –, de ezekben az országokban is oldódott, organikus irányban módosult.[307]

Hazánkban is hasonló folyamat zajlott, amit a politika jobbra tolódása is katalizált. Az építészetben így fontosabbá vált a nemzeti jelleg kidomborítása: a Gömbös Gyula miniszterelnök és Hóman Bálint kultuszminiszter fémjelezte korszakban felerősödött a népi-faji alapú nacionalizmus.[308] Sokan a falusi házak külső jegyeit ültették át a modern épületekbe: laposívű, tornácszerű árkádokat, kontyolt tetőket, négyzetes ablakokat, zsalugátereket.[309] Ligeti Pál mutatott rá arra, hogy a népi építészet még össze is egyeztethető a modernizmussal: a paraszthá̀z rejtetten ugyan, de a modernista eszmény hordozója, hiszen a tereket eredendően a funkciónak megfelelően rendezi el és találékony térkapcsolatokat alkalmaz.[310]

Lechner Jenő az 1930-as évek elejétől tervezett modern stílusban, de korai munkáin is az oldottabb változat figyelhető meg, hiszen zsigerileg idegenkedett az internacionális modernizmus ridegségétől. Az arányokkal, a faltömegek és a nyílások ritmusával igyekezett barátságosabbá tenni épületeit:[311] az áramvonalas modern hatására szívesen alkalmazta például a sarkok elegáns lekerekítését, mellyel az óceánjárók, repülőgépek és más járművek formáira utalt.[312] Saját bérvilláján már ekkor is alkalmazott egy csúcsívet, a motívum azonban az évtized vége felé kapott nagyobb szerepet nála. Ezenkívül szinte az összes lakóháza magas tetővel épült fel, bár azok hajlásszöge meglehetősen enyhe.

[306] Ferkai András 2009: 23-24.
[307] Ferkai András 2001: 67.
[308] Ferkai András 1993: 80.
[309] Gábor Eszter 1977: 14
[310] Jász Borbála 2017: 50.
[311] Építőmunka, 1933. 8-9. szám 130.
[312] Bolla Zoltán 2018: 24. és Ferkai András 2001: 70.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A nemzeti jelleget ő is a népi építészet tömegeinek és tereinek megidézésével igyekezett kifejezni: az albertfalvai templomán például a külső lépcsőház elhelyezése a középkori székely templomok térképző megoldásaival mutat rokonságot.[313] Itt a hegyes csúcsív már az épület legfontosabb motívuma lesz, amiben azonban már a német expresszionista templomoknak van nagyobb szerepük.[314] Az 1930-as években más építészeknél is megfigyelhető volt az expresszívebb formaképzés: a felvidéki reneszánszot szintén előszeretettel alkalmazó Sándy Gyula pártázatai a harmincas évek második felétől hasonlóan hegyessé váltak.

Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy Lechner a folyton hangoztatott magyaros stíluskeresés ellenére miért másolt – időnként részletekig egyezően – német épületeket. Valószínűleg magukkal ragadták ezek az expresszív formák, azonban azt sem lehet kizárni, hogy meglátta bennük a turáni lehetőséget, gondolok itt ismét a sátor motívumára. A templomoknál persze a forma gótikus eredetének lehetett nagyobb szerepe, amely erősítette a szakrális hangulatot, hiszen az emberek a kereszténységre asszociáltak róla.

A Katolikus Egyháznak egyébként Magyarországon is nagy szerepe volt a modernizmus elterjesztésében. Büszke volt arra, hogy a történelem során mindig élen járt az újabb stílusok megteremtésében, ezért is támogatta az új törekvéseket. A modern elvek természetesen nem zárták ki, hogy Lechner magyaros hangot adjon a templomainak: azt főleg a tornyok formájával igyekezett elérni. Ennek érdekében számos stíluskísérletet is végzett, melyeket a Műegyetemen megőrzött rajzhagyatéka tanúsít: egy-egy toronyhoz több változat és alaposabb részlettanulmány is tartozik.[315] Nem mehetünk el azonban amellett sem, hogy Lechner ekkor már segítségre szorult, hiszen alig látott és remegett a keze is, így képtelen volt rajzolni. Az irodájában készült tervekre így valószínűleg a munkatársak is jobban rányomták a kézjegyüket, a saját modern-felfogásuk is érezhető rajtuk.

2.3.5. Az olasz építészet hatása

Az Olaszországgal 1927-ben megkötött örök barátsági szerződés hatására a magyar művészek figyelme is Itália felé fordult, különösen az után, hogy 1928-ban a kultuszkormányzat megindította az említett ösztöndíjprogramját a Római Collegium Hungaricumban. Az intézmény Klebelsberg politikájának magvát, a magyar kultúrfölényt propagálta külföldön, kurátora pedig Gerevich Tibor lett.[316] Gerevich főleg a századforduló környékén, illetve a 20.

[313] Tér és Forma, 1941. 12. szám 201.
[314] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 273.
[315] Urbán Erzsébet – Vukoszávlyev Zorán 2016: 18.
[316] P. Szűcs Julianna 1987: 9.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

század első évtizedében született festőknek és szobrászoknak biztosított lehetőséget a kint tanulásra, de néhány építész is részesült támogatásban. Lechner Jenő életkora miatt nem tanulhatott Rómában, hiszen még Gerevichnél is idősebb volt.[317]

A magyar építészek a nyugat-európai radikálisan modern stílusokkal – amelyek a bauhaus iskolájából vagy Le Corbusier irodájából indultak ki – nem igazán tudtak azonosulni,[318] de az avantgárdot az antik hagyományokkal összehangoló, finomabb olasz modernnel már igen.[319] Az ösztöndíjas – római iskolás – építészek eleinte főleg templomokat alkottak itthon, melyek leginkább szembetűnő jellegzetessége a félköríves árkádsor lett. Ez legtöbbször a portikuszban jelent meg, olykor ókeresztény exo-narthexként is értelmezhetően, általában háromíves kompozícióban és felfelé nyújtott formában.[320] A motívumot azonban nem lehet kizárólag az ösztöndíjasokhoz kötni, hiszen például Rimanóczy Gyula is alkalmazta a tervein.[321] Lechner figyelemmel követte a stílus hazai alakulását és különösen Rimanóczy pasaréti téri ferences templomából merített ihletet, annak sok elemét használta fel tervein. A rideg, internacionális modernizmust elvető és az ókeresztény hagyományok felé fordulást egyébként ironizálva az eklekticizmus újjáéledéseként értelmezte.[322]

Az 1930-as évek közepétől a hazai profán épületeken is mind nagyobb mértékben érződött az olasz kortárs építészet hatása,[323] melyben ekkor már a klasszicizálás dominált. A Marcello Piacentini tervezte római egyetemi város épületeinek monumentális formaképzése inspirálhatta Lechnert is grandiózus tervek készítésére: hatalmas felületek, felfelé nyújtott arányok jellemzik a harmincas évek második felében készült terveinek nagy részét.

Azokat minden bizonnyal vasbetonból építette volna meg, aminek a sokoldalú használhatóságát csodálta, de sablonszerűségétől mégis óvott. Sokat kísérletezett azon – még a második világháború után is –, hogyan lehet a vasbeton szerkezeteket magyarossá tenni. Mert szerinte minden forma mindig szerkezeti gondolatban gyökerezett.[324] Számos grandiózus tervet készített, melyeket nehéz a valóságban is elképzelni, de a mégis megépült remetekertvárosi temploma szerencsére támpontot ad azok értelmezéséhez.

[317] P. Szűcs Julianna 1987: 73.
[318] Ferkai András 2001: 65.
[319] P. Szűcs Julianna 1987: 12.
[320] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 289.
[321] Gábor Eszter 1977: 13.
[322] Kismarty-Lechner Jenő 1942: 32.
[323] Ferkai András 2001: 66.
[324] Népszabadság, 1957. 71. szám 13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A két világháború közötti időszak lezárásaként megállapíthatjuk, hogy Lechner munkássága tulajdonképpen annak remek keresztmetszete. Ekkor ugyanis a magyar építészetet három fő irányzat határozta meg: a népi-nemzeti, a konzervatív és a modern,[325] ő pedig mindegyikből kivette a részét.

2.3.6. A második világháború utáni modernizmus

A második világháború hatalmas pusztítást okozott az épületállományban, különösen Budapesten, amely két hónapra hadszíntérré vált. A bombázások és ágyúzások szinte romba döntötték a várost. A harcok elmúltával az elsődleges feladat az alapvető életkörülmények biztosítása volt, így az építőipart eleinte a lakóházak, valamint a legszükségesebb szolgáltatásokat nyújtó középületek helyreállítása kötötte le.[326]

Kismarty-Lechner Jenőnek is rendeznie kellett sorait, hiszen Mészöly utcai házukban lévő irodája is megsemmisült, de 1946-tól már sikerült megbízásokat szereznie: jelentős művészi értékkel bíró középületeket állított helyre. Azok egy részét végig is tudta vinni, de volt olyan épület is, amelyet felújítás helyett végül lebontottak. A rajzok ettől függetlenül elárulják, hogy az új igényeknek megfelelve átalakításokat is eszközölt volna és azt ugyanolyan modern stílusban tette, amiben a háború előtt is dolgozott.

Az épülettípusok terén is érvényesült a folytonosság, terveinek legnagyobb részét ugyanis templomokhoz készítette. Általánosságban véve a szakrális építészet ekkor már kényes területnek számított, hiszen a nyíltan egyházellenes és rohamosan erősödő kommunista politikusok nem nézték jó szemmel. A tervezők ezért igyekezték kerülni a túlzott feltűnést, a korábbiakhoz képest lecsendesedtek a formák. Ettől függetlenül több jelentős építész tudta folytatni a Horthy-korszakban elkezdett pályáját, közéjük tartozott tehát Kismarty-Lechner Jenő is.[327]

Sokakkal ellentétben ő nem igazán fogta vissza stílusát, tervein – és egy megvalósult bővítésén is – továbbra is alkalmazta azokat az expresszív fogásokat, amiket a korábbi korszakban. Ezt az is magyarázhatja, hogy a negyvenes évek elején indult nagyobb templomainak berendezését is csak az évtized végén, vagy akár az ötvenes években tervezte meg és azoknak értelemszerűen stílusukban is illeszkednie kellett az épületekhez.

[325] Ferkai András 2001: 58.
[326] Urbán Erzsébet – Vukoszávlyev Zorán 2016: 12.
[327] Urbán Erzsébet – Vukoszávlyev Zorán 2016: 8.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

2.4. Műemlékvédelmi szemlélete és tevékenysége

2.4.1. A Műemlékek Országos Bizottságában

Lechner Jenőt 1916. december 11-én választották a Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) tagjává Kertész K. Róberttel, Sándy Gyulával és Pecz Samuval együtt,[328] hivatalos kinevezésüket 1917 márciusában kapták meg.[329] Nem tudták viszont kitölteni az első ötéves ciklusukat, mert 1919. február 28-án Éber László, a MOB akkori előadója javaslatára a Bizottságot feloszlatták, hogy helyette Országos Műemléki Hivatalt létesítsenek.[330] Az erről szóló jogszabály viszont csak 1919. július 26-án lépett hatályba, és mivel a Tanácsköztársaság augusztus 1-jén elbukott, működését már nem kezdhette meg.[331] Ébert 1920. március 31-én felmentették állásából, majd szeptember 28-án helyette Lechner Jenőt nevezték ki megbízott előadónak, de csupán 1921. március 31-ig terjedő időtartamra.[332] Szintén átmeneti megoldásként Kertész K. Róbert lett a MOB elnöke, akivel Lechner remekül tudott együttműködni. Lechner megbízatása azért sem tartott sokáig, mert Vass József kultuszminiszter a MOB háború előtti szervezetét akarta visszaállítani, ezért felkérte báró Forster Gyulát az elnöki teendők újbóli ellátására, egyúttal Kertész K. Róbertnek megköszönte addigi munkáját. Kertész a kultuszminiszternek 1921. február 7-én írt levelében javasolta, hogy Lechnert véglegesítsék a pozíciójában,[333] de ő egyelőre csak az ideiglenes kinevezését újította meg.[334]

Forster sem akarta eltávolítani Lechnert az előadói tisztségéből, helyette a munka megosztását tervezte: a régészeti ügyeket és a középkori épületeket Lux Kálmánra, a reneszánsz és újkori emlékeket pedig Lechner Jenőre bízta volna. Lechner azonban úgy gondolta, hogy az előadó ezzel pusztán adminisztrátorrá alacsonyodna.[335] Másrészt Lux Kálmán személyével sem békült ki, mert saját megfogalmazása szerint a Tanácsköztársaság alatt saját magát nevezte ki a Műemlékhivatal elnökévé és a legkíméletlenebb módon üldözte Schulek Frigyest és a Bizottság többi tisztviselőjét.[336] Ezért 1921. június 18-án lemondott az ideiglenes előadói megbízatásáról, azt azonban Forster nem fogadta el. Lechnernek egy másik tagtársával, Möller Istvánnal is problémája volt: az 1921. július 28-i ülés jegyzőkönyve szerint nem akart vele egy ülésen

[328] MÉM MDK, MOB iratok 1916/644.
[329] Horler Miklós 1996: 127.
[330] Horler Miklós 1996: 129.
[331] Barcza Géza 1964: 449.
[332] A 99.395/1920. III. számú rendelettel. MÉM MDK, MOB iratok 1921/29.
[333] MÉM MDK, MOB iratok 1921/29.
[334] Vass József levele Forster Gyulának 1921. június 8-án. MÉM MDK, MOB iratok 1921/144
[335] Lechner Jenő levele Kertész K. Róbertnek 1921. június 18-án. MÉM MDK, MOB iratok 1921/136.
[336] Lechner Jenő levele Kertész K. Róbertnek 1921. június 18-án. MÉM MDK, MOB iratok 1921/136.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tárgyalni sem, mivel ő is gyanúba került a Tanácsköztársaság idején folytatott tevékenysége miatt.[337] Forster felszólította őket a kibékülésre, ami meg is történt.[338]

A Kultusztárca viszont végül nem fogadta el az előadói tisztség megosztását, és Szőnyi Ottót kérték fel előadónak, akit a kormányzó 1921. december 22-én nevezett ki hivatalosan.[339] Ezért Lechner 1921. december 26-án bejelentette kilépését a MOB-ból.[340] Tagtársai kérték döntésének visszavonására, amit meg is szívlelt, így a Bizottság tagja maradt. 1922. március 16-án Vass József kultuszminiszter újabb öt évre a MOB rendes tagjává nevezte ki.[341]

Közben Forster Gyula 1921. december 27-én lemondott az elnöki pozíciójáról, amit a miniszter 1922. március 10-én el is fogadott, helyette pedig ismét Kertész K. Róbertet kérte fel az elnöki teendők ideiglenes ellátására.[342] Az 1922. március 23-i rendes ülésen Kertész K. Róbert felvetette a MOB keretén belül egy állandó végrehajtó bizottság felállítását az ügyek gyors és hatékony intézésére. Az ötlet támogatókra talált és kilenc tagot meg is választottak e bizottságba, amely témák szerint kisebb csoportokra oszlott. Lechner Jenőt az irodalmi csoportba nevezték ki, Möller Istvánnal együtt.[343]

Szintén 1922-ben kapott egy másik fontos megbízatást: a MOB kiállítást tervezett a Nemzeti Szalonban az elcsatolt területek műemlékeiről, valamint egy könyvet is kiadtak volna a témában. E két feladatot irányító albizottság élére Lechnert választották meg. [344] Annál is inkább, mert ő már 1920-ban is tervezett erről egy kiállítást a Műcsarnokba a Területvédő Liga megbízásából, mely azonban nem valósult meg. Lechner azonban 1922. február 28-án a MOB szervezte tárlat vezetéséről is lemondott. Arra hivatkozott, hogy a MOB fényképgyűjteménye teljesen rendezetlen és túl szűk a rendelkezésre álló idő. Szőnyi Ottó előadó egy, a kultuszminiszternek írt leveléből kiderül azonban, hogy Lechner számára Sztehlo Ottó és Divald Kornél is válogatott már fényképeket, de ő csak két alkalommal ment el egyáltalán a MOB helyiségeibe.[345] Mindenesetre mikor a kiállítást későbbi időpontra, 1922 májusára halasztották, a feladatot mégis elvállalta.[346] Végül azután ebből a kiállításból sem lett semmi.[347]

[337] MÉM MDK, MOB iratok 1921/179 és 1921/198.
[338] MÉM MDK, MOB iratok 1921/234. Lechnert a Tanácsköztársaság bukása után beválasztották az igazoló albizottságba, mely a MOB tagok kommün alatti tevékenységét vizsgálta. Möllerrel való kibékülése után azonban lemondott erről a tisztségéről. MÉM MDK, MOB iratok 1921/179.
[339] MÉM MDK, MOB iratok 1921/273.
[340] MÉM MDK, Lechner Jenő levele Forster Gyulának. MOB iratok 1921/274.
[341] MÉM MDK, MOB iratok 1922/100. Vass József 32.434-1922 iktatószámú levele.
[342] MÉM MDK, MOB iratok 1922/100.
[343] MÉM MDK, MOB iratok 1922/132.
[344] MÉM MDK, MOB iratok 1921/273.
[345] MÉM MDK, MOB iratok 1922/82.
[346] MÉM MDK, MOB iratok 1922/132.
[347] Granasztóiné Győrffy Katalin 1996: 154.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A kiállítást 1930-ban azonban mégis sikerült bemutatni a XII. Nemzetközi Építészeti Kongresszus kísérő eseményeként. Összeállítását ezúttal is Lechnerre bízták. Jeles épületeink puszta bemutatásán túl a kiállítás propaganda célokat is szolgált, hogy a külföldi építészek megértsék milyen hatalmas csapás is volt hazánkra nézve a trianoni békediktátum. Ugyanakkor a magyar építészeknek is tanulságos volt, hiszen korábban semmilyen fórum nem tárgyalta Magyarország műemlékeit ilyen átfogóan, ez volt az első alkalom, amikor együtt láthatta a szakma az ország összes jelesebb műemlékét.[348]

2.4.2. Munkaprogram a MOB számára

Lechner Jenő és Kertész K. Róbert 1921 februárjában a MOB ideiglenes vezetőiként meghatározták, hogy a trianoni békediktátum teremtette megváltozott környezetben milyen feladatokat kell ellátnia a műemlékvédelemnek. Ezt a MOB saját munkaprogramjának fogadta el, valamint be is terjesztették a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba.[349] Lechner ezenkívül tanulmányként is közreadta *A műemlékvédelem Magyarországon és jövő feladatai* című munkájának egy fejezeteként. Alapvetésnek tekintették, hogy az országot ért katasztrófát csak a nemzeti öntudat erősítésével lehet kiheverni, amihez pedig nélkülözhetetlen a történelmi emlékek tisztelete és magyar voltuk hangsúlyozása is. Ez a szemlélet Lechner szerint addig hiányzott a műemlékvédelmi irodalomból, így a külföld teljesen tájékozatlan volt Magyarország kulturális múltjáról, sőt a nálunk lévő emlékeket is a nemzetiségek javára könyvelték el.[350]

A munkaprogram ugyanakkor modern szemléletet is tükrözött, minden bizonnyal ismerték a legújabb európai elméleteket, például Georg Gottfried Dehionak a műemlékek társadalmi jelentőségéről, valamint az oktatásban betöltött szerepéről szóló fejtegetéseit. Dehio a műemlékvédelem alapvető célját helyezte új megvilágításba, mivel szerinte nem azért kell konzerválni egy műemléket, mert azt szépnek tartjuk, hanem mert a nemzeti létünk egy darabja.[351] A műemlékek környezetének védelmét is ő fogalmazta meg először, hiszen egy épületet a környezetének elrontásával is tönkre lehet tenni. Ehhez hasonlít az osztrák műemlékvédelmet irányító Max Dvořák azon kezdeményezése, mellyel a műemlékfogalmat

[348] MMÉEK 1931. 19-20. szám 118. A hazánkba érkezett külföldi építészeket azonban nem különösebben kötötte le, ők az újdonságokra voltak kíváncsiak. Ordasi Zsuzsa 2010: 124.
[349] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861.
[350] Lechner Jenő 1921: 29.
[351] Horler Miklós 1984: 46.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

kiterjesztette a jellegzetes város- és faluképekre is, ahol több épület együtt adta meg a település jellegzetes karakterét.[352]

Hazánkban Kertész és Lechner definiálták újra a műemlék fogalmát: védelemre érdemes minden, ami a nemzeti tradíció fogalmához kapcsolódik, a népművészet, a hagyományos városképek, a természet alkotta látványosságok, a történelmileg fontos helyszínek, *egészen a legszűkebb értelemben vett otthon nemzeti hagyományaiig*.[353] Tehát nemcsak ingatlanokat, de ingóságokat is felvettek volna a műemlékek közé, annál is inkább, mert a műemlékvédelem törvényi szabályozásának szükségessége ezeknek a kincseknek a kapcsán merült föl először.[354]

Újdonságnak számított az is, ahogyan Lechner a műemlékeket a fenntartásuk szempontjából csoportosította. Két kategóriát javasolt: az egyik a fenntartandó műemlékeket foglalta magába, a másik pedig azokat, amelyek fenntartása nem feltétlenül szükséges vagy nem lehetséges, de amelyeket a MOB hozzászólása nélkül tilos átalakítani vagy lebontani.[355] Az 1924-ben megjelent *Budapest Székesfőváros műemlékeinek és műemlékszerű épületeinek lajstroma* című kéziratában még tovább árnyalta elgondolását: a MOB-on kívül a Székesfővárosi Múzeumot is értesíteni kell és azok csak azután adhatnak engedélyt átalakításra vagy bontásra, ha a szükséges intézkedéseket megtették (pl. felvételek készítése, muzeális értékek megmentése, ásatások stb.). Javaslata szerint műemlékre bontási engedélyt nem lehetett volna kiadni.[356]

Lechner és Kertész K. Róbert véleménye szerint a műemlékvédelem csak úgy működhetett volna hatékonyan, ha a laikus emberek is a sajátjuknak érzik. Ezért fontosnak tartották létrehozni az Országos Műemlék és Otthonvédelmi Szövetséget, amelynek feladata a *hazai műemlék- és otthonvédelem gondolatát a társadalom összes rétegeiben felkelteni; a műemlék és otthon védelmének minden kultúreszközzel való propagálása és így a nemzeti tradíciók ápolása által a lüktető nemzeti érzést állandóan ébren tartani.*[357] A gyakorlatban ezt többek között folyóirat indításával,[358] illetve olyan levelezőlapok terjesztésével oldották volna meg, amelyeken városi látképek szerepelnek. Ez utóbbi jó módszer lehetett arra is, hogy a külföldet megismertessék értékeinkkel.[359] Kulcskérdésnek tartották azt is, hogy az iskolai

[352] Horler Miklós 1984: 49.
[353] Lechner Jenő 1921: 32.
[354] Lechner Jenő 1921: 9.
[355] Granasztóiné Győrffy Katalin 1996: 154.
[356] MÉM MDK, Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: K 1654
[357] Lechner Jenő 1921: 37.
[358] Budapest Régiségei címen ugyan már 1889-ben indult egy folyóirat, de az rendszertelenül jelent meg.
[359] Kertész K. Róbert jelentése elnöki működéséről. MÉM MDK, MOB Iratok 1921/146.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

nevelésben is megjelenjen a műemlékek kérdésköre.[360] Többről szólt ez, mint pusztán a hazaszeretetre nevelésről: úgy gondolták, hogy a jövő nemzedékekben így lehet elültetni a nemzeti építészeti formanyelv csíráját is. Így biztosítható, hogy a későbbiekben immanensen létrejöjjön egy igazán magyaros stílus.[361] Az Országos Műemlék- és Otthonvédelmi Szövetség megalakulását 1923 júniusára, működésének megkezdését pedig az év októberére tervezték.[362]

Az emberek érdeklődését népszerűsítő előadásokkal is fel akarták kelteni, amit meg is valósítottak: például Budapest egyesítésének ötvenedik évfordulója alkalmából 1923 végén és 1924 elején nyolcrészes előadás-sorozatot tartottak a főváros építészeti emlékeiről, melyek a római kortól egészen a 19. század végéig tartó közel kétezer évet ölelték fel. Lechner azt javasolta, hogy az előadásokról külön-külön jelentessenek meg ismeretterjesztő füzeteket is, valamint ösztönözte egy iskolai tankönyv kiadását, mely akár az idegenforgalom számára is hasznos zsebkönyvként szolgálhatott volna.[363] A szövegeket végül mégsem külön-külön adták közre, hanem könyv alakban, melynek szerkesztési feladataira a MOB Lechner Jenőt kérte fel. Az 1924-ben *Budapest Műemlékei* címmel megjelent kiadvány[364] nagy szakmai elismerést aratott, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet aranyéremmel tüntette ki.[365] A sikeren felbuzdulva Lechner 1930-ban egy második kötet kiadását vetette fel, melyben a József nádor kora után keletkezett épületek szerepelnének. Azzal érvelt, hogy az 1931-re meghirdetett Szent Imre-emlékév várhatóan sok külföldi látogatót vonz majd, és fontos lenne, hogy a főváros épített értékeit egy igényes könyvből ismerhessék meg a turisták.[366] Ez a kötet végül nem készült el.

2.4.3. A műemlékek lajstromozása

Több más építész mellett Lechner is úgy gondolta, hogy a műemlékek ügyében a legfontosabb feladat azok lajstromozása, felvételek készítése és közzététele. Forster Gyula kezdeményezésére Éber László még 1916-ban összeállította a fenntartandó műemlékek jegyzékét, melyet azután a MOB albizottsága véglegesített.[367] Lechner pedig 1917-re egy kéziratos anyaggyűjtést készített azokról a budapesti épületekről, melyeket megőrzésre méltónak ítélt, az anyagot pedig a MOB rendelkezésére bocsátotta (*Budapest építőművészeti*

[360] Lechner Jenő 1921: 31.
[361] Ferkai András 1993: 40.
[362] MÉM MDK, MOB iratok 1923/81.
[363] MOB iratok 1923/148. A nagyközönségnek szánt kiadványok készítéséről már az 1922. március 23-i MOB ülésen is tárgyaltak. MÉM MDK, MOB iratok 1922/132.
[364] Lechner Jenő (szerk.): *Budapest műemlékei.* Budapest Székesfőváros és a Műemlékek Országos Bizottságának kiadása, 1925 (a szöveget még 1924-ben véglegesítették).
[365] Az 1925. március 28-29-i közgyűlésen. Építő Ipar, 1925. 15-16. szám: 55.
[366] MÉM MDK, MOB iratok 1930/32. Lechner Jenő levele a Székesfővárosi Tanácshoz 1930. január 15-én
[367] Papp Gábor György 2024: 37.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

topográfiája, 1917.).[368] Az emlékeket kerületenként csoportosította és az utcák, terek történetével is foglalkozott. Nemcsak puszta felsorolás tehát, hosszabb-rövidebb leírásokat is tartalmazott, melyekhez felhasználta a róluk megjelent szakirodalmat is.

Lechner részt vett annak az albizottságnak a munkájában is, mely az Éber által összeállított műemlékjegyzéket volt hivatott véglegesíteni. Ennek alapján önállóan is készített egy listát, melyben jelentősen eltért Éberétől. Azt 1919. február 21-én nyújtotta be a MOB-nak, mely 1919. március 11-én tárgyalta. Éber kifogásolta, hogy Lechner pár évtizedes emlékeket is felvett volna, hiszen azzal az egésznek az értékét gyengítené.[369] Szemléletbeli különbség volt köztük, hiszen Lechner esztétikai szempontból is értékelte a műemlékeket, illetve azt is el tudta képzelni, hogy bizonyosakat nem kell feltétlenül fenntartani.[370]

Trianon után a megszállt területeken maradott műemlékekkel is foglalkozott Lechner, 1920-ban a Területvédő Liga kezdeményezésére összeállított egy füzetet *Az elszakításra ítélt Magyarország* címmel, mely elsőként ismertette eme területek műemléki értékeit. Annyira a téma ismerőjévé vált, hogy mikor Karafiáth Jenő nemzetgyűlési képviselő egy interpellációjában a műemlékeket ért atrocitásokról érdeklődött, a kérdésre Lechner Jenő gyűjtötte össze az adatokat. Ezek alapján azután Gratz külügyminiszter az antant hatalmakhoz fordult a műemlékek nemzetközi védelem alá helyezése érdekében.[371]

Lechner a MOB megbízásából 1924-ben ismét végigjárta Budapest utcáit, és elkészítette a már említett *Budapest Székesfőváros műemlékeinek és műemlékszerű épületeinek lajstroma* című munkáját, mely még több – egészen pontosan 843 – építészeti emléket tartalmazott, [372] bár ebben már nincsenek olyan hosszabb leíró részek, mint a topográfiában. Feltüntette azért az épületek pontos címen kívül azok stílusát, a jellegzetes szobrászati díszeit, valamint azt is, ha híres építész alkotásáról volt szó. Szerette volna nyomtatásban is megjelentetni és támogatást kért a Székesfővárostól, de végül nem kapott.[373]

A második világháború után Csányi Károllyal, Schoen Arnolddal és Rados Jenővel együtt összeállítottak egy olyan listát is, amelyben Budapest 1850 után épült jeles épületei szerepeltek, amelyek nem hivatalos műemlékek ugyan, de azoknak kijáró gondoskodásban kellene részesülniük. A dokumentum a háborús károkat is feltüntette.[374] Nemcsak épületek, hanem

[368] Ma a Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ Könyvtárában található 2312/a leltári számon.
[369] Papp Gábor György 2024: 37.
[370] Papp Gábor György 2024: 38.
[371] Kertész K. Róbert jelentése ideiglenes elnöki működéséről. MÉM MDK, MOB iratok 1921/146.
[372] Genthon István 2016: 334.
[373] MÉM MDK, MOB iratok 1923/81
[374] Fülöp Csilla 1996: 199.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

síremlékek is felkerültek a listára: Kossuth, Batthyány és Deák mauzóleuma mellett meglepő módon Jókai síremlékét is védendőnek javasolta, amely a saját alkotása.[375]

A műemlékekről készített fényképeket és rajzokat Kertész és Lechner a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításán mutatták volna be. A felvételek alatt egyébként rekonstruktív rajzokat is értettek: a fontosabb történelmi épületeket a tudományos eredmények felhasználásával egykori pompájukban ábrázolták volna, illetve modelleket is készítettek volna róluk. Itt jegyzem meg, hogy Lechner később támogatta például a visegrádi vár vagy a zsámbéki templom teljes kiépítését is, tehát nem maradt volna meg pusztán az ábrázolás szintjén.[376]

Szintén a MOB tudományos feladatának tekintették a műemléki témájú könyvek, topográfiák kiadását, melyek megírására szakembereket kértek fel. A Bizottság Lechnert bízta meg egy négynyelvű ismertető füzet összeállításával, amelybe ő másokat is bevont: Divald Kornélt kérte fel például a felső-magyarországi szárnyasoltárokról és a magyar ötvösművészetről szóló tanulmány megírására,[377] hiszen ő volt a téma legjobb ismerője. A füzet végül nem jelent meg. Hasonló sorsra jutott az a könyv is, amelyet Lechner saját ötlettől vezérelve szeretett volna publikálni, és melynek a *Magyarországi reneszánsz műemlékek* címet adta. Ennek érdekében 1932 végén levélben kérte a Műemlékek Országos Bizottsága támogatását, az azonban a szűkös költségvetésre hivatkozva visszautasította. [378]

A tudományos munkát ettől függetlenül a saját könyvtárával és egyéb gyűjteményeivel is igyekezett segíteni a MOB, melyek folyamatos gyarapítása kiemelt cél volt. [379] Lechner konkrét lépéseket is indítványozott, például Petrik Albert műemléki témájú fényképeinek megszerzését az Iparművészeti Társulattól, melyek könyvek illusztrálására is alkalmasak lennének.[380] Egyébként is fontosnak tartották, hogy a MOB folyamatos kapcsolatot tartson fenn a történelmi múzeumokkal és minden olyan hatósággal, amelynek a feladatai műemlékeket is érinthetnek (például Képzőművészeti Tanács, Fővárosi Közmunkák Tanácsa, Múzeumok és Könyvtárak Főfelügyelősége).[381] A MOB működését Lechner néhány alkalommal folyóiratok hasábjain ismertette is, melyekre ma tudománytörténeti publikációkként tekinthetünk.[382]

[375] MÉM MDK Tudományos Irattár, Lymbus gyűjtemény, leltári szám 1852/1
[376] MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz. Az 1931-es Athéni Charta azonban kinyilvánította a teljes visszaépítésről való lemondást és az kiegészítés helyett a konzerválást javasolta.
[377] MÉM MDK, Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, Divald Kornél anyaga, ltsz: 1626/2. Nem tudunk arról, hogy a munka megjelent volna.
[378] MÉM MDK, MOB Iratok 1932/5. Lechner levele a MOB-hoz 1932. december 20-án.
[379] MÉM MDK, MOB Iratok 1921/146.
[380] Lővei Pál 2004: 355.
[381] Lechner Jenő 1921: 40.
[382] Bardoly István 2016: 389. és Lechner Jenő 1927b: 37

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

2.4.4. A műemlékek körének kiterjesztése

A műemlékek körének megállapításában is jelentős érdemeket szerzett Lechner. A 20. század elejéig a műemlékvédelem szinte csak a középkori, egyházi épületekkel foglalkozott.[383] Lechner Jenő egy 1907-es cikkében fel is rótta a MOB-nak, hogy elfeledkezett a felvidéki reneszánsz épületekről,[384] egy 1913-as tanulmányában pedig olyan emlékeket is bemutatott, amelyeket a védelem hiánya vagy gondatlanság miatt szakszerűtlenül állítottak helyre.[385] A sajnálatos példák ellenére a kritika nem volt egészen jogos, némileg elkésett vele, mert a bizottság korábbi szemlélete Forster Gyula elnöksége idején már kezdett megváltozni és egyre több újkori és világi rendeltetésű emlék helyreállítására is sor került.[386] Mindenesetre Lechner Jenő Forsternél és Ébernél is komolyabban vette a középkor utáni emlékeket, e mögött pedig szintén Max Dvořák munkásságának ismeretét sejthetjük, aki időben is kiterjesztette a műemlékek körét úgy, hogy minden történelmi kor alkotásainak egyforma jelentőséget tulajdonított.[387]

A már említett 1919-es listájában védendőnek javasolt nagyon sok 18-19. századi építményt is: a fővárosban a Batthyány téri Grassalkovich-házat, az óbudai Zichy-kastélyt, a sashalmi Gizella-kastélyt, a várbéli Sándor-palotát, a belvárosi Károlyi-palotát, a Duna-parti Lloyd-palotát, a pesti Vármegyeházát.[388] De védendőnek gondolta még a krisztinavárosi Karátsonyi-palotát, a Pesti Vigadót, [389] sőt az Ybl Miklós tervezte erdőtarcsai kápolnát[390] és margitszigeti fürdőt is. A vidéki emlékek közül például a fertődi kastélyt, a szigetvári plébániatemplomot vette fel a listájára, de a gyulafehérvári reneszánsz városkapukat is kifejezetten értékesnek tartotta,[391] csakúgy, mint a jobb Szentháromság oszlopokat és temetői emlékeket.[392] Előrelátó műemléki szemlélete abban is megnyilvánult, hogy a budai Várban kivétel nélkül az összes épületet védendőnek ítélte, mivel az azokon esetlegesen végzett munkák során középkori kőtöredékek kerülhetnek elő. Felhívta a figyelmet Óbudára is, ahol római kori vagy kora Árpád-kori leletek bukkanhatnak felszínre. Hasonló okból a Margitszigeti

[383] Marosi Ernő szerk. 1999: 202, 334
[384] Építő Ipar, 1907. 51. szám 494.
[385] Lechner Jenő 1913: 429.
[386] Horler Miklós 1996: 124.
[387] Horler Miklós 1984: 49.
[388] Lechner Jenő 1938a: 33.
[389] Lechner Jenő 1938a: 34. A Vigadónak csak a Feszl tervezte részeit tartotta védendőnek, a hátsó részekre értéktelen toldalékként tekintett, melyek helyére inkább modern hangversenytermet tudott volna elképzelni. MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1.
[390] A kápolna csupán 1858-ban épült, tehát akkor még alig volt több fél évszázadosnál. MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: K 1654
[391] Lővei Pál 2004: 356.
[392] MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz, ltsz: 70.012.21 és Lechner Jenő levele a MOB-nak 1919. február 21-én. MÉM MDK Lymbus Gyűjtemény ltsz: K 2014/21

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

romokat is védelemre érdemesnek tartotta.[393] Védelemre érdemesnek javasolta a Lánchidat is a szobraival és vámházaival együtt. Önálló szobrokat is védelemre javasolt, például a Népligetben a Halászleány kútszobrát, ami eredetileg a belvárosi Haltéren (a mai Március 15. tér helyén) állt.

Mivel elsők között ismerte fel a reformkori építészet jelentőségét, 1922. április 6-án javasolta, hogy a műemlékek körét terjesszék ki a 19. század közepéig. Támogatásra talált és a Bizottság új szabályzatában már úgy szerepelt a műemlék fogalma, mely időbeli síkon a legkorábbi koroktól a 19. század közepéig terjed.[394] A reneszánsz és a klasszicizmus támogatásával tulajdonképpen a műemlékvédelembe is belevitte az építészi gyakorlatát, melyben főleg e két stílus formavilágát elevenítette fel.

2.4.5. A műemlékek helyreállítása

A műemlékek helyreállítását is fontosnak tartotta, bár Lechner ebben nem volt annyira modern, mint a népszerűsítésben. Sőt, tulajdonképpen purista szemlélet jellemezte, mert a műemlékeknek nem a hiteles képét adta volna vissza, csak egy jó hangulatot sugárzó épületet akart alkotni. Így tulajdonképpen folytatója a Steindl Imre és Möller István nevével is fémjelzett iskolának.[395] Ez már jóval a MOB-ba történt felvétele előtt is kiderült. Egy 1906-os, az erdélyi erődtemplomokról szóló tanulmányában úgy fogalmazott, hogy ezek *szoros értelemben vett műbeccsel nem bírnak, s így nagy költségű restaurálásra nem érdemesek,*[396] mert a restaurálással éppen a festői megjelenésük veszne el. Szerinte meg kell találni azt a kényes egyensúlyt, hogy az erődtemplomok stabilan álljanak, ugyanakkor az ehhez elengedhetetlenül szükséges beavatkozások ne zavarják a festői képet. Ez inkább művészi motiváció, mint építészi, és nagyon érzékletesen mutatja Lechner értékrendjét. Írásában hangsúlyozza, hogy ezek helyreállítását a megfelelő végeredmény biztosítása érdekében csakis szakemberekre szabad bízni.

Purista szemlélete azonban modern törekvésekkel vegyült, amit a Belvárosi Plébániatemplommal kapcsolatos elképzelése is remekül mutat. A barokk hajót és tornyokat ugyanis elbonttatta volna, illetve a déli oldalon felfedezett középkori kapuzat áthelyezését is javasolta másik falra, vagy akár egy tágasabb angol árokkal lehetett volna azt kiszabadítani a járdafelületből.[397] Az északi toronyból előkerült töredékeket az ő kezdeményezésére ki is

[393] MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: K 1654
[394] Horler Miklós 1996: 146-147.
[395] Pusztai László 1991: 20.
[396] Építő Ipar, 1906. 15. szám 145.
[397] Lechner Jenő 1938a: 6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

bontották az épületből és a szentélyben helyezték el. A többi kőtöredék bemutatására pedig előremutató kezdeményezésként azt javasolta, hogy az Erzsébet híd járdája alatt járható, de átlátszó folyosó készüljön, illetve a szentély mögötti részen, a piarista épület előtti járdaszakasz alatt is loggiaszerű folyosó épülhetne a középkori kőemlékek elhelyezésére. Ezek a meglepően modern elképzelések tehát azt mutatják, hogy Lechner ismerte a legújabb technikákat, eljárásokat is a műemlékek bemutatására.

2.4.6. Az építészi fantázia megnyilvánulása

Bármennyire fontosnak is tartotta a műemlékvédelmet, pár alkalommal az építészi fantáziája erősebbnek bizonyult. Az 1930-as években két olyan városrendezési elképzeléssel is előállt, amelyek keretében régi épületek tömegeit bontotta volna le. 1930-ban a pesti Duna-partra, a Ferenc József és a Horthy Miklós híd közé egy monumentális, fél kilométer hosszú épületegyüttest tervezett, ezáltal az ott lévő összes házat megsemmisítette volna. 1937-ben pedig Óbuda városképének rendezését oldotta volna meg a kerület szinte teljes szanálásával, így ott lehetőség nyílt volna egy új, modern elvek szerint felépülő városrész létesítésére. A műemlékeket azért Óbudán is megtartotta volna, de ez a roppant méretű pusztítás nehezen egyeztethető össze a műemléki szemlélettel.

A második világháború után a főváros súlyosan sérült, ikonikus épületeit sem minden esetben eredeti formájában állította volna vissza. A legmegdöbbentőbb ötletet a királyi palotával kapcsolatban fogalmazta meg: a homlokzatokat ugyan renoválta volna, a kupolát viszont el akarta távolítani, helyette a fertődi Esterházy-kastélyhoz hasonló balusztrádszegélyes felmagasítást képzelt el. Efölött az itáliai palotákat követve lapostetővel fedte volna, mely alól csak a kápolna képezett kivételt, azt elképzelése szerint magas sátortetőnek kellett volna hangsúlyoznia.[398] Szinte hihetetlen, hogy egykori mestere fő alkotását teljesen ki akarta forgatni addigi alakjából.

A Kádár-korszakban a rendszer enyhülésével együtt már ő sem volt az ennyire radikális beavatkozás híve. Mikor Mihályfy Ernő 1957-ben vitát indítványozott az épületegyüttes céljának meghatározásáról, Lechner határozottan ellenállt annak a gondolatnak is, hogy a kultúra várát alakítsák ki belőle. A tervezőiroda utolsó élő tagjaként próbálta tekintélyét is latba vetni az eredeti állapot helyreállításáért. Azért a környezetében ő is javasolt változtatásokat: a kertet megnyitotta volna a közönség számára és az ott feltárt középkori romokat is látogathatóvá tette volna.[399]

[398] MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1.
[399] Magyar Nemzet, 1957. 90. szám 5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

3. Építészeti alkotások

Lechner Jenő építészeti alkotásait kronologikus sorrendben mutatom be. Terjedelmi okokból a dolgozat törzsében nagyrészt csak a megvalósult épületek szerepelnek. Így is hatalmas mennyiségről van azonban szó, ezért a könnyebb átláthatóság érdekében a jelentősebb történelmi események, fordulópontok mentén szakaszokra tagoltam az életművet. A papíron maradt alkotások bemutatására itt ugyan nincs mód, de azokat ugyanolyan részletességgel egy külön függelékben tárgyalom.

3.1. Az Osztrák-Magyar Monarchia időszaka (1918-ig)

Budapest, új városháza vázlatos rajzai, 1896.

A régi pesti városháza lebontásáról 1891-ben döntött a Fővárosi Közmunkák Tanácsa, mivel az Erzsébet híd építése miatt rendezni kellett a belváros utcahálózatát.[400] Egyúttal megfogalmazódott az igény egy nagyszabású új városháza építésére is. Lechner Jenő már 1896-ban, gimnáziumi tanulmányai idején érdeklődött a téma iránt. Nemcsak figyelemmel követte a fejleményeket, de vázlatos rajzokat is készített a szerinte helyes megoldásról. Úgy gondolta, hogy az új városháza számára a pesti Duna-partnak a Fővám téri szakasza a megfelelő helyszín. Stílusára a reneszánsz és a gótika keveredése jellemző, mint a velencei Dózse-palota udvarának árkádjaira.[401] Visszaemlékezései szerint a reneszánszot az elegáns díszítettsége miatt kedvelte, a gótikát pedig annak keleties vonásai miatt, amivel nagybátyja törekvéseire reflektált (bár utóbbi nem mindegyik vázlatrajzon jelenik meg). A híres olasz épületet vízparti fekvése és hasonló közigazgatási funkciója miatt is megfelelő előképnek tekinthette. Ahhoz hasonlóan a városházának is nyújtott téglalap alaprajzot képzelt el, melynek hosszabbik oldala párhuzamos a Dunával. A rajzokon magyar hatásokat is felfedezhetünk, hiszen a magas dobon ülő kupola hasonlít a Szent István-bazilikáéhoz. Különbség viszont, hogy azt négy karcsú torony fogja közre, valamint az épület sarkait is tornyok hangsúlyozzák. Főbejárata a folyóra néző oldal közepén, a kupola tengelyében nyílik, egy oszlopokkal és háromszögű timpanonnal keretezett portikuszban.[402]

Egy elképzelt Nemzeti Pantheon rajzai, 1896

[400] Preisich Gábor 1969: 75.
[401] Lechner, Jenő 1930a: XXXIII és 3., valamint BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.108., 66.73.126, 66.73.193.
[402] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.108 és 66.73.126

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner Jenőt 1896-ban talán a millenniumi ünnepségek indították egy Nemzeti Pantheon tervezésére, melyhez számos rajzot készített. A vázlatoknak ugyan csak egy részén – az alaposabban kidolgozott lapokon[403] – olvasható a Pantheon megnevezés, de a hasonlóság alapján több másikat is e témába sorolhatunk. Ezeken egy görögkereszt alaprajzú, centrális elrendezésű épület jelenik meg, melynek közepét egy köralakú csarnok tölti ki. Ehhez sugárirányban nyolc, pillérkötegekkel elválasztott fülke csatlakozik. A kereszt északi, keleti és déli szárából oszlopos portikuszt alakított volna ki a fiatal Jenő, míg a nyugati egy félköríves apszisban végződött volna. Az itáliai reneszánsz hatására a kereszt szárait kolonnáddal kötötte össze, melyben meglehetősen sűrűn sorakoztak az oszlopok. A középső tér fölé magas dobon ülő, lanternával koronázott kupolát állított úgy, hogy a tamburt is sűrű ritmusban tagolták oszlopok. Az eredmény Bramante római Tempiettojához hasonlít egy kissé. Méretben valószínűleg nagyobb lett volna, illetve díszesebb is, ugyanis az oszlopok fölé állította volna a nemzeti hősök szobrait.

Budapest XI. ker., Bartók Béla út 40., Lechner Gyula házának kapuja, 1899.

Lechner Ödön 1898-1900 között tervezte a Fehérvári (ma Bartók Béla) út 40. szám alatti házat testvérének, Lechner Gyulának, a kapu rajzainak elkészítését pedig Lechner Jenőre bízta.[404] A deszkalapokból összeállított kétszárnyú kapu mindkét felét középmagasságban egy-egy háromkaréjos nyílás töri át, melyeket három-három tulipánfejes veret fog körül. Ezek egyúttal a kör alakú rácsok tartóiként is szolgálnak. A két szárny illeszkedését takaró vasalat felületébe szintén stilizált tulipánfejeket tervezett, melyek párba rendezve állnak és mindegyik párban az egyik fejjel lefelé néz. A vasalat élét az erdélyi kopjafák faragását követő profilozás díszíti. A kulcspajzsban szintén megjelenik a tulipánforma, a kilincs viszont tölgyfa leveléhez hasonlít, természetesen a funkció miatt lekerekített felülettel.

Kis családi házak pályaterve a Művészet folyóirat számára, 1903.

A Művészet folyóirat 1903 elején olcsón kivitelezhető családi házak tervezésére hirdetett pályázatot a magyar építészek körében. A pályázóknak egy kerttel körülvett, szabadon álló lakóház terveit kellett elkészíteni, amely egy közepes igényű polgári család otthona lehetett volna.[405] A kiírásban feltétel volt a házak magyaros jellege, a beadási határidőt pedig 1903. április 15-ben határozták meg.

[403] BTM Kiscell, III/9. ltsz: 66.73.60., 66.73.63., 66.73.68., 66.73.71., 66.73.93., 66.73.162.
[404] Gerle János 2003: 181.
[405] Magyar Pályázatok, 1903. 7. szám 2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner Jenő két tervet is készített, melyek közül a zsűri a piros–fehér–zöld kör jeligés tervet díjazta, a kék körben piros pont jeligés tervet pedig megvásárolta. Előbbi a jó alaprajzi beosztásának köszönhetően lett sikeresebb: a verandából a szalonba és az ebédlőbe is közvetlen bejárat nyílik, a konyha, a kamra és az egyéb kiszolgáló helyiségek pedig a ház hátsó végében kaptak helyet.[406] Stílusára a nagybáty és a népművészet hatása nyomta rá a bélyegét: a verandát kihasasodó oszlopok tartják, a kontyolt és csonkakontyos tetők előtt téglaszalagos szegélyű, hullámos oromzatok, valamint – a hátsó homlokzat zárásaként – lombfűrészelt díszekkel áttört deszkaoromzat áll. Ezeken kívül magyaros megoldás még az ablakok hullámos, téglaszalagos keretezése és az épület sarkainak hasonló armírozása is.[407]

A megvásárolt terv bejárata is egy oszlopokkal tartott és díszes ráccsal védett verandából nyílik.[408] Az oromzat záródásának sziluettje tulipánra emlékeztet, bár ezt és az ablakokat is téglaszalag veszi körül. Az ablakok egy része viszont szabálytalan formájú, már nem is annyira magyaros jellegű, jobban emlékeztet a belga Art Nouveau-ra vagy a német Jugendstilre. A magyaros szecessziót tükrözik viszont az ablakok fölé helyezett stilizált rózsák.[409] Mindkét terv előnyeként emelték ki a kis méretét és a takarékos költségvetését is.[410]

A pályázatra végül 19 terv érkezett, de így sem járt abszolút sikerrel, a két első díjat nem is adták ki, helyette összesítették azokat és megfelezték a két legjobb pályázó között: Lechner Jenőn kívül Wigand Ede részesült még elismerésben.[411]

Balatonkenese, Batthyány u. 8., Nagy Gyula nyaralója, 1904

A Balatonhoz a fővárosból érkező utazók Kenesén tudtak leghamarabb hajóra szállni. Sokan beleszerettek az itt feltáruló gyönyörű panorámába,[412] közéjük tartozott egy bizonyos Nagy Gyula is. 1904-ben megbízta Lechner Jenőt, hogy egy ottani földszintes parasztházat alakítson át számára emeletes nyaralóvá. A fiatal építésznek ez lett az első megvalósult alkotása.

Az alaprajzát szinte érintetlenül hagyta, megmaradt a népi lakóházakra jellemző hosszan elnyújtott téglalap forma, melyben az egyes helyiségek egymás mellett sorakoznak.[413] Azokat általában egy oldalt futó veranda köti össze, amit Lechner az átalakítás során elbontott. E

[406] BTM Kiscell, XIX/2., ltsz: 66.76.3/a
[407] BTM Kiscell, XIX/2., ltsz: 66.76.3/b-c
[408] Művészet, 1903. 3. szám 208.
[409] Művészet, 1903. 3. szám 207.
[410] Magyar Pályázatok, 1903. 7. szám 4.
[411] Építő Ipar, 1903. 17. szám 110.
[412] Vér Lászlóné 2014: 9.
[413] Barabás Jenő – Gilyén Nándor 1987: 128. Hogy milyen lehetett eredetileg a paraszthá̧z, azt a balatonkenesei tájház 1850 körül keletkezett épülete sejteti. Vér Lászlóné 2014: 149.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

beavatkozásra azért volt szükség, mert az épülethez két rizalitot épített hozzá: a baloldali markánsan lép előre, a jobboldali viszont csak leheletnyit. Előbbiben egy verandáról nyílik a főbejárat, mely a közösségi térnek számító étkezőbe vezet. Éppen emiatt a verandáról nyílik a cselédszoba és a konyha ajtaja is. A kisebbik rizalit bejárata egy előtér közbevetésével a hálószobákba vezet.[414]

Az átalakítás során Lechner a parasztházhoz illő népies stíluselemekkel gazdagította az épületet: az utcai véghomlokzaton nyíló két eredeti, egyenes záródású ablakot hullámos profilú fa kerettel fogta körül, melyek sarkait háromkaréjossá formálta.[415] Az emelet közepén nyíló új, kisebb méretű ablak is hasonló keretezést kapott, illetve mindhárom nyílást fa spalettával takarta. A nagyobb rizalit kettős ablaka elé szépen faragott virágtartó ládát tervezett. Az új oromzatok felső részét deszkaborítás takarja, melyet a népművészetből származó lombfűrészelt díszek törnek át: szív alakú levélsorok tetején egy-egy rózsa nyílik.

Az oromzatok egyébként háromszög formájúak, de a nagyobb rizalit fölött annak szárai enyhén megtörnek. A népi építészet formái ezenkívül még egy faszerkezetű, tornácos pitvarban is megjelennek.[416] A veranda viszont egy toszkán oszlopokkal tartott félköríves árkádsorból nyílik, mely már a módosabb gazdák házaira, illetve kisnemesi kúriákra emlékeztet. Az épületben később a helyi postahivatal működött, amely azóta elköltözött, így ma Régi postaként ismerik a városban.

Jászkisér, Kossuth tér 4., Szent Kereszt-templom kifestése és berendezése, 1906., Nagy Virgillel

Az Egri Egyházmegyéhez tartozó Jászkisér plébániatemplomát Foltin János prépost, kanonok építtette a korábbi, szűknek bizonyult templom helyére.[417] A tervezéssel Nagy Virgilt bízták meg, aki egy neoromán épületet szerkesztett, a belső tér kialakításában pedig már Lechner Jenő is segítségére volt és a falakat magyaros ornamentikával díszítették. A szentélyapszis boltozatának bordáit például olyan oszlopok tartják, melyek fejezetét világoskék tavirózsák és tekergő leveleik alkotják. Magukat a bordákat is kék színű levélsoros virágszárak és a rajtuk ülő piros szirmú, apró virágok borítják, a szélek kék, illetve zöld színű pálcáit pedig még sárga szalagok is átfonják. A csillagboltozat ívmezőiben magas szárú rózsák nyúlnak lefelé és az apszis félköríves záródású ablakait is igen realisztikus liliomok, rózsák és boglárkák

[414] BTM Kiscell, XIX/2, ltsz: 66.76.1/c
[415] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/8.
[416] Ritoók Pál 1991: 10.
[417] Kladiva Imre 2006: 31.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

keretezik. Mind a hosszházon, mind a keresztházon az oldalfalak világosbarna mezőit szűrhímzésekből származó kék és sárga pávaszemek szegélyezik. A négyezetbe figurális ábrázolások is kerültek a négy boltmezőből négy szent tekint alá: Szent Jeromos, Szent Ágoston, Szent Gergely és Szent Ambrus. A hosszház keresztboltozata kockafejezetű féloszlopokra támaszkodik, melyeket szintén kék színű, stilizált rózsák díszítenek. A belső teret tehát a sárga és a kék színek kontrasztja határozza meg, de a szentély körfalán stilizált virágokból álló lila kalotaszegi varrottas, alatta pedig egy festett függöny is látható.[418]

Lechner Jenő ezekhez illeszkedve látta el magyar népművészeti motívumokkal a szépen faragott fa oltárt és a szószéket.[419] Utóbbinak lépcsőkorlátját tulipános, kockafejezetű pálcákkal tagolta, valamint tulipános féloszlopokkal erősítette a szószék mellvédjének sarkait is. A mellvéd félköríves záródású, aranyozott mezőit a négy evangélista és Keresztelő Szent János domborműves alakjai töltik ki, az alsó és felső szegélyt pedig pávaszemekből álló sor díszíti. A templomot, mely a Szent Kereszt feltalálása titulust kapta, 1906. október 7-én szentelte fel Foltin János.

Kassa, Szent Erzsébet-székesegyház, Rákóczi-síremlék pályaterve, 1906, Füredi Richárddal

Az 1905-ös belpolitikai válság után 1906-ban hatalomra került konzervatív oldal nem volt egységes, ami akadályozta a hatékony kormányzást. [420] Ebben az időszakban, 1906 őszén került sor II. Rákóczi Ferenc újra temetésére is, amivel a labilis kabinet igyekezett elterelni a figyelmet saját tehetetlenségéről.[421] II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvait 1906. október 28-án szállították Budapestre, ahol a Szent István-bazilikában ravatalozták fel (Thököly Imrét a Deák téri evangélikus templomban). Kassára másnap reggel érkeztek a földi maradványok, ahol a Szent Erzsébet-székesegyházban, egyszerű kő szarkofágokban helyezték el.[422]

Már a hamvak hazahozatala előtt döntés született egy méltó síremlék emeléséről is, illetve arra vonatkozó tervpályázat kiírásáról. Az építő bizottság tagjaként Alpár Ignác, Stróbl Alajos és Schulek Frigyes 1905. április 27-én úgy határoztak, hogy az epitáfiumot a dóm északi kapuja mellé – természetesen az épületen belülre – kell állítani.[423] A Műemlékek Országos Bizottsága és a Képzőművészeti Tanács azt javasolta, hogy a pályázatban az emlékmű stílusát Rákóczi-

[418] Kladiva Imre 2006: 33.
[419] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/10.
[420] Romsics Ignác 2010: 72-73.
[421] Halász Hajnal – Katona Csaba – Ólmosi Zoltán 2004: 20.
[422] Halász Hajnal – Katona Csaba – Ólmosi Zoltán (szerk.) 2004: 27.
[423] Építő Ipar, 1905. 12. szám 107. és 18. szám 164.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

korabeli barokknak írják elő. A művészi szabadság ilyen korlátozása ellen azonban sokan tiltakoztak.[424] Köztük volt Lechner Jenő is, aki úgy fogalmazott, hogy nem szabad éppen annak a kornak a művészetét kizárni a pályázatból, amelyik a fejedelem hamvait végre hazahozatta.[425]

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet a helyszínt sem tartotta megfelelőnek, Kertész K. Róbert a mű- és középítési szakosztály 1906. október 15-i ülésén kifejtette, hogy a székesegyház szűk, nyirkos levegőjű kriptája nem lehet a legnagyobb magyar szabadsághős méltó nyughelye. Helyette a kassai premontrei rendi templomot javasolta, mert az több szállal kötődött a Rákóczi-családhoz: II. Rákóczi Ferenc nagyanyja, Báthory Zsófia emeltette és itt nyugodott I. Rákóczi Ferenc is. A templom tágas szentélyét alakították volna át mauzóleummá, amely így teljesen a Rákóczi-kultusz szolgálatába állhatna, míg a dómban a fejedelem csak alárendelt szereplő lehet.[426] Lechner Jenő is osztotta építésztársa véleményét, mert a dómban való kényszerű elhelyezés miatt csorbát szenvedett volna az emlékmű minősége is.[427]

A pályázati feltételek közül végül kivették a stílus meghatározását, így Lechner Jenő mégis adott be tervet, melyet Füredi Richárd szobrászművésszel közösen készítettek. Az 1906. december 31-i határidőig egyébként csupán nyolcan (többségében művészpárosok) neveztek összesen tizenegy pályamunkával.[428] A bíráló bizottság azonban egyiket sem találta megfelelőnek, ezért nem is adták ki se az I., se a II. díjat. Hat pályamunka szerzőjének – köztük Lechnernek és Füredinek – viszont háromezer koronás jutalomdíjat ítéltek meg.[429]

Lechnerék a síremléket fehérmárványból tervezték és két részre osztották: alul Rákóczi kriptájának ajtaja elé búsuló kurucok vonulnak egy lépcsőn. Az elöl lévő zászlót tart, a többiek lehajtott fővel követik. A lépcső alján egy katona tárogatón játszik. A talapzatot fegyverek lepik el, melyek fölött a magyar címer látható. Ez az alsó rész a valóságot, a földi létet jelképezi. A kripta fölött dombormű formájában jelenik meg Rákóczi lovon ülő alakja, akit katonái vesznek körbe. A hozzá közelebb állók szintén domborművek, a két szélen viszont háromdimenziósak az alakok. E felső rész a fejedelem által képviselt eszmét szimbolizálja.[430]

Bár nem volt követelmény a Rákóczi-korabeli stílus, Lechner az emlékművel mégis utalt a 16-17. századi pártázatos reneszánszra. Ugyanakkor az alépítmény építészeti megjelenését még mindig a szecesszió határozta meg: a trapéz alakú, növényi díszítésű kaput kétoldalt vastag

[424] Építő Ipar, 1905. 18. szám 163.
[425] Építő Ipar, 1905. 18. szám 164.
[426] Építő Ipar, 1906. 42. szám 381-387. Előadásával kiérdemelte az Egylet Czigler-érmét.
[427] MMÉEHÉ, 1906. 41. szám 326.
[428] Építő Ipar, 1908. 1. szám 8. A kevés induló oka a szigorú kötöttségeket tartalmazó kiírás volt, ami egyáltalán nem motiválta a művészeket a részvételre. Építő Ipar, 1908. 8. szám 78.
[429] Magyar Pályázatok, 1908. 3. szám
[430] Építő Ipar, 1908. 9. szám 89.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

pillérek határolják, melyek nyaktagját címerek, fejezetét pedig cikk-cakk motívumos (cseppkövekre is emlékeztető) faragás díszíti. Így ez a rész barlangszerű hatást kelt. A fenti trapéz alakú sztélét már inkább a pártázatos reneszánsz uralja, mert tetején és két oldalán is hegyes gúlák alkotnak pártázatot. Azok lábainál ráadásul olyan kisebb párták láthatók, melyek nagyon hasonlítanak például a bethlenfalvi kastély pártázatára. A sztélé csúcsát egy várkastély makettje koronázza, ezzel tették egyértelművé az alkotók, hogy egy eszményi Rákóczi-várat szándékoztak megidézni.[431] Lechner utóbb úgy is fogalmazott, hogy egy magyar Walhallát állított az emlékmű oromzatára.[432]

A kritika szerint az amúgy valóban monumentalitást sugárzó, modern (vagyis mai értelemben szecessziós) felfogásban rajzolt alapépítményt elaprózza a koronázó pártázat, mert túlságosan ragaszkodik a reneszánsz eredeti formáihoz. A magyar emlékek megidézésének ettől függetlenül örültek. [433] A pályatervet a közönség kedvezőbben fogadta: a Felvidéki Újságban azt írták róla, hogy a magasba törő, gótikus vonalaival illeszkedik a székesegyházhoz, a gúla alakú sztélé például az északi kapu feletti csúcsíves ablak kiegészítése lehet. Ugyanakkor a reneszánsz stílusa megfelel Rákóczi korának, de a modern (vagyis szecessziós) motívumok is vannak benne. Összességében szép átmenetet képez a stílusok között.[434] A szakma is dicsérte a tervet: Kertész K. Róbert Rákóczi korának építészetét,[435] Malonyai Dezső pedig a magyar lelkületet érezte meg benne.[436] Építész társaitól elismerésként egy pálmaágat kapott, melyet a Rákóczi-családra utalva piros-kék szalagokkal kötöttek át.

A pályamunka sikere szinte garantált volt, hiszen Lechner Jenőt már fiatalkora óta foglalkoztatta a reneszánsz keverése a keleties motívumokkal, a Rákóczi-síremlék tervén pedig bebizonyosodott, hogy ez a stíluskeverés valóban szalonképes.

Kassa, Szent Erzsébet-székesegyház, Rákóczi-síremlék pályaterve, 1909, Füredi Richárddal és Körösfői-Kriesch Aladárral

Az első pályázat érdektelensége miatt a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 1909-ben újabb fordulót hirdetett a Rákóczi-síremlékre, melyet ezúttal a székesegyház északi kapuja feletti falfelületre kellett tervezni.[437] A megmérettetés így már többeket vonzott, összesen

[431] Építő Ipar, 1908. 9. szám 89.
[432] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[433] Építő Ipar, 1908. 8. szám 78.
[434] Felvidéki Újság, 1908. február 19. és február 20.
[435] Budapesti Hírlap, 1908. február 16.
[436] Budapesti Hírlap, 1908. február 11.
[437] Vasárnapi Ujság, 1909. 48. szám 999.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

huszonhárom munka érkezett be.[438] Lechnerhez és Füredihez is csatlakozott Körösfői-Kriesch Aladár, hármójuk közös műve az ötezer koronás II. díjat nyerte el.[439]

Az alkotáson visszaköszönnek az első terven is látott főbb szerkezeti elemek: a dombot formáló alépítmény közepén található a kripta kapuja, rajta pedig egy gúla alakú sztélé emelkedik, mely ezúttal egy szarkofágot is magában foglal. A síremlék hátterét kuruc lovasokat ábrázoló szecessziós freskó képezte (Körösfői-Kriesch Aladár műve), melyet a székesegyház homlokzatára szántak. A kripta két oldalán is kurucok merengenek maguk elé, egy nőalak viszont a domb tetején, Krisztus előtt térdeplő fejedelmet nézi. A sztélé tetején angyalok tartanak egy koporsót, melynek meredek oldalú fedele az egész síremlék hegyes csúcsát adja. Az angyalok előtt egy konzolra állított tábla valószínűleg feliratot hordozott volna. A lenti szarkofág sarkait a tervezők akrotérionokkal díszítették, melyek a fenti koporsó fedelével egységes kompozíciót alkotnak.

Míg az első fordulóra beadott munkában a szecesszió kapott hangsúlyos szerepet, ezen a klasszicizálás dominál. Ez tükrözheti egyrészt az ekkoriban divatossá váló antikizálást, de síremlékeken mindig is helye volt az ókori stílusoknak. A bíráló bizottság azonban az architektúrát túlságosan leegyszerűsítettnek, a festett hátteret pedig zavarónak tartotta.[440] Malonyai Dezső is sajnálta, hogy a hideg, északi stilizáltság jellemzi,[441] mások viszont mesterségbeli problémákra is felhívták a figyelmet: az alakok arányai hibásak, például a térdeplő Rákóczi sokkal magasabb lenne Krisztusnál, ha felállna.[442] A pályázat második fordulója sem hozta meg a kívánt eredményt, így a székesegyház északi kapuja fölé csak egy freskó került, melyet Dudits Andor festett 1914-1916 között. Kassa városa azután 1936-ban döntött úgy, hogy a fejedelem emlékét latinnyelvű felirattal és egy domborművel örökítik meg, melyet végül Sipos Béla és Löffler Béla készített el és 1938. július 24-én avatták fel a dóm északi, külső falán.[443]

Bár Lechner és Füredi közös alkotása itt nem valósult meg, az együttműködésük virágzott: ebben az időszakban már számos síremléket készítettek a Kulatár elnevezésű vállalkozásuk keretében. Ezeket terjedelmi okokból az egyéb terveiket bemutató függelékben ismertetem.

[438] Építő Ipar, 1909. 44.szám 406.
[439] Építő Ipar, 1909. 44.szám 406.
[440] Építő Ipar, 1909. 46.szám 423.
[441] Budapesti Hírlap, 1909. 255. szám 14.
[442] Magyarország, 1909. október 29.
[443] Művészet, 1938. 20. szám 120.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest XVI. ker., Mészáros József u. 27., dr. Antal Gyula villája, 1907, Warga Lászlóval

A Cinkotához tartozó Mátyásföldet az 1880-as évek végétől kezdték felparcellázni Kunkel Imre kezdeményezésére, aki a területen nyaralótelepet szeretett volna létrehozni.[444] A környék dr. Antal Gyulának is megtetszett, 1889-ben ugyanis megvásárolta a mai Mészáros József és Diósy Lajos utcák sarkán elhelyezkedő hatszáz négyszögöles telket.[445] Lechner Jenő már 1904-ben is készített tervet egy ide építendő villához, de azt a következő évben jelentősen átalakította.[446] A Warga Lászlóval közösen véglegesített tervek alapján végül 1907-re valósult meg az épület.

Az 1907 márciusában keltezett tervek egy nagyméretű, szabálytalan alaprajzú épületet mutatnak, ugyanis a tervezők a funkcióhoz igazították a helyiségeket. Azokat a használat szerint csoportosították: egyik fele a közösségi célokat szolgálja (ebédlő, szalon, veranda), a másik a privátot (fürdő, háló, gyerekszoba, cselédszoba, konyha). A bejáratot természetesen a közösségi helyiségek felől, egy zárt veranda sarkára helyezték.

Stílusát a nemzeti romantika határozza meg: az erdélyi népi építészet szerkezeti elemei figyelhetők meg rajta, elsősorban a tetőzeten. Kontyolt és csonkakontyos nyeregtetőkön kívül az északi oldal deszkaoromzata alatt vízvető is látható. A tetőtartó gerendákat szép faragással látták el, az oromzatokat pedig festett népi motívumokkal díszítették. A veranda ablakai alá is gazdagon faragott virágtartó ládákat helyeztek. Az apró, félköríves záródású ablakokat négyesével csoportosították, amely Lechner kedvelt fogása volt. A kis méretek az intim, emberközeli jelleget erősítik, ami beleillik a falusias környezetbe.[447] A villában egy híresség is megfordult: Székely Bertalan festőművész ugyanis Antal Gyula rokona volt és itt is hunyt el 1910-ben.[448]

Budapest II. ker., Eszter u. 16., Gerenday Tivadar villája, 1907, Warga Lászlóval

Gerenday Tivadar honvéd alezredes 1907 őszén tizenhatezer korona hitelből,[449] vásárolta meg a rózsadombi Eszter utca egyik telkét, majd megbízta Lechner Jenőt egy villa tervezésével.[450] Az épület pincéből és magasföldszintből áll, valamint a tetőtér egy részét is beépítették. Külső megjelenésében legnagyobb arányban a népi építészet jegyei érvényesülnek:

[444] Bechtold Ágnes – Pálinkás Réka 2016: 10.
[445] Bechtold Ágnes – Pálinkás Réka 2016: 85.
[446] BME Rajztár, ltsz: 101367-101369
[447] BME Rajztár, ltsz: 101369
[448] Bechtold Ágnes – Pálinkás Réka 2016: 85.
[449] BFL VII.153.a. 1907-0416
[450] BFL. XV.17.d.329. hrsz. 12793

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a magasföldszinten nyíló bejárathoz vezető lépcső korlátját székely kopjafákra emlékeztető pillérek tartják, a korlátban elhelyezett és néhány ablak parapetjében is megtalálható virágtartó ládák is szépen faragottak. A csonkakontyos fióknyeregtetők oromzatába faragott szélű farácsokat építettek be intarziaként, melyek stilizált virágfejeket foglaltak magukban. Egy másik oromzatban hosszan lenyúló, faragott fa konzolok is láthatók, melyek közé levélsoros szárakon ülő virágdíszeket rajzoltak. A pártázatos reneszánszra is tett utalásokat Lechner: az egyik sarokra a párkány magasságában konzolos pártát helyezett, melynek az eresz fölé nyúló részét csigavonal díszíti.[451] Az egyik rövidebb oldal középrizalitját félköríves záródású négyes ablak töri át, melyben az egyes nyílások igen szűkek és hasonlítanak a felvidéki reneszánsz oromzatok arkatúráira. Az ablakok többsége azonban egyenes záródású és felső részüket az osztók négyzetrácsosan tagolják. Az épület már nem áll, lebontották.

Budapest I. ker., Lovas út 1., dr. Gyarmathy Viktor villájának átalakítása, 1908.

Dr. Gyarmathy Viktor ügyvéd 1908-ban bízta meg Lechner Jenőt a Budai Vár tövében álló villája átalakításával.[452] Az átépítés a nyugati, Tabán felé néző oldalt érintette elsősorban, de a déli oldalát is bővítették, valamint belső beosztása is megváltozott.

Az alaprajzot Lechner változatosabbá tette: a nyugati oldalhoz egy széles rizalitot illesztett, a déli oldalához pedig egy félköríves saroktömböt, valamint egy teraszt tervezett.[453] Az épület alapvetően egyemeletes, de a meredeken emelkedő terep miatt a Vár felől a földszint alagsorrá változik. A földszint Lovas úti részében voltak a közösségi helyiségek, vagyis a szalon és az ebédlő, melyekből az említett teraszra is nyílt kijárás. Mellettük kapott helyet az úri szoba, amelyet a félköríves tömb bővített. A nyugati oldalon hálószobák és gyerekszobák helyezkedtek el. A bejárat az északi oldal közepén nyílt, ahonnan egy rövid előtér után az alagsorba, illetve a tetőtérbe vezető lépcsőházba jutottak a lakók. Az alagsorban a cselédszoba, mosókonyha és egyéb kiszolgáló helyiségek helyezkedtek el, illetve kialakítottak egy borospincét is.[454] A hozzátoldásokkal nemcsak az alaprajz, de az eredeti egyszerű manzárdtető is sokkal mozgalmasabb lett.

Lechner a Vár felőli neoreneszánsz homlokzatot csak részleteiben változtatta meg, például az ablakok szemöldökeit farkasfogas kiképzéssel látta el. A Tabán felőli új rizalit homlokzatán viszont a saját elképzelése szerinti szecessziós motívumokat alkalmazott. Ennek

[451] Magyar Pályázatok, 1909. 7. szám 33-34.
[452] BFL XV.17.d.329. – hrsz. 6762
[453] BME Rajztár, ltsz: 101411
[454] BME Rajztár, ltsz: 101411.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

legjellegzetesebb eleme az oromzatba belemetsződő csonkakontyos tető, melyet kétoldalt egy-egy volutadíszes párta fog közre.[455] Ez a motívum talán nagybátyjának a Sipeki Balás Béla számára tervezett villájáról származik[456] és Jenőnél később több helyen is megjelenik majd. Hagyatékában viszont fennmaradtak olyan szabadkézi rajzok is, melyeken kevésbé követte az Ödön által kitalált formákat, a két párta ugyanis azokon szegmensíves oromzatot fog közre.[457] Szintén a saját stílusa jelenik meg a déli homlokzatra tervezett lépcsőzetes, pártázatos, csigavonalakkal díszített oromzatban, mely végül nem valósult meg.[458]

A Gyarmathy-villán az egyszerű, félkörívben záródó ablakokat úgy tette egyedivé, hogy a boltívet csúcsíves szemöldökpárkányokkal koronázta. A nyugati oldal rizalitján ebből az alapformából kettes- és hármasablakokat is alkotott. A saroktömbön egyenes záródású ablakok nyílnak, fölöttük viszont farkasfogas záródású faltükrök mélyednek a homlokzatba, melyeket stilizált pártázatként is lehet értelmezni. Magukat az ablakokat a korban divatos sokosztós tagolás jellemzi: kétoldalt és felül jelenik meg ez a rácsszerű kiképzés. Ugyanez érvényesül egyébként a terasz mellvédrácsán is.[459] Nagyon érdekesek még a csonkakontyos tető alatti vakablakok, melyek trapéz záródása talán a finn nemzeti romantika hatását jelzik.[460] Lechner Jenő ismertetőjegyeként tekinthetünk az északi homlokzat bejárata melletti Madonna-domborműre, hiszen előszeretettel helyezett vallásos témájú műalkotásokat az épületeire.

A Lechner-féle bővítés legfigyelemreméltóbb eleme, a nyugati oldal érdekes oromzata sajnos nem volt sokáig látható, ugyanis öt évvel később a villát ismét bővítették és Hanatschek Emil tervei szerint egy verandát toldottak a nyugati oldalához.[461]

Budapest II. ker., Barsi u. 7., dr. Iván Andrásné nyaralója, 1908, Warga Lászlóval

Dr. Iván Andrásné 1908-ban bízta meg Lechner Jenőt a budai Aranka (ma Barsi) utcai nyaralója terveinek elkészítésével.[462] Ezt úgy szerkesztette meg, hogy a villa északkeleti sarka enyhe, a délkeleti határozottabb rizalitot formál. Az alagsoros-magasföldszintes nyaraló igen tágas volt, alul a két konyhán, két kamrán, mosókonyhán, cselédszobán kívül négy szoba kapott helyet, felül pedig további öt szoba is elfért benne, valamint egy veranda is csatlakozott hozzá. Az utcai oldal tetőtérben egy emeletet is kialakítottak, melyhez erkély is tartozott.[463] A

[455] Fénykép az épületről. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 1. doboz
[456] Halász Csilla – Ludmann Mihály – Viczián Zsófia 2018: 173.
[457] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.11.
[458] BME Rajztár, ltsz: 101413
[459] Fénykép az épületről. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 1. doboz
[460] MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 1. doboz, ltsz. nélkül
[461] BFL XV.17.d.329. – hrsz. 6762
[462] BFL XV.17.d.329. hrsz. 12881
[463] BME Rajztár, ltsz: 101404.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

magasföldszinti főbejárathoz egy kívül elhelyezett lépcsőház vezetett fel, az alagsorba pedig a nyugati oldal kisebb kapuján lehetett bejutni. Tömegrendszere igen mozgalmas, melyben a két rizalit mellett a változatos tetőzet is szerepet játszik.

A homlokzaton a felvidéki reneszánszot képviseli például a hátsó rizalit oromfalának pártázata, melyen a poprádi harangtorony pártáinak továbbfejlesztett, csigavonalakkal díszített változatát láthatjuk. E meseszerű megoldásnak a szellemiségét hordozzák a félköríves ablakok fölötti sgraffito virágok is. A külső lépcsőház félköríves, reneszánsz loggiájának előképe viszont a sárospataki vár Lorántffy-loggiája lehetett.[464] A tetejét záró csúcsíves oromzatot csigavonalas párták fogják közre, felületét pedig a tervek szerint stilizált növényi motívumok töltötték volna ki. A nemzeti romantika hatását jelzik a loggia korlátjának népies faragású, csigavonalakkal díszített virágládái, a hátsó homlokzat hármas ablakának intarziás kerete és szépen faragott eresze, valamint a franciaerkély alul csipkézett szélű korlátja.[465] Az utcai homlokzat erkélyének mellvédkorlátját még gyönyörűen faragott konzolok is tartják.[466] A népi építészet szerkezeti megoldásait pedig a tetőzet tükrözi: az északi és a nyugati oldalon is alkalmaztak füstlyukat és vízvetőt is. A finn nemzeti romantika hatásáról pedig a lépcsőház három keskeny, trapézzáródású ablaka tanúskodik.[467] Sajnos azonban a kivitelezéskor csupán egyenes záródású ablakok kerültek ide.[468] A ház 1909 májusában kapta meg a használatba vételi engedélyt.[469] Ma már nem látható, lebontották.

Siófok, Köztársaság u. 5., Horváth Elek nyaralója, 1908., Warga Lászlóval

Lechner Jenőt Horváth Elek belügyminisztériumi köztisztviselő 1908-ban azzal bízta meg, hogy tervezzen számára egy nyaralót a siófoki telkére. A fényképek tanúsága szerint egy négyzet alaprajzú, manzárdszintes épületet alkotott, melynek bejárata az utcai front közepén kapott helyet. Azon belépve egy hosszú folyosó indult, melyről jobbra és balra két-két nagyobb helyiség nyílt, illetve a manzárdszintre is innen vezetett egy lépcső. Az udvari oldalon egymás mellett helyezkedett el három szoba,[470] illetve ezek sorát folytatta a sarki árkádos tornác. A nyaraló tömegrendszere egészen mozgalmas, ami különösen a tetőn figyelhető meg: a kontyolt manzárdtető gerince a két végén füstlyukban végződött, az udvar felé fióknyeregtető nyúlt ki, az utcai front jobb szélén pedig egy magas oromzatból nyíltak a manzárdablakok. Homlokzata

[464] BME Rajztár, ltsz: 101405.
[465] BFL XV.17.d.329. hrsz. 12881
[466] Magyar Pályázatok, 1909. 7. szám 35.
[467] BFL XV.17.d.329. hrsz.: 12881
[468] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/16.
[469] BFL XV.17.d.329. hrsz: 12881.
[470] BME Rajztár, ltsz: 101370.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

– a vidéki helyszín miatt is – a népi építészet elemeinek sokaságát vonultatta fel: az utcai főhomlokzat oromzatában az ablakok előtti virágládákat valamint az ablakok fölötti előtetőt is díszesen faragott fa konzolok tartották, az ablakok közé pedig levélsoros stilizált virágok kerültek. Lechner Ödön követésére vall az oromzatba belemetsződő csonkakontyos nyeregtető, a két szélen kialakult pártákat viszont talán már a felvidéki reneszánsz hatására díszítette csigavonalakkal. A félkörívesen záródó bejáratot övező vaskos pillérek is a 16-17. századi felvidéki építészet várszerűségét sugallják. Az udvari homlokzaton a faragott kőkorlátos erkélyt és a faráccsal díszített oromzatot viszont könnyedebb, szépen faragott ereszű tető védte. A sarki tornácot lombfűrészelt díszekkel áttört korlát, fölötte pedig félköríves árkádok határolták. Az építkezés 1908-ban kezdődött, az engedélyt Enyingen adták ki az év október 14-én.[471] Sajnos pár évvel ezelőtt lebontották, helyére társasház épült.

Budapest VI. ker., Németh László utca 7., özvegy Tóth Gézáné lakóháza, 1908, Warga Lászlóval

Az egykori Kis János (ma Németh László) utcában lévő 4075. helyrajzi számú telket 1908. január 29-én vásárolta meg özvegy Tóth Gézáné.[472] Ekkor egy földszintes, neoreneszánsz épület állt rajta, melyet 1884-ben Gottlieb Glietske építőmester tervei szerint emeltek.[473] Az özvegy a vásárlás után hamar elhatározta ennek a nem különösebben jelentős épületnek az átalakítását, a tervek elkészítésével pedig Lechner Jenőt bízta meg.[474]

A ház igen keskeny teleken, két jóval nagyobb épület közé szorulva állt. Akármennyire keskeny is, belsejében mégis kialakítottak egy kisebb udvart, amit az épület három szárnya C alakban fog közre. A bejárat az épület jobboldali sarkában nyílik, ahonnan egy boltozott előtérbe, majd a félemeleten induló lépcsőházba jutunk. Itt található az utcafronti tágas lakás bejárata, mely egy előtér közbeiktatásával a középső nagy étkezőbe vezet. Az utca felől egy háló és egy nagyméretű szalon helyezkedik el, az étkező mellett pedig a fürdőt alakították ki. A lakás hátra nyúló részében további két szoba is helyet kapott, illetve az udvaron egy nagyméretű terasz is kapcsolódik hozzá. A félemelet hátsó traktusában a házmester két szobás lakása, valamint a cselédszoba tömörödik össze.[475] Az első és a második emelet is nagyon hasonló beosztású: az elülső, nagyobb lakás közepén étkező található, az utcafronton viszont a

[471] BME Rajztár, ltsz: 101370.
[472] BFL XV.37.c. 4112-29564 telekkönyv tulajdoni lapja
[473] BFL XV.17.d.329. hrsz. 29564
[474] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.36.1-6.
[475] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.36.2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

bejárat fölött még egy dolgozó is elfért a hálón és a szalonon kívül.[476] A magas tetőteret is beépítették, ez azonban egészen kicsi alapterületű, feltehetően mosókonyhának vagy cselédszobának, esetleg műteremnek használták. Az üzemi helyiségek – valószínűleg már az eredeti épület esetében is – az épület alatt nyertek elhelyezést: pince, raktárak, mosókonyha, valamint itt is rendeztek be a cselédszobákat is.[477]

A keskeny telken a kétemeletes épület határozottan függőleges hangsúllyal bír, amit a két szintet átfogó és hegyes sisakban végződő zárt erkély is erősít. A magasba törő épülethez kifejezetten szerencsésen illenek a neogótikus elemek, például a kapu fölötti lunetta vagy a főpárkány vakárkádjai. Kevésbé látványos, de a mészkő lábazatba is csúcsíves díszítősort vésetett a tervező. Ez a forma nem korlátozódik a homlokzatra, az épület belsejében is megjelenik, méghozzá igen esztétikusan: a lépcsőházból a tetőtérbe egy csúcsíves árkádsor vezet át. Ennek két nyílását mellvédkorlát rekeszti el, melyeket kisebb csúcsívek sora tör át. E megoldás egészen középkori hangulatot ébreszt, várak loggiáját juttatja eszünkbe. Magyaros szecessziós díszek is felfedezhetők a homlokzaton, a főpárkány vakárkádjait ugyanis realisztikus napraforgók töltik ki. A legújabb divatot követte Lechner azáltal is, hogy az emeleti ablakokat sűrű szövésű osztókkal, négyzetrácsosan tagolta.

A pártázatos reneszánsz is megjelenik a homlokzaton, de csak áttételesen és a gótikával kombinálva: a földszinti arkatúra hatású, félköríves záródású ablaksor a felvidéki épületek attikafalának vakárkádjaihoz hasonlít. Azok azonban a zárt erkély konzoljába metsződnek bele és az optikai csalódás miatt csúcsívesnek tűnnek. Az egyik ablak kötényében, valamint a bejárat fölötti lunettában helyet kapó csigavonalakat is a reneszánsz egyénileg továbbfejlesztett formáinak tekinthetjük. A kovácsoltvas elemeket is csigavonalak borították, de mára a kaput védő rácsokat lecserélték. Megmaradt viszont a lépcsőház eredeti korlátrácsa, melyen a csigavonalakat hullámvonalas osztók választják el, azon tehát a historizmus és a szecesszió elegáns keveredése figyelhető meg. A lunetta rácsa ugyan más formájú, de hasonló elemekből építkezik.

A kapuhoz két tervváltozatot is készített: az egyik inkább szecessziós, a másikon inkább a történelmi stílusok érződnek. Előbbinek a nagy üvegbetétjét kecses, csigavonalas és hullámos rácsok védik, felületét pedig apró szegecsek borítják.[478] Utóbbi sokkal tömörebb és tekintélyt parancsoló, szinte várkapukra emlékeztet: széleire nagy átmérőjű korongokat rajzolt a tervező,

[476] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.36.3.
[477] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.36.1.
[478] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.36.7.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

bár a köztük lévő felületet kisebb szegecsek töltik ki.[479] Elképzelhető, hogy e szegecsekhez is a várkapuk adták az ötletet, az azokat borító fémlemezeket ugyanis hasonlóan rögzítették. A korongok pedig értelmezhetők a szegecsek művészien felnagyított változatainak. A várépítészet megidézésekor Lechner lelki szemei előtt nemcsak a neogótika, hanem a pártázatos reneszánsz is lebeghetett, hiszen a Felvidéken számos erődítmény épült e stílus virágzása idején. A pártázatos reneszánszra egyértelműbben utal az erkély mellvédjébe faragott, apró elemekből álló pártázat. Az épület tehát a stílusok igen széles repertoárját vonultatja fel, de összességében historizáló. Bájos és a tervezőre jellemző jegy még a bejárat mellett, az erkély ívsorába illesztett és virágkoszorúval keretezett Madonna-dombormű is. Az építkezést a Székesfőváros Magánépítési Bizottsága 1908. május 15-én engedélyezte.[480]

Állami elemi népiskolák pályatervei, 1909, Warga Lászlóval

Az állami elemi népiskolák építését a közoktatást szabályozó 1868. évi XXXVIII. törvénycikk rendelte el. A vármegyei államépítészeti hivatalok mérnökeinek a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium által két ízben – 1874-ben és 1897-ben[481] – kiadott mintaterv gyűjtemény alapján kellett megtervezniük az iskolákat.[482] Ezek a sablontervek azonban a falvak esetében nem illettek a vidéki környezetbe, ráadásul még a helyben találhatónál drágább anyagokat is írtak elő.

A századfordulón a modern pedagógiai elvek terjedésével az iskolaépületek vonzó megjelenése is fontos tényezővé vált: ahogyan a különböző habitusú gyerekeket más és más módszerrel kezdték tanítani, úgy az egyes tájegységekhez is eltérő épületek kellettek.[483] Ráadásul a lakosság követendő példának is tekintette a helyi iskola épületét a saját házaikhoz, illetve kutatások szerint a gyerekek ízlését is meghatározta, milyen kinézetű iskolába jártak.[484]

Eme elveket a gyakorlatba a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium műszaki osztályát 1908-tól irányító Kertész K. Róbert és helyettese, Sváb Gyula ültették át:[485] míg korábban főleg típustervek alapján épültek az iskolák,[486] ők pályázatot hirdettek, melyben kikötés volt a népi

[479] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.36.6.
[480] Építő Ipar, 1908. 21. szám 223.
[481] 1874-ben Gönczy Pál szerkesztett tervgyűjteményt, amit 1897-ben újabbra cserélt a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. MMÉEK, 1914. 2. szám 20.
[482] A szabványtervek meghatározták az iskolák méreteit a lakosság arányában, valamint a szerkezetet és az anyaghasználatot is. Szimmetrikusnak kellett lenniük: az egyik oldalon az iskola, a másikon a tanító lakása, középen pedig a kapu. Építő Ipar, 1910. 2. szám 13.
[483] Építő Ipar, 1910. 2. szám 13.
[484] MMÉEK, 1914. 2. szám 18.
[485] Magyar Építőművészet, 1987. 3. szám 19.
[486] Bár 264 épülethez egyedi tervet is készítettek. Magyar Építőművészet, 1987. 3. szám 18.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

építészet szerkezeti és ornamentális elemeinek alkalmazása.[487] A stílusra jellemző sok fa miatt ráadásul az építési költségek is csökkentek,[488] amit azzal is elősegítettek, hogy engedélyt adtak a tanítói lakások padlástérben történő kialakítására.[489] 1914-ig összesen 139 iskolát építettek fel így, melyek hozzájárultak a nemzeti érzés elmélyítéséhez, ami egyébként is az állami oktatás egyik célja volt.[490] A népiskolák túlnyomó többségét ezért a nemzetiségek által lakott területeken létesítették,[491] egyharmaduk Trencsén vármegyébe került,[492] Székelyföldre pedig a Földművelésügyi Minisztérium „Székely-akciója" keretében Toroczkai Wigand Ede tervezett környezetbe illő épületeket.[493]

Lechner Jenő terveit a kritika szerint szerves alaprajz, arányos tömegelosztás és különleges vakolat technikával képzett homlokzat jellemezte.[494] A népi építészet legpregnánsabban a füstlyukas, vízvetős, csonkakontyos tetőkben jelent meg. Sikereiket annak a szerencsés helyzetnek is köszönhették, hogy a Minisztérium a legtöbb iskolát a Felvidékre építette, melynek építészeti hagyományait Lechner jól ismerte.

Az építészpáros a felvidéki Alsójeszenbe, Thurzófalvára, Alsószúcsra, Jászómindszentre, Turóckárolyfalvára, az erdélyi Székelyudvarhelyre, valamint a Trianon utáni is Magyarországon maradt Kóspallagra tervezett e program keretében állami elemi népiskolákat. A székelyudvarhelyi nem valósult meg, ezért azt az egyéb épületeket tartalmazó függelékben tárgyalom. A többi viszont nagyon hasonló, ezért részletesen csak a kóspallagit mutatom be.

Kóspallag, Kossuth Lajos utca 2. A T alaprajzú épület mindkét szárnya közel azonos hosszúságú. A Kossuth Lajos utcával párhuzamos, keskenyebb traktusban a kétszobás, konyhával, kamrával és pincével ellátott tanítói lakást alakították ki, a másik pedig két tantermet foglalt magában.[495] Mindkét épületrész bejárata az udvar felőli közös tornácról nyílt: balra fordulva a két tanterembe vezetett az út, szemben a kisméretű szertárba, jobboldalt pedig a lakás előterébe nyílt ajtó.[496] A tornác kör alapú pilléreit a későbbi átalakítások befalazták.

A magas tetők igen változatos tömegrendszert adnak az egyszerű, földszintes épületnek. Különösen a tantermi traktus vízvetős teteje érdemel figyelmet, mely a népies formaképzésével illeszkedik a falusi helyszínhez. Az iskola főhomlokzata is e szárny utcai véghomlokzata,

[487] MMÉEK, 1914. 2. szám 20.
[488] A szabványtervek szerinti blokképítkezés csak azokban az esetekben előnyös anyagilag, ha egy helyen lehet azokat nagy tömegben felépíteni. MMÉEK, 1914. 2. szám 22.
[489] MMÉEHE, 1909. 45.szám 451.
[490] MMÉEK, 1914. 2. szám 18.
[491] Sanda István Dániel 2021b: 107.
[492] MMÉEK, 1914. 2. szám 24.
[493] Magyar Építőművészet, 1987. 3. szám 20.
[494] MMÉEHE, 1909. 45.szám 451.
[495] Koczó József 2009: 35.
[496] BTM Kiscell, FII, ltsz: 66.78.14.2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

melynek három, egyenes záródású ablaka fölött egy széles sgraffitos mező vonult végig. Ennek közepén két, csigadíszes párta nyúlt felfelé, az általuk közrefogott mezőben pedig a falu címere kapott helyet. A másik szárny ablakain is megfigyelhetők Lechner Jenő magyaros stílusjegyei: vastag fa keretüket a felső sarkokon egy-egy párta díszíti, illetve a terveken a parapet is gyönyörű, növényi mintás faragást kapott.[497] A tornácra nyíló bejárat és a mellette lévő ablak pedig csúcsívesen záródik.

Alsószúcs 664. Az L alaprajzú épület hosszabb szárnyban kapott helyet a tanterem, a rövidebb szárnyban pedig a tanítói lakás. A tanterem a főút vonalától kissé beljebb került, így a lakás a főhomlokzat jobb szélén mintegy rizalitként előre ugrik. Ezt a kiszögellést magasabb tető is hangsúlyozza, melynek szépen faragott deszkaoromzata elé vízvető nyúlik. A népi építészetet képviseli még az ereszek gazdag faragása is: csúcsíves bemetszések sora vonul végig rajtuk. A rizalit három, egyenes záródású ablakának szemöldökén eredetileg a Magyar Áll. Elemi Népiskola felirat volt bevésve sgraffito technikával, a fölöttük emelkedő falmezők pedig felül farkasfogas mintával záródtak. A tanterem ablakaihoz betéttáblás spaletták is tartoztak, melyek ma már nem láthatók.

Alsójeszen (ma Turócjeszen része, Turčianske Jaseno, Szlovákia).

A tervek szerint az iskola két traktusból állt: a baloldaliban egy téglalap alaprajzú tanterem, jobboldaliban pedig egy nagyobb, négyzet alaprajzú, kétszoba-konyhás tanítói lakás kapott helyet.[498]. Az egyenes záródású ablakokhoz növényi motívumokkal díszített spalettákat terveztek az építészek és érdekes még a tornác áttört mellvédkorlátja is. A lakás háromszögű oromzatában is apró, négyzet alakú szellőzőnyílások sorakoztak, fölötte pedig az épületet csonkakontyos, füstlyukas nyeregtető fedte. A megvalósulás során megváltozott a két traktus szerepe: a baloldaliba került a lakás, a jobboldaliba pedig a tanterem.[499] Ma már nem látható, vagy lebontották, vagy felismerhetetlenségig átalakították. A közeli Turóckárolyfalva (Karlová) iskoláját – melyet ma községházaként használnak – önéletrajza szerint szintén Lechner Jenő tervezte,[500] de a jellegzetes, L alakú alaprajzán kívül erre már semmi nem emlékeztet.

Thurzófalva (Turzovka, Szlovákia).

A vázlatos terveken az épület szerkezete nagyrészt megegyezett az alsójeszeni iskola rajzaival. A megvalósult épületről készült fotókon a tornác nyílásai csúcsívesek, de a gótika

[497] MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz
[498] A népiskolai törvény szerint 60 gyermekenként egy tantermet kellett biztosítani, valamint két szobás-konyhás tanítói lakásnak is el kellett férnie az épületekben.
[499] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/14.
[500] Lechner Jenő önéletrajza, HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

csak ebben az apró részletben jelent meg, a külsőn a népi építészet dominál: az ablakokat szép fa keret övezi (felül pártázatos, a köténben pedig faragott virágládákkal), a nyeregtetők pedig csonkakontyban, illetve vízvetőben végződnek. A főhomlokzat háromszögű deszkaoromzatát ezenkívül lombfűrészelt díszek is áttörték.[501] Az eredeti állapot már nem látható, helyén ma egy modern iskolaépület áll.

Jászómindszent (Poproč), Školská 3.

Az L alaprajzú épület hosszabbik traktusa egyemeletes, az itt nyíló kapuépítmény felül csúcsívben záródik. A főhomlokzat jobboldalát három ablaktengely határozza meg, a baloldala viszont érdekes módon tömör falfelület, amelyet minden bizonnyal a funkció indokolt. A népi építészet formavilága jelenik meg a füstlyukas, kontyolt nyeregtetőben, illetve a faragott ereszekben, melyekbe csúcsíveket metszettek.

Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus, 1909-1914, Warga Lászlóval

Sárospatak messze földön híres diákváros volt már a 16. század óta, sőt valójában már Mátyás király korában megindult a művelődésközponttá válás útján. A helyi Református Kollégium (a Főiskola elődje) gondoskodott tanítók képzéséről is, de a 19. század közepéig ez nem céltudatosan, nem külön keretek között folyt. 1857 novemberében hozták létre az intézményben a szervezett tanítóképzést, mely 1869-ig a Főiskola falai között működött.[502] Ebben az évben az állam vette át a fenntartói feladatokat, amely egy eredetileg laktanyának készült egyemeletes, klasszicista épületbe helyezte át az oktatást.[503] Ez már az 1880-as években is szűknek, alkalmatlannak bizonyult, ezért a Tanítóképző vezetői részletes terveket nyújtottak be a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba, hogyan lenne célszerű – a pedagógiai szempontokat is figyelembe véve – az épület bővítése. Ekkor anyagi források híján nem történtek további lépések az ügyben és a Minisztérium végül csak az 1908. évi költségvetésébe vette fel az új iskola építését.[504]

A következő évben annak ellenére tervpályázatot hirdettek, hogy foglalkoztattak saját építészeket is. A patinás helyszínre tekintettel döntöttek az eljárás mellett: igazán jó tervet akartak beszerezni, hogy a leendő épület méltón folytassa a város Rákócziak idején

[501] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/14.
[502] Ködöböcz József 1986: 28.
[503] Földy Krisztina Lilla 2004: 12.
[504] Ködöböcz József 1986: 204.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

meghonosított reneszánsz hagyományait.[505] A pályázati kiírás szerint a régi, klasszicista épületet kellett internátussá átalakítani, valamint feladat volt egy teljesen új, tanintézeti szárny tervezése is. Utóbbit az előbbi keleti oldalához volt szükséges illeszteni úgy, hogy együtt L alakot formáljanak, az általuk közrefogott területből pedig – mivel az utcafrontra nézett – előkertet kellett létrehozni. A régi épület északi oldalához is kellett egy toldalékot tervezni, ami egyúttal az új szárny meghosszabbításaként is értelmezhető. Az itt kialakult kisebb udvart játszótérnek szánták.[506]

A bíráló bizottság 1909. június 2-án ült össze. Nem volt nehéz dolguk, mivel mindössze hét pályaművet nyújtottak be. Az első díjat és a vele járó kétezer koronát egyhangúlag Lechner Jenő és Warga László *Traditio* jeligéjű tervének ítélték. A második díjat Kotál Henrik, a harmadikat Lechner Ödön és Sebestyén Artúr közös műve kapta.[507] Amennyire könnyedén diadalmaskodtak a megmérettetésen, annyira göröngyös volt a megépítés útja. A pályaterv nagyon sok változáson mentek keresztül, többségében jó irányba terelve az összhatást. Azonban a kezdeti elképzeléseket is érdemesnek tartom bemutatni, hiszen azok is sokat elárulnak Lechner Jenő pártázatos reneszánsszal kapcsolatos felfogásáról. Előbb tehát a pályatervet ismertetem.

Lechner és Warga az épület elrendezését úgy szerkesztette meg, hogy megfeleljen a kiírásban foglaltaknak, ugyanakkor (a reneszánszhoz illően) szimmetrikus elrendezésű is legyen: L helyett U alaprajzot készítettek. Ennek egyik szárát a régi laktanya, a másikat pedig egy új szárny adta, amiket a központi traktus kötött össze. A szárnyak között az előírásoknak megfelelően egy festői megjelenésű előkert jött létre. A szimmetria azonban nem lett tökéletes, mert az újabb szárny keskenyebb és nem is futott ki egészen az utcafrontig. A tömegszervezés sem lett volna teljesen szimmetrikus: a középső épületrészben lett volna ugyan egy tengelyként is felfogható torony, mely az előrelépő középrizalitból emelkedik felfelé, de ettől nyugatra öt, míg keletre csak négy ablaktengely kapott volna helyet. Ráadásul a főbejárat sem a középrizalitban nyílt volna, hanem a főhomlokzat nyugati végében, az internátusi szárny mellett. A homlokzatot reneszánsz stílusúra rajzolták, de a bíráló bizottság kiemelte, hogy eredeti, művészi megoldásról van szó, tehát nem másolja szolgaian a fennmaradt műemlékek formáit, hanem saját elemeket alkot a pártázatos reneszánsz szellemében.[508] A reneszánsz

[505] A 20. század elején egyedülálló volt a tervpályázatok között a reneszánsz stílus ilyen határozott kikötése, de a nemzeti érzelmű építészek örömmel vették. A Minisztérium célja is az volt, hogy az építészetben ne a külföldi modern irányzatokat magyarosítsuk, hanem a magyar alapokon állva legyenek az építészek modernek. Építő Ipar, 1909. 27. szám 241.
[506] Magyar Építőművészet, 1909. 6. szám 17.
[507] Építő Ipar, 1909. 24. szám 220.
[508] Magyar Építőművészet, 1909. 6. szám 18.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

többek között a középrizalit félköríves ablakaiban, a bejáratok fölötti félköríves lunettákban, valamint a nyomott háromszöget formáló attikákban mutatkozik meg. A torony megoldása is a felvidéki reneszánsz hagyományokat képviseli: pártázat díszíti annak több szintjét is. A reneszánszhoz már nem annyira kötődik a tornyot záró, boglya alakú sisak. Elképzelhető azonban, hogy Lechner éppen ezzel a sisakkal fejezte ki azt a kutatási eredményét, miszerint eredetileg a Felvidéken is magas tetők előtt sorakoztak a pártázatok és csak a 17. század után jöttek divatba a befelé lejtő tetők.[509] A sisak formáját egyébként az is indokolhatta, hogy hasonlít a korban népszerű boglyakupolához[510] és így összhangban áll az épület magyaros jellegével. Az igazgatói lakás hátsó oldalán is boglyaíves oromzatot alkalmaztak volna, rajta ősmagyar életfák módjára elrendezett csigavonalakkal.[511] Hasonló megoldást látunk majd a pesterzsébeti állami elemi iskolán is. Lechner florális szecesszió iránti érdeklődése egy érdekes – valószínűleg csak saját célra készített, kísérleti – vázlatterven is megmutatkozott, melyen a középrizalitot hullámos attika koronázta volna, rajta kör alakban elrendezett virágokkal.[512]

Lechner minden bizonnyal nagy lelkesedéssel rajzolta az épület terveit, hiszen a felvidéki reneszánsz stílus szakértőjének számított és már régóta azt vallotta, hogy az ilyen stílusú épületek formakincsét tanulmányozva és a gyakorlatban is felhasználva magyaros építészetet lehetne létrehozni.[513] A kivitelezésig azonban a tervek nagyon jelentősen módosultak.

Szerkezetében a legfontosabb változás az lett, hogy költségcsökkentési okokból törölték az igazgatói lakás és központi tömb közti szárnyat.[514] A lakás így teljesen különálló épületbe került, csakúgy, mint a tornaterem, bár utóbbiból pergolás oszlopcsarnokkal szegélyezett járda vezetett az internátushoz.[515] A tornatermet öltözők, mosdók, szertár és tanári szoba egészítette ki.[516] Megjegyzem, hogy az azóta eltelt időben mindkét tömböt összekötötték a főépülettel.

A pályatervekhez képest jelentős, az összképet nagyban befolyásoló változás, hogy a főépület tornya (funkcióját tekintve egyébként víztorony) [517] a főhomlokzat szélére, a főbejárat fölé került, így teljesen megszűnt a szimmetria. A rizalit pedig már hátrafelé nyúlik ki a központi tömbből. A torony magasabb és valamivel karcsúbb lett, de még így is eléggé tömzsi,

[509] Lechner Jenő 1915a: 1.
[510] Ritoók Pál 1991: 11.
[511] BME Rajztár, ltsz: 101339
[512] BME Rajztár, ltsz: 101333
[513] Építő Ipar, 1914. 2. szám 15. Egyébként kortársai is kíváncsiak voltak arra, hogyan képzeli el Lechner Jenő a pártázatos reneszánszot mint nemzeti építészeti stílust a gyakorlatban. Építő Ipar, 1909. 29. szám 294.
[514] Építő Ipar, 1911. 29. szám 293.
[515] Építő Ipar, 1914. 2. szám 16. és BME Rajztár, ltsz: 101364.
[516] BME Rajztár, ltsz: 101347.
[517] Az építkezéskor még nem volt vezetékes víz a településen, ezért kellett erre is használni a tornyot. Építő Ipar, 1914. 2. szám 16.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

amit a mintának tekintett szepességi harangtornyok arányai magyaráznak.[518] A felvidéki reneszánsz várkastélyokat (például a fricsit) pedig az igazgatói lakás egyik sarkának bástyaszerű, pártázatos kiképzése idézi.[519] Ez itt ugyan nem valósult meg, de később a budapesti Hantos úti villákon hasonló megoldást alkalmazott. A Tanítóképző egyes szárnyait kontyolt nyeregtetők fedik, a dísztermet magában foglaló traktuson azonban csonkakontyos a tető. E rövidebb konty belemetsződik az oromzatba, de annak két széle szabadon marad, mintegy pártákat alkotva. Ezt a szecessziós megoldást több villáján is láttuk már.

A homlokzatot azonban sokkal nagyobb mértékben érintették a változások: a pártázatos reneszánsz nagyságrendekkel határozottabban jelenik meg. A torony pártázata hitelesebben követte a műemlékekét, főleg a késmárki plébániatemplom tornyához hasonlít (de talán még jobban Alpár Ignác nagyenyedi vármegyeházához, bár valószínűleg ő is a késmárkit tekintette forrásnak). A központi tömbön és a szárnyakon végigvonuló aediculás párták előképe az eperjesi Rákóczi-ház vagy a poprádi harangtorony lehetett. Lechner azok pártázatát fejlesztette tovább és a felső, csúcsíves végződésüket még bimbókkal is díszítette. A tornaterem különállását az eltérő pártázat is kifejezi: ennek magas tetője előtt ugyanis kőgömbökkel díszített hullámos pártázat halad, amelyet szintén a Hantos úti villákon fogunk újra látni. Szinte mindenhol hiányoznak viszont az oromfalak, a pártázat mintegy dekorációként közvetlenül a főpárkányon ül, ami jelentős különbség a reneszánsz eredetikhez képest.[520]

A központi traktusnak a toronyhoz közel eső négy ablaktengelye fölött mégis úgy tűnik, mintha oromfalat látnánk. Valójában azonban e mögött is még a belső tér található: az 5,5 méter belmagasságú díszterem miatt itt ugyanis magasabb az épület. Noha csak áloromfal, azt ugyanúgy vakárkádok tagolják, mint a reneszánsz mintákon és a tervezők sgraffito technikájú díszekkel is töltötték ki: piros és fehér színek kombinációjával rajzoltak az erdélyi népművészetből származó vázákat, stilizált rózsákat, tulipánokat, napraforgókat, galambokat. Itt szerepel a dedikációs felirat is: *Épült az Úr 1912-ik esztendejében I. Ferenc József uralkodása alatt gróf Zichy János kultuszminiszter, dr. Nemenyi Imre min. tanácsos, Kertész K. Róbert min. osztálytanácsos, Beregszászy István kir. Tanfelügyelő, Hódossy Béla igazgató idejében.* Összesen 12 mezőt díszítettek itt, melyek 62 cm szélesek és 140 cm magasak. Méretükben kisebb (50 x 80 cm), de hasonló formájú mezők vonulnak végig a szárnyak felső szélén is, a főpárkány alatt. Ezekből összesen 33 darabot készített a kivitelező Kainz János.[521]

[518] BME Rajztár, ltsz: 101330
[519] BME Rajztár, ltsz: 101357.
[520] Gábor Eszter 1989: 183.
[521] Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (továbbiakban MNL OL) K502 68. csomó. 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A legszebb és legnagyobb sgraffitto díszek (50 x 420 cm) az új szárny zárt erkélyeinek falifülkéiben kaptak helyet. Az erkélyek megtervezésekor Lechner minden bizonnyal szem előtt tartotta a helyszínhez igazodást is, hiszen azokat a sárospataki vár sub rosa termet magában foglaló sarokerkélyéhez hasonlóra formálta. A kivitelező mesterrel kötött eredeti szerződés szerint a főkapura is szántak sgraffito díszítést, ám azt utólag kihúzták a kontraktusból. A Rákóczi-korra nemcsak a stílussal, de konkrét díszekkel is utaltak a tervezők: a központi traktus vakárkádsorát függőlegesen tagoló falsávok (lizénák) előtt a kedves kis puttókra az akkori divatnak megfelelő fejfedőket adtak. Ugyanezen épületrész másik (keleti) végén is látni áloromfalat, ami az előzőnél jóval magasabb, ugyanis már az első emeleti övpárkány fölött elindul. Ezen azonban nem vakárkád, hanem hasonlóan keskeny és felül félköríves valódi ablakok nyílnak és engednek be némi fényt a mögötte elhelyezkedő lépcsőházba.

Az eredeti tervekhez képest a főbejárat környéke változott meg a legjobban: már nemcsak egyszerű félköríves lunetta áll a kapu fölött, hanem hatalmas, kőből faragott csigavonalak is, egy szinttel feljebb pedig keskeny nyílásokból álló ablaksor, melyeket – szintén a Rákóczi-korra történő utalásként – nagy bajuszú, hosszú hajú, prémsapkát hordó kuruc fejek díszítenek (Füredi Richárd munkái). Ezeken kívül még puttók és gyümölcsfüzérek is láthatók az ablakok körül. A Rákóczi-korabeli várépítészetre utal a küklopikus terméskő burkolat a kapu két oldalán, valamint a tömör faajtó. Utóbbin három kisméretű, üvegezett nyílás azért enged be valamennyi fényt, de azokat is szigorú rácsok védik. A faajtó felületét koncentrikusan egymásra helyezett korongok erősítik, melyek a várkapuk vas szegecseinek művészi analógiáiként értelmezhetők. A kapu szemöldökfájában bevésett csúcsíveket láthatunk és ugyanez a motívum díszíti az ablakok vízszintes osztóit is. A csúcsív egyrészt szép összhangban áll a szintén felfelé törő pártákkal, másrészt a középkori asszociáció erősíti a várszerűség érzetét is. De ne feledjük, hogy Lechner korai stíluskeresésében a reneszánsz mellett a gótikára is felfigyelt, ami itt ezekben az apró részletekben jelent meg. A kapuzathoz tartozó ablaksor fölött lépcsőzetes elrendezésű, emlékműszerű faliépítmény áll, melyet három sor párkány tagol. Az építmény közepén emléktábla hirdeti az épület funkcióját, egy szinttel feljebb pedig az országcímer látható. A párkányok szélein sarokpárták állnak, melyek a legfelső szinten fecskefarokká egyesülnek. A torony felső négy sarkát is hatalmas, sarokpárták hangsúlyozzák.

Az ablakformákban is megfigyelhető a reneszánsz és a 20. század elejének keveredése: előbbit a félkörívesen záródó ablakok képviselik, utóbbit pedig a közel négyzet alakúak, melyek talán a premodern hatását jelzik. Formától függetlenül szinte az összes ablak felső harmadát négyzetrácsos osztók tagolják, ami a századfordulón nagyon kedvelt megoldás volt. Külön említést érdemel az internátus véghomlokzatának közepén látható, meglehetősen széles és

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

félkörívesen záródó ablak: ez valójában a klasszicista épületből maradt meg és eredetileg kapu volt. [522] E szárny belsejében több ajtónyílás is neoklasszicista formákat mutat. Az épületen tehát keveredik a pártázatos reneszánsz a neoklasszicizmussal, bár utóbbi csak nagyon kis szerephez jutott. Mégis érdekes párhuzam ez Lechner későbbi alkotásaival, melyeket a kulturális kormányzat elvárásainak megfelelve tervezett klasszicistának, de azért rejtett el rajtuk pártázatos reneszánsz stíluselemeket is. Sárospatakon ennek az inverze valósult meg.

Lechner és Warga az épület belső elrendezésének véglegesítésénél a gyakorlati igényeket tartotta szem előtt. A főbejárat a középső traktus nyugati végén, a torony aljában nyílik és külön bejárat vezet a gyakorló iskolát magában foglaló új szárnyba is. Ennek emeletén két tanterem folytatásaként helyezkedett el a rajzterem, melynek két rövidebb oldala a korábban említett zárt erkélyek terével bővült. A középső traktus keleti végének kapuja eredetileg az igazgatói bejárat volt, mely egy lépcsőházba nyílt, emellett sorakozott az igazgatói iroda, a tanácskozó és a könyvtár. A hátralépő rizalitban rendezték be a fizikai, illetve kémiai előadót, mellette pedig a hozzá tartozó szertárak sorakoztak. Ezeket a főbejárathoz tartozó főlépcsőház választotta el a nagy ebédlőtől és társalgótól, melyek az internátusi szárny betorkollásánál helyezkedtek el. Az ebédlő folytatásában pedig a gazdasági szárny csatlakozott az épülethez, benne a konyhával és cselédszobákkal, az alagsorban pedig pincékkel.[523] Az emeleten két tanterem és a rizalitban egy nagyobb belmagasságú zeneterem kapott helyet. E mellett egy nevelő és hálóterem, a szárny végében pedig zeneszobák sorakoztak. A hálóterem azt is jelzi, hogy itt csatlakozik az épülethez az internátusi szárny, melynek földszintjét négy nappali és egy könyvtár, középfolyosós emeletét pedig öt nagy hálóterem és kisebb kiegészítő szobák foglalták el.[524] A korabeli szaksajtó dicsérte az épület helyes beosztását, mely leginkább a négyosztályos tanítóképzés igényeit vette figyelembe. Ez volt az első épület hazánkban, melyet kifejezetten tanítók oktatására emeltek.[525]

Az építészek a kivitelezés során folyamatosan pénzhiánnyal küzdöttek, emiatt a belső tér viszonylag dísztelen lett, a legtöbb helyiségbe csak egyszerű fríz került. El kellett hagyni az olyan reprezentatív terek díszítését is, mint a főlépcsőház vagy a zeneterem.[526] Utóbbi 15,5 méteres hosszával, 9 méteres szélességével és 5,5 méteres magasságával valóban hatalmas falfelületet jelentett. A festést azóta kazettás famennyezettel pótolták, melyben a tizenkét

[522] B. Balsai Jolán (szerk.) 1988: 15.
[523] BME Rajztár, ltsz: 101359 és 101364.
[524] BME Rajztár, ltsz: 101358, 101361, 101364.
[525] Ködöböcz József 1986: 206.
[526] Építő Ipar, 1914. 2. szám 15. o. Kainz János szobafestő vállalkozóval már eredendően úgy kötötték meg a szerződést, hogy felvetették e munka elmaradását. MNL OL K502 68. csomó. 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

nagyméretű négyzetet fehér alapon zöld, piros és fekete színű, geometrikus alakzatokba komponált virágok töltik ki. Ez nem Lechner és Warga terve szerint készült, a bútorzatot azonban ők rajzolták meg: az igazgatói irodába kerülő szekrényeken és asztalokon a népművészettel rokon faragások láthatók, a vasalásokat pedig apró pártákkal látták el.[527]

A tervezők az előkertet alacsony kerítéssel vették körül, melyen pergolás tetejű kapukat nyitottak. A tornacsarnok felé haladó kerítésen a pergolákat lugasként be is futtatták növényekkel és utólag a hátsó udvart is így zárták körül. Ez a megoldás így remekül illett a geometrikusan megszerkesztett kerti környezetbe. Lechner Jenő a főépület földszintjét is szerette volna növényekkel befuttatni, hogy festőibb hatást érjen el, a tanári kar azonban higiéniai okokra hivatkozva ellenezte az ötletet. Az építész annyira ragaszkodott elképzeléséhez, hogy még a kultuszminiszternek is írt levelet az engedélyezés érdekében, de a fényképek tanúsága szerint nem járt sikerrel. [528] A járdákat leburkolták, a tornaterem mögött pedig játszóteret alakítottak ki.[529] Az iskolához tartozott még egy régi épület is a telek délnyugati sarkában, melyben kézimunkatermet, betegszobákat és mosókonyhát helyeztek el.[530]

Az építkezés 1911 tavaszán kezdődött. A munkát úgy kellett szervezni, hogy a klasszicista szárny átalakítása egyetlen nyár alatt elkészüljön mivel az használatban volt. A kivitelezési munkákat Ungár Mór miskolci vállalkozó kezdte, azonban az építőanyagokról nézeteltérése támadt a művezetést irányító Lechnerrel, így az első évben csak az alapozás történt meg. Ungár a lábazathoz pilisborosjenői mészkövet használt volna, amit Lechner nem fogadott el, pilisszántói homokkövet írt elő. A felmenő falakba a vállalkozó sárospataki téglát épített volna, amiket portlandcement malterba akart fektetni, de Lechner ezt sem helyeselte. Ungár szerint lehetetlenség volt teljesíteni a művezetők előírásait és bíróságra is vitte az ügyet, ami szintén lassította az építkezést.[531] 1912-ben Havas Sándor budapesti vállalkozó vette át a kivitelezési feladatokat, aki április 9-én látott neki a munkának a tornacsarnoknál. A régi szárny bontását-átalakítását a tanév végén, 1912. május 31-én kezdték meg és szeptember 13-án adták át.[532] Ekkor már a többi épületrész is teljes magasságában állt, szeptember 28-án a tornatermet is ideiglenesen használatba vették. Az épület 1912 végére elkészült, a következő év első felében

[527] MNL OL K502 68. csomó. 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek
[528] Lechner Jenő 1913. október 27-én kelt levele a kultuszminiszternek. MNL OL K502 68. csomó. 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek
[529] BME Rajztár, ltsz: 101360.
[530] Ködöböcz József 1986: 206.
[531] Sárospataki Újság, 1911. 31. szám 3-4.
[532] Ungár Mór levele a kultuszminiszternek 1911.december 13-án. MNL OL K502 65. csomó. 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

már csak a berendezési munkák folytak. Az oktatás 1913 őszén indult meg a teljes épületben.[533] A vakolási hibák javítását és a kert beültetését csak a következő év tavaszán végezték el, így az ünnepélyes felavatásra 1914 őszét javasolta az igazgató.[534] Az első világháború kitörése miatt ez ugyan elmaradt. Az építkezés hatalmas összeget, 551.674 koronát emésztett fel.[535] Ettől függetlenül a város büszke volt rá és nagy hatást is gyakorolt a helyi építészeti kultúrára.[536] Napjainkban a Tokaj-Hegyalja Egyetem működik benne.

Budapest VII. ker., Hernád utca 42-44., községi elemi fiúiskola, 1909-1910

Budapest a dualizmus idején robbanásszerűen nőtt népesség, így értelemszerűen a gyerekek száma is. Iskola viszont kevés épült, a Székesfőváros már kénytelen volt bérházakban nagyobb lakásokat bérelni és azokat tanteremmé alakítani, ami a költségvetést is megterhelte.[537] Ezért a Székesfőváros 1909 és 1912 között nagyarányú iskolaépítésbe fogott, melyet Bárczy István polgármester mellett Kabdebó Gyula építész tanácsnok irányított. Három év alatt harminchat új iskolaépületet emeltek.[538] A Székesfőváros – mivel saját mérnöki hivatala nem bírta a terhelést – magánépítészeknek adta ki a tervezés feladatát, így került az egyik erzsébetvárosi iskola ügye Lechner Jenőhöz.

Valójában Erzsébetvárosban négy telket is alkalmasnak tartottak e célra: a 4273/a, b, c, d helyrajzi számúakat. Ezek a Hernád utcán egymás mellett sorakoztak, az első kettő az István út és az Elemér (ma Marek József) utca közötti szakaszon, míg a második kettő az Elemér és a Dembinszky utca között.

Lechner Jenő mindkét helyszínhez készített tervet: 1909 nyarán az István út és az Elemér utca közti két telket használta volna ki teljes szélességében,[539] ekkor a másik két telekre a Schmidt D. Gyula tervezte elemi leányiskola került volna.[540] Lechner az István út sarkára az iskola fő tömbjét szánta, az Elemér utca felé pedig a tornaterem, a hozzá kapcsolódó helyiségek és az igazgatói lakás nézett volna. A két részt a telek belsejében egy árkádos folyosó kötötte volna össze. A gyerekek mozgásigénye kedvéért a Hernád utcai fronton egy nagy játszókertet,

[533] Ködöböcz József 1986: 205.
[534] Hodossy Béla 1913. november 10-én kelt levele a kultuszminiszternek. MNL OL K502 65. csomó. 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek
[535] Lechner Jenő levele Jankovich Béla kultuszminiszternek 1913. szeptember 24-én. MNL OL K502 65. csomó 1919 – 5 tétel – 60905. VKM Tanítóképző és óvónőképző intézetek
[536] Földy Krisztina Lilla 2004: 23.
[537] Sanda István Dániel 2021a: 56.
[538] Erdei Gyöngyi 1991: 61.
[539] BTM Kiscell, III/9. ltsz: 66.4.13.
[540] HU BFL XV.17.d.324.b 17. kisdoboz [1]

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

az István úti tömb tetején pedig egy játszó teraszt alakított volna ki a tervező.[541] Az épületegyüttes tömegképzése elég mozgalmas és aszimmetrikus lett volna, mert a fő tömb egy része háromemeletes, manzárdos és nyeregtetővel záródik, másik része viszont a tetőterasz miatt csak kétemeletes és lapostetős. Ezzel szemben a telek túlsó végében az igazgatói lakás csak egyemeletes, a tornaterem pedig földszintes lett volna. A historizáló homlokzaton a neoreneszánsz jegyek domináltak volna: timpanonos szemöldökű ablakok, félköríves árkádsor, pergolás oszlopsor. A pártázatos reneszánszt a tornacsarnokon és a kerítésen alkalmazott gömbben végződő pártázat képviselte volna. A fő tömb zárt erkélyére csigavonalas díszeket is rajzolt Lechner. E változat nem valósult meg, a két telekre végül Ziegler Géza tervei szerint 1913-ban két bérház épült fel, melyek együttesen a Hernád-udvar nevet kapták.[542]

Az 1909 őszén készült – és végül megvalósult – terv csak a 4273/c helyrajzi számú telket érintette, de a szomszédos telekre is egy községi elemi iskola került Schmidt D. Gyula tervei alapján.[543] A két épület egyébként össze is ér és háromemeletes homlokzatuk is szinte teljesen azonos, így a külső szemlélő számára fel sem tűnik, hogy két különböző iskoláról van szó. Alaprajzaik is szimmetrikusak: mindkettő L betűt formál, melyek hosszabbik szára vonul a Hernád utca mentén. Alapvetően nyugodt a tömegképzésük is, bár Lechner a sarokra egy bástyaszerű tornyot állított, valamint a manzárdos nyeregtetőből haránttetők is kiindulnak.

A Fővárosi Mérnöki Hivatal előírásainak megfelelően az épületbe 17 osztálytermet, 4 egyéb termet, 3 szertárt, egy igazgatói irodát, egy igazgatói- és egy szolgalakást, valamint egy szertárral ellátott tornatermet tervezett Lechner.[544] A tantermek hossza 8-10 méter között váltakozik, körülbelül 6,5 méter szélesek és 4 méter magasak. A főbejárat a Hernád utcai traktus középtengelyében nyílik, mögötte kapott helyet a díszlépcsőház. Az innen kiinduló folyosók a helytakarékosság okán még három méter szélesek se lettek[545] és meglehetősen szűk az Elemér utcai szárny végében futó melléklépcsőház is. A tornacsarnok is a rövidebb szárny alagsorát foglalja el és az előírásoknak megfelelően 6 méter magas lett. A fölötte lévő szinteken viszont kisebb helyiségek sorakoznak, a nagyobb tantermek a Hernád utcai traktusban vannak, mindegyik szinten négy.[546]

[541] A tetőteraszt a sűrűn beépített kerületekben több iskolánál is alkalmazták, ugyanis az előírások szerint tanulónként legalább 1,5 négyzetméternyi udvart kellett létesíteni, ami máshogy nem is volt megoldható. Kabdebó Gyula 1913: 139
[542] HU BFL XV.37.c. 18763-33276
[543] Kabdebó Gyula 1913: 133.
[544] Kabdebó Gyula 1913: 133.
[545] Kabdebó Gyula 1913: 137.
[546] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.4.7.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A homlokzat kapcsán a két építész minden bizonnyal részletekbe menően egyeztetett, de mivel kettejük közül Lechner volt a tapasztaltabb (Schmidtnek ez volt az első alkotása),[547] így talán az ő szava nyomott többet a latba. Mindenesetre ez az alkalmazkodási kényszer is okozhatta, hogy Lechner épületén a reneszánszt már csak a saroktorony pártázatos kiképzése jelzi. A felfalazásnak köszönhetően viszont az épület közel áll az eredeti reneszánsz megoldásokhoz.[548] A kontyolt magas tető az akkor ismert reneszánsz épületekre ugyan nem volt jellemző, de Lechner szerint eredetileg mégis ilyenek fedték azokat.[549] A pártázat formája viszont nem követi híven a felvidéki hagyományokat: a párták nem különülnek el annyira határozottan, közeiket félköríves párták töltik ki. Ezenkívül a sarokpártákat és az éleken futó fecskefarkas pártákat is csigavonalas díszek egészítik ki. A rendkívül összetett körvonalú pártázat szinte egy meseszerű virágra emlékeztet. Sokkal inkább hasonlít Lechner Ödön pártázataira, mint a történelmi előképekre, főleg, hogy gerincén az Iparművészeti Múzeumról ismerős kerámia kígyó hullámzik végig.[550]

A különleges formák azt bizonyítják, hogy Lechner Jenő célja valóban nem az utánzás volt, hanem a reneszánsz formavilág továbbfejlesztése. Ugyanez mondható el a haránttetők szépen faragott fa oromzatairól is, melyeket stilizált, festett virágdíszek borítottak (ma már nem láthatók) és így a népi építészet hatását mutatják.[551] Magyarosak a saroktömbök tégla lizénái is, melyek között a vakolt felületeket sgraffito növényi díszek töltik ki: vázákból kiindulva levélsoros rózsaindák hullámoznak felfelé. Rajtuk sok virág ékeskedik, melyek eredetileg színesek is voltak. A vázák mellett olvashatjuk a tervező nevét és az építés évét is. A leheletnyit előre lépő rizalitokat tégla, a homlokzat felsőbb szintjeit viszont sárga színű vakolat borítja. Az egyenesen záródó ablakokat az 20. század elején népszerű megoldás szerint sok osztó rácsosan tagolja.

A szegmensívesen záródó főbejáratot rusztikus felületű kő architektúra fogja körül, melynek tetejére egy féloszlopos timpanont állított a tervező, mintha egy görög templom portikusza lenne. Ez talán már az ekkoriban kezdődő klasszicizáló hullám hatását tükrözi. A féloszlopok választják el a díszlépcsőház keskeny ablakait, a timpanonban pedig csigavonalas akrotérionok között a *Fiú-iskola* felirat olvasható. Az oszlopfőket, az akrotérionokat, valamint a kapu fölött elhelyezett székesfővárosi címert Füredi Richárd faragta ki pilisborosjenői kőből.

[547] ÉIÉM, 1915. 17. szám 98. Tulajdonképpen egyidősek voltak, de diplomája megszerzése után Schmidt többéves világkörüli útra indult, mialatt alaposan megismerte ugyan a különböző kultúrák építészetét, tervezni azonban nem tudott.
[548] Gábor Eszter 1989: 183.
[549] Lechner Jenő 1915a: 1.
[550] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.4.11.
[551] BTM Kiscell, Kismarty-Lechner Jenő fényképei, ltsz. nélkül; illetve Ritoók Pál 1991: 10.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A saroktömb pártázatos kiképzése mellett ez jelenti még a legnagyobb különbséget Schmidt D. Gyula épületéhez képest, aki domborművekkel díszítette a kapu környékét. Eme alkotások nemcsak a tervezők, de Bárczy István koncepciójába is beillettek, aki az iskolákon elhelyezett díszekkel a tanulók esztétikai ízlését is fejleszteni akarta.[552]

A fából készült kapu szinte teljesen megegyezik a Sárospataki Tanítóképző kapujával: középtengelyében három apró, üvegezett nyílás található, melyeket korongok vesznek körül, a fölötte nyíló lunettát pedig csigavonalas díszrács védi. Belül a lépcsőház korlátjain a kapuk korongjait látjuk viszont, a díszesebb ajtókra pedig csigavonalas rácsot szereltek, melyek végei ugyancsak korongokká kunkorodnak. Hasonló motívumot láthatunk a bejárat melletti lámpatartó-, illetve zászlótartó falikarokon is.

Érdekesség, hogy a nyílászárók és a világítótestek lakatosmunkáihoz nagyon részletes előírásokat kötött ki a kivitelező számára, amiről az 1909 decemberében kelt szerződés tanúskodik. *„Minden ajtó 3 drb 17 cm hosszú tokos pánttal, bevésett sárgaréz garnitura kulcszárral, a kulcspajzson a főváros címerével látandó el. (…) A külső ablakszárnyak belső oldalára megfelelő hosszúságú sárgaréz üvegvédő gombokat kell alkalmazni.” „Kétágú légszeszkar kov. vasból bronz sárgaréz lepke lángjával és csapokkal, választandó minta szerint a tantermekben. (…) Sárgaréz állólámpa fel- és letolható auerégővel, nagy harisnyával, zöld ernyővel választandó minta szerint…* [553] Ebből azt láthatjuk, hogy kényesen figyelt az apró részletekre, nagy hangsúlyt fektetett a művészi formálásra. Az épületbe egészségügyi okokból – a pohárból ivás higiéniai kockázatokkal járt[554] – több fali ivókutat is tervezett, melyek ma már nem láthatók.[555] Egy archív felvétel tanúsága szerint az egyik kerámialábazatú volt, a falba süllyesztett felső része pedig félkörívesen záródott. Az ívmezőt stilizált lovasokkal díszített csempék töltötték ki.[556]

Az építkezésre a versenytárgyalást 1909. szeptember 14-i határidővel hirdették meg,[557] melyre a legjobb ajánlatot Koch Károly építőmester cége adta, így ők végezték a föld- kőműves és elhelyező munkákat. A Székesfőváros 1909. szeptember 29-én kötött vele szerződést, amelyben vállalták, hogy az év végéig szerkezetkész lesz, teljesen pedig 1910. augusztus 1-jére fejezik be.[558] Az építkezés feltehetően valamennyit csúszott, mert az üvegező munkálatokra

[552] Sanda István Dániel 2021a: 54.
[553] HU BFL XV.17.d.324.b 18. kisdoboz [2]
[554] Sanda István Dániel 2021a: 65.
[555] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.4.15.
[556] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/19.
[557] Építő Ipar, 1909. 37. szám 331.
[558] HU BFL XV.17.d.324.b 18. kisdoboz [2]

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

határideje már augusztus 20. lett. Az összes építési költség végül 408.000 koronára rúgott,[559] ami azonban egy tanteremre lebontva az egyik legkedvezőbb volt az iskolaépítési program keretében megvalósult épületek között.[560] Napjainkban a Baross Gábor Általános Iskola működik benne.

Budapest XI. ker., Mészöly utca 4., Lechner Jenő és Warga László bérháza, 1909-1910, Warga Lászlóval

Lechner Jenő nősülése után aktuálissá vált egy saját lakásba költözés, és mivel anyagi lehetőségei megengedték, egy bérházat épített. Az engedélyéért hivatalosan felesége folyamodott, amit 1909. május 10-én meg is kapott a Főváros magánépítési bizottságától.[561] Warga László és családja szintén ebben a házban lakott.

Az épület alaprajza leginkább egy M betűhöz hasonlít, mivel a két hosszabbik szárat összekötő traktus mindkét oldalán áll egy udvar: keleten egy tágasabb, nyugaton viszont csak egy laposabb beugrásról van szó, tulajdonképpen franciaudvaros elrendezést láthatunk ezen az oldalon, melyhez egy kisebb kert is tartozik.

A pincétől a negyedik emeletig nyúló lépcsőház a héttengelyes utcai szárny nyugati harmadában helyezkedik el, az összekötő szárny csatlakozásánál. A nagyobb udvarból egy szűkebb lépcsőház is nyílik, mely az udvari traktust szolgálja ki. Ez az épületrész egyébként is keskenyebb, csupán egy szobasor húzódik benne, míg az utcai és az összekötő szárnyakban kettő, bár a belső részben csak előszobák, konyhák és fürdők kaptak helyet. E kiszolgáló helyiségek előtt függőfolyosó vonul végig, melyekre mindkét lépcsőházból fel lehet jutni. A pincében műhelyek, tárolók és a házmester lakása található, a padlásszinten pedig az utcai szárnyban műtermek, az udvariban pedig mosókonyhák. Ez utóbbi helyiségek viszont 1910. április 26-án – mikor a házra a használatbavételi engedélyt kiadták – még nem készültek el teljesen. Szintén később, 1910. július 18-án kaptak engedélyt a teherfelvonó használatbavételére, mely az utcai szárnyban üzemelt.[562]

Főhomlokzatának a Mészöly utcára nézőt tekinthetjük, ennek legjellegzetesebb eleme a konzolra ültetett zárt erkély. A homlokzat jobboldalának emeleteit fogja át, tehát aszimmetrikusan helyezkedik el, bár a baloldalon is megfigyelhető egy nagyon enyhén előrelépő zárt erkély. Mindkettőn vízszintesen tájolt, egyenes szemöldökű ablakok nyílnak,

[559] Kabdebó Gyula 1913: 133.
[560] Kabdebó Gyula 1913: 136.
[561] Építő Ipar, 1909. 20. szám 185.
[562] BFL XV.17.d.329. hrsz. 5040.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

melyeket az osztók három részre tagolnak. A laposabb erkélyen az ablakok még jobban szétnyúlnak és az egyes részeit pillérek választják el, így a bay-window-ra emlékeztető megoldás alakul ki. A két erkély között kapott helyet a nyújtott félkörívben záródó főbejárat.

Különbözőek a franciaudvarra néző loggiák nyílásai is: az utcai szárnyon félköríves záródásúak, a belső szárnyon pedig csúcsívesek. Azonban mindkét típust áttört mellvédkorlát határolja, melyben a kőrács burjánzó indaként tekereg. A loggiák formái és arányai Wigand Ede terveinek hatását jelzik.[563] Fölöttük, a legfelső szinten egy-egy erkély nyílik, melyek pergolái Medgyaszay István épületeinek ismeretéről árulkodnak. A homlokzatok tetején pártázat is áll, mely az udvari oldalon csak sarokpártaként jelenik meg, a főhomlokzat tetején viszont a felvidéki épületekre jellemző oromfal fölött fut. Az oromfalat lizénák tagolják szakaszokra és füzérszerűen összekapcsolt korongok díszítik, illetve a lizénák hegyes végződése alkotja magát a pártázatot.[564] Ez az oromfal azonban az épület méreteihez képest nem jelent nagy felületet.

A pártázatos reneszánsz sokkal inkább szembeötlő a két ablaktengely szélességű zárt erkély sgraffito díszítésében: annak egész felületét kitölti, a konzolokra és az oldalfalakra is kiterjed. Formavilága viszont Kalotaszegről származik, a tervező visszaemlékezése szerint az ottani menyasszonyi ládák színes virágdíszeit faragtatta bele a vakolatba.[565] A visszakaparás itt nagyon erőteljes, komoly fény-árnyék játék is kialakul. A konzolokat sok szirmú, kerek virágok, levélsoros virágszárak és négyszög alakú geometrikus díszek borítják. Hasonló motívumokat Malonyai Dezső nem is annyira ládákon, hanem inkább ruhaneműkön, például dulandlékon (ünnepi tüllkendő) rögzített,[566] bár a sok szirmú virágok kapukon is gyakran előfordultak. A zárt erkély felületén ezenkívül jóval nagyobb levélsoros virágszárak és hegyes levelek is láthatók, melyeket stilizált virágok töltenek ki. Ez utóbbi motívum a kalotaszegi szűrökre volt jellemző.[567] Az ablakokat magas száron ülő rózsák és tulipánok szegélyezik, melyekkel Lechner kapukon és bútorokon is találkozhatott.[568] Két bibliai idézet is olvasható rajta, melyek a Zsoltárok könyvéből származnak: „*Ha az Úr nem építi a házat, hiába munkálkodnak azok, akik azt építik*.” „*Ha az Úr nem őrzi a házat, hiába vigyáznak azok, akik azt őrzik*.” (Zsolt. 127,1) Ennek a népi vallásos szövegnek a vizuális párja a főhomlokzat szélére helyezett, tondó formájú Jézus születése dombormű (Szent Brigitta látomását követi, vagyis

[563] Gábor Eszter 1989: 183.
[564] Magyar Építőművészet, 1910. 10. szám 27.
[565] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 143.
[566] Malonyai Dezső 1907: VIII. tábla
[567] Malonyai Dezső 1907: 50.
[568] Malonyai Dezső 1907: XIV. tábla

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Mária térdelve imádja a fényt árasztó kis Jézust), mely csak utólag került helyére, az 1910-es fotókon még nem látható. Noha fekete-fehér felvételek, az megállapítható róluk, hogy a nagyobb zárt erkély eredetileg világosabb tónusú volt, a rajta lévő sgraffitok pedig színesek. Ma sajnos ugyanolyan sötétszürke alapszíne van, mint a homlokzat többi részének.

A növényi díszeken túl a változatos kiképzésű tetőzet – például a keleti oldal meredek teteje – is az erdélyi népi építészet hatását mutatja.[569] A tetőtéri ablakok körül az erdélyi kopjafákra emlékeztető faragást láthatunk, illetve kevésbé hangsúlyosan, de az összes ablak keretében is megjelenik ez a farkasfogas díszítés. A belső udvarban látható ablakok osztóiba viszont csúcsíves ívsort faragtak, ugyanolyat, mint a Sárospataki Tanítóképzőn. Az udvari szárny néhány félkörívesen záródó ablakát is csúcsíves szemöldökkel egészítette ki a tervező. A kapu a pártázatos reneszánszot idézi, felületét ugyanis korongok díszítik, amelyek a várkapuk szegecseinek felnagyított változataként értelmezhetők. Ezt az érzetet fokozza a kapu két oldalát borító terméskő felület is.

A kapun belépve az előtérben ismét a népművészeté a főszerep, hiszen annak sárgára festett, kazettás síkmennyezetét stilizált virágok díszítik: tulipánok, szegfűk, rózsák és a hozzájuk tartozó levélsoros szárak. Az oldalfalak alját királykék csempe borítja, melyek közé csigavonalas díszítésű, zöld lapokat illesztettek, nagyon szép szecessziós megoldásként. Szintén e stílus ismérve a több vonalban hullámzó fríz. A lépcsőház, illetve a függőfolyosók kovácsoltvas korlátjai is rendkívül díszesek, azokon ovális, illetve kerek csigavonalakat is láthatunk, néhány rács vége pedig madárfejjé alakul. A főlépcsőházat az udvar felől üveglapok védik, melyek lábazatát fémlemezek borítják. Utóbbiakra a kapuval megegyező módon korongokat is rögzítettek.

A tervezéskor Lechner Jenőre a korabeli külföldi építészet is hathatott: Déry Attila finn,[570] Gábor Eszter német[571] vonásokat ismert fel benne. Lechner saját lakása az utcai szárny második emeletén helyezkedett el, amelyet egyrészt a timpanonnal koronázott bejárati ajtó, másrészt egy falifülkébe süllyesztett dombormű jelez. Utóbbiban felismerhetjük a Székesfehérvárra tervezett első világháborús hősi emlékmű makettjét, melyet a meg nem valósult műveit tartalmazó függelékben mutatok be. A tervezőre utal még a lépcsőházban magasan elhelyezett családi címer is, amelyet olykor Lechner Ödön házain is láthatunk.

A második világháborúban bombatalálatot kapott, így a padlásszinten berendezett műtermek – köztük Lechner Jenő irodája is – teljesen kiégtek. Hamarosan újjáépítették azokat,

[569] Ritoók Pál 1991: 11. és Gábor Eszter 1989: 184.
[570] Déry Attila 1995: 105.
[571] Gábor Eszter 1989: 184.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

de 1956-ban lakásokká kellett alakítaniuk. A terveket ekkor is Kismarty-Lechner Jenő készítette, aki a megmaradt műteremhez egy toldalékot is illesztett.[572]

Budapest II. ker., Pasaréti út 59., Petrovits Mihály villája, 1910.

Petrovits Mihály székesfővárosi főmérnök 1909 szeptemberében vásárolta meg a Pasaréti út melletti, erősen emelkedő telket,[573] majd a következő évben Lechner Jenőt bízta meg itt egy villa tervezésével. Annak alaprajzát egy téglalap képezi, melyhez kisebb terek csatlakoznak, így elég mozgalmassá válik. Főbejárata baloldalt a magasföldszinten, egy derékszögben megtörő, tehát L alakú loggia végén nyílik. A személyzet számára a hátsó oldalon, az alagsorban is nyitottak bejáratokat.[574]

A magasföldszinten a szobák az utca felé néző oldalon kaptak helyet, az udvar felől pedig a mellékhelyiségek találhatók. A terep lejtését ezen a szinten lépcsővel egyenlítették ki, mivel az utcai oldal alacsonyabban helyezkedik el az udvari végénél.[575] A kétemeletes villa tömegrendszere is igen összetett, különösen a baloldali loggia, valamint a jobboldalt előrelépő, terasszal lezárt sarokrizalit miatt.

A főhomlokzat bal- és jobboldala teljesen eltérő szerkesztést mutat: előbbi nyugodtabb és nagyobb síkfelületekből áll, míg utóbbi sokkal mozgalmasabb. A baloldal magasföldszintjén az ebben az időben gyakran használt hatosztású ablakok nyílnak, a fölötte induló oromzat nagy sík felülete és a félköríves záródású apró ablakok viszont középkori erődítmény képzetét keltik és a rusztikus kő lábazat is ezt a hatást erősíti.[576] Az oromzat közepébe szecessziós megoldásként belemetsződik a kontyolt nyeregtető, a szélein megmaradt falszakaszok így egy-egy pártára emlékeztetnek.

A jobboldalon a felvidéki reneszánsz épületek szerkezetét követve egy arkatúra összhatású ablaksor fölött magas felfalazást alkalmazott a tervező.[577] A homlokzatot sűrűn tagolják lizénák, melyek tetején apró, csúcsíves pártákat (stilizált vázákat)[578] láthatunk. Nagyon hasonló ez a megoldás a Sárospataki Tanítóképzőhöz, csak ott az aediculás párták végződéseként szerepelnek a csúcsíves elemek. Szerkezetben is találunk rokonságot, ugyanis hasonló zárt erkély lép előre a főhomlokzatból, mint a Tanítóképző új szárnyán. A villán a

[572] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.31.2.
[573] BFL XV.37.a – 7371 – 12008/2
[574] BME Rajztár, ltsz: 101420.
[575] BFL XV.17.d.329. hrsz. 12008/2
[576] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.79.8_3.
[577] Gábor Eszter 1989: 184.
[578] Feuerné Tóth Rózsa 1977: 31.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

pártázatos kiképzés a jobboldali oldalhomlokzaton összpontosul, így szinte bástyaszerűvé válik az épület ezen része.[579]

Az udvar felőli, hátsó homlokzat szintén tekintélyt parancsoló, hiszen szinte teljesen tömör, és így várfal hatását kelti. Csupán a magasföldszinten nyílnak a főhomlokzatihoz hasonló, arkatúra hatású keskeny ablakok. Mivel az épület ezen részén csak kisebb kiszolgáló helyiségek kaptak helyet, érhető az ablakok kis mérete. Közöttük konzolon nyugvó lizénák haladnak felfelé és egy hullámos lezárású terasz-mellvédbe torkollnak. A szűk ablakok fölött elhelyezkedő mellvéd követi a felvidéki reneszánsz épületek oromzatainak szerkezetét, valamint az emeletre vezető lépcsőház félköríves árkádsora és masszív pillérei is reneszánsz műemlékek formáit juttatják eszünkbe.

Az épület várszerű komolyságát azért könnyed megoldások enyhítik: a főhomlokzaton a sarokrizalit lizénáinak törzsén koszorúk, madarak, virágok között puttók játszadoznak, melyek határozottan szecessziósak. A csúcsíves párták felületét pedig csigavonalba kunkorodó stilizált indák díszítik, ami szintén azonos megoldás a sárospataki pártázattal. A magyaros-népies szecessziót képviselik az ablakok köténye ben elhelyezett fém virágtartók, melynek hullámos rácsait pávaszemek díszítik.

A hátsó homlokzaton a terasz mögötti fal végződik meseszerű pártázatban: párosan elhelyezett voluták sorakoznak rajta. A lépcsőház korlátját is hasonló csigavonalas kőrácsok alkotják, a pillérek kő fejezetének sarkait pedig stilizált növényi díszek élénkítik. A különböző magasságú, kontyolt és csonkakontyos nyeregtetők is a homlokzatok szikárságát kompenzálja: rajta füstlyukat imitáló megoldást is láthatunk, a deszkák felületét azonban lombfűrészelt csigavonalakkal törték át. Így tehát a népi építészet és a magyaros szecesszió keveredik rajta. A villa építésére Lechner Jenő 1909. szeptember 20-án kapott engedélyt a Főváros Magánépítési Bizottságától.[580]

Munkács, Erzsébet (ma Korolevy Yelyzavety) utca 22., Munkácsi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Internátusa, 1910-1913.

A Munkácsi Állami Főgimnázium még 1897-ben alapított internátust a vidéki tanulók elhelyezésére, de arra hosszú ideig csak egy egészségtelen, zsúfolt épületet tudtak használni. A helyzet megoldásában a Kultuszminisztérium és Munkács városa segített: előbbitől anyagi támogatást, utóbbitól pedig telket kapott a gimnázium. Így megnyílt a lehetőség az új, modern

[579] BME Rajztár, ltsz: 101418.
[580] Építő Ipar, 1909. 39. szám 352.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

internátusi épület emelésére, melyben kilencven bent lakó és negyven bejáró diákot helyezhettek el.[581]

Lechner Jenő az internátus első tervét 1910-ben készítette gróf Zichy János miniszter megbízására,[582] és az még jóval nagyobb lett volna, L alaprajzának mindkét szára hasonló hosszúságú volt. A diákoknak szinte luxus körülményeket biztosított volna, hiszen az északi traktus alagsorába még egy fürdőmedencét is tervezett.[583] Külső megjelenése is részletgazdag lett a pártázatos reneszánsz stílusnak köszönhetően: a jobboldali saroktömböt félköríves nyílásokkal tagolt attika magasította, melynek tetején gömbben végződő párták vonultak végig.[584] Készített olyan tanulmánytervet is, melyben az oromzatot tagoló lizénák tetején sarokpárták állnak, közöttük pedig szamárhátíves párták sorakoznak. Ez a megoldás tulajdonképpen a Hernád utcai iskola pártázatának a felnagyított változata lett volna.[585]

A stílus – főleg annak gazdaságtalansága – azonban nem nyerte el a hivatalos körök tetszését, így Lechnernek változtatnia kellett a terven: U alaprajzot szerkesztett, ahol a keleti szárny rövidebb, a nyugati kissé hosszabb, a legnagyobb pedig az északi traktus, mely 58 méter hosszan nyúlt el az Erzsébet utca mentén. Az épület egyébként a telek északnyugati, a város felé eső sarkában fekszik és az úttesttől 5 méter széles előkert választja el. Az oldalszárnyak egy udvart fognak közre és ide nyúlik be egy, a fő traktushoz csatlakozó, félkör alakú, 9 méter átmérőjű tömeg is. Az épület leghangsúlyosabb része a fő traktus nyugati vége, mely kétemeletes kialakításával és összetett, magas tetőzetével is a többi egység fölé emelkedik. Itt nyílik a főbejárat is, amelyen belépve egy keskeny, lépcsős előcsarnokba jutunk, melyet eredetileg színes, festett virágok és pálmák díszítettek.[586] Ebből nyílik az északi traktuson végig futó játszó-folyosó. Az épülettömb földszintjét két, összesen 30 méter hosszú tanuló terem tölti ki, illetve az udvar felőli félköríves térben olvasó- és játszóterem kapott helyet. Az emeleten ugyanilyen elrendezés figyelhető meg, csak a termek funkciója más: nem tanuló, hanem hálótermekként működtek. Az alagsor szintjén a félköríves toldalékba vizesblokkot építettek: zuhanyzók, öltözők, illetve eléjük egy kisebb fürdőmedencét mélyítettek.

A szárnyak tömegrendszere is nagyon változatos, a nyugatihoz két külső lépcsőház is tartozik: a hasáb alakú tömeg csak az első emeletig vezet, míg a félköríves záródású

[581] A város által eredetileg felajánlott telket a Minisztérium nem fogadta el, ezért végül a város telket cserélt gróf Schönborn-Buchheim Károllyal és az egykori grófi telken épült fel végül az internátus. Bihari Ferenc 1914: 86-87.
[582] Bihari Ferenc 1914: 87.
[583] BME Rajztár, ltsz: 101241
[584] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/29.
[585] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.30.
[586] Bihari Ferenc 1914: 89.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

lépcsőházból a második emeletre is fel lehet jutni. A szárny végében keresztirányban húzódik egy tetőablakokkal ellátott tömeg. Noha a keleti szárny rövidebb és csak egyemeletes, a meredek dőlésszögű, csonkakontyos nyeregtetője közel azonos magasságúvá teszi a fő traktussal. Az udvar felől egy kisebb, verandás előtér is csatlakozik hozzá. A keleti szárnyban egyébként a földszinten szobákat, az emeleten pedig hálótermet rendeztek be, míg a nyugati szárny földszintjén ebédlőt, első emeletén hálótermet, a második emeleten pedig beteg szobákat alakítottak ki.[587] A nyugati szárny alagsorral is rendelkezik, ahol a legmodernebb gépekkel ellátott mosókonyha és ebédlő is szolgálta az intézmény bejáró lakóit.[588]

Noha a pártázatos reneszánszt explicit módon nem alkalmazhatta, bizonyos hasonlóságok megfigyelhetők a Sárospataki Tanítóképzővel, például a fő traktus nyugati végén nyíló három szűk, félköríves záródású ablak formája és elhelyezése. Míg Sárospatakon lépcsőzetes-pártázatos faliépítmény áll az ablakok fölött, Munkácson már nyugodtabb megoldásként csak egy háromszögű oromzat. Ennek plasztikus fogsordísze egyébként kissé klasszicista hatású, tehát ebben is hasonlít a Tanítóképzőre, melynek eredeti épületén fedezhetők fel e stílus nyomai. Az ablakok elé is a sárospataki épületen látott puttókhoz hasonló figurákat helyezett a tervező és közös vonás még a homlokzat hangsúlyos helyeire került plasztikus csigavonalak is. A keleti szárny végében a voluták pártákat díszítenek, melyeket az oromzatba belemetsződő, széles konzollal tartott vízvető alakított ki. Csigavonalakhoz hasonlítanak az épület főkapuját erősítő korongok is. Ez a megoldás – illetve az egész kapu – szinte részletekbe menően megegyezik a sárospataki épület egyik oldalkapujával. A konzolokkal erősített kapuépítmények is hasonlóak, bár Sárospatakon egy indás formákkal kiképzett, áttört mellvédkorlát koronázza azt, Munkácson pedig íves oldalú, magas félnyeregtető. Utóbbi egyébként várkastélyok kaputornyainak tetőjére emlékeztet, bár kissé meseszerű módosítása azoknak. A főhomlokzat két végén nyitott pergola áll, melynek toszkán fejezetű kőoszlopai és székelyesen faragott tetőgerendái vannak, és így önmagukban is szépen kifejezik a reneszánsz és a magyaros szecesszió keveredését. Mára csak az oszlopok maradtak meg, a pergola elpusztult. Összességében azt mondhatjuk, hogy a munkácsi épület díszítőrendszere a sárospatakinál elegánsabb, visszafogottabb lett, de határozottan felismerhető, hogy ugyanazon építész műve.[589] Egyébként itt is együtt dolgozott Füredi Richárddal, aki a főhomlokzat oromzatában elhelyezett nagy címer modelljét készítette.[590] A helyieknek azonban a hátsó homlokzat jobban

[587] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/30.
[588] BME Rajztár, ltsz: 101241.
[589] Ritoók Pál 1991: 11.
[590] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tetszett, de annak általában örültek, hogy nem az unalmas, szokásos megjelenésű iskolát tervezett az építész, hanem egyedi megjelenésűt.[591]

Az építkezésre a versenytárgyalást 1912 tavaszán tartották,[592] melyet Lung Gábor máramarosszigeti építész nyert meg. A munkálatok augusztus végén kezdődtek. A háromszázötvenezer korona költséggel építették fel és 1913. november 15-én vették birtokba a diákok és tanáraik. Lechner azzal is rá akarta irányítani a város figyelmét az új épületre, hogy a belváros felől új utakat nyitott volna. Egyúttal egy egész városrendezési tervet is készített, a város főbb útvonalait körúttá szervezte volna, mely természetesen az internátus épülete előtt is elhaladt volna.[593]

Aranyosmarót, Migazzi (ma Bernolákova) utca 22., állami polgári leányiskola, 1910-1912, Warga Lászlóval

Vélhetően a Kertész K. Róberttel ápolt jó kapcsolatának köszönhetően bízta meg a Kultuszminisztérium Lechner Jenőt a felvidéki Aranyosmarót polgári leányiskolájának tervezésével. Az L alaprajzú, egyemeletes épület 21 méteres rövidebb szára a Migazzi (ma Bernolákova), 47 méteres hosszabb traktusa pedig az Irma (ma Stefánikova) utcán helyezkedik el. Utóbbi magában foglal egy földszintes, magastetős tornacsarnokot és egy alacsonyabb összekötő szakaszt is, így tömegrendszere igen mozgalmas. A főépület földszintjén két tanterem, kézimunka- és énekterem, valamint az igazgatói iroda, az emeletén pedig a két további termen kívül, rajzterem, szertár és tanítónői szoba kapott helyet. Az összekötő szárnyban található a szolgálati lakás, amely előtt egy árkádíves tornác biztosítja a közlekedést a főépület és a tornacsarnok között. A rövid szakasz manzárdszintjén pedig a vidéki tanulók napközi otthona működött, amire azért volt nagyon büszke volt a tanári kar, mert nem volt általános az oktatási intézményekben.[594]

A Migazzi utcai főhomlokzat aszimmetrikus, hiszen a bejárat a középtengelytől balra nyílik. Díszítése szecessziós, a timpanont tartó konzolokon például iskoláslányok domborművei láthatók, a fölé helyezett magyar címert pedig levélsoros száron ülő virágok fogják közre. A reliefek Füredi Richárd munkái.[595] A kapu tengelyében, a főpárkány fölött egy magas, csúcsíves záródású oromzat emelkedik, melynek közepét pepita elrendezésben

[591] Bihari Ferenc 1914: 89.
[592] Vállalkozók Lapja, 1912. 10. szám 12.
[593] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.77.3.
[594] Dr. Hámosné Dusovszky Mária 1912: 13.
[595] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szellőzőnyílások törik át. Az oromzat aljában egy besüllyesztett faltükörben olvasható szecessziós betűtípussal faragva az Állami Polgári Leányiskola felirat, melyet növényi díszek egészítenek ki.

A hosszabb szárnyon viszont néhány korábbi villaépületen látott megoldás ismétlődik: a csonkakontyok és vízvetők az oromzatba metsződnek, széleiket pedig csigavonalas párták díszítik. Legfelül a füstlyuk hatását keltő, lombfűrészelt díszekkel áttört deszkaoromzat a népi építészetből származik. A tornacsarnok hét méter magas belső terét is díszes famennyezet zárta. A tető mozgalmasságát fokozza még a sarok fölött kinyúló, deszkaborítású manzárdablak is. A felvidéki épületekhez remekül illett az ereszek hamvas kékre színezése is.[596]

A főépület Irma utcai homlokzatának rendkívül megnyújtott, csúcsívben záródó fülkéi tekinthetők gótikusnak, de akár Lechner turáni érdeklődése egyik első megnyilvánulásaként is felfoghatók. A csigavonalas díszítésű sarokpárták viszont egyértelműen a felvidéki reneszánsz tovább fejlesztésének eredményei. E stílusból származik az összekötő épületrész vaskos oszlopokra támaszkodó nyitott árkádsora is, melynek praktikusságát azonban kétségbe vonták: hideg időben nem védte a tornateremből visszatérő kimelegedett diákokat.[597] Az épület kilencvenezer korona költséggel, Pető Albert vállalkozó kivitelezésében épült fel.[598] A tanítás 1912. szeptember 12-én indult meg benne. Napjainkra szinte felismerhetetlenségig átalakították.

Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár terve, 1912.

Kassán 1872-ben jött létre a Felső-Magyarországi Múzeum Egyesület, de saját épületet csak 1899-1901 között kapott a történelmi belváros északi peremén, a Ferenc József (ma Maratónu mieru, azaz Békemaraton) téren. II. Rákóczi Ferenc 1906-os újratemetését követően felvette a fejedelem nevét is. A múzeum tervezését azonban nem szakértő építészre bízták, így a kezdetektől sok gond volt vele és hamar szűknek is bizonyult.[599] A város Varjú Elemér igazgató szorgalmazására megvásárolta a premontrei rendtől a Hernád-sor (ma Stará baštová)[600] és Fazekas utca (ma Hrnčiarska) között elterülő telket, melyen a Rákóczi egyik hírhedt katonájáról elnevezett Hóhér-bástya is állt. Így tehát a múzeum olyan történelmi kulisszák közé került volna, amely a fejedelemhez is szorosan kötődött. A bástyában összesen

[596] Dr. Hámosné Dusovszky Mária 1912: 12.
[597] Dr. Hámosné Dusovszky Mária 1912: 14.
[598] Dr. Hámosné Dusovszky Mária 1912: 11.
[599] Varjú Elemér 1911. augusztus 21-én kelt levele a Kultuszminiszter számára. KSZM Irattár, 1911. 24. doboz
[600] Ma már nem látható, de a 20. század elején még folyt a Hernádnak egy kis ága a Széchenyi-liget (ma Metsky-park) város felőli oldalán is, a telek tehát nem a folyó fő ágáig nyúlt.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

csak huszonkét helyiség volt, de a tőle keletre eső nagy szabad területre bőven terjeszkedhetett a múzeum.

A bástya átalakítására, egy kétemeletes új múzeumépület, valamint egy igazgatói lakás megtervezésére Varjú Elemér eredetileg Jánszky Bélát kérte fel és ahhoz is ragaszkodott, hogy pártázatos renenszánsz stílusban dolgozzon: *„De aztán nekem nagyon tetszik ez az olaszba oltott lengyel építésmodor, főleg tetszik itt Kassán, ahol a város egész karaktere a XVI-XVII. századnak felel meg”* – írta egy levelében.[601] A Kultuszminisztérium utasítására végül szűkkörű pályázatot kellet rendezni, melyre Jánszky mellé még Lechner Jenőt hívták meg. Ebben valószínűleg Kertész K. Róbert minisztériumi osztálytanácsosnak volt szerepe. A benyújtási határidő 1912. május 15. volt.[602]

A megmérettetésre készülve Lechner kereste Varjú Elemér barátságát, szepességi utazásra hívta, hogy együtt nézzék meg azokat a reneszánsz formákat, amelyekből a múzeumot kellene majd felépíteni.[603] A kirándulás ekkor ugyan nem jött létre, de az igazgató levélben is tanácsokat tudott adni, mely épületek a legfontosabbak: a csütörtökhelyi kápolna, a fricsi és a nagyőri kastélyok.[604] Bár mind a két építész megfogadta ezeket, de egyikük sem készített teljes mértékben elfogadható tervet.[605] Az 1912. október 18-án tartott bírálaton mégis Lechner Jenőt hozták ki győztesnek, aki így elnyerte a húszezer koronás tiszteletdíjat. Pályatervéből csak néhány rajz maradt fenn, ezekből – és a bíráló bizottság jelentéséből – arra lehet következtetni, hogy egy szélesen elterpeszkedő, egyemeletes épületcsoportot szerkesztett. Az egyetlen ismert homlokzati terven híres felvidéki épületek, a szepesbélai és a poprádi harangtorony pártázatát látjuk viszont.[606] A zsűri a tervezéssel való megbízást ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a komplexum alapterületét szűkíteni, magasságát pedig növelni kell kétemeletesre, hogy megjelenése tekintélyt parancsolóbb legyen és érvényesüljön a szomszédos bérházak között is. Fontosnak tartották, hogy minden oldalról kert vegye körül és a várfallal ne érintkezzen.[607]

A helyiségek beosztását Varjú Elemér úgy kérte elrendezni, hogy a levéltár kerüljön a régi bástyába, az összes többi viszont már az új épületbe. A kiállítóterek nagy részét 40-60 négyzetméteresre szabta, viszont a középkort egy kétszintes templomban képzelte el, ahol az altemplom lett volna román, a felső szint gótikus. A reneszánsz anyagot is egy hiteles

[601] Varjú Elemér 1912. január 17-én kelt levele. KSZM Irattár, 1912. 26. doboz.
[602] Utasítás a Felső-magyarországi Rákóczi-Múzeum előzetes terveinek elkészítéséhez. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[603] Lechner Jenő 1912. április 17-én kelt levele. KSZM Irattár, 1912. 26. doboz.
[604] Varjú Elemér levele Lechner Jenőnek 1912. április 18-án. KSZM Irattár, 1912. 26. doboz
[605] Varjú Elemér 1912. július 29-én kelt levele Kertész K. Róbertnek. KSZM Irattár, 1912. 27. doboz
[606] BME Rajztár, ltsz: 105276
[607] A Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum igazgatójának 1912. október 19-én kelt levele Lechner Jenőhöz. MÉM MDK Lechner Jenő iratai 2. doboz

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

megjelenésű, kazettás famennyezettel borított templomtérben állította volna ki, a képzőművészeti gyűjteményt pedig korszerűen felülvilágítós termekben helyezte volna el. A könyvtár számára a nagy raktár miatt külön tömböt kért, mely magasabb is lehetett a többi szárnynál.[608] Hogy ne foglaljon el helyet a múzeumból, az igazgató egy külön hivatali lakást is szeretett volna önmaga és családja számára. A külsőhöz is fűzött újabb javaslatokat (városi házak Eperjesen, Bártfán, Késmárkon, Poprádon, de még a galíciai Jaroslawban is) és ezúttal már ő szorgalmazta a közös kirándulást Szepes és Sáros vármegyékbe, amelyet végül 1912 novemberében ejtettek meg.[609]

A határozott elképzelések nem sok mozgásteret hagytak Lechnernek, de azért a Minisztérium által előírt 1912. december 31-i határidőig két változatot is kidolgozott. Azok nagyvonalakban megegyeztek: a Hernáddal párhuzamosan futott az U alaprajzú épületegyüttes fő traktusa, melyhez északról egy hosszabb, délről egy rövidebb szárny kapcsolódott. Utóbbit szánták a könyvtárnak és a két változat itt tért el egymástól jelentősebben: az egyik egy belső udvart is tartalmazott, míg a másik tömör lett volna. A helyiségek elrendezése is közel azonos: az északi szárny földszintjére a kiszolgáló helyiségeket, az első emeletére az iparművészeti- a másodikra pedig a képzőművészeti anyagot szánta. A többi kiállítótér mind a keleti fő traktusba került volna: az előcsarnok mellé az ókortól a románkorig tartó termek, az első emeletre a gótika, a reneszánsz és a külön gyűjtemények, a másodikra pedig a néprajzi, valamint a képzőművészeti gyűjtemény (ez utóbbi nem fért volna el pusztán az északi szárnyban). E traktusból nyúlt hátrafelé az igazgató által megálmodott kéthajós, poligonális szentélyzáródású templom. Az igazgatói lakást az északi szárny mögé helyezte a tervező.[610]

A belső udvaros verzió nyerte el az igazgató tetszését, így erről Lechner egy nagyméretű (107 x 157 cm) makettet is készített, amit fotókról ismerünk.[611] Ezen is kirajzolódik az U-alakú elrendezés, illetve megfigyelhetők a reneszánsz műemlékek ismert formái: a háromemeletes rövidebb szárnyon a bethlenfalvi kastélyról ismert pártázat vonult végig. Ez lett volna a múzeum legmagasabb része, amit a kétszázezer kötetes, gazdag könyvgyűjtemény indokolt. A 85 méter hosszú központi tömb Hernád felé néző, nyugati sarkaira körbástyákat állított, melyek tömegképzése és pártázata is a fricsi kastélyhoz hasonlít,[612] maguk a körbástyák viszont a

[608] KSZM Irattár, 1912. 26. doboz
[609] Varjú Elemér levele Lechner Jenőhöz 1912. október 16-án és november 30-án. KSZM Irattár, 1912. 29. doboz
[610] MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz
[611] BTM Kiscell, 69.204.1/33. A makettet az 1940-es évek elején Kassára telepített Műszaki Múzeumnak adományozta. Innen 1956-ban átkerült a Kelet-Szlovákiai Múzeum gyűjteményébe, állapota viszont folyamatosan romlott és 1988-ban mint széttört darabot kiselejtezték. Robert Pollák igazgató úr szíves közlése nyomán.
[612] A Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum új épületének ügye. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/32a

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

késmárki Thököly-várat idézik meg. A központi tömbön megjelenik még a bártfai városháza erkélye is. Az északi szárnyon többek között a lőcsei Szent Jakab-templom Szent György-kápolnájának lépcsős oromzata, a nagyőri kastély pártázata és a késmárki harangtorony ismerhető fel. A fotón nem látható, de Varjú Elemér egy levele szerint Lechner betervezte az épületbe a sárospataki vár Lorántffy-loggiáját is.[613] A felújított Hóhér-bástya tetején pedig a zólyomi várához hasonló fecskefarkas pártázatot vezetett volna végig. A bástya déli oldalának emeletén feltűnik már a Rodostó-ház is, vagyis annak az épületnek a mása, ahol II. Rákóczi Ferenc a száműzetése során élt. Ebbe tehát Lechner egyáltalán nem vihette bele művészi elképzeléseit, annál inkább az igazgatói lakásba: e földszintes, magastetős ház tömegét egy pártázatos sarokbástya határozza meg, előre vetítve a budapesti Hantos úti villák formáit.[614] A bástya felújításának költségeit a Kultuszminisztérium a Műemlékek Országos Bizottságára hárította, de a tervezést Lechner Jenő kapta meg, hogy egy kézben legyen az egész ügy.

Feltehetően a hatalmas költségek miatt – Lechner Jenő 780.000 koronával számolt[615] – az ügy nehezen haladt előre, 1914 májusában még mindig nem kezdték el az építkezést.[616] A két hónappal később kirobbant világháború azután teljesen megpecsételte a sorsát. Pedig ekkor Lechner szerint már az alapozási munkálatokat készítették elő.[617]

Kassa városa az első bécsi döntés értelmében 1938-ban visszatért Magyarországhoz, Lechner Jenő pedig már a következő évben újra felvetette a múzeum kibővítésének lehetőségét. A Hóhér-bástya mögötti területet ekkorra már beépítették, így tervei a központi épület átalakítására vonatkoztak: észak-nyugati sarkát a csütörtökhelyi kápolnára emlékeztető résszel egészítette volna ki, déli végéhez pedig a bártfai városháza erkélyét illesztette. Az épület nagy részét a bethlenfalvi kastély pártázatával koronázta volna, a középső és az északi sarokrizalit között létesítendő új épülettömegen viszont a nagyőri kastély pártázatát vezette végig.[618] A terveket el is küldte Mihalik Sándor múzeumigazgatónak, aki viszont 1940 végén arról tájékoztatta, hogy fedezet hiányában sajnos nem tudják kivitelezni az elképzelését.[619] Lechner egyébként még az 1950-es években is próbált lobbizni a tervek megvalósítása érdekében.[620]

[613] Varjú Elemér 1913. július 14-én kelt levele Jankovich Béla kultuszminiszternek. KSZM Irattár, 1913. 32. doboz.
[614] BME Rajztár, ltsz: 101489.
[615] Varjú Elemér 1913. július 14-én kelt levele Jankovich Béla kultuszminiszternek. KSZM Irattár, 1913. 32. doboz
[616] A Kultuszminiszterhez címzett levél 1914. május 20-án. KSZM Irattár, 1914. 35. doboz.
[617] Lechner Jenő 1930b: 113.
[618] MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[619] Mihalik Sándor 1940. december 24-én kelt levele. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz
[620] Tasnády István barátjának 1956. szeptember 7-én írt levele. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A Rodostó-ház kivitelezéséhez viszont sikerrel tudott hozzájárulni, hiszen gondosan őrizte az első világháború előtt készült terveket, melyeket 1939 végén az igazgató rendelkezésére is bocsátott.[621]

Budapest, Erzsébet királyné-emlékmű pályaterve, 1913-1916, Füredi Richárddal

Erzsébet királynét 1898. szeptember 10-én meggyilkolta egy olasz anarchista merénylő a Genfi-tó partján. A hőn szeretett Sisi emlékének megörökítéséről még abban az évben törvényt alkotott az Országgyűlés (1898. évi XXX. törvény), a kormányzat pedig 1900-ban a budavári Szent György teret jelölte ki a felállítandó szobor helyéül.

Az emlékmű céljára országos gyűjtés indult, ami a királyné népszerűsége következtében rendkívül sikeres lett, mintegy másfél millió koronát ajánlottak fel az emberek. 1902-ben pályázatot hirdettek a tervek beszerzésére, de az indulók szinte kivétel nélkül – a túlságosan bő költségvetés miatt – olyan hatalmas építészeti keretet képzeltek el, ami a városképet is megváltoztatta volna: felhasználták a téren kívül még a Várhegy Duna felőli oldalának jelentős részét is.[622] A közvélemény valóban minden addiginál nagyobb szabású emlékművet várt el, de a művészi körökben az is világos volt, hogy az alkotásnak tükröznie kell a királyné szerény természetét is.[623] Ez az ellentmondás igencsak megnehezítette a pályázók dolgát. A 18 résztvevőből 11 kapott díjat, de a pályázatot sikertelennek nyilvánították.[624]

A következő évben újra kiírták, de a változatlan körülmények miatt az is hasonlóan eredménytelenül zárult. 1904-ben, a harmadik pályázat alkalmával a szoborállító bizottság már elvetette a Szent György teret mint helyszínt, de teljes műbeccsel bíró pályamunka ekkor sem érkezett. Az 1909-es területrendezési pályázaton Bálint Zoltán és Jámbor Lajos terve nyomán 1910-ben új helyszínt javasolt a bizottság: a Dísz tér és az Albrecht (ma Hunyadi János) út torkolatát. [625] E pályázat határidejét – melyen immár Lechner Jenő és Füredi Richárd is rész vett – 1913-ig tolták ki.

Az alkotópáros egy hosszú parkot alakított volna ki a helyszínből, mely délen a Hadtestparancsnokság épületétől indult, északi vége pedig félkörívben záródott.[626] Ide helyezték a királyné kör alaprajzú, lépcsőzetes posztamensre állított szobrát, mely a legszebb életkorában ábrázolta. Ezt az elrendezést a kritika is dicsérte.[627] A szobor mögé félköríves,

[621] Mihalik Sándor 1939. szeptember 26-án kelt levele. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz
[622] Népszabadság, 2002. 225. szám 38.
[623] Vadas Ferenc 1984: 55.
[624] Németh Lajos (szerk.) 1981: 140.
[625] Borovi Dániel 2011: 295.
[626] BTM Kiscell, ltsz: 66.30.3.
[627] Budapest, 1913. május 27.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

alacsony padot terveztek, illetve az egész emlékművet is egy félkörívben futó, alacsony korlát fogta volna körül. [628] Ezt az építészeti keretet a királyné életéből vett, antik modorú domborművekkel díszítették,[629] a korlát szélső pilléreinek fejezetét viszont növényi ornamentika borította, ami szecessziós ízt is kölcsönzött a tervnek. A park két hosszabbik oldala mentén görög dór oszlopokból álló kolonnádok vonultak, de Lechner az oszlopokat megnyújtotta, hogy ezzel is kifejezze egyediségre törekvő művészi szándékait.[630]

A pályázatra 25 terv érkezett, melyek közül a bíráló bizottság hármat díjazott, további tizenhármat pedig a végrehajtó bizottság megvásárolt. Utóbbi csoportba tartozott Lechner és Füredi terve is, melyért ötezer koronát kaptak.[631] A zsűri végül ezt a fordulót is eredménytelennek nyilvánította, továbbra sem volt elégedett a helyszínnel.

Emiatt 1916-ban újabb pályázatot hirdettek, a sorban a hatodikat. A kiírás ekkor két helyszín alternatívát is megengedett: az egyik a Vár keleti oldalán lévő bástyára (a Hadtestparancsnokság épülete mellé), a másik pedig a városligeti köröndbe szólt.

Lechner és Füredi mindkét helyszínre készítettek tervet, sőt javasoltak egy harmadikat is, az Erzsébet teret. A várbeli változaton magára a várfalra helyezték az emlékművet, melyhez az előtte lévő teraszról lépcsőt vezettek fel. A királyné mögött ión féloszlopokkal erősített, ötnyílású kolonnád szolgáltatta a hátteret, melynek két végére kisebb szobrokat helyeztek. A kolonnád pillérközeit áttört felületű mellvédráccsal töltötték ki, a Duna felőli oldalon pedig egy csatlakozó pergola vezetett le a terasz szintjére.[632] A terv tehát már jóval szerényebb a három évvel korábbinál, de a mögötte álló Hadtestparancsnoksággal nem is sikerült olyan összhangba hozniuk, nem párhuzamosan futott annak homlokzatával (bár ezt a disszonanciát a közéjük telepített fasor eltakarta volna).[633] A bírálat inkább azt tartotta gyenge pontjának, hogy Pestről nézve oldalról látszódott volna.[634]

A Városligetbe a tágasabb helyszín miatt már valamivel nagyobb emlékművet terveztek, de a három évvel korábbinál ez is jóval szerényebb, hiszen a háború kitörése miatt megcsappant a rendelkezésre álló pénzösszeg.[635] A Körönd Stefánia út felőli végébe helyezték a teraszos kiképzésű építményt, mely két részből állt: elöl egy ellipszis-, mögötte pedig egy téglalap

[628] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.30.1, 86.4.
[629] BTM Kiscell Fotógyűjtemény, ltsz: 66.2459.1-3.
[630] Lechner Jenő önéletrajza, HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[631] Építő Ipar, 1913. 23. szám 255.
[632] BTM Kiscell, IX/9., ltsz: 66.30.5, 7, 10. Ezek csak szabadkézi vázlatrajzok, ezért nem szerepelnek a képek között.
[633] Építő Ipar, 1916. 30. szám 178.
[634] Építő Ipar, 1916. 30. szám 177. Bár a legtöbb pályázó hasonlóan tájolta az emlékművet.
[635] Németh Lajos (szerk.) 1981: 140.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

alaprajzú teraszból. Utóbbinak a közepén, a felvezető lépcsőkre állították azt a posztamenst, ami a királyné trónon ülő szobrát hordozta. Mögötte ezúttal is rendkívüli módon megnyújtott, ión fejezetű oszlopokból álló kolonnád húzódott, a két végén szobrokkal. Az oszlopok között itt is áttört mellvédrácsot alkalmaztak, az alsó terasz félköríves mellvédjeit pedig a három évvel korábbi munkájukhoz hasonlóan domborművekkel díszítették.[636] Az emlékművet azzal kapcsolták volna bele a Köröndbe, hogy mindkét oldalról – mintegy kinyúló karként – pergola vezetett volna az eleve ott lévő vizes medencéhez.[637] A zsűri az oszlopok magasságát túlzónak érezte, de elismerték, hogy az építészi kiképzése nagyon jó, ezért – többekkel megosztva – második díjat és kétezerötszáz koronát nyertek.[638]

Láttuk, hogy Lechner előszeretettel alkalmazta az oszlopok klasszikus arányrendszerhez képest való megnyújtását, ami a művészi eredetiségre törekvésének tudható be. [639] A klasszicizáló jelleg ettől még nem csorbult, tartotta tehát magát a decorum szabályához, hiszen az emlékművekhez általában ezt a stílust tekintették megfelelőnek. A királynét viszont már kevésbé emelkedett felfogásban formálták meg, mint az első két pályázati fordulóban akkor ugyanis a körülötte kialakult kultusz miatt szinte szentként ábrázolták.[640]

Az Erzsébet térre tulajdonképpen a városligeti elképzelést plántálták át, csupán méreteit fogták volna vissza.[641] Az új helyszín iránti javaslatuk a névadó miatt logikusnak is tűnhetett, de nem váltott ki különösebb visszhangot. A pályázat egyébként viszonylag nagy érdeklődés mellett folyt, mert a június 1-jei határidőig 35 munka érkezett be.[642]

A megosztott második díj sem volt elegendő azonban arra, hogy a pályázat 1919-es utolsó fordulóján részt vehessen. Erre ugyanis a zsűri csak az 1916-os pályázat hat legjobb alkotóját hívta meg, Lechner és Füredi közös műve pedig a második díjasok rangsorolásánál csak a hetedik lett. Az 1919-es versenyen egyébként Lechner már nem is Füredivel, hanem Pásztor Jánossal szeretett volna közösen indulni.[643]

Az emlékmű tervezését végül 1920-ban Zala György szobrászművésznek és Hikisch Rezső építésznek ítélték oda, de felállítására csak 1932. szeptember 25-én került sor a pesti

[636] BTM Kiscell, FII/9., ltsz. n. 5.2.
[637] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.30.6.
[638] Művészet, 1916. téli szám 80.
[639] Magyar Hírlap, 1916. június 30.
[640] Borovi Dániel 2011: 301.
[641] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.30.8.
[642] Építő Ipar, 1916. 25. szám 150.
[643] Forster Gyula, a Végrehajtó Bizottság elnöke levele Lechner Jenőhöz és Pásztor Jánoshoz 1918. január 4. BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.30.19.2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Eskü téren. Zala ülve ábrázolta a királynét, a szobor köré Hikisch egy kör alaprajzú, lapos kupolával fedett építményt tervezett.[644]

Budapest VI. ker., Andrássy út 63-65, Felső Leányiskola és Leánygimnázium bővítése, 1914-1916

Lechner Jenőt a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 1914. április 23-án bízta meg az Andrássy út és a Vörösmarty utca sarkán álló Felső Leányiskola és Leánygimnázium bővítési tervének elkészítésével, mely Hauszmann Alajos tervei szerint épült fel 1886-ra.[645] Ma a Pesti Barnabás Élelmiszeripari Szakgimnázium és Szakközépiskola működik itt.

Lechner Jenő 1914 júniusában még egy kétszintes épületrészt tervezett az udvarba, mely az iskola Andrássy úti és Hunyadi téri szárnyaihoz egy keskenyebb átkötéssel csatlakozik, a traktus közepe pedig kiszélesedik.[646] Tömegrendszere olyan hatást kelt, mintha önálló épületről lenne szó, bár ez a funkciója ismeretében nem meglepő: az emeletére szánták az iskola dísztermét. Az építész nagy belmagasságot tervezett, az Andrássy út felőli végében karzat, a Hunyadi tér felől pedig színpad kapott volna helyet. A díszterem alatt, a földszinten tornacsarnok működött volna.[647] Homlokzatát az iskolához igazítva neoreneszánsz stílusban tervezte, ugyanakkor erős klasszicizálás is érződik rajta. Ez részben miniszteri utasítás eredménye lehet, ugyanis előírták, hogy minél egyszerűbbnek kell lennie, de Lechner stíluspreferenciáját is tükrözi: a költséghatékony megrendelés esetén a neoklasszicizmushoz fordult. A középrizalit földszintjén félköríves záródású árkádsor vonul, amit kettős toszkán oszlopok tartanak. A rizalit földszintjén félkörívesek az ablakok is, az emeleti dísztermet viszont megnyújtott, egyenes záródású ablakok világítják meg, melyek felfelé egy-egy domborművel díszített, félköríves lunettában folytatódnak.[648] Egy alternatív terv még inkább neoklasszicista, illetve neocopf jelleget mutat: az ablakok kötényében füzérdíszek futnak.[649]

A bővítésre 1915. január 18-án megkapták az engedélyt,[650] de valószínűleg a háborús helyzet miatt a kivitelezés nem indult meg abban az évben. 1916-ban azután módosított terveket nyújtottak be a Székesfővárosnak, mely jóváhagyta azokat és egyúttal meghosszabbította az építési engedély hatályát 1917. április 1-ig.[651] Ezután már megtartották a versenytárgyalást is,

[644] Vadas Ferenc 1984: 56.
[645] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.16.3.2.
[646] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.2. és 66.7.16.6.
[647] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.8.
[648] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.9.
[649] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.11.
[650] ÉIÉM 1915. 4. szám
[651] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.16.4.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

melyet Szuchy János vállalkozó nyert meg,[652] így ő építhette fel az új szárnyat, mely azonban már csak földszintes lett, a díszterem tehát nem valósult meg. Egyszerű, nyerstéglával borított homlokzatán félköríves ablakok nyílnak, a szintén félkörívesen záródó kapu fölött alacsony, háromszög alakú oromzat áll.

Budapest XIV. ker., Szent Benedek-rendi rendház, gimnázium és internátus terve, 1916, Warga Lászlóval

Magyarország történelme során az oktatás szinte végig egyházi kézben volt. Az 1777-ben kiadott Ratio Educationis ugyan közoktatásról rendelkezett, de a valós tevékenységet meghagyta az egyházak feladataként. A kiegyezés után pedig az iskolapolitikai törvények értelmében létrejöttek ugyan állami iskolák, de közel sem elegendő számban, így a még a 20. század első felében is alapvetően egyházi iskolákban folyt az oktatás, [653] melyeket gyakran szerzetesrendek tartották fenn. A bencés rend már az 1880-as évek óta szeretett volna iskolát nyitni Budapesten, amire engedélyt is kaptak a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumtól. Több helyszín is szóba került, a Kultuszminisztérium 1913-ban a VII. kerület külső részét ajánlotta e célra.[654] Ezzel a Székesfőváros is egyetértett és 1914 nyarán határozatot hozott arról, hogy az egykori Andrássy-féle telek egy részét átengedi a Szent Benedek-rendnek. A bencések a Hajtsár út, Telep utca, MÁV körvasút és Szugló utcák által határolt telektömb több mint háromezer négyszögöles területén építhettek főgimnáziumot, egy internátust és egy rendházat.[655] A főváros kikötötte, hogy a terveket csak magyar építésszel készíttethetik, hogy a kivitelezést 1915 folyamán meg kell kezdeni és három év alatt be kell fejezni.[656] A délnyugatra fekvő szomszédos telket[657] pedig a Páduai Szent Antalról nevezett kápolnaegyesület és a bencés rend együttes kérelmére egy plébániatemplom számára engedte át a Székesfőváros, melyen kegyúrként ő építtet templomot, a plébánia fenntartása azonban a rend feladata lesz.[658]

A rendház, a főgimnázium és az internátus terveinek elkészítésére két építész is vállalkozott volna. Lechner Jenő 1915-ben a nem sokkal korábban elhunyt nagybátyja emléke előtt tisztelegve a Ferenc József-emléktemplomhoz benyújtott, díjnyertes terveit dolgozta át,

[652] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.7.16.7.
[653] Gergely Jenő 1999: 246.
[654] Fabó Beáta 2021: 33
[655] BME Rajztár, ltsz: 101720
[656] BPSZKJ 1914. 12. szám 396.
[657] BME Rajztár, ltsz: 101720.
[658] BPSZKJ 1914. 12. szám 398.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

illetve még egy gipszmodellt is mintázott hozzá. [659] Az épületegyütteshez készített tervet Dávid Károly is, ezt azonban nem ismerjük.[660]

Lechner Ödön a Ferenc József-emléktemplom 1913-as pályázati kiírásnak eleget téve neoromán stílusú tervet készített, mely nagyon hasonlít a périgueux-i Saint Front-székesegyházra. Ez a francia katedrális pedig az örményországi ókeresztény templomok típusát követi.[661] Lechner Ödön természetesen e tervén is szeretett volna eredetit alkotni, és ha már a homlokzat stílusa nem lehetett magyaros, akkor legalább az alaprajzot tette igazán eredetivé, merészen újszerűvé:[662] a görögkereszt alaprajzú tér középen kiszélesedik, melyet kupola fed. E tér elé pedig egy kisebb, négyzet alaprajzú hosszházat tervezett, melyet szintén kupola fed. E terek találkozásánál kétoldalt egy-egy tornyot helyezett el.

Lechner Jenő csupán annyit változtatott a terveken, hogy az egyik tornyot elhagyta. Volt olyan elképzelése is, hogy a portikuszos előcsarnokot félköríves alaprajzúra tervezi, ahonnan az altemplomba is le lehet menni, de ezt végül elvetette.[663] A végleges terven nagybátyját követve láthatunk egy nagyobb és egy kisebb kupolát, mindkettő eléggé lapított profilú.[664] A nagyobbat egy kecses, hegyes sisakban végződő laterna egészíti ki, aminek felnagyított mását látjuk a templomtól jobbra álló campanile sisakján. A torony koronapárkányáig megszakítás nélkül futnak pilaszterek, melyek vertikális hangsúlyt adnak ennek az egyébként is magas tömegnek. Ez a magasba törés jellemző a főhomlokzat kialakítására is, annak felső kétharmadát ugyanis hatalmas fali fülkék töltik ki, melyeket falpillérek választanak el egymástól. A főhomlokzat két szélén is áll egy-egy alacsony torony, melyet a harangtoronyhoz hasonló hegyes sisak koronáz és oldalaikat is pilaszterek erősítik.

A neoromán stílust leginkább a félköríves ívsoros koronázó párkányok, a szintén félköríves záródású, bélletes kapuzat – mely a jáki templom kapujára emlékeztet –, a rózsaablak, valamint a kapu boltívének magasságában végig futó vakárkádsor mutatja, utóbbiba még szobrokat is tervezett Lechner. A belső dekoráción – melynek vázlatait Lechner Jenő tervei után Kotsis Iván műegyetemi tanársegéd rajzolta [665] – szinte horror vacui módon jelennek meg

[659] Lechner Jenő visszaemlékezése szerint Bárczy István főpolgármester kifejezetten kérte, hogy Lechner Ödön terve szerint épüljön föl a zuglói templom, ez alapján Hajdu Tibor bencés rendfőnök ezt is rendelte meg tőle. A terveket Warga Lászlóval közösen dolgozták ki. Kismarty-Lechner Jenő 1961: 114.
[660] Fabó Beáta 2021: 34.
[661] Gerle János 2003: 252.
[662] Gerle János 2003: 253.
[663] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.13.2.1-2.
[664] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.13.2.
[665] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

figurális alakok. Meghatározó még benne az aranysárga szín is, mely leginkább a kupolafreskón érvényesül, de ilyen árnyalatokat látni a diadalíven és a keresztházak mennyezetén is.[666]

A főgimnázium és rendház épületegyüttese egy U alakú, háromtraktusos épületet képez, melynek jobb sarkából egy apszis nyúlik ki, vélhetően ez a rendház kápolnája. A jobb szárnyhoz egy kisebb töréssel csatlakozik egy hosszú, negyedik épületszárny is, valószínűleg ez lett volna az internátusi szárny.[667] A templomhoz hasonlóan ehhez az együtteshez is készített gipszmodellt, melyen már egy kissé más elrendezés látható: az U alakú tömb középső traktusából egy középrizalit ugrik előre a főhomlokzaton és hátra is az udvari homlokzaton. A traktus rendelkezik még két kevésbé hangsúlyos sarokrizalittal is. A főbejáratot egy háromszögű timpanonnal záródó vesztibülben képezte ki, melyet kétoldalt félhenger alakú tömegek határoltak, a timpanon közepén pedig rózsaablak nyílt.[668]

Maga a főhomlokzat is lapos háromszögű oromzatban végződött, amit függőlegesen plasztikus féloszlopokkal, vízszintesen pedig félköríves záródású ablakok sorával tagolt. A főpárkányt itt is félköríves ívsor díszítette. A háromszintes, nagyméretű főhomlokzaton szintén a félköríves formák jelentették a rendező elvet: az egymás alatt elhelyezett ablakokat a homlokzat egész magasságában emelkedő, félköríves záródású vakárkádsorral kapcsolta össze, melyeket kettős féloszlopok tartottak. Az udvari homlokzaton szintén félköríves záródású vakárkádsor kapcsolja össze a három szintet, az íveket itt azonban csak egy-egy oszlop tartja. Az oszlopokra a földszinten még konzolokra állított szobrokat is helyezett. A homlokzat stílusához talán az itáliai romanika szolgáltathatott előképet, erre enged következtetni az alacsony lejtésű kontyolt nyeregtető is. Az internátusi szárny az U alakú tömb bal szárnyának meghosszabbításaként áll. Stílusában hasonló, a homlokzatot itt is a félköríves vakárkádok határozzák meg, viszont mérete nagyobb: ötszintes.[669]

A bencések épületeiből az első világháború kitörése miatt végül semmi sem valósult meg. A gimnáziumot azért megnyitották: az oktatás 1923 szeptemberében az akkori Mária Terézia tér (ma Horváth Mihály tér) 8. szám alatti Pedagógiai Szeminárium három földszinti helyiségében indult meg, majd az 1925-1926-os tanévtől a Baross utca 62. szám alatti egykori állami elemi iskolába költözött át.[670] A plébániatemplom pedig csak közel harminc évvel később épült föl, de már Rimanóczy Gyula tervei szerint.[671] Rimanóczy egyébként

[666] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.13.3.
[667] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.13.1.
[668] BTM Kiscell, 69.204.3 mappából kiemelt fényképek
[669] BME Rajztár, ltsz: 101719.
[670] Dr. Kemenes Illés 1926: 3.
[671] Fabó Beáta 2021: 233.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tervpályázaton nyerte meg az építést, és a pályázatra Lechner Jenő is adott be tervet, melyet a későbbiekben ismertetni fogok.

Budapest I. ker., Szentháromság tér, a Nagyboldogasszony-templom koronázási díszletei, 1916

Ferenc József 1916. november 21-i halála után a trónörökös Károly herceget még abban az évben királlyá akarták koronázni, hogy az újévben már az összes közjogának a birtokában legyen.[672] Az esemény lefolytatására létrejött a Koronázási Ünnepélyt Rendező Bizottság,[673] amely 1916. december 30-ra tűzte ki az ünnepséget, helyszínül pedig a budavári Nagyboldogasszony-templomot jelölték ki. A háborúra, az anyaghiányra valamint a téli időjárásra tekintettel leegyszerűsített szertartás mellett döntöttek. Ettől függetlenül azonban több albizottság is alakult, az épület és környékének díszítéséért a Művészeti és Műszaki Albizottság felelt, melynek elnöke gróf Bánffy Miklós lett. A gróf visszaemlékezése szerint alig huszonhat nap, tehát roppant rövid idő állt rendelkezésére a munkálatok elvégzésére. Szerencsére ügyes és rugalmas művészekkel dolgozhatott együtt: a Mátyás-templom előtti tér díszletét Györgyi Dénes, az eskü letételére kiszemelt Szentháromság-szobor talapzatának átalakítását Pogány Móric, a Szent György téren felállított koronázó dombot Kós Károly, a templombelső díszítését pedig Lechner Jenő tervezte.[674] Lechner kinevezésében szerepe lehetett annak is, hogy a nagy bizottság tagja volt Nagy Virgil, Lechner műegyetemi főnöke is, aki a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletet képviselte. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy ekkor már tapasztalt építésznek számított.[675] A művészek megbízó levelüket 1916. december 6-án kapták meg, ekkorra be is rendeztek egy rögtönzött tervezőirodát a Dísz téren lévő bolthelyiségekben, mely egyúttal kivitelező műhely is volt.[676] A sietség miatt Lechnernek nem is volt ideje terveket szerkeszteni, azokat csak a templomtérről készült nagyméretű fotókra festette rá.[677]

Bánffy úgy emlékezett, hogy minden mozzanatról a művészekkel közösen döntött,[678] de a tervezés természetesen a művészek feladata volt. Mivel a törvények szerint a királyt az Országgyűlés ruházta fel az ország irányításának jogával, a koronázás nem egy egyházi esemény volt. Ezért a díszletek is azt a célt szolgálták, hogy a magasztos, de mégis kissé rideg

[672] Bánffy Miklós 2000: 25.
[673] Maczó Ferenc – Rákossy Anna 2015. 534.
[674] ÉIÉM, 1916. 51.szám 309.
[675] Maczó Ferenc 2016: 25.
[676] Bánffy Miklós 2000: 26.
[677] Maczó Ferenc – Rákossy Anna 2015. 535. és BTM Kiscell, I/1., ltsz: 13449-13451.
[678] Bánffy Miklós 2000: 32.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

templomteret áthangolják a világi szertartásra.[679] A helyszín elrendezéséhez az 1867-es koronázás volt az irányadó,[680] az alapszín kiválasztásában pedig a középkori hagyomány: az állami eseményen a bíborvörös színnek kellett dominálnia.[681]

A megvalósítás első lépéseként az összes padot (beleértve a szentélyben lévő káptalani stallumokat is), gyóntatófülkét valamint a szentélyrekesztőt is eltávolították. Ezután a ceremónia menetének megfelelően három bíborvörös baldachint függesztettek föl a templomban: egy téglány alakút a kereszthajó középső boltszakaszában, amely alatt a még koronázatlan királyi pár foglal helyet. A baldachint a pillérekhez rögzítették aranyozott kötelekkel, így olyan hatása volt, mintha lebegne.[682] A főoltár fölé egy öt méter átmérőjű, kun sátorra emlékeztető baldachint építettek, melyet szintén kötelekkel erősítettek a falakhoz és melynek kedvéért még az oltár két fiáléját is lebontották. Viszont a drapériának olyan hatalmas súlya volt, hogy a baldachinnak gázcsövekből abroncsot is kellett készíteni, különben nem tartotta volna meg a formáját.[683] A harmadik, félkör alaprajzú baldachint a szentély északi falánál, a dobogón álló ún. intronizációs trónus fölé helyezték, a már megkoronázott királyi pár számára. Utóbbi mögé Mátyás király trónkárpitját függesztették a falra.[684] Mindhármon baldachint belülről fehér szaténnal bélelték és erősen megvilágították, így nagyon jó reflexvilágítást adott az alattuk állóknak. A vörösre kárpitozott trónokat és imazsámolyokat (a főhajóban és a szentélyben lévőket egyarányt) emelvényre állították, melyre vörös szőnyeget fektettek. Erre, valamint a bútordarabok kárpitjára és párnáira ezüst kettős kereszteket varrtak, de Zita királyné részét pármai liliomokkal különböztették meg.[685] A koronázási ékszereket már előzőleg a Loretói-kápolnában helyezték el, melynek bútorzatát szintén lebontották az esemény idejére.[686]

A templom szűk tere miatt a főhajó közepén csak egy négy méter széles utat hagytak szabadon a bevonulás céljára, ezt jobbról és balról is egy-egy lépcsőzetes emelvény határolta, melyek az oldalhajók ablakának magasságáig emelkedtek: a jobboldalin a főrendiház, a baloldalin pedig a képviselőház tagjai foglalhattak helyet. Összesen ezerkétszáz ülőhelyet kellett kialakítani, ami csak úgy volt megvalósítható, hogy egy személyre mindössze hatvan centiméter széles ülőkével számoltak. Az alsó három sorban viszont nem különálló ülőkék,

[679] ÉIÉM, 1917. 1. szám 2.
[680] Maczó Ferenc – Rákossy Anna 2015. 535.
[681] Maczó Ferenc 2016: 27.
[682] Maczó Ferenc 2016: 29.
[683] Maczó Ferenc 2016: 30.
[684] Maczó Ferenc – Rákossy Anna 2015. 536.
[685] Maczó Ferenc 2016: 30.
[686] Maczó Ferenc – Rákossy Anna 2015. 537.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

hanem egybefüggő padozat vonult végig.[687] A tribünöket ugyanolyan vörös anyaggal vonták be, mint ami a baldachinokat is alkotta. A templom tehát igen zsúfolt lett, amit optikailag igyekeztek ellensúlyozni: a pilléreket is bíborvörös bársonyba öltöztették, így a templomnak egyetlen terem hatása lett. Azért a pilléreket borító anyag sem maradt dísztelen, fejezetüket bársony henger fogta körül, melyeken a magyar uralkodóházak címerei kaptak helyet. Az előkelőbb hatás kedvéért bíborvörös anyagot redőzve rögzítették fel a pillér törzsére. Óriási mennyiségű kelmét használtak: kétezerötszáz méternyi bársonyt és ötezer méternyi selymet,[688] melyek beszerzése a háborús viszonyok között nagyon nehezen ment.[689]

Bánffyt teljesen lenyűgözte az elkészült berendezés, szerinte a helyszínek közül ez sikerült a legjobban: az oldalhajókban lévő emelvények mintha kitárt karok lettek volna, melyek a befogadást fejezték ki, hívták az uralkodói párt. A pillérek függönyein emelkedő függőleges ráncok mintha végtelen magasságúvá varázsolták volna a templomhajót, a mennyezetről függő fénykarikák pedig szentek glóriáinak tűntek.[690] Ez a fajta világítótest csak szükségmegoldás eredménye, ugyanis idő- és anyaghiány miatt nem tudtak készíteni klasszikus értelemben vett csillárokat. Mindhárom hajóba öt vaskarika került, a főhajóba öt méter átmérőjűek, az oldalhajókba három méteresek.[691] Rajtuk az izzók lefelé világítottak, így alulról nézve maguk a fém karikák nem is látszottak. Viszont nagy fényerővel bírtak, amire a magas elhelyezésük és a téli időpont miatt szükség is volt.[692] A leleményes megoldás nagyon jól bevált, és a plébánia kérte, hogy a koronázás után is a helyükön maradhassanak a világítótestek.[693] Lechner Györgyi Dénessel közösen tervezte meg a templom kapudíszítését: a főbejárat fölé is egy nagy baldachint emeltek, melynek már fa szerkezete volt és tetejét be is bádogozták, hogy ellenálljon a téli körülményeknek. Ezt is vörös posztóborítással és fehér selyembéléssel látták el, valamint a leomló drapériák eltakarták a faszerkezet tartóoszlopait is.[694]

A koronázás után több művész, köztük a Mátyás-templomot helyreállító Schulek Frigyes is neheztelt a díszletek miatt.[695] A legfőbb kritika a pillérek elrejtése miatt érte Lechnert, mert

[687] Maczó Ferenc 2016: 25.
[688] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XI.
[689] Maczó Ferenc 2016: 27.
[690] Bánffy Miklós 2000: 29-32.
[691] MMÉEK, 1917. 10. szám 89.
[692] MMÉEK, 1917. 10. szám 87. A templom fűtését és világítását Bánó László felügyelte, de a lámpák elrendezése Lechner Jenő ötlete volt.
[693] Maczó Ferenc – Rákossy Anna 2015. 542.
[694] Maczó Ferenc 2016: 32.
[695] Schulek Frigyes és Lechner Jenő viszonya egyébként sem lehetett kiegyensúlyozott, mert Lechner többször is elítélte idősebb kollégájának munkáját, a lőcsei városháza német reneszánsz stílusú átalakítását. Lechner Jenő 1920: 88.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

azok a templom legszebb részei közé tartoznak. De a túl intenzív bíbor színt is kifogásolták, mondván az szinte bujává tette a templombelsőt.[696] Rerrich Béla egy írásában azonban védelmébe vette Lechnert, megmagyarázta, hogy az egész díszletet a világi szertartás koncepciója irányította, az erőteljes színeket pedig a templom boltozatának nagyon élénk festése indokolta, csak így lehetett azokat elnyomni. Bánffy visszaemlékezései szerint egyébként Schuleknek sikerült meggyőzni a legfelsőbb köröket is, hogy a pillérburkolást távolítsák el, de Bánffy vállalta a felelősséget és a helyén hagyatta a függönyöket.[697]

A pogány érzetet nem is annyira a templom funkció háttérbe szorítása és a buja bíbor szín okozták, sokkal inkább a főoltár fölé állított kun sátor. Lechner ezzel a keleties berendezéssel a magyarság eredetére akart utalni. Turáni kutatásai során meggyőződésévé vált, hogy a magyarságot nemcsak a népies, dekoratív elemekkel lehet kifejezni (ahogyan nagybátyja tette), hanem építészeti szerkezetekkel is, mint amilyen a sátor.[698] Meglepő, hogy ezt egy ilyen fontos alkalommal is ki merte nyilvánítani.

A díszletek, dekorációk elkészítésében a rövid idő miatt igen sokan dolgoztak a keze alá, akik munkáját a helyszínen Kovács Lajos, az 1. honvéd gyalogezred tiszthelyettese és a művezető, Szántó Ferenc építész felügyelte. Lechner a minőségi kivitelezéshez kérte Wonaszek Olga és Unghváry Sándor közreműködését is, utóbbi a történelmi uralkodók címereit és a nagy magyar címert festette.[699] A koronázási jelvényeknek helyet adó bársony párnákra Lechner tervei szerint pecsétes táblákat is applikáltak, amiket az építészen kívül Nemes Antal, a Mátyás-templom plébánosa is kézjegyével látott el. A szertartás után a korona és a kard párnája a templom használatában maradt, de egy párnát Lechner Jenő magának is megtartott, amit azután 1959-ben a Papnevelő Intézet könyvtárának ajándékozott. Lechner Jenő munkáját tizenkétezer koronával honorálták,[700] de ennél sokkal nagyobb elismerésnek tartotta, hogy a vendégként meghívott bolgár cár a „Mérite civile" rendjel tiszti keresztjét adományozta neki.[701]

Budapest XX. ker., Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola, 1916-1917.

Lechner Jenő állami elemi népiskolái közül a pesterzsébeti a legkülönlegesebb. Az L alaprajzú, egyemeletes saroképület hosszabbik szára a Pöltenberg utcán áll, ennek ellenére a fő

[696] ÉIÉM, 1917. 1. szám 3.
[697] Bánffy Miklós 2000: 29.
[698] ÉIÉM, 1917. 1. szám 3.
[699] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[700] A Koronázási Ünnepélyt Rendező Bizottság 491/1917. számú levele Lechner Jenőnek 1917. március 11-én. BTM Kiscell, ltsz: 69.201.1. albumban.
[701] Élet, 1924. 5. szám 89.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

traktusnak a Lázár utcai rövidebb szárnyat tekinthetjük, hiszen szélesebb és itt található a főbejárat is. Ebben egy középfolyosóról nyílik két-két tanterem, míg a hosszabbik szárnyban a folyosó oldalt, az udvar felől fut, a négy tanterem tehát az utcai oldalon helyezkedik el.[702] Ugyanez az elrendezés érvényesül az emeleten is, ahová a főbejárat mögötti előcsarnokból vezet fel lépcső.

Az iskola viszonylag kis mérete ellenére eléggé mozgalmas tömegrendszerű: a fő traktusból erőteljesen lép előre egy keskeny rizalit, az oldalszárny végéhez pedig az udvar felől egy félköríves lépcsőház, a szárny folytatásaként pedig a földszintes pedellusi ház tapad. Az iskola és a pedellusi ház közötti átmenetet egy rövid összekötő szakasz biztosítja. Lechner a mozgalmasságot azzal is növelte, hogy a fő szárnyat aszimmetrikussá tette: a rizalitot annak baloldali harmadában helyezte el és a főbejárat még ettől is balra nyílik.

A fehér vakolattal borított homlokzatot széles, kőborítású lizénák tagolják szakaszokra, rajta az utcai oldalon közel négyzetalakú, keret nélküli ablakok nyílnak, melyek szabályos sorolása talán a premodern racionalitás eredménye.[703] Az udvar felől félköríves, a főhomlokzati rizaliton és a pedellusi lakáson pedig csúcsíves záródású ablakok nyílnak – bár utóbbit már csak a tervekről ismerjük, mert a melléképületet átalakították. A kétfajta záródást keverte is a tervező: az oldalszárny végének lépcsőházán ugyanis félköríves ablakok nyílnak, de azokat csúcsíves szemöldökök veszik körül.

A tetőzethez két alternatívát is készített: az egyiken a fő traktust füstlyukas, vízvetős nyeregtető borítja, melynek deszkából készült végoromzatait lombfűrészelt nyílások törik át. A tető igen magas lett volna, benne még egy manzárdszint is elfért.[704] A megvalósult nyeregtető végül jóval alacsonyabb lett, illetve a végoromzatok is elmaradtak, helyettük a tetőgerinc mindkét végét egy-egy pártázatos oromfal zárja. Pártázatos oromzatot kapott az oldalszárny végét a pedellusi lakással összekötő rövid traktus is. Ehhez a szakaszhoz Lechner olyan tervváltozatot is készített, ahol a párták gömbben végződtek volna, ami a motívum első előfordulása az életműben.[705] A rizalit oromzatában a sarokpárták és fecskefarkas párták lépcsőzetes elrendezése a késmárki plébániatemplom tornyával mutat hasonlóságot, ezt a megoldást viszont a Sárospataki Tanítóképzőn már alkalmazta Lechner.

A lábazat terméskőből készült, illetve említést érdemel még a főbejárat előtti indaszerű, áttört műkő korlát is, ami szintén közös elem a sárospataki épülettel. A főhomlokzat baloldalán

[702] BTM Kiscell, XIX/2., ltsz: 66.5.1.
[703] Ritoók Pál 1991: 12.
[704] BTM Kiscell, XIX/2., ltsz: 66.5.10.
[705] BTM Kiscell, XIX/2., ltsz: 66.5.7.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

sgraffito technikával készült felirat hirdette az épület funkcióját. Mivel a magyar címer is szerepelt rajta, a második világháború után eltüntették a feliratot. A rizalit ablakai fölötti lunettában hasonló technikával készült díszek láthatók: a vakolatba csavarodó kacsokat véstek. Ezek félkörívbe komponálása mintha egy ősmagyar életfa lombozatát rajzolnák ki, amelynek a törzsét a keskeny és magas ablakok adják. A színes sgraffito ornamentika azonban hiányzik a homlokzatról, stílus szempontjából tulajdonképpen ez a legfőbb különbség a Sárospataki Tanítóképzőhöz képest. Érdekes, hogy még a belső térben is hasonló berendezést alkalmazott a tervező: a lépcsőházba vezető ajtókat félköríves, illetve kosáríves lunetta is kiegészíti, melyek üvegjeit neoklasszicista jellegű, sugaras osztók tagolják. Ezt azonban nem feltétlen a sárospataki épület hatására tette, hiszen ekkor már a Magyar Nemzeti Múzeum története miatt intenzíven foglalkozott a magyar klasszicizmussal is, amibe teljesen beleélte magát.[706]

Lechner készített tervet még egy melléképület számára is, ami részben gazdasági célokat szolgált, de abban helyezte el a vécéket is. A téglány alaprajzú épületet különböző magasságú tető fedte, oldalait pedig lombfűrészelt nyílásokkal áttört deszka alkotta.

Eme iskolához nagyon hasonló terveket készített korábban Lechner Jenő Hatvanba is, az ottani épület azonban nem valósult meg. Ettől függetlenül bemutatom az egyéb épületeket tartalmazó függelékben.

Kismajtény, Fő út (ma Strada Principala), állami elemi népiskola, 1916.

A Szatmár vármegyei Kismajtényba tervezett állami elemi népiskola stílus tekintetében Lechner 1910 körül tervezett iskolaépületeihez kapcsolódik: a népi építészet szerkezeti megoldásai és ornamentikája jelenik meg rajta, a pártázatok viszont hiányoznak róla.[707] Az L alaprajzú épület hosszabbik szára három tantermet foglal magába, melyek egy zárt tornácról nyílnak, a rövidebb szárban pedig a kétszobás, konyhás tanítói lakást alakította ki a tervező. Utóbbi bejárata a szárny végéhez kapcsolt teraszról nyílik, de a másik traktus tornácát is megemelte a tervező és lépcsőt vezetett fel hozzá.

Az eredeti tervek szerint a népi építészet legkarakteresebben a tetőzeten érvényesült volna (de sajnos végül nem így valósult meg): mindkét traktust kontyolt nyeregtető koronázta volna, melyeken néhány füstlyukat is nyitottak. A hosszabbik szárny egy csonkakontyos, vízvetős oromzattal nézett volna az utcára és ez tekinthető a főhomlokzatnak. Elsősorban a rendkívül összetett tetőzetnek köszönhetően az épület tömegrendszere igen változatos: a traktusok végén a tetőgerinc alacsonyabban futott, ami a kontyokra is igaz volt. Az alacsonyabb tetőt az is

[706] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[707] MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 1. doboz, ltsz. 91.18.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

indokolta, hogy a szárnyak végei elkeskenyednek. A mozgalmasságot fokozza a tanítói lakás enyhe előre léptetése is, mely így rizalitot képez az utcai fronton. Figyelmet érdemel annak baloldala, melyet keskeny sarokhomlokzattal levágott a tervező.

A homlokzat sem monoton, egyenesen és félkörívben záródó ablakok is láthatók a terveken, utóbbiak nagy része a tornáchoz engedi be a fényt. Félkörívesen záródik még a tornác kapuja is. Anyagát tekintve is változatos az épület: a lábazatot – egészen az ablakok könyöklőpárkányáig – terméskő borítja, fölötte valószínűleg vakolatot képzelt el Lechner.

Az iskolát 1916 elején kezdték építeni, a kivitelező Tatorján István volt.[708] Viszont a fentebb bemutatottnál egyszerűbb változat valósult meg, mely szerkezetében jobban hasonlít a kóspallagi iskolához. Ugyanúgy L alaprajzú, de itt a főútra merőleges traktus a szélesebb. Teteje magasabb a másik szárnynál, de a jelenlegi állapot szerint nincsenek rajta igazán a népi építészethez kapcsolódó elemek, egyszerű kontyolt nyeregtető borítja. Ugyanez igaz a másik szárnyra is. A homlokzat se tartogat különösebb művészi megoldásokat.

Budapest V. ker., Március 15. tér, Medgyaszay Színház az Osztálysorsjáték palotában, 1918.

Bár 1918 legelején még javában dúlt az első világháború, Vámos Árpád már a békére gondolva egy új színház alapításába fogott. A kétmillió koronás anyagi hátteret az egyik jómódú barátja tudta biztosítani,[709] neje, Medgyaszay Vilma – aki ünnepelt színésznő volt és még Ady Endre is írt róla verseket[710] – pedig a nevét kölcsönözte a vállalkozásnak.[711]

Úgy gondolták, hogy a Kőrössy Albert Kálmán és Sebestyén Artúr tervezte Eskü (ma Március 15.) téri Osztálysorsjáték palota megfelelő helyszín lesz e célra és sikerült is megegyezniük az újdonsült tulajdonos Alberti Imrével, aki 1918 januárjában vásárolta meg az épületet a Magyar Királyi Osztálysorsjáték Részvénytársaságtól.[712] A terveket elkészítésére Lechner Jenőt kérték fel, aki 1918 februárjában szerkesztette meg azokat, bár novemberben még némileg módosított rajtuk. A lapokon egyébként szerepel még Karos Ferenc okleveles építész aláírása is.[713] Lechnernek igazi kihívás lehetett ez a feladat, hiszen a palota eredeti belső berendezését nagybátyja terveze.[714]

[708] ÉIÉM, 1916. 6. szám 35.
[709] Színházi Élet, 1918. 49. szám 7.
[710] A Zozó levele és a Kató a misén című versek szólnak róla. Baldavári Eszter 2021: 38.
[711] Figaro, 1918. 9. szám 13.
[712] Baldavári Eszter 2021: 37.
[713] BFL XV.17.d.329 hrsz. 23860
[714] Gerle János 2003: 183.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A színház a négyemeletes épület pincéjét, földszintjét és első emeletét foglalta el, bejárata pedig az Eskü (ma Szabad sajtó) úti homlokzat középtengelyében kapott helyet.[715] Az utcáról két, egymásból nyíló előcsarnokon (foyer) keresztül lehetett eljutni a nézőtérhez, ami az épület tetővel fedett belső udvarát – az egykori sorsolási termet – töltötte ki. Az első emelet fölött húzódó kontyolt nyeregtetőt a palotával együtt építették be, az tehát nem Lechner Jenő műve. A nézőtérhez karzat és páholyok is tartoztak, melyekhez az emeleti előcsarnokból vezetett az út. Ez rövidebb volt a földszintinél, nem ért el az Eskü úti falig, ezért pillérek támasztották alá és mellvédkorlát határolta. A színpadot Lechner az épület déli, vagyis Duna utca felőli végében helyezte el.

A belső tér kialakítása erősen elütött a neobarokk homlokzattól, azt ugyanis Lechner Jenő palatinus stílusban tervezte,[716] mellyel a megelőző években, a Magyar Nemzeti Múzeum történetének feldolgozása során foglalkozott. Visszaemlékezése szerint teljesen beleélte magát József nádor korának hangulatába, ezért döntött a klasszicizmusnak eme helyi változata mellett.[717] A palatinus stílus ráadásul magában foglalja az empire-t is, a színházban pedig ilyen részleteknek is adott helyet. Ugyanakkor újklasszicista vonások is felfedezhetők benne, hiszen közeli rokonságban állt például Gunnar Asplund stockholmi Skandia Filmszínházának belső kialakításával.[718] Ezeken túl Lechner talán azért is döntött a klasszicizáló stílus mellett, mert azzal utalni tudott a színjátszás ókori görög hagyományaira.

Az épületbe lépve egy két szint belmagasságú előcsarnokba vezetett az út, melynek zöld oldalfalait hatalmas, toszkán pilaszterek fogták át. Ezután egy földszintes előtér következett, melynek mennyezetét szintén zöld színű toszkán oszlopok tartották és az onnan induló lépcsőházat is zöldre festették. Utóbbi félkörívet rajzolva az emeleti foyerba vitt fel. Az előcsarnok padlóját négy, táncospárokat ábrázoló mozaik díszítette, melyek különböző korszakokat képviseltek: egy ókori táncospár, egy középkori lovag a menyecskéjével, egy rokokó pár, valamint egy modern szalontáncos pár volt látható.[719] Szintén a színjátszásra utaltak az emeleti előcsarnok korlátja alatt sorakozó maszkok is. Az ablakokat és a pénztárt igen hangsúlyos szemöldökpárkány emelte ki, melyeket sásleveles fejezetű féloszlopok tartottak. Az elegáns ruhatári asztalok fekete intarziás cseresznyefából készültek. A nézőtérbe három tükörüvegajtó vezetett, melyek külső oldala zöld, belső pedig aranysárga volt, igazodva a falak

[715] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.54.1.
[716] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.54.36.
[717] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[718] Ritoók Pál 1991: 12.
[719] Figaro, 1918. 9. szám 14.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

színéhez. A berendezés e darabjai stílusukban a neo-empire-hoz állnak közelebb,[720] a nézőtér páholyait díszítő egyiptizáló fejek pedig egyértelműen onnan származnak.[721]

A nézőtéren háromszáznegyven fő foglalhatott helyet, akik az előadások előtt és után gyönyörködhettek a rendkívül elegáns berendezésben. A sárga tapétás oldalfalakat pálmaleveles fejezetű falpillérek tagolták öt-öt szakaszra, rájuk pedig stílusos falikarokat szereltetett a tervező: faragásuk gyertyára hasonlított, hiszen oldalukon mintha faggyú folyt volna.[722] A fejezetekkel egyvonalban húzódott egy reliefekből és pannókból álló fríz, melynek sárga-fehér domborműveit Füredi Richárd, az allegorikus jeleneteket ábrázoló festményeket pedig Unghváry Sándor készítette.[723] E díszítősort talán azért helyezte a pilaszter fejekkel egyvonalba – és tért el szándékosan a klasszikus szabályoktól –, hogy egyéni hangot adjon művének.[724]

A nézőtér bejárat felőli végében, a páholyok alatt karzat húzódott, melynek mellvédjét szintén reliefek és egy pannó töltötte ki: a két dombormű a görög komédiát és tragédiát jelképezte, a festmény pedig ekhós szekéren utazó vándorszínészeket ábrázolt. Az alakok között felismerhető volt Medgyaszay Vilma és Vámos Árpád is.[725] A nézőtér mennyezetének széleit kazettásan képezte ki a tervező, közepére pedig egy nagy átmérőjű, kör alakú mezőt helyezett, melyet Unghváry Sándor pannója töltött ki. A festmény egy kör alakú abroncs csillárt fogott körül, ahhoz hasonlót, mint amit Lechner a Mátyás-templomban alkalmazott IV. Károly koronázásakor. Az abroncs által közrefogott felületbe építették be a szellőzőrendszer kivezetőjét, melyet természetesen művészi kivitelű rács rejtett el.[726]

A színpad hét méter széles, öt méter magas és kilenc méter mély volt, két oldalról pálmaleveles fejezetű pilaszterek fogták közre, fölötte pedig négy relief és három pannó sorakozott felváltva. A domborművek a színházban előadott műfajokat ábrázolták: Szentiványéji álmot mint tökéletes színdarabot, a Don Juant mint tökéletes operát, Hoffmann meséit mint tökéletes operettet valamint egy balettet. Közöttük pannókon a felhő, a Nap és az éjszaka jelent meg. A színpad függönye bíborvörös volt ugyan, de az azt körülölelő drapéria a nézőtérhez illeszkedően sárga. A függönyt pompeji modorban függőleges aranyhímes levelek osztották

[720] Színházi Élet, 1918. 49. szám 7.
[721] BTM Kiscell, ltsz: 69.200.1/11.
[722] Figaro, 1918. 9. szám 14.
[723] A művészek között megemlítendő még Mirkovszky Gézáné is, aki pedig a függönyapplikációkhoz készített vázlatokat. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[724] Korábban, az 1916-os Erzsébet-emlékmű pályázatán is tudatosan az antik arányrendszertől eltérő ión oszlopokat alkalmazott és e találmányára büszke is volt. Ritoók Pál 1991: 12.
[725] BTM Kiscell, ltsz:69.200.1/6.3
[726] BTM Kiscell, III/10., ltsz.: 66.54.13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szakaszokra és még színes selyemfigurákat is varrtak rá.[727] A színpad hátsó részébe a legmodernebb körhorizontot építették, mellyel bármilyen égbolt illúzióját vissza lehetett adni. A színház kiszolgáló helyiségei a színpad alatt kaptak helyet, annak jobb oldalán pedig két emeletsorban összesen tizennégy, fehér bútorokkal berendezett öltöző sorakozott.

A felsorolt könnyed, játékos jelenetek nagyon közel álltak a tervező vidám habitusához, saját bevallása szerint ez volt egyik legkedvesebb alkotása,[728] melyet a kritika is pozitívan fogadott: „*Nemes anyag, művészi elgondolás, előkelő pazarlás. (...) Az előcsarnok zöld dór oszlopai, a mozaikpadló kirakott táncos-képei kellemesen hangolják a nézőt a színházi est meghitt gyönyörűségéhez. A nézőtérnek van egy nagy hibája: annyira leköti a néző figyelmét, hogy alig juthat belőle – a színpadnak.*”[729] A zöld és sárga színek azon az albumon is visszaköszönnek, amelyet erről az alkotásáról állított össze.[730]

A nemzeti érzelmű építésznek azért is lehetett kedves ez a munka, mert abban csak magyar anyagokat alkalmazott és magyar szakemberek dolgoztak rajta.[731] A kivitelezés azonban nem volt zavartalan, a lakókkal a füstelvezetés és a pincék használata miatt is konfliktusba került. Az építkezés ettől függetlenül gyorsan haladt, mindösszesen fél év alatt elkészültek vele és november 10-én már itt tudott próbálni az újdonsült társulat.[732] A nyitóelőadást – Émile Paladilhe *A vándor* című verses operáját – 1918. december 17-én tartották, amit Vámos új ötlete, a műfajok sokszínűsége értelmében még aznap az *Incidens az Ingeborg hangversenyen* című dráma, valamint *A háztűznéző* című operett követett.[733] Ezek díszletét is Lechner Jenő tervezte.[734]

A Medgyaszay Színház sajnos igen rövidéletű lett, a kaotikus politikai-társadalmi viszonyok 1919 őszén már meg is szűnt a teátrum.[735] Az év novemberében Dunaparti Színház néven ugyan újjáalakult, de gazdaságtalansága miatt 1921-ben mozivá alakították Végh Gyula tervei szerint. Ez ugyan még nem jelentette Lechner művének megsemmisülését,[736] de a második világháborúban szenvedett sérülései miatt már lebontották az épületet.

Lechner színházak iránti vonzódását remekül jelzi, hogy 1919-ben egy másik emblematikus épületbe, a nagybátyja által tervezett MÁV Nyugdíjintézeti bérházba is rajzolt

[727] BTM Kiscell, III/10., ltsz.: 66.54.35. és Színházi Élet, 1918. 49. szám 8.
[728] Lakatos Mihály (et. al.) (szerk.) 1930: 198.
[729] Köztársasági Újság, 1918. december 13.
[730] BTM Kiscell, ltsz.: 69.200.1
[731] Figaro, 1918. 9. szám 14. és Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XII.
[732] Figaro, 1918. 9. szám 2.
[733] Köztársasági Újság, 1918. 27. szám 7.
[734] Pesti Napló, 1918. 297. szám 9.
[735] Baldavári Eszter 2021: 40.
[736] Fehérvári Zoltán szerk 2001: 181.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

színházterveket.[737] A következő években pedig a lebontott Nemzeti Színház helyén létesítendő Nemzeti Mozgóképszínházhoz készített terveket (1920-1921), melyeket az egyéb épületeit tartalmazó függelékben részletesen bemutatok.

3.2. Az első világháború végétől a nagy gazdasági világválságig (1918-1929)

Budapest I. ker., Ostrom utca 5., Lukács Jenő villája, 1921-1922.

Lukács Jenő egy villamos alkatrészeket (transzformátorokat, generátorokat) szerelő gyár tulajdonosa volt, aki 1916-ban vásárolta meg a budai Vár tövében, az Ostrom utca – Ápolda (ma Fiáth János) utca – Ilona (ma Szabó Ilonka) utca – Linzi lépcső által közrefogott tömb legdélibb telkét, mely a Bécsi kapura nézett.[738] Ezen állt egy nagyméretű lakóház is, amit még egy bizonyos Liedemann Emil, a Magyar Királyi Országos Építészeti Igazgatóság vezetője tervezett és épített saját családja számára 1863-ban. Az adásvételkor több család is lakta, ennek ellenére Lukács elhatározta, hogy lebontatja és helyére egy reprezentatív villát építtet. Erre engedélyt viszont még évekig nem kapott, mígnem az 1920-as évek elejére az épület állapota nagyon leromlott és életveszélyessé nyilvánították. Nem bontották le viszont teljesen, alapfalait meghagyták. Lukács a tervezési feladatokkal Lechner Jenőt bízta meg, aki a rajzokat már 1921-ben elkészítette. Az épülethez felhasználta a korábbi lakóház maradványait, térrendszerét viszont derékszögben elfordította, így hossztengelye észak-déli irányú lett. Ezenkívül kisebb tereket hozzá is toldott a házhoz, melyek harmonikusan illeszkednek az összképbe.

A telek észak, vagyis az udvar felé erősen lejt, amihez az épület remekül alkalmazkodik: hátrafelé lépcsőzetesen szűkül és egyre alacsonyabbá is válik. Alaprajzában felismerhető egy téglalap alakú mag, melyhez az említett kiegészítő terek illeszkednek: ezek az Ostrom utca felől szélesebbek, hátrafelé haladva pedig egyre keskenyebbek. Így a villa déli oldala közel kétszer olyan széles, mint az északi, mert előbbihez ráadásul nemcsak nyugatról, hanem keletről is tapad egy épületrész. Tulajdonképpen a leghátsó traktus is egy ilyen toldalék: a villa északi oldalából egy félköríves alaprajzú veranda lép hátra. [739]

Az épület tömegrendszere is követi a fokozatos szűkülést: az utcafronti traktus az alagsorral együtt háromszintes, míg az udvar felől a terepviszonyok miatt már nincs alagsor se, csak a földszintes veranda.[740] A kiegészítő épületrészek tetején viszont csak nyitott terasz található, így a villa oldalai is alacsonyabbak a középső magjánál. A házat egy nagyon lapos

[737] Lechner Jenő önéletrajza. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[738] Branczik Márta – Ferkai András 2018: 11.
[739] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.45.6.
[740] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.45.13., 66.45.16.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

sátortető zárja, bár egy alternatív terv szerint az utcai traktusra meredekebb sátortető is kerülhetett volna így még tovább növelve a különbséget az épület északi és déli vége között.[741] Ez talán az épített környezethez való alkalmazkodás miatt sem valósult meg: csak a lapos tetővel tudott szerencsés átvezetést nyújtani a szomszédos Grünwald-villa korai modern épületeitől (Ostrom utca 1., tervező: Vágó József, 1914-16) és a Gulden–Enyedi-villa tornyos tömegétől (Ostrom utca 3., tervező: Schubert Kristóf, 1884) a másik oldalon álló, akkor még beépítetlen telkek felé.[742]

A villa földszintjén voltak a nagyobb, közösségi helyiségek: középen egy L alaprajzú, kétszintes belmagasságú terem, mely a terveken hallként szerepel. Mellette, a villa keleti oldalán kapott helyet egy szalon és az ebédlő, a déli oldalon pedig a dolgozószoba. A ház alagsorában pince, mosókonyha, a központi fűtés kazánja valamint a házmester lakása helyezkedett el. Illetve az udvar felől, az ide levezető főlépcsőhöz kapcsolva egy nagyméretű télikertet is kialakítottak, amely három darab kétszárnyú, üvegezett ajtóval nyílt a kertre. A télikert a régi korok sala terrena termeinek modern parafrázisaként fogható fel, kapcsolatot teremt az épületbelső és az udvar között.[743] A hallból egy elegáns falépcső vezetett fel az emeletre, ahol a hálószobák sorakoztak, kivéve a ház uráét. Ő ugyanis a korabeli nagypolgári szokásoknak megfelelően a földszinten aludt, [744]a dolgozószoba melletti hálóban. Fürdőszobát az emeleten és a földszinten is kialakítottak.

Míg a korábbi épületnél a főhomlokzat a Linzi lépcső felé nézett, Lechner Jenő azt az Ostrom utca felé fordította[745] és természetesen stílusát is a saját elképzelései alapján határozta meg: neoklasszicista lett. Magánépítkezésről lévén szó, a kulturális kormányzat historizáló stílusok iránti preferenciája nem különösebben érintette és úgy tűnik, hogy Lechner itt nem is a magyar klasszicizmust elevenítette fel, az épület inkább az egész Európában divatos újklasszicizmushoz köthető. Mivel a stílus főleg Skandináviában hódított, Lechner is az északi klasszicizmusra támaszkodott.[746]

A romantikus helyszínhez nem feltétlenül ez a stílus volt a legszerencsésebb választás, de Lechner ügyesen ötvözte a neoklasszicista szimmetriát a romantikus aszimmetriával. A főhomlokzat háromtengelyes magja – melyet toszkán fejezetű pilaszterpárok tagolnak – teljesen szabályos, az ehhez keletről és nyugatról tapadó teraszos tömegek viszont eltérő

[741] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.45.11.
[742] Branczik – Ferkai 2018: 30.
[743] Branczik – Ferkai 2018: 30.
[744] Branczik – Ferkai 2018: 28.
[745] Branczik – Ferkai 2018: 25.
[746] Ferkai András 2001: 60.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

méretűek, így az összkép mégis aszimmetrikus. A középső mag és a toldalékok összetartozását a hasonló formák jelzik: a teraszok pergoláit tartó pillérek emlékeztetnek a pilaszterekre, bár jóval kisebbek azoknál és tégla burkolja őket.

Az ablakok többsége egyenes záródású, csupán a keleti oldalhomlokzaton látható néhány félköríves záródású ablak. A klasszicizáló jelleget hangsúlyozzák a főhomlokzati pilaszterek közötti falszakaszokban elhelyezett kör alakú domborművek, melyek Pásztor János munkái.[747] Említésre méltó még a hátsó terasz alacsony mellvédkorlátja is, melyet geometrikus formákkal élénkített a tervező. A főhomlokzat földszinti ablakait is finom vonalú kovácsoltvas rácsok védik.[748]

A főbejárati tölgyfakapu felületét kazettásan képezte ki és az egyes mezőkbe fa gyémántokat és korongokat helyezett, melyek a várkapuk vasalásait rögzítő szegecsek felnagyított másaiként értelmezhetők. Lechner előszeretettel alkalmazta ezt a megoldást, mellyel vélhetőleg a pártázatos reneszánsz várkastélyokra akart utalni, így adva magyaros színezetet az épületeknek. Ez nem feltétlenül érezhető ki belőle, a masszív kapuk azonban biztonságot sugároznak.

Lukács számára a reprezentáció nemcsak homlokzat esetében volt fontos, hanem a belső terekben is, hiszen vélhetően illusztris vendégeket is fogadott. Ezért Lechner a hallt átlósan négyzethálós gipszmennyezettel fedte, az oldalfalak lábazatát sötétre pácolt kazettás lambériával, efölött pedig virágmintás tapétával díszítette. A sarokban egy kandallót is kialakított, melyet téglafalazat vett körül, rajta pedig Ligeti Miklós szobrászművész majolika domborművei emelték a terem fényét. [749] Az egyik oldalon fülkét is mélyített a falba a tervező, hogy oda szobrot állíthasson a tulajdonos. E központi helyiséget összességében romantikusnak nevezhetjük, ellenben a szomszédos szalon a homlokzathoz illeszkedve klasszicizáló. Itt is volt egy kandalló, amit viszont fehér márványból készítettek és a lábazatot borító lambéria is fehér színű lett. A szalon legfőbb éke Unghváry Sándor köralakú, allegorikus mennyezetfestménye volt, melynek pontos témáját sajnos nem ismerjük. Ő végezte a télikert pompeji modorú kifestését is:[750] egy tervvázlat szerint – amely Lechner Jenő hagyatékában maradt fenn –

[747] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[748] Ferkai András 1995: 53.
[749] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[750] Budai Napló, 1922. december 16.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

nagyméretű, zöld színű mezők tagolták a falakat, melyeket piros díszszegélyek fogtak körül.[751] A mezők közepében nőalakok láthatók.[752]

Lechner Jenő minden bizonnyal egyeztetett Lukáccsal a villa díszítéséről, ezért volt itt kénytelen szinte teljesen mellőzni a magyaros motívumokat. Pár fennmaradt rajz szerint stilizált tulipánokat, rózsákat és vitézkötésre emlékeztető, tekergő indákat azért szeretett volna elrejteni a falakon, de nem tudni, hogy ezeket valóban megfestették-e.[753]

Az épület páratlan elhelyezkedése és a panoráma miatt nem csoda, hogy három oldalon is kialakítottak egy-egy teraszt, melyek közül a legnagyobb a kert felé nézett és az épület teljes szélességében húzódott. A kert hátsó részében, az alsó szomszéd telekhatáránál 1925-ben virágházat is építettek.[754]

A korábbi lakóház bontását, valamint Lukács villájának kivitelezését Havas Sándor építőmester vállalata végezte. Valójában már 1921-ben hozzálátott a bontáshoz és építéshez, annak ellenére, hogy erre az engedélyt csak 1922 októberében kapták meg. Ennek köszönhetően viszont 1922 decemberében már fel is avatták az új villát. [755]

Chicago, Chicago Tribune felhőkarcolójának pályaterve, 1922, Warga Lászlóval és Nendtwich Andorral

A Chicago Tribune az Amerikai Egyesült Államok egyik legrégibb napilapjaként 1922-ben ünnepelte alapításának hetvenötödik évfordulóját. Ebből az alkalomból reklámfogás gyanánt nemzetközi pályázatot hirdetett egy új székház, egy felhőkarcoló tervezésére. El is érték kívánt céljukat, hiszen nagy figyelem irányult rájuk: világszerte huszonkét különböző országból több mint kétszázhatvan tervet adtak be.

Lechner Jenő is elindult a megmérettetésen, a pályamunkát Warga Lászlóval és Nendtwich Andorral közösen készítette. Bátor módon nem vette figyelembe az amerikai helyszínt, önmagához akart hű maradni, ezért a tervet pártázatos reneszánsz stílusúnak rajzolta. A magas felhőkarcolót több egymásra helyezett, lépcsőzetesen szűkülő hasábból állította össze, legfölül pedig egy magyaros boglyasisakkal zárta.[756] Az egyes szinteket pártázattal tette magyarossá: az alsó, tizenegyemeletes és hattengelyes hasábot nagyobb sarokpárták, valamint a Sárospataki Tanítóképzőn is alkalmazott, aediculás párták sora koronázza. Ehhez az épülethez

[751] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.45.31.
[752] BME Rajztár, ltsz: 103394-103396
[753] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.45.31-32.
[754] Branczik – Ferkai 2018: 13. és BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.45.33.
[755] Budai Napló 1922. 761. szám 1.
[756] BTM Kiscell, XIX/6., ltsz: 66.79.2.2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

köti még egyébként a boglyasisak is. A középső, kilencemeletes és háromtengelyes hasábon a sarokpárták között már csak egyetlen félköríves-fecskefarkas pártának jutott hely, míg a legfelső hasábon a sarokpárták fecskefarokként egyesülnek, körülfogva a sisakot. Ezek a magasba mutató, kecses párták igazából jól is illeszkednek a felhőkarcoló vertikális elrendezéséhez, bár a kapuzat tetejére helyezett lépcsőzetes-pártázatos faliépítmény már idegenül hat az épületen.[757]

A pályázatra érkezett 263 terv közül csupán hármat díjaztak, viszont harmincnégyet dicséretben részesítettek.[758] Ez utóbbi csoportba tartozott Lechner Jenő terve is: Mention Honorable oklevelet kapott. A pályamunka elkészítésében Warga és Nendtwich mellett Unghváry Sándor volt még segítségére, aki annak kifestését végezte. A bíráló bizottság dicséretben részesítette még Lechner Loránd és Kautzky Tivadar közös tervét is. Nagy eredménynek számított, hogy kis hazánkból két pályatervet is kiemeltek.[759] Toroczkai Wigand Ede szerint Lechner Jenő sikere is azt jelzi, hogy a külföld is csak a nemzeti sajátosságainkat értékeli, nem pedig *az ő kultúrájuknak üres interpretálásait.*[760]

Budapest V. ker., Néprajzi Múzeum pályaterve, 1923, Warga Lászlóval

A Magyar Nemzeti Múzeumon belül 1872-ben jött létre a Néprajzi Osztály, mely a későbbi Néprajzi Múzeum alapját képezte. [761] A Nemzeti Múzeum épülete a gyűjtemények folyamatos gyarapodása miatt már a 19. század végére szűknek bizonyult, ezért 1892-ben a Várkert Bazárba szállították a néprajzi anyagot, ahol azonban a nem megfelelő körülmények miatt csak egy évet töltött. A következő otthona egy Csillag utcai bérház volt, ahol viszont annyira megemelkedett a bérleti díj, hogy 1905-ben inkább egy kevésbé alkalmas, de nagyobb épületbe, a városligeti volt Iparcsarnokba vitték át.[762] Ennek állapota sem volt megfelelő, ezért már az 1910-es évek elején szóba jött egy új épület emelése a Rákóczi út – Dohány utca – Múzeum körút határolta telken, de ez az anyagi háttér híján csak ötlet maradt.[763] Az 1920-as évek elején azután a rozoga épületet két vihar is komolyan megrongálta, 1921-ben és 1922-ben

[757] BTM Kiscell, XIX/6., ltsz: 66.79.2.3.
[758] Chicago Tribune, 1922. december 3. és ÉIÉM, 1923. 1. szám 3. A beérkezett terveket 1923-ban egy könyv formájában is publikálták *The International Competition for a New Administration Building for the Chicago Triubune MCMXXII* címmel.
[759] Chicago Tribune, 1922.december 10.
[760] Élet, 1924. 5. szám 89.
[761]Hoffmann Tamás 1972: 5.
[762] Granasztói Péter 2015: 37.
[763] Granasztói Péter 2015: 42.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

ablakokat törtek be a lehulló cserepek, melyek azután a kiállítás vitrinjeiben is kárt tettek. Ez hatalmas botrányt kavart és a gyűjtemény számára a közvélemény új épületet követelt.[764]

Ennek köszönhetően a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium már 1921-ben, az első vihar után elkezdett foglalkozni egy új épület tervezésének előkészítésével. A szervezést Kertész K. Róbert miniszteri tanácsosra bízták, akit külföldi néprajzi múzeumok megvizsgálására is kiküldtek. A második vihar után pedig a Minisztérium azzal is hangsúlyozni akarta az ügy iránti elkötelezettségét, hogy felajánlotta a Klotild (ma Stollár Béla), Honvéd, Balaton és Falk Miksa utcák által határolt telket a múzeum számára, melyet eredetileg a saját új épületének szánt volna.[765] E helyszínt azonban szaklapok kritizálták, mert a magas házak közé beszorított épületek általában nem tudnak festői hatást elérni, ami pedig egy múzeumépületnél fontos lenne.[766]

Kertész K. Róbert és Bátky Zsigmond – a múzeum igazgatója – vezetésével 1922 novemberére elkészült az új múzeumépület tervezési programja, majd az Országos Magyar Gyűjteményegyetem 1922. december 15-i ülésén a miniszter előterjesztése alapján hivatalosan is az új épület emelése mellett döntöttek[767] és arra meghívásos tervpályázatot írtak ki 1923. május 1-ji határidővel. A zártkörű jelleget az épület országimázs célja miatt sokan helytelenítették, [768] bár a részvételért járó díjazás nem állt arányban a ráfordított munka mennyiségével.[769] A felhívott építészek Györgyi Dénes, K. Császár Ferenc, Almási Balogh Lóránt, Lechner Jenő – Warga László, Kotsis Iván, Kiss László, Medgyaszay István, Láczai-Fritz Oszkár, Árkay Aladár, Hikisch Rezső, valamint Jánszky Béla – Toroczkai Wigand Ede párosa voltak. E névsorból azt látszik, hogy ha nem is volt etikus a kiírás, de a Minisztérium komoly versenyt szeretett volna, ami meg is valósult, minőségi tervek születtek.[770]

A tervezési programban a hamburgi néprajzi múzeum mintájára szabták meg a kiállítóterek paramétereit: nagy részüknek 300 négyzetméter alapterületűnek és 6,5 méter magasnak kellett lenniük. Ezekben kapott volna helyet az állandó kiállítás és összetartozásukat azzal is ki kellett fejezni, hogy háromhajós rendszerben voltak elrendezendők. Az időszaki tárlatoknak a 400 négyzetméteres lépcsőcsarnokot szánták, de az 1500 négyzetméteres díszudvart is használták volna ilyen célra. A bejárat mögötti előcsarnoknak 120 négyzetméteresnek kellett lennie. Ezenkívül kisebb terekben laboratóriumot, ládaraktárt,

[764] Selmeczi Kovács Attila – Szabó László (szerk.) 1989: 15.
[765] Granasztói Péter 2015: 46.
[766] Vállalkozók Lapja, 1923. október 17.
[767] Granasztói Péter 2015: 47.
[768] Sós Aladár 1923: 3.
[769] Vállalkozók Lapja, 1923. 42. szám 2. (október 17.)
[770] ÉIÉM, 1923. 37-38.szám 124.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

fényképező termet és a múzeum működéséhez szükséges egyéb helyiségeket kellett kialakítani. Abban is a német példa követését láthatjuk, hogy a Klotild utcai főhomlokzat elé egy kisebb kert létesítését írták elő, mely akár kiállítási helyszínként is használható lenne.[771]

Lechner és Warga mindenben a program feltételeihez igazodott a tervezés során. Egy téglalap alaprajzú épületet szerkesztettek, ami két eltérő méretű belső udvart foglal magába, így az épületegyüttes aszimmetrikus.[772] Központja a Klotild utcai traktus jobb harmadára helyezett, négyzet alaprajzú tömb, melynek sarkaihoz egy-egy kör alapú lépcsőház csatlakozik. Itt nyílik a főbejárat, ahonnan egy oszlopokkal tagolt aulába jutunk. A központi tömbből balra és jobbra is indul egy-egy szárny, melyek sarkaiból félkörívben záródó rizalitok lépnek előre. A jobboldali, kisebb épületrészt – melynek közepén a szűk, üzemi udvar kapott helyet – a múzeumi munka céljára rendezte be, a kiállítóterek pedig a baloldali, nagyobb épületrész helyiségeiben lettek volna, melyek a díszudvart fogták volna körül.

Az épület tömegrendszere is aszimmetrikus, illetve eléggé mozgalmas is: a központi tömböt egy kiugróan magas, csúcsos boglyakupola koronázza, a tömb sarkaihoz tapadó, nyolcszög alaprajzú bástyák viszont lapostetősek.[773] A szárnyakat többnyire kontyolt nyeregtető zárja, melyből több helyen haránttető is nyílik. A főbejáratot egy tornácos előcsarnok rejti magában, melynek nyílásai trapézzáródásúak, korlátjának mellvédjét pedig körökből képzett rács töri át. Ez a megoldás találóan utalt az épület funkciójára is, mivel a veranda a magyar népi építészet kedvelt fogása. A verandát kontyolt félnyeregtető fedi, ami a székelykapukra emlékeztet és a hasonlóságot a zabéfák ornamentális faragása is fokozza. A főhomlokzathoz készült egyik terv szélére Lechner egyébként egy kisebb székelykaput is rajzolt.[774] A veranda trapéz nyílásai talán a finn nemzeti romantika hatását tükrözik. Érdekes még a jobboldali traktusból előre lépő rizalit tetején kialakított pergolás terasz is. Lechner visszaemlékezései szerint az volt a céljuk, hogy a turáni karaktert a tér- és tömegrendszerrel is hangsúlyozzák.[775] Ebből tehát az következik, hogy az aszimmetriát tekintették az ősi építészet egyik legfontosabb jellemzőjének.

A turanizmust azonban a változatos pártázat és a csúcsíves záródású ablaknyílások képviselik igazán. A tervezők mind a központi tömb, mind a csatlakozó traktusokra nagyméretű sarokpártákat állítottak, a baloldali traktus pártázata pedig a bethlenfalvi kastélyét követi. A központi tömb oromzatát lépcsőzetes elrendezésű pártázat alkotja, amely ugyanúgy a késmárki

[771] Granasztói Péter 2015: 48.
[772] Magyar Építőművészet 1924. 1-3. szám 9.
[773] Magyar Építőművészet 1924. 1-3. szám 8.
[774] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.102.
[775] Lechner, Jenő 1930a: 37.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

plébániatemplom tornyára utalhat vissza, mint a Sárospataki Tanítóképző kapuja fölötti faliépítmény. A csúcsíves záródású ablakok minden traktusnak a legfelső emeletén sorakoznak, illetve a központi tömbön több szinten is láthatók, különböző méretben. Ennek közepén, a tornác fölött egy hatalmas, csúcsíves ablak is nyílik, melynek méretéhez illően vastag a béllete is, tulajdonképpen a kapuzat folytatásának tekinthető. A turáni kapukultusz első megjelenése ez Lechnernél, korábban nem hangsúlyozta ennyire a bejáratot egyik épületén sem. Rendkívül érdekes párhuzam, hogy Németországban ebben az időben indul a templomépítészet expresszionista megújítása, melynek során az építészek szintén hatalmasra nagyított csúcsíveket alkalmaztak. Bár ők ezzel az egyház középkori hagyományaira utaltak, míg Lechner a magyarság pogány, keleti eredetére. Formáját tekintve a Múzeum kapujához legközelebb a berlini Hohenzollerplatzon épült evangélikus templom bejárata áll, melyet a Fritz Höger irodájában dolgozó Ossip Klarwein tervezett 1930 és 1933 között.[776]

A Néprajzi Múzeum tervén a csúcsívek magasba törésére jól rímel a homlokzatok keskeny, függőleges szakaszokra tagolása és a csúcsos kupola is, mely a honfoglalás kori sisakok formáját követi.[777] Bár bizonyos kritikák szerint a kupola nem illeszkedik szervesen az épülethez, valamint körülötte a pártázat is túlságosan sűrű, zsúfolttá teszi a középrizalitot.[778] Más kritikák szerint viszont a pályázaton szereplő tervek közül azért Lechneréké volt a legjobb, mert egyszerre igazodott a környező épületekhez (nagy tömegekből építkezett), valamint a pártázatos megjelenésével festői hatást is elért.[779] Tekintve, hogy az épületnek a keleti eredetű magyar nép művészetét kellett magába foglalnia, így az épület szinte maga is beillett a kiállított tárgyak sorába.

A központi tömb épületen belüli elhelyezése és a rajta álló kupola óhatatlanul is eszünkbe juttatja az Iparművészeti Múzeumot, a nagybáty mesterművét. A bíráló bizottság azonban kifogásolta a kupola formáját, mondván, annak felépítése nem felel meg a mi klimatikus viszonyainknak. Valószínűleg ezt is a keleties sátor asszociáció kedvéért tervezte olyan hegyesre.[780] Belső elrendezésével kapcsolatban egyáltalán nem fogalmaztak meg negatív észrevételt, sőt kifejezetten dicsérték a praktikus beosztását.[781] A sajtóban megjelent vélemények többsége is elismeréssel szólt ugyan a tervről, de a megvalósíthatóságával

[776] Somogyi Antal 1933: 78.
[777] Keserü Katalin 2018: 117.
[778] Sós Aladár 1923: 4.
[779] Vállalkozók Lapja 1923. 42. szám 2. (október 17.)
[780] Bár a kupola önmagában is a sátor jelentésével bír. Mojzer Miklós 1971: 9.
[781] Granasztói Péter 2015: 55.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

kapcsolatban már kételkedtek: inkább meseillusztrációra vagy színpadi díszletekre hasonlított, mint kőből és vasból emelt épületre.[782]

Az 1923. szeptember 28-án összeült bíráló bizottság végül négy tervet emelt ki a pályaművek közül, melyeket egyenlő arányban, százezer koronával jutalmazott: Kiss László, Kotsis Iván, Lechner Jenő és Medgyaszay István. Funkcionalitását tekintve valószínűleg Lechnerék terve volt a legjobb,[783] az Országos Képzőművészeti Társulat a következő évben viszont Medgyaszay tervének adta az építészeti díjat, ami pedig a művészeti világ vezetőinek véleményéről árulkodik.[784]

Az épület végül anyagi okokból nem valósult meg, Lechner Jenő visszaemlékezései szerint az első világháború után hazánkban tevékenykedő külföldi ellenőrző bizottság nem engedélyezte azt.[785] Valójában a Minisztérium egyáltalán nem szánt rá költségvetési forrást, az anyagi hátteret az amerikai magyarok adományaiból fedezték volna.[786]

Budapest XII. ker., Tartsay Vilmos utca 11-15., Rózsahegyi Kálmán háza, valamint a Szénatéri Bérházépítő Rt. ikervillái, 1923-1925.

Az egykori Hantos (ma Tartsay Vilmos) utca Budán, a Németvölgyben található és az 1920-as években még ritkán lakott környéknek számított. Viszont a Székesfőváros számolt a lakosság jövőbeni gyarapodásával és – tekintettel a szűkös lakásviszonyokra – úgy szabályozta a területet, hogy minél több lakóházat lehessen építeni. Ezért az utcában zártsorú beépítést kellett alkalmazni. Lechner Jenő az utca közepén elhelyezkedő telken három tagból álló villacsoportot épített fel, de a túlságos zsúfoltságot azzal a fogással küszöbölte ki, hogy a középső – a terveken B betűvel jelölt villa (eredetileg Hantos út 11., ma Tartsay Vilmos utca 13.) – az utca vonalától beljebb épült föl. Ez a megoldás egy tágas előkert kialakítására adott lehetőséget.[787] A kétoldalt elhelyezkedő A illetve C jelű villa (eredetileg Hantos út 9. és 13., ma Tartsay Vilmos utca 11. és 15.) ellenben szabályosan csatlakozik az utcafronton álló szomszédos épületek tűzfalához.[788] A B jelű villa kiemelt figyelmet kapott, mert azt Rózsahegyi Kálmán színművész számára vásárolta meg a lelkes közönsége, így a belső kiképzését Lechner már vele egyeztetve tervezte meg.

[782] Sós Aladár 1923: 4. A kritika minden bizonnyal rosszul esett Lechnernek, hiszen úgy fogalmaztak, hogy műve artisztikus ugyan, de kívülről formált, felszínes. Márpedig ő mélyen akarta beleélni magát a Rákócziak korába, hogy őszinte tartalmakat mutathasson be.
[783] Granasztói Péter 2015: 55.
[784] Potzner Ferenc 2004: 22.
[785] Lechner, Jenő 1930a: 37.
[786] Granasztói Péter 2015: 61.
[787] BME Rajztár, ltsz: 101250
[788] Tér és Forma, 1928. 5. szám 168.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Rózsahegyi háza fordított T alaprajzú, bár a keresztirányú, déli szárny csak kissé szélesebb a hosszanti elrendezésű északinál.[789] Előbbihez délről egy félköríves terasz is csatlakozik. A villa tömegrendszere igen mozgalmas: a hátsó traktus keleti oldalához szintén kapcsolódik egy kisebb kiülésű terasz, mely az egykori főbejáratot előzte meg. Az ide vezető lépcsőt azóta beépítették, a főbejáratot pedig a pincében képezték ki. A hátsó traktus nyugati oldalához egy pillérekre támaszkodó terasz csatlakozik, amiben talán már a modernizmus hatását is felfedezhetjük – mindenesetre fontos volt, hogy a viszonylag szűk kertből minél kevesebb alapterületet foglaljon el az épület. Ezenkívül még az épület tetőzete is rendkívül összetett.

A homlokzat lábazati részét a tervező balatonalmádiból származó vörös rusztikus kövekkel,[790] feljebb pedig világos színű vakolattal borította. Főhomlokzatnak a déli tekinthető, amit a félköríves teraszon kívül a pártázatos attikaemelet is igazol. Utóbbin a félköríves záródású ablakok mintegy arkatúrát képeznek, így egészen híven követik a felvidéki reneszánsz szerkezeteket. Ugyanakkor a pártázat várszerűséget is sugárzott, amit a lábazat rusztikus kő borítása is megerősít. A pártázat az attika emeleten túl a magasra nyúló kéményeken is jelen volt, de azokat mára mindenhonnan eltávolították. Az emeletet jelenleg kontyolt nyeregtető zárja. A túlságos ridegséget a terasz körpilléreire helyezett pergolával enyhítette az építész, amit virágokkal futtatott be.[791] Ez sajnos már nem látható, megmaradt viszont szerencsére az alacsony kovácsoltvas kerítés, melyet az első terveken tulipánokkal, majd a megvalósult változaton vitézkötésekkel díszített Lechner.

Az ajtók és ablakok többsége egyenesen záródik, de például a jobboldali homlokzat közepén lévő egykori főbejárat felül félkörívet rajzol. Az ablakok mind a keleti, mind a nyugati homlokzaton igen keskenyek és azokat tengelybe rendezte az építész, így még inkább függőleges hangsúlyt adott az egyébként is felfelé nyújtott épületnek.[792] A hátsó, északi homlokzaton eredetileg nagyobb, félkörívesen záródó ablakok nyíltak,[793] de azok az épület bővítése miatt ma már nem láthatók.

Az egykori főbejáraton belépve egy előszoba, valamint egy hosszú hall tárult fel, amely kettéosztotta a magasföldszintet és egy elosztó helyiségként működött: innen balra fordulva csoportosult egy cselédszoba a hozzá tartozó fürdővel, egy nagy ebédlő tálalóval, valamint az ebédlőből nyílt a félköríves terasz. A teraszról lépcső vezetett le az előkertbe is, amely még

[789] BME Rajztár, ltsz: 101244
[790] Tér és Forma, 1928. 5. szám 168.
[791] Lechner, Jenő 1930a: 29.
[792] BME Rajztár, ltsz: 101306, 101307.
[793] BME Rajztár, ltsz: 101304

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

napjainkban is használható. A halltól jobbra egy másik társasági helyiség, a szalon helyezkedett el, melyből a lábakon álló erkélyre lehetett kilépni. Az előszobából lépcső vezetett le a pincébe, ahol a mosókonyhán kívül még gépkocsi beálló is helyet kapott. A magasföldszinten rendezték be Rózsahegyi dolgozószobáját is, hogy az emeleten csak a magánélet terei legyenek: a hálószobák. A korban szokásos módon külön szobája volt a férjnek és a feleségnek, de azért szorosan egymás mellett kaptak helyet, az épület északi végében. A női hálóból egy öltöző is nyílt, Rózsahegyi szobája mellett pedig a fürdőt alakították ki. Az emelet túlsó, keskenyebb végében volt a gyerekszoba, akinek szülei azzal is örömet okoztak, hogy az ő ablakából nyílt a legszebb kilátás: az előkertben gyönyörködhetett. A kontyolt nyeregtető alatt az emeleti szobák egy része tetőtér beépítésű volt. A padlózatot a közösségi helyiségekben márvány mozaiklapok, a hálószobákban fa parketta alkotta.[794]

Az épületet már eredetileg is központi fűtéssel szerelték fel.[795] A második világháborúban súlyosan megsérült, az 1948-1949-es helyreállításkor pedig részben át is alakították.[796]1964 után a Városépítési Tervező Vállalat használta, benne irodai helyiségeket alakítottak ki, illetve egy új szárnyépületet is építettek hozzá. Jelenleg a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal működik benne.

Az A és a C jelű villák tengelyesen szimmetrikusak egymással. Alaprajzuk egy-egy téglalap, melyhez kiegészítő térként az északi oldalon csatlakozik egy-egy félköríves terasz. A középső villához hasonlóan ezek is háromszintesek, alagsorból, magasföldszintből és egy emeletből állnak.

Tömegrendszerük legmeghatározóbb elemei a bástyaszerű sarokrizalitok. A szélességükhöz képest igen alacsony bástyák arányai egészen hasonlóak a felvidéki városok harangtornyaihoz, legközelebb a szepesbélai campaniléhez állnak. A rajtuk nyíló arkatúrás ablaksor fölötti attika félkör homorlatokkal elválasztott pártázatban záródik. A homlokzatot egyébként a középső villához hasonlóan világos vakolat, illetve a lábazaton és a teraszon rusztikus vörös terméskő burkolja. A masszív bástyákhoz illően a villák magas és meredek kontyolt tetői – melyek középkori kaputornyokra emlékeztetnek – szintén várszerű megjelenést kölcsönöznek az épületeknek. Az udvar felől viszont egyszerű, háromszögű oromzatban végződik a homlokzat. Egy tervváltozaton a pártázat az egész déli főhomlokzaton végig vonult volna, egy várfal hatását keltve.[797]

[794] Bera Károly építészmérnök felmérése 1948. november 22-én. BFL XV.17.d.329. hrsz: 7784/2
[795] Tér és Forma, 1928. 5. szám 170.
[796] Bera Károly építészmérnök a villát fedő meredek oldalú nyeregtető helyett egy jóval laposabb tetőt tervezett, mely egyúttal az emelet megszüntetését is jelentette volna. BFL XV.17.d.329. hrsz: 7784/2
[797] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.79.8_1

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ezt a komoly, erőteljes megjelenést azért ellensúlyozza a pártázat játékossága, azok ugyanis kő gömbökben végződnek, bár látni hegyes sarokpártákat is. Itt tudta megvalósítani azt az elképzelését, amit a munkácsi főgimnáziumi internátuson is szeretett volna kivitelezni. Szintén oldják a komolyságot a déli oldalon az attikaemelet ablakainak fa osztói, melyek éleit háromszögű bevésésekkel díszítette a tervező, hasonlóan a székely kopjafákhoz. Az osztókból az ereszhez nyúló konzolokat pedig úgy faragták ki, hogy egymásból nyíló tulipánoknak tűnjenek. Ez a népművészetből származó díszítés nemcsak a túlzott ridegséget tudja enyhíteni, de magyaros ízt is adott az épületeknek. Eredetileg az udvari oldalon az oromzat felső részét szintén egy tulipánt formáló szellőzőrács törte át, illetve a pergolás terasz korlátrácsát is egymás alá sorolt tulipánfejek alkották, ezek azonban ma már nem láthatók.[798]

A villák bejáratai a telek belsejéből, a magas teraszokról nyílnak. A tervek szerint ezen belépve egy apró előszoba, majd a magasföldszint közepét kitöltő tágas hall tárul fel. Ezzel szomszédosak az utcai oldal reprezentatív közösségi terei: egy kisebb terasszal bővített fogadószoba és egy tágas ebédlő. Az alagsorban kialakított cselédbejáraton keresztül lehet megközelíteni a pincét, ahol a házmester lakása és a garázs volt, a félköríves terasz alatt pedig télikert helyezkedett el.[799] Az emeleten egy közlekedő térből sugaras elrendezésben nyílt egy kisebb fogadószoba, két hálószoba és egy dolgozó is.

A három villa közös udvarát Rerrich Béla képezte ki geometrikusan szerkesztett franciakertté, melyben fasorok választották el az épületeket.[800] A villák elhelyezése emlékeztet a cour d'honneur-ös elrendezésre, és a kastélyokhoz hasonló kert is illett hozzájuk. Az utcafronton egy alacsony kerítés fut, melynek pilléreit ugyanaz a balatonalmádi vörös terméskő burkolja, amiket a lábazatokon is láttunk. A pillérek tetejére állított kőgömbök pedig a pártázatra rímelnek remekül. Mindhárom villa 1925-re készült el, de a színész családja csak a következő évben tudott beköltözni. Maga Rózsahegyi pedig még később, hiszen abban az évben az Amerikai Egyesült Államokban vendégszerepelt. Hazatérte után viszont egy igazi luxusvilla várta, melyből csodálatos kilátás nyílt a Svábhegyre.[801]

Később Lechner Jenő tervei szerint Füredi Richárd ruszkicai márványból készített egy Rózsahegyi nevét tartalmazó kör alakú táblát is, hogy a járókelők tudják, ki lakik a falak között.[802] A Szénatéri Bérházépítő Rt-től a villák még 1928 előtt dr. Vajda Ernő ügyvéd

[798] BME Rajztár, ltsz: 101255
[799] BME Rajztár, ltsz: 101257.
[800] BME Rajztár, ltsz: 101290.
[801] Újság, 1926. 259. szám 18.
[802] Ferkai András 1995: 250.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tulajdonába kerültek.[803] A jobboldali, C jelű villa 1950 és 2000 között a Budahegyvidéki Evangélikus Egyházközség kápolnájának adott helyet.

Miskolctapolca, Pazár István sétány, Anna Szálló átépítése, 1923.

A Miskolchoz közeli Görömböly-Tapolca melegvizes fürdőjéről már Fényes Elek földrajzi író is megemlékezett egy 1851-es művében.[804] A miskolciak nagyobb számban a 19. század végétől építettek itt nyaralókat és ekkor már állt az Anna-lak nevű fogadó is. A csodás természeti környezet a 20. század elejéig a Munkácsi Görögkatolikus Püspökség birtoka volt, 1910-ben vásárolta meg Miskolc városa.[805] 1913-ban merült föl először a gondolat az Anna-lak és a mellette lévő fürdőépület szállodává alakítására, de Miskolc városának nem volt erre pénze. Ezért végül 1923 őszén a fürdő bérlője, Heltai Béla vágott bele a beruházásba,[806] a tervek elkészítésére pedig Lechner Jenőt kérte fel.

Lechner a földszintes, hatszobás Anna-lakot összefogta a fürdőépülettel és egy kisebb kiszolgáló épülettel, ezek tetejére pedig egy emeletet is húzott, ahol újabb szállodai szobákat helyezett el. A két nagyobb, téglalap alaprajzú épület közé L alakban tervezte az összekötő szárnyat.[807] A régi szállót magában foglaló traktusnak a manzárdszintjét is beépítette és azon tetőablakokat nyitott.

A varázslatos táj romantikus elrendezést követelt meg, ezért a főhomlokzatot aszimmetrikussá tette:[808] a Csónakázó-tóra néző főhomlokzat jobboldalán egy rizalitot léptetett előre, a baloldal végéhez pedig egy félkörív alaprajzú, földszintes épületrészt is illesztett. A rizalit maga is aszimmetrikus, nyeregtetőjének keleti (jobb) oldala egészen a földszintig lenyúlik, míg a nyugati (bal) oldalon megáll az első emelet magasságában. A jobboldal vertikalitását hangsúlyozza még a két szintet átfogó keskeny zárt erkély is.

A szálloda stílusa szépen illeszkedik a hegyvidéki környezethez, ugyanis a tervező rusztikus kő lábazatot alkalmazott, illetve a rizalitot záró harántnyeregtető oromzatát az erdélyi népi építészetre emlékeztetve faragott fából készítette. A gerendákat úgy hajlította, hogy azok faleveleket alkotnak, ezzel a saját kreativitását is megcsillogtatta. A lábazat fölött az épület szerkezetét is fa alkotta.

[803] Tér és Forma, 1928. 5. szám 168.
[804] Illyés Bertalan 1948: 13. és Déli Hírlap, 1995. december 27. 4.
[805] Dobrossy István: *A tapolcai Anna szállodák.* Kézirat. MNL BAZML XIV.64.138.
[806] Dobrossy István (szerk.) 2007: 463.
[807] Péchy-Horváth Rezső 1938: 17.
[808] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2/20.; Archív fotó az épületről. HU-MNL-BAZML XV.98/a 405.1

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az ablakok formája is eltérő a főhomlokzat két oldalán: balról félkörívesen záródnak, jobbról pedig egyenesen. A kettő között mintegy átmenetként a rizalit nagy ablaka felül szegmensívet rajzol. Az emeleten viszont végig bay window-k sorakoznak, amelyek szépen illeszkednek az angolparkszerű környezethez, mely tölgyön, bükkön és fenyőfákon kívül még rendezett rózsaligetet is magában foglalt.

Az épület minden szárnyát nyeregtető fedi, melyből a keleti oldalon tetőablakok nyúlnak ki. A főhomlokzaton a rizalittól balra egy félkör alaprajzú, növényekkel befuttatott pergolás teraszt képezett ki a tervező – nagyon hasonlót ahhoz, amit Rózsahegyi Kálmán villáján láttunk – amelyet azonban viszonylag hamar elbontottak, helyére pedig sátrakkal fedett terasz került.[809] Az építkezés eredményeként összesen huszonöt új szoba jött létre. Tizennégy az emeleten sorakozott, a földszinten személyzeti és irodai szobák, raktárak, valamint a konyha kapott helyet. Az átalakításnak köszönhetően ezután a szállodából végig fedett útvonalon lehetett eljutni a fürdőbe. Az építkezés végül csak 1926-ban indult meg, de a következő évre be is bejeződött. A 20. század végére állapota leromlott, 1990-ben már nem kapott működési engedélyt a szálloda, majd le is bontották.[810]

Felsőszölnök, Templom út 10, állami elemi népiskola, 1925-1927.

A két világháború között a kormányzat nagy hangsúlyt fektetett az oktatásra, különösen a népoktatást fejlesztette soha nem látott mértékben, ugyanis meggyőződésük szerint az alsó néprétegek műveltségi fokának emelésével az egész társadalom szilárdabb talapzatra kerül. Az elsődleges cél az analfabétizmus felszámolása volt, amelyhez bővíteni kellett az iskolahálózatot. Az 1926. évi VII. törvénycikk az országot három-öt kilométer sugarú körzetekre osztotta fel és mindegyikben létesíteni kellett egy iskolát.[811]

Felsőszölnök az Őrségben található és a trianoni békediktátum után határfalu, az ország legnyugatibb települése lett. Vegyesen lakták szlovénok és magyarok, akik azonban közös iskolában tanultak.[812] A régi épület 1925-ben összedőlt, a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium ekkor Lechner Jenőt bízta meg az új iskola terveinek elkészítésével.[813]

Ahogyan néhány korábbi iskolaépületén, itt is T alaprajzot választott és úgy helyezte el, hogy a hosszabb traktus fut párhuzamosan az úttal, a rövidebb pedig előre és hátra is csak kissé nyúlik ki belőle. A kompakt alaprajzhoz illeszkedően a tömegrendszere is nyugodt: mindkét

[809] Ritoók Pál 1991: 12.
[810] Déli Hírlap 1990. 91. szám 1.
[811] Sanda István Dániel 2021b: 114.
[812] Kozár Mária 2000: 103.
[813] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szárny egyemeletes és tetőgerincük is azonos magasságban halad. A rövidebb traktust egyszerű nyeregtető, a hosszabbat kontyolt nyeregtető fedi.

Főbejárata a két szárny találkozásánál elhelyezkedő dongaboltozatos előtérben nyílik. Maga a kapu is félkörívet rajzol felül, az ablakok azonban kivétel nélkül egyenes záródásúak, a hosszabb szárnyon keskenyebbek, a rövidebben – melynek utcai oldala tekinthető a főhomlokzatnak – szélesebbek, de azok is függőlegesen tájoltak.

A rendkívül nehéz történelmi-gazdasági időszakban minden felesleges díszítést mellőzni kellett, így a korábbi népiskolákkal ellentétben nem látni magyaros-népies megoldásokat. A háromtengelyes főhomlokzat is szinte teljesen csupasz, csupán az emeleti ablakokat köti össze felül egy közös szemöldökpárkány, a földszintiek fölé pedig a funkcióra utaló felirat került. A főhomlokzat háromszögű oromzatában a beépített padlástér kisebb ablakai, felettük pedig kereszt alakban elhelyezett szellőzőnyílások láthatók.

Egyszerűsége ellenére határozottan felismerhető a hasonlóság korábbi épületeivel:[814] a főhomlokzat szerkezete az alsószúcsi iskolának a felnagyított változata, a kapuépítmény – főleg annak tetője – pedig a munkácsi internátus bejáratára emlékeztet. Egyébként az udvar felőli oldalon is nyitottak egy hasonló kaput.

Az iskola újjáépítésének legnagyobb támogatója Vargha Gábor ügyvéd, nemzetgyűlési képviselő volt és 1927-es átadása után az ő nevét is vette fel: Vargha Gábor Magyar Királyi Állami Elemi Népiskola.[815] Napjainkban az Országos Szlovén Önkormányzat fenntartásában lévő Kossics József Kétnyelvű Általános Iskola működik benne.

Budapest XIV. ker., Regnum Marianum templom pályaterve, 1924.

A Regnum Marianum kongregáció Prohászka Ottokár pap tanítványaiból állt össze, akik a papság és az ifjúság közötti szorosabb kapcsolat megteremtéséért dolgoztak. Székhelyüket egy Damjanich utcai bérházban rendezték be, ahol 1901-ben kápolnát is kialakítottak. Ezt Csernoch János 1919-ben plébániatemplommá léptette elő, hogy a kommunista államhatalom ne kobozhassa el, de a sűrűn lakott környéken valóban szükség volt nemcsak plébániára, de egy önálló templomra is. Pesten ugyanis még a század elején is csak hét plébániai kerület létezett, melyeknek akár 80-90 ezer fő hitéletéről kellett volna gondoskodnia, ennek viszont nem tudtak eleget tenni. Csernoch ezért 1919-ben több új plébániát is létesített a fővárosban.[816]

[814] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.3 albumból kiemelt fénykép
[815] Kozár Mária 2000: 104.
[816] Fabó Beáta 2021: 17.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az 1920-ban alakult templomépítő bizottság a Városligetben kért telket a templomépítés céljára, amit a Székesfőváros a Damjanich utca tengelyében meg is adott.[817] A kongregáció a tervek beszerzésére meghívásos pályázatot írt ki, melyen Fábián Gáspár, a Foerk Ernő – Petrovácz Gyula páros, Hikisch Rezső, Hültl Dezső, Kotsis Iván, Kauser József, Lechner Jenő, Rottmann Elemér, Schoditsch Lajos és Ullerich Miklós vehettek részt.[818]

Lechner egy hosszanti elrendezésű, háromhajós templomot tervezett, melynek szentély felőli végéhez a jobb oldalon kapcsolódik a plébánia épülete. A templomház előtt, a torony aljában egy köralakú előcsarnok nyílik, a két oldalához illeszkedő elliptikus lépcsőházak pedig a karzatra visznek fel. A félköríves apszissal záródó szentély előtt egy enyhe kiülésű kereszthház metszi az épületet, az oldalhajók végében pedig egy-egy kápolna fogja közre a szentélyt. A megközelítőleg négyzet alaprajzú plébánia sarkaiból – az előcsarnokra rímelve – egy-egy köralakú tér nyúlik ki sugárirányban. Lechner az épület teljes területe alá tervezett alagsort, hogy a műszaki helyiségek (szénraktár, kazánház) mellett legyen elegendő hely a közösségi tereknek is: az öt terem közül a legnagyobbat a napközi otthon számára rendezte volna be.[819]

Az épületegyüttes tömegrendszere is követi ezt a változatosságot: a hatszög alapú, sudarasodó tornyot egy-egy elliptikus lépcsőházi tornyocska egészíti ki, melyek mögött velük egymagasságú kápolnák állnak. A bazilikális elrendezés értelmében az oldalhajók egészen alacsonyak, a kereszthajó és a szentélyapszis viszont közel ugyanolyan magasak, mint a főhajó.[820] Az egész épület egy teraszon áll, melyre a főhomlokzat felől reprezentatív lépcsőzet vezet fel.[821]

A templom homlokzatának legizgalmasabb darabja a torony aljából hangsúlyosan előrelépő háromnyílású portikusz, melynek hegyes csúcsívei nagy hasonlóságot mutatnak a Néprajzi Múzeum kapuzatával és elsődlegesen ugyanúgy a turáni kapukultuszt jelenítik meg. A német expresszív templomokon – például Dominikus Böhm bischofsheimi Krisztus Király-templomán – ugyan nagyon hasonló kapukat látni, de azok mind későbbiek, így előképül nem szolgálhattak Lechnernek. Minden bizonnyal véletlen egybeesésről van szó, az szinte lehetetlennek hat, hogy a németek másolták volna Lechnert – egyrészt mert több különböző német építész használta ezt a kapuformát, másrészt mert Lechner terve zártkörű pályázaton jelent meg, aligha ismerték Németországban. A nagyon hasonló eredményt a gótika forrásként történő felhasználása is okozhatta, hiszen Lechner már pályája kezdetétől előszeretettel

[817] Fabó Beáta 2021: 59.
[818] ÉIÉM, 1924. 19-20.szám 56.
[819] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.2.
[820] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.7.
[821] Fabó Beáta 2021: 60.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

alkalmazta a csúcsíves nyílásokat az épületein, a német építészek pedig a középkor miszticizmusára utaltak vissza ezzel a formával.

A gótikára hazánkban is szokás volt mint egyházi stílusra tekinteni, ezért a magasba törő torony, annak erőteljes támpillérei és a csúcsíves nyílások miatt e templomot is nevezhetjük részben neogótikusnak. Egy vázlatos rajz tanúsága szerint[822] Lechner hegyes boglyasisakkal is el tudta volna képzelni az épületet, mely azonban kevésbé a gótika, inkább a turáni gondolatnak a megjelenése. Hangsúlyosak azonban a pártázatos reneszánsz jegyei is, mely harmonikusan kiegészíti a neogótikát, a csúcsívekre jól rímelnek a hegyes párták.[823] A portikuszt felül sarokpártákkal díszített lépcsőzetes oromzat zárja. A jobboldali homlokzat közepén egy azonos formájú, de kisebb méretű kapu is nyílik. A kapuk előképe – csakúgy, mint a sárospataki iskolánál – valószínűleg a késmárki templom tornyának pártázata lehetett, a torony tetejét koronázó pártázat profilja pedig a késmárki harangtorony pártázatára vezethető vissza. A lépcsőházi tornyocskák felső harmada még szerkezetileg is hasonlít a felvidéki reneszánsz épületekre, ugyanis a párták egy arkatúrás ablaksor fölött sorakoznak. A pártázatos reneszánszhoz köthetők még a geometrikus és növényi díszek, melyek az előcsarnok pilléreit és a kapunyílások rézsútos belső oldalát díszítik – ezeket valószínűleg sgraffito technikával készítette volna.[824]

Lechner a tervet néhány olyan részletformával is kiegészítette, amelyek tovább fokozzák a stílusok keveredését: a gádorfalon például apró körablakok, a kereszthház végében pedig nagyméretű, kőrácsos körablakok nyílnak. Utóbbi a függőleges irányú mérműveinek köszönhetően egy szecessziós rózsaablakhoz hasonlít.[825] A támpilléreket baldachinos szobrokkal díszítette, a portikusz tetejére pedig Szűz Mária szobrát állította. A sok kiegészítő elemtől a torony tömege szinte vibrál, amit a támpilléreket, a pártázatokat, a kapuk kereteit és az egész lábazatot borító mészkő vörös színe tovább fokozott volna.[826] A festői terv így a 19. század közepi gótizáló romantikához válik hasonlatossá.[827]

A plébánia egyemeletes épületéhez egy szintén emeletes, árkádos összekötő szárny vezet át, mely a földszinten félköríves, az emeleten pedig csúcsíves nyílásokból áll. A plébánia

[822] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.103
[823] A szaklapokban megjelent értékelések is a gótika és a pártázatos reneszánsz összeházasítását emelik ki a tervből. Tér és Forma, 1928. 1. szám 9.
[824] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.9.
[825] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.5.
[826] Tér és Forma, 1928. 1. szám 18.
[827] Ritoók Pál 1991: 13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

emeletén szintén csúcsíves ablakok nyílnak, a földszintiek viszont egyenesen záródnak. Az épületre magas, kontyolt nyeregtető került volna.[828]

A templombelsőhöz készített terveken különböző boltozási formákat figyelhetünk meg: a széles főhajót hevederekkel tagolt dongaboltozat fedte, a keskeny oldalhajók fölött pedig fiókos dongaboltozatot alkalmazott a tervező. A hajókat négyszög, illetve nyolcszög alapú pillérek választják el, melyek törzsét növényi ornamensek díszítik, fent pedig kompozit fejezetet kaptak. A pillérek között feszülő boltívek élén – a portikuszhoz hasonló módon – geometrikus díszek, körök és rombuszok futnak végig és ugyanilyen díszsor látható a főhajó hevederein is. A főoltár fölötti csúcsos baldachin követi a bejárat íveit, az előtte vonuló pártázattal együtt pedig olyan formát ad ki, amit a Sárospataki Tanítóképző víztornyán láttunk.[829]

Pályamunkájának hosszú jeligét választott: *„A Regnum Marianum nagy gondolatában… az utókornak maradandó alkotásképen.”* Lechner Jenő egyik legjobban sikerült terve ez, ahol a pártázatos reneszánszot mesterien tudta összeházasítani a gótizáló formákkal, így hozott létre egy egyéni, magyarosnak szánt alkotást. Ennek ellenére a korszak kultúrpolitikája miatt nem érhetett el sikert a pályázaton, hiszen központilag szinte csak a historizáló terveket támogatták, a turanista szelleműeket nem nézték jó szemmel. Vigaszképpen azért az Országos Magyar Képzőművészeti Társulattól megkapta az építészeti nagydíjat.[830] A pályázatot Kotsis Iván neoromán terve nyerte, ami alapján fel is építették a templomot, de a kommunista államhatalom 1950-ben lerombolta.

Budapest II. ker., Szent Ferenc jubileumi templom és rendi üdülőház terve, 1924-1926.

A Ferences Rend a török kiűzése után, a 18. század végén épített kolostort és templomot Budán, az Országúton (ma Margit körút), ahonnan ellátták a környékbeli hívek lelki gondozását is. Mivel főváros lakossága a 19. század második felében dinamikusan növekedett, ez az egy épület már kevésnek bizonyult, de az újabb templom emelésére csak az első világháború után nyílt lehetőség. A Rend 1925-ben határozott arról, hogy Pasaréten telepednek meg és vásároltak is egy villát a Pasaréti út és a Szilfa út találkozásánál, amelyet kápolnává, illetve parókiává akartak alakítani. Lechner Jenő ehhez kapcsolódva készítette el 1926-ban egy kétezer fő

[828] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.4.
[829] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.6.
[830] Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnökének levele Lechner Jenőhöz 1925.június 10. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

befogadására alkalmas templom tervét, melyhez üdülő és rendház is társult.[831] Azokon a Szent Ferenc jubileumi templom felirat szerepel, ugyanis a rendalapító halálának hétszázéves jubileumára emlékévet hirdettek. A tervek datálását a Rend tulajdonában álló dokumentumok is alátámasztják,[832] zavarba ejtő ugyanakkor, hogy egy távlati rajzon Lechner Jenő szignója alatt 1924-es dátum olvasható.[833]

A terveken egy historizáló épületegyüttes látható, mely alapvető szerkezeti felépítésében az assisi-beli Szent Ferenc-templomot követi: hosszanti elrendezésű, nyeregtetős épület a főhomlokzat közepén nyíló bejárattal és félköríves apsziszáródással. A harangtorony az épület baloldalához tapad, a templom alatt pedig egy alagsor is található. Az alaprajz sokkal inkább a magyar középkori templomokhoz hasonlít: a széles főhajót keskenyebb oldalhajók kísérik, a szentélynégyszög előtt pedig egy kereszthház is húzódik, melyből kápolnák nyílnak.[834] A templom elejéhez és végéhez is csatlakozik egy-egy folyosó, mely a templommal párhuzamosan elhelyezkedő, egyemeletes üdülőházhoz vezet. Ennek földszintjén a közösségi helyiségek (ebédlő, társalgó) és a plébániai hivatal kapott volna helyet, az emeletén pedig kilenc szerzetes számára rendezett be szobákat.[835]

Az alagsor miatt a templomot egy emelvényre állította, melyhez széles lépcsősor vezet fel. Elrendezésében hasonlít a Regnum Marianum templom tervéhez, tömegrendszere viszont valamivel nyugodtabb annál: a torony nem emelkedik ki annyira erősen, és a portikusz is nagyobb tömeget képvisel, így nem jönnek létre olyan erős kontrasztok.[836] A két terv stílusában is megegyezik: a gótizáló romantika keveredik a pártázatos reneszánsszal. A hangsúlyosan előrelépő portikuszban ugyanolyan hegyes csúcsíves bejárat nyílik, bár a bélletben itt még oszlopok is sorakoznak egymás mögött. A lépcsőzetesen szűkülő béllet miatt ez a kapu még közelebb áll a német expresszionista templomokhoz, de mivel évekkel megelőzi azokat, itt is csak véletlen hasonlóságról lehet szó. Bizonyítható azonban a kapcsolat a Sárospataki Tanítóképzővel, hiszen a portikusz lépcsőzetes oromzatában itt is három ablak nyílik (bár körablakok és nem félkörívesek) és az egyes fokok szélén sarokpárták állnak, melyek legfelül fecskefarkassá egyesülnek. A portikusz felületét növényi indák is díszítik, melyeket vélhetően sgraffito technikával képzelt el a tervező.

[831] Fabó Beáta 2021: 163.
[832] Harsányi István – Vladár Ágnes 2009: 45. és Hajós-Baku Eszter 2023: 6.
[833] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.19.2. Elképzelhető, hogy Lechner Jenő a belvárosi ferences templom helyreállítása kapcsán már 1924-ben értesült arról, hogy a Rend Budán új helyszínen is szeretne megtelepedni és Szent Ferenc stigmatizációjának jubileumára készítette az ideáltervet egy hegyvidéki környezetbe.
[834] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.19.1
[835] Harsányi István – Vladár Ágnes 2009: 45.
[836] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.19.2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A négyszögletes tornyot párkányok osztják szintekre, sarkait pedig támpillérek erősítik. A párkányok és a támpillérek találkozásánál egy-egy párta domborodik ki a pillér felületéből, illetve festői hatásukat fokozza, hogy felfelé szintenként keskenyednek. A torony felső részében két-két csúcsíves ablak nyílik, tetejére pedig magas sarokpártákat rajzolt a tervező, melyek jól rímelnek a csúcsíves ablakokra. Közöttük alacsonyabb aediculás pártákat látunk, melyek leginkább a lőcsei Thurzó-ház csigavonallal díszített pártáira emlékeztetnek. Készített olyan vázlattervet is, amelyen a tornyot hegyes, gótikus sisak zárja.[837]

Csúcsíves ablakok sorakoznak még az oldalhajókon is, a fölöttük futó gádorfalon, valamint a főhomlokzat két szélén álló kápolnákon viszont körablakok nyílnak. A templombelsőt ábrázoló terv sajnos nem maradt fenn, de valószínűleg ezt is hasonlóan képzelte el, mint a Regnum Marianum templomot.

Az üdülőház a Regnum Marianum parókiájával mutat közös vonásokat: ugyanúgy egyemeletes és kontyolt nyeregtetőben záródik, az emeleten csúcsíves, a földszinten pedig egyenes záródású ablakok nyílnak. Különbség viszont, hogy a templomból nem árkádos, hanem pergolás, nyitott folyosó vezet át. Összességében a Szent Ferenc-templom a Regnum Marianum párdarabjaként értelmezhető, mely a színekben is követi azt: a homlokzatokat világos vakolat fedi, a lábazatot, a támpilléreket és a nyílások környékét viszont barna színű kővel borította volna.

Az építkezést előkészítő rendfőnököt azonban Rómába rendelték, így az ügy évekre lekerült a napirendről. A Ferences Rend végül 1929-ben újabb telket vásárolt a Pasaréti úton, majd a következő évben folyamodtak az önálló egyházközség engedélyezéséért. 1931-ben pedig megbízták Rimanóczy Gyulát az új templom tervezésével, ami 1934-re fel is épült.[838]

Budapest V. ker., Egyetem tér, Egyetemi templom helyreállítása, 1924-1926.

Az 1722-1742 között épült pesti Egyetemi templom külső falának vakolatai a 20. század elejére rendkívül rossz állapotba kerültek. A MOB 1921 végén Lechner Jenőt bízta meg a helyreállítással,[839] de a rossz pénzügyi helyzet miatt csak 1924-ben kezdődtek a munkálatok. Lechner iránymutatása szerint Szuchy János 1925 tavaszára a falakon túl a kőszobrokat és a nyílászárókat is felújította, valamint újra burkolta a tetőt és a toronysisakokat is.[840]

[837] BME Rajztár, ltsz: 101666.
[838] Fabó Beáta 2021: 163.
[839] Saly László 1926: 51.; Granasztóiné Győrffy Katalin 1996: 154.; illetve MÉM MDK, MOB iratok 1921/273.
[840] MÉM MDK, MOB iratok 1922/313.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Noha a belső teret 1857-ben, a műmárvány burkolat beépítésekor felújították,[841] az 1920-as évekre az is helyreállításra szorult, és Ernszt Lajos rektor kérte is a MOB-tól, hogy a belső freskókat is restaurálják, illetve az első világháborúban elszállított harangok helyett is készítsenek újakat. A legrosszabb állapotban a mellékoltárok körüli falfestmények voltak, melyek restaurálásával 1922 tavaszán Sándor Béla iparművészeti iskolai tanárt bízták meg.[842] A külső felújítás befejeztével 1925-ben Lechnert kérték fel a belső tér renoválásának irányítására is. Ennek eredményeként 1926 végére kijavították a stukkó borítás hiányait, letisztították a berendezési tárgyakat, a díszítőfestést pedig Gróh István restaurálta. A munka során az 1857-es silány minőségű festés alól előkerültek a Mária Terézia-korabeli barokk falfestmények, melyeket 1776-ban alkotott bizonyos Bergl János.[843] Lechner javaslatára ezekhez és a főoltárhoz is rejtett lámpákat építettek (a párkányokra helyezve), így megvilágításuk diszkrét és a korabeli tudósítás szerint meglepő lett.[844] Eltávolították a padok tetején álló réz gyertyatartókat is, melyek már zavarták a hívőket és a templom térhatását is rontották.[845]

A szentélybe Lechner Jenő új, ezüst örökmécsest, a hajóba pedig új falikarokat, csillárokat és ravatalt (katafalkot) is tervezett. Az oltár fölé függesztett mécsestartó oldala hatszögű, melynek három oldalát akantuszleveles, felül csigavonalban záródó pántok fogják át. A másik három oldalt domborműves betétlemezek töltik ki, a mécsestartó alját pedig sáslevelek borítják. Összességében egy mértéktartó, elegáns, neo-empire stílusú alkotásról van szó. A hatkarú csillár is hasonló stílusban készült, tizenkét oldalú törzsének minden második oldalához csatlakozik egy-egy gyertyatartó kar, a köztes oldalakat pedig domborított lemezek díszítik. A karok igen érdekesek: két végén szögletesen tekeredő csigavonalból állnak, hozzájuk pedig egy-egy dús virágfüzér csatlakozik. Eme iparművészeti alkotások kivitelezője Tarján Oszkár volt.[846] Prohászka Ottokár halála után, 1927 őszén a szószék alatt egy bronz emléktáblát, az oldalkápolna falán pedig egy bronz emlékkoszorút is elhelyeztek. Előbbit Lechner Jenő, utóbbit pedig Zala György készítette. A koszorú nem aratott osztatlan sikert.[847] A Jézus szíve kápolnába Berán Lajos alkotott új szobrot.

[841] ÉIÉM, 1927. 7-8. szám 27.
[842] MÉM MDK, MOB iratok 1922/113.
[843] Zakariás G. Sándor 1961: 103.
[844] ÉIÉM, 1927. 7-8. szám 27. A lámpákat az Ericsson Részvénytársaság gyártotta le. Lechner, Jenő 1930a:, Meine Mitarbeiter, VIII.
[845] Saly László 1926: 53.
[846] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[847] Magyar Iparművészet, 1928. 3-4. szám 67.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Tervbe volt véve egy Pázmány-büszt is, melyhez Füredi Richárd készített modellt. Lechnernek a templom szentélye alatti kriptát is át kellett alakítania, mert az a Duna magas vízállása esetén rendszeresen megtelt vízzel. Az átalakítás során Klebelsberg Kuno kultuszminiszter javaslatára egy pantheont is kialakítottak a nemzet nagy férfii számára.[848] Ide helyezte volna át elsősorban Pázmány Péter hamvait, de a tudományos és művészi élet más nagyjait is: Hild József, Pollack Mihály, Ybl Miklós, Steindl Imre, Lotz Károly, Munkácsy Mihály, Liszt Ferenc, Székely Bertalan, Erkel Ferenc, Vörösmarty Mihály, báró Eötvös József és Madách Imre hamvait.[849] Lechner legelőször egy újabb lejáró lépcsőt képzett ki a szentély mögötti udvarban, mert korábban csak a templomból lehetett lemenni. Így szellősebb is lett a kripta.

Fekete műmárványból készített ide katafalkot, sarkain aranyozott füzérdíszítéssel, illetve hosszabbik oldalaikon korongokból és pálmalevélből álló pántokkal. Mind a rövid, mind a hosszabbik oldalak közepét egy-egy tondóval díszítette. Rajzolt tervet egy szobortalapzathoz is, mely formájában rendkívül hasonlít ehhez a katafalkhoz, ugyanolyan neo-empire stílust mutat: akantuszlevelek, fesztonok és gyöngysor díszíti, tetejére pedig Páduai Szent Antal szobrát állította volna.[850]

A kripta végébe egy világos színű oltárasztal került, a falakat pedig 34 koporsó és 84 urna elhelyezésére alkalmas fülkére osztották fel. Az építkezési munkákat Pucher István műhelye végezte.[851] A kripta kosárívű fiókos dongaboltozatára Gróh István, Thorma Imre és Ádám Gyula ókeresztény szellemű tempera pannóit helyezték,[852] az azokat körülölelő díszítőfestésbe viszont Lechner utasításai szerint a sajómenti népi ornamentika motívumai vegyültek.[853] A helyreállítás összköltsége több mint kétmilliárd korona lett, bár az új pénznem bevezetése után ez már csak nyolcvanezer pengőnek felelt meg.[854]

Prohászka Ottokár emlékére két másik tervet is készített Lechner Jenő, ugyanis 1929-ben egy budapesti szobor és egy székesfehérvári templom számára is hirdettek tervpályázatot. Előbbin Szentgyörgyi Istvánnal közösen, utóbbin viszont önállóan indult. Mivel egyik terve

[848] PL, Egyházkormányzati Levéltár, Serédi Jusztinián iratai, Cat. D/C 547/1926 in: 8603/1940
[849] Nemzeti Újság, 1927. 127. szám 11. Klebelsberg legelső javaslata egyébként báró Eötvös Loránd volt, aki akkor még jeltelen sírban feküdt. Klebelsberg Kuno levele Csernoch János hercegprímásnak 1926. február 15-én. PL, Egyházkormányzati Levéltár, Serédi Jusztinián iratai, Cat. D/C 547/1926 in: 8603/1940
[850] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.68.2.
[851] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter IV.
[852] Dr. Saly László 1926: 55.
[853] Magyar Iparművészet 1928. 3-4. szám 67. és Lechner, Jenő 1930a: 40.
[854] MÉM MDK, MOB iratok 1926/146 és HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-16/659

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

sem valósult meg, azokat terjedelmi okokból az egyéb munkáit tartalmazó függelékben mutatom be.

Budapest XIV. ker., Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionárius Nővérek árvaháza, rendháza és temploma, 1924-1936.

A Ferences Mária Misszionárius Nővérek Társulatát (akiket röviden csak Fehér Apácáknak szoktak nevezni) Helena Maria Filippina de Chappotin de Neuville francia származású apáca alapította 1877-ben, Indiában. Missziós céljukból következően szinte az egész világot behálózzák, Magyarországon 1899-ben telepedtek meg.[855] Kezdetben a lakosság körében láttak el karitatív feladatokat, majd – miután 1902-ben megvásárolták a Hermina út 21. számú földszintes, négytraktusos házat – bölcsődét és óvodát nyitottak, de ápolták az időseket is és népkonyhát tartottak fenn a rászorulóknak. Az átalakítási terveket 1903-ban Makovsky Mátyás építőmester készítette.[856]

Az első világháború után még nagyobb szükség lett rájuk, ezért a földszintes ház helyén egy rendházat és templomot is magában foglaló, emeletes épületegyüttest szerettek volna emelni. Bonta Károly ügyvéd közbenjárására a tervezéssel Lechner Jenőt bízták meg 1922-ben, aki két évvel később készítette el azokat.[857]

Az Apácák kezdetben még nagyon ambíciózusak voltak és Lechner a nagyszabású elképzeléseikhez igazodott. Az első tervek szerint az új épület a régihez hasonlóan négy szárnyból állt volna, melyek egy négyzet alakú udvart fogtak volna közre. A baloldali szárny képezte a rendházat (melynek nagy részét árvaház tette ki), a jobb oldalon a templom állt, a kettőt összekötő szárnyakban pedig tantermek, ebédlő és hálótermek kaptak volna helyet. Érdekes módon a főlépcsőház a hátsó szárny közepén lett volna, amelynek rizalitja a homlokzatból félkör alakban lép hátra.[858] A templom számára kétféle elrendezést is felvázolt: az egyikben szokatlan módon az egyhajós hosszház párhuzamos lett volna a Hermina úti főhomlokzattal, a másik már háromhajós és merőleges az útra. A meglehetősen zömök épületegyüttesnek csak egy-egy rizalit adott volna némi mozgalmasságot: előbbiben a kereszthház egyik vége és a torony,[859] utóbbiban az előcsarnok és a lépcsőházak lépnek a komplexum főhomlokzatának síkja elé.[860] A terveken nem látni komolyabban felfelé törő

[855] Fabó Beáta 2021: 209. és Nemzeti Újság, 1927. 247. szám 11.
[856] BFL XV.17.d.329. hrsz:31671/1
[857] Fabó Beáta 2021: 209.
[858] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.69-73.
[859] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.69-70.
[860] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.71-73.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tömegeket, még a templom baloldalán elhelyezkedő torony is csak kissé emelkedik a tetőgerinc fölé. Ugyanígy az rendház központi tömbjét koronázó kontyolt nyeregtető sem jelentősen magasabb a környezeténél. Az épületegyüttes tömegrendszere tehát egyértelműen horizontális tájolású lett volna, amit a nyílászárók sem igazán ellensúlyoznak, viszonylag alacsonyak és egyenes vagy félköríves záródásúak. Egyedül a templom rózsaablaka emelkedik ki méretét tekintve. Az épületegyüttest összességében neoromán stílusúnak tekinthetjük és ebbe illik bele a lábazat küklopikus burkolása is.

Az anyagi lehetőségek szűkössége miatt azonban e terveket módosítani kellett és végül a nagyméretű együttes helyett különálló épületként és két lépcsőben valósult meg a rendház és a templom: előbbi az 1920-as, utóbbi az 1930-as években.

Rendház

Az rendház alaprajza T alakot formál, ahol a rövidebb szár esik a Hermina útra, a hosszabb pedig a telek belsejébe nyúlik.[861] Főbejárata az utcai traktus jobboldali végéből nyílik; a szokatlan elhelyezést a tervezett bővítés indokolta: itt csatlakozhatott volna a templom felé tartó szárny az épülethez. A bejárat környéke az épület legmozgalmasabb része is: kétoldalról egy-egy félkörívben előre lépő tömeg fogja közre, a baloldali emeletes, a jobboldali csak földszintes, de tetején teraszt alakítottak ki. Maga a kapuépítmény is érdekes: oldalait ugyanolyan terméskő alkotja, mint az épület lábazatát, egyenes szemöldökköve fölött pedig félköríves lunetta nyílik. Mindezt egy íves oldalú, magas félnyeregtető koronázza, mely várkastélyok kaputornyainak tetőjére emlékeztet, illetve nagyon hasonlít a munkácsi főgimnáziumi internátus főbejáratára. Jobban megnézve több közös vonást is felfedezhetünk a kárpátaljai épülettel: ugyanúgy egyemeletesek, a homlokzatból félköríves tömegek nyúlnak ki, a hosszú traktusukban hasonló ritmusban nyílnak ablakok és az egymás alatt lévő ablakokat közös faltükör is összeköti. Mivel a rendház nagy részét az árvaház helyiségei adják, a hasonló funkció okán a belső elrendezésben is vannak egyezések.

Az rendház homlokzata a kezdeti tervekhez képest nem igazán változott, neoromán stílust mutat, bár az oromzatok sarokpártái a felvidéki reneszánszból származhatnak.[862] A Hermina úti főhomlokzat két tondója üres, bár az eredeti elképzelés más lehetett, hiszen ezek a korábbi épületein vallásos ábrázolásokat hordoztak. A rendház belsejében a lépcsőkorlátok érdemelnek említést, ugyanis egy részükön vitézkötések jelennek meg.[863] Az árvaházat Orsenigo Caesare

[861] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.75.
[862] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.98.
[863] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.100 és 66.12.102.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

érsek, pápai nuncius szentelte fel 1927. október 29-én.[864] Miután 1950-ben feloszlatták a szerzetesrendeket, az árvaház is megszűnt és az épületet az állampárt használta. 1956 decemberében a Vakok Állami Intézete költözött ide,[865] amelynek a mai napig itt van a központja.

A rendház mögötti, Hungária körútra néző telken is volt az apácáknak egy kisebb, L alaprajzú melléképületük, melynek hosszabb szárnyában az árva gyerekek számára játszótermet, a rövidebben pedig ebédlőt rendeztek be. Utóbbi bővítésével is Lechner Jenőt bízták meg 1935 őszén, aki egy újabb szárny csatolásával T alakúvá változtatta az alaprajzot. A tervek szerint az egyszerű, földszintes toldalék végében nyílt volna a tornácos bejárat, melyet – nála ritkán látható – kannelúrázott dór oszlopok tartottak volna. A homlokzat is a neo-klasszicista stílust mutatja: az egyenes záródású ablakokat toszkán fejezetű pilaszterek választják el.[866]

Templom

A templom építésének gondolata sem merült azonban feledésbe. Lechner Jenő két változatot is készített hozzá, melyeket már be kellett mutatnia az 1930. március 3-án létrehozott Központi Egyházművészeti Hivatalnak.[867] Az egyik 1935. május 20-án kelt és ezen a templom inkább csak kápolna méretű, nincs tornya sem és egy rövidke bejárati traktussal kapcsolódik a rendházhoz. Szőnyi Ottó, a Hivatal elnöke szerint ez nem volt alkalmas a kivitelezésre és Lechner másik tervváltozatát támogatta, de annak alaprajához és szerkezetéhez is fűzött megjegyzéseket, amiket Lechner meg is fogadott.[868] Ez a verzió már egy sokkal nagyobb méretű épületegyüttest irányozott elő. A templomot egy jóval hosszabb, héttengelyes összekötő szárny kapcsolja az rendházhoz, neoromán homlokzattal. A köztes szárny folytatja az rendház nyílásainak ritmusát és formáit, valamint ide került volna a kapu is, mely szinte azonos lett volna az rendház fentebb bemutatott bejáratával.[869]

---

[864] Nemzeti Újság, 1927. 247. szám 11.
[865] Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyve, BFL XXIII.102.a.1. (1957. 02. 15.)
[866] BFL XV.17.d.329 hrsz: 31671/1
[867] Ennek felállítását valójában az építészek kérték, mert az egyházközségek a templomépítésnél sokszor mellőzték a szakértő építészmérnök közreműködését és a kivitelező vállalkozóra bízták a tervek elkészítését is. Ők azonban olyan hibákat vétettek, amelyek sok pótmunkát vontak maguk után, így rendkívül megemelve a költségeket. Dr. Molnár Ernő A templomépítés problémái című előadása a Fra Angelico Társaság építészmérnöki szakosztályának ülésén, 1948. február 8. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-19/552.3 A Hivatal vezetője Szőnyi Ottó, a mellette működő Országos Egyházművészeti Tanács elnöke pedig Gerevich Tibor lett.
[868] Szőnyi Ottó jelentése Serédi Jusztiniánnak a Központi Egyházművészeti Hivatal 1934-1935. évi működéséről. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-19/11-8.
[869] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.23. A terv sajnos nem keltezett.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A templom terve is neoromán volt: bélletes kapuzatában oszlopok, a félköríves lunettában pedig szentek alakjai sorakoztak. Mindez egy magasra felnyúló portikuszban kapott volna helyet, melynek széleit fülkékbe állított szobrok díszítették volna.[870] A rendházhoz hasonlóan itt is eljátszott azonban a pártázat gondolatával, legalábbis egy vázlatos, szabadkézi rajzon úgy tűnik, mintha párták sorakoznának a toronysisak lábánál.[871] A belső tér tervein egy síkmennyezetű, teremszerű térkompozíció szerepelt.

Az anyagi lehetőségek miatt az összekötő szárnyat ezúttal is el kellett hagyni, a templom építése viszont megkezdődött, alapkövét 1935. november 17-én tette le Mészáros János kanonok. 1936 májusában már álltak a falak, amikor elfogyott a pénz és a rend a Kultuszminisztériumtól kért segélyt. Növelte a gondokat, hogy komoly vita bontakozott ki Lechner és a rend budapesti főnök-helyettese között, aki mindenképpen kupolás templomot akart. Ennek folyományaként Lechner Jenő áttervezte a már félig kész templomot és abba két, vasbeton pillérekre fektetett bizáncias kupolát helyezett. Ekkor egyúttal módosította a homlokzat terveit is, a neoromán alapformákat megtartva modernizálta azokat.[872]

A hosszanti elrendezésű teremtemplom tömegrendszere a rendházéhoz hasonlóan zárt, a torony is eléggé tömzsi. Az alatta elterülő helyiségek miatt a megemelt templomnak mégis van némi függőleges hangsúlya is. A bejárati előtérhez jobbról egy félköríves záródású lépcsőház, balról pedig a négyzet alaprajzú torony csatlakozik. Mindkettő mögött egy-egy folyosó indult a félköríves szentély felé, amit különféle rendeltetésű terek fogtak körül: a földszinten sekrestyék és egy oratórium, a külön lépcsővel megközelíthető emeleten betegszobák és egy gyógyszertár is helyet kapott.[873]

A folyosókba a templomtérből is nyíltak ajtók. A baloldali folyosó fölött egy teraszt alakítottak ki, mely modern elveket tükröz (bár a mellvédkorlát rácsát vitézkötések díszítik). A jobboldali folyosó ma már nem látható, azt ugyanis eltakarja az 1990-1992 között Stagel László tervei szerint hozzáépített toldalék.[874] A templom homlokzatán is megjelennek a modernizmusra jellemző részletek, bár legtöbb ablaka még félköríves záródású, neoromán hatású. Az oldalhajókon viszont már egyenes záródású, keret nélküli ablakok sorakoznak (bár az első tervváltozat szerint még körablakok lettek volna). Modernnek tekinthető a torony felső harmadának lépcsőzetes kiképzése is. Ezenkívül még az egyenes záródású főbejárat rézsútos bélletei is jelzik azt, hogy közel egy évtizeddel később épült a szomszédos árvaháznál. Az

[870] Fabó Beáta 2021: 210. és BFL.XV.17.d.329 31671-14.
[871] BME Rajztár, ltsz: 101682.
[872] Hajós-Baku Eszter 2023: 10.
[873] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.32. és Ferkai András 2001: 444
[874] A bővítés tervei a templom irattárában is megtalálhatók.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épület különösen izgalmas elemei a főbejárat fölötti három angyalszobor, melyek szárnyai mintha mandorlát alkotnának körülöttük. A középső egy monstranciát tart maga előtt. Ehhez kapcsolódhat a kapu szemöldökkövéből kiemelkedő latin felirat: *Adoremus in aeternum sanctissimus sacramentum*. Az angyalok fölötti baldachinok mintha püspöksüveget formálnának, de annak art decos formát adott a tervező: szögletes síkok képezik a határait, mintha gyémántok lennének. A forma elnyerte a templom fenntartóinak tetszését és a második vatikáni zsinat után a szembe miséző oltár felállításakor annak lábazatát is gyémántszerűre faragták ki. A középkori mesterek mintájára (és középkori fejfedővel) Lechner Jenő saját arcképét is elrejtette az épületen, a torony és a főhomlokzat találkozásánál egy kőkonzol aljába faragta, alatta még a befejezés évszáma (1936) is olvasható. A domborművet Füredi Richárd készítette.[875] Lechner Jenő a magyaros stílustörekvéseit az iparművészeti elemekbe, elsősorban a különböző helyekre erősített rácsokba rejtette el: a kis körablakokon tulipánokat láthatunk, a bejárati kapuk betétjein pedig a tulipánokból indás kacsok is kinyúlnak. Az előkertbe vezető kapu rácsa pedig vitézkötést alkot. A templom baloldali oldalfolyosójába két másik bejárat is nyílt: az egyik a torony aljában (ez ma is megvan), a másik pedig a homlokzat közepén, mely ma már nem látható, csak az előtte kialakított terasz őrzi nyomait.

Egyhajós belső tere két csehsüvegboltozatos szakaszra tagolódik, melyeket mészkőlapokkal borított vasbeton pillérek tartanak. A kupolák miatt centrális hatású templomtérben a görögkereszt a leggyakoribb motívum: azok borítják a kapukat, a gyóntatófülkéket és a keresztút stációit is ilyen alapra rögzítették fel. A padozat pedig bizánci hatású faragást kapott (kockafejezetű oszlopok), bár azok aprólékosan kidolgozott, historizáló formái meglehetősen elütnek a belső tér modern díszítőrendszerétől. Az áttervezéssel együtt járó modernizálás a belső teret is érintette, korábban például a szentélyre néző oratóriumok is igazi neoromán formákat mutattak: félköríves ikernyílásokat tartalmaztak, mellvédrácsait görögkeresztek díszítették.[876] A megvalósult változatban a nyílás osztatlan, előtte a mellvédrács pedig felfelé nyújtott és félkörívesen záródó, koncentrikus elemekből áll, melyeket középen egy nyújtott latinkereszt köt össze. Ezek a nyújtott formák a novecento építészet kedvelt fogására emlékeztetnek. Ugyanilyen volt egyébként az áldoztatórács is, melyet a liturgiai reform miatt azóta elbontottak.[877] Ezt a formát Lechner későbbi templomtervein is gyakran alkalmazza majd, jóval inkább szembetűnő helyeken. Hasonlóan szűkek és felfelé nyújtottak

[875] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[876] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.37.
[877] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.12.51. és 66.12.56.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

az oldalfalak ablakai, bennük pedig modern stílusú, színes üvegfestmények láthatók. A templom boltozatának falképeit Kontuly Béla festette 1958-1959-ben:[878] Szent Ferenc és a Ferences Rend életének jeleneteit, illetve a Ferences Mária Nővérek Rendjének alapítását láthatjuk (ahogyan XIII. Leó pápa átadja az alapítónak a Rend szabályzatát).

A templomot 1936. december 13-án szentelte fel Serédi Jusztinián hercegprímás a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére.[879] Ő rendelte meg Lechner Jenőtől az orgona tervezését is, amit azután a híres Rieger gyárban készítettek el. Mellette a Székesfőváros egy park kialakítását is tervbe vette, de végül nem valósult meg.[880] A második világháború után a szerzetesrendet feloszlatták, a templomban egyházmegyés papok teljesítettek szolgálatot. A rendszerváltás után, 1990-ben visszakapta a rend, ekkor vált szükségessé a szerzetesek számára újabb szárny emelése, hiszen a korábbi rendházukat már a Vakok Intézete használta.

Budapest IX. ker., Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház, 1925-1926.

Budapest az ipari fejlődés miatt már a 19. század második felében is tömegeket vonzott, ami a századfordulóra lakásnyomorhoz vezetett.[881] Később ez még égetőbb problémává vált: a statisztikai adatok szerint Budapest népessége 1910 és 1927 között 95 ezer fővel nőtt és körülbelül 7-10 ezer lakás hiányzott az egészséges eloszlásukhoz.[882] Korábban a bérházépítéseket az állam a magántőkére bízta, a világégést követő években viszont a forráshiány miatt nem lehetett a magántőkére számítani. Lakásokra viszont óriási szükség lett, hiszen az elcsatolt területekről 426 ezer honfitársunk menekült az anyaország nagyvárosaiba.[883]

Budapest Székesfőváros közgyűlése a nyomasztó lakáshiány leküzdésére 1925 végén hozott 1282/1925. számú határozatával egy nagyobb léptékű kislakás építési programról döntött és erre az 1926. évi költségvetésből fedezetet is biztosított. Összesen tizenöt bérház létesítését hagyták jóvá, a tervezést pedig olyan építészekre bízták, akikben megvolt a garancia arra, hogy művészileg és szerkezetileg is megfelelő munkát végeznek.[884] A Mester és Dandár utcák sarkán létesítendő hétemeletes bérház tervezésével 1925. november 28-án Lechner Jenőt bízták meg.

A hatalmas saroképület Dandár utcai szárnya másfélszer hosszabb a Mester utcai traktusnál, szélességük viszont azonos. Ezeket másik két, jóval keskenyebb szárny egészíti ki

[878] Bizzer István 2003: 45.
[879] Fabó Beáta 2021: 209. és MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[880] Fabó Beáta 2021: 209.
[881] Körmöczi Katalin 1989: 67.
[882] Körmöczi Katalin 1989: 75.
[883] Koloh Gábor 2020: 20.
[884] Magyar Építőművészet, 1927. 3-4. szám melléklet II.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

és így egy trapéz alakú belső udvart fognak közre. A takarékos beosztásnak köszönhetően hét darab négyszobás, harmincnyolc darab háromszobás valamint tizenöt darab kétszobás lakást tudtak kialakítani benne.

Lakások csak az emeletekre kerültek,[885] a földszinti helyiségeket ugyanis egyéb célra adták bérbe: három üzlethelyiség, egy szövőiskola és a tüdőbeteg-gondozó fiókja használta. A Dandár utcai traktus földszintjén a gondozóhoz tartozó főorvosi rendelő, a szárny végében pedig egy garázs kapott még helyet.[886] A Mester utcai földszinten a bejárat két oldalán szintén üzleteket mutatnak a tervek, a többi szárny pinceszintjében pedig raktárakat és mosókonyhákat. Manzárdszintet csak a Mester utcai traktusra építettek, ahol egy műtermen és cselédlakáson kívül még a mosókonyha kapott helyet.[887]

Az egyes lakásokban a nagyobb szobák az utcafrontra, a kisebbek pedig a mellékhelyiségekkel együtt a belső udvarra néztek. A négy traktus közül háromban kapott helyet lépcsőház, egyedül a legrövidebből hiányzik, de a többi szárnyból természetesen azt is meg lehetett közelíteni. A két szélesebb szárnyban háromkarú, a keskenyebben kétkarú lépcső köti össze a szinteket.[888] A belső udvar alatt egy átjáró is biztosította a közlekedést a Dandár utcai és a vele párhuzamos keskenyebb traktus között.[889]

A kislakás építési programban épülő bérházak közül ez volt a legkomfortosabb, amit a háromszobás lakások túlsúlya, valamint a modern felszereltségük jelez: tartoztak hozzájuk cselédszobák és fürdők is. Mindazonáltal a felesleges luxust kerülték, az egyes emeletek alacsonyabbak lettek a korábban szokásosnál és egybenyíló ablakszerkezeteket alkalmaztak.[890]

Az épület tömegalakítására a nagy méretbéli különbségek jellemzőek: a Dandár utcai szárny vége két emelettel alacsonyabb az elejénél és a keskenyebb belső szárnyak is alacsonyabbak a fő traktusoknál. Megjegyzendő, hogy a korai terveken még egységes tetőmagasság látható,[891] valószínűleg pénzügyi okokból volt kénytelen az építész alacsonyabbra venni a Dandár utcai traktus végét. Ez a lakások elrendezését is érintette, a lekerekített saroktömb mögötti mellékhelyiségek eredetileg szimmetrikus elrendezése is ekkor változott meg. Azok egyébként a Mester utcai traktus lakásaihoz tartoznak.[892]

[885] BME Rajztár, ltsz: 102111-102115
[886] BME Rajztár, ltsz: 101718.
[887] Magyar Építőművészet, 1927. 3-4. szám melléklet IV. és BME Rajztár, ltsz: 102116
[888] Ferkai András 2001: 286.
[889] BME Rajztár, ltsz: 102117
[890] Vasárnapi Újság, 1925. december 22.
[891] BME Rajztár, ltsz: 102132
[892] BME Rajztár, ltsz: 102121

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az épület központi egységének ez a lekerekített saroktömb tekinthető, amit a homlokzat többitől eltérő kiosztása is jelez. Ugyanis míg a két nagyobb szárny homlokzatát viszonylag kisméretű, egyenesen záródó ablakok határozzák meg, addig a saroktömbön széles nyílású loggiák húzódnak minden szinten. A legfölsőn a loggia csúcsíves záródású árkádokból áll, így vezetve át a szemet a tömböt koronázó, félkúp alakú tetőre. A korai terveken egyébként a saroktömb homlokzata nem tért el a két utcai szárnytól, de az épületnek határozottan előnyére vált ez a módosítás.[893]

A homlokzat alapvetően neoklasszicista, sőt beazonosíthatók azok az ókori emlékek, amelyek mintául szolgáltak: a két fő traktus bejáratát övező féloszlopos-erkélyes kiképzést Lechner saját bevallása szerint Nerva római fórumának oszlopai ihlették. A hasonlóság csak a szerkezetben ismerhető fel: az féloszlopok közötti távolságban, valamint az architráv és a fölötte nyíló szint kiképzésében. Lechner közvetlenül egy római útja után készítette a terveket, ez is magyarázza az antik építészet ilyen erős megjelenését.[894]

Magyaros stílustörekvéseit kénytelen volt a részletekbe rejteni: a féloszlopok fejezete liliomokból áll, az erkélyeket pedig hosszú bajszú férfi- és befont hajú női fejek tartják konzolként. A mellvédkorlátokat és a lépcsőház korlátját pedig vitézkötések és stilizált tulipánok díszítik. Egy terv tanúsága szerint Lechner még azon is elgondolkodott, hogy az ablakok fölé népművészeti díszeket helyezzen: többek között Nap, Hold, gyümölcstál, makk, tök, páva, holló, kakas kézírásos felirata is olvasható a rajzon.[895] Lechner vallásosságát ezúttal a saroktömbön kék kerámiából kirakott házáldás mutatja: az 1926-os évszám közé felírták a katolikus szokásoknak megfelelően a háromkirályok nevének kezdőbetűit is. Ezeket a majolika díszeket Füredi Richárd készítette.[896]

A stílus megválasztásában a Tanács szabad kezet adott az építészeknek[897] és mint láthattuk, Lechner igyekezett minél több magyaros utalást belevinni az épületbe, de azok nem érik el a kívánt hatást. Összességében sajnos az épület igen erőtlen lett, hiányzik róla az a karakteresség, ami például a Mészöly utcai épületet jellemzi. Ha nem a Székesfőváros, hanem egy magánbefektető lett volna az építtető – mint ahogyan korábban általános volt Budapesten – akkor valószínűleg nem épülhetett volna meg így, hiszen a leendő lakókat a homlokzattal is igyekezett csábítani a bérház.[898]

[893] BME Rajztár, ltsz: 102130 és 102132
[894] Lechner, Jenő 1930a: 32.
[895] BME Rajztár, ltsz: 102129
[896] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[897] Magyar Építőművészet, 1927. 3-4. szám melléklet IV.
[898] Ferkai András 2001: 69.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A gyors tempójú építkezésnek köszönhetően a bérház 1926 novemberére elkészült, decemberre már be is költözhettek az új lakók.[899] Közöttük volt például Stromfeld Aurél is, aki élete utolsó két évét e ház egyik kétszobás lakásában töltötte.[900] Ez a bérház is hozzájárult ahhoz, hogy az 1920-as évek második felében némileg csökkent a lakásínség a fővárosban, ebben a kislakás építési programban összesen 887 lakást adtak át, bennük 1335 szobával.[901]

Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székháza, 1925-1926.

A nyíregyházi rendőrkapitányság épületének állapota az 1920-as évek közepére nagyon leromlott, ezért a Belügyminisztérium 1925 őszén megbízta Lechner Jenőt egy új székház megtervezésével. A város ingyen adta a telket és az építkezéshez szükséges téglákat, a költségeket azonban a Minisztérium viselte.[902] Falai között ugyanis nemcsak a város, hanem az egész vármegye rendőrségi ügyeit intézték.[903]

Lechner egy U alaprajzú épületet szerkesztett, ahol a hetven méter hosszú fő traktus két végéhez egy-egy rövidebb szárny csatlakozik.[904] Az alagsorral együtt háromszintes: legalul a fürdők és a gépek kaptak helyet; a földszint közepén egy aula, kétoldalt pedig az őrszemélyzetet kiszolgáló háló- és tantermek, valamint az őrparancsnok háromszobás lakása sorakoznak. Az emeleten irodák, orvosi szoba, valamint a rendőrkapitány és helyettesének négy-négyszobás lakását rendezték be. [905] Főbejárata a délre néző főhomlokzat közepén nyílik, de a nyugati traktusában is biztosították a bejutást.

Az épület első tervét még pártázatos reneszánsz stílusban rajzolta: a hosszan elnyúló, közép- és oldalrizalitokkal mozgalmassá tett épület félköríves főbejárata a középrizalitból nyílt volna, fölötte egy lépcsőzetes, sarokpártákkal díszített faliépítménnyel, melynek előképe a késmárki plébániatemplom lehetett. A rizalitok gömbben végződő pártázata ugyan nem tipikus reneszánsz megoldás, de Lechner egyébként is a stílus továbbfejlesztésére törekedett. A gömbök néhány korábbi épületén, például a Hantos úti villákon is előfordultak már. Az oldalrizalitok sarkain elhelyezett zárt erkélyek pedig nagyon hasonlítanak a Sárospataki Tanítóképző hasonló elemeire.[906]

[899] Magyar Építőművészet, 1927. 3-4. szám melléklet III.
[900] Miután a Hungária Kalapgyár egyik főnöke lett, az addigi albérletéből 1926-ban beköltözött az új bérházban lévő főbérletbe. Földes Péter 1979: 190.
[901] Körmöczi Katalin 1989: 82.
[902] Magyar Detektív, 1926. 3. szám 15.
[903] Cservenyák László – Mező András 1987: 180.
[904] Magyar Építőművészet 1927. 10-12. szám 13.
[905] Magyar Detektív, 1926. 3. szám 16.
[906] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.3 mappából kiemelt fénykép

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechnernek azonban minisztériumi utasításra át kellett dolgoznia a tervet,[907] és a végleges változat már neoklasszicista lett, neo-empire jegyekkel kiegészítve. Nyíregyháza városképe egyébként is klasszicista jellegű, és a két világháború közötti építészeti szemlélet azt várta el, hogy az új épületek folytassák az elkezdett hagyományt.[908] Tömegrendszere továbbra is mozgalmas, hiszen a sarokrizalitok határozottan előre ugranak a falsíkból. Ezenkívül a tetőzet is változatos: a fő traktus nagy részét nyeregtető, a sarokrizalitokat arra merőleges kontyolt nyeregtető fedi, míg a középrizalitot manzárdtető zárja.

A neoklasszicista stílust jelzik a manzárdtető elé állított háromszögű timpanon és a benne nyíló termaablak, a középrizalit négy ión fejezetű pilasztere, valamint a homlokzatot tagoló faltükrök és lizénák. A főbejárat előtt félkör alakban előrelépő portikusz kissé gloriette hatását kelti, előképe lehetett talán az andornaktályai Mocsáry-kastély kerti építménye, de akár a jóval ismertebb kismartoni Esterházy-kastély Leopoldina-körtemploma is motiválhatta, azzal a különbséggel, hogy Lechner toszkán oszlopokat alkalmazott. A kör alakban felsorakoztatott oszlopok motívumát egyébként már fiatalkorában is kedvelte, akkori rajzain főleg kupoladobot keretezett velük. Elképzelhető, tehát az is, hogy nem klasszicista előképek lebegtek szeme előtt, hanem csupán ezt a számára kedves formát akarta megvalósítani, ha már az épület stílusát kénytelen volt megváltoztatni. A manzárdtető gerincére még egy hengeres teraszt is állított, ahonnan a várost figyelhette a rendőrség. Ennek tömege szépen rímel a portikuszra, melynek tetején szintén terasz képeztek ki. A belső térben a széles aula nagyméretű, ovális faltükre érdemel említést.

A portikusz teraszára a piano nobilének tekinthető emeleti szintről egy egyenes záródású ajtón át lehetett kijutni. E fölé helyezték az országcímert, amit Füredi Richárd készített,[909] de sajnos ma már nem látható. Az ablakok nagy része egyébként egyenes záródású, csak a két bejárat melletti keskeny ablakok végződnek félkörívben, a timpanon közepét pedig egy termaablak tölti ki.

Ha az egész épületet nem is tervezhette pártázatos reneszánsz stílusúra, néhány helyre azért mégis sikerült becsempésznie magyaros részleteket is. Mindkét terasz mellvédkorlátját vitézkötéses rácsok díszítik és ez a motívum jelenik meg a kapukat és az ablakokat védő rácsokon, valamint az aulába felvezető néhány lépcső korlátján is. Utóbbiak a legmerészebb vonalvezetésűek és apró kacsok is kiegészítik őket. A stílusváltás ellenére a párták sem tűntek

[907] Lechner, Jenő 1930a: 36.
[908] Ferkai András 1989b: 339.
[909] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

el teljesen, az oldalrizalitok bábkorlátos attikáinak sarkaira domborműként helyezett egy-egy negyedkör formájú pártát. Tulajdonképpen akrotérionként is felfoghatók, így a neoklasszicista stílushoz is illenek. A tetőgerincen, a sarokrizalitok csatlakozásánál álló fecskefarkas párták viszont már egyértelműen a felvidéki reneszánszra utalnak, hullámzó oldalaik Lechner művészi fantáziáját is szépen mutatják. De az elrejtés nagyon jól sikerült, csak távolról vehetők észre, ha tanulmányozva nézzük az épületet.

A kivitelezést Várallyay Sándor és Adorján János vállalkozók 1926 márciusában kezdték, az év végén pedig már át is adták használatra. Előbbi egyébként Lechner tanítványa volt a Műegyetemen és irodájában is dolgozott. Családjának nyíregyházi kötődései miatt bízta rá Lechner az építkezést.[910] A zárókő ünnepélyes letételére december 9-én került sor.[911] Az építkezés négyszázezer pengőbe került.[912]

Budapest VIII. ker., Fiumei úti Sírkert, 18-as főút közepe, Jókai Mór síremléke, 1924-1929, Füredi Richárddal

Jókai Mór 1904. május 5-én hunyt el. A Nemzeti Múzeumban felállított ravatalát Lechner Ödön tervezte, innen május 9-én ezrek kísérték a Kerepesi úti dísztemetőben lévő sírjához. Az író kívánsága szerint fejfáját a saját háza kapujának anyagából készítették. Bár kiemelt helyre temették, méltó síremléket hosszú ideig nem kapott.[913]

Csak születésének centenáriumára készülődve 1924-ben hirdetett tervpályázatot az Országos Képzőművészeti Tanács egy emlékmű készítésére.[914] Jókai azon kívánsága miatt, hogy sírhantja felett ne legyen sírkő, a feladat inkább térrendezés volt: a temető árkádsorának impozáns befejezése.[915] A győztes Lechner Jenő és Füredi Richárd közös műve lett, bár a bíráló bizottság változtatás nélkül ezt sem javasolta megvalósítani.[916]

Beck Ö. Fülöp visszaemlékezése szerint – aki egyébként a második díjat kapta – Lechnerék egy nagyon gyenge minőségű akvarell tervet nyújtottak be, ami inkább egy *kávéházi virágkosárnak* felelt meg. Inkább építészeti alkotásról volt szó, szobrászi munka csak a mellvédjét díszítette.[917] Erről egy 1:10 arányú makettet is készítettek, ami ugyan nem maradt

[910] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter V.
[911] Magyar Detektív, 1926. 3. szám 16.
[912] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-16/659
[913] Tóth Vilmos 1999: 66.
[914] Magyar Iparművészet, 1925. 1. szám 35.
[915] ÉIÉM, 1924. 1-2.szám 3.
[916] Magyar Iparművészet, 1925. 1. szám 35.
[917] Budapesti Hírlap, 1924. 274. szám 7.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

fenn, de egy fotóról ismerjük.[918] Jókai széken ülő szobrát egy posztamensre helyezték volna, melyet egy kör alaprajzú toszkán oszlopsorral vettek volna körbe. Utóbbi tetejét növényekkel befuttatott pergolákkal díszítettek, az emlékmű belsejében pedig egy rózsakertet képzeltek el. Az építmény így szépen illeszkedett volna ugyan a temető parkos környezetébe, de hiányzott belőle minden monumentalitás, ami egy síremléktől azért elvárható lenne.[919]

A tökéletes terv hiánya miatt a centenárium mégis elmúlt anélkül, hogy elkészült volna a síremlék, így végül 1928-ban gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter maga vette kezébe az irányítást és közadakozásból, valamint a Székesfőváros és a Kultusztárca támogatásával sikerült előteremtenie a megvalósításhoz szükséges száztízezer pengőt.[920] Lechnernek azonban módosítania kellett a túlságosan könnyed tervén: az örökérvényűség és a monumentalitás kifejezésére klasszicizáló megjelenést kellett adnia az építménynek. Az oszlopsort tizenkét négyzet keresztmetszetű pillér váltotta fel, melyek egy körbefutó, közös lábazaton állnak és hasonlóan körbefutó architrávot tartanak. Az emlékmű szinte teljes felülete dísztelen, csak az architráv külső oldalán olvasható egy felirat: *„Ami bennem lélek, veletek megy. Ott fog köztetek lenni mindig. Megtalálsz virágaid között, mikor elhervadnak; megtalálsz a falevélben, mikor lehull; meghallasz az esti harangszóban, mikor elenyészik, s mikor megemlékezel rólam, mindig arccal szemközt fogok veled állani.”*[921] A pillérek belső oldalára Jókai regényeinek címeit tervezték vésni, az architráv belső felületén pedig búsuló galambok domborművei láthatók.[922]

Valószínűleg a természeti környezet miatt a Kultusztárca ezúttal engedélyezte Lechner magyaros törekvéseinek megjelenését, az istenfa díszekre emlékeztető kőbokrokat. Azok azért is voltak találók, mert ellensúlyozták az építészeti keret komolyságát, valamint az író mesés fantáziájára is rímeltek.[923] A bokrok törzséről három-három (néhány kezdeti terven négy-négy)[924] ág tekeredik oldalra és azok stilizált rózsalevélben végződnek.[925] A legfelső ágak közé a levél helyett egy-egy madár bújt be, a legalsó ágak pedig a pillérek lábazatára is átnyúlnak. Az eredeti tervek szerint minden pillérközben állt volna egy ilyen bokor, így azok alsó ágai összeérve egy díszítősort alkottak volna az emlékmű belső oldalán.[926] Végül azonban csak minden második pillérközbe került belőlük egy-egy. Az ágak elrendezése egyébként igen

[918] BTM Kiscell, ltsz.: 69.204.3 mappából kiemelt fénykép. A gipsz modellt 1931-ben felajánlotta a Székesfővárosi Múzeum számára.
[919] Farkas Zoltán (szerk.): 1957: 350.
[920] Budapesti Hírlap, 1928. 144. szám 7.
[921] Jókai Mór: *Negyven év visszhangja.* Budapest, 1884. 45. E sorokat Jókai a halhatatlanságról írta.
[922] Budapesti Hírlap, 1928. 147. szám 11.
[923] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.70.17.
[924] BME Rajztár, ltsz: 102101
[925] BME Rajztár, ltsz: 102105
[926] BME Rajztár, ltsz: 102099

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

hasonló a pesterzsébeti iskola főhomlokzatába vésett életfával. Ybl Ervin szerint a kőbokrok tekergő ágai úgy kapaszkodnak össze, mint a népi hímzések szálai.[927]

A tizenöt méter átmérőjű emlékművet Müller Ernő kőműves- és kőfaragómester[928] építette fel süttői mészkőből. Viszont az eredeti elgondolás helyett közepébe már nem szobrot, csak egy márványtáblát helyeztek. A rózsakertbe egy aranyozott bronzkapun lehetett bejutni, mely ugyanolyan formát kapott, mint a kőbokrok. Kilincse a tápiószentmártoni aranyszarvas másolata, így az is az ősmagyar művészetre utal.[929] E remek fémmunkákat Jablonszky Géza és Gyula műlakatosok készítették.[930] A síremléket végül 1929. június 2-án avatták fel ünnepélyes keretek között.[931] A kemény kritikákra nem kellett sokat várni: kőlugasnak, illetve pogány szentélynek is nevezték.[932] A rózsakert kipusztulása után pedig azt rótták fel tervezőjének, hogy az emlékmű túlságosan zárt és rideg, így idegen Jókaitól.[933] Felvették azonban a műemlékek sorába és 2001 óta a Nemzeti Sírkert része is.[934]

Budapest VIII. ker., Múzeum körút 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum helyreállítása és bővítése, 1926-1930.

Lechner Jenő a műemlékek tanulmányozása során kiemelt figyelmet szentelt a Magyar Nemzeti Múzeum épületének, melyről 1916-1917 során komoly tanulmányt is írt, bár az csak egy évtizeddel később jelent meg könyv formájában.[935] Ebben részletesen foglalkozott azokkal az átalakításokkal is, melyek nem igazodtak a klasszicista épülethez.[936] Közülük legtöbb az 1860-as években történt, amikor az Országgyűlés Főrendiháza kezdte használni: elfalazták például a körülfutó folyosókat a díszterem előtt, valamint a főlépcsőházat is csak a képviselők használhatták. A múzeumi dolgozók, de még a látogatók is a gázfénnyel megvilágított hátsó lépcsőházba szorultak és az egyes múzeumi osztályoknál is félhomály uralkodott.[937]

Tanulmányának köszönhetően Klebelsberg Kuno 1926-ban Lechner Jenőt bízta meg az épület felújításának és bővítésének irányításával. A kultuszminiszter hangsúlyozta, hogy a

[927] Budapesti Hírlap, 1929. 122. szám 11.
[928] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter VI.
[929] Budapesti Hírlap, 1929. 122. szám 11.
[930] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XVI.
[931] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1/25.
[932] Budapesti Hírlap, 1929. 122. szám 11.
[933] Csőregh Éva 1966: 28.
[934] Tóth Vilmos 2018: 125.
[935] Lechner Jenő (szerk.): *A Magyar Nemzeti Múzeum épülete 1836-1926.* A Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete, 1927
[936] Könyvbarátok Lapja, 1927-28. 81.
[937] Budapesti Szemle, 1931. 221. szám 341.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

rekonstrukció során a modern múzeumi igényeket kell szem előtt tartani,[938] Lechner pedig ennek megfelelően az elfalazások megszüntetésével világosabbá tette az épület belsejét.[939] A leglátványosabb változást a hátsó lépcsőháznál érte el, ahol az illemhelyiségeket elbontotta, helyükön pedig az épület stílusához illő félköríves ablakokat nyitott. A hátsó folyosóra ezenkívül egy műkőből készült kis falikutat is tervezett.

A felújításokat tekintve Lechner nagyrészt purista helyreállítást végzett: a stílusidegen berendezéseket eltávolította és a reprezentatív helyiségek (kupola, kiállítóterek) díszítőfestését is lekapartatta. Egyedül a díszterem festését hagyta meg, annak eredeti kinézetéről ugyanis egy 1848-ban készült fekete-fehér litográfia tanúskodott. Lechner ezért csak a színeken módosított: a karzatok fölötti párkányfríz barna alaptónusát kékre festtette át.[940] Később sajnos kiderült, hogy a megsemmisített festések is az 1840-es években készültek, méghozzá a fiatal Ybl Miklós tervei nyomán.[941]

A főlépcsőház reneszánsz ízlésű színes üvegablakai viszont valóban későbbi átalakítás eredményei voltak, ezért azok helyébe klasszicista ablakokat helyeztetett, melyek a beáramló fényt sem fogták fel. [942] A főlépcsőház és a mennyezet falképeihez – Lotz Károly és Than Mór 1874-ben készült alkotásaihoz[943] – viszont nem nyúlt, mivel egyrészt már szorosan hozzá tartoztak az épülethez, másrészt azok a nemzeti múltból vett jeleneteket is ábrázoltak, amelynek ápolása elsődleges volt abban az időben.

A felújítás során új, neo-empire stílusú csillárokat, falikarokat, kandelábereket, szélfogó ajtókat és korlátokat szereltek be. Lechner készített tervet 5, 12 és 15 karú csillárhoz is, melyeken egy kör alakú abroncsból nyúltak előre az akantuszleveles gyertyatartók.[944] A díszlépcsőház hatkarú kandelábereinek felső része hasonlít a csillárokhoz, törzsét azonban lótuszvirággal díszítette.[945] E kandeláberek újonnan kerültek a díszlépcsőházba, legalábbis Klösz György 1890-es években készült fotóján a lépcsőkorlátok még üresek voltak.[946] Ettől függetlenül rendelkezésre álltak eredeti empire kandeláberek, amik mintául szolgálhattak az újak tervezéséhez: az első emeleti kupolacsarnokot ugyanis a pesti Lloyd-palotából származó kandeláberek díszítették, amelyeket az ott működő Nemzeti Casino adott letétbe a Nemzeti

[938] Budapesti Híradó, 1926. november 21.
[939] Zádor Anna 1960: 395.
[940] Morvay Endre 2004: 186.
[941] Bár azok stílusukban elütöttek a dísztermétől, ezért gondolta Lechner későbbieknek. Morvay Endre 2004: 188.
[942] Lechner Jenő 1927a: 60.
[943] Bakó Zsuzsanna 2009: 28.
[944] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.27-29.
[945] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.30.
[946] Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.07.149

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Múzeumnak, mikor 1852-ben elköltöztek a Hild József tervezte épületből. A kandelábereket Lechner megtisztította az utólagos mázolástól és a Resofszky-műteremmel újra is aranyoztatta azokat. [947]

A főbejárati kapukhoz is tervezett új vasborítást, melynek felületét rácsosan alakította ki, korongokkal díszítette, illetve a kapuk középtengelyében négyzetbe foglalt nagyméretű virágokat is elhelyezett.[948] Az asztalosmunkáknál a sárga, illetve világosbarna színt kombinálta a feketével: például az előcsarnoki sárga szélfogót fekete törzsű féloszlopok tagolták. A lengőajtó húzókarjai mindkét ajtószárnyon X alakot formálnak.[949] A szélfogó egyébként teljesen modern szerkezetű volt, stílusában mégis olyan, mintha eredetileg is bent állt volna az épületben. Az eredeti funkcióját visszakapó díszteremben a világosbarna, cseresznyefa elnöki asztalt szintén fekete törzsű féloszlopok díszítették.[950] Székekhez magas és alacsonytámlás változatot is készített, de közös a kettőben, hogy a lábak X alakban állnak és a támlán is ugyanez a motívum figyelhető meg.[951] A kandallórácsot viszont egymásba kapcsolt ellipszisekből állította össze.[952] A nagy elődök előtti tisztelgésként az előcsarnok két pillérébe egy-egy fülkét vájtak, melyekben József nádor és Pollack Mihály szobrait helyezték el – mindkettő Rafael Monti tehetségét dicséri.[953]

A külsőn csak kisebb változtatások történtek, ezek közé tartozik például a főlépcső előtti vaskorlát eltávolítása, valamint rejtett világítás telepítése a portikusz mennyezetére.[954] Lechner tehát nem különösebben fordított figyelmet a homlokzat megtisztítására, ahhoz bő tíz évvel később, 1938 őszén vitéz Kamarásy Jenő építészmérnök készített tervet.[955]

Az épületet körülfogó kerítés Múzeum körúti szakaszának elbontása már 1892-ben, az Arany János-szobor felállítása kapcsán felmerült,[956] majd 1926-ban a Székesfőváros Műemlékfelügyelő Bizottságában tevékenykedő Glück Frigyes javasolta újra: elképzelése szerint a Múzeum körúton álló két őrbódé közötti szakaszt kellene ívesen a Múzeum lépcsője felé fordítani. Indítványát a MOB is támogatta,[957] Lechner Jenő pedig tervet is készített

[947] Lechner Jenő 1926: 41. és Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XII.
[948] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.17.
[949] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.23.
[950] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.22.
[951] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.24-25.
[952] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.19.
[953] Bierbauer Virgil 1927: 234.
[954] Budapesti Híradó 1926. november 21. A lámpákat az Ericsson Részvénytársaság készítette el. Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter, IX.
[955] MNM Központi Adattár, Irattár, Műszaki Osztály tervtára sz. n.
[956] Lechner Jenő 1927a: 58.
[957] MÉM MDK, MOB iratok 1926/32.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

hozzá.[958] Lechner el tudta volna képzelni a kerítés körúti szakaszának teljes elbontását is,[959] illetve Arany János szobrát is elszállíttatta volna, mert az szerinte nagyon rontja az épület összhatását.[960] Szintén régi, még Pollacktól származó ötlet volt a hátsó kerítés vonalában egy árkádsor emelése, mely alá régi kőtöredékeket helyeztek volna. Később többen is feleleventették a gondolatot, Lechner az épülettel harmonizáló terveket készített hozzá, de nem valósult meg.[961]

E jelentős helyreállítási munka eredményét 1926. november 22-én adták át ünnepélyes keretek között.[962] Az eseményt összekötötték Ferenc József halálának tízéves évfordulójára emlékezéssel, ebből az alkalomból a múzeumba került az uralkodó halotti maszkja.[963] A munkálatokat az utókor is pozitívan értékelte, például Bibó István kiemelte annak modern szemléletét.[964]

A gyűjtemény egyébként már korábban kinőtte az épületet, már Szalay Imre főigazgató (1896-1916) megkezdte a műtárgyak közeli bérleményekbe költöztetését, így csökkentve a kritikussá váló zsúfoltságot.[965] Ezt folytatta az 1923 decemberében kinevezett Hóman Bálint is,[966] illetve jelentős hely szabadult fel a múzeumi tisztségviselők és családjainak kiköltözésével is, akik közül sokan a Múzeum földszintjén laktak.[967]

Az elrendezés a helyreállítás után úgy nézett ki, hogy a földszinten irodákat alakítottak ki, az első emeletet a könyvtár foglalta el, a második emeleten az állattárat, az ásványgyűjteményt, az őskortól a népvándorláskorig tartó időszak tárgyait és a magyar kultúrtörténeti gyűjteményt helyezték el. Ezáltal végre összefüggően tudták bemutatni az ország kincseit.

Ennek ellenére is szükséges volt a belső tér bővítése, így a munkálatok már 1927 augusztusában megkezdődtek. Hóman eredeti ötlete a padlástér beépítése volt,[968] amit Lechner egy harmadik, kívülről láthatatlan szint kialakításává fejlesztett tovább: a rendkívül magas második emelet mennyezetét lejjebb hozták, a szintén tágas – és elavult gerendázata miatt tűzveszélyes – padlásba pedig vasbeton födémet építettek be. Hogy ablakokat ne kelljen nyitni

[958] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.51.9.
[959] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.51.7.
[960] Lechner Jenő 1927a: 58.
[961] Basics Beatrix 2002: 40.
[962] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[963] Társaság, 1926. 48. szám 2.
[964] Bibó István 2008: 151.
[965] Gál Vilmos 2004: 47.
[966] Gál Vilmos 2004: 60.
[967] Debreczeni-Droppán Béla 2011: 88.
[968] Gál Vilmos 2004: 61.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

az épület homlokzatán, a harmadik emelet felülvilágítókról kapta a fényt.[969] A középső traktus kivételével tehát az épület összes szárnya új szinttel bővült, melyhez három helyen vezetett fel lépcső: egy a hátsó traktusban, kettő pedig a kupolatér mellett nyílt. A fából készült lépcsőkorlát pillérei az egységesség kedvéért a díszterem mellvédkorlátjának formáját követték, amelyek egyébként megegyeztek a Medgyaszay Színház erkélykorlátjával.[970] Az új szinten huszonhat termet alakítottak ki, melyek nagy része kiállítási célt szolgált, de a belső oldalon egymásból nyíló raktárakat és irodákat is berendeztek. A baloldali szárny középső kiállítótermébe – talán muzeológiai okokból vagy az eredeti belmagasság érzékeltetésére – nem építettek be födémet, a harmadik szint csupán egy körbefutó galériára szorítkozott, melyet bábkorlát határolt.[971]

Az átalakítások és a bővítés összességében 7369 négyzetméterrel, arányokban kifejezve pedig 46 százalékkal növelte a Múzeum hasznos területét.[972] A helyreállítást is befoglaló teljes költségvetése 1.800.000 pengőre rúgott.[973]

Lechner Jenő művészeket is felkért, hogy dolgozzanak az épületen: Balló Ede festette meg Pollack Mihály arcképét, Füredi Richárd pedig a tanácsteremben elhelyezett Széchenyi-mellszobrot, valamint az előcsarnokban felállított hősök epitáfiumát formázta meg.[974] Lechner szerette volna az utcai homlokzatot is – Pollack eredeti elképzelései szerint – szobrokkal díszíteni, de az ezúttal sem valósult meg.

A hat hónapig tartó átalakítási munkák kivitelezésében Havas Sándor szerepe kiemelkedő volt, Lechner Jenő azt írta, hogy szemfájdalmai miatt a tervezőműhelyt gyakorlatilag ő vezette.[975] Lechner egyébként az 1956-os szabadságharc során megsérült múzeumépület helyreállításánál ismét szakértőként működött közre.[976]

Őt bízták meg azoknak az épületeknek az átalakításával is, ahová a múzeum gyűjteményeit átköltöztették: a természettudományos gyűjteményt befogadó Baross utca 13. számú épületet és a néprajzi gyűjteményt befogadó Tündérpalotát.[977] Kézenfekvő volt azonban azok egy épületben történő egyesítése, amire a Fővámpalota lehetett ideális helyszín.[978] Ybl Miklós nagyszerű művének átalakítására Lechner Jenő 1929 júniusában terveket is készített.[979]

[969] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.52.8.
[970] BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/21. és BTM Kiscell, ltsz: 69.54.27.
[971] BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/23.
[972] Debreczeni-Droppán Béla 2011: 88.
[973] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-16/659
[974] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[975] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter II.
[976] Népszabadság, 1957. 71. szám 13.
[977] Nemzeti Újság 1929. 122. szám 12.
[978] Gál Vilmos 2004: 63.
[979] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.50.10-17.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Mezőkövesd, városháza pályaterve, 1927.

Mezőkövesd a magyar népművészet egyik fontos helyszíne, a világhírű matyó hímzés hazája. Rengeteg külföldi turista látogatta a várost már a két világháború között is, ezért az országimázs szempontjából is egyértelmű volt, hogy a felépítendő új városházát magyaros stílusban kell tervezni.[980] Ezért az épület tervezésére kiírt országos pályázat feltételei közé is bevették, hogy a magyar népművészet motívumait is fel kell használni. Természetesen Lechner Jenő is elindult rajta, de a nagy érdeklődést jelzi, hogy további 33 pályamunkát is benyújtottak.[981]

Lechner pályatervén az épület teljesen szabadon álló, amihez a telek észak-nyugati oldalán új utcát is nyitott volna. A dél-nyugati téglalap alaprajzú, szűk belső udvaros tömbhöz észak-nyugatról egy L alaprajzú épületrész csatlakozik a rövidebb szárával. A rövid, de széles traktusban kapott helyet a nagy tanácsterem, a két tömb csatlakozásánál pedig a torony áll, mintegy összeforrasztva azokat. A hátsó oldalon a két tömböt összeköti egy nagyon szűk, árkádos folyosó is, így tulajdonképpen egy második udvar is létrejön.

A terven a hivatali helyiségek a dél-nyugati tömb emeletén helyezkednek el és a belső udvar mentén haladó körfolyosó köti össze őket. Az irodák csoportosítása a gördülékenyebb kommunikációt is szolgálta. A reprezentatívabb irodák persze előnyösebb helyekre kerültek, a főjegyzőé például a toronyba. A díszes tanácstermet azért nem a hivatali tömbbe helyezte, hogy azt a lakosság közösségi célokra (táncvigalmak, hangversenyek, stb.) is használhassa. E célt szolgálja még az alatta, a földszinten kialakított kávéház is (egy alternatív terv szerint a múzeum helyiségei foglalták volna el a díszterem alatti szakaszt).[982] A földszinten egyébként is üzleteket és vendéglőt képzelt el a tervező – hogy ebből a városnak jövedelme is származzon –, de a lakosság számára fontos rendőrséget is ide tette volna. Az L alakú tömb hosszabbik szárnyában helyezte el a népfőiskolát és a hivatalnokok lakásait.[983]

Tömegrendszere is tükrözi az alaprajz kettősségét: a hivatali tömb egy alacsony és zárt kubus, míg a jobboldali, reprezentatív traktus mozgalmasabb, mivel több sarokrizalit bővíti és magastető fedi. A két egységet az említett négyzet alapú, magas torony köti össze, bár tagadhatatlan, hogy a jobboldalival szorosabban összetartozik, együtt olyan hatást érnek el, mintha egy templom és annak tornya lennének. A torony felső részében tűzfigyelés céljára

[980] Magyarság, 1928. 41. szám 19.
[981] Magyar Művészet, 1928. 138.
[982] A zsűri értékelése a tervről. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[983] BME Rajztár, ltsz: 101475-101476, illetve Mezőkövesdi Hírlap 1928. március 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

körüljáró fut, legtetején pedig egy hegyes boglyasisak ül, mely alakjában hasonlít a Néprajzi Múzeum kupolájához, de oldalai meredekebbek annál. Expresszívebb a vonalvezetése, és így – formai – rokonságban áll például Dominikus Böhm frissen felépült bischofsheimi Krisztus király-templomának kapuzatával. Lechner azonban vélhetően a hajdani Turánt akarta megidézni vele.

A praktikus elrendezés mellett a terv erőssége a nagyon egyedi és valóban magyaros homlokzat: a pártázatos reneszánsz keveredik itt a népművészettel és nagybátyjának magyaros formanyelvével. A felvidéki reneszánszból származik a főbejárat fölötti lépcsőzetes, sarokpártás faliépítmény, mely egy órát is magában foglalt volna. A toronytól balra álló zárt tömb is a felvidéki reneszánsz építési módot követi: az arkatúraszerű ablaksor fölött pártázatban végződő, magas felfalazás áll. Az arkatúra-hatást elősegítik még az ablakok közé vájt kisebb falifülkék is, melyekben népviseletbe öltözött szobrok állnak. A felvidéki reneszánszra jellemző még a földszinti árkádsor is, de annak itt neoklasszicista arányokat adott, ami azt sugallja, hogy Lechner egyáltalán nem csak kényszerből alkalmazta ezt a stílust. Fölötte az erkély mellvédrácsán vitézkötések jelennek meg, melyekkel tovább akarta hangsúlyozni a terv magyaros voltát.

A homlokzaton felismerhetjük Lechner Ödön hatását is: a hivatali tömb emeleti ablakait díszes kötény kapcsolja a földszintiekhez és így függőleges hangsúlyt adott a homlokzatnak, hasonlóan a budapesti Postatakarékpénztárhoz.[984] A tanácsterem rendkívül nyújtott, egyenes záródású ablakai között piros alapon virágdíszes, sárga kandeláberek állnak és a szemöldökök fölött is virágos díszítést mutat a látványrajz. Az oromzatot gazdag ornamentika, valamint a funkció okán címerek is díszítik. A pártázat nyugtalanul tekergő körvonala egészen szokatlan, Lechner Jenő talán a tarsolylemezek némileg hasonló fonataiból vehette a forma ötletét. A pártázat a tekergés közben kisebb tulipánokat is kirajzol, tehát a népművészeti elemekkel is fokozni akarta a magyaros hangulatot.[985] Ugyanilyen díszítést tervezett a torony oromzatára is, mely szintén tulipános pártázatban végződik. A díszterem fölött ellenben nagyobb tulipánok alkotják a pártázatot, ezzel is kifejezve a reprezentatív funkciót. Az ornamentika a helyi viszonyokhoz igazodva főleg matyó motívumokból áll, viszont sgraffito technikával készültek volna. Ezekhez az ornamensekhez Lechner felkérésére Gróh István vázlatokat is készített.[986]

[984] Ritoók Pál 1991: 13. A Postatakarékpénztár pártázatát már közvetlenül elkészülte után is csodálták, igazán magyarosnak találták. Talán ez is hatott Lechner Jenő pártázatos stílusának kialakulására. Gerő Ödön 1902: 41-55.
[985] BME Rajztár, ltsz: 101477.
[986] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Szintén magyaros megoldás, hogy a fehér homlokzatot piros díszek egészítik ki: a hivatali tömb az ablakköténeyekben, a reprezentatív tömb a tanácsterem magas ablakai körül kapott színes burkolatot, valamint pirosra festette a tervező a főbejárat fölötti lépcsős, pártázatos faliépítményt is. Természetesen színes még a torony legfelső, harangablakok közötti felülete is.[987]

A zsűri nem tudott határozni afelől, hogy a tervek közül melyik a leginkább magyaros, ezért a legjobbnak gondolt alaprajzi elrendezésű tervnek adták az első díjat.[988] Lechner alaprajzában az udvarokat túlságosan szűknek találták, így Arvé és Gersenberger építészek pályamunkája nyerte a megmérettetést – kevésbé népies, inkább kisvárosias stílusban.[989] Lechner Jenő csak az ezer pengős második díjat kapta,[990] de művészi körökben nagy elismerést váltott ki a terve. Az épület azonban a győztes pályázó terve szerint sem valósult meg, így Lechner sokáig reménykedett, hogy végül mégis az ő tervei szerint épülhet majd meg.[991]

Nyíregyháza, Egyház utca 15., Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, 1927.

Szabolcs vármegye központját 1876-ban helyezték Nagykállóról Nyíregyházára, de annak hivatalai külön székház híján a frissen épült városháza északi szárnyát használták. Végül Alpár Ignác tervei szerint építettek külön megyeházát 1891-92-ben.[992] A húszas évekre az épület szűknek bizonyult, ezért elhatározták, hogy az Egyház utcára nyíló udvaron egy különálló, új épületet emelnek, melyben az államépítészeti hivatalon kívül a helyi múzeumnak is helyet adnak. A tervezésre zártkörű tervpályázatot írtak ki, a meghívott építészek Láczai-Fritz Oszkár, Rerrich Béla, Gerlóczy Gedeon, Szabolcs Ferenc, Maróthy Kálmán és Lechner Jenő voltak.[993] Lechner Jenő és Rerrich Béla tervét is első díjjal jutalmazták, de a további tervezésre megbízást csak az előbbinek adtak.[994] A pályamunka stílusáról a bírálók talán felismerték Lechnert, hiszen nagyon hasonlít a helyi rendőrségre. A megyeháza új épületének végleges terveit Lechner 1927. február 5-én készítette el és azok 1927. augusztus 31-én nyertek jóváhagyást.[995]

Az épület a vármegyeházával párhuzamosan helyezkedik el és hossza is megegyezik azzal. Az alaprajzban is megfigyelhető hasonlóság, mert ez is egy hátra léptetett középső

[987] BME Rajztár, ltsz: 102096
[988] Bierbauer Virgil 1928: 138.
[989] Magyarság, 1928. 41. szám 19.
[990] Építő Ipar, 1928. 5-6.szám 20.
[991] Lechner, Jenő 1930a: 37.
[992] Cservenyák László – Mező András 1987: 140.
[993] Nyírvidék, 1926. 288. szám 3.
[994] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-16/659
[995] MNL-SZSZBML-V.77.c (IV.674/1927.) Nyíregyháza Város Polgármesteri Iratai

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

traktusból és ehhez csatlakozó két oldalszárnyból áll.[996] Viszont a terek és tömegek megmozgatásának nincs olyan erős dinamikája, mint a vármegyeházánál látható – ez a két világháború közötti épületekre általában érvényes szokott lenni.[997] A főbejárat a középső traktus közepén nyílik, ahonnan előbb egy aulába, majd a múzeum helyiségeibe vezetett az út. A traktus udvar felőli oldalának nagy részét a képtár egyetlen nagy terme foglalta el. A baloldali szárny földszintjén a múzeum könyvtára és irodái kaptak helyet, míg a jobboldali szárnyban középfolyosós elrendezésben az államépítészeti hivatal helyiségei sorakoztak. Az emeleteken pedig lakásokat alakítottak ki, melyekbe a vármegyei tisztviselők és családjaik költözhettek. Ezekhez az alagsorban tárolók, a legfelső emeleten pedig mosókonyha is tartozott.[998] A szárnyak csatlakozásánál helyezkednek el a lépcsőházak, valamint itt nyílik egy-egy oldalbejárat is, melyekhez kör alaprajzú terasz vezet fel.

Tömegrendszerében a mozgalmasság igénye megfigyelhető, de csak visszafogottan érvényesül: az egyes traktusok csak kismértékben csúsznak el egymás mellett és a tetőzet is csak enyhén emelkedik a szélektől a közepe felé haladva. Az oldalszárnyak kétemeletesek, a középső traktusban viszont egy manzárdszintet is kialakítottak,[999] melynek tetője egy álkupolához hasonlít és emlékeztet a Grassalkovich-stílusú barokk kastélyokra. Ez, illetve a szárnyak csatlakozásánál félkör alakban előrelépő lépcsőházak is mérsékelt dinamikát adnak az épületnek. A középső traktus udvar felőli oldalából szintén félkör alakban nyúlik ki egy négyoszlopos kapuépítmény, melynek teteje teraszként szolgált. Ez tehát azonos megoldás azzal, amit a rendőrségi épületen láthattunk. A lépcsőházak rizalitjának tetején eredetileg szintén terasz nyílt, melyet félkörívben hajló pergolák határoltak. Lechner így tehát gondoskodott arról, hogy a korlátozott anyagi lehetőségek ellenére is egy jó megjelenésű szomszéd épüljön a vármegyeháza mögé. A tetőzet formája egyébként szolidan követi a fő épületét, ezzel is kifejezve az összetartozásukat.

Noha a vármegyeháza kiegészítésére építették, főhomlokzata mégsem a közös udvarra, hanem az Egyház utcára néz, ezt nyilván városképi érdekek diktálták. A főépülethez igazodás végett Lechner neobarokk homlokzatot tervezett,[1000] azonban ösztönösen is megjelentek rajta neoklasszicista stíluselemek is, mint például a főbejáratot határoló toszkán féloszlopok, vagy az udvari kapuzatot tartó oszlopok. Szintén klasszicisták az oldalbejáratok teraszainak

[996] BME Rajztár, ltsz: 102227-102233.
[997] Pamer Nóra 2001: 11.
[998] BME Rajztár, ltsz: 102229-102232.
[999] BME Rajztár, ltsz: 102229.
[1000] Lechner úgy élte meg, hogy az épületen nem érvényesíthette saját művészi akaratát, ezért annak fotóját nem is közölte az 1930-ban a Meister der Baukunst sorozatában megjelent kötetben, csak szövegesen utalt rá. Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter V

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

mellvédjében és az első emeleti erkélyeknél is látható bábkorlátok. A főbejárat fölötti erkély mellett két-két oszlop tagolja a homlokzatot, ami azonos megoldás a vármegyeházával. Azonban míg Alpár ión fejezetet adott ezeknek az oszlopoknak, Lechner kompozitot, valamint füzéreket is elhelyezett rajtuk, amelyek így neocopf benyomást keltenek. Megegyezik még a két épület a magas tető elé állított félköríves oromzatban, illetve az azt tartó íves oldalú, barokk támpillérekben is.

Az ablakok egyenes záródásúak és a földszinten vízszintes vonalazás veszi őket körbe. E fölött széles övpárkány halad végig az épületen, melyet három helyen az említett bábkorlátos erkélyek szakítanak meg. Az első és a második emeletet lizénák tagolják függőleges szakaszokra, így egyensúlyozva ki a hosszú épület vízszintes irányultságát. A második emeleti ablakok kötényeiben íves oldalú mezők emelkednek ki a falsíkból, melyek a terveken még barokknak tűntek, a megvalósuláskor azonban – mivel oldalaikat kiegyenesítették – inkább neoklasszicista benyomást keltenek.

Lechner Jenő ezen az alkotásán is rejtett el magyaros jegyeket: az ablakokat és a kapuk üvegbetéteit védő rács, valamint a lépcsőház korlátai is vitézkötéseket formálnak. Utóbbinak a végei kacsként befelé tekerednek, de maga az ízlésesen hajlított fém is azt eredményezik, hogy összes épülete közül itt jelenik meg legszebben ez a rácsforma.[1001] Az oldalbejáratok kapuira applikált korongokkal pedig a pártázatos reneszánszra tett utalást, hiszen olyan hatást kelt, mintha erődített épülethez tartoznának.

A kivitelezési munkákat ezúttal is Várallyay Sándor vezette.[1002] Az építkezés gyors ütemben haladt, 1927. február végén kezdték és november elejére már lakható is volt, de a Magyar Királyi Államépítészeti Hivatal csak 1929. május 20-án kapott használatba vételi engedélyt.[1003]

Budapest VIII. ker., Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom, 1927-1931.

Az 1886-ban alapított Tisztviselőtelepet délről a Rezső tér határolta,[1004] melynek neve valójában Rudolf trónörököst takarta, őt emlegették így a sajtóban. A helyi lakosok már 1900-ban is szerettek volna templomot emelni a téren, ekkor még Szent István tiszteletére. A

[1001] Talán ösztönösen is ezzel ellensúlyozta azt a sérelmet, ami a homlokzat stílusa kapcsán érte.
[1002] Magyar Építőművészet, 1927. 10-12. szám 14. és Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter V.
[1003] MNL-SzSzBML-V.77.c (IV.674/1927.) Nyíregyháza Város Polgármesteri Iratai
[1004] Fabó Beáta 2021: 67.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Székesfőváros anyagiak híján ezt még nem támogatta. Az építkezés gondolata azonban nem került le a napirendről, a helyi Szent István Filléregyesület Ferenc József megkoronázásának 50. évfordulójára (1917) szerette volna felépíteni a templomot.[1005] E célból gyűjtést indítottak és 1909-ben az építkezés védasszonyának Habsburg Frigyes főherceg feleségét, Izabella főhercegnőt is sikerült felkérniük, aki javasolta, hogy az épület egyúttal az uralkodó emléktemploma is legyen. A király és a Székesfőváros is nagyobb összegekkel támogatták az ügyet, illetve utóbbi még a tér egy részét is ingyen átengedte a célra, kikötötte azonban, hogy a tervek beszerzésére nyilvános pályázatot kell kiírni.[1006]

1913-ra elegendő pénz gyűlt össze, hogy meghirdessék a pályázati programot. A templomépítő bizottság elnöke az a Forster Gyula lett, aki a Műemlékek Országos Bizottságát is vezette, valószínűleg ő emelte be a programba egyik feltételként a neoromán stílust. A megmérettetésre 38 pályamű érkezett, melyek közül Lechner Ödön kétkupolás, keleties terve bizonyult a legjobbnak. Közvetlen előképe a franciaországi Périgueux-i Saint Front lehetett,[1007] de térkompozíciója bizánci jellegű.[1008] A terv a közbejött világháború, valamint Lechner Ödön halála miatt nem valósult meg, az összegyűjtött pénz pedig elértéktelenedett. A hívek nem hagyták azonban, hogy feledésbe merüljön az ügy, kérésükre 1919-ben létrejött a tisztviselőtelepi plébánia,[1009] 1924. november 19-én pedig megtartották az ünnepélyes alapkőletételt, a dátumot Csernoch János hercegprímás áldozópappá szentelésének ötvenedik évfordulójára időzítették és természetesen ő is végezte a megtisztelő feladatot.[1010] A kegyúr szerepét pedig a Székesfőváros vállalta, mely az összes budapesti templom közül ennek megvalósulásához járult hozzá a legnagyobb anyagi erővel,[1011] de a költségek fedezéséhez még így is szükség volt a Katolikus Vallásalap támogatására is. Végül 1927-re jött össze ismét elegendő forrás, így ekkor újabb tervpályázatot hirdettek. A programban Zsembery István templomépítési bizottsági tag javaslatára már a Magyarok Nagyasszonya szerepelt patrónusként. [1012]

[1005] Fabó Beáta 2021: 67.
[1006] Fabó Beáta 2021: 67.
[1007] Gerle János 2003: 252.
[1008] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 114.
[1009] Fabó Beáta 2021: 72. Az első plébános Filó Károly lett, aki remekül szervezte meg a helyi hitéletet, ezért tíz évvel később a hívek kérték Serédi Jusztinián hercegprímástól, hogy részesítse kitüntetésben. PL, Egyházkormányzati Levéltár, Serédi Jusztinián iratai, 1929/2005.
[1010] PL, Egyházkormányzati Levéltár, Csernoch János iratai, 3723/1924.
[1011] Fabó Beáta 2021: 67.
[1012] Fabó Beáta 2021: 74.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az építtető bizottságban egyetértés volt abban, hogy magyaros hangulatú terveket vártak, és hogy elvetették Lechner Ödön zseniális eltévelyedését.[1013] Vita volt azonban a járható útról: az egyik csoport szerint olyan stílust kell előírni, amely a történelmi építészet magyar zamatú stílustörekvéseit kombinálja a modern építészet technikai lehetőségeivel, a másik vélemény szerint be kellene kapcsolódni a modern külföldi építészet irányvonalába, melyet a művészi fantázia úgyis nemzetivé fog alakítani. E vita idején adták át a Magyar Nemzeti Múzeum restaurált épületét, mely eldöntötte a kérdést:[1014] ennek magyar klasszicista stílusára esett a választás, ugyanis egyszerűségének köszönhetően rokon a modernizmussal, ráadásul nemzeti jelleggel is rendelkezik. A pénzügyi források szűkössége is ennek kedvezett, ugyanis a nagy, sima falfelületek kevesebb költséggel jártak. Az sem mellékes, hogy az ügyet támogató Izabella főhercegnének is ez a stílus nyerte el igazán tetszését.[1015]

A pályázati feltételek között viszont végül nem a Nemzeti Múzeumra, hanem a vele egy időben épült székesegyházakra hivatkoztak, illetve előírták a stílus modern értelmű továbbfejlesztését is.[1016] Feltételül szabták még azt is, hogy a terveken szerepelnie kell kupolának, mely egyrészt az emlékműszerűséget fejezi ki, másrészt a város látképét is gazdagítja. Ez lett az egyik legjelentősebb megmérettetés a két világháború között, rendkívül jó minőségű művek versengtek. A meghívásos pályázaton tíz építész vett részt,[1017] Lechner tervét a zsűri egyhangúan ítélte a legjobbnak.[1018]

A templom előképe egyértelműen a klasszicista esztergomi bazilika, de részleteiben inkább a neo-empire stílus jelenik meg, illetve néhány fogás magyaros jelleget is kölcsönöz az épületnek. Alaprajzában ugyanakkor Lechner a nagybátyja korábbi pályatervén alkalmazott bizánci térkompozícióra emlékeztetett:[1019] nyújtott görögkeresztet formál, melynek központi eleme egy hatalmas (22 méter átmérőjű), félgömbkupolával fedett nyolcszög alakú tér.[1020] Ehhez csatlakoznak két oldalról a kereszt négyszög alakú szárai, végében a félköríves apszis-

[1013] Különösen Gerevich Tibor kultúrpolitikus, a templomépítő bizottság fontos tagja volt nagyon Lechner-ellenes. Magyar Építőművészet, 1983. 2. szám 5.
[1014] Magyar Építőművészet, 1931. 7-9. szám 3.
[1015] Gerevich Tibor 1928: 595.
[1016] A pályázati kiírás egészen pontosan úgy fogalmazott, hogy a magyar empire székesegyházak stílusát kell modern értelemben tovább fejleszteni. Mai fogalmaink szerint azonban az empire a 19. század legelején volt meghatározó, ekkor viszont még nem épültek székesegyházak. Minden bizonnyal a palatinus stílust értették a megnevezés alatt, mely magában foglalja az empire-t és a klasszicizmust is.
[1017] Gerevich Tibor 1928: 595. A meghívott építészek: Árkay Aladár, Csáky István, Láczai-Fritz Oszkár, Foerk Ernő, Györgyi Dénes, Kauser József, Lechner Jenő, Medgyaszay István, Petrovácz Gyula, Wiesner Emil. Fabó Beáta 2021: 73.
[1018] Gerevich Tibor 1928: 600.
[1019] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 114.
[1020] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.14.3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szentély, elöl pedig a nyújtott előcsarnok.[1021] A szárakat oszlopsor választja le a központi tértől, hangsúlyozva ezáltal a centrális elrendezést, illetve azok a tekintetet is a kupola felé vezetik.[1022] A kupolatérhez átlósan négy kisebb, négyzet alakú tér is csatlakozik, melyekbe félköríves exedrák mélyednek.[1023]

A görögkereszt száraiban a földszinten mellékoltárok, emeletükön pedig karzatok helyezkednek el, az előcsarnok fölött pedig az orgonakarzat található. A padozat a kupolatérbe került, hogy a hívek akadálytalanul követhessék a szertartást. Az emeleti karzatok viszont e szempontból nem szerencsések, mivel onnan nem nyílik rálátás a szentélyre. Az átlósan csatlakozó kisebb terekbe az exedrákban kialakított ajtókon keresztül lehet bejutni. Ezekben sekrestyéket és (az emeleten) oratóriumokat, az előcsarnok melletti két térben pedig egy-egy köralaprajzú kápolnát találunk (balra Szent József, jobbra Jézus Szíve).

Az épület főbejárata a nyugati oldalon nyílik, illetve a sarokterekbe – a kápolnákba és a sekrestyékbe – szintén vezet egy-egy mellékbejárat. A keleti oldalon pedig egy lépcső az alagsorba biztosít közvetlen lejutást, amelynek elrendezése követi a felette lévő térben látottat: közepét egyetlen nagy tér foglalja el, melyhez oldalról és a sarkokban is kisebb helyiségek csatlakoznak. A tér felosztásában az épület szerkezetét adó pillérek is közreműködnek, valamint az egyik helyiségben működtették a központi fűtést biztosító kazánházat is.[1024]

Tömegrendszerét Gerevich Tibor így jellemezte: „*A templom felépítése széles alapból, harmonikusan elosztott és organikusan egységbe foglalt faltömegekben, nyugodt síkok ritmusával halad a kupola főakcentusa felé.*”[1025] Valóban központosított az épület, minden a nagy kupolára tereli a figyelmet. A templom tulajdonképpen egy görögkereszt alapú hasáb, melynek közepén, magas dobon áll a félgömb alakú kupola. Utóbbi – a tamburral együtt – körülbelül ugyanolyan magas, mint maga a templomház. A szárak közeit keskenyebb tömegek egészítik ki és rajtuk szintén félgömbben záródó sarokkupolák kísérik a kupolát. Az épület előtt egy oszlopos előcsarnok található, melyet felül magas attika koronáz és mutat a kupola felé.

Az egész épület egy néhány lépcsőfokos teraszon áll, így emelkedik még jobban a környezete fölé, még nemesebb összhatást nyújt.[1026] Eredetileg az épület elé két campanileszerű

[1021] Nagybátyjához képest kilencven fokban elforgatta a templomot: míg Ödön a főbejáratot az Üllői út felé tervezte, Jenő már a tér belseje felé. PL, Egyházkormányzati Levéltár, Csernoch János iratai, 1924/3723
[1022] Baku Eszter 2018: 17.
[1023] Ferkai András 2001: 248.
[1024] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.14.1.
[1025] Gerevich Tibor 1928: 600.
[1026] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.14.6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

magas tornyot is állított a tervező, melyeket a portikuszból két oldalra induló kolonnáddal kapcsolt volna a templomhoz, ezek azonban költségvetési okokból nem valósultak meg.[1027]

A klasszicista stílus modern értelmű továbbfejlesztése az arányokban érhető tetten: az épület felfelé nyújtott.[1028] Ezenkívül anyagát tekintve is modern, a kettős héjú kupolát például vasbetonból öntötték úgy, hogy a két héj között 8-10 méteres űrt hagytak. Az építkezés során a vasbeton szerkezeteket egyébként Baczó Andor tervezte.[1029]

A homlokzaton a sásleveles fejezetű oszlopok azonban az empire stílusból származnak. Ezek a hosszan előrenyúló portikuszt két sorban keretezik: elöl hat, mögötte pedig négy áll, de kétoldalt is szükség volt két-két oszlopra. A sarkok vaskos pillérkötegeit további féloszlopok és pilaszterek erősítik. A portikusz mögötti előcsarnokban nyílik a sásleveles szárkővel keretezett főbejárat, valamint szimmetrikusan két kisebb kapu is. A fölöttük futó frízt egy tervváltozat szerint füzérek díszítették volna, de ez végül nem valósult meg.[1030] A kupoladobban további harminckettő sásleveles fejezetű oszlopot találunk, melyek a kupola félgömb formájával együtt kísértetiesen emlékeztetnek az esztergomi székesegyházra. Szintén párhuzamot jelentenek a portikusz fölötti magas attikára állított szobrok, melyeket azonban végül nem faragtak ki, csak a redukált, torony nélküli maketten láthatók.[1031]

Az oldalhomlokzatok termaablakai és négyszögletes nyílásai szerencsésen tagolják a nagy síkokat, tehát Lechner a díszektől mentes felületen pusztán az arányokkal is jó hatást ért el. Az ablakok közül érdemes kiemelni még a kupoladob felső peremén sorakozó apró, szegmensíves nyílásokat is, melyek lapos íve összhangban áll a kupola formájával. Ezek természetesen nem engednének be elegendő fényt, ezért a tervező a kupoladob egész magasságát átfogó ablakokat is nyitott a tamburon. Minden második oszloppár között nyílik egy ablak, így képeznek egy alakzatot. A nagy ablakokon át a belsőbe áradó tiszta fény is a klasszicista templomok jellegzetessége.

A sásleveles oszlopok belül is nagy szerepet kapnak: a kupolatérhez csatlakozó terekben ezek a malachit-zöld színű, márványborítású oszlopok tartják a karzatokat, illetve a szentélyben az apszisboltozatot. Fejezetük szerkezete követi a klasszikus empire fejezeteket, például a Zrínyi utcai Festetics-palota Pollack Mihály tervezte dísztermében láthatókat: a szélein magasra nyúlnak a levelek és csigavonalban végződnek. Bár Pollack akantuszt, Lechner pedig aranyszínű sásleveleket alkalmazott. Középen nagyobb felület marad üresen, amelyet Pollack

[1027] BTM Kiscell, III/5., ltsz: 66.14.19.
[1028] Építőmunka, 1933. 3. szám 45.
[1029] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter X. és Fabó Beáta 2021: 81.
[1030] BME Rajztár, ltsz: 101425
[1031] BTM Kiscell, III/5., ltsz. 62.433.3

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

pálmalevéllel töltött ki, Lechner viszont aranyszínű zsinórból álló tulipánokkal. Ezek jelzik a tervező magyaros szándékait: a honfoglaláskori tarsolylemezek díszítésén láthatók hasonló motívumok (pl. galgóci tarsolylemez). Bár – ahogyan a korabeli kritika is megjegyezte – ezeket csak a figyelő szem veszi észre,[1032] az oszlopok látványát a színes törzsük és aranyozott fejezeteik uralják. A zöld és az arany Lechner kedvenc színkombinációja volt, sok helyütt alkalmazta, még a róla szóló könyv borítóját is ilyenre tervezte.[1033] Lechner Jenő a Nemzeti Múzeumban őrzött leleteket Fettich Nándor régésznek köszönhetően jól ismerte. Megjegyzendő, hogy ezek egyúttal a magyar népművészet vitézkötéseire is hasonlítanak, amiket Lechner előszeretettel alkalmazott lépcsőkorlátokon és mellvédrácsokon.

Tulipánokkal díszítette még a kapuk üvegeinek rácsait, a karzatok mellvédrácsait és még a fűtőtestek védőrácsait is. A tulipánokból füzéreket is készített, ilyenek láthatók például az oltár fölötti apszis boltozatában, ahol az Isten bárányát napsugarakként veszik körül. A tulipánok között stilizált rózsabimbók is állnak, így egy mesés keretet adnak a napkorong előtt fekvő báránynak. A rózsák egyébként kissé hasonlítanak a tarsolylemezek palmetta díszeihez is (pl. rakamazi tarsolylemez).[1034] A kupola koncentrikusan elrendezett kazettáit fonatokkal körülfogott tulipánfüzérek töltik ki, a legbelső kör viszont olyan díszítőelemekből áll, amelyek hasonlítanak a honfoglaló magyarok szívalakú ékszereire, pitykéire.[1035] A tulipánfüzérek sokkal hosszabb változatban figyelhetők meg a kupola alatti csegelyekben, ahol az evangélisták Füredi Richárd által készített tondó reliefjeit fogják körül. A füzérekben a virágok felfelé haladva fokozatosan nőnek, legtetejükből pedig pálmalevelek ágaznak szét. A pálma keleti eredete miatt már az empire stílus eszköztárából származik.

A templom berendezése nagyrészt neo-empire stílusú, az elegáns díszek egy részét, például a szószék hangvetőjének pártázatát talán Charles Percier és Pierre Fontaine *Style Empire* című könyve ihlette. A neo-empire stílus gyönyörűen jelenik meg a szeráfhermákon, melyek a szentélynégyszögbe nyíló bábkorlátos empórium konzoljain és a gyóntatófülkéken kaptak helyet. A szeráfok lábai egybeolvadnak a konzollal, az aranyozott öv alatti részük értelmezhető pálmalevélként, de tulajdonképpen egy szitakötőhöz is hasonlatossá válnak. Az állati és emberi alak összeolvasztása is a keleti kultúrákra utalhat, amit nagyon kedvelt az empire, de hozzá kell tenni, hogy ezek az elemek harmonikusan beilleszthetők a húszas-

[1032] Magyar Építőművészet, 1931. 7-9. szám 4.
[1033] Kismarty-Lechner Kamill 1991: 24.
[1034] A tarsolylemezek formáit Körösfői-Kriesch Aladár már 1916-ban is felhasználta a váci Karolina-kápolna kifestésénél. Körösfői-Kriesch Aladár 1916: 328. Lechner tehát nem volt teljes mértékben úttörő e díszítés alkalmazásában.
[1035] Huszka József 1910: 34.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

harmincas évek art decojába is. A szeráfok arca és hajuk formája a Méloszi Aphrodité (római nevén Milói Vénusz) fejét követik, rajtuk pedig koronát formálnak az oszlopfejek sásleveles díszítései. Az alakok alul is egy-egy sásleveles gyámköveken állnak.

Az esztergomi bazilika – különösen az annak orgonáján megjelenő angyalok[1036] – a szeráfoknak is egyfajta szellemi előképe lehetett, hiszen annak altemploma óegyiptomi stílusban épült. A bazilika építésze, Hild József tehát erős hatást tett Lechner Jenőre és talán a Szelek tornya-oszlopfők ötletét is tőle vehette át. Az ősmagyar vonásokkal viszont nagybátyja emlékének akart adózni.[1037]

A bazilikán kívül egy másik reformkori templom is Lechner szemei előtt lebeghetett a tervezéskor: Frumann Antal balatonfüredi Kerektemploma (1841-1846). A kupolatér oldalfalaiba süllyesztett exedrák rácsos boltozatai nagyon hasonlítanak a füredi templom apszisának boltozatához. Szintén ez a templom lehetett az előkép az oldalkápolnák dongaboltozatának díszítésében, ugyanis azok kazettás felületét is virágfejek díszítik.

A belső tér gyönyörű darabja a szószék, melynek díszei jótékonyan vonják magukra a figyelmet. Az oltártól balra, a csegely alatti exedrában kapott helyet, félkör alakú hangvetője pedig a negyedgömb boltozat aljában nyúlik előre és a már említett levéldíszes pártázat koronázza. A szószék mellvédje is félkör alakú és ugyanolyan malachitzöld márvány borítja, mint az oszlopok törzsét. Felületébe négyzetes mezőkben elhelyezett aranyozott domborműveket süllyesztett a tervező, melyek Krisztus életéből vett jeleneteket ábrázolnak. A szószékhez a sekrestyében elhelyezett lépcsőn lehet feljutni, a sekrestyét pedig a szószék alatti ajtón át lehet megközelíteni, bár a szentélyből is vezet oda egy ajtó. A hangvetőhöz hasonlóan a kegyúri pad tetejét is pártázat díszíti. A padozatban harmonikusan három félköríves záródású fülkét alakított ki a tervező.[1038] A gyóntatófülkéket szintén pártázat koronázza: a sarkokon akrotérionként akantuszlevelek állnak, középen pedig félköríves záródású pártázat alkot egy kört. A rácsok formája a honfoglaláskori tarsolylemezek indáira emlékeztet (pl. szolyvai tarsolylemez), Lechner tehát többféleképpen is magyarossá tette ezeket a berendezési tárgyakat.[1039]

A terebélyes csillárok magja egy küllőkkel erősített, kör alakú abroncs, erről ágaznak szét sugárirányban az akantuszlevelekkel díszített gyertyatartó karok. A kupola megvilágítására viszont rejtett lámpákat alkalmaztak. A székek fekete felülete és rajtuk az aranyozott növényi

[1036] Horogszegi Tamás ismertetése nyomán.
[1037] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 114.
[1038] BME Rajztár, ltsz: 101456
[1039] BTM Kiscell, ltsz: 66.79.a1

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

díszek egy pontosabban meghatározható időszakot, az 1810-es évek empire divatját idézik fel, ekkor volt ugyanis divat a mesterségesen feketített fa felületeket ilyen részletekkel díszíteni.[1040] Kárpitjukat az eredeti terveken az oszlopok malachit zöld színéhez igazította a tervező, ma viszont vörös szövet borítja azokat. A legnagyobb szék pedig a rajta lévő szeráfok révén is illik a templom berendezési koncepciójába: karfáját a fejük, háttámláját pedig a szárnyuk alkotja.[1041]

A monumentális templom főoltára első látásra meglepően kisméretű: az oltárasztal közepén csak egy ívelt oldalú építmény áll, melynek alsó részében helyezkedik el a tabernákulum. Ezt két oldalról két-két fejezet nélküli – így modern hatású – világoszöld onix félpillér határolja. Az oltárépítmény felső részét pedig világosbarna márvány borítja. A rajta álló Patrona Hungariaet ábrázoló szobrot eredetileg Pásztor Jánostól rendelte meg Lechner,[1042] de mivel nem készült el, áthozták a plébánia első kápolnájából a ma is látható művet,[1043] mely Jankovics Ferenc alkotása. Szűz Mária fején a Szent Korona, kezében a jogar, a csecsemő Jézus pedig az országalmát tartja.[1044] Lechner az oltár mögött álló oszlopsort is a kompozíció részének tekintette, amit az oszlopok között lehulló zöld drapéria fejez ki, művészi hátteret biztosítva magának az oltárnak. Az oszlopokkal együtt már méltó a főoltár a templom méretéhez. Az apszis hátfalát borító drapéria – mely nem kifejezetten szokványos templomi megoldás – akár színházi függönyként is értelmezhető, hiszen Lechner kifejezetten kedvelte a színházakat, a mise pedig végeredményben előadásnak is tekinthető. Az oltárépítmény formája egyébként kissé emlékeztet a kassai Rákóczi-epitáfium második pályázatára beadott munkára. További hasonlóság, hogy az epitáfium mögé is festett hátteret terveztek (Körösfői-Kriesch Aladárral), az alkotás azzal együtt képezett egy egészet. A szentély az előírások szerint kissé magasabban feküdt a hajó padlószintjénél, a néhány lépcsőfok tetején eredetileg neoklasszicista bábkorlátos áldoztatórács húzódott. Középen viszont, az oltárépítmény előtt tulipánokkal díszített rácsos ajtón át lehetett közlekedni.

Bár a Magyarok Nagyasszonya a védőszentje, de a templom egyúttal tisztelgés is Ferenc József király előtt. Ez a kupola aljában végig futó latin feliratban jelenik meg: *In honorem beatae virginis Mariae Patrona Hungariae et pro memoria regis apostolici Francisci Iosephi.*

[1040] Rostás Péter 2012: 56.
[1041] BME Rajztár, ltsz: 101447.
[1042] Magyar Építőművészet 1931. 7-9. szám 4.
[1043] BME Rajztár, ltsz: 101474.
[1044] Molnár Ernő, a Központi Egyházművészeti Hivatal elnökének levele szerint a szobor Máriahegyi János alkotása volt és eredetileg gipszből készült. 1939 végén szerették volna a hívek azt márványba faragtatni. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz, 653/1939

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ezenkívül csak vizuálisan ugyan, de az épület centrális elrendezésével is az emlékezést segíti, hiszen ez a funkció hagyományosan középpontos rendszert kívánt meg.[1045]

A templombelsőt Lechner eredendően úgy tervezte meg, hogy a hatalmas felületeire festmények kerülhessenek. El akarta kerülni, hogy utólag, véleményének kikérése nélkül díszítsék majd az épületet olyan alkotásokkal, melyek nem illeszkednek az ő művészi elgondolásába.[1046] Kezébe vette hát a szervezést és felkérte a legjobbnak vélt művészeket vázlattervek készítésére. Mivel az 1930-as évek elején már tombolt a gazdasági világválság, igyekezett minél több festőnek és szobrásznak munkát adni. Ők Lechnerrel egyetértésben dolgozták ki a festés koncepcióját: a kupola boltozatára egy 10 méter átmérőjű Patrona Hungariae-t ábrázoló festményt álmodtak meg (Aba-Novák Vilmos készítette volna), míg a kupoladobon nyolc darab, egyenként 4 méter magas és 7 méter hosszú freskó Magyarország történelmének fontos alakjait jelenítette volna meg (a művészek: Nagy Sándor, Kontuly Béla, Márton Ferenc, Stein János, Szőnyi István, Raksányi Dezső). A szentély boltívére Krisztust és a tizenkét apostolt Rozgonyi László festette volna, Leszkovszky György pedig az emléktemplomra utalva Ferenc József megkoronázását készítette volna el. A két oldalsó karzat alá Tóth Gyula domborművei kerültek volna: Krisztus a jó pásztor, illetve Szent Péter.[1047] Szobrokat is terveztek: Ohmann Béla Ferenc Józsefet, Pátzay Pál Csernoch János bíborost formázta volna meg. Noha a művészek külön levelet is írtak a templom kegyúri jogát gyakorló Székesfőváros polgármesteréhez, terveik a mostoha pénzügyi viszonyok miatt nem valósulhattak meg.[1048] Ez azért különösen fájó, mert így a neo-empire berendezése így erős kontrasztban áll az üresen maradt falakkal.

A templom azért nem maradt teljesen díszítetlen, helyére került ugyanis Feszty Masa Kis Szent Teréz-oltárképe és Unghváry Sándor Szent Antal-oltárképe is. A bejárat két oldalán lévő kápolnákba pedig Füredi Richárd készítette a Jézus Szent Szíve- és a Szent József-szobrot is. A keresztút stációit pedig Sidló Ferenc és Kisfaludy Strobl Zsigmond tervei alapján Jungfer Gyula műlakatos üzeme gyártotta le 1936-ban.

Az épület kivitelezésére 1928. március 24-i határidővel hirdettek meghívásos árlejtést,[1049] ahol a legjobb ajánlatot a nagymúltú Pucher István cég adta, melyet Oszvaldik Gyula építész vezetett. A munkák 1929. június 22-én kezdődtek, a művezetést Lechner látásproblémái miatt

[1045] Hajós-Baku Eszter 2018: 55.
[1046] Élet, 1934. 7. szám 107.
[1047] A polgármesterhez írt levél 1932. november 17-én. MÉM MDK Kismarty-Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[1048] A polgármesterhez írt levél 1932. október 10-én. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[1049] Másik három vállalat is pályázott: Havel Lipót, Dávid János és Fia, valamint Báth és Klenovits. BFL XI.814 81. kisdoboz (4) Rezső téri templom

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Szontagh Pál irányította.[1050] A templomot 1931. október 4-én szentelte fel Serédi Jusztinián hercegprímás.[1051] Az építkezés összköltsége 1.800.000 pengő lett. [1052] Az épület hatalmas méretei és gyönyörű berendezése okán a templomot Lechner Jenő fő művének nevezhetjük. A Magyar Képzőművészek Egyesülete is dicsérte, 1943-ban aranyéremmel jutalmazta a terveket.[1053]

Berendezése azonban nem készült el teljes mértékben a felszentelésre, Lechner Jenő még a harmincas évek végén is tervezett kiegészítő elemeket hozzá (keresztelőmedence, örökmécses, kegyúri pad, főoltár kandeláberei és baldachinja, szentélyrács ajtaja, mellékkápolnák fűtőrácsai, két új gyóntatófülke),[1054] az orgona terveit pedig csak 1943-ban rajzolta meg.[1055] Valójában két hangszer is helyet kapott az épületben, a nagyobb a bejárat fölötti karzatra, a kisebb az oldalkarzatra került és mindkettő követi a boltozat félköríves vonalát.[1056] A második vatikáni zsinat utáni liturgikus reform keretében az áldoztatórácsot elbontották, annak tulipános díszű fém tagjait a szembe miséző oltár előlapjára szerelték.

Budapest XIV. került, Hősök tere, Hősök emlékköve, 1927-1929.

Az Országgyűlés az 1917. évi VIII. törvénycikkben arról rendelkezett, hogy az ország összes településén emléket kell állítani az első világháborúban elesett helybéli hősöknek. [1057] Hamar megfogalmazódott azonban az igény egy országos, központi emlékműre, főleg a névtelen sírokban nyugvó katonák számára. Tervezésére 1924-ben eszmei pályázatot hirdettek, melyre százhatvan pályamunka érkezett. A győztes gróf Bánffy Miklós grandiózus, a Gellért-hegybe tervezett műve lett, de a hatalmas költségek miatt végül elvetették a megvalósítását.[1058]

Három évvel később Klebelsberg Kuno kultuszminiszter már pályázat nélkül a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium helyettes államtitkárát, Kertész K. Róbertet bízta meg a vázlattervek elkészítésével, aki egy egyszerűségében is méltóságteljes emlékkövet gondolt ki.

[1050] Vállalkozók Lapja, 1931. 20. szám 7.
[1051] A templom négy harangját már szeptember 13-án felszentelte a hercegprímás. PL, Egyházkormányzati Levéltár, Serédi Jusztinián iratai 2570/1931
[1052] HUN-REN BTK MI Adatatár, ltsz: MDK-C-I-16/659
[1053] Oklevél száma 120/1943, kelt 1943. június 10-én. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.3. albumból kiemelt dokumentum
[1054] Kismarty-Lechner Jenő 1944. július 5-én az Egyházközség elnökének írt levele. MÉM MDK, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[1055] Molnár Ernő, a Központi Egyházművészeti Hivatal igazgatójának feljegyzése. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-19/345
[1056] Kismarty-Lechner Jenő 1943. szeptember 28-i levele Serédi Jusztinián hercegprímáshoz, illetve az orgona tervrajzai. MÉM MDK, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[1057] Magyarság, 1927. 157. szám 13.
[1058] Harlov Melinda: *A budapesti Hősök terén található Hősök emlékkövének történeti áttekintése és lehetséges értelmezései.* https://nagyhaboru.blog.hu/2015/03/27/a_hosok_emlekkove (utoljára ellenőrizve: 2024. 03. 13.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Helyszín gyanánt a Hősök terét, egészen pontosan az Árpád vezér szobra előtti területet választotta, mert így a hősi múlt szimbolikusan összekapcsolódhatott a hősi jelennel.[1059] A terveket a Képzőművészeti Tanács azzal a megjegyzéssel fogadta el, hogy megjelenése minél egyszerűbb legyen, hogy ne konkuráljon a Millenniumi emlékművel. Díszítésként egyedül a Szőnyi Ottó által javasolt keresztet hagyták jóvá, amely az I. András király tihanyi szarkofágján lévő feszületet tekintette mintának.[1060] Az emlékkő Andrássy út felőli oldalán az 1914-1918 évszámok, az átellenes oldalon pedig „*Az ezeréves határokért*" felirat szerepelt még rajta.

A kivitelezést Lechner Jenőre bízták, akinek nem volt könnyű dolga, mert ehhez a Millenniumi emlékmű előtti területet hatvan centiméterrel meg kellett emelni. Ezt egyébként Zala György, a Millenniumi emlékmű alkotója jócskán kifogásolta is, mert a beavatkozással eltakarták az emlékművet körülvevő alsó lépcsősort, így megváltozott annak összhatása.[1061] A munkát lassították még a kő méretéből adódó szállítási nehézségek is, az ugyanis 6,5 méter hosszú, 3 méter széles és 1,3 méter magas volt, valamint 47 tonnát nyomott.[1062] Kifaragását Müller Ernő kőműves mester végezte.[1063] Lechner Jenő szerint a budakalászi Fabro-bányából fél év alatt került a helyszínre, ahol azután a talajszint alá süllyesztették és pázsittal vették körül. A tér ekkor még nem volt kövezett, azt csak az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszusra készülve burkolták le.

A nagyméretű alkotás tömegsírt szimbolizált, ugyanakkor elsődleges üzenete nem a gyász, hanem a lelkesítés volt, a *„Nem, nem, soha!"* rigmust érzékeltette. A Hősök emlékkövét végül 1929. május 26-án avatták fel. Noha Lechner Jenő csak a kivitelezésért felelt, azt a köztudat az ő művének is tartotta, amiben az is közrejátszhatott, hogy a kormányzó Signum Laudis elismerésben részesítette a munkájáért.[1064] A művészvilágot azonban megosztotta az emlékmű, maga Zala György kifejezetten sérelmezte, hogy a megkérdezése nélkül alakították át egyik fontos művének a környezetét, de magát a kőtömböt sem tartotta odaillőnek. Márton Ferenc szobrászművész készített terveket is annak átalakítására, hogy jobban illeszkedjen a Millenniumi emlékműhöz, de abból csak hírlapi csatározás kerekedett, a terv nem valósult meg.[1065] 1951-ben végül az emlékkövet mégis eltávolították a térről, de nem esztétikai, hanem politikai okokból.

[1059] Az ötletet állítólag maga a kormányzó adta. Új Magyarság, 1935. 268. szám 14.
[1060] Új Magyarság, 1935. 262. szám 14.
[1061] Új Magyarság, 1935. 268. szám 14.
[1062] Új Magyarság, 1935. 262. szám 14.
[1063] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter VI.
[1064] OMKKF évkönyv 1928-1929. 7.
[1065] Új Magyarság, 1935. 256. szám 14.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest V. ker., Szabadság tér, Ereklyés országzászló, 1928, Füredi Richárddal

Az Ereklyés országzászló felállítását Urmánczy Nándor kezdeményezte 1927-ben a *Pesti Hírlap* hasábjain, hogy emlékeztessen az ország újraegyesítésének feladatára.[1066] Tulajdonképpen egy zarándokhelynek szánta, ahol az emberek megerősíthetik a Nagy-Magyarországba vetett hitüket.[1067] Kezdetben a Szabadság tér északi végébe, az elszakított országrészeket szimbolizáló szobrok elé állította volna. Ehhez Láczai Fritz Oszkár és Dörre Ede is készített terveket, de a Főváros végül nem engedélyezte a helyszínt, oda ugyanis egy Szabadság szobrot szántak.[1068] Az országzászlót délebbre, a Perczel Mór és a Zoltán utcák vonalába kellett hozni.

Az emlékművet végül Lechner Jenő tervezte meg teljesen díjtalanul[1069] és 1928 februárjában be is nyújtotta az engedélyezési terveket. Egy hatlépcsős emelvényen álló, ellipszis alaprajzú építményt szerkesztett, mely két részből állt: az alsó egy sima felületű talapzat, a fölső pedig egy nagyméretű tulipánokkal borított posztamens, mely a zászló árbocát hordozta. Az alsó részre két feliratot véstek: *„A mi országunk a Kárpátok országa, Nagy-Magyarország. 896-ban alapította Árpád fejedelem, fennmarad a világ végezetéig."* Alatta pedig a magyar Hiszekegy volt olvasható: *„Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában."*

A posztamens tetején egy kitárt szárnyú bronz turulmadár is őrködött, utalva a magyarság ősiségére és legendás eredetére. Ezt fejezték ki az építmény előtti tűztartó edények is, melyek az egyik tervváltozat szerint a nagyszentmiklósi kincs bikafejes ivócsanakjához hasonlítottak.[1070] Egy másik tervváltozaton még az edények posztamensét is domborművekkel díszítette,[1071] de végül egyik sem valósult meg.

Az emlékmű északi oldalán álló turul mögött indult felfelé a húsz méter magas, sudarasodó, vörösfenyő árboc,[1072] mely egy esküre emelt kézben végződött (állítólag Horthy Miklós kezéről mintázták a csúcsdíszt).[1073] Az eredeti tervek szerint a déli oldalon egy sisakos, buzogányos harcos fekvő alakja kapott volna helyet. Az építmény földalatti alapját rekeszekre osztották, hogy azokban az ország történelmi jelentőségű területeiről érkező földet gyűjthessék össze. Ezt egy feliratos, mozgatható zárókővel fedték le, hogy a később érkező adagokat is

[1066] Pesti Hírlap, 1927. 191. szám 1-2.
[1067] Pesti Hírlap, 1928. 186. szám 2.
[1068] Pesti Hírlap, 1928. 186. szám 1.
[1069] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[1070] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.66.17.
[1071] BME Rajztár, ltsz: 101329.
[1072] Budapest, 1983. 9. szám 39.
[1073] Dabasi Miklós elmondása szerint.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

hozzátehessék. A szövege így hangzott: „*Tudd meg, óh ember: e helyen Nagy-Magyarország vérrel, könnyel és verejtékkel megszentelt földjén állasz.”*[1074]

Az emlékmű északi oldalához egy szónoki emelvény is tartozott, melynek mellvédjét a Szent Korona és Nagy-Magyarország részekre bontott címerei díszítették. A bronz turul Füredi Richárd alkotása, az országzászlót Jenő lánya, Lechner Marianne rajzai alapján Rumold Géza gyártotta le. A zászlón Nagy-Magyarország teljes címere szerepelt, melyet zsinóros hímzés és a *Ne bántsd a magyart!* felirat vett körül.

Az emlékművet 1928. augusztus 20-án avatták fel, az ünnepség részeként helyezték el a talapzat alatti rekeszekben az ereklyéket, vagyis a földdel teli zsákocskákat.[1075] Az emlékmű összköltsége 22.758 pengő lett.[1076] Lechner Jenő makettet is készített hozzá, melyet egy küldöttség Urmánczy Nándor és Fritz János vezetésével lord Rothermere-hez is elvitt Londonba 1928. augusztus 23-án.[1077]

Az Országzászlót alapvetően félárbocra eresztették, történelme során csak néhányszor – az 1938 és 1941 közötti területgyarapodások alkalmával – vonták fel teljesen, de akkor is csak egy-egy hétre. Ünnepségeket viszont gyakran tartottak előtte, a szószéket is kifejezetten azzal a céllal építették az emlékműhöz, hogy onnan szólíthassák meg az összegyűlt tömeget. Még nem ért véget a második világháború, mikor 1945 tavaszán politikai okokból lebontották és helyét parkosították.

Budapest I. ker., Országház u. 28., egykori budai országház helyreállítása, 1928-1929.

A klarissza nővérek 1743-ban kolostor és hozzá tartozó rendház építéséhez fogtak a budavári Országház (akkor még Sütő) utcában. A munkálatok hosszan elhúzódtak és valójában teljesen nem is fejeződtek be, ugyanis II. József – aki a felvilágosult abszolutizmus híveként az Egyházra pusztán mint az uralkodó egyik eszközére tekintett – az 1782. január 12-én kiadott szekularizációs rendeletével a tanítással, gyógyítással vagy tudománnyal nem foglalkozó szerzetesrendeket feloszlatta, vagyonukat pedig a Vallásalapba olvasztotta.[1078] Megszűnt a klarissza rend is, a budai épületükben pedig papnevelő intézetet szándékozott létesíteni az uralkodó. 1783-ban előbb Mayerhoffer József majd még ugyanabban az évben Tallherr József is készített átalakítási terveket az új funkcióhoz. Végül az elgondolást megváltoztatva az

[1074] Pesti Hírlap, 1928. 186. szám 1.
[1075] Pesti Hírlap, 1928. 186. szám 1.
[1076] Pesti Hírlap, 1928. 186. szám 1.
[1077] Képes Pesti Hírlap, 1928. 194. szám
[1078] Galavics Géza (et al.) 2001: 425.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épületet az Országgyűlés használatába adta a király és 1783 végén Franz Anton Hillebrandt tervei szerint kezdődött meg az átalakítás, mely két évet vett igénybe.

Az udvari főépítész az eredeti kápolnát az Alsótábla számára hatalmas díszteremmé változtatta: harminc méter hosszú, tizenöt méter széles és tizenöt méter magas lett. A Felsőtábla az erre merőleges, északi keresztszárnyban nyert elhelyezést. Az Országgyűlés végül csak három alkalommal ülésezett benne: 1790-ben, 1792-ben és 1807-ben.[1079] Az Alsótábla dísztermét általában a Helytartótanács, illetve a budai polgárság használta táncmulatságokra, mivel a Várban nem állt rendelkezésre másik alkalmas helyiség.

A kiegyezés után az épület nagy részét a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint a Közlekedés és Közmunkaügyi Minisztérium foglalta el, ennek ellenére az üléstermek továbbra is rendezvényhelyszínek maradtak. 1873-ban azonban a Belügyminisztériumhoz került, amely az első kerületi rendőrkapitányságot, telefonközpontot, az egykori díszteremben pedig a saját irattárát és az Országos Levéltárat helyezte el. A reprezentatív helyiség díszes mennyezetét az irattartó polcok elhelyezése érdekében ekkor egyszerű síkmennyezetre cserélték.

Az első világháború után terítékre került a Levéltár átköltöztetése, ugyanis befejezték annak új, Pecz Samu tervezte székházát a Bécsi kapu téren. A Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium 1923-ban hivatalos megkereséssel fordult a Műemlékek Országos Bizottságához, melyben az Országház utcai épület értékeiről érdeklődtek, a felszabaduló helyiségeket ugyanis a Belügyminisztérium újabb irodái számára szerették volna átalakítani. A MOB Lechner Jenőt bízta meg a helyszíni szemle megtartásával. A díszteremről egyébként a MOB nem sokkal korábban saját indíttatásból is készíttetett felmérési terveket Szepessy Sándor építésszel.[1080]

Lechner Jenő a MOB-nak írt jelentésében az épület művészettörténeti jelentőségét hangsúlyozta: az utcai copf- és az udvari barokk homlokzatot, a lépcsőházakat, különösképpen pedig az erkélyes dísztermet, valamint az északi szárny stukkó mennyezetes egykori refektóriumát. Átalakítás helyett a műemléki helyreállítását javasolta.[1081] A Minisztérium megszívlelte a MOB állásfoglalását és Perczel Miklós osztályvezető közbenjárására dr. Scitovszky Béla belügyminiszternek sikerült előteremteni a helyreállításhoz szükséges összeget. A munka előfeltétele volt, hogy a Levéltár ténylegesen is kiköltözzön az épületből, ami végül 1926-ra történt meg.

[1079] Zakariás G. Sándor 1961: 39

[1080] Farbaky Péter – Kelényi György – Végh András 2000: 153.

[1081] Szőnyi Ottó jelentése a MOB Végrehajtó Bizottság 1923. április 12-i üléséről. MÉM MDK, MOB Iratok 1923/102., illetve Szepesy Sándor 1929: 10.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A helyreállítás tervezésével Lechner Jenőt bízták meg, a kivitelezés pedig 1928 végén indult. A legnagyobb volumenű munkának a díszterem mennyezetének visszaállítása ígérkezett. Komoly kihívás elé állította az építészt, ugyanis a terem nem szabályos hossznégyszög volt, hanem követte a homlokzat utcai törését, Hillebrandt provinciális munkát végzett itt. Lechner copf stílusban[1082] alakította ki az új mennyezetet, azoknak a nyomoknak a felhasználásával, amelyeket az irattári polcok elbontása után találtak: a három besüllyesztett falmezőt fogsoros bordázattal keretezte és mindegyik mezőbe egy kör alakú mezőt is mélyített. Nem is akarta elrejteni a szabálytalan alaprajzot, sőt a nagyobb falmezők kereteivel tulajdonképpen még szándékosan hangsúlyozta is azt. Koncepciója Hillebrandt eredeti, provinciális elképzelésének követése volt.[1083]

Néhány változtatást mégis eszközölt: elbontották a terem hossztengelyében álló cserépkályhák kürtőit, melyek eredetileg kettéosztották a két rövidebb oldal bábkorlátos karzatját, így azok ezután megszakítás nélkül futhattak végig a falakon. Kevésbé volt feltűnő, hogy a mennyezet alatt sorakozó levéldíszes konzolokat is eltávolították, mert azok károsan befolyásolták az összhatást.[1084] Ezenkívül az utca felőli hosszabbik oldal közepén a karzatokat tartó ferde falpilléreket ívelten vájták ki.[1085] Jelentősebb változtatás volt még, hogy az északi lépcsőházban egy karzat-szakaszt is elbontottak, mely korábban a felsőházi ülésterem végfalához csatlakozott és annak karzatjára biztosított feljutást.[1086]

Néhány kevésbé szerencsés megoldást is észrevehetünk még: a padlót például mintás parkettára cserélték ugyan, de annak erős tónusai elütöttek a terem eleganciájától.[1087] A díszteremben egyébként a fehér és az arany színek domináltak, a középső páholyban viszont kékes márványoszlopok sorakoztak, a bútorhuzatok és a selyemfüggönyök pedig vörös színűek voltak.

Az eddigi copf helyett a csillárokra és falikarokra már inkább a neo-empire stílus jellemző:[1088] a nagy csillárokon szögletes akantuszleveleket, fesztonokat, valamint függönyszerűen lecsüngő üveggyöngysorokat láthatunk. A legalul csúcsosan összefogott

[1082] A belügyminiszter a MOB-hoz írt levelében ugyan empire stílusúnak nevezte a termet, de a mai fogalmaink szerinti empire a 19. század elejére volt jellemző, a terem pedig pár évtizeddel korábbi. Így az eredeti stílusban történő helyreállításnak a copfot kellett jelentenie. MÉM MDK, MOB iratok 1928/261

[1083] Lechner, Jenő 1930a: 39.

[1084] MÉM MDK, MOB iratok 1928/529.

[1085] Bor Ferenc – Tóth Tímea 2017: 586. A szemközti hosszabbik oldal közepén elhelyezkedő királyi karzat kialakítása egyébként megegyezett a bécsi magyar nagykövetség Bankgassén álló kapujának erkélyével, mely szintén Hillebrandt alkotása. Zakariás G. Sándor 1961: 39.

[1086] Bor Ferenc – Tóth Tímea 2017: 586.

[1087] Bor Ferenc – Tóth Tímea 2017: 586.

[1088] A belügyminiszter fentebb hivatkozott levelében talán azért szerepelt az empire stílusmegjelölés, mert Lechner a berendezést már kezdetektől ilyennek tervezte és erről beszélhetett a miniszternek is.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

gyöngysorokat egy hatalmas, gyémántnak tűnő gömb zárja. A csillárból négykarú gyertyatartók nyúlnak ki.[1089]

A díszteremmel együtt az oda vezető helyiségeket is felújították, illetve praktikus szempontok szerint át is alakították. A kapualj északi oldalán két helyiség összevonásával, valamint egy tartófal pilléresítésével ruhatárt létesítettek. Renoválták a bejárattól jobbra és balra eső helyiségeket összekötő dongaboltozatos folyosót, valamint annak két végén, a szárny sarkaiban elhelyezkedő lépcsőházakat is. A folyosón copfkeretezésű tükröket helyeztek el, melyek keretéből kétágú, aranyozott falikarok nyúlnak előre, a gyertyák foglalata pedig virágbimbót formál. A lépcsőházak az első emeleten egy-egy előcsarnokba vezettek. Közülük a délihez egy reprezentatív fogadótermet is illesztett Lechner, melyet neo-empire bútorgarnitúrával, tükörrel és csillárokkal látott el. A tükör keretének felső részén akantuszos pártázat vonul végig és a csillár láncát is akantuszok díszítették. Az északi lépcsőházról készült fényképek arról tanúskodnak, hogy ide is nagyon igényes neo-empire berendezést tervezett:[1090] a csillárról például sáslevelek közül csavart gyertyatartó karok nőnek ki, melyek kinyílt lótuszvirágban végződnek és rajtuk akantuszokkal díszített, serlegszerű foglalatban állnak a gyertyák.

A lépcsőházban tehát az empire-ra jellemző keleti, egyiptomi jegyek sokkal jobban érvényesülnek, mint az eddig látott tárgyakon.[1091] Hasonló stílusban tervezett Lechner egy kandelábert is a díszterembe, bár ahhoz kevesebb gyertyatartó kar tartozott.[1092] Az északi előcsarnok lépcső- és mellvédkorlátjai egymásba fűzött karikákból állnak, melyeket kerek virágok tartanak össze. Ez az egyszerű, mégis dinamikus rácsforma illeszkedik a többi iparművészeti termék mozgalmas megjelenéséhez és egyúttal előre is vetíti a díszterem mennyezetét alakító kör alakú mezőket.

A díszterem és az egykori felsőházi ülésterem között az addigi egyemeletes traktust kétemeletessé bővítette, melynek emeletein kazettás, szegmensboltozatos büfé-ruhatárt alakítottak ki, hogy a díszterem nagyszabású fogadásokra is alkalmas legyen.[1093] A díszterem hosszanti oldala mentén kialakítottak egy kisebb szalont is, melybe neo-empire bútorgarnitúra és egy aranyozott bronz óra is került – utóbbi restaurálásának magas költségei politikai botrányt is okoztak.[1094] A kis szalonból az udvar felé erkélyt is építettek és az építkezés során

[1089] BME Rajztár, ltsz: 102219.
[1090] BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/34.
[1091] BME Rajztár, ltsz: 102215.
[1092] BME Rajztár, ltsz: 102220.
[1093] Bor Ferenc – Tóth Tímea 2017: 332. és BME Rajztár, ltsz: 102203
[1094] Esti Kurír, 1929. 116. szám 3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

természetesen az udvart is rendezték, így az már inkább egy palota cour d'honneurjének tűnik.[1095]Megjegyzendő, hogy az alapos felújítás nem terjedt ki az egykori refektóriumra (később felsőházi ülésterem), Lechner Jenő ugyanis nem talált elegendő támpontot annak hiteles helyreállítására.[1096]

A dísztermet 1929. május 23-án adták át, az első estélyt pedig a következő napon tartották benne.[1097] Az építkezés kétszáznyolcvanezer pengőbe került.[1098] A második világháborúban az épület súlyos károkat szenvedett, az 1949-ben kezdődött helyreállítás során viszont nem kímélték a Lechner Jenő tervezte részeket sem: elbontották például a büfét is magában foglaló traktust, hogy teljesen a Hillebrandt-féle állapotot adják vissza.[1099]

Budapest V. ker., Egyetem tér, Egyetemi hősök emlékműve, 1928-1930, Zala Györggyel

A már említett 1917. évi VIII. törvénycikk alapján a Pázmány Péter Tudományegyetem is határozott egy hősi emlékmű létesítéséről, amit azon a falszakaszon szándékozta felállítani, ahol a központi épület találkozik a szomszédos egyetemi templommal.[1100]

Az alkotással Zala Györgyöt bízták meg, de mivel az íves felület egy építészeti keretet is kívánt, annak megtervezésére Lechner Jenőt kérték fel. Ő több változatot is készített az emlékműhöz, melyek azért nagyvonalakban megegyeztek: az épület elé egy enyhén előrelépő sztélét állított, közepében egy nagy, félköríves záródású fülkével, ami tulajdonképpen egy kapunak tekinthető. A sztélét a klasszikus építészeti tagolás szerint formálta: lábazaton áll, felül pedig párkány zárja. Az egyes tervváltozatok a felső lezárás formájában térnek el: van, ahol egy zárókőből kisarjadó levélfüzér fut végig a párkányon,[1101] máshol még fogsordísz is kiegészíti a párkányt.[1102] E korai tervek még neo-empire stílusúak, a végső változaton viszont már figyelembe vette a barokk környezetet is és ahhoz jobban illeszkedő neocopf stílust alkalmazott. Ebben minden bizonnyal közrejátszott a Régi Budai Országház helyreállítására kapott megbízás is.

[1095] Szepesy Sándor 1929: 11.
[1096] Bor Ferenc – Tóth Tímea 2017: 332.
[1097] MMÉEK, 1929. 23-24. szám 146.
[1098] Nemzeti Újság, 1929. 122. szám 12.
[1099] Bor Ferenc – Tóth Tímea 2017: 333.
[1100] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.67.2.
[1101] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.67.3.
[1102] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.67.4-5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A nyolc méter magas[1103] sztélé felületét ugyanolyan hullámzás járja át, mint a templom homlokzatát: szélei előrébb állnak, a közepe hátralép. A korai tervekhez képest a golyvázott, fogsoros párkányt – felsőbb utasításra[1104] – sokkal plasztikusabbá alakította, mely nagyrészt el is takarja a zárókőből két oldalra kinyúló levélfüzéreket, azoknak csak a lefelé csüngő szárai látszanak. Az emlékmű felső sarkaira – szintén felsőbb utasításra – egy-egy levéldíszes és csigavonalas kő vázát állított a tervező, melyeket csúcsos fedelek zárnak.

A kapunyílás fölött latin szöveg állít emléket a háborúban elesetteknek: *Pro patria mortuis 1914-1918.* A lábazaton kisebb betűvel hosszabb szöveg áll: *Juvenibus academicis virtutis aemula statuit viva juventus academica. 1919-1930.* A katona szobra talapzatának felületére pedig még kisebb betűkkel Vörösmarty Mihály *Honszeretet* című versének sorai kerültek: *Tűrj érte mindent, ami bánt, kínszenvedést és halált, de el ne szenvedd, el ne tűrd véred gyalázatát!*

Zala György emlékműve egy jelenetet ábrázol, amelyben az egyetemisták a megsebesült katonatársuk segítségére sietnek. [1105] A barokkosan dinamikus szoborkompozíció három egységből áll: a kapu felső részét a géniusz perszonifikált nőalakja tölti ki és tart koszorút a fiatalok fölé. Az egyetemisták domborműves alakjai már kissé kiemelkednek a kapuból, karjaikkal ki is nyúlnak, a katona pedig önálló szoborként áll az emlékmű jobboldalára helyezett posztamensen.

Az alkotást 1930. november 1-jén avatták fel.[1106] A korabeli kritika a térbeli hatás fokozatosságát kifejezetten szerencsétlennek találta és hiányolta az összhangot az architektúra és a szoborcsoport között.[1107] A két művész között valóban lehettek súrlódások, mert Zala egy pár évvel később zajlott vitában azt írta, hogy Lechner az emlékmű megtervezésénél beleavatkozott az egyetemet tervező Baumgarten Sándor munkájába, átalakította az épület eredeti képét.[1108]

[1103] Gádor Endre 1955: 52.
[1104] Kismarty-Lechner Jenő 1959. február 26-i levele Polgár Károlyhoz, a Fővárosi Tanács Népművelési Osztályának főelőadójához. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai. 2. doboz.
[1105] A szobrok modellezésében Lechner Jenő szerint Baum Lipót szobrászművész is részt vett. Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XIV.
[1106] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz. Lechner Jenő önéletrajza
[1107] Nyugat, 1930. 24. szám 882.
[1108] Ezt a Millenniumi emlékmű és a Hősök emlékköve össze nem illő megjelenése kapcsán vetette Lechner szemére a szobrász. Lechner, aki a Hősök emlékkövét tervezte – a saját munkájába történő beavatkozásnak élte meg, hogy az emlékkövet át akarták alakítani. Új Magyarság, 1935. 268. szám 14.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest V. ker., Vértanúk tere, Nemzeti vértanúk emlékműve, 1929-1934. Füredi Richárddal

Huszár Károly miniszterelnök az első világháború után megválasztott nemzetgyűlés legelső ülésén ünnepélyesen emlékezett meg azokról a hősökről, akik 1918-1919 során az állami rend mártírjaiként a nemzet jövőjéért folytatott harcokban életüket vesztették. Egyúttal fogadalmat is tett, hogy neveiket nem hagyják a feledés homályába veszni.[1109]

Az 1918 őszén alakult és a forradalmak ellen tevékenykedő Fehér Ház Bajtársi Egyesület vezetői emlékeztek eme ígéretre és anyagi támogatást is remélve 1929. január 2-án – a Tanácsköztársaság tizedik évfordulójához közeledve – elhatározták, hogy emlékművet állítanak a forradalom, a proletárdiktatúra és a vörösterror vértanúinak. Létrehoztak egy országos bizottságot, melyben több kormánytag és jeles közéleti személy – köztük Lechner Jenő – is szerepet vállalt, a költségekhez pedig a Székesfőváros is nagyobb összeget, húszezer pengőt ígért. Lechner a bizottság 1929. január 22-i alakuló ülésén már fel is vázolta a terveit, így meg is bízták azok részletes kidolgozásával.

Az emlékművet a bizottság ekkor még az Eskü (a mai Március 15.) térre szánta – Lechner pedig a hídra vezető út baloldalát tartotta megfelelőnek[1110] –, a terep lejtése miatt azonban új helyet kellett keresni, amit a Kossuth Lajos tér mellett, a Nádor, a Vécsey és a Báthori utcák találkozásánál találtak meg.[1111] Ez azért is volt ötletes megoldás, mert a Szabadság térről nézve az itteni terecske éppen szimmetrikusan helyezkedett el a Batthyány-örökmécsessel, így párhuzamba kerülhettek 1848-1849 és 1918-1919 mártírjai.[1112]

Lechner Füredi Richárdot kérte fel a szobrászati elemek megalkotására, közös tervük alapján pedig 1929 nyarán már nagyrészt el is készült az emlékmű, melyet azonban a Főváros Képzőművészeti Bizottsága a később részletezendő minőségi okokra hivatkozva nem fogadott el.[1113] A kért módosítások után Oszvaldik Gyula cége[1114] 1930-ban fel is építette az emlékművet, mely alapvonásaiban a londoni Whitehallon álló The Cenotaphra emlékeztetett: egy egyszerű hasáb (egy sztélé), tetején egy szarkofággal.[1115] Egy néhány lépcsőfokos emelvénynek köszönhetően kimagasodott a környezetéből, de a lépcsőzetesség a hasáb éleinek bevágásában is megjelent. A díszítés a tetején összpontosult, ahol sáslevelekből képzett sor mintegy pártázatot alkotott. A sarkokon álló levelek magasabbak voltak és több rétegből is

[1109] Nemzetgyűlési Napló, 1920. I. kötet 4. és Pesti Napló, 1929. 19. szám 10.
[1110] BME Rajztár, ltsz: 101422
[1111] BME Rajztár, ltsz: 101312.
[1112] Zsuppán András (szerk.) 2020: 160.
[1113] 8 Órai Újság, 1929. 138. szám 7.
[1114] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter IV.
[1115] BME Rajztár, ltsz: 101326.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

álltak. E díszítő sorból emelkedtek ki kétoldalt a nagyszentmiklósi kincs ivócsanakjáról ismert bikafejek, melyek magyaros színezetet adtak az alkotásnak,[1116] egyúttal kisebb tűzüstök elhelyezését is biztosították. Egy tervváltozaton Lechner kitárt szárnyú turulokat rajzolt a bikafejek helyére, ahhoz hasonlót, ami az Ereklyés országzászlót is őrizte.[1117]

A hasáb tetejére fektetett kőkoporsót – mely a vértanúságot jelképezte – az első terveken egy címeres magyar zászlóval borították be.[1118] A rajzok és a makettről készült felvételek tanúsága szerint a hasáb előtt és mögött szobrok álltak alacsony posztamensen: a hátsón a magyarságot megszemélyesítő férfialak harcolt a kommunizmust jelképező sárkánnyal,[1119] alatta pedig *A Fehér Ház kezdeményezésére kegyelettel emelte a magyar nemzet* felirat volt olvasható. E kompozíciót használta a Bajtársi Egyesület a jelvénye fő motívumaként is, így tehát szövegesen és képileg is megjelentek az emlékművön.[1120]

Az emlékmű Országház felőli szobrához Füredi két változatot is készített: az egyiken a Hungáriát megszemélyesítő nőalak előtt holtan esett össze egy – a vértanúkat jelképező – meztelen férfi,[1121] míg a másikon Hungária önmagában állt. Ez utóbbit már kifaragta a szobrász, amikor a Székesfőváros Képzőművészeti Bizottsága megtagadta a felállításhoz szükséges engedélyt arra hivatkozva, hogy művészi szempontból nem alkalmas köztéri alkotásnak. A Bizottság tagja volt többek között Petrovácz Gyula és Kertész K. Róbert is, főleg utóbbinak az ellenszavazata jelzi azt, hogy a szoborral valóban komoly hibák voltak, a nőalak meglehetősen bizonytalan testtartást vett fel.[1122] A koporsóról végül elhagyták a zászlót, az elülső posztamensre pedig – mely *A nemzet vértanúinak 1918-1919* feliratot hordozta – Hungária katonás beállítású alakját helyezték, kezében lándzsával, fején a Szent Koronával.[1123]

A szobrok végül csak 1934-ban kerültek helyükre, a sztélé tehát négy éven keresztül leponyvázva várta, hogy feldíszítsék.[1124] Ünnepélyes leleplezésére 1934. március 18-án került sor,[1125] ezután a terecskét is Vértanúk terére keresztelték át. Az áldozatok névsorát már 1930 nyarán meghatározták, de csak 1936-ban vésték fel a hasáb oldalaira. Hivatalos felavatását ezt követően, 1936. augusztus 6-án tartották. Az emlékműre összesen 497 név került,

[1116] A koporsóról Lechner egy helyütt azt nyilatkozta, hogy annak formájával a hunokkal való rokonságra is utalt. Budai Napló, 1929. 955. szám 1.
[1117] BME Rajztár, ltsz: 101314
[1118] BME Rajztár, ltsz: 101422.
[1119] BME Rajztár, ltsz: 101323.
[1120] Zsuppán András (szerk.) 2020: 161.
[1121] BTM Kiscell Fotógyűjtemény, Kismarty-Lechner Jenő vegyes fotói, ltsz. n.
[1122] Esti Kurír, 1929. 140. szám 5.
[1123] Zsuppán András (szerk.) 2020: 161.
[1124] Az Est, 1930. 283. szám 6.
[1125] MKE Levéltára, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

településenként és ábécé szerint rendezve.[1126] Legelső helyen Tisza István meggyilkolt miniszterelnököt emelték ki, de külön csoportban tüntették fel a katolikus egyház, a Ludovika Akadémia és a csendőrség halottait is. A listát 1942-ben bővítették azok neveivel, akik az időközben visszacsatolt területeken szenvedtek vértanúságot. 1945-ben elbontották, de 2019-ben Elek Imre szobrászművész alkotásaként újra felállították. Az eredetihez képest egyetlen változás a hátoldalán szereplő tábla szövege, mely a második világháború utáni kommunista diktatúra áldozataira utal.[1127] Lechner Jenőnek ez volt az utolsó közös alkotása Füredi Richárddal, mert a gazdasági világválság következtében megszűnt az igény a költségesebb emlékművekre.[1128] Ennek felépítése is hatvanezer pengőbe került.[1129]

3.3. Az 1930-as évek: világválságtól az Eucharisztikus Kongresszusig (1930-1938)

Budapest I. ker., Bécsi kapu tér, Bécsi kapu újjáépítése, 1930-1935.

A 19. század végének rohamos gazdasági fejlődése a főváros közlekedését is átalakította és a budai Vár négy kapujára a városvezetés már akadályként tekintett. A Hunyadi János úton álló Ferenc József kapu, a Palota utat vigyázó Fehérvári kapu, a királyi palota nyugati oldalához csatlakozó Ferdinánd kapu, valamint a Széna (ma Széll Kálmán) térre néző Bécsi kapu is áldozatul esett az új városrendezési szempontoknak.

A középkori eredetű, 1242-ben emelt Bécsi kapu többször is megsemmisült, de mindannyiszor újjáépítették: a töröktől való visszafoglalás után 1726-ban barokk stílusban, az 1849-es ostrom után pedig már a következő évben neoreneszánsz formában.[1130] Ez viszont nem lett hosszú életű, 1895-ben bontották le a már említett okok miatt. A trianoni békediktátum után – amikor a műemlékeink túlnyomó többségét is elveszítettük – azonban nagyobb figyelem irányult a megmaradt értékeinkre és azok megőrzésére: közéjük tartozott a budai várfal is.[1131] Ráadásul a kapu a vár kulcsaként egyfajta jelképnek is számított, elbontása nagy űrt hagyott maga után.[1132]

Hiánya akkor vált különösen fájóvá, amikor előtérbe került a várfal mentén haladó sétány fejlesztése. A korábban a Dísz tértől a Hadtörténeti Múzeumig terjedő sétányt 1929-re meghosszabbították az egykori Bécsi kapuig, 1930-ban pedig a Székesfőváros döntést hozott

[1126] BME Rajztár, ltsz: 101323-101325
[1127] Zsuppán András (szerk.) 2020: 163.
[1128] Lechner, Jenő 1930a: 37.
[1129] Az Est, 1930. 283. szám 6.
[1130] MKE Levéltár, Országos Irodalmi és Művészeti Tanács iratai (1934-39), 9. fond 1. doboz, illetve A budai vár, 1958: 20.
[1131] Nemzeti Újság, 1930. 112. szám 10.
[1132] A budai vár, 1958: 19.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

arról, hogy a kormányzó hatalomra kerülésének tízéves jubileuma alkalmából a Duna felőli oldalt is rendezik. Az Ilona lépcsőtől (gyakorlatilag a Halászbástyától) az egykori Bécsi kapuig tartó szakasz kiszélesítését tervezték, melynek a Horthy Miklós-bástyasétány nevet adták volna.[1133] Ezzel együtt a Bécsi kapu újraépítéséről is határoztak, amit az esztétikai mellett praktikus szempontok is indokoltak: a sétányon zajló várhatóan élénk turista forgalmat ennek a tetején lehetett átvezetni.

A kapu terveinek elkészítését a Fővárosi Közmunkák Tanácsa Lechner Jenőre bízta, amit elsősorban széles műemléki ismereteinek köszönhetett. A munkát azzal kezdte, hogy utánajárt a kapu történelmének, még a Szépművészeti Múzeumban őrzött metszeteket is tanulmányozta. Végül a Közmunkatanáccsal együtt úgy döntöttek, hogy bár a kapunak az évszázadok során többféle formája volt, az 1850-ben emelt neoreneszánsz változatot állítják vissza, mert az idősebbek arra emlékeztek.[1134]

A korszak neves művészettörténésze, Bevilaqua-Borsodi Béla azonban óva intett az eredeti kapu visszaépítésétől, az ugyanis csak egy eltorzult változata volt a reneszánszkori olasz várkapuhagyománynak, meglehetősen silány alkotásnak tartotta.[1135] Lechner finom stílusérzéke és alkotói ambíciója is azt diktálta, hogy változtasson az eredeti kapun, gyakorlatilag kompromisszumot kötött és a régi alapformáit módosított arányokkal tervezte újra. Így a nagyközönség is felismerte a korábbi kaput és az építész szakma is elégedett lehetett a nemesebb arányokkal.

Az eredeti kapu egyik minőségi hibája az aszimmetria volt: a Prímás bástya felőli oldalon nem alakítottak ki nyílást. Lechner egyik jelentős változtatása e gyalogkapu megtervezése lett, amit a sétányra való feljutás is szükségessé tett. Ehhez olyan tervváltozatot is készített, ahol az új kapu alacsonyabb volt a másik oldalkapunál,[1136] de végül a szimmetrikus elrendezés mellett döntött.[1137] A történelmi hitelesség kedvéért azonban az új nyílást úgy alakította ki, hogy a várfalon kívülről nézve nem látszott, azt a fal takarásába rejtette. A kezdeti terveken a középső nyílás félköríves volt, de végül ezen is változtatott Lechner: a megvalósult változaton kosárívesre módosította, hogy szélesebb lehessen, megfelelve a megnövekedett forgalomnak.[1138] Méretét a Lánchíd pilonjaiban nyitott kapuk 5,75 méteres szélességéhez igazította. Az újjáépített Bécsi kapu egyébként nagyobb lett a korábbinál, arányai is

[1133] Nemzeti Újság, 1935. 136. szám 10.
[1134] Pesti Hírlap, 1930. 101. szám 6.
[1135] Nemzeti Újság, 1930. 112. szám 10.
[1136] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.53.10-11.
[1137] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.53.12.
[1138] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.53.13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

nemesebbek (korabeli kritika szerint görögösek)[1139] és a belsejében is nyitottak kisebb íveket, így a kapu gyakorlatilag négy sarokpillérre támaszkodott.

Felületét kváderkövek burkolják, melyek az ívnyílást követve középen egy hangsúlyos zárókőbe torkollnak. Az építmény tetején fogsordíszes főpárkány fut körbe, e fölé pedig még egy attika is került. Utóbbinak közepén mindkét oldalon Budavár levélkoszorúba foglalt címerét helyezték el, melyeket Ohmann Béla faragott ki egy-egy négyzetes kőlapból. Ezek sajnos a második világháborúban megsemmisültek.

Az új oldalkapu, valamint a párkány alatti fogsordísz révén Lechner Jenő alkotása az eredetinél harmonikusabb és díszesebb lett. Szépséghibája csupán az volt, hogy a gazdasági válság miatt az eredetileg tervezett kormányzói jubileumra nem készült el. Felavatását Buda visszafoglalásának kétszázötvenedik évfordulójára emlékezve 1936. szeptember 2-án tartották,[1140] amelyet a kapu belsejében tábla és mécses is hirdet. Ugyane célból állították a várbeli oldalára Ohmann Béla *Rohanó angyal* című bronz szobrát. Személyiségét ismerve nem elképzelhetetlen, hogy Ohmann kiválasztásában Lechnernek is szerepe volt, hiszen mindketten az art decohoz közel álló stílus hívei voltak.[1141] Felmerült egy Toldi Miklós-emlékmű gondolata is, koraújkori leírások szerint ugyanis a hatalmas erejű lovag pajzsa és dárdája e kapu boltozatára volt felfüggesztve.[1142] Ez végül nem valósult meg.

Az építkezés hatvanezer pengőbe került[1143] és igencsak megosztotta a közvéleményt: sokak szerint fontosabb ügyekre kellett volna fordítani ezt az összeget, a Vár történelmi képét ezzel már nem lehet visszaállítani, azt a nagy bérpaloták építésével véglegesen elrontották.[1144]

Budapest V. ker., A Magyar Történelem Tornyának terve, 1930.

A Magyar Történelem Tornyának ötlete Dr. Fritz János főorvosban fogalmazódott meg 1925-ben: egy olyan felhőkarcolót képzelt el a pesti Duna-partra, amely az ezeréves magyar történelmet mutatná be. A Ripka Ferenc főpolgármesternek írt levelében kifejtette annak lényegét: tíz szinten történelmünk tíz évszázadát ismerhetnék meg a látogatók. A falakon festmények és domborművek, a tárolókban pedig különböző relikviák mesélnék el a korszak

[1139] Nemzeti Újság, 1930. 112. szám 10.
[1140] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[1141] P. Szűcs Julianna 1987: 73.
[1142] Aláírás nélküli levél a Fővárosi Közmunkák Tanácsa Elnökségének 1936. május 22-én. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[1143] Nemzeti Újság, 1935. 136. szám 10.
[1144] Nemzeti Újság, 1930. 106. szám 11.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

eseményeit, illetve mindegyik szinten egy-egy allegorikus szobor testesítené meg az adott századot. [1145]

Az ötlet eljutott Lechner Jenőhöz is, akinek elnyerte tetszését és készített hozzá terveket is. Az elképzelést azonban kibővítette és a tornyot egy monumentális, 530 méter hosszú épületegyüttesbe foglalta bele.[1146] Módosított a helyszínen is, míg ugyanis a főorvos a Duna-korzót javasolta a felhőkarcoló helyéül,[1147] Lechner inkább a mai Belgrád rakpartot tartotta erre alkalmasnak, mert a Duna-part eme szakasza nem nyújtott annyira egységes összképet.[1148] Terve ugyanis hatalmas mértékű bontással, negyven épület eltávolításával járt volna az Erzsébet hídtól egészen a Ferenc József (ma Szabadság) hídig A négyszintesre tervezett gigantikus épületegyüttes lábazatát óriási árkádsorral kötötte össze, amelyből kettő kaput a forgalom számára is megnyitott: az egyiket a mai Március 15-e tér, a másikat a Sörház utca környékén. Megdöbbentő, hogy a régi épületek iránt annyira érzékeny Lechner ilyen hatalmas rombolással járó beruházással foglalkozott.[1149]

Magát a tornyot 130 méter magasra tervezte úgy, hogy az évszázadok szintjei csak az ötödik emeleten kezdődtek volna, a földszinten és az első négy emeleten a magyar ipari és művészi exportcikkekből álló kiállítást rendezett volna be. A földszinten egyébként egy centrális kupolacsarnokot, alatta pedig egy kriptát alakított volna ki, utóbbiban a névtelen hősök emlékművével. A tizenötödik emelettől felfelé időszaki kiállításokat rendezett volna be, a legfelső szinten pedig a Magyar Hiszekegy kápolnáját kilátóteraszokkal vette volna körül.[1150]

A felhőkarcolónak modern, mégis magyaros külsőt tervezett:[1151] az alsó négy szintet rendkívül nyújtott, félköríves záródású árkádsor fogta át, mely a modern német templomok – például Hans Herkommer frankfurti Friedrichskirchéje (1928-1929) és schneidemühli Szent Antal-temploma (1929-1930), vagy Martin Weber frankfurti Szent Kereszt-temploma (1929) – ismeretét mutatja.[1152] Lechner azonban a pillérek felületét pálmatörzsekkel díszítette, amely egyszerre tekinthető art decosnak és a neo-empire-nak is. Néhány törzset tulipánfejekből állított össze, ami viszont magyaros, népies motívum. A torony tetejére újfajta elrendezés szerint készített pártázatot: a sarokpárták legyezőszerűen egymásba csúsznak, illetve befelé egyre

[1145] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2/17.
[1146] BTM Kiscell, XIX/2., ltsz: 66.69.2.
[1147] Fritz János 1937: 5.
[1148] Szablyár Péter 2007: 14.
[1149] Látni fogjuk, hogy később Óbuda városrendezésénél is gond nélkül megsemmisítette volna szinte az egész történelmi városrészt, hogy ott modern építészeti elvek szerint épülhessen fel egy új kerület. Ez sajnos meg is valósult.
[1150] Magyar Közélet 1937. 4-5. szám 5.
[1151] BTM Kiscell, ltsz: 66.69.1.
[1152] A frankfurti Friedenskirche fotóját az 1930-as Építészeti Kongresszust kísérő tervkiállításon is láthatta, melyet a német küldöttség hozott magával. Fehér Krisztina – Krähling János 2018: 146.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

növekednek is, a legbelsők közepén szinte összeérnek. Közéjük áll azonban egy karcsú és magas párta, melynek felületét ugyanolyan díszítés borítja, mint a lenti pilléreket. A párták alatt koszorúba foglalt címerpajzs is látható. Az egymás mögé sorolt sarokpártákat talán Fritz Höger hamburgi Chilehausának részletei ihlették (1921-2924), mely az art deco egyik leghíresebb épülete. Továbbá a pártázat leegyszerűsítése is art decos eljárás, hiszen a stílus lényege, hogy a régi elemeket felhasználva akar radikálisan újat, mégis érthetőt teremteni.[1153] A középrizalitban nyíló szalagablakok is beillenek az art decoba, hiszen a stílus a modernizmus formakészletét is használja, azt vegyíti az egzotikus művészet stilizált elemeivel.[1154] Ez az egzotikum jelen esetben a keleti eredetű pártázat.

Az épület Lechner elgondolása szerint fényjátékkal és harangjátékkal is felhívta volna magára a figyelmet. A grandiózus beruházásban azért bevételekkel is számoltak: a boltok bérleti díját és a belépőjegyek összegét a magyar gyerekek, tehát a jövő támogatására fordították volna. A tervben tehát tulajdonképpen egyesültek egy idegenforgalmi szolgáltatóközpont hétköznapi és egy nemzeti pantheon magasztos funkciói. [1155] A toronyhoz egy makettet is készített, amit bemutatott a Budapesten megrendezett XII. Nemzetközi Építészkongresszust kísérő tervkiállítás magyar csoportjában (1930. szeptember 6-16, Nemzeti Szalon).[1156]

Bár a Dunakorzót megkímélte volna ettől a hatalmas beruházástól, annak átalakítására is voltak elképzelései: egy világvárosi fürdősétánnyá fejlesztette volna. A téli-nyári gyógyfürdőkhöz vezető sétatér széleit szobrokkal, illetve babér- és pálmafákkal szegélyezte volna, a folyóhoz pedig lépcsőket vezettek volna le. A Lánchíd elé egy színes fényekkel megvilágított szökőkutat is tervezett.

Fritz János és Lechner Jenő a Magyar Történelem Tornyát elsősorban külföldi turistáknak szánta, akik itt megismerhették volna, hogy hazánk mennyi mindent tett Európa védelme érdekében és ehhez képest mennyire igazságtalan volt a trianoni békeszerződés. Határozott propagandisztikus célt valósított volna meg ez az épület is, mint a két világháború közötti reprezentációs beruházások általában. Méretével pedig kifejezte volna a magyarságban lakozó erőt is, amelynek köszönhetően még egy ilyen történelmi katasztrófa után is fel tudott állni.

Fritz és Lechner elképzelésének jelentősége főleg abban állt, hogy ez volt az első felhőkarcoló terv, amelyet már a főváros konkrét helyére terveztek. Budapesti toronyházak

[1153] Készman József 2003: 23.
[1154] Készman József 2003: 27.
[1155] Csáki Tamás 2001: 19.
[1156] MÉM MDK, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 1. doboz

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

ötlete ugyan már az 1920-as évek második felétől fel-felmerült fel, de tervek nem kísérték azokat. [1157]

Debrecen, Honvédtemető u. 36., Hősök mauzóleuma, 1931, Szontagh Pállal

Az 1849. augusztus 2-án zajlott debreceni csata helyén a város hősi temetőt alakított ki,[1158] és később az első világháború hősi halottait is itt helyezték örök nyugalomra.[1159] A megemlékezők hosszú ideig csak egy kisebb dombhoz tudtak zarándokolni a csata évfordulóján és a Hősök napján (május 26.) is, ahol egy idő után hivatalos megemlékezéseket is tartottak. A dombot 1899-től Marschalkó János *Haldokló oroszlán* című, sóskúti mészkőből faragott emlékműve díszítette,[1160] de szükség mutatkozott egy olyan épületre is, amely kedvezőtlen időjárás esetén is lehetővé teszi az ünnepségek megtartását.

Noha 1929 novemberében Borsos József műszaki tanácsos, nem sokkal később pedig Györgyi Géza is készített hozzá tervet, de azokat a Városi Tanács nem találta megfelelőnek,[1161] így 1930. október 23-án pályázatot hirdettek. Erről értesülve a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Szövetség felajánlotta a városnak a szolgálatait, hiszen 1917 óta már több mint ezerötszáz emlékművet állítottak fel, de Vásáry István polgármester válaszlevelében világossá tette, hogy ezúttal nem emlékműről, hanem egy egész épületről van szó.[1162]

A tervezési programban feltételül szabták, hogy a belső falfelületen legalább kétezer névnek – a temetőben nyugvó összes halottnak – el kell férnie, valamint javasolták, hogy az épület egy része nyúljon a fák koronája fölé is. Az ünnepségek megrendezése érdekében szükség volt egy tágas teraszra is.[1163] Az 1930. december 30-i határidőig negyven pályamunka érkezett be, melyek rendkívül nagy változatosságot mutattak stílus tekintetében. Még az Amerikai Egyesült Államokból is küldtek terveket és egy makettet is.[1164]

Az 1931. január 30-án folytatott bírálaton a zsűri nemcsak az épületek megjelenését, hanem a környezetbe illesztését is figyelembe vette. E szerint két csoportra osztották a műveket: amelyek csak a temető bejáratának tengelyére néznek, illetve amelyek a temetőhöz tartó Hősök utcája tengelyéhez is alkalmazkodnak. Magával az épülettel kapcsolatban pedig a befogadóképesség játszott kulcsszerepet, a tágasabbakat részesítették előnyben.

[1157] Magyar Építőművészet – Utóirat. 2004. 5. szám 34.
[1158] Műemlékvédelem, 1983. 4. szám 297.
[1159] Pamer Nóra 2001: 52.
[1160] A szobrot a református Nagytemplom és a Kollégium közötti emlékkertből helyezték át a temetőbe. Műemlékvédelem 1983. 4. szám 297.
[1161] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939
[1162] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939
[1163] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939
[1164] Vállalkozók Lapja, 1930. 10-11. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az első díjat Vass Béla és Tóth János szombathelyi építészek nyerték, a részlettervek kidolgozására és a megvalósításra azonban a második helyezést elérő Lechner Jenő irodája kapott megbízást. [1165] A pályaterv valójában az itt dolgozó Szontagh Pál szellemi alkotása volt.[1166] Bár egyáltalán nem tartalmazott magasra nyúló elemet – 15 méteres szélességéhez képest csupán 19 méteres magasságot irányozott elő –, a zsűri dicsérte az újszerű homlokzatát, a bírálati jegyzőkönyvben így írtak róla: *„megkapóan impozáns az emlékmű korszerű tégla architektúrája."*[1167] Negatívumként az alacsony voltán kívül egyedül azt hozták fel, hogy a bejárattal szemközti fala nem nyitott.

A pályázatra készülve egyébként több art deco stílusú tervváltozatot is készítettek, melyeken azonban magyaros részletek is megjelentek. Közös vonásuk még a centrális elrendezés, amely a konmemoratív funkcióhoz hagyományosan társul.[1168] A temetői környezet miatt kézenfekvő a gloriett alakú terv, ahol az oszlopok között nyíló ablakokat vitézkötés alakú rács védi.[1169] Hasonló oszlopokból áll egy másik tervváltozat, ennek alaprajza azonban nem kör, hanem ellipszis, illetve két oldalán jóval magasabb, boglyasisakos tornyok állnak.[1170] Egy harmadik változatban felfelé megnyújtott, félköríves záródású árkádsor fog körül egy középen magasodó, hasáb alakú tornyot, melyet pártázat is díszít.[1171] A negyedik változaton az épület tömege egy szabályos henger, és a másik háromhoz hasonlóan szinte teljes felületét tégla burkolja, csupán a lábazat, a bejáratok fölötti övpárkány és az építményt koronázó fűrészfogas pártázatot készítette volna kőből a tervező. Belsejében egy Piéta-jellegű szoborkompozíció áll.[1172]

A végül megvalósult épületre a modernizmus és art deco keveredése jellemző. Alaprajza egy 15 méter oldalhosszúságú négyzet, tömegformálására pedig a lépcsőzetesen elrendezett geometrikus testek jellemzőek: a magját alkotó kocka oldalaiból kissé alacsonyabb hasábok lépnek előre, a sarkait pedig még alacsonyabb hasábok egészítik ki. Az így körülépített tömb tetején pedig egy 5 méter magas, 10 méter átmérőjű henger áll – kupola hatását keltve –, melyet enyhe lejtésű, bádoggal borított, gömbsüveg tető fed. Az épület teljes magassága 19,5 méter.[1173] Ez a világos tagolás a modern elvekből következik, és az épület vasbeton szerkezete is ennek felel meg. A tiszta, mértani formák által sugallott örökérvényűség – mely az ókori építészethez

[1165] MMÉEK 1931. 11-12. szám 74.
[1166] Lechner Jenő levele Borsos Józsefhez 1931. május 9-én. MNL HBML, 5684/1939
[1167] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939
[1168] Hajós-Baku Eszter 2018: 55.
[1169] BTM Kiscell, III/3., ltsz. n. 2.3.
[1170] BTM Kiscell, III/3., ltsz. n. 2.2.
[1171] BTM Kiscell, III/3., ltsz. n. 2.1.
[1172] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.61.6.
[1173] Tér és Forma 1932. 9. szám 274.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

is köti – kellően monumentális hatást is kölcsönöz, ami elengedhetetlen egy emlékezést szolgáló épületnél.[1174]

A felső hengeren megjelenik a modernizmus egyik legjellegzetesebb ismérve, a szalagablak is: a két méter magas, kettős üvegezésű ablak a henger teljes kerületén, komolyabb tagoló pillérek nélkül fut végig. [1175] Erre a nagy felületre szükség is van, ugyanis máshol nem nyílnak rajta ablakok. Az eredeti, teknőszerűen kialakított lapostető is modern volt – csakúgy mint a falba rejtett esőcsatornák –, azonban ezek hamar vizesedési gondokat okoztak. Hiába volt aszfalttal szigetelve a tető, a víz megállt rajta és beszivárgott, a csatorna megrepedése pedig szintén hasonló következménnyel járt. Így előbbit enyhe lejtésű bádogfedélre cserélték, a rejtett lefolyó csatorna helyett pedig újat vezettek az épület külsején.

A nyerstégla homlokzat viszont az art decora jellemző, amit a bejárat körül játékosabbá tettek a tervezők: az előcsarnok négy alacsony pillérének felületét például bordázattal élénkítették. A téglák különlegesek voltak: sötétbarna, érces fényű klinker téglák, melyek a debreceni városi téglagyárban készültek Borsos József műszaki főtanácsos javaslatára. A lábazathoz szintén Borsos javaslatára ugyanolyan ciklopsz köveket használtak, mint az akkoriban épült debreceni krematóriumban.[1176] Az épület monumentalitását a komoly barna szín tehát elősegítette, de a túlzott monotonitás elkerülése végett néhány világos elemet is beépítettek: a bejáratokhoz felvezető lépcsők, valamint az említett pillérek kocka talapzata is világos műkőből készült. A bejáratok kialakításánál figyelembe vették a zsűri megjegyzését és a hátsó oldalára is helyeztek kaput. A vasajtók nagy üvegfelületeit rombusz alakú rácsok védik, melyek felső harmadára kovácsoltvas díszeket: zöld koszorúba foglalt ezüst pengéjű kardokat rögzítettek, utalva az itt nyugvó háborús halottakra. E színek üdítően hatnak a monumentális, ám komor homlokzaton. Az elülső homlokzat tetejére Debrecen, a hátsóra pedig Magyarország világos kőből kifaragott címerét is elhelyezték.

A belsőt a pályamunkához mellékelt műleírás szerint nemcsak a debreceni hősi halottaknak, hanem trianoni emlékműnek is szánták volna a tervezők. A négyzetes tér sarkaiban egy-egy lépcsőfokkal felemelt és ráccsal elzárt fülkében a négy elszakított országrészt (észak, dél, kelet és nyugat) jelképező szobrokat állítottak volna.[1177] Az elképzelés úgy valósult meg, hogy a sarkokat kiállítóterekként rendezték be. A belső tér egyébként tükrözi a külső megjelenést, hiszen centrális elrendezésű: egy négyzet alakú térhez keskenyebb, vasbeton

[1174] Magyar Építőművészet 1983. 2. szám 26.
[1175] Magyar Építőművészet 1983. 2. szám 26.
[1176] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939 és Rácz Zoltán 2015: 112-129.
[1177] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai 5684/1939

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

dongával fedett fülkék csatlakoznak, a dongák pedig viszonylag vékony vasbeton pillérekre támaszkodnak. E pilléreket eredetileg műmárvánnyal burkolták volna, de az anyagi erőforrások szűkössége miatt végül csak vörösre festették azokat. A teret felülről a dongákon és a közöttük kialakult csegelyeken nyugvó henger alakú kupola zárja le, melyben a sárga és kék üvegablakok mintha glóriát képeznének. A padlót világosbarna járólapok borítják, de a széleket sötétbarna lapokból rakott mintázat élénkíti. Az oldalfalakra kerültek a hősi halottakra emlékező táblák, mely az eredeti elképzelésekkel ellentétben nem sorolja fel a mintegy kétezer nevet (csupán töredékéről sikerült hiteles adatokat találni), csak néhány sorban tiszteleg az elhunytak előtt. E szövegeket egyébként Lechner kifejezett kérése ellenére nem sárgás árnyalatú haraszti mészkőre vésték fel, hanem sokkal egyszerűbb megjelenésű – de jóval olcsóbb – műkő táblákra, amelyet a tervező *végzetes hibának* ítélt, mert nagyban csökkentette a tér nemes megjelenését.[1178] A tervezők a dongával fedett félköríves mezőkbe a hősök küzdelmét megörökítő ábrázolásokat képzeltek (mozaik, sgraffito vagy freskó technikával), de végül a gazdasági válság miatt ezek sem valósultak meg, csak zöldre festették a falat. A belső azonban így is illeszkedik a külső monumentalitásához: a vörös és a zöld mint nemzeti színek határozzák meg.[1179]

A dombtetőn – vagyis pontosabban sírhanton – álló épület körül téglával borított teraszt képeztek ki, melyhez működő lépcsők vezetnek fel. Marschalkó János szobrát ebbe a lépcsőbe építették be. A különleges helyszín miatt a Déri Múzeum felhívta a figyelmet, hogy az alapozási munkálatok során nagy esély van régészeti leletek előkerülésére, amit igyekezett begyűjteni. Lechner és Szontagh 1931 júniusában készítették el a kiviteli terveket és az építkezés az év nyarán indult. Viszonylag kis mérete ellenére a kivitelezés átcsúszott a következő évre is és végül a debreceni csata évfordulóján, 1932. augusztus 2-án avatták fel.[1180] Összköltsége 63.637 pengő lett.[1181]

A mauzóleum tervezésével párhuzamosan Lechner Jenő részt vett még a debreceni városháza tervpályázatán is, melyet az egyéb épületeit tartalmazó függelékben ismertetek részletesen.

Mohács, Szepessy tér, Lengyel hősök emlékműve, 1931., Martinelli Jenővel

[1178] Eredetileg márványt javasolt, de tudomásul vette, hogy ilyen drága anyagra nem volt pénze a városnak. Lechner Jenő 1931. november 13-án kelt levele polgármesterhez. MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939
[1179] Tér és Forma, 1932. 9. szám 273.
[1180] MKE Levéltára, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[1181] MNL HBML, Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 5684/1939

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A Lengyel-Magyar Egyesület keretén belül 1931-ben azzal a céllal jött létre egy bizottság, hogy az 1526-os mohácsi csatában elesett mintegy kétezer lengyel katonának emlékművet állítson. Báró Nyáry Albert elnök valószínűleg azért Lechner Jenőt kérte fel a tervek elkészítésére, mert a pártázatos reneszánsz kutatása révén jó kapcsolatokat ápolt lengyel szervezetekkel. Lechner a rajzokat 1931 februárjában mutatta be a bizottságnak,[1182] amely el is fogadta és mivel a korábbi gyűjtéseknek és támogatásoknak köszönhetően már rendelkezésre állt az anyagi háttér, még abban az évben fel is állították az emlékművet. Az ügyet az is elősegítette, hogy Lechner Jenő ezúttal ingyen dolgozott.[1183] Az alkotás helyszínéül a Szepessy tér déli kis köröndjét jelölték ki.[1184]

Az építész egy négyzetes hasáb talapzaton álló, öt méter magas hengert tervezett, melynek csonka kúppá szűkülő tetején áll a lengyelek címerállata, a koronás sas.[1185] Az egészet műkőből faragták ki, bár nem egy darabban: a törzset ugyanis három egymásra állított henger alkotja. A talapzatot egy világos kő címerpajzs díszíti, melyre a következő feliratot vésték: *1526. augusztus 29-én a mohácsi csatában Gnoinski Livhard kapitány vezérlete alatt résztvett és hősi halált halt lengyel vitézek emlékezetére.* Magát a sast Martinelli Jenő szobrászművész öntötte bronzból.

Hogy méltóságteljesebb megjelenést kapjon, Lechner egy vörös és fehér virágokkal – tehát a lengyel zászló színeivel – beültetett dombra állíttatta az emlékművet,[1186] melyet a mohácsi csata évfordulóján, 1931. augusztus 29-én avattak fel. A második világháború után átszállították a Hősök terére, de 1983-ban visszakerült az eredeti helyére, bár már a domb nélkül.

Budapest XI. ker., Ménesi út 87., dr. Lechner Jenőné bérvillája, 1931-1932.

A két világháború között a fővárosiak egyre nagyobb hányada szeretett volna egészséges lakókörnyezetben élni, ezért vándorlás indult meg a zsúfolt Pestről a budai zöldövezetekbe. A kereslet növekedése felhajtotta az itteni telekárakat, amelyre válaszul többlakásos társasházakat kezdtek építeni. A gyönyörű tájképi környezetben a szabályozás szabadon álló, villaszerű épületeket írt elő, ezért ezeket társasvilláknak vagy – ha kifejezetten befektetési céllal emelték – bérvilláknak nevezték el. [1187]

[1182] Magyarság, 1931. 31. szám 21.
[1183] MKE Levéltára, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[1184] Mohácsi Hírlap, 1931. 6. szám 4.
[1185] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.79.
[1186] Mohácsi Hírlap, 1931. 31. szám 4.
[1187] Ferkai András 2009: 29.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Utóbbi kategóriába tartozik a Gellérthegy déli oldalán, a Nagyboldogasszony (ma Ménesi) út és Alsóhegy utcák sarkán álló épület is, melyet hivatalosan Lechner Jenőné nevére jegyeztek be.[1188] Lechner munkásságában ezen jelent meg először az olyan kéttraktusos elrendezés, ahol a két négyszög alaprajzú épülettömb csak egy kis szakaszon érintkezik. Ezt a kétfogatú elrendezést minden bizonnyal a kényelem indokolta, hiszen így a lakók kevésbé zavarják egymást. A két traktus nemcsak vízszintesen, de a terepviszonyok miatt függőlegesen is elcsúszik egymás mellett, az északi tömb magasabbra emelkedik. Ettől függetlenül azonban mindkettő egyemeletes. Alagsor csak a déliben van, ahol a garázson, a műhelyen és a pincéken kívül a házfelügyelő lakása is helyet kapott. Az északi tömb tetején pedig a kor szokásai szerint mosókonyhát és szárítót alakítottak ki. Lépcsős tömegrendszerét azzal is fokozta a tervező, hogy a déli tömb sarkát kivágta, de ez minden bizonnyal a funkcióhoz való alkalmazkodás modern elveinek is a következménye.[1189] E kivágatnál egy sarokterasz áll, melyre a kertben induló lépcsőről jutottak fel a lakók. Az északi traktusból pedig egy félköríves terasz lépett előre.

A bejáratot a két tömb érintkezési pontján alakították ki, amely egy üvegfalú lépcsőházba nyílik. A nagyméretű üvegfelületet osztók tagolják és erősítik, végeredményben rácsos mintát képezve rajta. A modern elvek abban is megnyilvánulnak, hogy a főbejárat is csak egy egyszerű ajtó, ami teljesen beleolvad ebbe az üvegfalú tömegbe.[1190]

A bérvilla beosztásában a használhatóság és a világosság volt a vezérelv, ezért a szobák mindkét tömbnek a naposabb, déli felét foglalják el, míg az előszobákat, konyhákat, fürdőket az északi részbe csoportosította a tervező. A nagyobb déli traktus földszintjén egyébként négy, emeletén pedig három szoba kapott helyet, míg az északi tömb földszintjén és első emeletén is két-két szoba található. Talán az épület remek elhelyezkedése is indokolta, hogy a déli tömb tetején is alakítottak ki egy apró garzonlakást egy terasszal.

A tervezés korai szakaszában Lechner négy változatot is készített a homlokzathoz, melyek piros színezéséből arra következtethetünk, hogy eredetileg téglával akarta borítani.[1191] Ebben az esetben romantikus modern stílusú épületről beszélhettünk volna,[1192] végül azonban a világos vakolat mellett döntött, így a romantikus jelzőt elhagyhatjuk. A homlokzat szinte teljesen dísztelen lett, az ablakok kiosztása pedig a funkcióhoz igazodik: a déli és a nyugati oldalon – hogy minél több fény jusson a szobákba – sarkokon átforduló szalagablakok futnak,

[1188] BTM Kiscell, III/4., ltsz.: 66.37.1-26.
[1189] BTM Kiscell, III/4., ltsz.: 66.37.2-3. és Ferkai András 1995: 195.
[1190] BTM Kiscell, IX/10., ltsz. n. 1_IX_10
[1191] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.38.7-12.
[1192] Ferkai András 2001: 66. Bár a téglahomlokzat az art deconak is egy kedvelt fogása.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

míg az északi és keleti oldal kiszolgáló helyiségeihez csak kisebb nyílások tartoznak. Az északi tömbön egészen lapos ablakok képeznek egy sort, mely szinte az egész nyugati oldalt átfogja. Az ablakok színösszeállítása szokatlan: tokjaik világosak, a szárnyak viszont sötétek voltak. Az alagsor ablakait védő rács az áramvonalas stílus ismeretét mutatja, csakúgy, mint a félköríves terasz hajlított oszlopos, többsoros, vízszintes csőkorlátjára.[1193] A vasbeton lépcsőház egyes fokait azonban vörösmárvánnyal burkolta a tervező,[1194] ami már kevésbé áll összhangban a modernizmus eszmei törekvéseivel, annál inkább az épület színes nyílászáróival. Ezek az art deco hatását jelzik, csakúgy mint az épületet körülvevő alacsony kerítés, ahol a barnás ciklopszfalazat fölött cikk-cakk motívumot alkotnak a vas pálcák. Az eredeti terv szerint a kerítés kapuját még szebb cikk-cakk motívum töltötte volna ki, ami parádés art deco alkotás volt.[1195]

Az északi tömb érdekessége egy csúcsíves nyílás volt, mellyel a modern stílus magyarosítása volt a célja. A Ménesi úti traktus földszinti ablakai között egy kerek reliefet is elhelyezett, mely minden bizonnyal a Szűzanyát ábrázolta a kis Jézussal, ahogyan a Mészöly utcai házuk esetében is. Sajnos ma már egyik sem látható, a nyílást az 1950-es átalakításkor falazták be. Az épületet terméskő lábazaton futó, két irányban átlós pálcás betétű vaskerítés veszi körül.[1196]

A bérvillát 1931-32 között építette Pucher István építőmester.[1197] Felépülte után Jenő fiuk költözött ide,[1198] aki 1935-ben az északi tömb legfelső szintjét még kibővítette egy toldalék térrel, így garzonlakást alakított ki.[1199]

Budapest XI. ker., Serleg utca 6., Kováts Béla bérvillája, 1931

Budapesten a többemeletes bérházak építése az első világháborút közvetlenül megelőző években tetőzött, mikor még szinte korlátlan hitelek álltak az építtető vállalatok rendelkezésére, melyek a háború után megszűntek. Ezért a két világháború közötti időszakban már a kisebb épületek jöttek divatba, amelyekben azonban tágasabb – két és háromszobás –lakások is elfértek. Ebbe a tendenciába illeszkedett Kováts Béla Serleg utcai bérvillája is.[1200] Nemcsak méretében, de stílusában is haladt a korral: a modern építészet elvei alapján épült.

[1193] Ferkai András 1995: 195.
[1194] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.37.21.
[1195] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.37.24.
[1196] Ferkai András 1995: 195.
[1197] Tér és Forma, 1932. 8. szám 244. és Ferkai András 1995: 194.
[1198] Frohner József (szerk.) 1938: 225.
[1199] BTM Kiscell, III/4., ltsz.: 66.37.6. és Ferkai András 1995: 195.
[1200] Tér és Forma, 1932. 8. szám 239.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A Gellért-hegy déli lejtőjén elterülő telken Kováts a korábbi lakóháza helyett bízta meg Lechner Jenőt egy bérvilla tervezésével. Ő a feladatot úgy oldotta meg, hogy az épület két, négyszög alaprajzú, kétemeletes tömbből tevődött össze, melyek csak egy közös lépcsőházon keresztül érintkeznek. Nemcsak oldalirányban csúsznak el egymás mellett, hanem a terepviszonyok miatt vertikálisan is, a déli tömb alacsonyabbra került.[1201] Ugyanazt a kétfogatos rendszerű megoldást láthatjuk tehát, mint a Ménesi úti villán, amit ezúttal is praktikus megfontolások indokoltak: a két tömb lakói minél kevésbé zavarják egymást. Mindkettőben háromszobás lakásokat alakítottak ki, melyeket még egy-egy félkörívesen kinyúló terasszal is bővítették volna.[1202] A szobák egyébként a két tömb ellentétes végébe kerültek, így még kevesebb zaj szűrődött át a szomszédokhoz. A közös lépcsőház körül a kiszolgáló helyiségek csoportosultak: a cselédszobák, a konyhák és a hall.[1203]

Az eredeti terveken a villa tömegrendszere a modern elveknek megfelelően elemi mértani testekből áll, melyeken a funkciónak megfelelően, rendszertelenül nyílnak a vízszintesen tájolt ablakok. Érdekes, hogy még tengelyt sem alkottak volna, a legfölső szinten eltérő az ablakok kiosztása, mint a földszinten és az első emeleten. Az északi tömb sarokerkélyei téglaborítású pillérre támaszkodtak volna, a korlátokat pedig négyzetes nyílásokkal törte volna át a tervező. Erre rímelve a lépcsőház nagy üvegfelületét is négyzetes osztók tagolták volna. A modern tervbe azonban vegyültek historizáló részletek is: a legfölső sarokerkélyt pergola koronázta volna,[1204] illetve a tervező olyan változatot is készített a villához, amelyen manzárdtető szerepelt.[1205] Ferkai András kategóriáit használva a terveket dekoratív modernnek nevezhetjük.[1206]

A megvalósulás során azonban jelentős változások történtek: az ablakok nagy része négyzetessé keskenyedett és tengelybe szerveződött, a lépcsőházra pedig függőlegesen tájolt, keskeny ablakok kerültek. Nem épültek meg a félköríves teraszok sem, az erkélyek pedig tömör mellvédet kaptak. Ha manzárdtető nem is, de egy alacsony lejtésű sátortető koronázta a villát,[1207] melyet feltehetően a második világháború után bontottak el.

Budapest XII. ker., németvölgyi plébániatemplom terve, 1931.

[1201] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.38.6.
[1202] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.38.4.
[1203] BFL XV.17.d.329, hrsz: 5105.
[1204] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.38.14.
[1205] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.38.6.
[1206] Ferkai András 2001: 66.
[1207] BTM KIscell, ltsz: 69.204.2/41.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Németvölgy a 20. század elejéig ritkán lakott terület volt, főleg szántók és szőlők foglalták el. Az első világháború után kezdődött meg a benépesülése, amit több folyamat is ösztönzött. Egyrészt dinamikusan nőtt a főváros lakossága,[1208] másrészt a változott a területi eloszlása: míg korábban a belvárosi bérházakban koncentrálódott a legnagyobb tömeg, addig a háború után – a rendkívüli módon megemelkedett lakbérek miatt – sokan építettek inkább saját házat a külvárosokban, így Németvölgyben is.[1209]

A katolikus hívek ekkor még kisebb kápolnákba jártak misére, azonban igény mutatkozott a templomépítésre és saját egyházkerület szervezésére is. A megvalósításra 1929-ben alakult Csörsz utcai Kápolnaépítő Egyesület – nevéből is adódóan – a Csörsz utca, a Németvölgyi árok és a Sirály utca által határolt háromszög alakú telket találta ideális helyszínnek.[1210] Lechner Jenő értesülve a szándékról megbízás nélkül is készített templomterveket az Egyesület számára.[1211]

Több változatot is rajzolt, melyeken remekül megfigyelhető a historizmusból a modern esztétika irányába való eltolódás. Az első még nagyon közel áll a Szent Ferenc jubileumi templomhoz,[1212] a portikusz lépcsőzetes oromzata és a pártázatos torony szinte teljesen megegyezik azzal.

A következő változaton a formák nagyon hasonlóak, bár a templom tömegalakítása summásabb lett, eltűntek a kisebb kiegészítő tömegek, mint például a torony melletti lépcsőházak.[1213] A legnagyobb különbség viszont a homlokzat tégla borítása, mely mellett valószínűleg a német expresszionista templomok hatására döntött. Korábban pusztán a hegyes csúcsív jelentett közös pontot, itt a homlokzat anyagán túl a kapu lépcsőzetes béllete is hasonlít például Dominikus Böhm bischofsheimi Krisztus Király-templomához (1926) vagy Martin Weber frankfurti Szent Bonifác-templomához (1925). A kapu boltválláig felnyúló pepita mintázat is származhat a német templomokról – hiszen mindkét említett épületen látni fantáziadús téglajátékot –, de általánosabban véve jelezheti az expresszionizmuson kívül az art deco befogadását is.

A harmadik verzióhoz készítette a legtöbb rajzot, melyen már háttérbe szorulnak a historizáló elemek. Alaprajza ugyan még egy nyújtott görögkereszt – bár a sekrestye, az előcsarnok és a torony nagyjából téglalappá egészít ki[1214] – de a tömegformálásában már

[1208] Romsics Ignác 2010: 204.
[1209] Ferkai András 1998: 282.
[1210] Fabó Beáta 2021: 171.
[1211] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.19.
[1212] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.6.
[1213] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.18.
[1214] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

jelentős újítás ment végbe: a templomház lapostetős lett.[1215] Így az épület gyakorlatilag egyetlen téglalap alapú hasábbá vált. A baloldalon álló torony is tömzsibb a korábbi verzióknál, szélességét a bele rejtett lépcsőház is növelte. A szentély egyenes fallal záródik, a megnyújtott előcsarnok pedig tágas karzat kialakítására adott lehetőséget.

Homlokzatán is számos újítás figyelhető meg: lizénák tagolják sűrű ritmusban és adnak függőleges hangsúlyt az épületnek. Erre rímelnek a torony közepén, a lábazattól az oromzatig futó fülkék, melyeket keskeny és magas ablakok töltenek ki. Nincsenek már támpillérek a torony sarkain, a torony kontúrja a korábbi verzióknál sokkal kevésbé tagolt.[1216] Felül azért lépcsőzetes oromzatban záródik, melynek egyik lehetséges előképe Hugo Schlösser friedrichshafeni Szent Péter-temploma (1927-1928), bár Lechner a magyaros konnotáció kedvéért fecskefarkas pártákat helyezett az egyes fokokra. Ez a megoldás ismétlődik a portikusz oromzatában is, ahol a korábbi verziókban is szerepeltek párták, csakhogy ezúttal a lépcsőfokok szélesebbek, így az egész oromzat is laposabbá válik. Nem tagolják már párkányok és ablakok sem nyílnak rajta. Noha Lechner már évtizedekkel korábban is szívesen alkalmazta a lépcsőzetes oromzatot, ezúttal talán az art deconak is szerepe lehetett a motívumban, mely kifejezetten kedvelte a lépcsőzetes formákat.[1217] A portikusz felületét a második változattal azonos módon díszíti pepitázás. A kapu sem változott, felül hegyes csúcsívben záródik, béllete pedig lépcsőzetesen szűkül befelé. A sekrestye saját bejáratot is kapott, melynek csúcsíves kapuja szintén a frankfurti Szent Bonifác-templom bejárataihoz hasonlít.

A belsőben a hosszházat és a keresztházat is csúcsíves boltozat fedi, ellenben a találkozásuknál kialakult hatalmas négyezet fölött kazettás síkmennyezet feszült volna, valószínűleg fából. Az ablakokra még a neogótika jellemző: a szentélyben három, a kereszthéz végeiben pedig öt-öt magas, csúcsíves ablak eresztette volna be a fényt.[1218]

Apró, de beszédes részlet a toronyóra helye: az egyik vázlatrajzon a négyzet alakú óralapot a torony szélére tette, mellyel igazán modern hatást ért el.[1219] Későbbi modern templomainál – a remetekertvárosinál és az albertfalvainál – meg is valósult ez az elrendezés, ennél viszont talán még túlzónak érezte, ezért a harmadik változat véglegesített tervén mégiscsak középen, a lamellás harangablak előtt kapott helyet.

[1215] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.17.
[1216] Fabó Beáta 2021: 171.
[1217] Bolla Zoltán 2018: 22.
[1218] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.10.
[1219] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.15.12.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A valóban jól sikerült harmadik változatra annyira büszke volt a tervező, hogy az 1933-ban megrendezett Nemzeti Kiállításra is beküldte. Visszahangja is pozitív volt: méltatták a magyar múlthoz kapcsolódását, ugyanakkor az új formáiban rejlő előre mutatást is.[1220]

A templom végül Fiala Ferenc és Lehoczky György építészek tervei szerint pár száz méterrel kijjebb, a Németvölgyi árok és a Pilsudski út (ma Jagelló út és Stromfeld Aurél út) által közrefogott telken épült fel 1934-ben.[1221]

Budapest III. ker., Hármashatárhegy, Nemzeti Pantheon tervei, 1933.

Lechner Jenőt már fiatalkorától foglalkoztatta egy Nemzeti Pantheon létrehozásának gondolata, amihez számos rajzot készített az 1890-es évek második felében. A téma jó barátját, Medgyaszay Istvánt is érdekelte, aki 1903-ban egy nagy visszhangot keltő tervében a Gellért-hegyre helyezte volna a monumentális épületet, melynek kupolája a Szent Korona formáját követte.[1222] A gondolat három évtizeddel később is aktuális volt még, így a Kultuszminisztérium 1933 tavaszán szűkkörű pályázatot hirdetett[1223] a Hármashatárhegy tetejére egy Nemzeti Emlékcsarnok megtervezésére. Lechner Jenőt maga Hóman Bálint kérte fel pályamunka benyújtására,[1224] és valószínűleg ugyanez történhetett a többi induló – Medgyaszay István, Hikisch Rezső, Kiss László, Kotsis Iván és Wälder Gyula – esetében is.[1225]

Lechner egy hengeres épületet tervezett, melyet sűrű árkádsor övezett.[1226] Az ebből kimagasodó portikuszra négy lovas szobrot állított volna, valamint a bejárat melletti nyílásokban is őrködött egy-egy hatalmas kőszobor. A hengert üvegből készített csúcsos boglyakupola koronázta, mely egy sátrat jelenít meg, funkciója szerint pedig felülvilágító lett volna.[1227] A köralakú, hegyes sátor az ősi magyarok nomád életmódját, a tetejére állított kettős keresztes országalma viszont már a kereszténységet jelképezhette. Formájától és díszítésétől eltekintve valójában a kupola puszta léte is összhangban állt az épület céljával, hiszen az mindig dicsőítést fejez ki:[1228] itt szimbolikusan nemzetünk nagyjait magasztalta volna fel. A tervek szerint az építményt tágas udvar és egy, a belső felén árkádsorral határolt kerítés fogta volna körbe.[1229]

[1220] Hajós-Baku Eszter 2023: 8.
[1221] Rosch Gábor 2013: 109.
[1222] Gerle János 1998: 259.
[1223] Potzner Ferenc 2004: 188.
[1224] 8942/1933. számú levél Lechner Jenő számára, 1933. március 21-én. MÉM MDK Lechner Jenő iratai. 2. doboz.
[1225] BTM Kiscell, 69.197.1/40.
[1226] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.63.1-4.
[1227] BTM Kiscell, X/5., ltsz: 26748.5.
[1228] Hajós-Baku Eszter 2018: 21.
[1229] BTM Kiscell, X/5., ltsz: 26748.1-2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A centrális elrendezésű belső terét visszaemlékezése szerint az Operaházban látott Parsifal előadás színpadi díszlete alapján szerkesztette meg:[1230] a kupolát tíz darab, zöld törzsű oszlop tartotta, aranyozott fejezetüket pedig vitézkötés díszítette volna. A kupoladob belső felületén egy kör festmény vonult volna végig, melynek témája nehezen beazonosítható, de biztosan a nemzetünk valamelyik nagyszerű eseményét ábrázolta volna: talán a vérszerződést vagy a fehér ló mondáját. Alatta a Szózat magasztos sorai olvashatók: *A nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely…* A félgömb alakú belső kupolahéjat pedig a Szent Korona másaként képzelte el. Az épület fő attrakciója a belső falon körülfutó Feszty-körkép, vagyis *A magyarok bejövetele* lett volna.[1231] Mivel a festmény magas nézőpontot kíván, Lechner a portikusz mögött képezett ki egy keskeny erkélyt.[1232] Természetesen a pantheon méreteit is kifejezetten úgy alakította ki, hogy a körkép abban kaphasson helyet.[1233] Egy alternatív változaton egy pártázatos tornyokkal erősített hosszház előzte meg a centrális teret, melynek kupoláját is sarokpárták és fecskefarkas párták koronázták volna.[1234] A megelőző évben, 1932-ben Lechner Jenő nagyon hasonló tervet készített kifejezetten a Feszty-körkép számára, melyet a függelékben ismertetek

Lechner Jenő egyik unokaöcsét, Kismarty-Lechner Gyulát is foglalkoztatta a nemzeti pantheon és a Feszty-körkép gondolata, az 1942-ben készített szigorlati tervében ezt rajzolta meg, méghozzá nagybátyjáéhoz hasonló formában.[1235] Végül egyik változat sem valósult meg, a körkép sajnos maradt a városligeti Vurstli könnyűszerkezetes épületében, ahol a második világháború altt súlyosan megsérült. A csúcsíves sátor alakja azonban bő fél évszázaddal később Csete György munkásságában ismét feltűnt: az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban igen hasonló pavilonok épültek.

Budapest III. ker., Podolin u. 8. Tóth Gyula műtermes villája, 1933.

Lechner valószínűleg jó kapcsolatot ápolt Tóth Gyula szobrászművésszel, hiszen például a Ferenc József-emléktemplom belső díszítésénél is számolt az ő domborműveivel. Bár azok a gazdasági válság miatt végül nem valósultak meg, ez nem árnyékolta be a későbbi együttműködésüket és a művész Lechnert kérte fel műtermes villája terveinek elkészítésére. A helyszín a Kiscelli parkerdő tövében futó, meredeken emelkedő Selmeci (ma Podolin) utca volt.

[1230] BTM Kiscell, 69.197.1/41.
[1231] BTM Kiscell, X/5., ltsz: 26748.6.
[1232] BTM Kiscell, X/5., ltsz: 26748.1.
[1233] Lechner Jenő 1938b: 4.
[1234] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.63.5-6.
[1235] MÉM MDK, Kismarty-Lechner Gyula terve, ltsz. nélkül.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az épület négyzet alaprajzú magjához kisebb kiegészítő terek csatlakoznak, az észak-keleti sarokból például egy félköríves terasz nyúlik ki. A villa remekül igazodik a nehéz terepviszonyokhoz és a funkcióhoz: a lejtő felé néző keleti oldal nagy részét a másfél szint magas műterem foglalja el, melyre a nagyméretű szobrok miatt szükség is volt. Folytatásában, a nyugati oldalon egy kisebb alapterületű és alacsonyabb műterem is helyet kapott. Ezektől délre az alagsorban raktár, mosókonyha és pince, a földszinten cselédszoba, konyha és egy szoba kapott helyet. Az emeleten volt a tulajdonos háromszobás-hallos lakása, melynek az északi oldalán tágas ebédlő és az abból nyíló fentebb említett terasz helyezkedett el.[1236] A főbejárat a magasabban álló nyugati oldalon nyílt, mely egy lépcsőházba vezetett.[1237]

Az egyemeletes épület a modern elveknek megfelelően geometrikus tömegekből, főleg hasábokból építkezik, illetve a kinyúló terasz egy alacsony félhenger tetején kapott helyet.[1238] A homlokzat is modern: az utca felé néző, leghangsúlyosabb oldalon szalagablak fut, bár az ablakok nagy része a kis helyiségek miatt csak négyzetes. A műterembe egy hatalmas ablakon árad be a fény és mivel az északi oldalon nyílik, viszonylag állandó fényviszonyok uralkodnak odabent.

A homlokzat dísztelen volt, bár a legtöbb modern villával ellentétben nem vakolat, hanem nyers modorban rakott, faragott tari mészkő borította.[1239] Mind a mészkőlapok használatában, mind az általuk nyert vízszintes vonalazásban felismerhetjük még az art deco hatását is.[1240] A horizontális hangsúlyt erősítette még az erkély többsoros csőkorlátja is, mely az áramvonalas stílus képviselője a villán.[1241]

A főbejárat fölé a tervező egy egyszerű lapos előtetőt helyezett mindenféle konzol vagy tartó nélkül. Két további bejárati ajtó nyílt még a déli oldalon is: az egyik a cselédszobába, a másik pedig a konyhába vezetett. Az ajtók felső kétharmadának vízszintes lamellázása és az alul lévő háromszög alakú díszek is az art deco hatását jelzik. A csúcsával lefelé mutató háromszög dísz megjelent a kerítésen és a lépcsőház fa borításához készített egyik terven is. A falburkolathoz más geometrikus alakzatokat (köröket, stilizált tulipánokat) is elképzelt, melyek az art deco és a magyaros törekvések tovább élését jelzik.[1242]

[1236] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.43.1.
[1237] Ferkai András 1995: 168.
[1238] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.43.5.
[1239] Ferkai András 1995: 168. Mai állapotában azonban mégis vakolt homlokzattal bír.
[1240] Bolla Zoltán 2018: 22.
[1241] Bolla Zoltán 2018: 30.
[1242] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.43.11. és 66.43.13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az épületet Mathiaskó Károly építette fel. A hatvanas években történt átalakításkor a teraszt vasüveg szerkezettel építették be, mely ma is áll. Valószínűleg ekkor cserélték le a homlokzat kőborítását vakolatra.[1243]

Budapest V. ker., Egyetem tér 1-3., Pázmány Péter Tudományegyetem központi épületének helyreállítása, 1933-1935.

A Pázmány Péter Tudományegyetem 1935-ben ünnepelte alapításának 300. évfordulóját, ami alkalmat adott az 1900-ban átadott központi épület felújítására. Beosztása már nem felelt meg az 1930-as évek igényeinek, a sok kicsi és nehezen hasznosítható tér miatt nem volt ritka a félhomály sem. A stukkódíszítést is érték kritikák már az elkészülése óta,[1244] ami szintén indokolta, hogy a jubileumra átalakítsák. Hóman Bálint kultuszminiszter Lechner Jenőt bízta meg a tervezéssel, aki már 1933 augusztusában elkészítette az első rajzokat.[1245] A munka során a földszinti aulát és az első emeleti – két szint belmagasságú – dísztermet tette rendbe, valamint modernizálta a harmadik emeleti előadótermet is.[1246] Munkájának eredménye ma is látható, de az egyetem 1950 utáni átnevezése és átszervezése során a berendezés egy része mégis megsemmisült.

Lechner a földszinti aula szecessziós, hullámos osztókkal tagolt szélfogó ajtóit klasszicista üvegajtókra, a tömör fakapukat pedig üvegezett vaskapukra cserélte,[1247] így sokkal több fény jutott be. A tükörboltozatra festett szecessziós nőalakok helyébe a funkcióra utalva tudományokat szimbolizáló stukkó emblémákat (könyvet, papírtekercseket, fáklyát, monstranciát, kettős keresztet, filozófus portréját, kehelyre tekeredő kígyót) készített, melyek reneszánsz levélcsokrokba vegyülnek. A mennyezet közepét kitöltő ovális mezőt is megtisztította a díszítőfestéstől, helyébe a vitézkötések formájára emlékeztető stukkó keretet tervezett, melybe – a lelógó csillárok kiváltására – fénycsöveket rejtett.[1248] A lépcsőház szecessziós díszei helyén pedig visszafogott aranyozású, világos falfelületet alakított ki. Az egyetemalapító szobrát – ifj. Vastagh György alkotását – az aula baloldalának közepére, egy boltíves fülkébe állította. A hely azért is volt találó, mert a fülke melletti ajtók a Dékáni Tanácsterembe, valamint a dékán irodájába vezettek, illetve néhány lépcsőfokkal magasabban is voltak a padlósíknál, így tekintélyesebb megjelenést biztosított számára.[1249] A mű egyébként

[1243] Ferkai András 1995: 168.
[1244] Vállalkozók Lapja, 1933. november 9.
[1245] BME Rajztár, ltsz: 101558
[1246] BME Rajztár, ltsz: 101546
[1247] BME Rajztár, ltsz: 101549
[1248] BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/39.
[1249] BME Rajztár, ltsz: 101544 és 101578

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

korábban, 1925-ben került az épületbe, de a második világháború után eltávolították, helyére Eötvös Loránd büsztjét állították. A főlépcsőház falában Pázmány Péterre emlékező bronz tábla viszont ma is látható még. [1250]

Az első emeleti díszterem déli oldalbejárata fölött lebontotta a karzatot, a művészi kivitelű tartó oszlopokat viszont nem semmisíttette meg Lechner, csak a megmagasított ajtónyílás két oldalára helyezte át. A díszterem alapterülete így ugyan nem változott, de tágasabb hatású lett. Hogy a karzatot ne kelljen nélkülözni, az emeleti ruhatári folyosót alakíttatta át erkéllyé azáltal, hogy a díszteremmel közös falát áttörte. Az így létrejött új erkélykarzat bár jóval kisebb volt a korábbinál, de az énekkar bőven elfért rajta, sőt még a közönség egy részének is maradt hely.[1251] A megszüntetett, szűk ruhatári folyosót pedig tudta nélkülözni az egyetem. Az ajtónyílások kosáríves záródását kiegyenesítette, föléjük pedig ovális fülkébe büsztöket állított, melyeket kúszó levélcsokrok fonnak körül. A mellszobrok Sidló Ferenc, Lőthe Éva, Veres Zoltánné és Füredi Richárd alkotásai. A főbejárati ajtó fölötti neobarokk stukkó architektúra helyére Pásztor János carrarai márványból faragott Madonna-szobrát, a másik két bejárat fölé pedig Pázmány Péter címerének három-három strucctollát helyezte. Néhány tanszék bejárata fölé a funkcióra utaló stukkó szimbólumok kerültek. Maguk az ajtók is változtak: fabetétjeiket a fény áteresztése kedvéért üvegbetétekkel váltották ki. Az egyetem átszervezése után a Madonna helyére egy kőserleget állítottak és a 20. század során többször cserélődött a Rector Magnificus ajtója fölötti címer is. A díszteremben a világítás hatásfokának növelése végül szükségtelenné tette az ajtók üvegbetétjeit, így azokat lefestették.

A helyreállítás kiterjedt a díszterem festményeire is: Mária Terézia portréján (Josef Hauzinger, 1773) Szentiványi Gyula restaurátor dolgozott, Kontuly Bélától pedig egy új, teljes alakos Pázmány Péter-portrét rendelt meg Lechner. Utóbbi modern stílusával remekül illeszkedett a letisztult, világos térbe.[1252] A festményt a rektori irodával szomszédos falra helyezték,[1253] de az intézmény átnevezése után Eötvös Loránd került a helyére, az érseket a főbejárat mellé költöztették. Lechner új csillárokat és falikarokat, a lépcsőházba pedig álló kandeláberekt is tervezett,[1254] melyek nagyméretű, gömb alakú izzói már nem is akarták gyertya látszatát kelteni, hiszen az épületben villanyvilágítás működött.

[1250] Lechner eredetileg a restaurálásról szeretett volna megemlékezni itt. BME Rajztár, ltsz: 101541
[1251] BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/49.
[1252] Érdekesség, hogy Kontuly úgy ábrázolta a bíboros-érseket, hogy asztalán az Tudományegyetem egyik, Lechner által készített átalakítási terve látható. Ezzel a festő azt fejezte ki, hogy Pázmány maga is hozzájárul a tervek kivitelezéséhez. Bizzer István 2003: 32.
[1253] BME Rajztár, 101562.
[1254] BME Rajztár, ltsz: 101866-101869

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A földszinti előcsarnokhoz hasonlóan a díszterem mennyezetéről is eltüntették a szecessziós figurákat, helyüket ovális falitükrök foglalták el, melyek közé levélcsokrokból és csigavonalas fonatokból álló díszítést tervezett Lechner. Ezekben vitézkötések és stilizált gránátalmák képviselik a magyaros stílustörekvést. Hasonló motívumok vegyülnek az erkély fehér mellvédrácsaiba is, de azokat még aranyozott akantuszlevelek is kiegészítik.[1255]

A díszterem feletti nagyelőadót kifejezetten puritán módon modernizálta Lechner: a világos falakra nem került semmiféle dísz és a síkmennyezetről is csak egyszerű, gömb alakú lámpákat függesztett alá. A padsorokat két oszlopba rendezte úgy, hogy a tanári pulttól távolodva lépcsőzetesen emelkedtek.[1256]

A jobb használhatóság érdekében az épület templommal szomszédos végébe tervezett egy csigalépcsőházat is, mely az összes szintet átfogta.[1257] A díszlépcsőházból pedig nyitott egy új átjárót, amely a templom oratóriumába vezetett.[1258] Nemcsak az épület belső teréhez, hanem még egy udvari sétányhoz is készített terveket,[1259] hogy a diákok szabad levegőn is mozoghassanak. Ezt pergolákkal és posztamensekre helyezett büsztökkel szegélyezte volna.[1260]

A kivitelezés két nyáron át tartott, az ünnepélyes átadóra 1935. május 12-én került sor.[1261] A helyreállítás összesen háromszázezer pengőt emésztett fel.[1262] A második világháborúban az épület barokk kupolája megsemmisült és Lechner egy, a Művészeti Tanács számára készített 1949-ben kelt dokumentumban nem is javasolta a visszaállítását. Az olasz paloták mintájára lapostetővel zárta volna, ami ismét megvilágítja, hogy mennyire kedvelte a reneszánszot – nem is csak annak pártázatos változatát.[1263]

Budapest XI. ker., Serleg utca 10., ikervilla, 1935-1937., Szontagh Pállal

A Serleg utcában 1931-re felépített nagyméretű villa szomszédságába Lechner Jenő befektetésként Obrist Vilmos mérnökkel és feleségével társulva épített egy kisebb ikervillát is. A terveket hivatalosan Szontagh Pál jegyezte,[1264] de nyilvánvalóan Lechner Jenő is dolgozott rajtuk, hiszen a villa fényképe szerepel a saját műveit tartalmazó albumok egyikében.[1265]

[1255] BME Rajztár, ltsz: 101580 és 101584
[1256] BME Rajztár, ltsz: 101546 és BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/56.
[1257] BME Rajztár, ltsz: 101553 és 101589.
[1258] BME Rajztár, ltsz: 101590., BME Repozitórium, ltsz: 101553
[1259] BME Rajztár, ltsz: 101547
[1260] BME Rajztár, ltsz: 101547
[1261] MKE Levéltára, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[1262] Pesti Hírlap, 1934. 153. szám 7. és BME Rajztár, ltsz: 101225-101226
[1263] MÉM MDK Tudományos Irattár, Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1
[1264] BFL XV.17.d.329–5103/1-2.
[1265] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2/41.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A szomszédjánál jóval kisebb és bár szintén két négyzet alaprajzú tömbből áll, de azok egymás mellé kerültek, együtt egy téglalap alaprajzot képeznek.[1266] Mindkettő egyemeletes és alattuk van pince is. A baloldaliból egy félköríves erkély, a jobboldaliból pedig egy szögletes rizalit emelkedik ki az egymással ellentétes oldalon. A két traktus külön bejáratot kapott, de ugyanúgy az északi oldalon nyílnak, a terep emelkedése miatt ugyanis csak itt lehetett megoldani, hogy a földszintre léphessenek be. A baloldali tömb bejárata fölé – az erkélyre rímelve – félkörívben végződő előtető nyúlik, a jobboldali bejárat fölé pedig a rizalitból indul ki egy négyszögletes előtető. A cselédek a keleti oldalon található ajtót használták, ami közvetlenül az alagsorba vezetett. Itt a raktárakon és mosókonyhákon kívül a két házmester szoba-konyhás lakását rendezték még be. A baloldali tömb földszintjén három szoba és konyha, emeletén pedig újabb három szoba, valamint egy hall kapott helyet. A jobboldali tömb földszintjét munkára szánták: az előszobán kívül két iroda és egy tágas dolgozó kapott itt helyet. Az emeleten pedig két szobát, konyhát és egy hallt alakítottak ki.

Tömegrendszere az alaprajz miatt elég nyugodt, viszont az eredeti terveken kontyolt nyeregtető szerepelt.[1267] Végül mégsem így, hanem az utcában korábban felépült villához hasonlóan egy nagyon alacsony lejtésű nyeregtetővel fedték. A markánsan kinyúló és az erkélyeknek védelmet biztosító eresz ötlete viszont más korabeli lakóházakról származhat, például a XII. kerület, Varázs utca 8. számú társasházról (Kotsis Endre, 1933-1934), a II. kerület Lotz Károly utca 12. számú házról (Mészáros Andor, 1933) vagy talán a XI. kerület, Mészöly utca 5. számú bérházról. Utóbbit Medgyaszay István tervezte és Lechner Jenő lakásával szemben épült fel 1934-ben.[1268] Ez a megoldás a helyi viszonyokhoz történő alkalmazkodást mutatja,[1269] vagyis azt, hogy Lechner nem fogadta el az internacionális modernizmus esztétikáját. A modern elvekkel viszont egyet tudott érteni, amit a baloldali lakásból kinyúló terasz pillérekre állítása is jelez: az alul átjárhatóvá vált, így nem vett el helyet a kertből.

A homlokzat számos modern stílusú elemet tartalmaz: a délnyugati főhomlokzaton szalagablakok és körablakok nyílnak, a teraszok mellvédjét pedig a korábban is látott hajlított csővázas korlát alkotja. A lábazatot a terven rusztikus terméskő borítja, ami a historizmusból megmaradt jegynek tekinthető, de végül sima felületű beton lábazat valósult meg. A két lakás különállását a homlokzat közepén egy kettős ereszcsatorna is kifejezte.

[1266] BFL XV.17.d.329. hrsz: 5103/1-2.
[1267] BME Rajztár, ltsz: 101026
[1268] Ferkai András 1995: 111., 251., 195.
[1269] Ferkai András 2001: 67.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest V. ker., Váci utca 82., Kellner Sándor bérháza, 1935, ifj. Lechner Jenővel

Kellner Sándor és neje 1910. augusztus 11-én vásárolta meg a belvárosi Váci és Szarka utcák sarkán álló házat a Hindy-családtól.[1270] A 19. századi, nagyon szűk belső udvaros, egyemeletes épület[1271] helyére csak 1935-ben határozta el bérház emelését, a tervezésre pedig Lechner Jenőt kérte fel, akit fia is segített a munkában. A Székesfőváros 1935 júniusában adta ki az engedélyt, a hatszintes, alápincézett bérházra. A kivitelezési munkákat Iványi Gyula vállalata végezte.[1272] Modern elvek szerint épült, zártsorú beépítésben áll és szinte teljesen kitölti a rendelkezésre álló, téglalap alapú telket, csupán az észak-keleti sarkában maradt szabadon egy nagyon keskeny udvar.[1273]

Bejárata a Szarka utcai hosszabbik oldal közepén nyílik, ahonnan a kapualj a telek közepén álló lépcsőházba vezet, mely a liftaknát fogja körül.[1274] A földszinten üzletek kaptak helyet, az emeleteket pedig különböző méretű lakások töltik ki. Eredetileg csak egy és kétszobásak lettek volna, de végül a módosított tervek szerint a Szarka utca felől kétszobás, míg a Váci utcai oldalon háromszobás lakásokat alakítottak ki.[1275] A pincébe raktárak és kazánház, illetve gázpince, a manzárdszintre pedig mosókonyha került. A szintek közötti közlekedést húzottkarú lépcső, illetve annak orsóterében felvonó biztosította.[1276]

Tömegrendszerét tekintve alapvetően modern, hiszen geometrikus elemekből építkezik, bár felül nyeregtető zárja, így tetőteraszt vagy tetőkertet sem lehetett kialakítani. A homlokzat síkjából mindkét utcafronton két ablaktengely szélességű, konzolra támaszkodó zárt erkély emelkedik ki, melyek az összes emeleti szintet egybefogják. A homlokzat is modern stílusú,[1277] hiszen vízszintesen tájolt, egyenesen záródó, keret nélküli ablakok határozzák meg. Illetve a Szarka utcai oldalon két ablaktengely szélességű nyitott erkélyek is húzódnak, melyeket hajlított csőváz korlátok egészítenek ki. A konzolosan kiemelkedő zárt erkélyek jobboldalához keskeny nyitott erkélyek is csatlakoznak, tulajdonképpen kiszélesítik azokat.

A földszinti üzleteket mészkő burkolat keretezi, a homlokzat többi részét egyszínű, szürke vakolat borítja, mely szintén megfelel a modern előírásoknak. Lechner azonban itt is törekedett a magyaros hang elérésére, ezért például a főbejárati kapu rácsába tulipánokat helyezett egymás alá, és a liftakna rácsát is hasonló díszítéssel látta el.[1278] Reneszánsz ízű,

[1270] HU BFL - XV.37.c - 204 – 23939 és HU BFL - XV.17.b.312 - 528/1872
[1271] BME Rajztár, ltsz: 101908
[1272] Ferkai András 2001: 135.
[1273] BME Rajztár, ltsz: 101882.
[1274] BME Rajztár, ltsz: 101891.
[1275] BME Rajztár, ltsz: 101881-101883.
[1276] Ferkai András 2001: 135.
[1277] BME Rajztár, ltsz: 101907.
[1278] BME Rajztár, ltsz: 101877 és 101885

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

kacskaringós szárú, háromvirágú tulipáncsokrokat tervezett mind a tizenhét lakás előszobájának ajtajába is.[1279] Az ifjabb Jenő által kidolgozott egyik homlokzati tervre az apa utólag még egy keresztény témájú szobrot is rajzolt: a plasztika a sarokból kiugró konzolon, egy pártázatos szegélyű, keresztben végződő, hegyes baldachin alatt áll.[1280]

3.4. Az Eucharisztikus Világkongresszustól a második világháború végéig (1938-1945)

Budapest XIV. ker., Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára, 1937-1938., ifj. Lechner Jenővel

Serédi Jusztinián hercegprímás közel tízéves lobbijának köszönhetően XI. Pius pápa a 34. Eucharisztikus Világkongresszus megrendezését Budapestnek ítélte. A világeseményt 1938. május 25-29. között rendezték meg, mely méreteiben és külsőségeiben a Millenniumi ünnepségsorozatra emlékeztetett.[1281] Az Eucharisztikus Kongresszuson hazánk igyekezett a kereszténység védőpajzsaként bemutatkozni, hiszen nyugatról és keletről is újpogány eszmék fenyegették a békét.

Lechner Jenő egyházi építkezései közül az egyik legjelentősebb a Világkongresszus főoltára volt, melyet a Hősök terén állítottak fel. A tervezés lehetőségét az 1937 őszén meghirdetett pályázaton nyerte el, melyre összesen tizennégy pályamunka érkezett. A konkurensek között Fischer Józsefen kívül nem találni nagyobb nevet, a kor legtöbbet foglalkoztatott építészei nem vettek részt a pályázaton, talán ez is magyarázza Lechner győzelmét. Pályatervét egyébként Jenő fiával együtt készítette,[1282] de a részlettervek kidolgozásában még unokaöccse, Lechner Kamill is segített nekik.

A kiírás megkötötte, hogy az építménynek a Millenniumi emlékműhöz harmonikusan kell igazodnia, ugyanakkor hangsúlyozni kellett ideiglenes jellegét is. Lechnerék az emlékmű elé és mögé is helyeztek emelvényeket, melyeket tagolatlan, hasáb alakú pillérek tartottak. Az elülső terasz csak az emlékmű két kolonnádja közötti területet foglalta el, míg a hátsó közel kétszer szélesebb volt. A kettő összeépült, így alaprajza egy lapos T alakot formált, összterülete pedig mintegy ezer négyzetmétert tett ki.[1283] Az építmény magassága 15 méter volt, így főpárkánya az emlékműével került egy szintre.

Az Andrássy út felé néző oldal közepére állították a főoltárt, melyre két alternatívát is készítettek: az egyiken a kör alapú baldachint hat angyalos oszlop tartotta, felül pedig pártázat

[1279] BME Rajztár, ltsz: 101880.
[1280] BMR Rajztár, ltsz: 101912 verso és 101912 recto
[1281] Gergely Jenő 1999: 29.
[1282] MMÉEK 1937. 41-42.szám 289.
[1283] BTM Kiscell, IX/10., ltsz: 66.27.3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

díszítette.[1284] Végül egy másik valósult meg, amelyen a római Szent Péter-bazilika Bernini-féle baldachinos főoltárának mása szerepelt.[1285] Ez 25 méter magas lett, csupán 3,5 méterrel alacsonyabb az eredetinél. A szobrok viszont csak stilizáltan jelentek meg rajta, illetve VIII. Orbán pápa Barberini-címere helyére XI. Piusé, az akkor regnáló pápáé került.[1286] A baldachin megformálásával akarták a szervezők elnyerni a Vatikán tetszését, ahol élénk figyelemmel követték a munkálatokat.[1287] Ugyanakkor a tervezők szerint a barokk baldachin harmonikusan illeszkedett a Millenniumi emlékmű két karéjának tetején álló allegorikus szobrokhoz, a Háborúhoz és a Békéhez, hiszen azok is neobarokk szelleműek.[1288] Nemcsak Róma felé lehetett azonban üzenet a baldachin, hanem az ország népéhez is: ahogyan az Örök városban Szent Péter sírja fölött áll és annak dicsőségét hirdeti, úgy a másolat a Hősök emlékköve fölött magasodott, kifejezve azt, hogy Krisztus a hazáért elesett hősökért is kiontotta a vérét.[1289]

A teraszon ötszáz főpap (bíborosok, érsekek és püspökök) számára is alakítottak ki ülőhelyet, az egyes sorok patkó alakban vonultak, átfogva az elülső és a hátsó teraszt is. Az emelvényhez hátulról, vagyis a Városligeti-tó felől kétkarú lépcső vezetett fel, pontosan száz lépcsőfokkal. Azok középről, a Városligeti híd tengelyéből indultak a szélek felé, majd egy teraszos pihenő után visszafordulva vittek fel az emelvény tetejére.[1290] A pihenő teraszok fölé tornyokat állítottak, melyekben a rádióközvetítés céljára rendeztek be nyolc-nyolc hangszigetelt fülkét. A tornyok alaprajza hátrafelé nyújtott téglalap, illetve egyszerű hasáb tömegük révén is rokonok például Dominikus Böhm bischofsheimi Krisztus Király-templomával (1926), kölni Szent Engelbert-templomával (1930-1932) vagy Paul Trüdinger és Hans Volkart stuttgarti Szent Kereszt-templomával (1928-1930).

Az emelvény alatt sekrestyét, tűzoltó- és mentőállomást helyeztek el, valamint a külföldi sajtó munkatársai részére beüzemeltek tizenhat telefonfülkét is. Az építmény előtt pedig egy amphiteátrális elrendezésű nézőteret alakítottak ki a Hősök terén, százharmincötezer ülőhellyel. Ehhez járólapokkal burkolták le az addigi pázsitos teret, melynek széleit meander mintával díszítették. Ezenkívül a Városligeti-tavat is lecsapolták, medrét leaszfaltozták és az oda felállított tribünökön további padokat telepítettek. Az ezer fős énekkar is külön tribünön kapott helyet.

[1284] BTM Kiscell, IX/10., ltsz: 66.27.8.
[1285] Fortepan/Képszám: 220768, adományozó: Garamvölgyi Lajos
[1286] Művészet, 1988. 8. szám 58.
[1287] Képes Krónika, 1938. 21-22. szám 12.
[1288] Művészet, 1938. 18-19. szám 76.
[1289] Művészet, 1988. 8. szám 59.
[1290] BTM Kiscell, ltsz: 66.199.1/6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az építmény – mivel ideiglenesnek szánták – fa szerkezetű volt, a pilléreket zsákvászonnal takarták le, melyre még vakolatot is felhordtak. A pillérek közé aranyozott szegélyű fehér selyemfüggönyöket függesztettek, melyekre a Hermina úti ferences apácák hímezték az Árpád-házi és eucharisztikus szentek textilképeit. Felső szegélyüket bíborra színezték, hiszen az emelvényen a bíborosok foglaltak helyet.[1291] A függönyöket gumírozták is, hogy ellenálljanak az esetleges esőnek. A képek eredeti kartonjai közül tizenötöt Unghváry Sándor, négyet pedig Börtsök László festőművészek festettek, illetve utóbbi készítette a pápai címer kartonját is. A főoltár baldachinját és a rajta álló szobrokat pedig Füredi Richárd formázta meg [1292] Az eseményre érkező országok zászlóit eredetileg a Millenniumi emlékmű két kolonnádjának párkányára függesztették volna,[1293] de a fotók tanúsága szerint azok végül a tér szélére kerültek.

A díszítési munkákat Beszédes Ottó cége és Roggenbauer Rezső végezte. Az emelvény kivitelezésének 1938. március 7-én kezdtek neki, a munka elején két méter mély alapot ástak a szerkezetnek. Rendkívül gyorsan, mindössze tizenegy hét alatt építették fel, de ez a stabilitásán nem látszódott, az ünnep idején fújó hatalmas szélnek is könnyedén ellenállt.[1294] Noha efemer építménynek szánták, összköltsége így is százezer pengőre rúgott. Az ideiglenes jellegből az is adódott, hogy a kivitelező cégek visszakapták a beépített anyagokat, azokat a szervezők tehát gyakorlatilag csak bérelték. Két darabjának helye ma is ismert: Szent Margit textilképe a veszprémi Szent Margit-templomot, Szűz Mária és a gyermek Jézus képe pedig a Lechner Jenő tervezte albertfalvai Szent Mihály-templomot díszíti.[1295]

A pályaterv győzelméhez az esetleges személyes kapcsolatokon kívül vitathatatlanul hozzájárult a munka jó elrendezése is. Az 1937. szeptember 24-én született bírálat szinte végig elismerően szólt róla, bár a kivitellel való megbízáskor előírták, hogy az emelvény középső részét jelentősen meg kell emelni, hogy a prominens egyházi személyek jobban látszanak.[1296] A pozitívumok között hangsúlyozták a lépcsők jó elhelyezését, valamint hogy az építmény nem akarja állandó épület hatását kelteni, mégis monumentális hatású.

Stílusáról nem ejtettek szót, de a díszítetlen, fehér pillérek nagy hasonlóságot mutattak például a Római Egyetem Marcello Piacentini tervezte rektori palotájával, így a klasszicizáló

[1291] BTM Kiscell, IX/10., ltsz: 66.27.16.
[1292] Lechner Jenő: Az általam foglalkoztatott képző és iparművészek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum.
[1293] BTM Kiscell, IX/10., ltsz: 66.27.5.
[1294] Ujság, 1938. 120. szám 10.
[1295] Hajós-Baku Eszter 2023: 14.
[1296] A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Vezetőségének levele Lechner Jenőhöz 1937. október 1-jén. BTM Kiscell, ltsz: 69.199.1. albumban lévő dokumentum

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

olasz modernizmus hatása érezhető rajta. Ugyanez volt igaz az emlékmű mögött álló két, hasáb alakú toronyra is. Egy tervváltozaton kevésbé modern felfogással rajzolták meg a tornyokat, amelyek lépcsőzetesen záródnak és rájuk tüzes üstöket helyeztek.[1297] Ezek azonban kissé pogány hatásúak voltak és a megvalósult változaton a lapos tetejű tornyokra már az eseményhez jobban illő kereszteket állítottak. Az elkészült építményt egyébként éjjel rejtett világítótestekkel ki is világították, mely ugyancsak a modern jellegét erősítette. Erre Lechner nagyon büszke volt, nagy újdonságnak számított. A világítás beüzemelésének próbájára meghívta még akkori munkahelye, a Képzőművészeti Főiskola tanári karát is.[1298] A modernizmusból eredő puritánsága egyúttal az ideiglenes jellegét is hangsúlyozta, különösen a hátsó oldalon, ahol nagyobb kontrasztban állt az Emlékmű súlyos kőépítményével.[1299]

A terv stílusa tehát közel állt a kortárs olasz építészethez, így a Bernini-oltár mellett ez is találó utalás Rómára, illetve a Vatikánra. A díszítésben – főleg a baldachin esetében – nagy szerepet kapott az aranyozás is. Annak sárga színe és a modern oltárépítmény fehér alapszíne szerencsésen tükrözte a Vatikán sárga-fehér zászlójának színeit.

Lechner Jenő az 1930-as években készített terveket a Szociális Testvérek Társasága Szentlélek-templomához is, melybe a Világkongresszus után a Bernini-oltár másolatát helyezte volna el. E rajzokat az egyéb épületeit tartalmazó függelékben ismertetem.

Budapest II. ker., Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom, 1936-1942

Az első világháborút követően sokan költöztek Budapest környékére, így Pesthidegkútra is, melynek újonnan felparcellázott részét Remetekertvárosnak nevezték. A terület ekkor még a Székesfehérvári Egyházmegye része volt. A katolikus híveknek igen messze kellett járniuk misére: vagy a hidegkúti plébániatemplomba, vagy a máriaremetei kegytemplomba. A problémát Slachta Margit szociális nővér is észlelte, és 1929-ben kápolnát létesített idős szülei házában, a Hermina utca 7. szám alatt (ma Báthori László utca 10.).[1300]

Slachta Margit 1920-1922 között nemzetgyűlési képviselő is volt és valószínűleg az Országházban ismerhette meg a szintén honatyának választott Bozsik Pál gyöngyösi prépost-plébánost. Miután az atya 1932-ben lemondott egyházmegyei javadalmáról, Slachta hívására Pesthidegkútra költözött,[1301] majd a következő évben elvállalta a remetekertvárosi

[1297] BTM Kiscell, IX/10., ltsz: 66.27.6.
[1298] Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola rektori tanácsülésének jegyzőkönyve, 1938. május 20. 3.
[1299] Vállalkozók Lapja, 1937. 43. szám 5. (október 21.)
[1300] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Remetekertváros, 1955. 3.; Nemessányiné Csepreghy Éva 2013: 261.
[1301] Mózessy Gergely 2018: 225.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

egyházközség szervezésének munkáját is. Bozsik tervbe vette egy új templom építését, melyet Slachta kérésének megfelelően a Szentlélek tiszteletére emeltek volna.[1302] Ehhez telket özvegy Wippner Mártonnétól sikerült vásárolniuk, az anyagiak előteremtésére pedig országos gyűjtést indítottak. Bozsik jó üzleti érzékét mutatja, hogy igen korán elkezdte árusítani a leendő altemplom sírhelyeit is.[1303] A templom ügyéről beszélt Lechner Jenőnek, akit még 1917-ben, a gyöngyösi Szent Bertalan-templom helyreállítási munkálatai kapcsán ismert meg.[1304] Az építész lelkesen és teljesen ingyen elvállalta a tervek elkészítését és az első darabokat már 1936 augusztusában megrajzolta.[1305] A véglegesnek szánt terveket azután 1937 nyarán mutatta be az egyházközségnek. A hívek kérésére az Egyházi Hatóság eltekintett a tervpályázat kiírásától, ám ehhez feltételül szabta, hogy a torony magasságát növelni kell.[1306] Lechnert 1937. augusztus 6-án bízták meg a kiviteli tervek elkészítésével. Ebben ezúttal is Szontagh Pál volt segítségére, ő készítette ugyanis a vasbeton szerkezetek statikai számításait.

A háromhajós templom téglalap alaprajzú, hossztengelye észak-déli irányú. Az északi végéhez egyenes záródású szentély és egy sekrestye, a két hosszabbik oldal közepéhez pedig oldalkápolnák csatlakoznak. Keleten egymás mellett kettő is van: egy keresztelőkápolna és egy sekrestye-kápolna. A déli oldal sarkaiban egy újabb kápolna, valamint a karzatra vezető lépcsőház található, de azok nem emelkednek ki az épület homlokzatából, velük együtt jön létre a téglalap alaprajz. Teljes belső alapterülete 712 négyzetmétert tesz ki,[1307] ami magában foglalja az altemplomot is, nincs viszont benne a déli oldal előtti tágas terasz, melyet szabadtéri misézés céljára szánt a tervező.[1308]

Tömegrendszere lépcsőzetes: vízszintes és függőleges hangsúlyú elemekből építkezik. Az oldalkápolnák földszintes tömegei szinte eltörpülnek a magas nyeregtetővel fedett templomház mellett. A déli főhomlokzatból egy középrizalit enyhén előrelép, melynek tömege magasabbra nyúlik az oldalfalaknál. Az épület legmagasabb eleme viszont a szentély keleti oldalán álló hasáb alakú torony, mely lapos tetőjével remekül tükrözi a modernizmus esztétikáját.

Külső megjelenését a szürke színű, durva felületű vakolat, valamint rozsdabarna, műpala borítású tető határozza meg,[1309] stílus szempontjából pedig a modernizmus letisztultsága,

[1302] Párczen József 2022: 2.
[1303] Fabó Beáta 2021: 249.
[1304] A feladattal Nagy Virgilt bízták meg, Lechner a szakértői munkát végezte a helyszínen. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum
[1305] Völgyesi Krisztina 2015: 61. és Hajós-Baku Eszter 2023: 10.
[1306] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Remetekertváros, 1955. 25.
[1307] Nemessányiné Csepreghy Éva 2013: 262.
[1308] Fabó Beáta 2021: 251.
[1309] Völgyesi Krisztina 2015: 28.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

valamint a csúcsíves formák keveredése figyelhető meg. Utóbbit feltehetően a német expresszionista építészet ihlette, hiszen ott kifejezetten templomokon alkalmazták az ilyen csúcsíveket a gótika, illetve a középkor miszticizmusának felelevenítésére.[1310] A csúcsívek ugyanakkor a turáni elmélet megjelenéseként is értelmezhetők, amennyiben a szkíták földbe szúrt és egymásra hajlított karókból álló sátraira hasonlítanak.

A főhomlokzat monumentalitását egyrészt az erőteljes középprizalit, másrészt a rézsútosan szűkülő és hegyes csúcsívben végződő három portikuszfülke biztosítja. Ennek német előképe talán Hans Seeberger kaiserslauterni minorita templom lehetett (1928-1929), melynek tornyait tagolják hasonló fülkék. A homlokzatot teljesen kitöltő hármas kapuzatív viszont – annak formájától függetlenül – általánosan is a monumentalitás egyik kifejezője és a két világháború között igen gyakran jelent meg a német expresszionizmus mellett az olasz novecentoban is. Népszerűségét a mondanivalójának köszönhette: a monumentális főhomlokzat az egyház tekintélyét sugározta.[1311]

A remetekertvárosi templom hatalmas fülkéi emberi léptékű kapukat foglalnak magukba, fölöttük azonban rendkívül megnyújtott ablakok magasodnak. Lechner az oldalhomlokzatokra többnyire szintén magas és keskeny ablakokat tervezett, bár találni egy-egy alacsonyabb csúcsíves nyílást is. A torony harangablakai is expresszív alkotások és remekül mutatják a tervező stílusérzékét: a lapos nyílásokat fésűszerűen egymás alá helyezte és a torony délkeleti sarkában összpontosította. Fölöttük egy számlap nélküli órát is látni. E megoldás lehetséges előképei Otto Kurz müncheni Szent Sebestyén-temploma (1929) vagy Hugo Schlosser stuttgarti Szent György-templomai (1929-1930) lehettek, bár azokon a torony mindegyik sarkában találni ilyen nyílásokat. Hans Herkommer ratingeni Jézus Szíve-templomán (1927-1929) viszont hasonló a harangablakok elrendezése, csak kevesebb van belőle.

A torony épületen belül elfoglalt helyének és alapformájának előképe Adolf Muesmann rosenheimi temploma lehetett, eredetileg ugyanis nagyon karcsú toronysisak került volna rá.[1312] Elhagyása mellett talán az is szólt, hogy a tetején álló kereszt jobban tudjon érvényesülni.[1313]

A remetekertvárosi templom eleganciája az arányok szépségében, a vonalak és síkok kontrasztjában és harmóniájában rejlik.[1314] A homlokzat pilisborosjenői homokkő lábazaton nyugszik, ami kevéssé illik a modern épülethez, a lejtős terepviszonyok azonban szükségessé

[1310] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 285.
[1311] Vukoszávlyev Zorán 2022: 190.
[1312] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.26.36.
[1313] Vukoszávlyev Zorán 2022: 186.
[1314] Kismarty-Lechner Jenő 1945: 71–72.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

teszik: a domboldalról lefolyó csapadéknak jobban ellenáll. Éppen emiatt az épület északi végén jóval magasabbra emelkedik a lábazat, a főhomlokzatról pedig teljesen hiányzik.

Az 1500 hívő befogadására képes[1315] épület belső szerkezetét is a szögletes és a csúcsíves formák határozzák meg. A főbejárat mögötti előcsarnokból egy üvegezett szélfogó ajtón keresztül jutunk a templomtérbe. A főhajó síkmennyezetét hat-hat háromszög keresztmetszetű pengepillér tartja, melyek belemetsződnek az oldalhajók lépcsőzetesen emelkedő födémjébe. A pillérekben rejtették el az altemplomba vezető szellőző légcsatornákat is. Az oldalhajók valójában csak közlekedő folyosók, melyeket csúcsíves hevederek tagolnak szakaszokra. A főhajó síkmennyezete viszont negyven méter hosszan, megszakításnál nélkül fut át az egész épületen, felületét pedig kőrisfa borítja, amit bordázott hálóboltozatot imitálva élére állított falemezek is díszítenek.[1316] Ez a megoldás az akusztika szempontjából nagyon előnyös, valamint a csúcsíves formákhoz is illik, hiszen a gótikából származik. A lécrácsos kialakításnak az ötlete valószínűleg Michael Kurz bambergi Szent Henrik-templomából származik, melynek tervei szerepeltek az 1930-as Építészkongresszust kísérő nemzetközi kiállításban is.[1317]

A belső tér első pillantásra a gótika és az ókeresztény egyszerűség keveredését mutatja,[1318] azonban a modernizmus is szembetűnő, hiszen az erősen nyújtott csúcsívek egyértelművé teszik a vasbeton szerkezetet. Bár az anyaghasználat őszintesége az ókeresztény egyszerűségből is adódhat. A vasbeton alkalmazását előnyös tulajdonságai miatt egyébként Serédi Jusztinián hercegprímás is javasolta.[1319]

A padlószinttől szokatlanul magasra, közel egy méterre felemelt szentély a misztérium elsőségét fejezi ki, ugyanakkor jó rálátást is enged a szertartásra. A szentély hátsó falán hatalmas csúcsíves apszis magasodik, melynek előképe szinte bizonyosan a berlini Hohenzollerplatzon álló evangélikus templom szentélye volt.[1320] Az apszisban zöld verde isoria márvánnyal burkolt vasbeton főoltár áll, rajta aranyozott betűkből kirakva a Szentlélek eljövetelét kérő fohásszal: *„Jöjj el Szentlélek Isten!”*. Az apszis két méter mélységű és két oldalán rendkívül magasra nyújtott, modern ablakok világítják meg. A tervező modern szemléletét a fény kiemelt szerepe is jelzi, mely elengedhetetlen az épület gyakorlati használatához.[1321] A szentély bal oldalán áll a szintén zöld márvánnyal burkolt szószék, melyen

[1315] Nemessányiné Csepreghy Éva 2013: 262.
[1316] Tér és Forma 1944-1945. 3. szám 38.
[1317] Itt láthatta Sándy Gyula is, aki a rákosligeti és a pestújhelyi evangélikus templomában még pontosabban követte a csúcsíves mennyezet formáját.
[1318] Hajós-Baku Eszter 2023: 11.
[1319] Baku Eszter – Csíky Balázs 2012: 291.
[1320] Vukoszávlyev Zorán 2022: 188.
[1321] Völgyesi Krisztina 2015: 46.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

egy Krisztus-arc és a négy evangélista szimbólumai láthatók, valamint egy aranyozott felirat: *„Hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek!”* Hangvetője nincs.[1322] A mellékoltárok és a keresztelőmedence ellenben süttői vörös mészkőből készültek és Král Gyula kőfaragó mester műhelyének termékei. Eredetileg a szenteltvíz tartókat és a pilléreket is zöld márvánnyal borították volna, de ez pénz hiányában csak az előcsarnok tartói esetében valósult meg.[1323] A pillérek ma is látható durva beton felülete igen expresszív hatást kelt és bár nem szándékos volt, tanúskodik az őszinte anyaghasználatról is. De azért a zöld márvány mégis jobban illik a belső térhez és ennek köszönheti a smaragdtemplom elnevezést.[1324]

Az altemplom két részben épült meg, ami szerkezetén is látszik: a terasz és az előtér alatti, déli szakasza alacsonyabban fekszik és hat mészkő burkolatú pillér tartja, egyúttal tagolja is a teret. A pillérek közé helyezték a ravatalozó oltárt, valamint a feléje néző padokat. A hosszabbik, északi felébe néhány lépcsőfokos emelkedő visz fel és itt a hosszanti irányban futó falakra nehezedik a mennyezet és a felső templom súlya. Ebben a részben koporsós és urnatemető is található.[1325] A monotonitást a tervező az oldalfalak benyúló pilléreinek ötletes burkolásával oldotta: a fa falvédőkben kereszteket alakítottak ki.

A templom díszítésén számos művész dolgozott: Pál Mihály, Ohmann Béla és Antal Károly szobrászok, valamint Unghváry Sándor, Árkayné Sztehlo Lili, Feszty Masa, R. Szörédi Ilona és Molnár-C. Pál festőművészek. A szentélybe eredetileg Kontuly Béla készített volna freskót, mely a Szentlélek Isten pünkösdi alászállását jelenítette volna meg, de a második világháború miatt végül nem valósult meg. Hosszú évekig csak aranysárga függöny borította a falat. A ma látható oltárképet Pogány Géza festette 1982-ben és a Szentlélek eljövetelét ábrázolja.[1326] Börtsök László a mennyezet középrészére, kiemelt kartusokba festette meg XII. Pius és Shvoy Lajos címereit.

Maga Lechner tervezte viszont az ötletes, kereszt alakú lámpatesteket, valamint a hatalmas, kör alakú, kovácsoltvas csillárokat is, melyek nagyon hasonlítanak az 1916-os koronázás során használt világításhoz. Az ő tervei szerint készült a padozat is, melyet 1943-ban építettek be. A háromezer sípos orgonát is Lechner tervezte 1948-ban és a maga idejében az ország egyik legnagyobbika volt.[1327] Még apró részletekre is odafigyelt, így a Szent Margit-oltárkép keretét maga tervezte meg.[1328] Az áldoztatórácsot még később, csak 1957-ben

[1322]SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Remetekertváros 1955. 60.
[1323]SzfvPL I.5. Canonica Visitatio 1955, 53.
[1324] Párczen József 2022: 1.
[1325] Tér és Forma 1944. 3. szám 37.
[1326] Nemessányiné Csepreghy Éva 2013: 263.
[1327] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Remetekertváros 1955. 65.
[1328] Párczen József 2022: 14.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szerelték fel, és bár a második vatikáni zsinatot követő liturgikus reform értelmében el kellett volna távolítani, valószínűleg a kései keletkezése miatt mégis a helyén hagyták.[1329] Az altemplom kriptaoltárának felszereléséhez Lechner 1959-ben rajzolt terveket, melyek kivitelezését Sima Bandi győri ötvösművészre bízták volna, de végül nem készültek el.[1330]

A templom ünnepélyes alapkőletételét 1937 adventjének második vasárnapján tartották. A kivitelezés nagy részét Iványi Gyula építészmérnök vállalata végezte. [1331] Az Egyházközség abban bízott, hogy a 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra elkészül, a sírhelyek eladása viszont csak fokozatosan hozott pénzt, így az építkezés is csak több ütemben haladhatott. Az altemplomba már 1938-ban is temetkeztek, a felső templom építése viszont csak 1939 augusztusában kezdődött meg. A kivitelezést az időjárás viszontagságai is hátráltatták: 1939 novemberének végén egy nagy erejű vihar ledöntötte a már teljes magasságban álló oldalfalakat. A háborús anyaghiány miatt a tornyot csak 1942-ben tudták felépíteni harmincezer pengő költséggel, így az építkezés összesen kétszázötvenezer pengőbe került.[1332] Végül 1942. június 29-én szentelte fel Shvoy Lajos püspök.[1333] A templomba sok lengyel menekült járt imádkozni, akiknek emléktáblát is állítottak.

Budapest XI. ker., Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom, 1939-1941, ifj. Lechner Jenővel

Albertfalva nevét Mária Terézia királynő Krisztina nevű leányának férjéről, Albert szász-tescheni hercegről kapta. A korábban Budafokhoz tartozó település közigazgatásilag 1828-ban önállósodott, de saját plébániája csak a 20. század elején alakult a Székesfehérvári Egyházmegye fennhatósága alatt. Az első misét 1922 karácsonyán tartották a régi iskolában, de a népesség gyors növekedése miatt hamar felmerült az igény egy templom építésére is. Mivel felesége nagyobb területeket birtokolt Albertfalván, Lechner Jenő és fia már 1934 előtt benyújtottak egy ideáltervet a templomhoz.[1334]

Az egyházközség élére 1933-ban került Doroszlai Béla plébános a tervek ügyét háttérbe tolta és az anyagiak előteremtésére összpontosított: gyűjtést indított a hívek körében.[1335] Ez

[1329] Völgyesi Krisztina 2015: 31.
[1330] Kismarty-Lechner Jenő 1959. április 11-én kelt levele Ásguthy József plébánosnak. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz
[1331] Ferkai András 1995: 113.
[1332] SzfvPL-IX.5.-Ph.70
[1333]SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Remetekertváros, 1955. 55.
[1334] Hajós-Baku Eszter 2023: 18. Bár csak ifj. Lechner Jenő szignója és pecsétje látható rajtuk, de feltételezhető, hogy a BTM Kiscelli Múzeum Építészeti Gyűjteményében (III/8.) őrzött 66.26.4 és 66.26.37 leltári számú tervekről van szó.
[1335] Sümegh László 2011: 7–8

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

olyan sikeres volt, hogy két év múlva Irsy László tervei alapján fel is tudták építeni a plébániát, bár Shvoy Lajos székesfehérvári püspök visszaemlékezései szerint meglehetősen drágán.[1336] Ennek ellenére Doroszlai a templom ügyében is Irsy Lászlóval egyeztetett, aki az 1937-ben Pusztaszabolcsra tervezett templomát dolgozta volna át, melynek gipszmodelljét be is mutatták a híveknek. Talán ez indította arra Lechner Jenőnét, hogy 1939 elején levélben forduljon Shvoy Lajoshoz és kérje közbenjárását a férje támogatására. Sikerrel is járt és a püspök arra utasította a plébánost, hogy vegye fel a kapcsolatot Lechner Jenővel.[1337] Ebben az is közrejátszott, hogy a remetekertvárosi templom tervei elnyerték Shvoy tetszését és Albertfalván is hasonlót szeretett volna látni. Ugyanakkor kézenfekvő is volt Lechnert megbízni, hiszen felesége családján keresztül kötődött is a településhez, a templom telkét is ők ajánlották fel építkezés céljára.[1338]

Lechner Jenő ezúttal is fiával közösen dolgozott, hiszen látása ekkor már nagyon gyenge volt és kézremegés is kínozta. Három tervváltozatot is készítettek az ezer főt befogadni képes épülethez. Ezek alaprajza nagyvonalakban megegyezik: nyújtott téglalap, háromhajós hosszházzal és egy hangsúlytalan kereszttengellyel. Az A[1339] és a C variánsban[1340] ez a tengely az épület közepén található, míg a B-ben[1341] annak végén, a szentély előtt. Tömegalakításban a B és a C hasonlít egymásra, mivel ezek bazilikális elrendezésűek, valamint a bejáratnál homlokzati toronypár látható. Ezzel szemben az A-ban a templomházhoz csatlakozó terek nem képeznek összefüggő oldalhajót, a harangtorony pedig az épület végében, campanileként külön áll.

A homlokzatokat tekintve a B és a C szinte megegyezik: a téglával burkolt, felfelé nyújtott és egyenesen záródó főhomlokzat magában foglalja a tornyok törzsét és csupán a toronysisakjuk nyúlik magasabbra. A bejárat fölött pedig egy félköríves – illetve a C-n csúcsíves – záródású fülke nyúlik magasra, átfogva az egész épületet. Nagyobb különbség az oldalhomlokzatban figyelhető meg, mivel a B-nél a gádorfalon félköríves záródású ablakok sorakoznak, míg a C-nél ezek keskenyek és felfelé nyújtottak. Előbbi Albert Bosslet münsterschwazachi bencés apátsági templomára,[1342] utóbbi pedig Hubert Pinand Limburg an der Lahn-beli pallottinus templomára (1926-1927) hasonlít, így mindkettőt expresszionistának mondhatjuk.

[1336] Shvoy Lajos 2002: 42.
[1337] Hajós-Baku Eszter 2023: 19.
[1338] Virt László 1991: 39.
[1339] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.26.95-102.
[1340] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.26.111-120.
[1341] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.26.103-110.
[1342] Hajós-Baku Eszter 2023: 19.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az A variánson az expresszionista jegyek jobban keverednek a modernnel, melyet a külsőn az elemi geometrikus tömegek és a fehérre vakolt homlokzat képviselnek. Nem volt azonban teljesen dísztelen, a torony sarkain, a harangablakok magasságában szobrokat láthatunk. Összességében a remetekertvárosi templomhoz ez a változat állt a legközelebb. A megvalósulásig azonban még egy akadályt le kellett küzdeni: terveiket ugyanis 1940 tavaszán a Központi Egyházművészeti Hivatal túlságosan drágának találta és Kuthy István előadó javaslatára tervpályázatot hirdettek.[1343] Lechnerék ekkor kérvényezték, hogy átdolgozhassák azokat, amelyhez Shvoy püspök és a Hivatal is hozzájárult.

A megvalósult egyhajós, egyenes szentélyzáródású épület hossztengelye észak-déli irányú lett, bejárata pedig az északi oldalon nyílik. A pillérekkel tagolt, ezer főt befogadni képes hosszházhoz délen a szentély, a nyugati oldal közepén a keresztelőkápolna, a főhomlokzat felőli végében pedig a karzatra vezető lépcső félköríves tömege található. A keleti homlokzaton figyelhető meg igazán az építészeti tömegek változatos mozgása, ugyanis ennek a szentély felőli végéhez kapcsolódik a torony, valamint az annak testébe foglalt oratóriumhoz felvezető lépcsőház is. [1344] A teljesen szabadon álló templom körül tervbe vették egy díszkert kialakítását is.[1345]

A külsőn a modernizmus és a német expresszionizmus stílusjegyei keverednek: előbbit a letisztult, geometrikus tömegek, utóbbit a gótikára emlékeztető formák képviselik. A terméskővel burkolt, rézsútosan szűkülő kaput középen pillér osztja ketté, így a középkori zarándokkapu érzetét kelti. Az A tervváltozat bejárata fölötti hatalmas fülke az áttervezés során lecsökkent, helyére egy kisebb, de szintén csúcsíves ablak került. Azt egy széles osztó hasítja ketté, az karzatnyílásoknak csak keskeny cikkeket hagyva (amiket belülről pedig az orgona takar el). Az osztó előtt eredendően csak egy kereszt állt, ehhez Búza Barna 1951-ben készített szoboralakokat (bár Vilt Tibor is készített hozzá vázlatokat). A főhomlokzat tagolatlan, fehér homlokzatán csupán a kapu mellett nyílik egy-egy apró körablak – ez a puritán megjelenés összhangban áll a modern építészet funkcionalista célkitűzéseivel, amely a praktikus használatra és az olcsó kivitelezhetőségre helyezte a hangsúlyt. A keleti oldalhomlokzat közepén kőborítású, csúcsíves előcsarnokból nyílik az oldalbejárat. Az előcsarnok és az oratóriumba vezető lépcsőház homlokzaton kívüli elhelyezése a középkori székely templomok térképző megoldásával rokon, de modern is, mert a tervezők csak a tér szükségleteiből indultak

[1343] A zártkörű pályázatra Gulyás István, valamint Goszleth Lajos és Frank Ágoston építészirodája nyújtott be terveket. Hajós-Baku Eszter 2023: 20.
[1344] Prakfalvi Endre 2003: 63–64.
[1345] Fabó Beáta 2021: 253.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

ki.[1346] A nyugati oldalon a szentélyre nyíló, hatalmas csúcsíves ablak is említést érdemel, melynek előképe talán Dominikus Böhm frielingsdorfi Szent Appolinaris-temploma (1927-1928), vagy Hans Seeberger kaiserslauterni minorita temploma lehetett (1928-1929), bár azok oldalain több hasonló ablak is sorakozik.

A 35 méter magas torony nemcsak fizikailag, de stílusában is szervesen kapcsolódik az épülethez: tagolatlan hasáb tömege és dísztelen, fehér falai szintén a modern esztétikát követik, amelynek ötletes megnyilvánulása még az torony középtengelyében a fésűszerűen egymás alatt sorakozó harangablakok és az óralap együttese is. E kompozíció előképe lehet például Otto Orlando Kurz müncheni Szent Gábriel-temploma (1925-1926) vagy Albert Bosslet aschaffenburgi Jézus Szíve-temploma (1929).

A kezdeti tervek szerint a toronyra került volna egy gúla alakú, vörösrézzel borított sisak is,[1347] mely végül anyagi okokból nem készült el (a háborús időkben a réz beszerzése lehetetlenné vált, de még horganyzott vasbádogot sem tudtak kielégítő mennyiségben szerezni).[1348] Ez a szükségből csonkán maradt torony mégis határozottan jót tett az épület összképének, hiszen így a torony teste négy méterrel magasabb lett, arányai javultak.[1349] A toronysisak elhagyásában meglátták annak lehetőséget is, hogy az ókeresztény hagyományokra utaljanak, melynek puritán esztétikája abban az időszakban egyébként is rokonszenvessé vált.[1350] Formailag még azzal a kedvező eredménnyel is járt, hogy a tetején álló kereszt jobban érvényesül,[1351] sőt eredetileg esténként még ki is világították.[1352] Az alacsony hajlásszögű nyeregtető középkori itáliai épületek hangulatát idézi.[1353]

A templom fehér homlokzatain a tömegek éles határai következtében érdekes fény-árnyék játék alakul ki, melyet a belső tér pepitás csempéi is visszhangoznak. A belsőt azonban a vasbeton pillérvázba vágott csúcsívek uralják, melyek a német és holland expresszív építészetből származnak, hiszen az ívek formái és arányai kísértetiesen hasonlítanak például Jos Wielders schandeleni (Hollandia) Jézus Szíve-templomának belső terére (1927-1928). Különbség viszont, hogy Albertfalván a csúcsíves pillérek felül belemetsződnek a hossztengely

[1346] Bierbauer Virgil 1941: 201.
[1347] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.26.13-36.
[1348] Lechner Jenő levele Doroszlay Bélának 1941. május 25-én. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz 558/1941.
[1349] Fabó Beáta 2021: 253. Potyondi Imre püspöki helynök leveléből viszont az derül ki, hogy a hívek többsége nem volt ennyire modern beállítottságú, számukra a templomtorony elhagyhatatlan eleme volt a sisak. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz 558/1941.
[1350] Lechner Jenő levele Doroszlay Bélának 1941. május 25-én. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz, 558/1941.
[1351] Vukoszávlyev Zorán 2022: 186.
[1352] Madaras Gábor 2018: 58.
[1353] Szépművészet, 1942. 1. szám 10.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

mentén lépcsőzetesen emelkedő parasztfödémes mennyezetbe.[1354] Annak barnára pácolt fenyőgerendái igen ötletes megoldásnak számítanak, bár gyakorlati követelményeknek már kevésbé felelnek meg, hőszigetelő képességük nagyon gyenge.[1355] A meredek csúcsív és a lépcsőzetesen emelkedő födém találkozása a berlini Hohenzollerplatzon álló evangélikus templommal (1930-1933) mutat szoros rokonságot, mely a gótika képzetét akarja kelteni modern eszközökkel. A csúcsív persze nemcsak Németországban, de nálunk is a gótikus stílussal forrott össze az emberek tudatában.[1356] Lechner azért is alkalmazta előszeretettel, mert meggyőződése szerint az ősi Turánra emlékeztetett vele, így a magyaros stílustörekvéseit is szolgálta. A szkíták hajlított karókból álló sátraihoz is hasonlíthatnak ezek az ívek. A vasbeton emiatt is kapóra jött Lechnernek, hiszen más anyagból nem tudta volna ilyen méretben és ilyen statikai szerepben előállítani e formákat.

A templom egységes megjelenése érdekében a berendezési tárgyakat is az építészek tervezték és azok meleg színárnyalatai valóban szép harmóniában állnak a mennyezetgerendákkal: a gyóntatófülkék barna tölgyfából, a főoltár piszkei vörösmárványból, a keresztelőkút, a szenteltvíztartók és az oltárasztal süttői vörösmárványból készültek. Utóbbi egyébként már nem áll, a második vatikáni zsinat utáni liturgiai reform értelmében 1969-ben elbontották és előlapját beépítették a szentély félkörívvel kibővített padlójába. Elbontás sorsára jutott a szószék is, mely egy puritán, hengeres mellvédből és kerek hangvetőből állt. A mellvéd pereme alatt felirat vonult végig: *„Ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak.”*[1357] A hangvetőből a Szentlélek galambja megmaradt: az orgona előlapjára helyeztek át.[1358] Elbontották a csupán 1956-ban felállított és szintén Lechner Jenő tervezte áldoztatórácsot is.[1359]

A berendezés néhány elemén megjelenik Lechner Jenő sajátos, magyaros stílusa:[1360] a szentélyben álló, tejüveg burával fedett kandeláberek például egymásból nyíló virágokat formálnak, így tulajdonképpen három dimenzióba öltött és stilizált megfelelője a tisztviselőtelepi templom tondókat körülfogó virágfüzéreinek. Igazán ötletesek még a főhajó szélein, a mennyezetről csüngő, kereszt alakú fénycső lámpák is, melyek modernek, bár a felső szárait félköríves fémlemezek fogják össze és kölcsönöznek nekik némi népies ízt (vidéki, útszéli kereszteken gyakori forma, képzőművészeti megjelenésére szép példa Czigány Dezső: Gyermektemetés című festménye).

[1354] Prakfalvi Endre 2003: 63.
[1355] Madaras Gábor 2018: 52.
[1356] Szépművészet, 1942. 1. szám 11.
[1357] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Albertfalva 1949. 23.
[1358] Madaras Gábor 2018: 32. és 69.
[1359] SzfvPL-IX.5.-Ph.70
[1360] SzfvPL-IX.8.-No.1693-Kuthy

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Belső terét neves művészek alkotásai díszítik: eredetileg Vilt Tibor Szent Mihály szobra díszítette volna a főoltárt, de mivel az nem készült el időben, Lechner Jenő egyik főiskolai tanítványát, Séd Terézt bízta meg táblakép festésével. A Szeplőtelen fogantatást ábrázoló festmény egészen 1951-ig foglalta el a szentély fő helyét.[1361] Végül Lechner Jenő egy másik főiskolai tanítványa, Búza Barna formázta meg Szent Mihály alakját.[1362] A templom számos dísze közül kettő is az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszushoz kapcsolódik: a Mária-oltár fölötti Magyarok Nagyasszonya kép az esemény főoltárát díszítette, a szentély nyugati falán található ablakon – melyet Fuchs Hajnalka festménye után Palka József készített 1946-ban – pedig az eseményre küldött pápai legátus, Eugenio Pacelli bíboros is megjelent. A dekoratív belső faburkolatot Domoky József asztalos, a kőfaragó munkákat Král Gyula kivitelezte.[1363]

Az építkezési munkálatok 1940. október 7-én indultak, az alapkőletételre 1940. október 27-én került sor. A templomot Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök 1941. október 5-én szentelte fel. [1364]

Budapest XIV. ker., Bosnyák tér, plébániatemplom pályaterve, 1941., ifj. Lechner Jenővel

A zuglói Bosnyák téren 1923 óta állt ideiglenes plébániatemplom, de a Székesfőváros Tanácsa 1928-ban egy végleges templom építése felől határozott.[1365] Végül csak 1940 júliusában jelölték ki a beépítendő telket, majd decemberben pályázatot hirdettek az épület tervezésére. Két évtized óta ez volt az első nyilvános tervpályázat Budapesten, ami templomra vonatkozott.[1366] Eszerint egy 1960 négyszögöl területű telken kell felépíteni és összköltsége nem lépheti túl az ötszázezer pengőt.[1367]

A pályázatra Lechner Jenő fiával közösen két munkát is beadott. Mindkét terv egy hossznégyszög alaprajzú épületet mutat, ahol a főhajóhoz egyenes záródású szentély csatlakozik, a roppant keskeny oldalhajókat pedig kápolnák osztják szakaszokra.

Tömegrendszere mindkettőnek felfelé nyújtott, arányait tekintve emlékeztetnek a remetekertvárosi és albertfalvai templomokra, viszont teljesen lapostetősek, ami pedig Rimanóczy Gyula pasaréti ferences templomához teszi hasonlatossá. Ez különösen az A

[1361] Madaras Gábor 2018: 73.
[1362] Kismarty-Lechner Jenő 1950. január 20-án kelt levele Shvoy Lajos püspökhöz. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
[1363] Magyar Építőművészet, 1941. 12. szám 380.
[1364] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Albertfalva, 1949. 18.
[1365] Fabó Beáta 2021: 229.
[1366] Művészet, 1941. 39. szám 46.
[1367] BPSZKJ 1940. 8. szám 286.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tervváltozatra igaz, melyen a torony campanileszerűen különáll az épülettől. Ezzel szemben a B variánson hozzátapad a templomtest baloldalához és nem is a szentély vonalában áll, hanem a főhomlokzathoz közelebb. A lépcsőzetesség is megfigyelhető a tömegrendszerben: a bejárat mindkettőn egy széles kubusban nyílik, a hosszház már keskenyebb, de szintén lapostetős, végül pedig a szentély tömege a legkeskenyebb. Ezek az elemi geometriai formák a modern, funkcionalista építészet esztétikáját tükrözik és a homlokzatok valóban teljesen dísztelenek, a hatalmas síkfelületek monotonitását csak a rendkívüli módon megnyújtott ablakok oldják.

A főbejárat bélletes, hegyes csúcsívet rajzoló kiképzését ezúttal is lehet a turanizmus megnyilvánulásának, valamint a német expresszionista építészet hatásának is tulajdonítani. A bejárat hatalmas ívét nagyrészt keresztformákkal áttört, rácsozott felület tölti ki, illetve az A változaton az ívet még egy keskeny pillér is kettéosztja, melyre szobrokat terveztek.[1368]

A torony mindkét változaton azonos formájú: egy téglalap alaprajzú hasáb, felső harmadukban lapos harangablakokkal, melyek fésűszerűen az egyik sarokban koncentrálódnak. Sisakkal nem rendelkezik, a lapos tetőn csak egy kereszt áll. Említést érdemel még az alsó ablakok mellett elhelyezett óra, valamint az egyetlen dísze: a torony lábánál álló kereszt formájú dombormű. A harangablakok formája és elhelyezése a német expresszionista templomokhoz köti, előképe lehetett például Hans Herkommer ratingeni Jézus Szíve-temploma (1927-1929),[1369] Otto Orlando Kurz müncheni Szent Sebestyén-temploma (1929) vagy Hugo Schlosser stuttgarti Szent György-temploma (1929-1930), bár utóbbi kettő esetében a torony mindegyik sarkát áttörik ezek a csíkszerű nyílások.

A belső tér lefedésére csak a B jelűben történt utalás, ahol a remetekertvárosihoz hasonló lécrács rajza figyelhető meg. Feltételezhető ezért, hogy ide ugyanúgy síkfödémet képzeltek el, amit az alaprajz szerint pengepillérek tartottak volna.[1370] A szentély padlósíkja a jó rálátás és a spiritualitás hangsúlyozása kedvéért magasra került, és a hegyes csúcsíves hátsó falat uraló hatalmas Páduai Szent Antal-festmény is a figyelem megragadását szolgálta.[1371]

A bíráló bizottság elismeréssel szólt a tervekről, csupán a páraelszívás megoldatlanságát kritizálták, de ezt a többi indulónak is felrótták.[1372] Apa és fia a B jelű tervükkel elnyerték az ezerötszáz pengős második díjat (a másik változatot pedig dicséretben részesítették),[1373] a győztes viszont Rimanóczy Gyula lett és az ő tervei is valósultak meg. Lechner Jenő fiával,

[1368] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.9.5. és 66.9.7.
[1369] Somogyi Antal 1933: 87.
[1370] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.9.3.
[1371] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.9.6.
[1372] Művészet, 1941. 39. szám 47.
[1373] Magyar Országos Tudósító, 1941. 95. szám 131.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

illetve testvérével közösen hasonló terveket készített még Rákosfalvára és Hűvösvölgybe is, melyeket terjedelmi okokból az egyéb épületeket tartalmazó függelékben mutatok be.

3.5. A második világháború után (1945-1962)

Budapest XXII. ker., Dózsa György út 96., Baross Gábor-telepi Jézus Szíve templom bővítése, 1948-1958, Kismarty-Lechner Loránddal

Nagytétény község 1899-ben döntött arról, hogy a határában elterülő szőlőket felparcellázza. A kivitelezés egészen 1905-ig elhúzódott, amikorra is összesen hétszáz parcellát jelöltek ki, a kialakult telepet pedig Baross Gábor miniszterről, a Magyar Államvasutak alapítójáról nevezték el.[1374] Az utcák nagy része már az első világháború után létesült. A telepen 1930-ban jött létre az önálló egyházközség, ezután hamar felmerült az igény egy saját templomra is. Azt Irsy László tervei szerint 1933 tavaszán kezdték építeni és szeptember 4-én Shvoy Lajos püspök már fel is szentelte, noha tornya még nem volt.[1375] A tétényi terméskőből, vasbeton födémmel épült templom neobarokk stílusú lett.

A toronyhoz 1943-ban Urbányi Vilmos építész készített terveket, de azok Budapest ostroma során eltűntek és maga az építész is a háború áldozatává vált.[1376] A templom is megsérült, helyreállítását az 1945-ben kinevezett új plébános, Magdics Imre igyekezett megszervezni. A kommunisták előretörése következtében erősödő egyházellenes hangulat[1377] miatt az ügyet igyekezett sürgősséggel intézni, és a munkával 1946-ban Kismarty-Lechner Jenőt bízta meg, aki egyúttal tornyot is tervezett az épület főhomlokzata elé.[1378] Magdics elképzelései szerint a toronyban kórus is helyet kapott volna, az épület másik végében pedig új szentélyt, két mellékoltár-fülkét és nagyobb sekrestyét is szeretett volna kialakítani. Lechner rajzai ötvözték a barokkot a modernnel, amit Kuthy István, az Egyházművészeti Hatóság elnöke azért is talált jónak, mert így illeszkedik a környező villanegyedhez.[1379]

Irsy az eredeti főhomlokzatot úgy tervezte, hogy a középső tengelye kissé előrelépett a falsíkból. Kismarty-Lechner a tornyot ehhez a kidomborodáshoz illesztette hozzá, így a csatlakozó oldal homorú lett. Ő is érvényre akarta azonban juttatni a barokk tömegképzést, ezért a szemközti oldalt – vagyis a főhomlokzatot – szintén homorúra, a két másik oldalt pedig domborúra formálta. A mozgalmasságot még azzal is fokozta, hogy e domború oldalfalak

[1374] Bayer Árpád – Pelikán Imre 2014: 29.
[1375] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Baross Gábor telep, 1948. 10.
[1376] SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Baross Gábor telep, 1948. 12.
[1377] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 257.
[1378] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 272.
[1379] SzfvPL I.3. Parochalis 4569Ab

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

közepében keskeny homorlatokat nyitott, ezekben ülnek a lamellázott harangablakok. A homorú főhomlokzat valóban gyakori a barokk templomokon, a tervező ezt legközelebbről az Egyetemi templomnál tapasztalhatta, amelynek helyreállítását végezte.

A Baross-telepi templomon a mozgalmas alaprajzot kombinálta az expresszív formákkal, a torony oldalai ugyanis kifejezetten hegyes élben metsződnek össze, valamint a bejárat fölötti előtetőt is pengepillérek tartják. A második világháborút követő években – az egyházellenes hangulat miatt – ritkán terveztek templomot ennyire progresszív stílusban, sokkal jellemzőbb volt a csendes visszafogottság.[1380] Lechner bátorságát még az is mutatja, hogy az egységes összkép érdekében eltüntette a templomház neobarokk tagozatait, például a szegmensíves ablakok keretezését. Meghagyta viszont a szintén neobarokk kosáríves dongaboltozatot.[1381]

Az építkezés kezdetekor, 1948 tavaszán úgy kellett módosítani a terveken, hogy a karzat a torony helyett a templomházba kerüljön. Ezért a tornyot végül szabadon állóan építették fel, majd az Irsy-féle főhomlokzatot lebontották és a templomot keleti irányban négy méterrel meghosszabbították a toronyig. Az épület nyugat felé is bővült volna azáltal, hogy a szentély hátsó falát hátrébb tolják, illetve az addigi egyenes helyett kosáríves végződést kap. Két oldalkápolna hozzátoldásával egy enyhe kereszthház is létrejött volna, északi végében keresztelőkúttal, déliben mellékoltárral. A szentélyhez délről csatlakozó sekrestye elé egy kisebb előteret is terveztek, ami arra szolgált volna, hogy a hívek a szentély érintése nélkül is bejuthassanak oda – a szentélybe ugyanis laikusnak nem volt szabad belépni. Így összesen mintegy hetven négyzetméterrel nőtt volna a templom alapterülete.[1382] Az elképzelést az anyagi források szűkössége miatt csak részben sikerült megvalósítani: 1951-re a torony és a kórus felépült, a szentély és az oldalkápolnák viszont nem.[1383]

Végül 1958-ban az Egyházmegyei Hatóság utasítására a máriaremetei kegytemplom a tervbe vett, de engedélyt még nem kapott lourdes-i grottájukra gyűjtött összegből harmincezer forint kölcsönt nyújtott a Baross Gábor-telepi plébániának.[1384] Ennek segítségével (és saját tartalékukból) már tudták finanszírozni a továbbépítést, amire az Állami Egyházügyi Hivataltól is engedélyt kaptak.[1385] Így újra felkérték Kismarty-Lechner Jenőt a tervek aktualizálására, aki ekkor már Loránd öccsével közösen dolgozott. A testvérek módosítottak a korábbi

[1380] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 272.
[1381] Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet 2016: 273.
[1382] Magdics Imre levele Shvoy püspöknek 1948. július 28-án. SzfvPL I.3. Parochalis 4569Ab
[1383] A tervezett bővítési munkák alaprajza fennmaradt az 1948-as Canonica Visitatioban. SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Baross Gábor-telep, 1948.
[1384] Shvoy Lajos püspök levele Neményi Lajos máriaremetei plébánosnak 1958. október 7-én. SzfvPL I.3. Parochalis 4569Ab
[1385] Lantos Edit 2009: 240.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

elképzelésükön: a szentély bár jóval nagyobb lett, de hátsó fala egyenes maradt és a sekrestyét is ennek a vonaláig bővítették. A két oldalkápolna nem épült meg, viszont a déli helyén képezték ki azt az előteret, ami a sekrestyébe vezet. [1386]

Kismarty-Lechner Jenő a toronyra eredendően nem tervezett sisakot, mivel elképzelései szerint alulról nézve kontúrja így is játékosan mozgalmas volt. Helyette egy hat méter magas, esténként kivilágított keresztet állított volna rá. A hatóságok ezt azonban nem engedélyezték,[1387] csak egy kisebb keresztet hagytak jóvá. Végül a hívek kérésére és a Fővárosi Tanács utasítására mégis építettek hozzá sisakot is. Azt Adolf Muesmann rosenheimi templomát követve egy nagyon kicsi alapterületű, rendkívül meredek oldalú gúlaként tervezték meg. Kismarty-Lechner Jenő a formát azzal is magyarázta, hogy nem akarta az említett mozgalmas párkányzatot még vizuálisan sem torzítani. A sisak egyébként nagyon jól illik a torony hegyes élben találkozó oldalaihoz is. A bővítés 1958 októberére fejeződött be és összesen 135.290 forintba került.[1388]

A Kismarty-Lechner testvérek iparművészeti tárgyakat is terveztek, ami különösen Jenő szívéhez állt közel. Rajzolt új szószéket, keresztelőmedencét, áldoztató rácsot és falikarokat, melyek sajnos nem valósultak meg. Az új kehely azonban elkészült, amiről az is tudható, hogy Szita Oszkárné ötvösművész alkotta meg. A bejárat fölötti szűk ablak rácsaként Kismarty-Lechner Jenő 1958-ban egy keresztet rajzolt, közepén egy lángoló szívvel, így utalva a templom titulusára, Jézus Szívére.[1389] A karzat alá L alaprajzú gyóntató fülkéket, a bejárati üvegfal széleire pedig vörösmárvány szenteltvíz tartókat is helyeztek. Visszaemlékezéseiben azt írta Jenő, hogy a vörös márványnak nagy szerepet akart adni a belső tér kialakításában: a menzalap kivételével az egész főoltárt ebből készítette volna, valamint az oldalfalak lábazatát is végig ezzel az anyaggal burkolta volna. Anyagiak híján azonban ezek sem valósultak meg.

Kismarty-Lechner Jenő fiával és testvérével közösen számos tervet készített még Óbudára is a második világháború után (Árpád-házi szentek emléktemploma, Óbuda-táborhegyi plébániatemplom), melyeket az egyéb épületeit tartalmazó függelékben ismertetek.

Összegzés

Lechner Jenő családi örökségként hozta magával az építészet szeretetét és az alkotó tehetséget: apai és anyai ágon is olyan felmenőkkel rendelkezett, akik a 19. század első felének

[1386] Az 1970. évi leltárhoz mellékelt alaprajz. SzfvPL I.3. Parochalis 4569Ab
[1387] Bayer Árpád – Pelikán Imre 2014: 95.
[1388] 1958. november 4-én kelt elszámolási jegyzőkönyv. SzfvPL I.3. Parochalis 4569Ab
[1389] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.72.22.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

fontos művészeti szereplői voltak. Édesanyjának őse Pollack Mihály, apai dédapja, Lechner János pedig a Szépítő Bizottmány jegyzője volt. Őket persze nem ismerhette, így legnagyobb hatással nagybátyja, Lechner Ödön volt rá. Fiatalkorától az ő magyaros stílustörekvéseit követte és kezdetben formáit is másolta, de a 20. század első évtizedének közepén egykori műegyetemi tanárai és művészi öntudata arra sarkallták, hogy más utakon keresse a nemzeti formanyelvet. Így jutott el a felvidéki pártázatos reneszánszhoz, melynek magyaros ízét előtte többen is kimutatták. Lechner Jenő ezt tovább fejlesztve akarta elindítani a nemzeti formanyelvet, melynek kidolgozásához azonban a következő generációk nevelését is elengedhetetlennek tartotta.

A trianoni békediktátum után azonban több tényező is a neoklasszicizmus alkalmazása felé terelte. Egyrészt a kultúrpolitika, amely nem nézte jó szemmel a stíluskísérleteket, hiszen a sokkolt országnak jól ismert, biztos formákra volt szüksége, és hasonló okból egyébként egész Európát is klasszicizáló hullám járta át. Másrészt az építészettörténeti érdeklődése is, hiszen a határokon túlra került a műemlékeink döntő többsége, így nagyobb figyelem irányult a megmaradt klasszicista alkotásokra. Lechner Jenő elvitathatatlan érdeme, hogy elsőként javasolta azok műemléki védelem alá helyezését és a stílust azzal is propagálta, hogy gyakorló építészként is alkalmazta. Ebben budapesti lokálpatriotizmusa, valamint az említett építész ősök iránti tisztelet is vezérelte. De legalább ugyanilyen súllyal esett a latba a hazai klasszicizmus magyaros jellege is, ami miatt – József nádor időszakára utalva – Lechner ezt palatinus stílusnak nevezte. Abból a szempontból következetes volt, hogy a klasszicista műemlékek formáit sem csupán másolta, azokat is igyekezett tovább fejleszteni a lehetőségek adta keretek között. Így kerültek honfoglaláskori régészeti leletekről származó motívumok a neoklasszicista épületeire, valamint azok neo-empire berendezési tárgyaira. Ezt a módszert a magyar őstörténet iránti érdeklődése ébresztette benne, elkötelezett híve volt ugyanis a turanizmus eszméjének is. Alaposan tanulmányozta az erről szóló szakirodalmat és talán olvasmányai inspirálták arra, hogy tervein rendkívül hegyes csúcsíveket alkalmazzon, melyek a pártázattal együtt egyfajta védjegyévé váltak. Nagyon érdekes, hogy az ilyen csúcsívek az ugyanakkor induló német expresszionista építészetre is jellemzők lesznek, amellyel az esetleges egymásra hatásuk még további kutatást igényel.

A Nyugat-Európában az első világháború után kibontakozó modernizmust Lechner lassan fogadta el, az art decot viszont annál szívesebben alkalmazta, mert annak keleties díszei szerencsésen egybeestek az ő turáni művészetről alkotott elképzeléseivel. A pártázat például igen gyakori elem volt az art decoban is. Még nagyobb hatást gyakoroltak rá az ekkoriban épülő német expresszionista templomok, melyek egyik alapeleme szintén a hegyes csúcsív volt. Az

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1930-as évek elejétől tervezett modern épületeket is, de a részletekben szinte mindig megjelentek art decos, expresszionista vagy magyaros motívumok. Az évtized második felétől a politikai környezet változása miatt az internacionális modern stílus egyébként is módosult és a nemzeti karakter hangsúlyosabbá vált. Az ekkor épült templomain ezért már nem mutattak idegenül azok a hegyes csúcsívek, amelyek korábban csak rajzain jelentek meg.

Katolikus hite is közrejátszott abban, hogy sok templomtervet készített, és a második világháború után is ezek tették ki munkáinak zömét. A kommunista hatalom persze nem kedvezett azok megvalósulásának, szakirodalmi műveivel nagyobb sikert ért el. Halála előtti évben jelent meg a nagybátyjáról írt könyve, melyben bőven tett kitekintéseket a saját munkásságára vonatkozóan is. Idős korában mintaszerűen elrendezte hagyatékát, ami nagy segítséget jelentett e monográfia megírásában. Tevékenysége azonban annyira gazdag és szerteágazó, hogy a jövőben érdemes lenne azokat a részterületeket is alaposabban feldolgozni, melyekkel más kutatók sem foglalkoztak még: főleg a turanizmussal kapcsolatos fejtegetéseit és a műemlékvédelem terén végzett tevékenységét.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1. számú függelék

Rövidítésjegyzék

BFL: Budapest Főváros Levéltára

BME Levéltár: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára

BME Rajztár: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének Rajztára

BPSZKJ: Budapest Főváros Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyve

BTM Kiscell: Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma Kismarty-Lechner Jenő hagyatéka

ÉIÉM: Építő Ipar-Építő Művészet

HUN-REN BTK MI: HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet

KSZM: Kelet-Szlovákiai Múzeum

MÉM MDK: Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

MKE Levéltár: Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltára

MMÉEHE: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője

MMÉEK: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye

MNL BAZML: Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára

MNL OL: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár

MNL HBML: Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

MNL-SZSZBML: Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára

MÉM MDK MOB iratok: Műemlékek Országos Bizottságának iratai

Műegyetemi program: A M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem programja

OMKKF évkönyv: Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola évkönyve

OMKKF jegyzőkönyv: Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola Rektori Tanácsülésének jegyzőkönyve

PL: Prímási Levéltár, Esztergom

SzfvPL: Székesfehérvári Püspöki Levéltár

SZM-KEMKI: Szépművészeti Múzeum – Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

2. számú függelék

Irodalomjegyzék

Ablonczy Balázs (2016): *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története.* Jaffa Kiadó, Budapest

A budai vár. Fővárosi Idegenforgalmi Hivatal, Budapest, 1958.

Bakó Zsuzsanna (2009): *Lotz Károly.* Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Baku Eszter – Csíky Balázs (2012): *Hagyomány és újítás: katolikus egyházművészet a két világháború közötti Magyarországon.* In: Prohászka-tanulmányok 2009-2012. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012. 286-308.

Baldavári Eszter (2021): *Kőrössy Albert Kálmán*. Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Balogh Jolán (1933): *A renaissance építészet Magyarországon. Stílustörténeti vázlat II.* In: Magyar Művészet, 1933. 328-350.

B. Balsai Jolán [szerk.] (1988): *Sárospatak régi képeslapokon.* Művelődés Háza Sárospatak – Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Sárospatak

Bánffy Miklós (2000): *Emlékeimből.* Polis, Kolozsvár

Barabás Jenő – Gilyén Nándor (1987): *Magyar népi építészet.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest

Barcza Géza (1964): *Műemlékvédelem a magyar Tanácsköztársaság idején.* In: Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények, 1964. 3-4. szám, 443-465.

Bardoly István (2016): *Bibliográfiai adalékok az 1905-1948 közötti korszak műemlékvédelméhez.* In: Műemlékvédelem, 2016. 5-6. szám 388-394.

Basics Beatrix (2002): *Tervsorozat a Magyar Nemzeti Múzeum épületének bővítéséhez.* In: Folia Historica 23/1. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Évkönyve 2002. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Bayer Árpád – Pelikán Imre (2014): *A Baross Gábor-telep története a kezdetektől a Budapesthez csatolásig.* Budapest XXII. Kerület Önkormányzata, Budapest

Bechtold Ágnes – Pálinkás Réka (2016): *A Mátyásföldi nyaralótelep. Villák és kertek.* Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ, Budapest

Beke László – Varga Zsuzsa (1968): *Kozma Lajos*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Beregi Ármin (1917): *A zsidókérdés Magyarországon. Körkérdés.* In: Huszadik Század, 1917. 2. szám

Białostocki, Jan (1976): *The Art of the Renaissance in Eastern Europe. Hungary, Bohemia, Poland.* Phaidon, Oxford

Bibó István (2008): *Pollack Mihály.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Bierbauer Virgil (1925): *A palatinus-stílus viszonya az európai klasszicizmushoz.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Füzetei, 1925. 4-6. szám 35-41.

Bierbauer Virgil (1927): *Pollack Mihály nagy pesti középületei.* In: Magyar Művészet, 1927. 234.

Bierbauer Virgil (1928): *A mezőkövesdi községháza pályaterve.* In: Magyar Művészet, 1928. 138-139.

Bierbauer Virgil (1941): *Katolikus templom Albertfalván.* In: Tér és Forma, 1941. 12. szám 199-202.

Bihari Ferenc (1914): *A főgimnáziummal kapcsolatos internátus.* In: Bohner Jákó [szerk.]: A Munkácsi Magyar Királyi Állami Főgimnázium és a vele kapcsolatos állami internátus értesítője az 1913-14. tanévről. Munkács, Grünstein Mór Könyvnyomdája, 86-96.

Bizzer István (2003): *Kontuly Béla (1904-1983).* Mikes Kiadó, Budapest

Bobrovszky Ida (1975): *Későközépkori és reneszánsz szövőművészet Magyarországon.* In: Galavics Géza [szerk.]: Magyarországi reneszánsz és barokk. Akadémiai Kiadó, Budapest, 153-197.

Bodó Péter (2022): *Sándy Gyula.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Bolla Zoltán (2018): *A magyar art deco építészet. II. rész.* Magyar Művészeti Akadémia, Budapest

Bor Ferenc – Tóth Tímea (2017): *Budapest I., Országház utca 28-32. / Úri utca 49-53. Értékleltár.* Hild-Ybl Építéstörténeti és Műemléki Kft., Budapest

Borovi Dániel (2011): *Zala György bécsi Erzsébet királyné-síremléke és az Erzsébet-kultusz szakralizáló emlékei az 1900 körüli magyar szobrászatban.* In: Műemlékvédelem, 2011. 5. szám 289-303.

Borús B. Ferenc (1941): *A kerítésen túl.* Turul Sajtóvállalat, Budapest

Branczik Márta – Ferkai András (2018): *A Lukács-villa. Egy polgárház története.* Magánkiadás, Budapest

Brunner Attila [szerk.] (2022): *A Lechnerek. Források a család történetéhez.* MMA Kiadó, Budapest

Csáki Tamás (2001): *Budapesti felhőkarcolók az 1920-as években*. In: Kritika, 2001. 2. szám 14-19.

Cservenyák László – Mező András (1987): *Nyíregyháza története.* Nyíregyháza

Csete György (2001): *Csete György és Dulánszky Jenő.* Kijárat Kiadó, Budapest

Csőregh Éva (1966): *Temetői séta*. In: Budapest, 1966. 8. szám 28-30.

Debreczeni-Droppán Béla (2011): *Hóman Bálint a Magyar Nemzeti Múzeum élén.* In: Ujváry Gábor [szerk.]: Történeti átértékelés. Hóman Bálint, a történész és a politikus. Ráció Kiadó, Budapest, 82-93.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Déry Attila (1995): *Nemzeti kísérletek építészetünk történetében*. Plinthosz BT, Budakeszi

Divald Kornél (1900): *A felsőmagyarországi renaissance építészet.* Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai R.T., Budapest

Dobrossy István [szerk.] (2007): *Miskolc története V/1. 1918-tól 1949-ig.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Erdei Gyöngyi (1991): *Fejezetek a Bárczy-korszak történetéből: Budapest művelődéspolitikája a századelőn.* Fővárosi Önkormányzat, Budapest

Fabó Beáta (2021): *Budapest katolikus templomépítészete a két világháború között.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest

Farbaky Péter – Kelényi György – Végh András (2000): *Budapest I., Országház utca 28–32. - Úri utca 49–53. A Magyar Tudományos Akadémia budavári épületegyüttese.* Tudományos dokumentáció, H-Y Építéstörténeti és Műemléki Kft. Kézirat a Hild-Ybl Alapítvány archívumában

Farkas Zoltán [szerk.] (1957): *Rippl-Rónai József emlékezései. Beck Ö. Fülöp emlékezései.* Szépirodalmi Kiadó, Budapest

Fehér Krisztina – Krähling János (2018): *Az építészoktatás megújulásának kérdései az 1930-as Nemzetközi Építészkongresszus műegyetemi kiállításának kapcsán.* In: Építés – Építészettudomány, 2018. 1-2. szám 135-167.

Fehérvári Zoltán [szerk.] (2001): *A budapesti mozi 100 éve.* Ernst Múzeum, Budapest

Feld István – Velladics Márta (2016): *Magyar építészet 2. Buda elfoglalásától József nádor koráig (1541-1808).* Kossuth Kiadó, Budapest

Ferkai András (1989a): *A „nemzeti" problematikája a két világháború közötti építészeti gondolkodásban.* In: Sub minervae nationis presidio. Az ELTE és az ELTE Művészettörténeti Tanszék közös kiadása, Budapest, 186-191.

Ferkai András (1989b): *Nemzeti építészet a polgári sajtó tükrében.* I. rész, 1920–1930. In: Építés- és Építészettudomány, 1989. 3-4. szám 331-363.

Ferkai András (1993): *Nemzeti építészet. A „nemzeti" fogalom jelentésváltozásai két világháború közötti építészetünkben.* Kandidátusi értekezés. MTA

Ferkai András (1995): *Buda építészete a két világháború között.* MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, Budapest

Ferkai András (1998): *Építészet a két világháború között.* In: Sisa József – Dora Wiebenson [szerk.]: Magyarország építészetének története. Vince Kiadó, Budapest, 275-303.

Ferkai András (2001): *Pest építészete a két világháború között.* Modern Építészetért Építészettörténeti és Műemlékvédelmi Kht., Budapest

Ferkai András (2009): *Modern házak.* A mi Budapestünk. Városháza, Budapest

Feuerné Tóth Rózsa (1977): *Reneszánsz építészet Magyarországon.* Magyar Helikon/Corvina, Budapest, 1977.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Fontaine, Pierre Francois Leonard – Percier, Charles (1870): *Style Empire.* Complément du Percier–Fontaine. Párizs

Földy Krisztina Lilla (2004): *Felső-magyarországi tradíció. A sárospataki tanítóképző épülete mesélni kezd.* In: Zempléni Múzsa, 2004. 4. szám 12-25.

Földes Péter (1979): *Így élt Stromfeld Aurél.* Madách Kiadó, Budapest

Fritz János (1937): *Budapest fürdőváros aktuális problémái.* In: Magyar Közélet, 1937. 4-5. szám 4-6.

Frohner József [szerk.] (1934): *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet XIII. Évkönyve.* Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Budapest

Frohner József [szerk.] (1938): *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet XVII. Évkönyve.* Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Budapest

Fülöp Csilla (1996): *Átmenet és újrakezdés (1945-1949).* In: Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 191-201.

Gábor Eszter (1977): *A Római Iskola építészete.* In: Művészet, 1977. 12. szám 11-16.

Gábor Eszter (1989): *„… e műemlékeinkben a történelmi magyar hangulatoknak mélységes tengerét bírjuk.” Lechner Jenő kísérlete a magyar nemzeti historizmus megteremtésére.* In: Sub minervae nationis praesidio. Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből Németh Lajos 60. születésnapjára. Az ELTE és az ELTE Művészettörténeti Tanszék közös kiadása. Budapest, 180-185.

Gábor Eszter – Hídvégi Violetta: *Pollack Mihály unokája: Unger Emil.* In: Ars Hungarica, 1992. 2. szám 89-90.

Gádor Endre [szerk.] (1955): *Budapest szobrai.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest

Gál Vilmos (2004): *A Magyar Nemzeti Múzeum a két világháború között.* In: Folia Historica 22. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Évkönyve 2002-2004. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Galavics Géza [et al.] (2001): *Magyar művészet a kezdetektől 1800-ig.* Corvina, Budapest

Genthon István (2016): *Műemlékvédelem és városfejlődés.* In: Műemlékvédelem, 2016. 5-6. szám 334-339.

Geréb József [szerk.] (1893): *Hérodotosz történeti könyvei.* Második kötet. Franklin Társulat, Budapest

Gerevich Tibor (1920): *Egyházművészetünk jövője.* Magyar Iparművészet, 1920. 1. szám 27-31.

Gerevich Tibor (1928): *A budapesti Ferenc József-fogadalmi templom.* In: Magyar Katolikus Almanach / Országos Katolikus Szövetség, Budapest, 595-600.

Gergely Jenő (1999): *A katolikus egyház története Magyarországon, 1919-1945.* Pannonica, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Gerle János (1998): *Századfordulós stílusirányzatok*. In: Sisa József – Dora Wiebenson (szerk.): Magyarország építészetének története. Vince Kiadó, Budapest, 249-272.

Gerle János (2002): *Hauszmann Alajos.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Gerle János (2003): *Lechner Ödön.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Gerő Ödön (1902): *A Postatakarékpénztár háza.* In: Művészet, 1902. 1. szám 41-55.

Gerő Ödön (1908): *Újabb nemzeti stílus.* In: A Ház, 1908. 3. szám 49-53.

Granasztóiné Győrffy Katalin (1996): *A Műemlékek Országos Bizottságának tevékenysége a trianoni békekötés után (1920-1944).* In: Bardoly István – Haris Andrea [szerk.]: A magyar műemlékvédelem korszakai. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 145-169.

Granasztói Péter (2015): *Pajta és gimnázium között. A Néprajzi Múzeum épülete tervpályázatának története (1923).* In: Néprajzi Értesítő, 2015. 3. szám 37-63.

Gróh István (1924): *A monzai iparművészeti kiállítás.* In: Magyar Iparművészet, 1924. 1-2. szám 6-8.

Hadik András (1991): *Kismarty-Lechner Loránd pályája.* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962) Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeum és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása, Budapest, 17-19.

Hajós-Baku Eszter (2018): *Hagyomány és újítás. A centralitás történeti hagyománya és korszerűsége a két világháború közötti magyar templomépítészetben.* PhD Doktori értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, Budapest

Hajós-Baku Eszter (2023): *Kismarty-Lechner Jenő templomépítészete. A két világháború közötti templomépítészet útkeresései.* In: Építés-Építészettudomány, 2023. 1-2. szám 1-26.

Halász Csilla – Ludmann Mihály – Viczián Zsófia (2018): *Lechner összes.* Látóhatár Kiadó, Budapest

Halász Hajnal – Katona Csaba – Ólmosi Zoltán [szerk.] (2004): *Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez 1873-1906.* Magyar Országos Levéltár, Budapest

Dr. Hámosné Dusovszky Mária [szerk.] (1912): *Az aranyosmaróti állami polgári leányiskolának az 1911/12. iskolai tanévről szóló XI. számú értesítője.* Kalmár Bertalan Könyvnyomdája, Aranyosmarót

Harsányi István – Vladár Ágnes (2009): *A pasaréti Páduai Szent Antal templom.* Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest

Henszlmann Imre (1878): *Lőcse régiségei.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

Hoffmann Tamás (1972): *A Néprajzi Múzeum 100 éve.* In: Néprajzi Értesítő. A Néprajzi Múzeum évkönyve, 5-11.

Honvári János (2013): *XX. századi magyar gazdaságtörténet.* Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Horler Miklós (1984): *A műemlékvédelmi gondolat kialakulása Európában.* Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöki Továbbképző Intézet, Budapest

Horler Miklós (1996): *Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon (1872-1922).* In: Bardoly István – Haris Andrea [szerk.]: A magyar műemlékvédelem korszakai. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 79-144.

Horváth Miklós (1946): *A történelmi templomépítészet Budapesten.* Budapest

Huszka József (1895): *A székely ház.* Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest

Huszka József (1908): *Az istenfa.* Pátria, Budapest

Huszka József (1910): *Honfoglaló őseink ornamentikája.* Pátria, Budapest

Huszka József (1912): *A magyar ornamentika hun eredete.* Pátria, Budapest

Illyés Bertalan (1948): *Miskolc (Görömböly) Tapolca-fürdő és környéke: nyaralóknak, turistáknak útmutató kézikönyv.* Miskolc

Jánszky Béla (1929): *A magyar formatörekvések története építészetünkben: 1894-1914.* Budapest

Jász Borbála (2017): *Modernizmus sátortetővel. Ligeti Pál művészetfilozófiája és építészetelmélete.* MMA MMKI – L'Harmattan, Budapest

Kabdebó Gyula (1913): *Budapest székesfőváros kislakás és iskola építkezései.* Pátria Nyomda, Budapest

Dr. Kemenes Illés [szerk.] (1926): *A Pannonhalmi Szentbenedekrend Budapesti Szent Benedek Kath. Főgimnáziumának III. értesítője az 1925-26-os iskolai évről.* Budapest

Kelecsényi Kristóf Zoltán – Gyetvainé Balogh Ágnes (2022): *Műegyetemi professzorok építészirodái a historizmus időszakában.* In: Farbaky Péter – Farbakyné Deklava Lilla [szerk.]: A haza építőkövei. Tanulmányok a 19. századi építészet köréből Sisa József tiszteletére. ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, Budapest, 59-81.

Kerepeszki Róbert (2009): *Az egyetemi bajtársi egyesületek sajtója a Horthy-korszakban.* In: Magyar Könyvszemle, 2009. 4. szám. 456-474.

Keserü Katalin (2007): *A századforduló.* Kijárat Kiadó, Budapest

Keserü Katalin (2018): *Toroczkai Wigand Ede*. Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Készman József (2003): *Art deco hatások a magyar építészetben.* Egyetemi szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1908): *Modern és nemzeti építőművészet.* In: Magyar Mérnök– és Építész–Egylet Heti Értesítője, 1908. 16. szám 165-170.

(Kismarty-)Lechner Jenő (1913): *Tanulmányok a lengyelországi és felsőmagyarországi reneszánsz építésről.* Magyar Mérnök és Építész–Egylet Közlönye, 1913. 24. szám 397-415, 25. szám 421-433, 26. szám 441-455.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

(Kismarty-)Lechner Jenő (1915a): *A pártázatos reneszánsz építés Magyarország határai körül.* Pátria, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1915b): *A pártázatos renessaince építés Sziléziában.* In: Építő Ipar – Építő Művészet 1915. 49. szám 307-309. és 50. szám 314-316.

(Kismarty-)Lechner Jenő (1917): *Magyar építőművészet és zsidókérdés.* In: Huszadik Század 1917. 2. szám 272-274.

(Kismarty-)Lechner Jenő (1920): *Az elszakításra ítélt Magyarország.* Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1921): *Műemlékvédelem Magyarországon és jövő feladatai.* Németh József Technikai Könyvkiadóvállalata, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1923): *A turáni népek művészete. Kivonat a szerzőnek a Turáni Előadássorozat 1922. február 8. és 17. ülésein tartott előadásából.* A Turáni Társaság Kiadványa 4. Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő [szerk.] (1924): *Budapest műemlékei.* Budapest Székesfőváros – Műemlékek Országos Bizottsága, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1927a): *A Magyar Nemzeti Múzeum épülete 1836-1926.* A Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1927b): *Öt év a magyar műemlékvédelem történetéből.* In: 8 Órai Újság, 293. szám 37.

(Kismarty-)Lechner, Jenő (1930a): *Jenő Lechner. Mit einer Einleitung vom Künstler.* Verlag „Meister der Baukunst". Aktiengesellschaft, Genf

(Kismarty-)Lechner Jenő (1930b): *Eklektikus szellemű építőművészetünk az utolsó 50 évben.* In: Lakatos Mihály (et. al.) (szerk.): Az 50 éves Vállalkozók Lapja jubileumi albuma 1879-1929. Vállalkozók Lapja, Budapest, 107-114.

(Kismarty-)Lechner Jenő (1938a): *Budapest városrendezési feladatiról. Különlenyomat a Műszaki Világ 1937. és 1938. évfolyamaiból.* Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1938b): *Méltó elhelyezést Feszty Árpád körképének!* In: Műszaki Világ, 1938. 42-43. szám 4.

Kismarty-Lechner Jenő (1942): *A katolikus templomépítés liturgiai követelményei.* Egyetemi Nyomda, Budapest

Kismarty-Lechner Jenő (1945): *Építőművészetünk a XIX. század második felében.* Műegyetemi Továbbképző Intézet, Budapest

Kismarty-Lechner Jenő – Móricz Miklós [szerk.] (1946): *Olgyay Aladár és Olgyay Viktor.* Művek, Művészek, 1. kötet, Budapest

Kismarty-Lechner Jenő (1961): *Lechner Ödön.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Kismarty-Lechner Kamill (1991): *A család második építész-generációja.* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962). Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása. Budapest, 22-25.

Kladiva Imre (2006): *A jászkiséri katolikus egyházközség története*. Jászkisér

Klebelsberg Kuno (1928a): *A magyar művészet mint nemzeti erőforrás.* In: Pesti Napló, 1928. 171. szám 1-2.

Klebelsberg Kuno (1928b): *A nemzeti gondolat a művészetben.* In: Nemzeti Újság, 1928. 262. szám 1-2.

Klebelsberg Kuno (1929): *Küzdelmek könyve.* Athenaeum, Budapest

Klebelsberg Kuno (1930): *Jöjjetek harmincas évek!* Athenaeum, Budapest

Koczó József (2009): *Falu a Börzsöny tetején: Kóspallag, a Börzsöny-vidék legfiatalabb települése.* Kóspallag Község Önkormányzata

Koloh Gábor (2020): *A trianoni menekültek száma.* In: Ablonczy Balázs [szerk.]: *Úton. Menekülés, mobilitás, integráció Közép-Európáan és Magyarországon az első világháború után.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 11-22.

Kozár Mária (2000): *Felsőszölnök.* Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht, Budapest

Ködöböcz József (1986): *Tanítóképzés Sárospatakon. A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada.* Tankönyvkiadó, Budapest

Körmöczi Katalin (1989): *Lakáspolitikai törekvések a fővárosban a két világháború között.* In: Folia Historica 14. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 67-107.

Körösfői-Kriesch Aladár (1916): *Az ornamentum tanításáról.* In: Magyar Iparművészet, 1916. 8. szám 326-328.

Krähling János – Baku Eszter [szerk.] (2016): *Építészettörténeti Rajztár 1.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest

Krähling János – Baku Eszter [szerk.] (2016): *Építészettörténeti Rajztár 2.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest

Krähling János – Baku Eszter [szerk.] (2017): *Építészettörténeti Rajztár 3.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest

Krähling, János [et al.] (2015): *Architectural drawing and education – Principles to the evaluation of the historic plan collection at Budapest University of Technologies and Economics.* Architectura Hungariae, vol. 2015/4. 7-18.

Lakatos Mihály [et al. szerk.] (1930): *Az 50 éves Vállalkozók Lapja jubileumi albuma.* Vállalkozók Lapja, Budapest

Lantos Edit (2009): *Római katolikus templomépítészet Magyarországon 1945 után.* In: Művészettörténeti Értesítő, 2009. 2. szám 223-244.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner Ödön (1906): *Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz.* In: Művészet, 1906. 1. szám 1-18.

Lővei Pál (2004): *Táguló körök szűkülő határok között. A Műemlékek Országos Bizottsága budapesti képeslapsorozatai.* In: Bardoly István [szerk.]: Etűdök. Tanulmányok Granasztóiné Györffy Katalin tiszteletére. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 355-371.

Maczó Ferenc – Rákossy Anna (2015): *IV. Károly király koronázása a budavári Nagyboldogasszony-templomban.* In: Mátyás-templom: a budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai, 1246-2013. Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeum, 534-543.

Maczó Ferenc (2016): *Az utolsó magyar királykoronázás.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest

Madaras Gábor (2018): *Az albertfalvi Szent Mihály templom története 1941-2016.* Tinta Könyvkiadó, Budapest-Albertfalva

Malonyai Dezső (1907): *A magyar nép művészete.* Franklin Társulat, Budapest

Marosi Ernő (1999): *A magyar művészettörténet-írás programjai: válogatás két évszázad írásaiból.* Corvina, Budapest

Mojzer Miklós (1971): *Torony, kupola, kolonnád.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Morvay Endre (2004): *Ybl Miklós és a Magyar Nemzeti Múzeum díszítőfestése.* In: Vadas Ferenc [szerk.]: Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére. Budapest, 185-199.

Mózessy Gergely (2018): *Egy ismeretlen vértanú – Bozsik Pál halála.* In: Fejezetek az ezer éves Egri Egyházmegye történetéből. Egri Érseki Gyűjtemények kiadványai 1. Eger, 225-233.

Myskovszky Viktor (1881): *A renaissance kezdete és fejlődése különös tekintettel hazánk építészeti műemlékeire.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata, Budapest

Nemessányiné Csepreghy Éva (2013): *A remetekertvárosi Szentlélek Plébánia.* In: Beke Margit [szerk.]: A katolikus Budapest. Szent István Társulat, Budapest

Németh Lajos [szerk.] (1981): *Magyar művészet 1890-1919.* Budapest

Ordasi Zsuzsa (2010): *Olasz-magyar építészeti kapcsolatok a két világháború között.* In: Építés-Építészettudomány, 2010. 1-2. szám 121-149.

P. Szűcs Julianna (1987): *A római magyar iskola.* Corvina, Budapest

Paár Eszter (2020): *Wälder Gyula*. Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Paikert Alajos (1922): *A turáni eszme.* In: Turán, 1922. 1. szám 1-11.

Pamer Nóra (2001): *Magyar építészet a két világháború között.* Terc, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Papp Gábor György (2015): *„Vezessük be minél előbb nemzeti hagyományainkat a modern világba.” A nemzeti építészet fogalmának változásai az építészeti szakirodalomban Magyarországon.* In: Korall, 2015. 62. szám 167-189.

Papp Gábor György (2022): *A felső-magyarországi reneszánsz építészet és a magyar nemzeti stílus.* In: Farbaky Péter – Farbakyné Deklava Lilla [szerk.]: A haza építőkövei. Tanulmányok a 19. századi építészet köréből Sisa József tiszteletére. ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, Budapest, 45-56.

Papp Gábor György (2024): *Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962).* In: Markója Csilla – Bardoly István [szerk.]: Enigma Művészetelméleti Folyóirat, 2024. 118. szám. 22-47.

Párczen József (2022): *Remetekertvárosi Szentlélek Templom.* Remetekertvárosi Szentlélek Plébánia, Budapest

Pasteiner Gyula (1898): *Építészeti emlékek Felső-Magyarországon.* In: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. A Magyar Királyi Állami Nyomda Kiadása, Budapest, 45-176.

Péchy-Horváth Rezső (1938): *Lillafüred és Görömbölytapolca.* Magyar Turista Élet, Budapest

Pekár Gyula (1917): *Turáni munka.* In: Turán, 1917. 1. szám 3.

Pekár Károly (1906): *A magyar nemzeti szépről. A magyar géniusz esztétikája.* Athenaeum, Budapest

Potzner Ferenc (2004): *Medgyaszay István.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Prakfalvi Endre (2003): *Római katolikus templomok az egyesített fővárosban.* Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatal, Budapest

Preisich Gábor (1969): *Budapest városépítésének története 3.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest

Pusztai László (1991): *Kismarty-Lechner Jenő műemléki munkáiról.* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962). Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása. Budapest, 20-21.

Rácz Zoltán (2015): *Borsos József.* Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen

Rados Jenő (1958): *Hild József, Pest nagy építőjének életműve.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Rados Jenő (1961): *Magyar építészettörténet.* Műszaki Kiadó, Budapest

Rados Jenő (1962): *Dr. Kismarty-Lechner Jenő.* In: Magyar Építőművészet, 1962. 3. szám 224.

Rados Jenő (1978): *Dr. Kismarty-Lechner Jenő. Születésének századik évfordulójára 1878-1962.* In: Magyar Építőművészet, 1978. 5. szám 52-55.

Rákos Katalin (2004): *Budapest városrendezési problémái (1871-1948). Különös tekintettel Kismarty-Lechner Jenő szerepére (bevezető).* In: Magyar Építőművészet – Utóirat, 2004. 5. szám 29-39.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ritoók Pál (1991): *Kismarty-Lechner Jenő pályája (1878-1962).* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962). Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása. Budapest, 9-15.

Romsics Ignác (2010): *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest

Rosch Gábor (2013): *A Hegyvidék épített öröksége II.* Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria, Budapest

Rostás Péter (2001): *Egy helyiség helye: a Budavári Palota Hunyadi Mátyás-termének története.* Függelék: A Hunyadi Mátyás-terem kivitelezése. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 29., Budapest Főváros Önkormányzata, 487-539.

Rostás Péter (2012): *Empire és biedermeier bútorművészet Magyarországon.* Budapesti Történeti Múzeum – Geopen, Budapest

Dr. Saly László (1926): *Az egyetemi templom.* Budapest

Sanda István Dániel (2021a): *Az iskolai tér, iskolaépítészet a századfordulón. Különös tekintettel a Bárczy-féle iskolaépítési programra.* In: Dúll Andrea [et. al. szerk.]: Iskolaépítészet Magyarországon. Örökség és megújulás. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 51-104.

Sanda István Dániel (2021b): *Iskolaépítészet a két világháború között. Különös tekintettel gróf Klebelsberg Kunó népiskolaépítési programjára.* In: Dúll Andrea [et. al. szerk.]: Iskolaépítészet Magyarországon. Örökség és megújulás. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 105-138.

Schilling Zoltán [szerk.] (1914): A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet évkönyve. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Budapest

Selmeczi Kovács Attila – Szabó László [szerk.] (1989): *Néprajz a magyar múzeumokban.* Budapest–Szolnok

Shvoy Lajos (2002): *Önéletrajz. Források a Székesfehérvári Egyházmegye Történetéből.* Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár

Somogyi Antal (1933): *A modern katolikus művészet.* Magyar Katolikus Írók, Budapest

Sós Aladár (1923): *A Néprajzi Múzeum tervei.* In: Világ, 1923. 258. szám. 4.

Sümegh László (2011): *Albertfalva története.* In.: Erdős Attila [szerk.]: Emlékkönyv. 1941–2011. Megjelent az Albertfalvi Szent Mihály templom felszentelésének 70. évfordulója alkalmából, Budapest

Szablyár Péter (2007): *Toronymagasan – A mi Budapestünk*. Városháza Kiadó, Budapest

Szekfű Gyula (1920): *Három nemzedék: egy hanyatló kor története.* Élet, Budapest

Szekfű Gyula (1934/1989): *Három nemzedék és ami utána következik.* ÁKV-Maecenas, Budapest

Szepesy Sándor (1929): *II. József budai Országházának helyreállítása.* In: Magyar Építőművészet, 1929. 5. szám 5-15.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Szücs György (2001): *A történelem díszletei között – világnézeti pesszimizmus és szellemi útkeresés az 1920-as években.* In: Árkádia tájain. Szőnyi István és köre 1918-1928. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Szücs György (2002): *„Neue Nüchternheit." Stíluskereső tendenciák a harmincas évek magyar művészetében.* In: Hans Knoll [szerk.]: A második nyilvánosság. XX. századi magyar művészet. Enciklopédia Kiadó, Budapest

Szvoboda Dománszky Gabriella (2011): *A magyar biedermeier.* Corvina, Budapest

Toroczkai Wigand Ede (1924): *Dr. Lechner Jenő.* In: Élet, 1924. 5. szám, 89-90.

Tóth Vilmos (1999): *A Kerepesi úti temető másfél évszázada.* In: Budapesti Negyed, 1999. 2. szám 3-126.

Urbán Erzsébet – Vukoszávlyev Zorán (2016): *Árkay Bertalan templomépítészete a második világháború után.* In: Architectura Hungariae, 2016. 1. szám 7-42.

Vadas Ferenc (1984): *Hikisch Rezső 1876-1934.* In: Magyar Építőművészet, 6. szám 54-59.

Vámos Ferenc (1925): *Feszl Frigyes és kora.* In: Magyar Művészet, 1925. 324-341. és 395-416.

Vér Lászlóné (2014): *Kenesei időutazás. Helytörténeti kiadvány.* Balatonkenese

Veszprémy László Bernát (2020): *Zsidóság, menekültek és zsidó menekültek Magyarországon, 1919-1923.* In: Ablonczy Balázs [szerk.]: Úton. Menekülés, mobilitás, integráció Közép-Európában és Magyarországon az első világháború után. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 63-77.

Virt László (1991): *Albertfalva: emlékkönyv a Szent Mihály római katolikus plébániatemplom felszentelésének ötvenéves jubileumára, 1941-1991.* Budapest, 1991.

Völgyesi Krisztina (2015): *A Remetekertvárosi Szentlélek templom.* Szakmérnöki szakdolgozat. BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest

Vukoszávlyev Zorán – Urbán Erzsébet (2016): *Magyarország templomépítészete 1945-1964 között.* In: Építés – Építészettudomány, 2016. 3-4. szám 247-315.

Vukoszávlyev Zorán (2022): *Tradíció és korhűség: A pécsi pálos kolostortemplom helye az európai kortárs templomépítészetben.* In: Pálosok, építészet, régészet. Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti tanulmányok. Szent István Társulat, Budapest, 181-198.

Zádor Anna (1960): *Pollack Mihály 1773-1855*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Zádor Anna (1981): *A klasszicizmus és a romantika építészete Magyarországon.* Corvina, Budapest

Zakariás G. Sándor (1961): *Budapest.* Kossuth Nyomda, Budapest

Zsuppán András [szerk.] (2020): *A Nemzet Főtere. A Kossuth tér története.* Országház Könyvkiadó, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

3. számú függelék

Képjegyzék

1. Lechner Jenő az 1930-as évek végén. Forrás: Magántulajdon.
2. Lechner Jenő szülei. Forrás: Magántulajdon.
3. Lechner Jenő feleségével az 1910-es években. Forrás: Magántulajdon.
4. Lechner Jenő munka közben az 1930-as évek végén. Forrás: Magántulajdon.
5. Stróbl Alajos: Lechner Jenő büsztje, 1922. Fotó: Bodó Péter, 2023.
6. Lechner Jenő az irodájában, munkatársai körében az 1930-as években. Az előtérben Szontagh Pál. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz: 69.204.2/37
7. A késmárki plébániatemplom tornyának pártázatos oromzata. Fotó: Bodó Péter, 2018.
8. A késmárki harangtorony pártázata. Fotó: Bodó Péter, 2018.
9. József nádor alcsúti kastélya 1895-1899 körül. Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.12.002
10. A galgóci tarsolylemez. Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum CC
11. Dominikus Böhm: Krisztus Király-templom, Bischofsheim, 1926. Forrás: Wikipedia Commons, készítő: Elke Wetzig CC
12. Rimanóczy Gyula: Budapest II. kerület, pasaréti ferences templom főhomlokzata, 1933-1934. Fotó: Bodó Péter, 2023.
13. Marcello Piacentini: A Római Egyetem campusa 1938-ban. Forrás: Wikipedia Commons
14. Budapest, Új Városháza rajzai, 1896. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.73.126.
15. Elképzelt Nemzeti Pantheon rajza, 1896. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.73.68.
16. Budapest XI. kerület, Bartók Béla út 40., Lechner Gyula házának kapuja. Fotó: Bodó Péter, 2020.
17. Kis családi ház pályaterve a Művészet folyóirat számára, díjazott terv főhomlokzata. Művészet, 1903. 3. szám
18. Kis családi ház pályaterve a Művészet folyóirat számára, megvásárolt terv főhomlokzata. Művészet, 1903. 3. szám
19. Balatonkenese, Batthyány u. 8., Nagy Gyula nyaralójának terve, 1904. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.76.1_c
20. Jászkisér, Kossuth tér 4., Szent Kereszt-templom belső terének díszítőfestése, 1906. Fotó: Bodó Péter, 2023.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

21. Kassa, Rákóczi-síremlék első pályaterve, 1906. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.197.1-7.
22. Kassa, Rákóczi-síremlék második pályaterve, 1909. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.197.1-13
23. Budapest XVI. kerület, Mészáros József u. 27., dr. Antal Gyula villája, 1907. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101369
24. Budapest II. kerület, Eszter u. 16. Gerenday Tivadar villája, 1908. Magyar Építőművészet, 1909. 7. szám
25. Budapest I. kerület., Lovas út 1., dr. Gyarmathy Viktor villájának átalakítása, 1908. Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kismarty-Lechner Jenő iratai, ltsz. nélkül
26. Budapest II. kerület, Barsi u. 7., dr. Iván Andrásné nyaralója, 1908. Magyar Építőművészet, 1909. 7. szám
27. Siófok, Köztársaság u. 5., Horváth Elek nyaralója, 1908. Magyar Építőművészet, 1909. 7. szám
28. Budapest VI. kerület, Németh László u. 7., özv. Tóth Gézáné lakóháza, 1908. Fotó: Both Balázs, 2023
29. Budapest VI. kerület, Németh László u. 7., özv. Tóth Gézáné lakóházának alaprajza, 1908. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.36.2
30. Budapest VI. kerület, Németh László u. 7., özv. Tóth Gézáné lakóházának lépcsőháza. Fotó: Bodó Péter, 2020
31. Kóspallag, Kossuth Lajos u. 2., állami elemi népiskola. Fotó: Bodó Péter, 2022
32. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus pályaterve. Magyar Építőművészet 1909. 6. szám
33. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus földszinti alaprajza, 1911. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék, Rajztár, ltsz.: 101364
34. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus főhomlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2022.
35. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus egykori iskolai szárnya. Fotó: Bodó Péter, 2022.
36. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus egykori internátusi szárnya. Fotó: Bodó Péter, 2022.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

37. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus főbejárata. Fotó: Bodó Péter, 2022.
38. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus tornya. Fotó: Bodó Péter, 2022.
39. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus hátsó homlokzat részlete. Fotó: Bodó Péter, 2022.
40. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus díszterme. Fotó: Bodó Péter, 2022.
41. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus tornaterme. Építő Ipar – Építő Művészet 1914. 2. szám
42. Budapest, Hernád utca 38-40. Községi elemi iskola terve, 1909. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.4.13.
43. Budapest VII. kerület, Hernád utca 42-44. Községi elemi iskola alaprajza, 1909. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.4.6.
44. Budapest, Hernád utca 42-44. Községi elemi iskola, pártázat és tető kialakítási terve, 1909. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.4.11.
45. Budapest VII. kerület, Hernád utca 42-44. Községi elemi iskola homlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2020.
46. Budapest VII. kerület, Hernád utca 42-44. Községi elemi iskola sgraffito díszei. Fotó: Bodó Péter, 2020.
47. Budapest VII. kerület, Hernád utca 42-44. Községi elemi iskola kapuja. Fotó: Bodó Péter, 2020.
48. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérházának alaprajza, 1909. Budapest Főváros Levéltára, Építési Ügyosztályok Tervtára, jelzet: XV.17.d.329, hrsz.: 5040
49. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérháza. Magyar Építőművészet, 1910. 10. szám
50. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérházának pártázata. Fotó: Bodó Péter, 2020.
51. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérházának zárt erkélye. Fotó: Both Balázs, 2023.
52. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérháza előterének mennyezete. Fotó: Bodó Péter, 2020.
53. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérházának lépcsőháza. Fotó: Bodó Péter, 2020.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

54. Budapest II. kerület, Pasaréti út 59., Petrovits Mihály villájának alaprajza. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101366.
55. Budapest II. kerület, Pasaréti út 59., Petrovits Mihály villájának főhomlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2020.
56. Budapest II. kerület, Pasaréti út 59., Petrovits Mihály villájának hátsó homlokzata. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.1/16.
57. Munkács, Magyar Királyi Állami Főgimnázium Internátusának korai terve, 1910. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.73.30.
58. Munkács, Magyar Királyi Állami Főgimnázium Internátusának alaprajza, 1911. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.1/30.
59. Munkács, Magyar Királyi Állami Főgimnázium Internátusa, 1911. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.1/30.
60. Aranyosmarót, állami polgári leányiskola hosszabb szárnya, 1912. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.1/24
61. Aranyosmarót, állami polgári leányiskola főhomlokzata, 1912. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.1/24
62. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár alaprajza, belső udvaros változat, 1912. Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 1. doboz
63. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár makettje, 1913. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: XXII.5. ltsz. n. 3.
64. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár homlokzati terve, 1912. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 105276
65. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár, igazgatói lakás terve, 1912. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101489
66. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum bővítési és átalakítási terve, alaprajz, 1939. Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 2. doboz.
67. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum bővítési és átalakítási terve, főhomlokzat, 1939. Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 2. doboz.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

68. Budapest, Erzsébet királyné emlékművének pályaterve, a királyné szobra, 1913. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 86.4.
69. Budapest, Erzsébet királyné emlékművének pályaterve, városligeti helyszín, 1916. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz. n. 5.2.
70. Lechner Ödön: Ferenc József-emléktemplom pályatervének alaprajza, 1913. Művészet, 1914. 2. szám
71. Budapest XIV. kerület, Szent Benedek-rendi templom főhomlokzata, 1915. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.13.2.
72. Budapest XIV. kerület, Szent Benedek-rendi rendház, gimnázium és internátus gipszmodellje. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.3 mappából kiemelt fénykép
73. Budapest XIV. kerület, Szent Benedek-rendi rendház, gimnázium és internátus oldalhomlokzata. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101719
74. Budapest I. kerület, Szentháromság tér, Nagyboldogasszony-templom koronázási díszlete, 1916: baldachin a kereszthajóban a koronázásra váró királyi pár számára. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, Építészeti Gyűjtemény I/1., ltsz.: 13452
75. Budapest I. kerület, Szentháromság tér, Nagyboldogasszony-templom koronázási díszlete, 1916: baldachin a főoltár fölött. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, Építészeti Gyűjtemény I/1., ltsz.: 13449
76. Budapest I. kerület, Szentháromság tér, Nagyboldogasszony-templom koronázási díszlete, 1916: baldachin a szentély északi falánál. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, Építészeti Gyűjtemény I/1., ltsz.: 13450
77. Budapest XX. kerület, Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola földszinti alaprajza, 1916. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.5.1.
78. Budapest XX. kerület, Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola homlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2020.
79. Budapest XX. kerület, Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola alternatív terve, deszkaoromzatos tetővel, 1916. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.5.10.
80. Budapest XX. kerület, Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola alternatív terve, gömbben végződő pártákkal, 1916. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.5.7.
81. Budapest XX. kerület, Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola neoklasszicista ajtaja. Fotó: Bodó Péter, 2020

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

82. Kismajtény, állami elemi népiskola terve, 1916. Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kismarty-Lechner Jenő iratai, 1. doboz, ltsz. 91.18
83. Az Osztálysorsjáték Palota a Belvárosi Plébániatemplom mögött, 1903. Fortepan, képszám: 27636, adományozó: Schoch Frigyes
84. A Medgyaszay Színház tervei és fotói, 1918. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.54.36.
85. A Medgyaszay Színház karzata és páholyai, rajta az egyiptizáló maszkokkal, 1918. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.200.1/6.
86. A Medgyaszay Színház színpadjának terve, 1918. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.54.35.
87. Budapest I. kerület, Ostrom utca 5., Lukács Jenő villájának alaprajza, 1921. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.45.6.
88. Budapest I. kerület, Ostrom utca 5., Lukács Jenő villájának főhomlokzati terve, 1921. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.45.13.
89. Budapest I. kerület, Ostrom utca 5., Lukács Jenő villájának kapuja. Fotó: Bodó Péter, 2020.
90. Budapest I. kerület, Ostrom utca 5., Lukács Jenő villájának belső festése, 1922. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.45.31.
91. Chicago, Chicago Tribune felhőkarcolójának főhomlokzati terve, 1922. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.79.2.3.
92. Budapest, Néprajzi Múzeum pályaterve, földszinti alaprajz, 1923. Magyar Építőművészet 1923. 1-3. szám
93. Budapest, Néprajzi Múzeum pályaterve, távlati rajz, 1923. Magyar Építőművészet 1923. 1-3. szám
94. Budapest, Néprajzi Múzeum főhomlokzatának terve, 1923. Magyar Építőművészet, 1924. 1-3. szám
95. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos (egykor Hantos) utca 12970/7 és 12970/13, valamint a Kléh István (egykor Ugocsa) utca 12970/11 és 12970/12 helyrajzi számú telkeinek beépítési terve, 1923. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101250.
96. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos utca 13. Rózsahegyi Kálmán házának alaprajza, 1923. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz: 101244

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

97. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos utca 13. Rózsahegyi Kálmán házának eredeti főhomlokzata. Tér és Forma 1928. 5. szám
98. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos utca 13. Rózsahegyi Kálmán házának átalakított főhomlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2021.
99. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos utca 15. A Szénatéri bérházépítő Rt. villájának alaprajza, 1923. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz: 101261.
100. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos utca 11. A Szénatéri bérházépítő Rt. villájának homlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2021.
101. Budapest XII. kerület, Tartsay Vilmos utca 15. A Szénatéri bérházépítő Rt. villájának udvari homlokzati terve, 1923. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz: 101255.
102. Miskolctapolca, Anna Szálló távlati rajza, 1923. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz: 69.204.2/20.
103. Felsőszölnök, Templom út 10. állami elemi népiskola, 192 Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz. 69.204.3. albumból kiemelt fénykép
104. Budapest, Regnum Marianum-templom pályaterve, földszinti alaprajz, 1924. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.20.2.
105. Budapest, Regnum Marianum-templom pályaterve, távlati kép, 1924. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.20.7.
106. Budapest, Regnum Marianum-templom vázlatrajza, toronysisakos változat, 1924. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.73.103.
107. Budapest, Regnum Marianum-templom pályaterve, a belső tér kialakítása, 1924. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.20.6.
108. Budapest, Szent Ferenc jubileumi templom és rendház távlati rajza, 1924. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz: 66.19.2.
109. Budapest, Szent Ferenc jubileumi templom és rendház főhomlokzata és alaprajza. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz: 66.19.1.
110. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi templom örökmécsese. Fotó: Bodó Péter, 2022.
111. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi templom hatkarú csillárja. Fotó: Bodó Péter, 2022.
112. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi templom kriptájának katafalkja. Fotó: Bodó Péter, 2022.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

113. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi templom kriptájának mennyezeti festése. Tér és Forma, 1928. 1. szám
114. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők épületegyüttesének korai tervváltozata, ahol a templom párhuzamos az úttal, 1924. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.12.104
115. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők árvaháza és rendháza, alaprajz, 1927. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.12.75.
116. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők árvaháza és rendháza, oldalhomlokzat, 1927. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.12.98.
117. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők temploma, neoromán tervváltozat, 1935. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.12.23.
118. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők temploma, alaprajz, 1936. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.12.32.
119. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők temploma. Fotó: Bodó Péter, 2020.
120. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők temploma, az oratórium korlátrácsa. Fotó: Bodó Péter, 2020.
121. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház első emeleti alaprajza, 1925. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz: 102110
122. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház első terve, Dandár utcai oldalhomlokzat, 1925. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz: 102132
123. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház. Fotó: Bodó Péter, 2022.
124. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház ókori római emlékeket idéző homlokzati kiképzése. Fotó: Bodó Péter, 2020.
125. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház ősmagyar fejes konzoljai. Fotó: Bodó Péter, 2020.
126. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház vitézkötéses korlátrácsai. Fotó: Bodó Péter, 2020.
127. Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székháza, alaprajz. Magyar Építőművészet 1927. 10-12. szám

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

128. Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székházának első terve. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.2/10.
129. Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székháza. Fotó: Bodó Péter, 2022.
130. Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székházának középrizalitja. Magyar Építőművészet, 1927. 10-12. szám
131. Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székháza, a tetőn elrejtett pártákkal. Fotó: Bodó Péter, 2022.
132. Budapest, Fiumei Úti Nemzeti Sírkert, Jókai Mór síremlékéhez készített modell, 1925. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.3 mappából kiemelt fénykép
133. Budapest, Fiumei Úti Nemzeti Sírkert, Jókai Mór síremlékének terve. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 102107.
134. Budapest, Fiumei Úti Nemzeti Sírkert, Jókai Mór síremléke. Fotó: Both Balázs, 2021.
135. Budapest, Fiumei Úti Nemzeti Sírkert, Jókai Mór síremlékének belseje. Fotó: Bodó Péter, 2021.
136. Budapest VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum második emeleti kupolaterme a helyreállítás előtt. Forrás: Lechner Jenő: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete 1836-1926.
137. Budapest VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum helyreállított második emeleti kupolaterme. Forrás: Lechner Jenő: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete 1836-1926.
138. Budapest VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum tizenötkarú csillára. Fotó: Bodó Péter, 2021.
139. Budapest VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum hatkarú kandelábere. Fotó: Bodó Péter, 2021.
140. Budapest VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum harmadik emelet beépítési terve, 1927., Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.52.28.
141. Mezőkövesd, városháza pályaterve, földszinti alaprajz, 1927. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101475.
142. Mezőkövesd, városháza pályaterve, távlati kép. Építő Ipar – Építő Művészet, 1928. 9-10. szám
143. Mezőkövesd, városháza pályaterve, főhomlokzat, 1927. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.:102096.
144. Mezőkövesd, városháza pályaterve, főhomlokzat és a pártázat felnagyított rajza, 1927. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101477.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

145. Nyíregyháza, Egyház utca 15. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, földszinti alaprajz, 1927. Magyar Építőművészet, 1927. 10-12. szám
146. Nyíregyháza, Egyház utca 15. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, főhomlokzat, 1927. Magyar Építőművészet, 1927. 10-12. szám
147. Nyíregyháza, Egyház utca 15. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, a főhomlokzat középső szakasza. Fotó: Bodó Péter, 2022.
148. Nyíregyháza, Egyház utca 15. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, a lépcsőház korlátja. Fotó: Bodó Péter, 2022.
149. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom alaprajza, 1927. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101442.
150. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom főhomlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2021.
151. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom belső terének sásleveles-tulipános oszlopfői. Fotó: Bodó Péter, 2021.
152. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom apszisboltozatának tulipános díszei. Fotó: Bodó Péter, 2021.
153. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom kupolaboltozatának tulipános díszei. Fotó: Bodó Péter, 2021.
154. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom szószéke és egy tulipánfüzéres tondó. Fotó: Bodó Péter, 2023.
155. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom oltára, rácsos apszisboltozata és szeráfos konzolai. Fotó: Bodó Péter, 2023.
156. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom gyóntató fülkéje. Fotó: Bodó Péter, 2023.
157. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom papi székei. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101447
158. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, A Hősök Emlékkövének megkoszorúzása 1938-ban. Forrás: Fortepan, képszám: 177364, adományozó: Bojár Sándor

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

159. Budapest V. kerület, Szabadság tér, Ereklyés országzászló terve, 1928. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.66.5.
160. Budapest V. kerület, Szabadság tér, Ereklyés országzászló északi oldala 1934-ben. Fortepan, képszám: 39241, adományozó: Kurutz Márton
161. Budapest I. kerület, Országház utca 28., a régi budai országház díszterme. Magyar Építőművészet, 1929. 5. szám
162. Budapest I. kerület, Országház utca 28., a régi budai országház dísztermébe készült csillár terve. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 102219
163. Budapest I. kerület, Országház utca 28., a régi budai országház fogadóterme empire bútorgarnitúrával. Magyar Építőművészet 1929. 5. szám
164. Budapest I. kerület, Országház utca 28., a régi budai országház északi lépcsőháza. Magyar Építőművészet, 1929. 5. szám
165. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi hősök emlékműve. Fotó: Bodó Péter, 2022.
166. Budapest V. kerület, Vértanúk tere, a Nemzeti vértanúk emlékműve az Országház felől nézve, 1938-ban. Fortepan, képszám: 129779, adományozó: Kelecsényi Kristóf
167. Budapest V. kerület, Vértanúk tere, Nemzeti vértanúk emlékműve a Szabadság tér felől nézve, 1934-ben. Fortepan, képszám: 39244, adományozó: Kurutz Márton
168. Budapest I. kerület, Bécsi kapu tér, Bécsi kapu újjáépítési tervének változata, 1930. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.53.12.
169. Budapest I. kerület, Bécsi kapu tér, az újjáépített Bécsi kapu 1937-ben. Forrás: Fortepan, képszám: 115907, adományozó: AG
170. Budapest I. kerület, Bécsi kapu tér, az újjáépített Bécsi kapu az Ostrom utca felől. Fotó: Bodó Péter, 2022.
171. Budapest, A Magyar Történelem Tornya és a hozzá csatlakozó épületek terve, 1930. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.69.2.
172. Budapest, A Magyar Történelem Tornyának makettje, 1930. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.2/17.
173. Debrecen, Hősök mauzóleumának pártázatos tervváltozata, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: III/3 ltsz. n. 2.1.
174. Debrecen, Honvédtemető u. 36., Hősök mauzóleumának helyszínrajza, 1931. Tér és Forma, 1932. 9. szám
175. Debrecen, Honvédtemető u. 36., Hősök mauzóleuma dél-keletről nézve. Fotó: Bodó Péter, 2022.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

176. Debrecen, Honvédtemető u. 36., Hősök mauzóleumának bejárata. Fotó: Bodó Péter, 2022.
177. Debrecen, Honvédtemető u. 36., Hősök mauzóleumának belső tere. Fotó: Bodó Péter, 2022.
178. Debrecen, Honvédtemető u. 36., Hősök mauzóleumát koronázó henger belső nézete. Fotó: Bodó Péter, 2022.
179. Mohács, Szepessy tér, Lengyel hősök emlékművének rajza, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz: 66.79.
180. Budapest XI. kerület, Ménesi út 87., Lechner Jenőné bérvillájának alaprajza, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.37.2.
181. Budapest XI. kerület, Ménesi út 87., Lechner Jenőné bérvillája, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, IX/10. ltsz. nélkül
182. Budapest XI. kerület, Ménesi út 87., Lechner Jenőné bérvillájának korai, téglahomlokzatos tervváltozata. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.38.10.
183. Budapest XI. kerület, Ménesi út 87., Lechner Jenőné bérvillájának eredetileg tervezett kerítése. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.37.24.
184. Budapest XI. kerület, Serleg utca 6., Kováts Béla bérvillájának alaprajza. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.38.4.
185. Budapest XI. kerület, Serleg utca 6., Kováts Béla bérvillájának eredeti terve, manzárdtetővel kiegészítve. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.38.6.
186. Budapest XI. kerület, Serleg utca 6., Kováts Béla bérvillája nyugatról nézve. Fotó: Bodó Péter, 2023.
187. Budapest XII. kerület, németvölgyi plébániatemplom első tervváltozata, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.15.6.
188. Budapest XII. kerület, németvölgyi plébániatemplom második tervváltozata, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.15.18.
189. Budapest XII. kerület, németvölgyi plébániatemplom harmadik tervváltozatának alaprajza, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.15.1.
190. Budapest XII. kerület, németvölgyi plébániatemplom harmadik tervváltozatának távlati képe, 1931. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.15.17.
191. Budapest, Nemzeti Pantheon terve, 1933. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 26748.3
192. Budapest, Nemzeti Pantheon belső terének terve, 1933. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 26748.7.
193. Budapest III. kerület, Podolin utca 8., Tóth Gyula műtermes villájának alaprajza és metszete, 1933. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.43.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

194. Budapest III. kerület, Podolin utca 8., Tóth Gyula műtermes villájának homlokzati tervei, 1933. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.43.5.
195. Budapest III. kerület, Podolin utca 8., Tóth Gyula műtermes villájának háromszög alakú díszei, 1933. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.43.11.
196. Budapest III. kerület, Podolin utca 8., Tóth Gyula egykori műtermes villájának mai homlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2022.
197. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épületének aula-mennyezete. Fotó: Bodó Péter, 2023.
198. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem karzata a helyreállítás előtt és után, 1935. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.202.1/49.
199. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem ajtaja. Fotó: Bodó Péter, 2023.
200. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a lépcsőház kandeláberének terve, 1935. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101867.
201. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem mennyezete. Fotó: Bodó Péter, 2023.
202. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem korlátjának rácsa. Fotó: Bodó Péter, 2023.
203. Budapest XI. kerület, Serleg utca 10., Lechner Jenő és Obrist Vilmos ikervillájának alaprajza, 1935. Budapest Főváros Levéltára, jelzet: XV.17.d.329. hrsz.:5103/1-2.
204. Budapest XI. kerület, Serleg utca 10., Lechner Jenő és Obrist Vilmos ikervillájának magastetős terve, 1935. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101026.
205. Budapest XI. kerület, Serleg utca 10., Lechner Jenő és Obrist Vilmos ikervillájának archív fotója, 1930-as évek második fele. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 69.204.2/41.
206. Budapest XI. kerület, Serleg utca 10., Lechner Jenő és Obrist Vilmos egykori ikervillája nyugat felől nézve. Fotó: Bodó Péter, 2023.
207. Budapest V. kerület, Váci utca 82. Kellner Sándor bérházának földszinti alaprajza, 1935. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101882

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

208. Budapest V. kerület, Váci utca 82. Kellner Sándor bérházának első emeleti alaprajza, 1935. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101886
209. Budapest V. kerület, Váci utca 82., Kellner Sándor bérházának homlokzati terve, 1935. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101907.
210. Budapest V. kerület, Váci utca 82., Kellner Sándor bérházának homlokzata észak felől nézve. Fotó: Bodó Péter, 2023.
211. Budapest V. kerület, Váci utca 82., Kellner Sándor bérházának kapuja, tulipános rácsokkal. Fotó: Bodó Péter, 2023.
212. Budapest V. kerület, Váci utca 82., Kellner Sándor bérházának tulipános ajtórácsa, 1935. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti Tanszék Rajztára, ltsz.: 101880.
213. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltárának alaprajza, 1937. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.27.3.
214. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára, köralakú baldachinnal, 1937. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.27.8.
215. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára a Bernini-féle baldachin másolatával, 1938. Fortepan, képszám: 220768, adományozó: Garamvölgyi Lajos
216. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára körül lépcsősen elhelyezett széksorok, 1938. Fortepan, képszám: 177330, adományozó: Bojár Sándor
217. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára a Városligeti-tó felől nézve, 1938. Fortepan, képszám: 85165, adományozó: Császy Alice
218. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára, a pillérek közötti szentképek terve, 1938. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeum, ltsz.: 66.27.16.
219. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom alaprajza. Tér és Forma, 1944-1945. 3. szám
220. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom a 20. század második felében. Fortepan, képszám: 210007, adományozó: Belházy Miklós
221. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom főhomlokzata a három portikuszfülkével. Fotó: Bodó Péter, 2022.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

222. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom szentély felől. Tér és Forma, 1944-1945. 3. szám
223. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom belső tere az 1940-es évek első felében. Tér és Forma, 1944-1945. 3. szám
224. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom mennyezetbe metsződő pillérei. Fotó: Bodó Péter, 2022.
225. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom szentélye. Fotó: Bodó Péter, 2022.
226. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom altemploma. Fotó: Bodó Péter, 2022.
227. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom belső tere a karzattal és az orgonával. Fotó: Bodó Péter, 2022.
228. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom C jelű tervváltozatának főhomlokzata, 1939. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.26.115.
229. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom A jelű tervváltozata, 1939. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.26.101.
230. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom alaprajza, 1940. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.26.2.
231. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom főhomlokzata. Fotó: Bodó Péter, 2021.
232. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom a szentély felől. Fotó: Bodó Péter, 2021.
233. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom belső tere. Fotó: Bodó Péter, 2021.
234. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom kereszt alakú fénycső lámpája. Fotó: Bodó Péter, 2021.
235. Budapest XIV. kerület, Bosnyák tér, plébániatemplom pályatervének A jelű változata, 1941. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.9.5.
236. Budapest XIV. kerület, Bosnyák tér, plébániatemplom pályatervének B jelű változata, 1941. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.9.7.
237. Budapest XIV. kerület, Bosnyák tér, plébániatemplom B jelű pályatervének alaprajza, 1941. Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 66.9.3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

238. Budapest XXII. kerület, Dózsa György út 96. Baross Gábor-telepi plébániatemplom. Fotó: Bodó Péter, 2021.
239. Budapest XXII. kerület, Dózsa György út 96. Baross Gábor-telepi plébániatemplom bővítési alaprajza, 1948. Székesfehérvári Püspöki Levéltár, jelzet: SzfvPL I.5. Canonica Visitatio Baross Gábor-telep

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

4. számú függelék

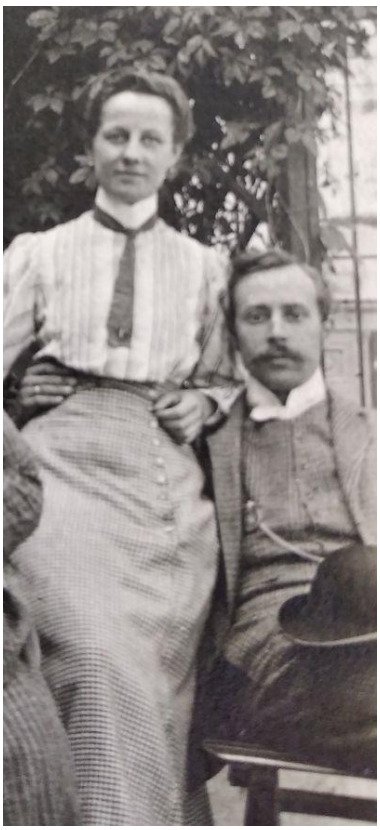
Képek

1. Lechner Jenő az 1930-as években

2. Lechner Jenő szülei

3. Lechner Jenő és felesége

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

4. Lechner Jenő munka közben az 1930-as évek végén

5. Stróbl Alajos: Lechner Jenő büsztje, 1922.

6. Lechner Jenő az irodájában, munkatársai körében az 1930-as években

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

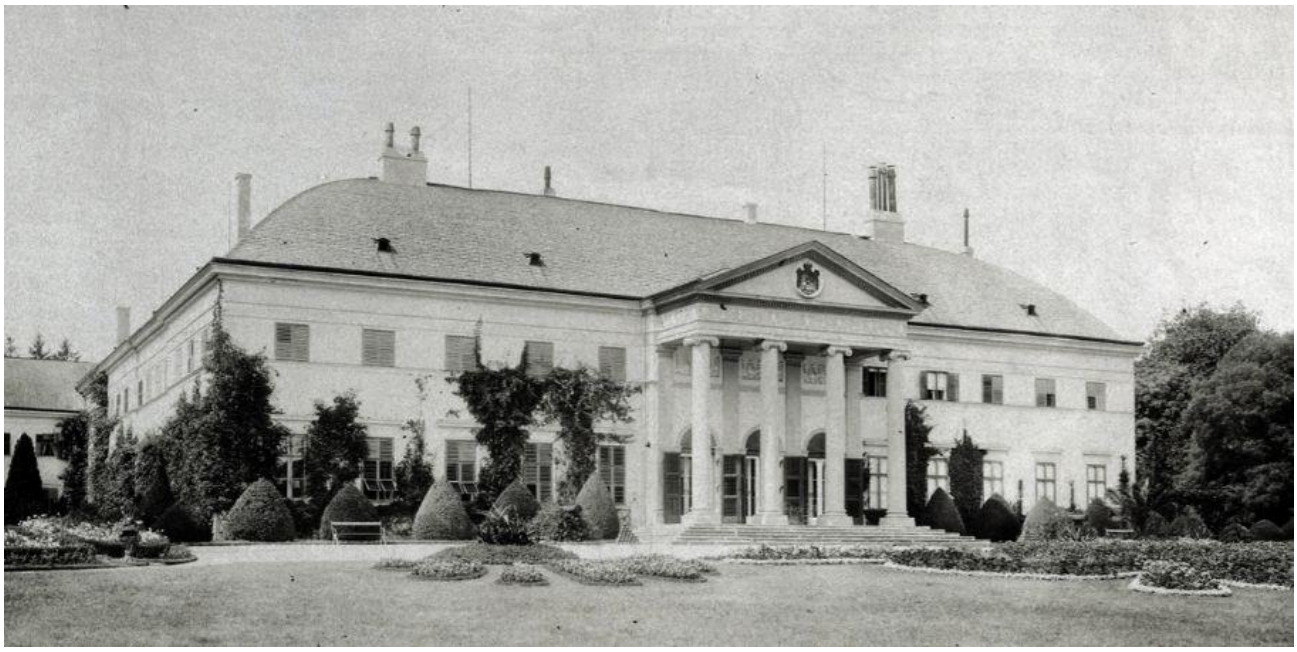

7. A késmárki plébániatemplom tornyának pártázatos oromzata

8. A késmárki harangtorony pártázata

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

9. József nádor alcsúti kastélya

10. A galgóci tarsolylemez

11. Dominikus Böhm: Krisztus Király-templom, Bischofsheim, 1926.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

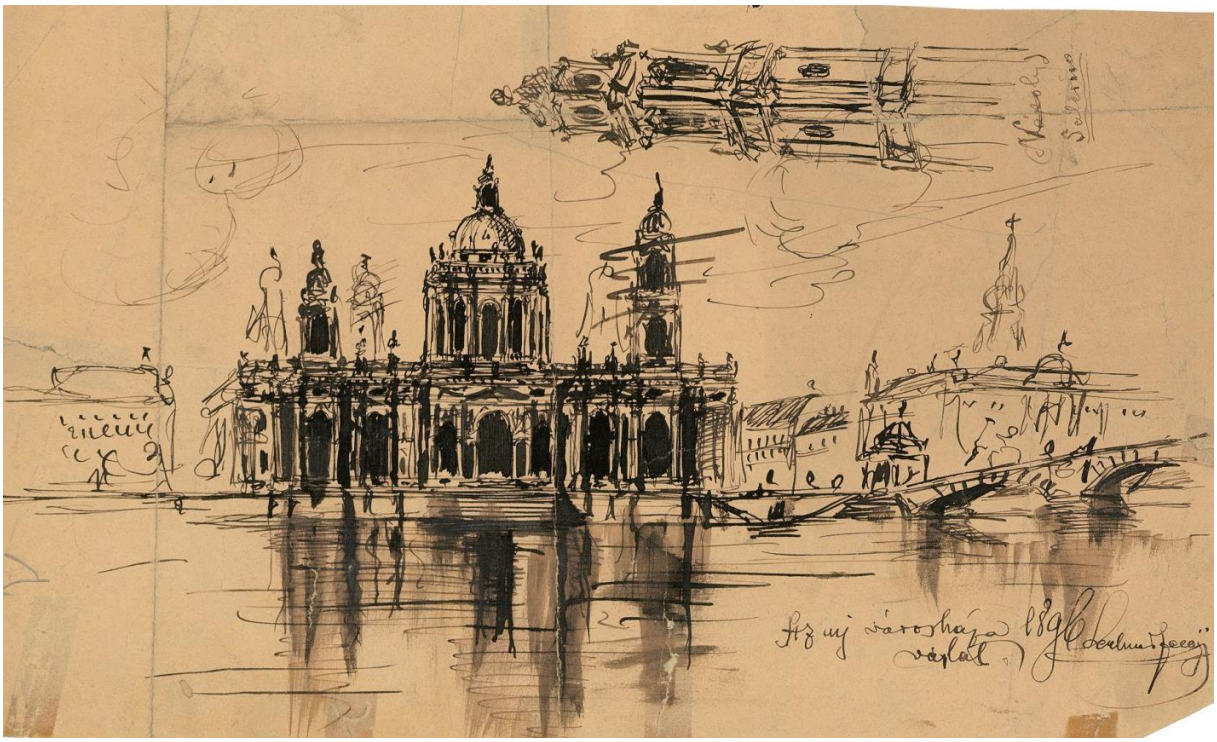

12. Rimanóczy Gyula: Budapest II. kerület, pasaréti ferences templom, 1933-1934.

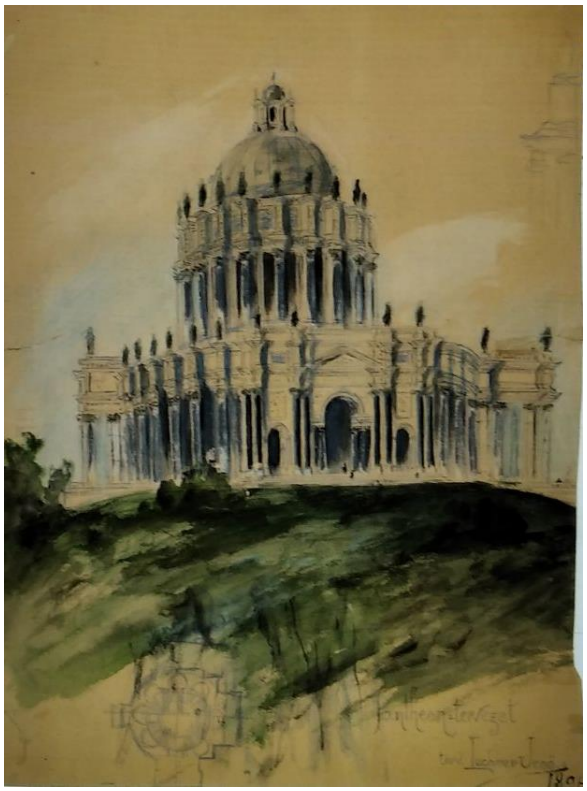

13. Marcello Piacentini: A Római Egyetem campusa 1938-ban

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

14. Budapest, Új Városháza rajzai, 1896.

15. Elképzelt Nemzeti Pantheon rajza, 1896.

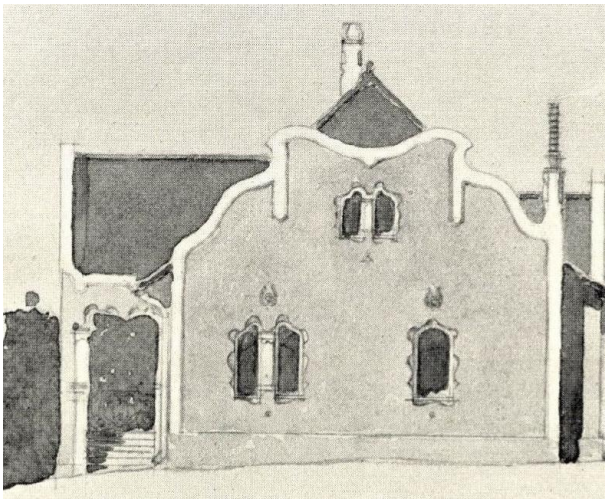

16. Budapest XI. kerület, Bartók Béla út 40., Lechner Gyula házának kapuja, 1899.

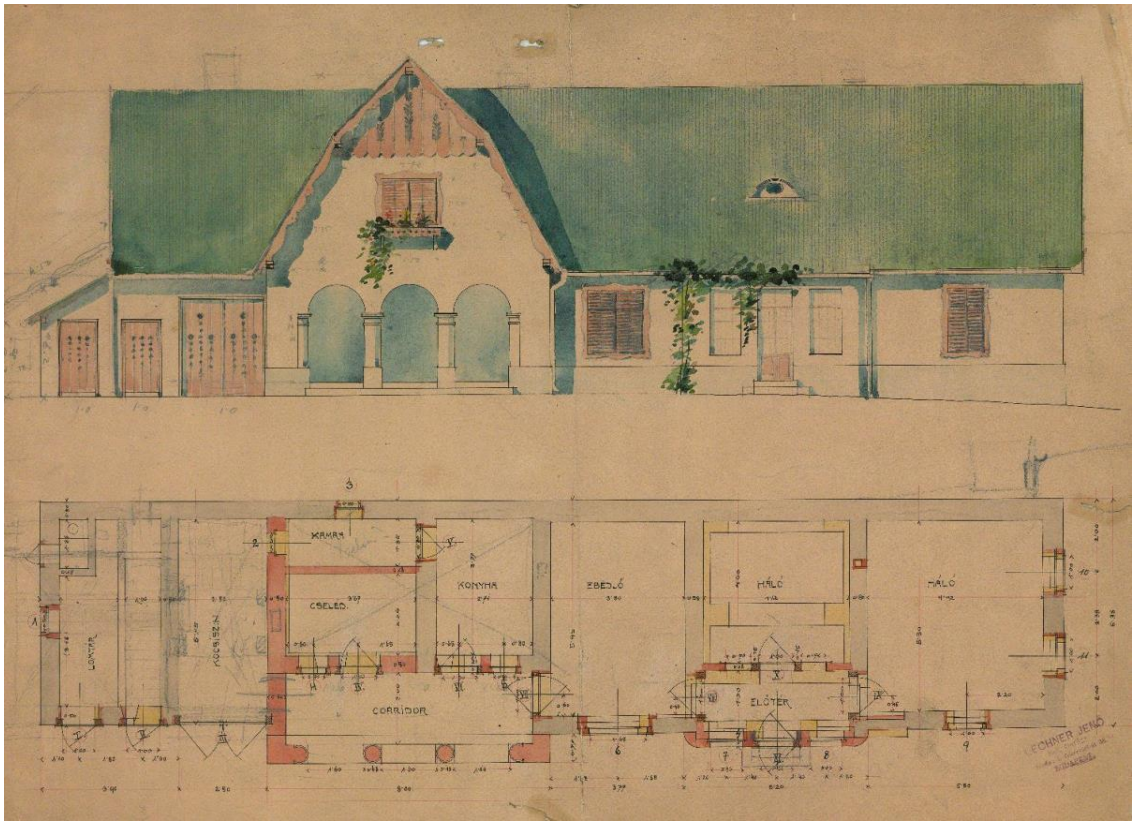
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

17. Kis családi ház pályaterve a Művészet folyóirat számára. Díjazott terv főhomlokzata, 1903.

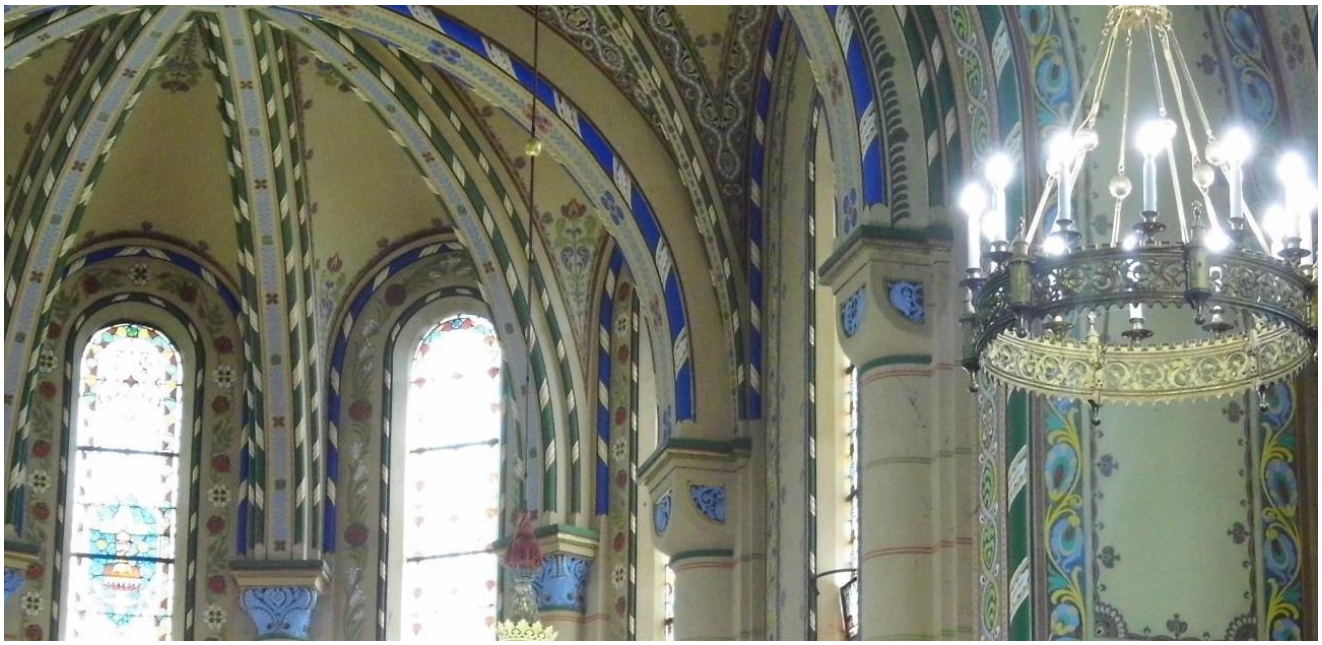

18. Kis családi ház pályaterve a Művészet folyóirat számára. Megvásárolt terv főhomlokzata, 1903.

19. Balatonkenese, Batthyány u. 8., Nagy Gyula nyaralójának terve, 1904.

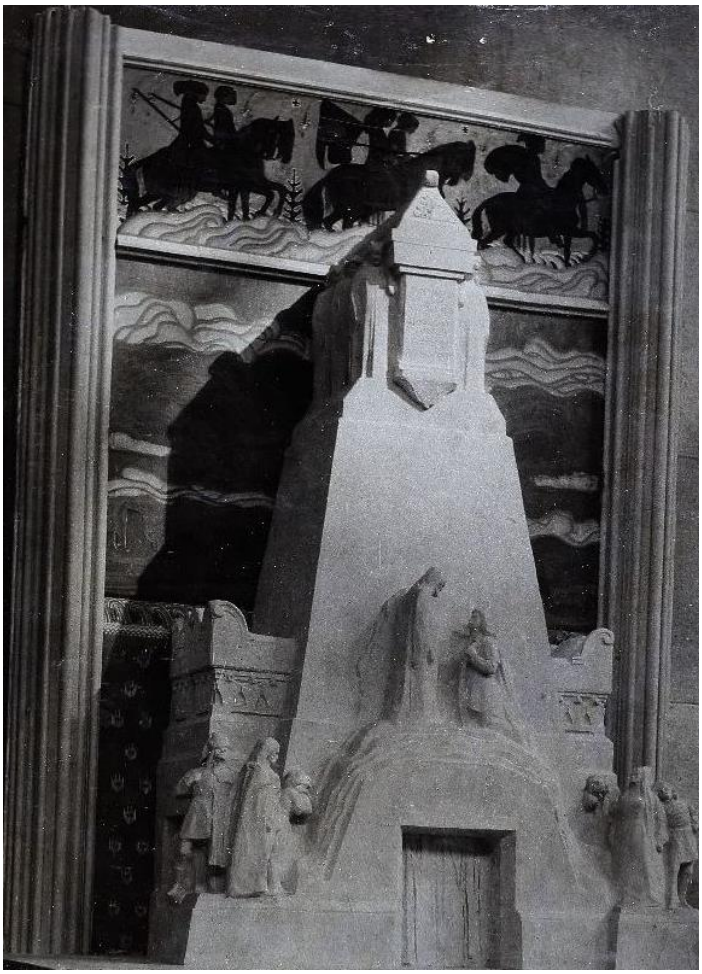
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

20. Jászkisér, Kossuth tér 4., Szent Kereszt-templom belső terének díszítőfestése, 1906.

21. Kassa, Rákóczi-síremlék első pályaterve, 1906.

22. Kassa, Rákóczi-síremlék második pályaterve, 1909.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

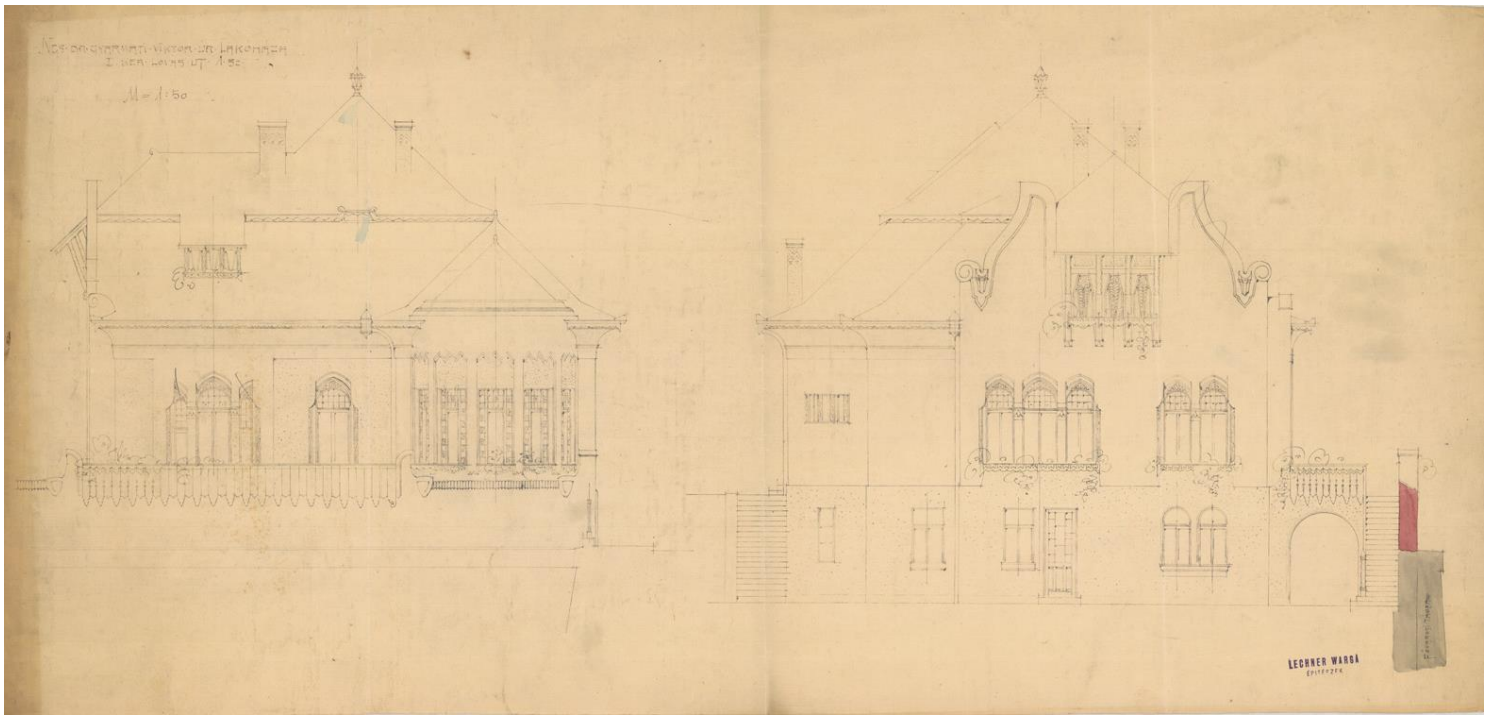

23. Budapest XVI. kerület, Mészáros József u. 27., dr. Antal Gyula villája, 1907.

24. Budapest II. kerület, Eszter u. 16. Gerenday Tivadar villája, 1908.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

25. Budapest I. kerület., Lovas út 1., dr. Gyarmathy Viktor villájának átalakítása, 1908.

26. Budapest II. kerület, Barsi u. 7., dr. Iván Andrásné nyaralója, 1908.

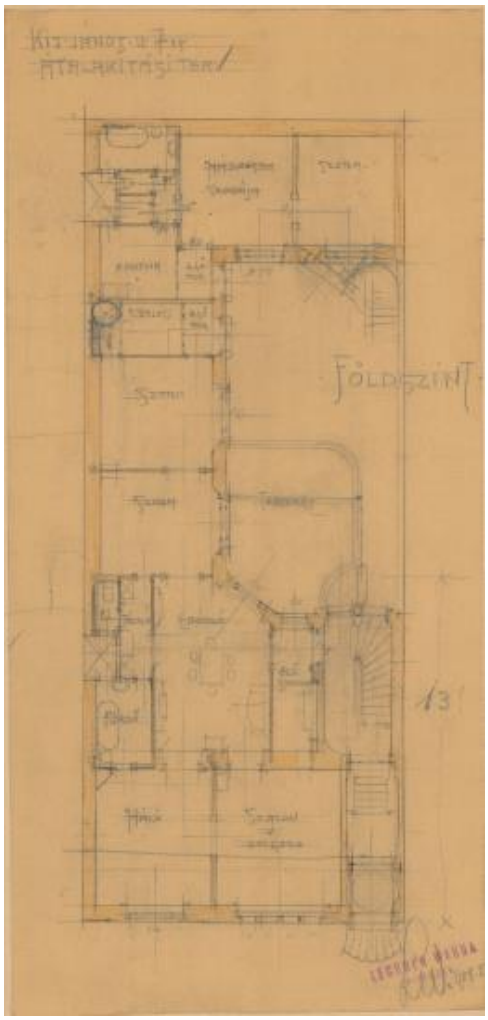

27. Siófok, Köztársaság u. 5., Horváth Elek nyaralója, 1908.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

28. Budapest VI. kerület, Németh László u. 7., özv. Tóth Gézáné lakóháza

29. Tóth Gézáné lakóházának alaprajza

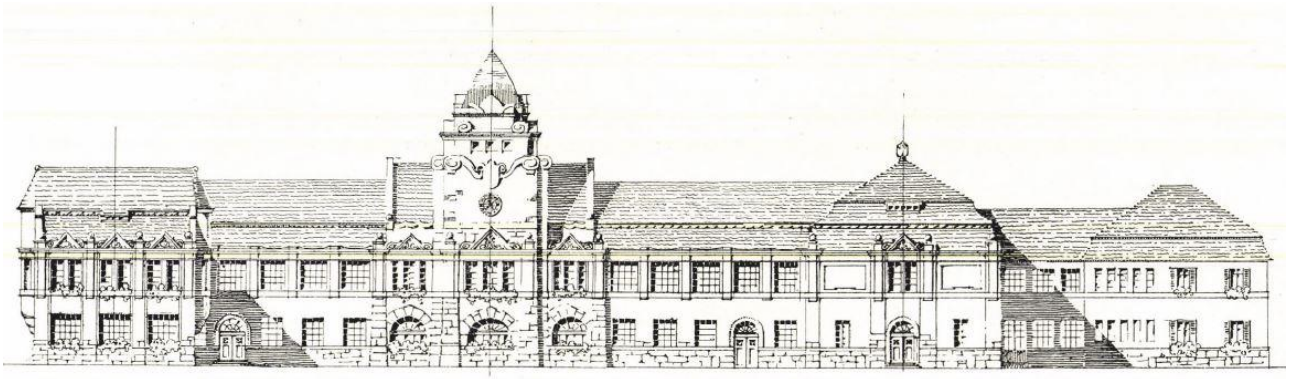

30. Tóth Gézáné lakóházának lépcsőháza

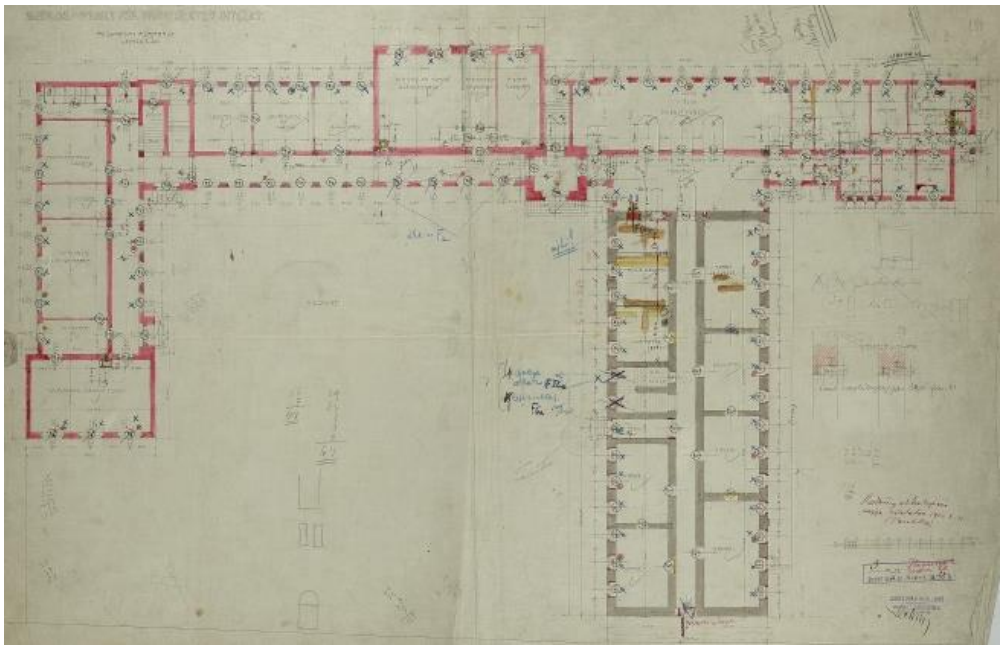
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

31. Kóspallag, állami elemi népiskola

32. Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus pályaterve.

33. Sárospatak, Állami Tanítóképző Intézet és Internátus földszinti alaprajza

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

34. A Tanítóképző Intézet főhomlokzata

35. A Tanítóképző Intézet iskolai szárnya

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

36. A Tanítóképző Intézet internátusi szárnya

37. A Tanítóképző Intézet főbejárata

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

38. A Tanítóképző Intézet tornya

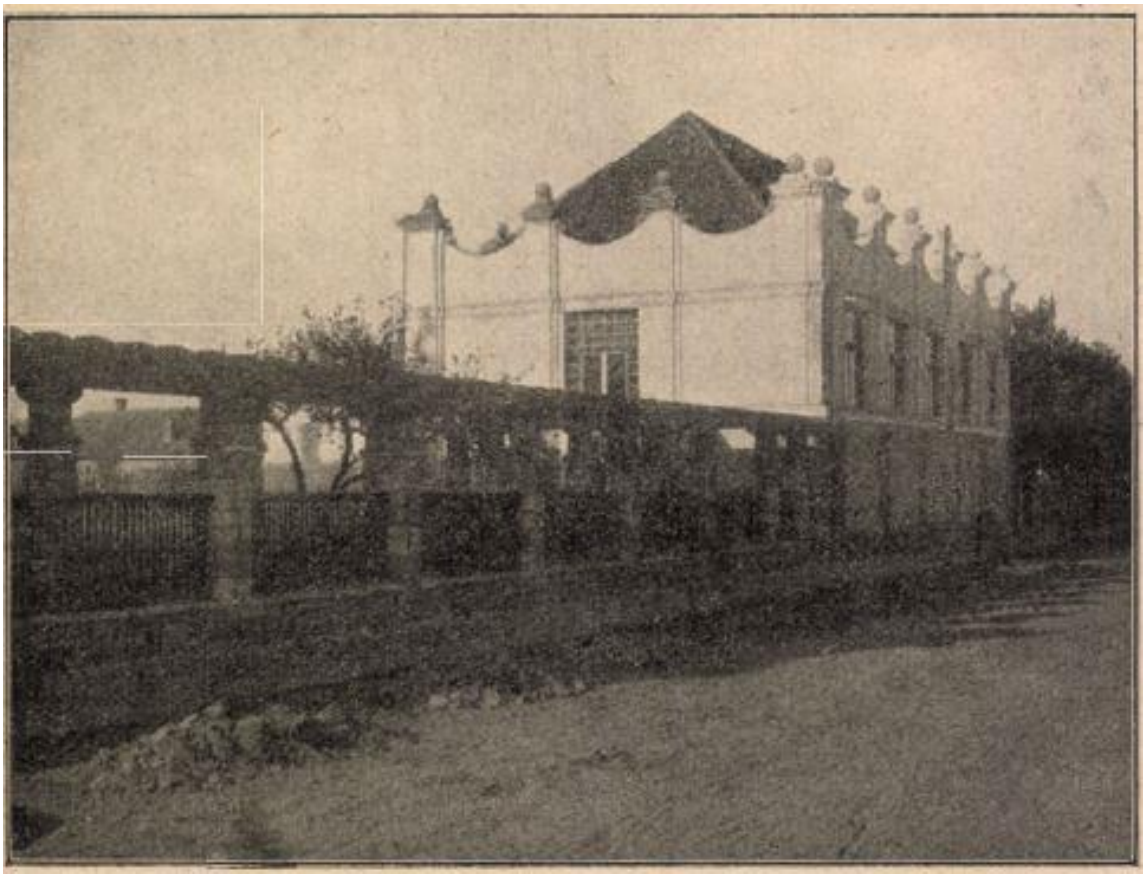

39. A Tanítóképző Intézet hátsó homlokzatnak részlete

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

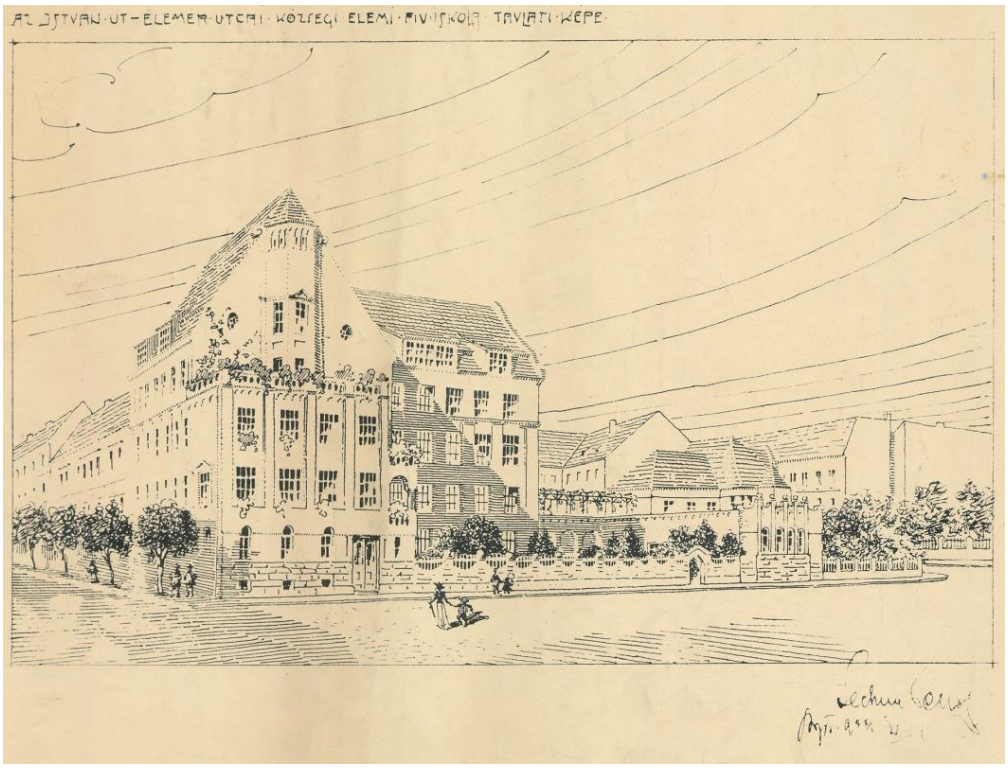

40. A Tanítóképző Intézet díszterme

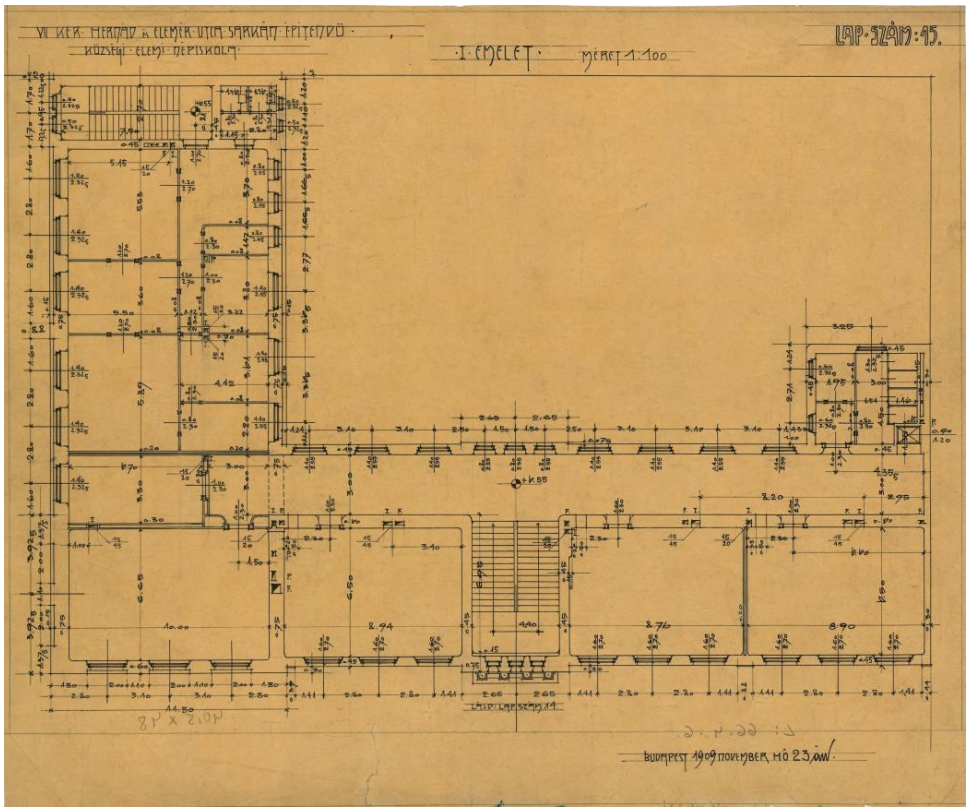

41. A Tanítóképző Intézet tornaterme

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

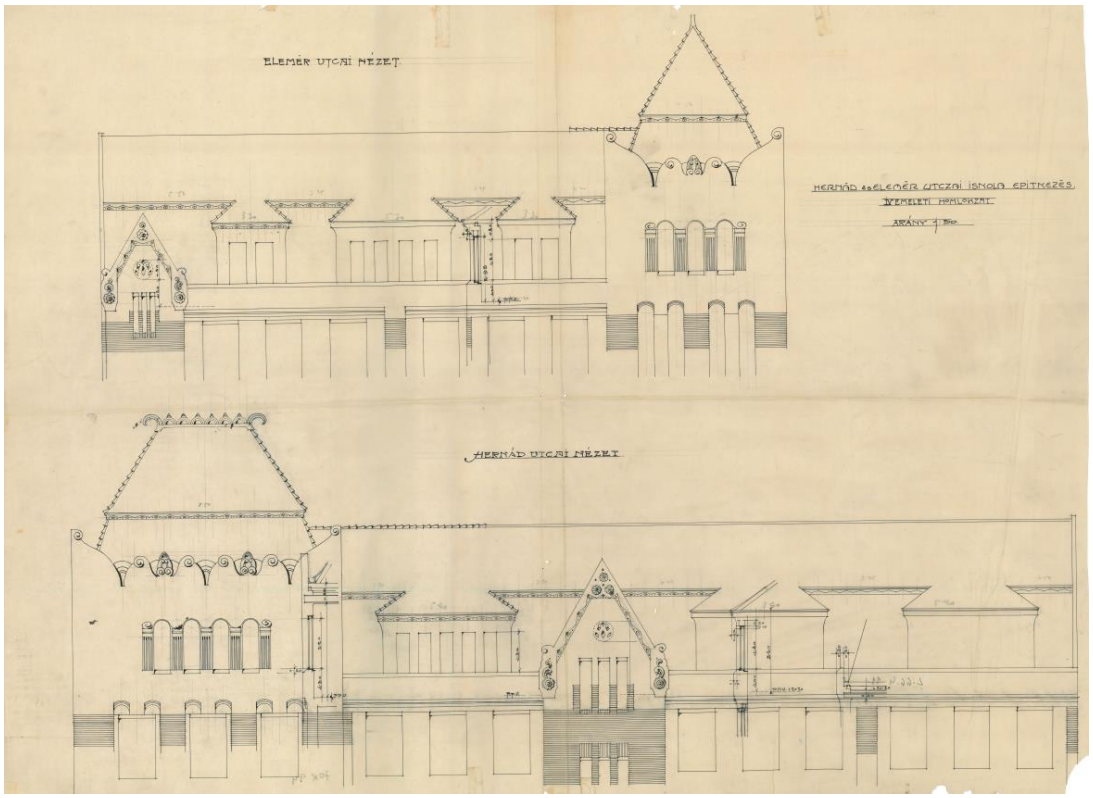

42. Budapest, Hernád utca 38-40. Községi elemi iskola terve, az első helyszínre 1909.

43. Budapest VII. kerület, Hernád utca 42-44. Községi elemi iskola megvalósult alaprajza, 1909.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

44. A Hernád utcai iskola pártázata és a tető kialakítási terve, 1909

45. A Hernád utcai iskola homlokzata

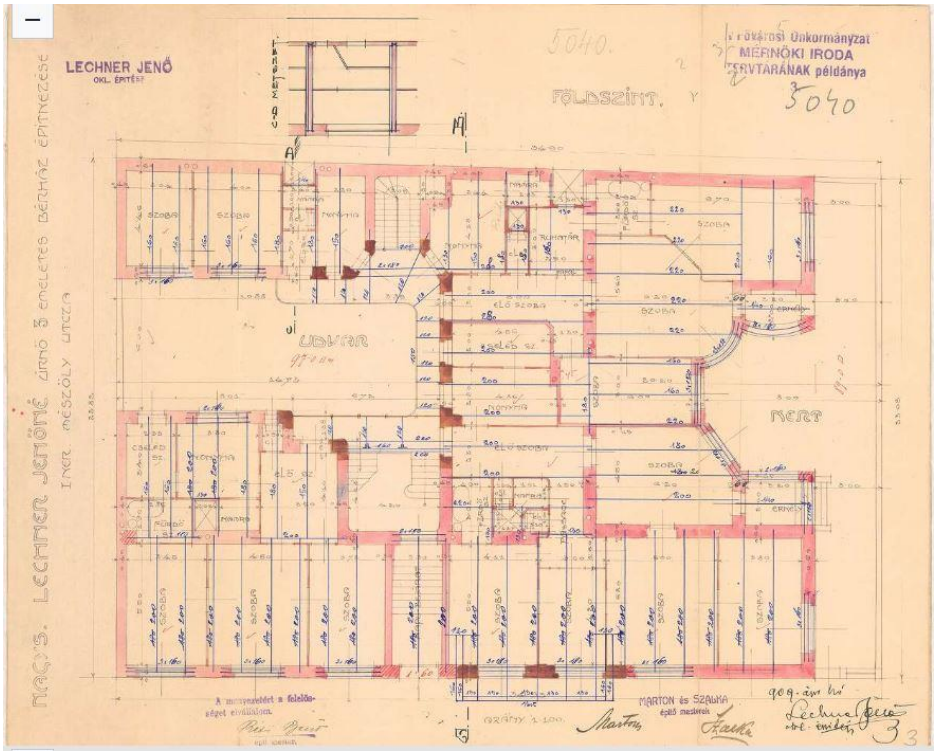

46. A Hernád utcai iskola sgraffito díszei

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

47. A Hernád utcai iskola kapuja

48. Budapest XI. kerület, Mészöly utca 4., Lechner Jenő bérházának alaprajza, 1909.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

49. A Mészöly utcai bérház 1910-ben

50. A Mészöly utcai bérház pártázata

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

51. A Mészöly utcai bérház zárt erkélye

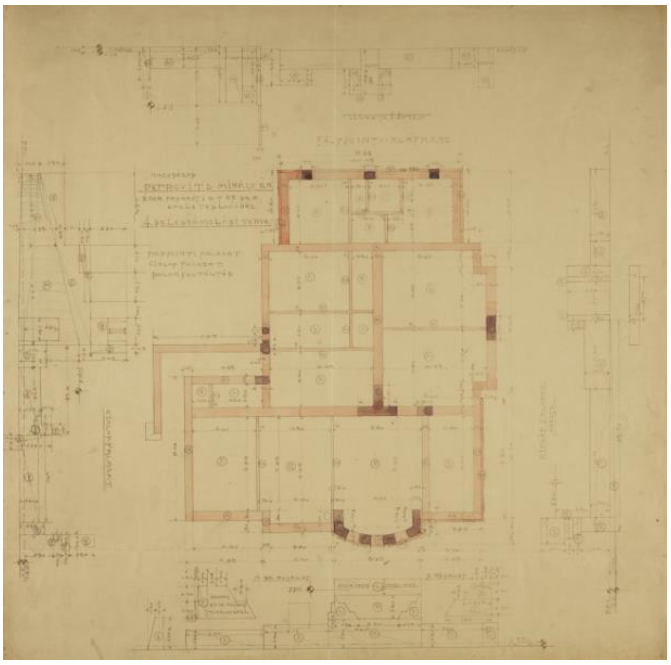

52. A Mészöly utcai bérház előterének mennyezete

53. A Mészöly utcai bérház lépcsőháza

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

54. Budapest II. kerület, Pasaréti út 59., Petrovits Mihály villájának alaprajza.

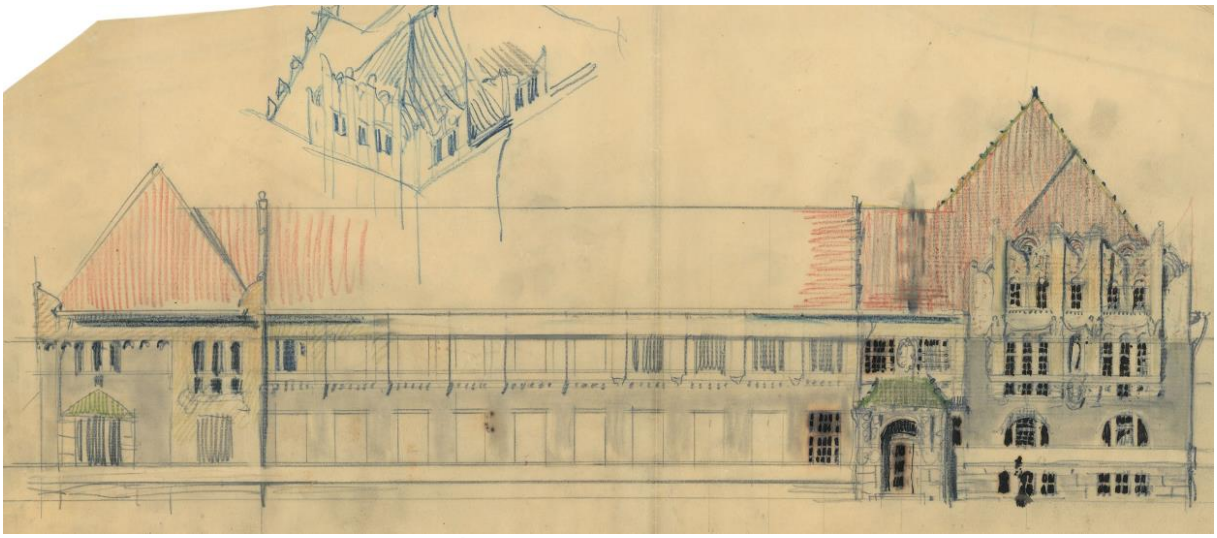

55. Petrovits Mihály villájának főhomlokzata

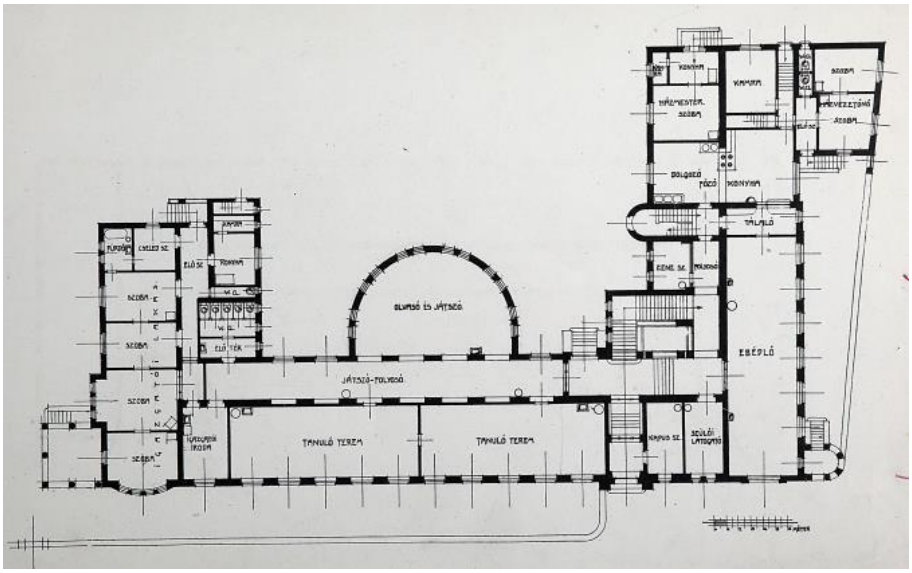

56. Petrovits Mihály villájának hátsó homlokzata

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

57. Munkács, Magyar Királyi Állami Főgimnázium Internátusának korai terve, 1910.

58. A munkácsi internátus alaprajza, 1911.

59. A munkácsi internátus 1911-ben

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

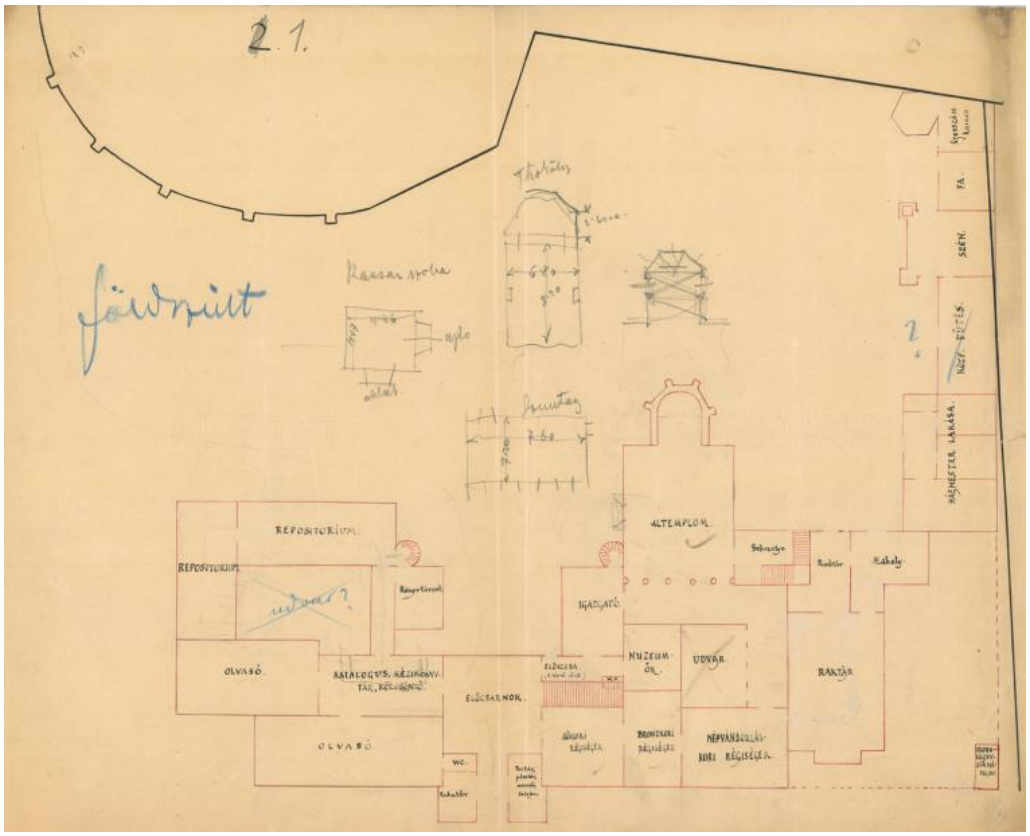

60. Aranyosmarót, állami polgári leányiskola, 1912.

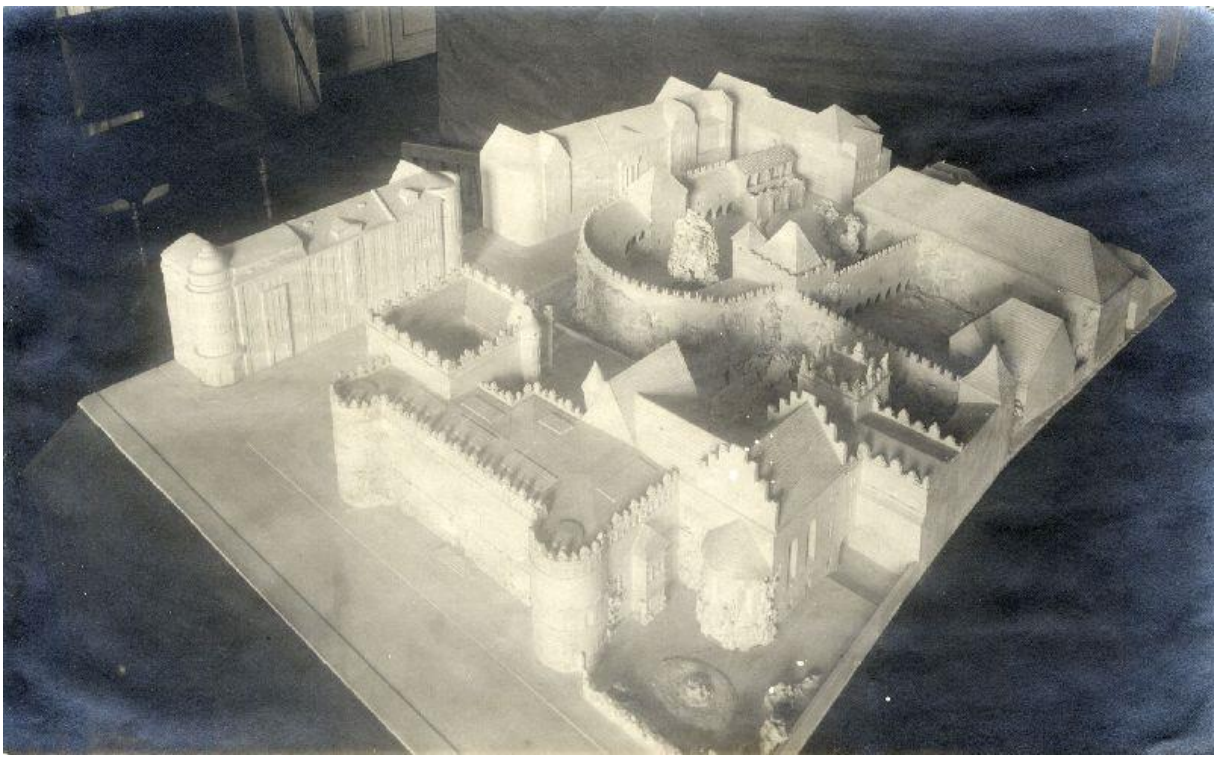

61. Az aranyosmaróti iskola főhomlokzata, 1912.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

62. Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár alaprajza, belső udvaros változat, 1912.

63. A Rákóczi Múzeum makettje, 1913.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

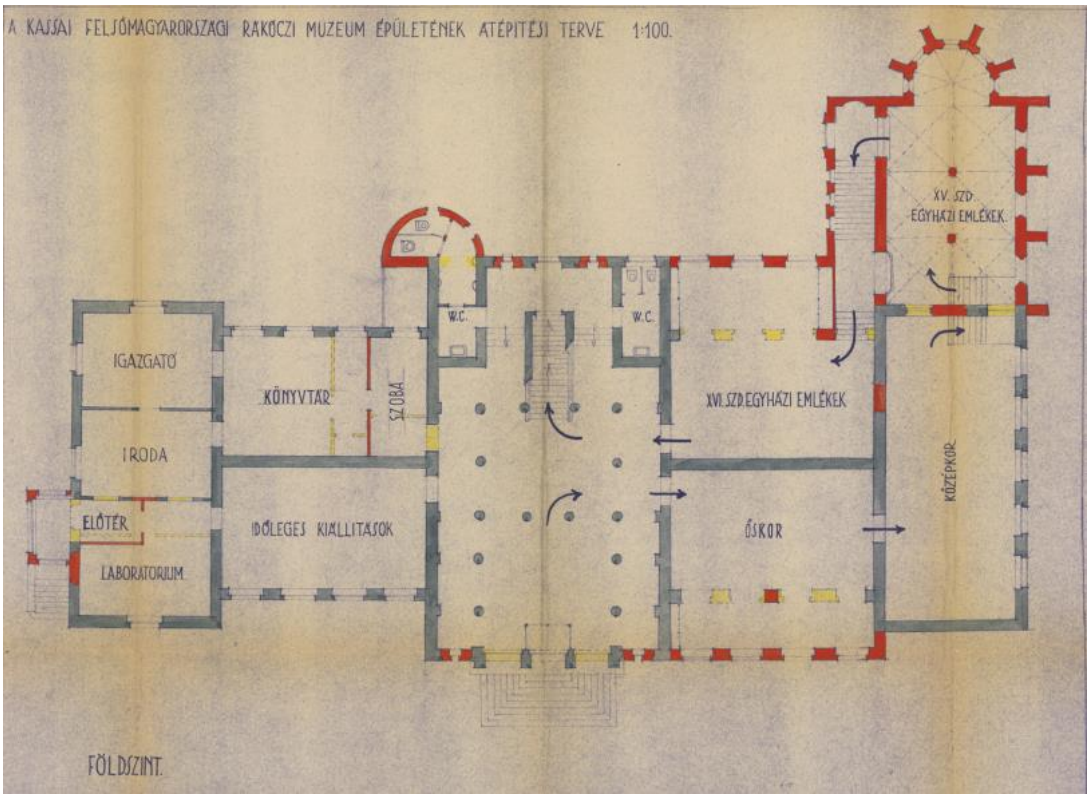

64. A Rákóczi Múzeum homlokzati terve, 1912.

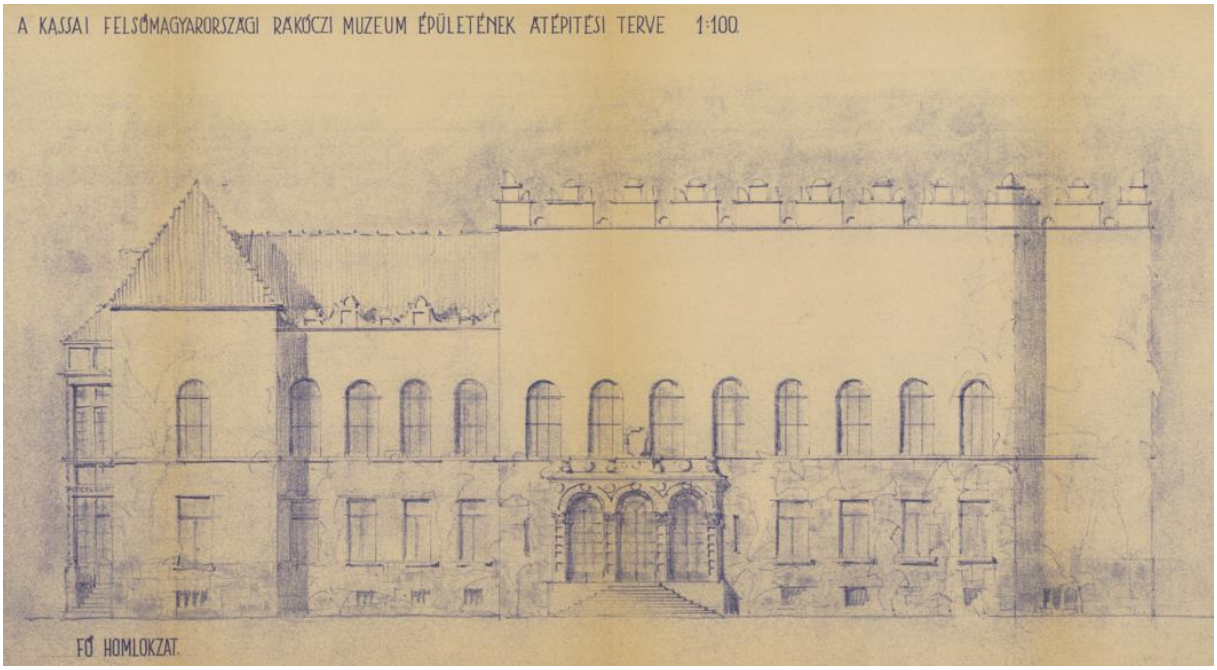

65. A Rákóczi Múzeum igazgatói lakásának terve, 1912.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

66. A Rákóczi Múzeum bővítési és átalakítási terve, alaprajz, 1939.

67. A Rákóczi Múzeum bővítési és átalakítási terve, főhomlokzat, 1939.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

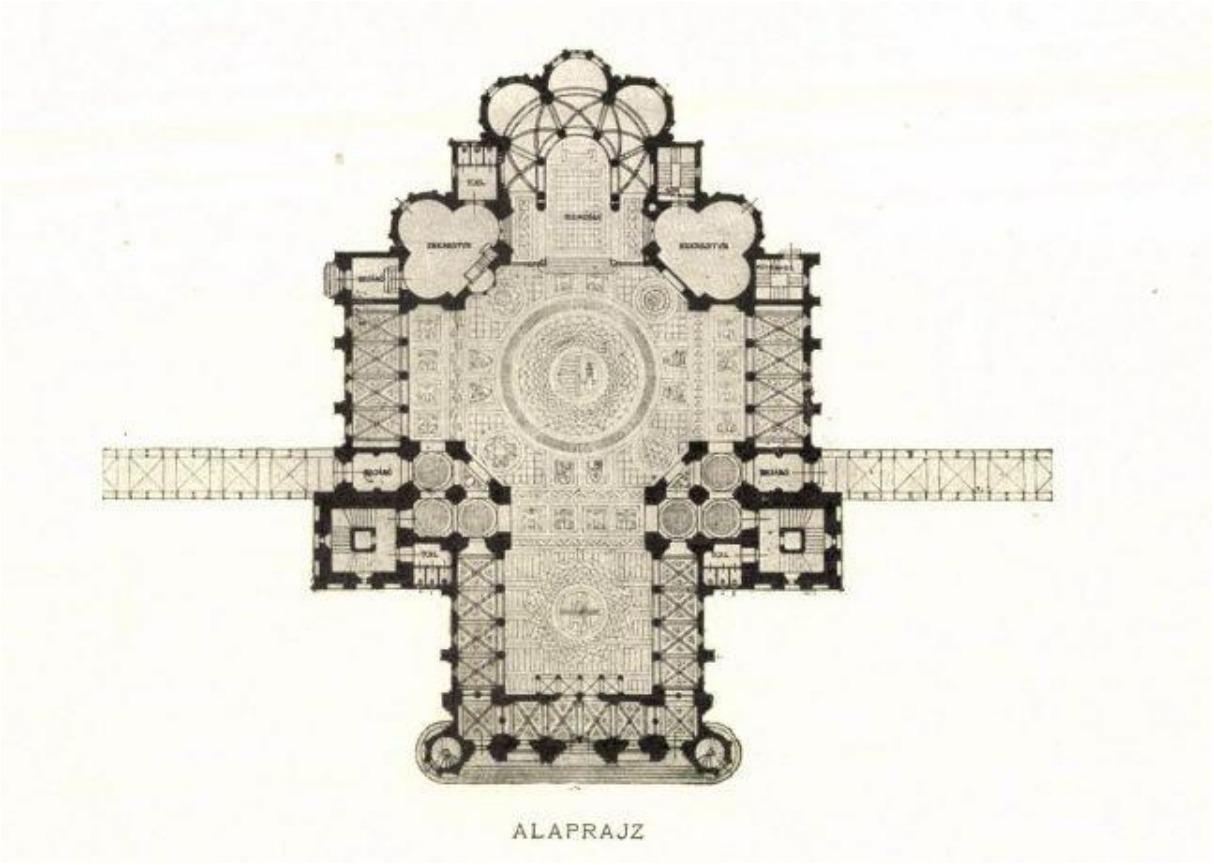

68. Budapest, Erzsébet királyné emlékművének pályaterve, a királyné szobra, 1913.

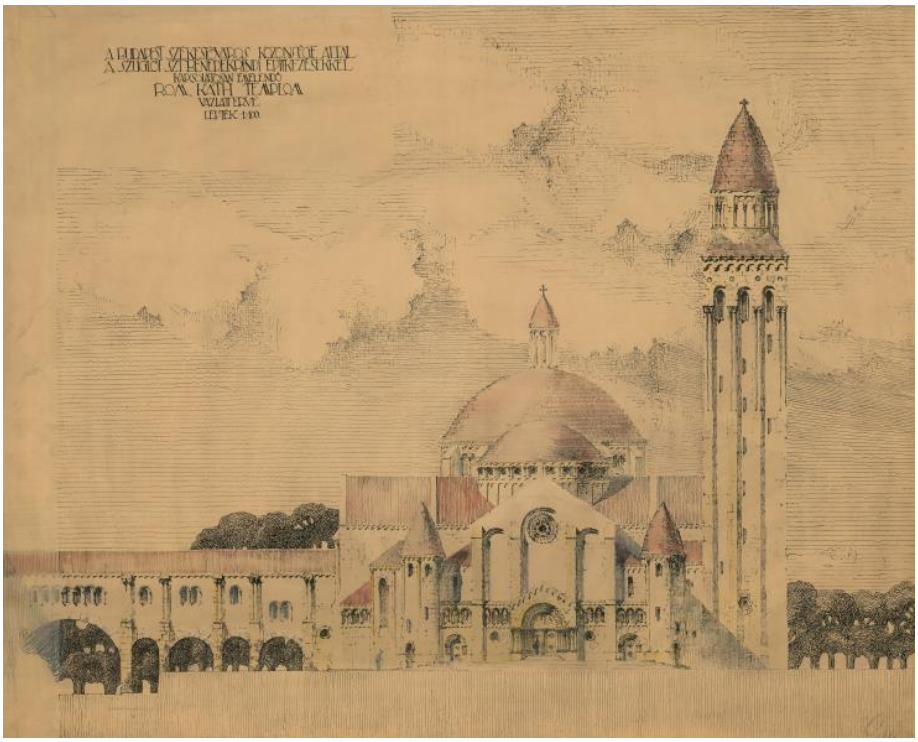

69. Erzsébet királyné emlékművének pályaterve, városligeti helyszín, 1916.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

70. Lechner Ödön: Ferenc József-emléktemplom pályatervének alaprajza, 1913.

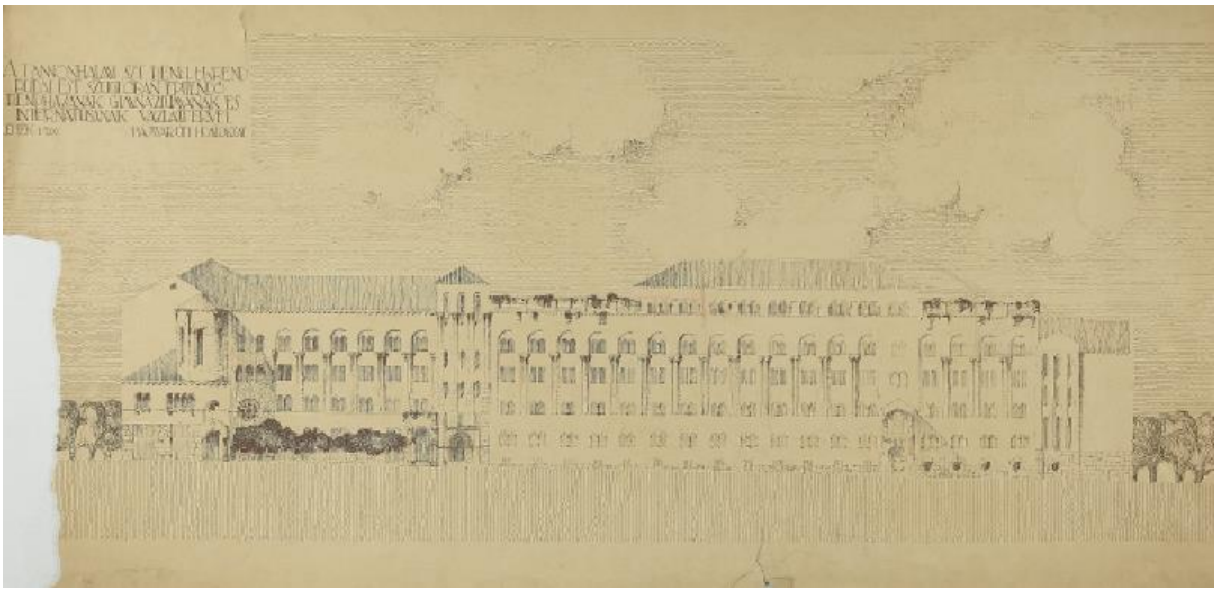

71. Budapest XIV. kerület, Szent Benedek-rendi templom főhomlokzata, 1915.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

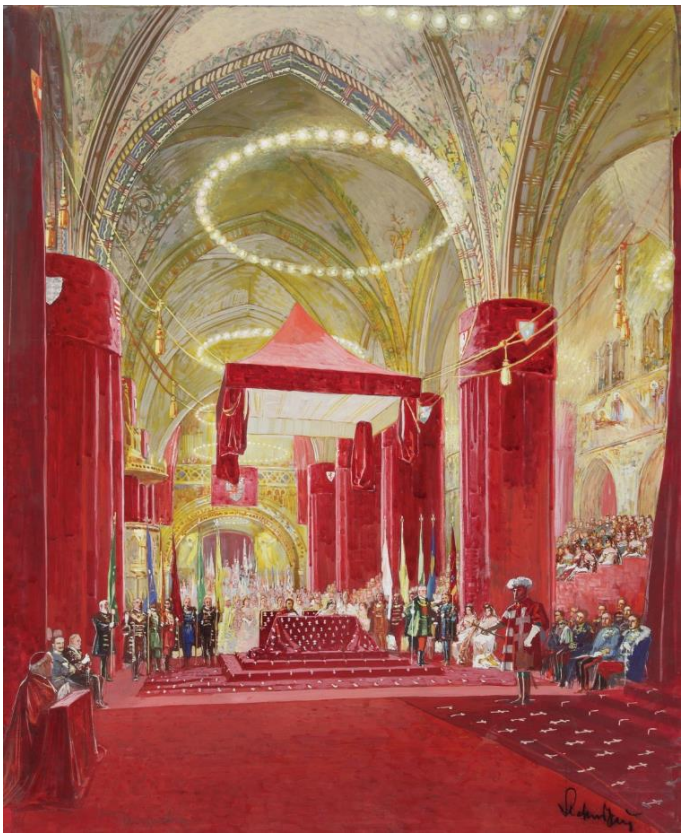

72. Szent Benedek-rendi rendház, gimnázium és internátus gipszmodellje, 1915.

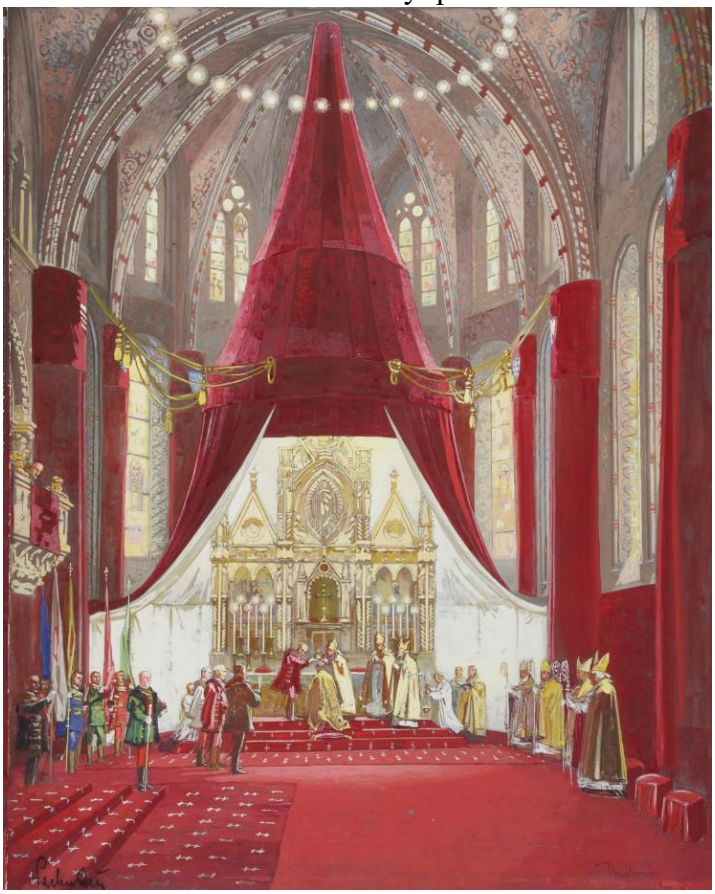

73. Szent Benedek-rendi rendház, gimnázium és internátus oldalhomlokzati terve, 1915.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

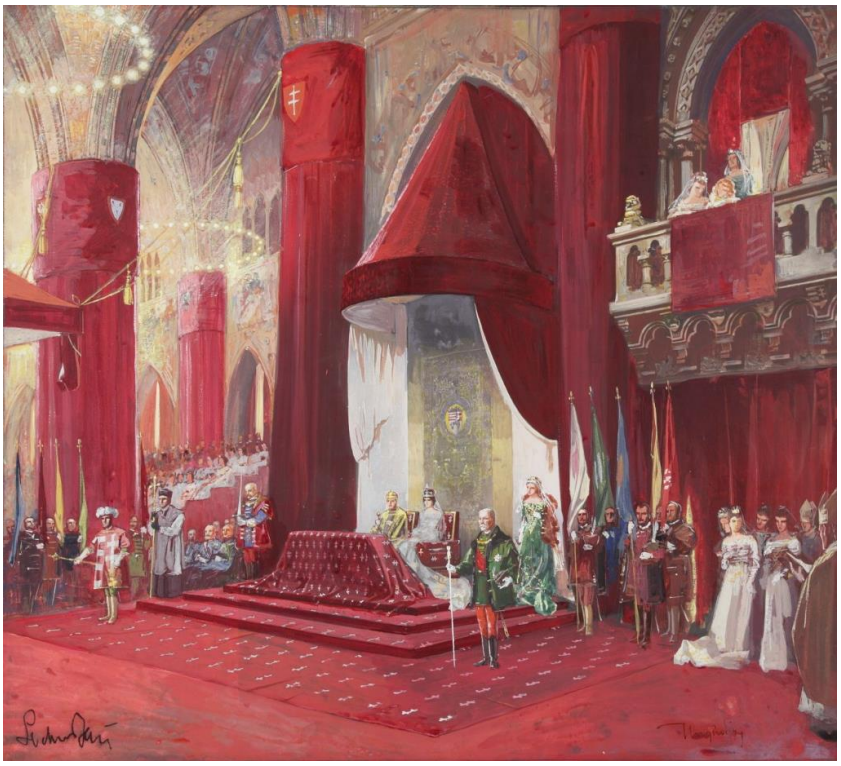

74. Nagyboldogasszony-templom koronázási díszlete, 1916: baldachin a kereszthajóban a koronázásra váró királyi pár számára.

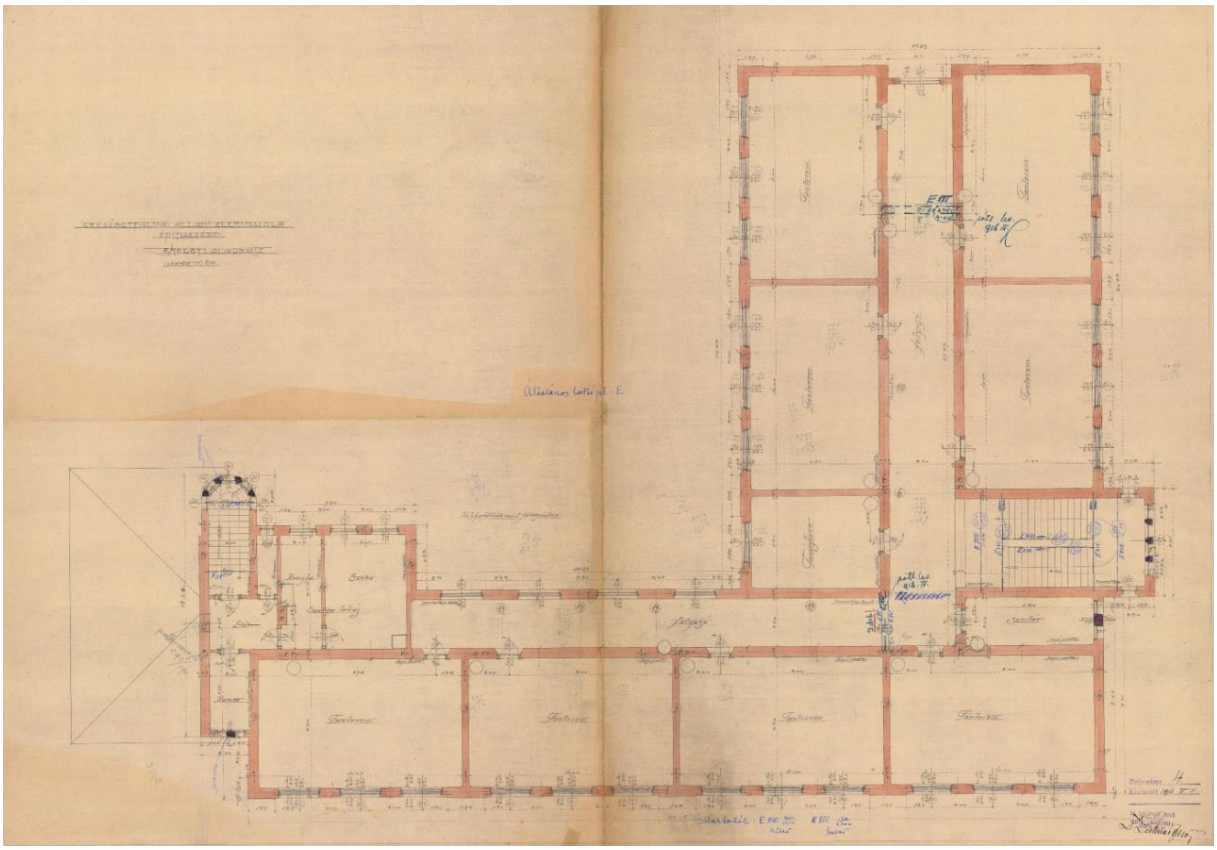

75. Nagyboldogasszony-templom koronázási díszlete, 1916: baldachin a főoltár fölött.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

76. Nagyboldogasszony-templom koronázási díszlete, 1916: baldachin a szentély északi falánál.

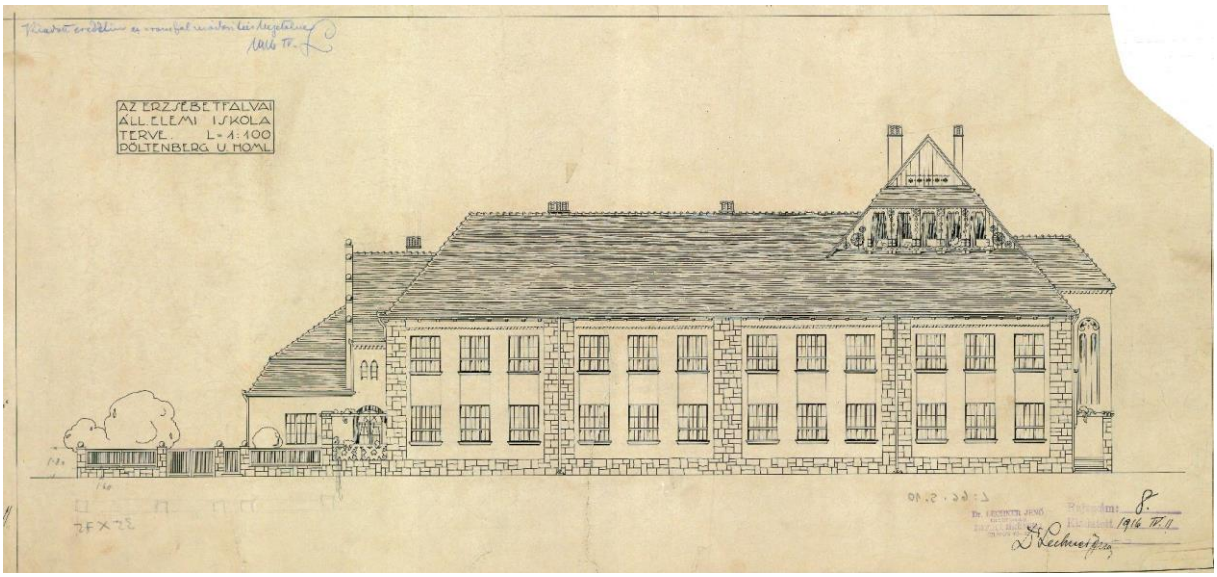

77. Budapest XX. kerület, Lázár utca 20., Pesterzsébeti állami elemi népiskola földszinti alaprajza, 1916.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

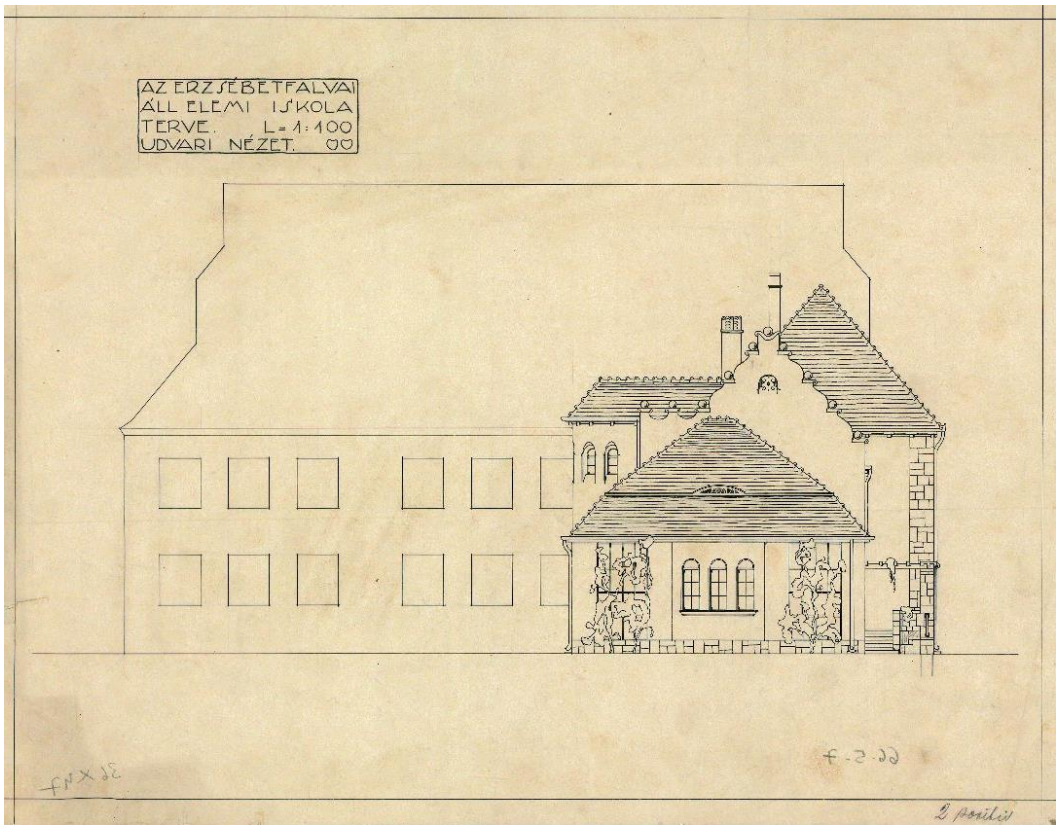

78. A pesterzsébeti állami elemi népiskola homlokzata.

79. A pesterzsébeti állami elemi népiskola alternatív terve, deszkaoromzatos tetővel.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

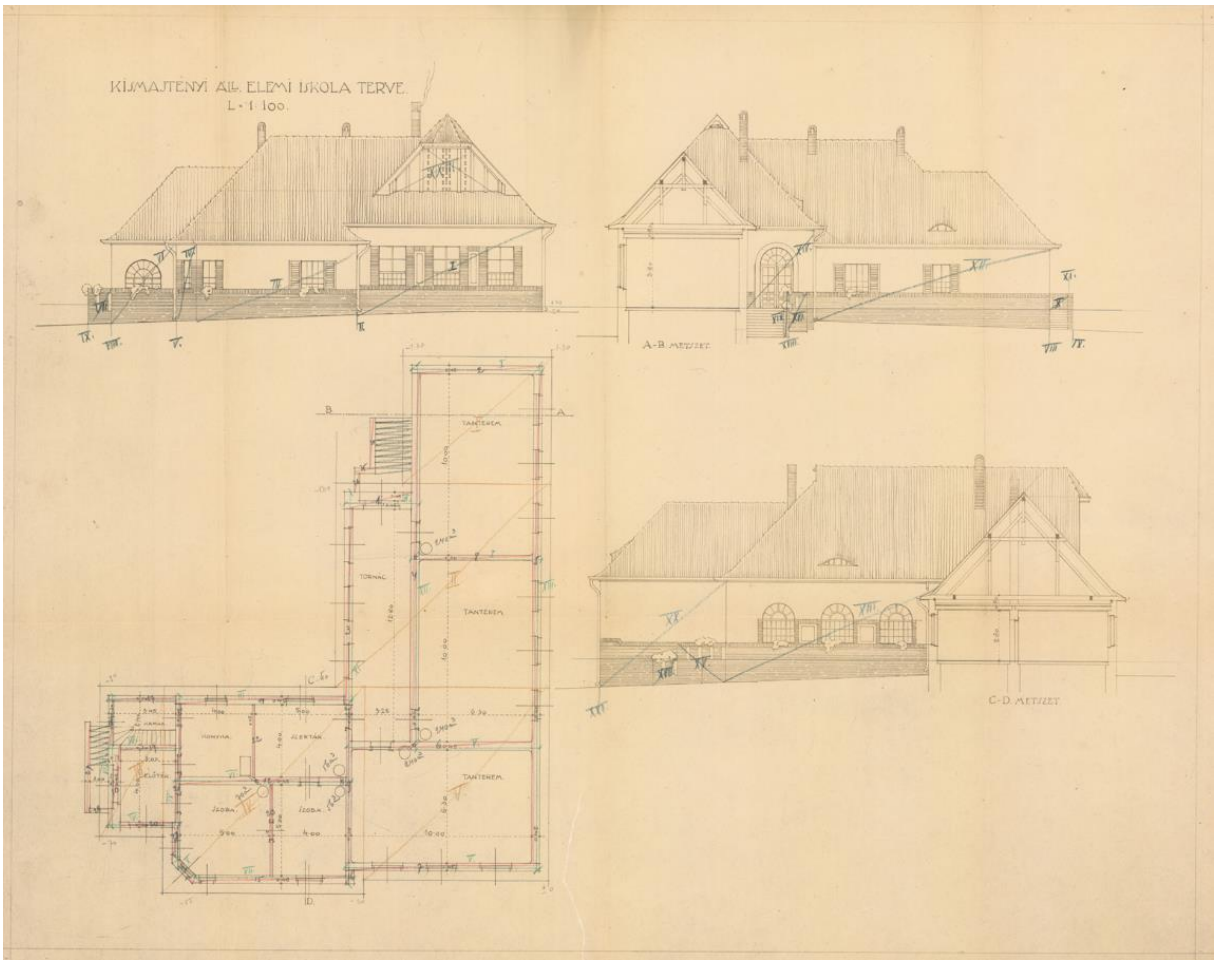

80. A Pesterzsébeti állami elemi népiskola alternatív terve, gömbben végződő pártákkal

81. A pesterzsébeti állami elemi népiskola neoklasszicista ajtaja.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

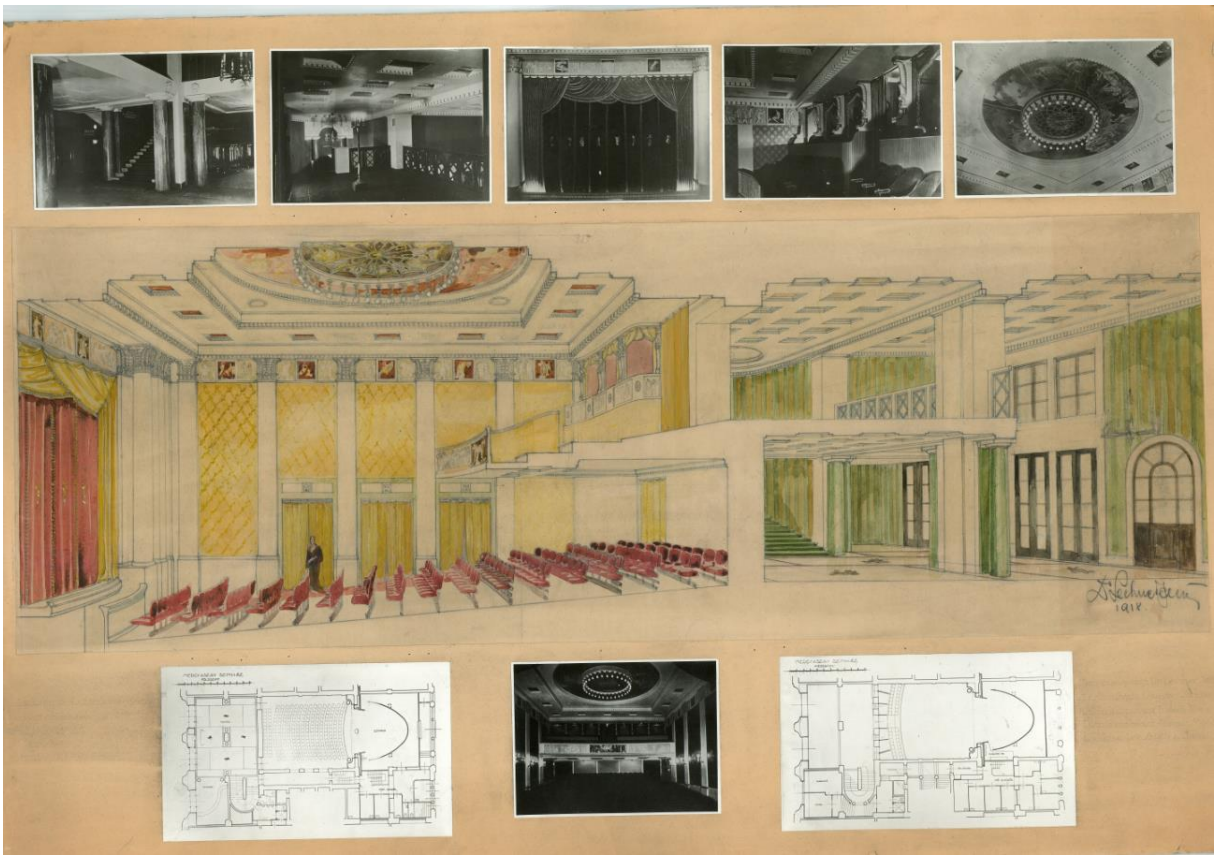

82. Kismajtény, állami elemi népiskola terve, 1916.

83. Az Osztálysorsjáték Palota a Belvárosi Plébániatemplom mögött, 1903.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

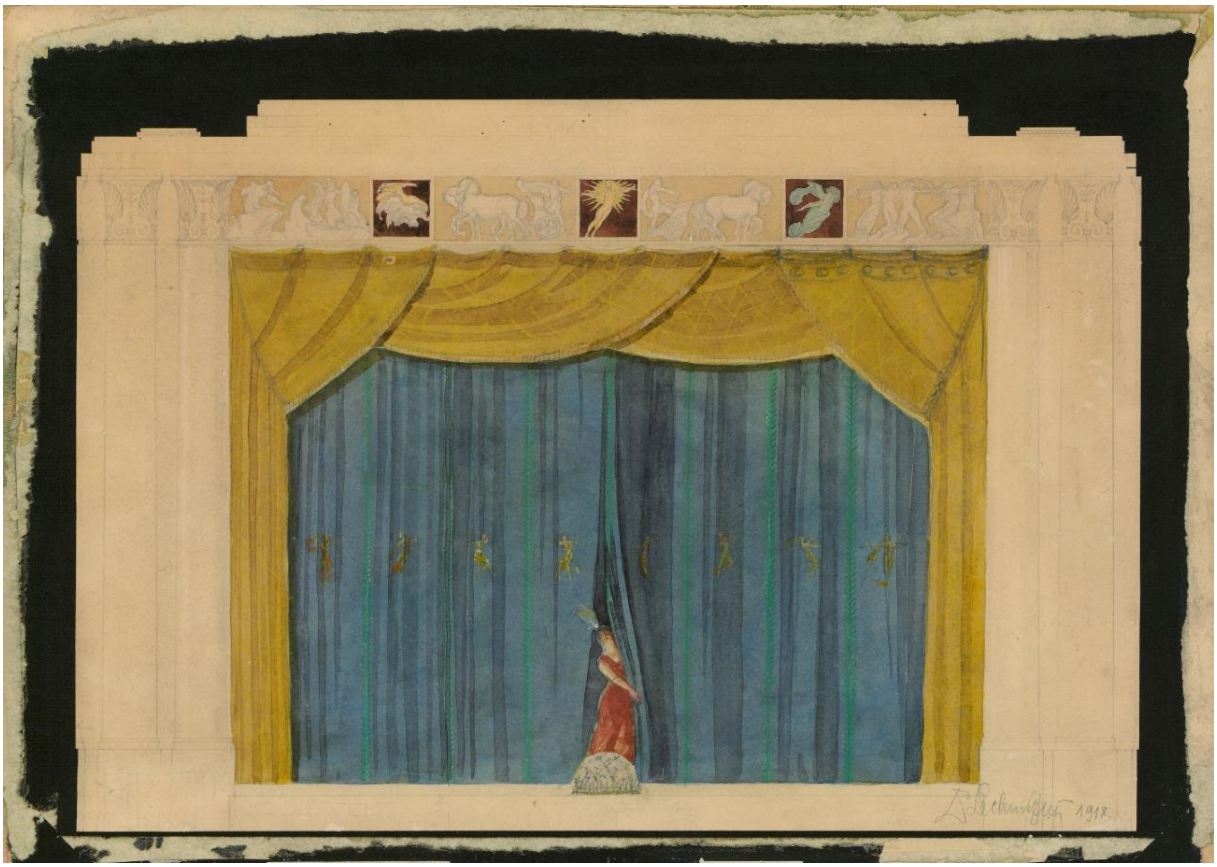

84. A Medgyaszay Színház tervei és fotói, 1918.

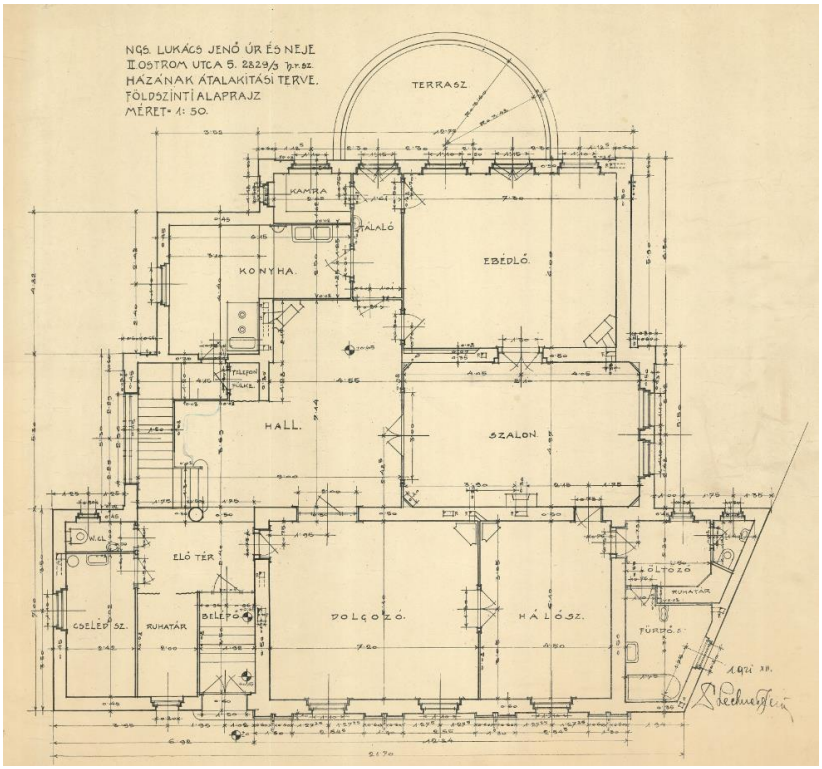

85. A Medgyaszay Színház karzata és páholyai, rajta az egyiptizáló maszkokkal, 1918.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

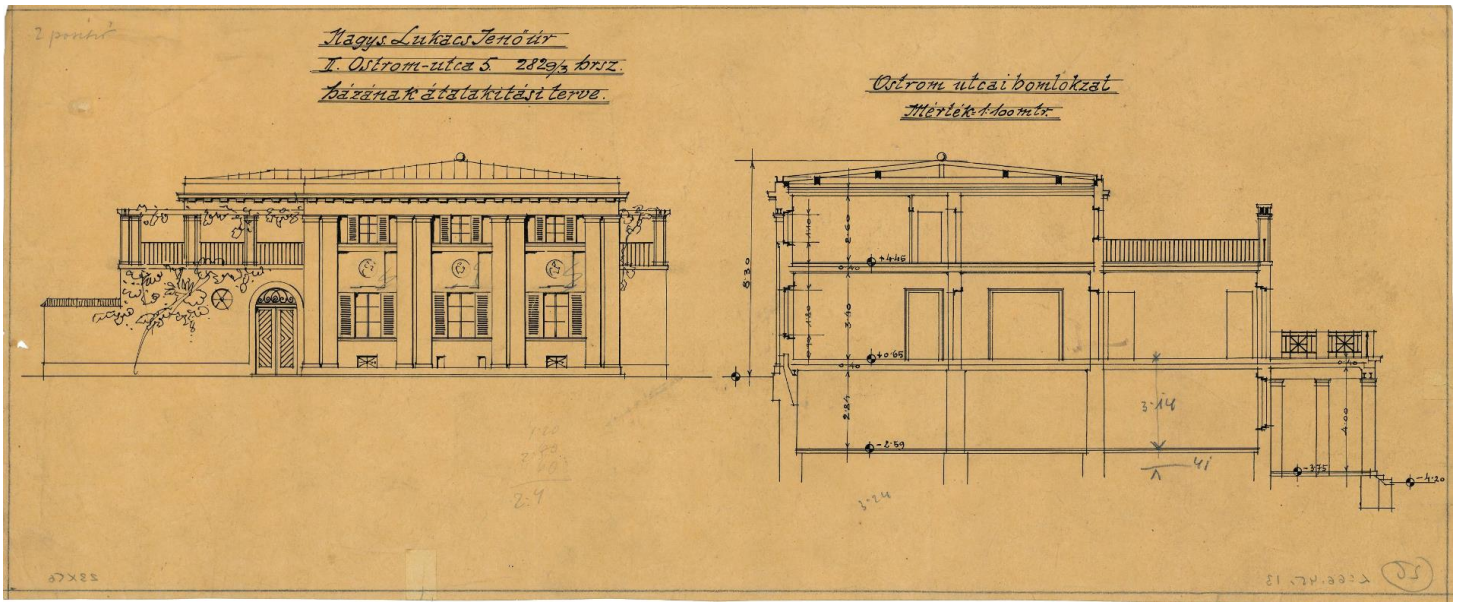

86. A Medgyaszay Színház színpadjának terve, 1918.

87. Budapest I. kerület, Ostrom utca 5., Lukács Jenő villájának alaprajza, 1921.

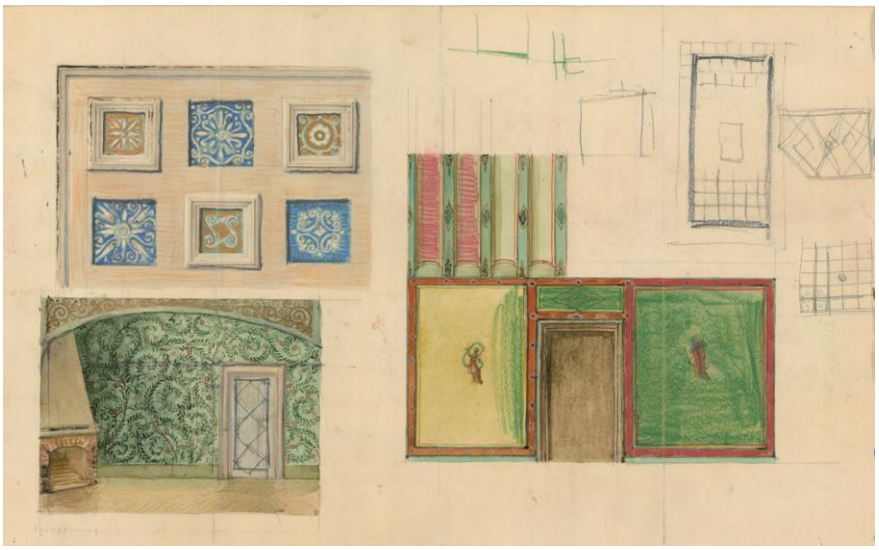
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

88. Lukács Jenő villájának főhomlokzati terve, 1921.

89. Lukács Jenő villájának kapuja.

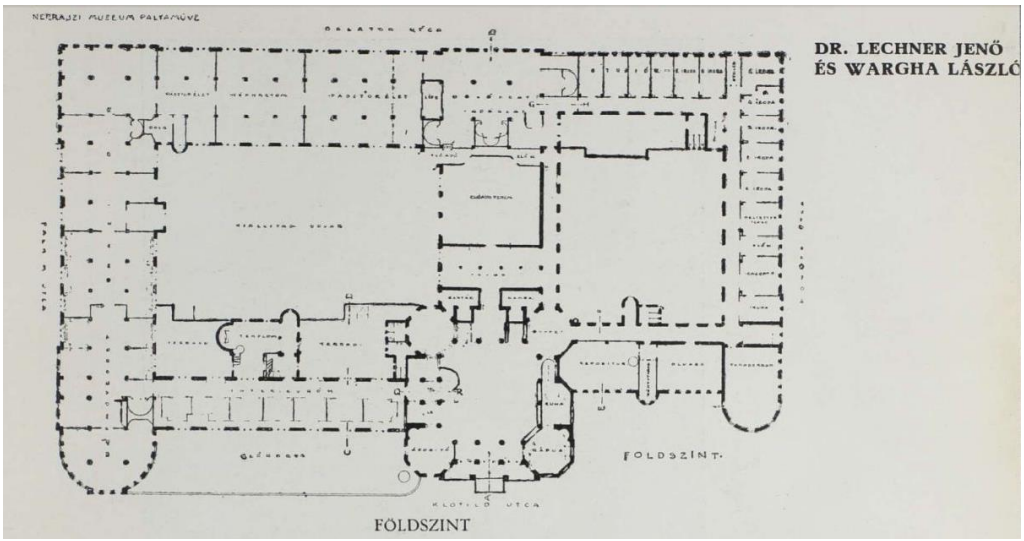
90. Lukács Jenő villájának belső festése, 1922.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

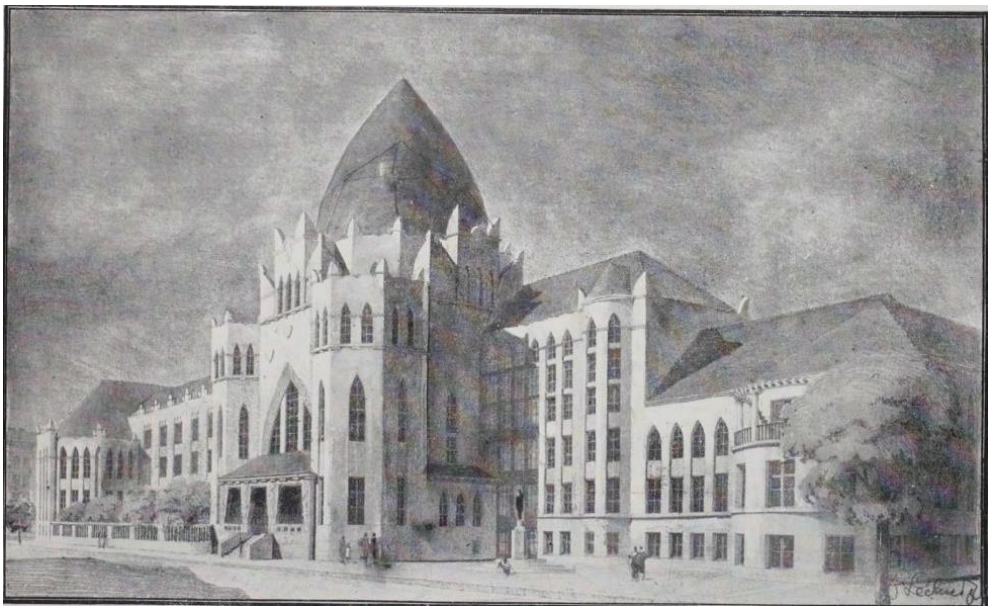

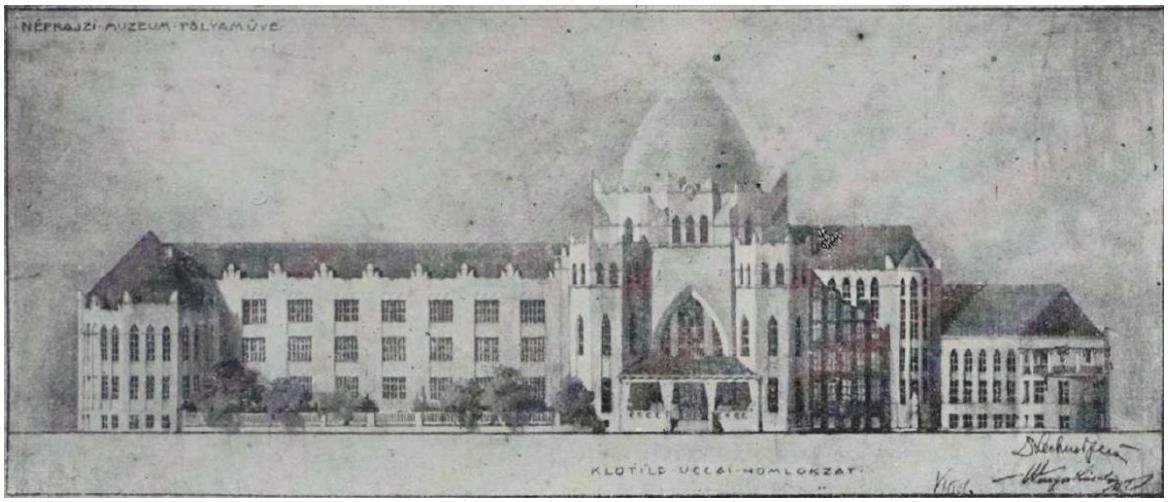
91. Chicago Tribune felhőkarcolójának főhomlokzati terve, 1922.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

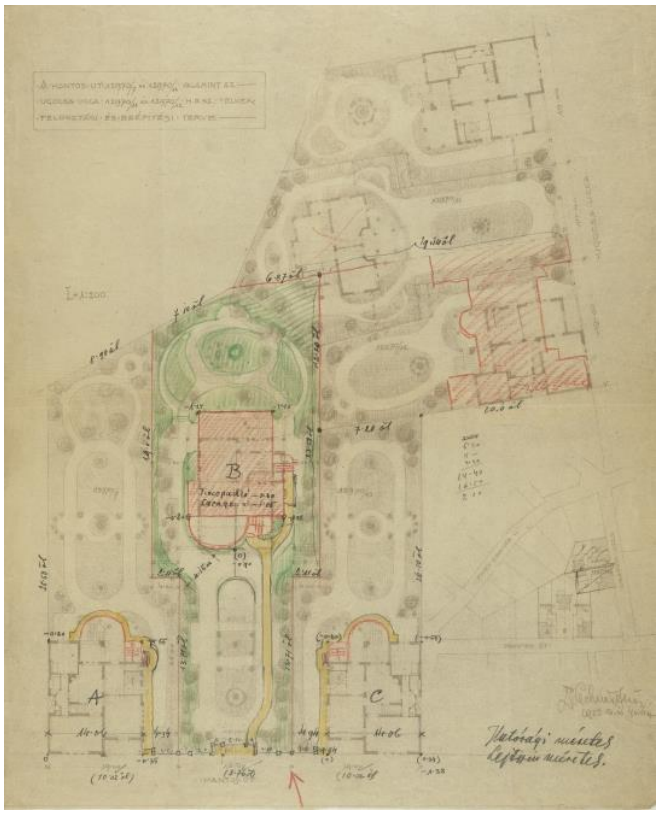
92. Néprajzi Múzeum pályaterve, földszinti alaprajz, 1923.

93. Néprajzi Múzeum pályaterve, távlati rajz, 1923.

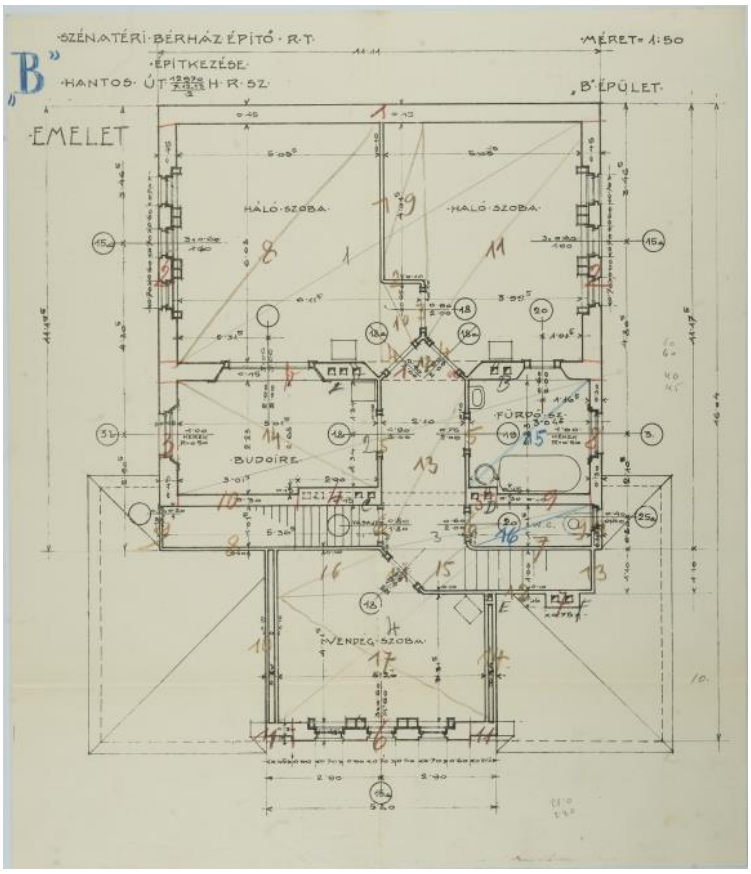

94. Néprajzi Múzeum főhomlokzatának terve, 1923.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

95. Tartsay Vilmos (egykor Hantos) utca 12970/7 és 12970/13, valamint a Kléh István (egykor Ugocsa) utca 12970/11 és 12970/12 helyrajzi számú telkeinek beépítési terve, 1923.

96. Rózsahegyi Kálmán házának alaprajza, 1923.

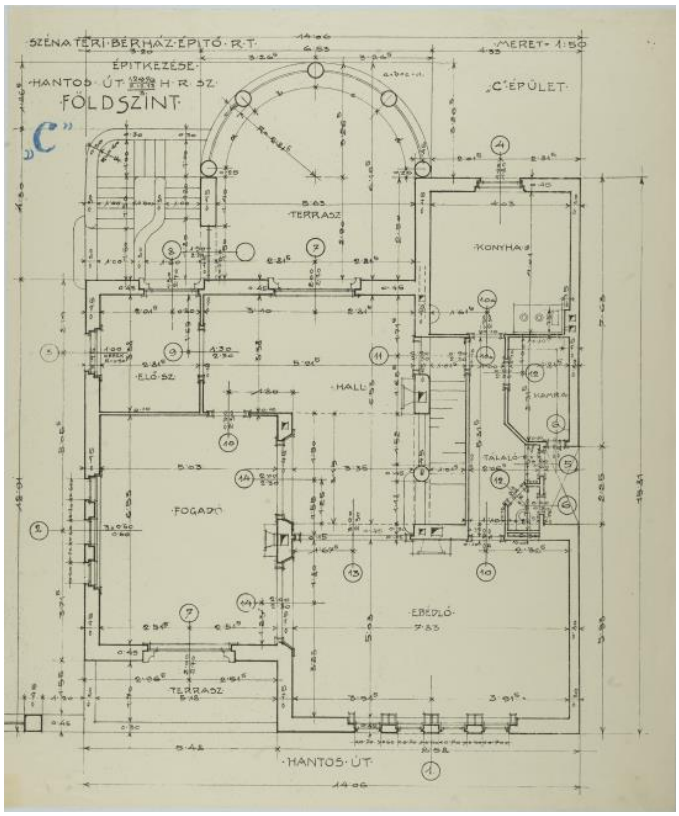

97. Rózsahegyi Kálmán házának eredeti főhomlokzata.

98. Rózsahegyi Kálmán házának átalakított főhomlokzata

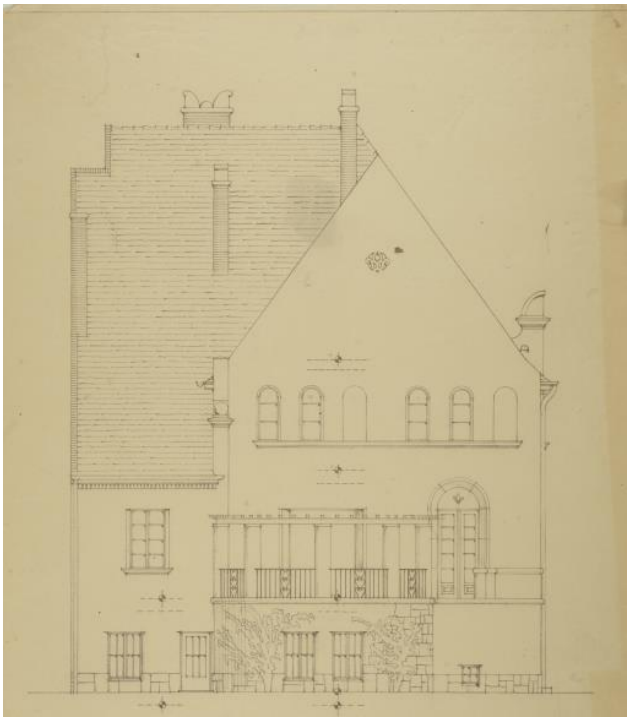
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

99. A Szénatéri bérházépítő Rt. villájának alaprajza, 1923.

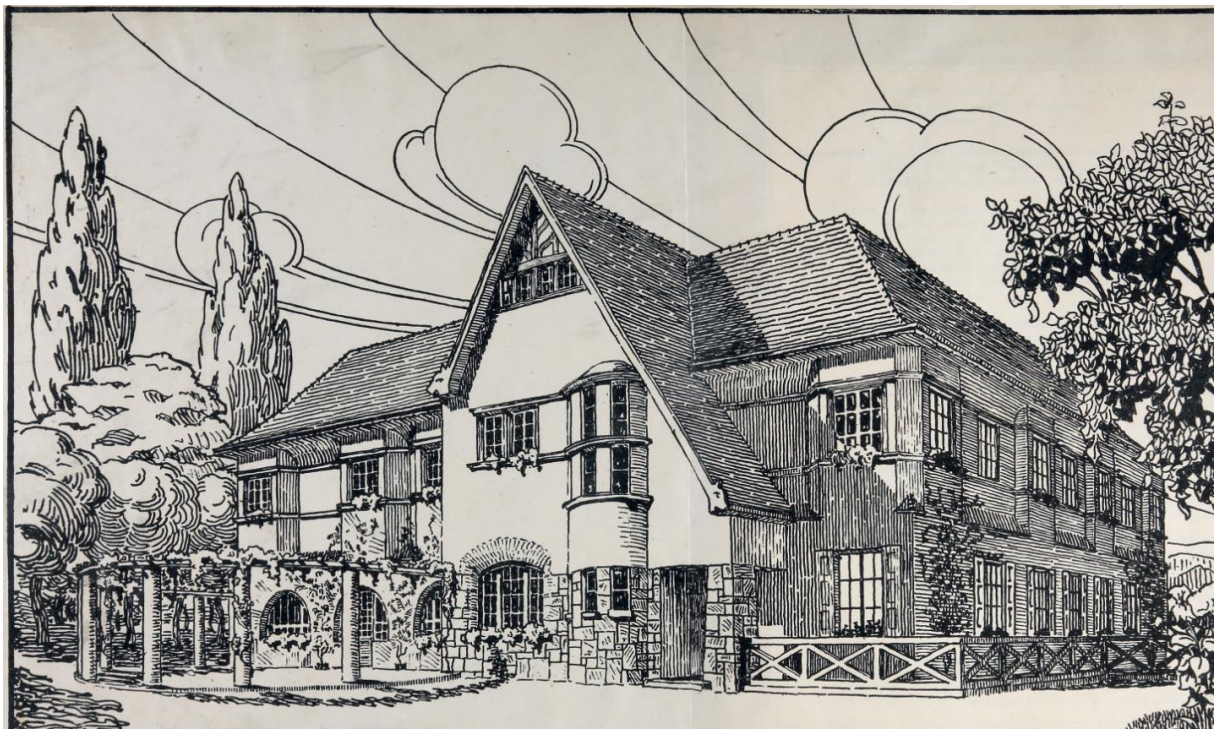

100. A Szénatéri bérházépítő Rt. villájának homlokzata.

101. A Szénatéri bérházépítő Rt. villájának udvari homlokzati terve, 1923.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

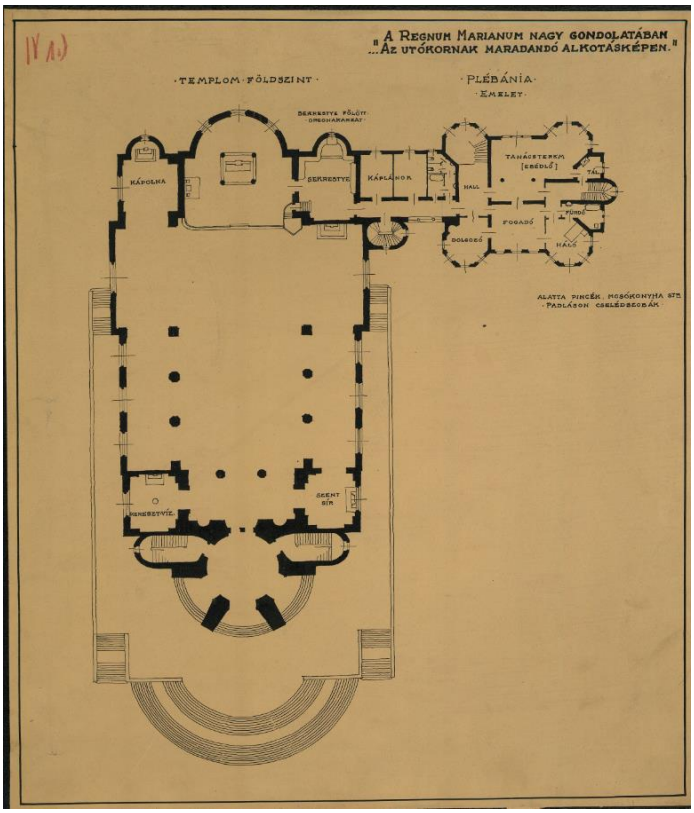

102. Miskolctapolca, Anna Szálló távlati rajza, 1923.

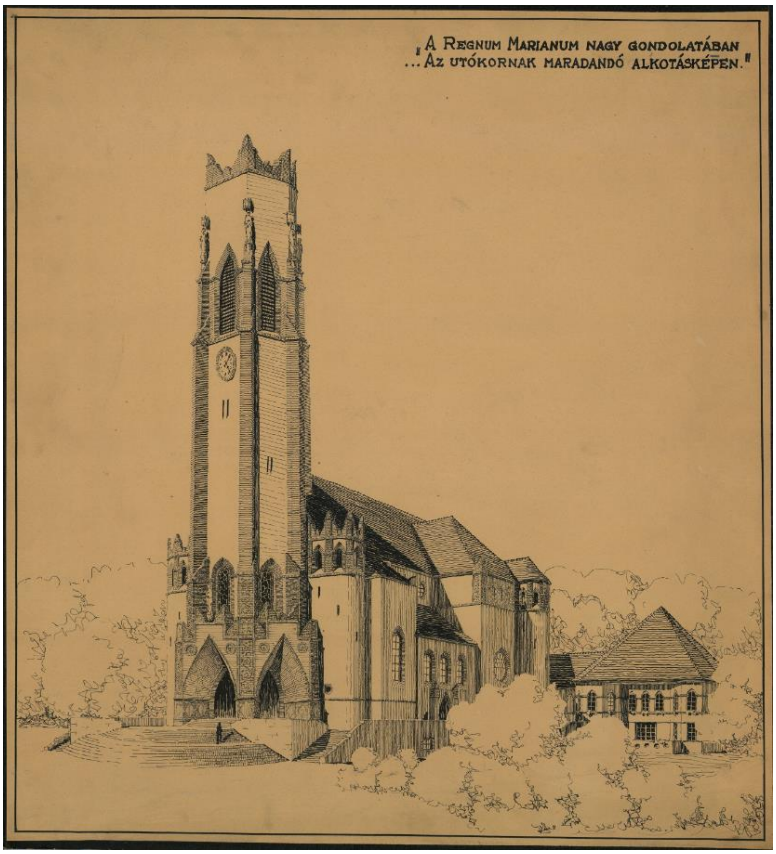

103. Felsőszölnök, Templom út 10. állami elemi népiskola, 1927.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

104. Budapest, Regnum Marianum-templom pályaterve, földszinti alaprajz, 1924.

105. A Regnum Marianum-templom pályaterve, távlati kép, 1924.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

106. A Regnum Marianum-templom vázlatrajza, toronysisakos változat, 1924.

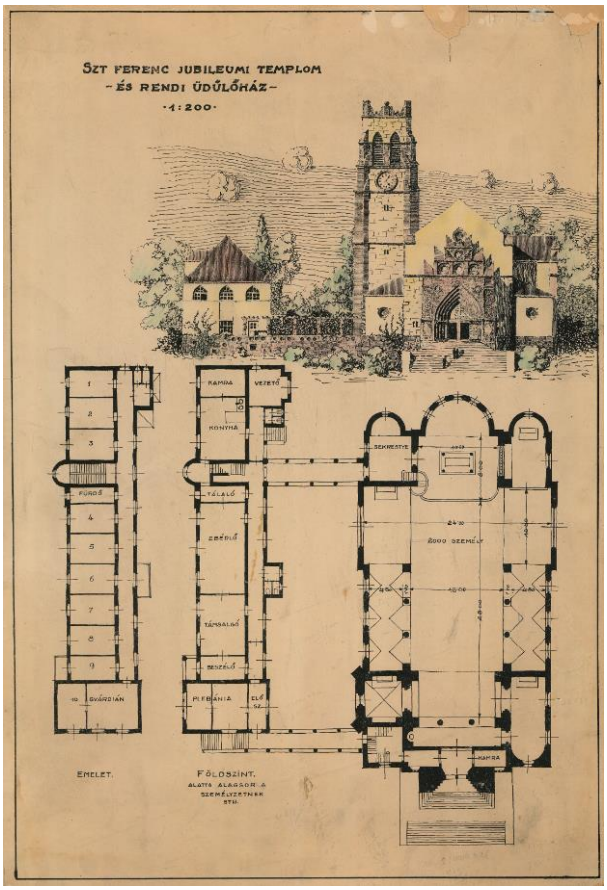

107. A Regnum Marianum-templom pályaterve, a belső tér kialakítása, 1924.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

108. Budapest, Szent Ferenc jubileumi templom és rendház távlati rajza, 1924.

109. A Szent Ferenc-templom főhomlokzata és alaprajza

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

110. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi templom örökmécsese.

111. Az Egyetemi templom hatkarú csillárja

112. Az Egyetemi templom kriptájának katafalkja

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

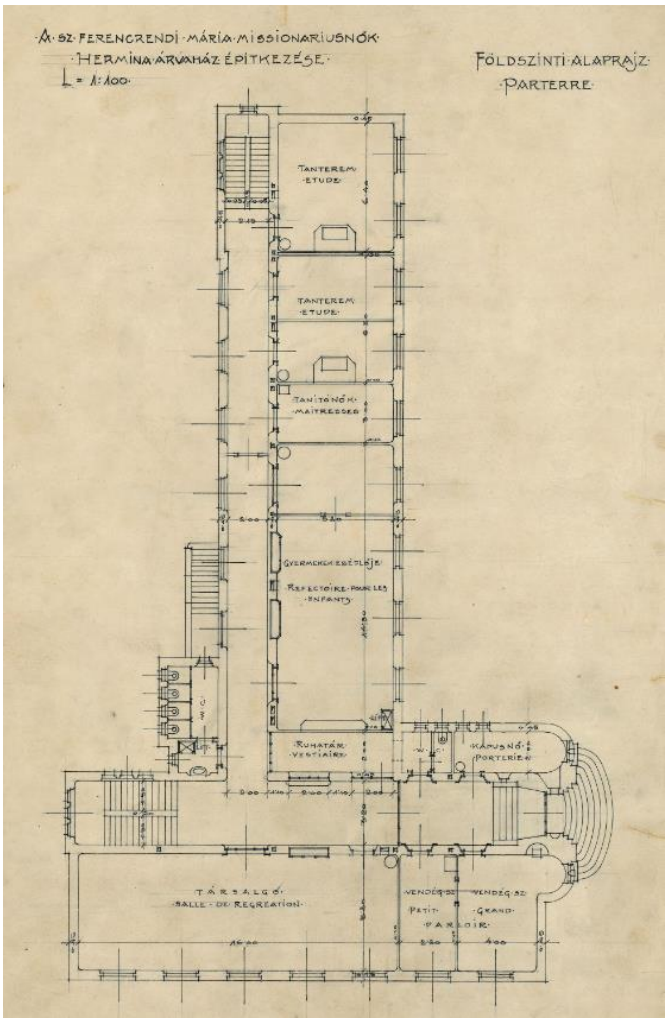

113. Az Egyetemi templom kriptájának mennyezeti festése

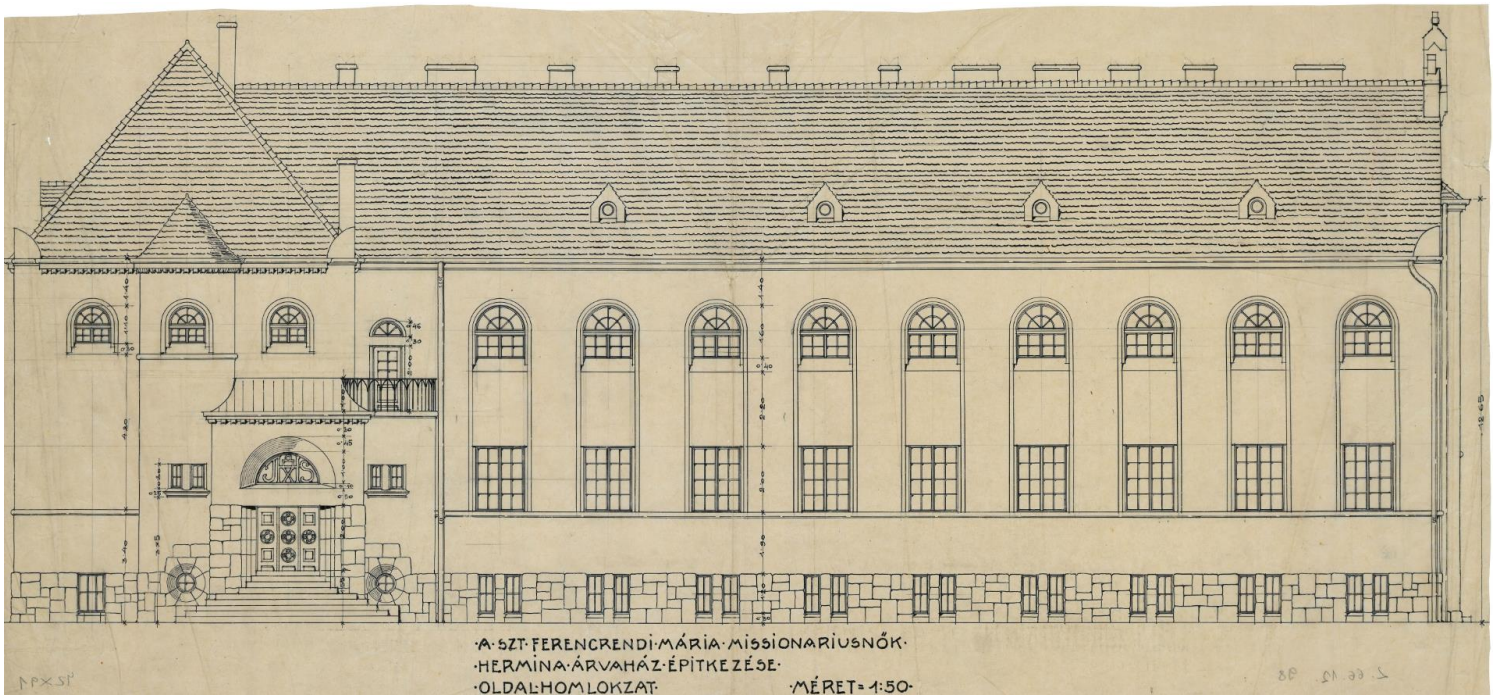

114. Budapest XIV. kerület, Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionáriusnők épületegyüttesének korai tervváltozata, ahol a templom párhuzamos az úttal, 1924.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

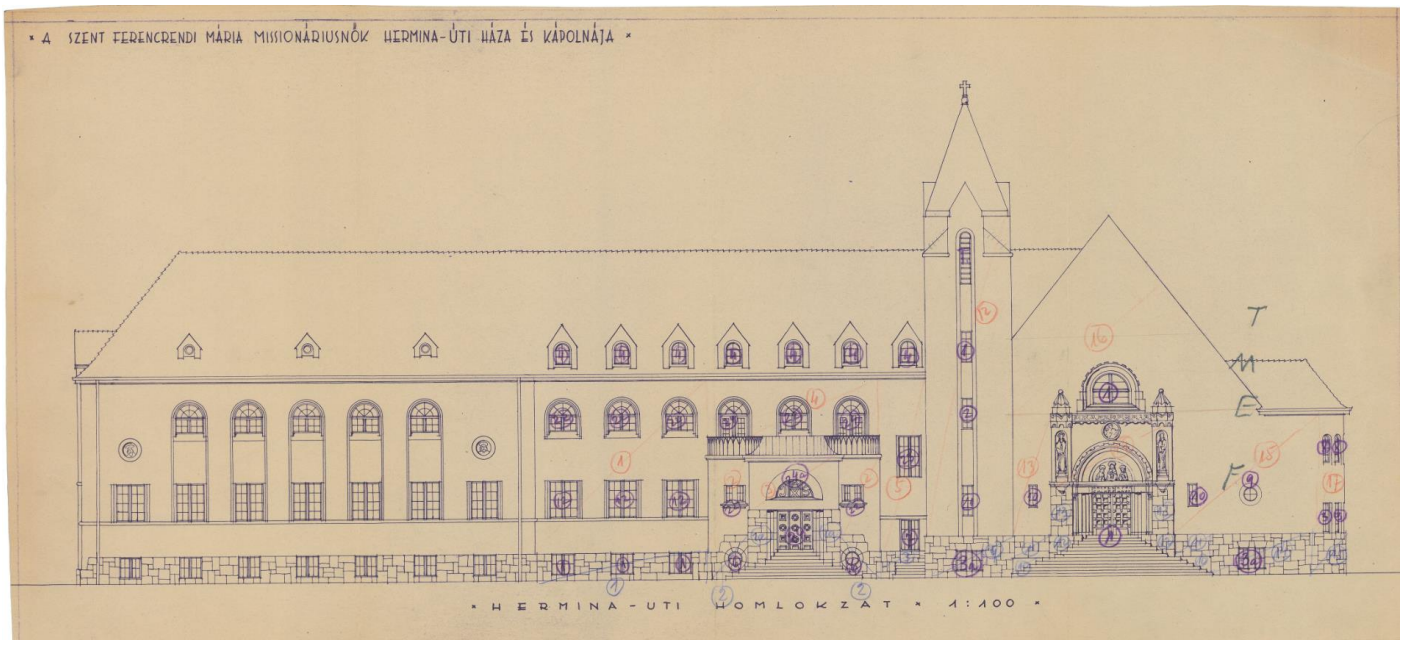

115. Ferences Mária Misszionáriusnők árvaháza és rendháza, alaprajz, 1927.

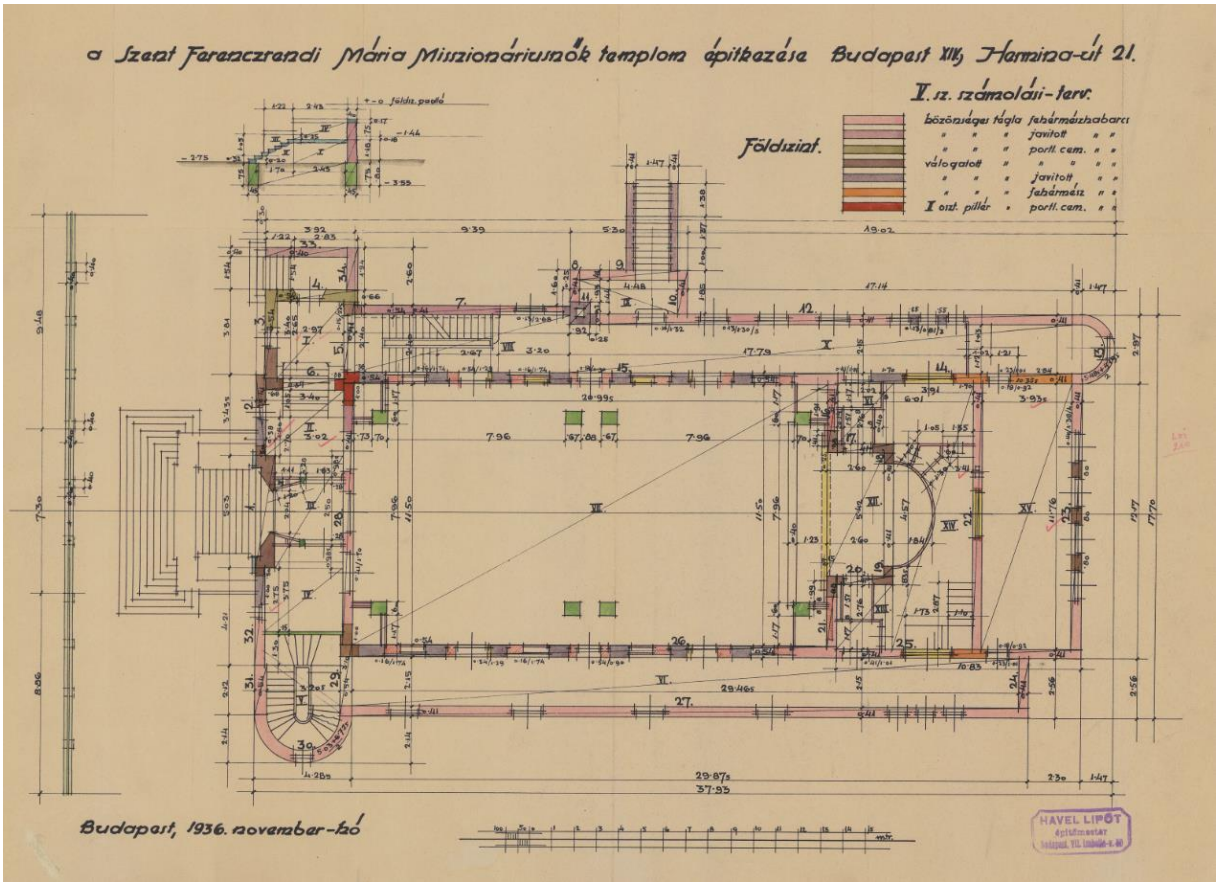

116. Ferences Mária Misszionáriusnők árvaháza és rendháza, oldalhomlokzat, 1927.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

117. Ferences Mária Misszionáriusnők temploma, neoromán tervváltozat, 1935.

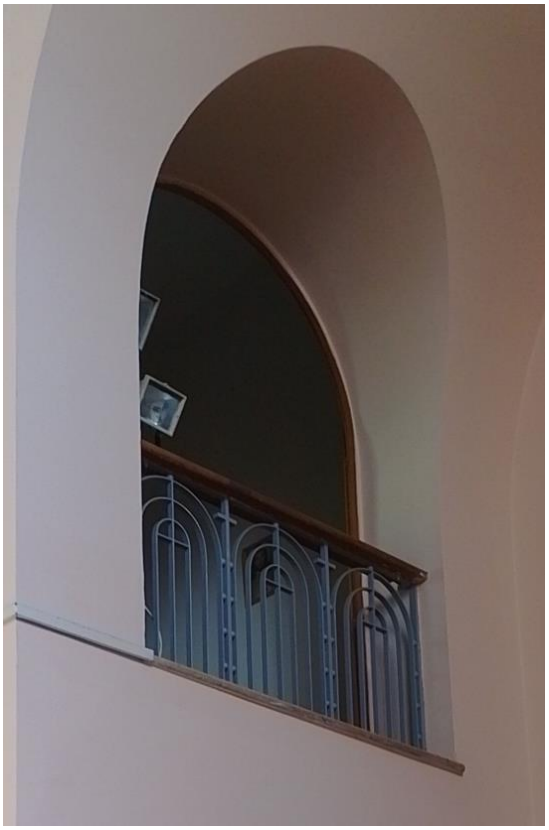

118. Ferences Mária Misszionáriusnők temploma, alaprajz, 1936.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

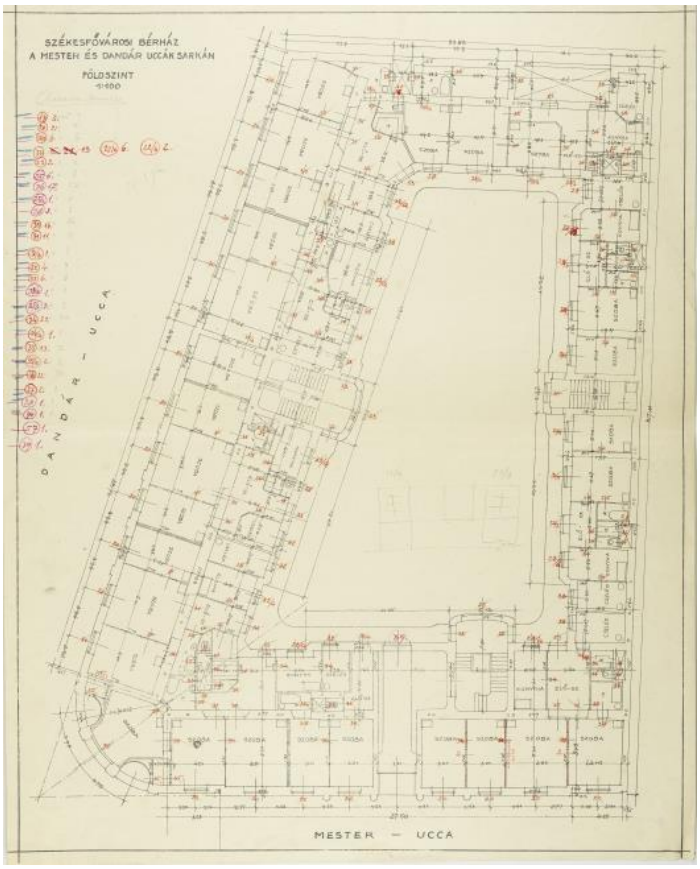

119. Ferences Mária Misszionáriusnők temploma 2023-ban.

120. Ferences Mária Misszionáriusnők temploma, az oratórium korlátrácsa.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

121. Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház első emeleti alaprajza, 1925.

122. Székesfővárosi bérház első terve, Dandár utcai oldalhomlokzat, 1925.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

123. A Mester utcai bérház

124. A bérház ókori római emlékeket idéző homlokzati kiképzése.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

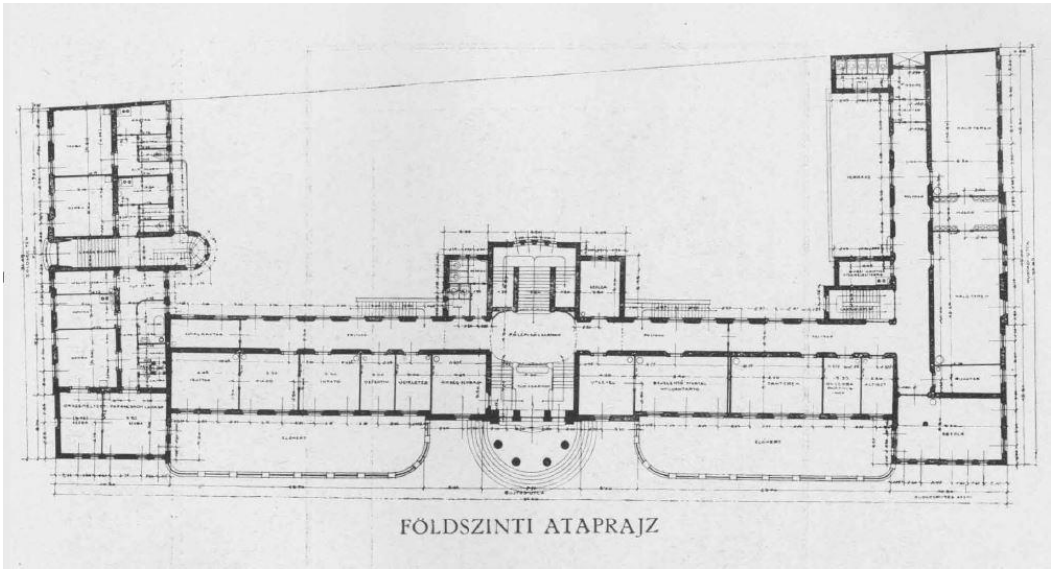

125. A bérház ősmagyar fejes konzoljai.

126. A bérház vitézkötéses korlátrácsai.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

127. Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székháza, alaprajz, 1925.

128. A rendőrkapitányság első terve, 1925.

129. A nyíregyházi rendőrkapitányság székháza 2022-ben

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

130. A rendőrkapitányság székházának középrizalitja

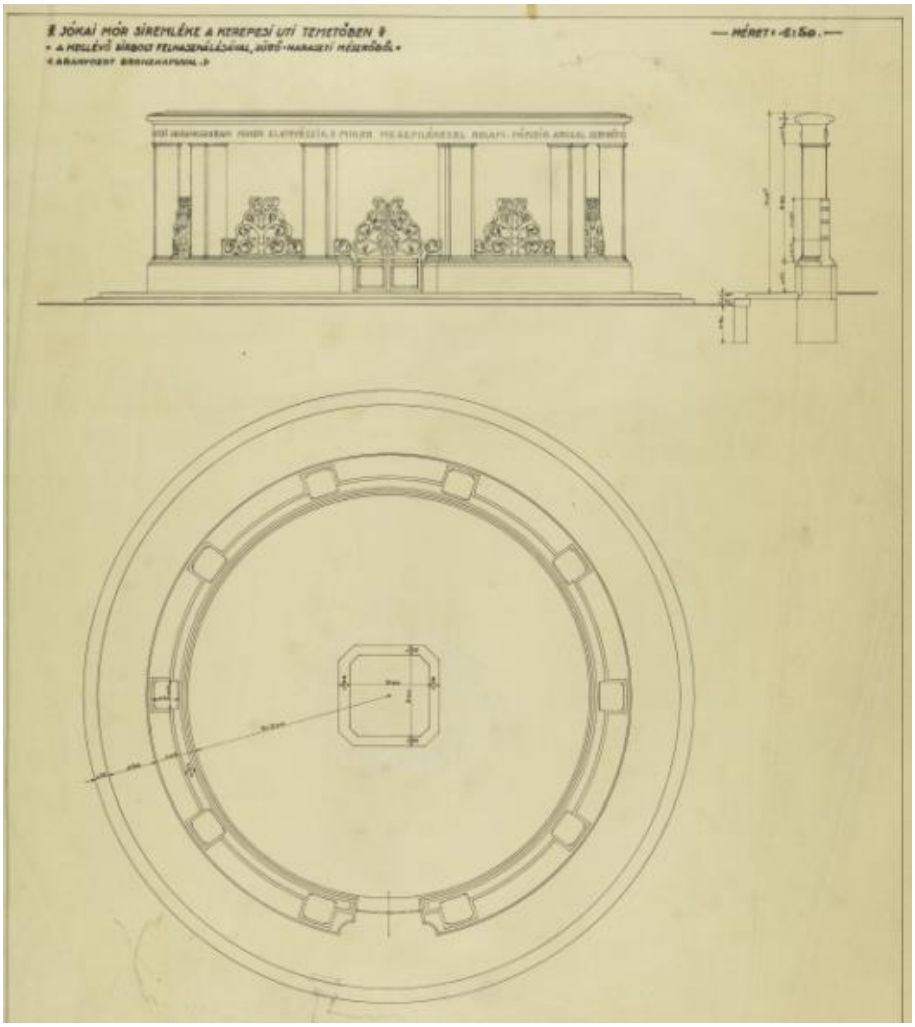

131. A rendőrkapitányság székháza, a tetőn elrejtett pártákkal

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

132. Budapest, Fiumei Úti Nemzeti Sírkert, Jókai Mór síremlékéhez készített modell, 1925

133. Jókai Mór síremlékének terve

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

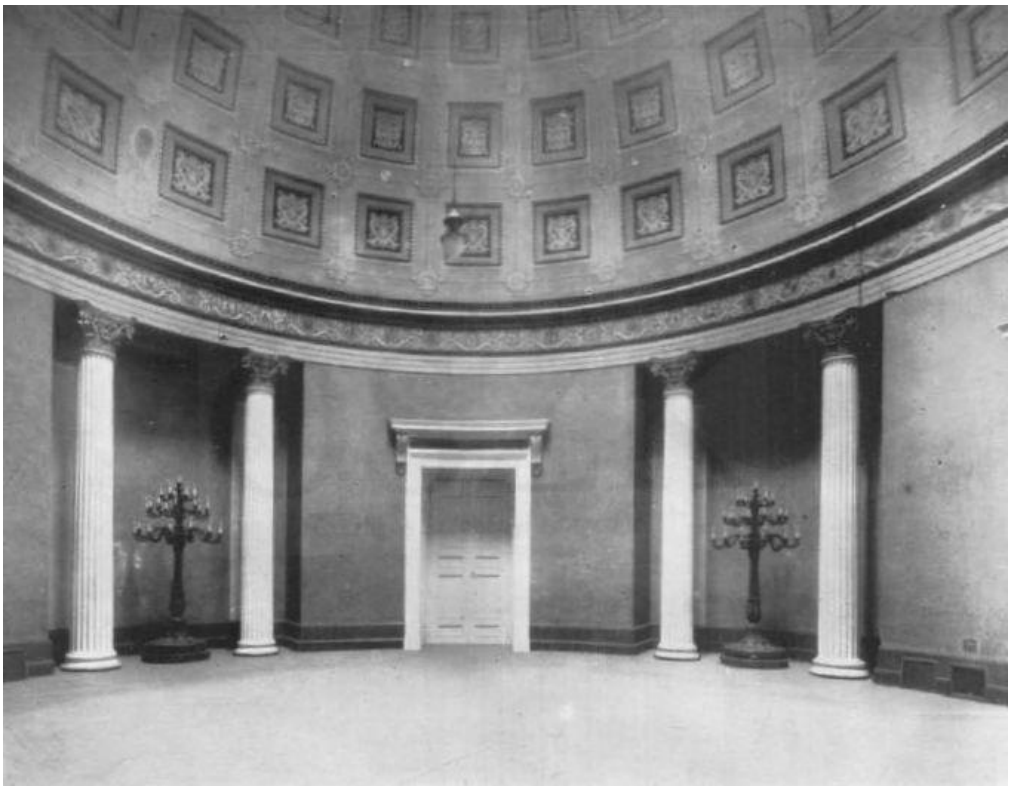

134. Jókai Mór síremléke 2021-ben

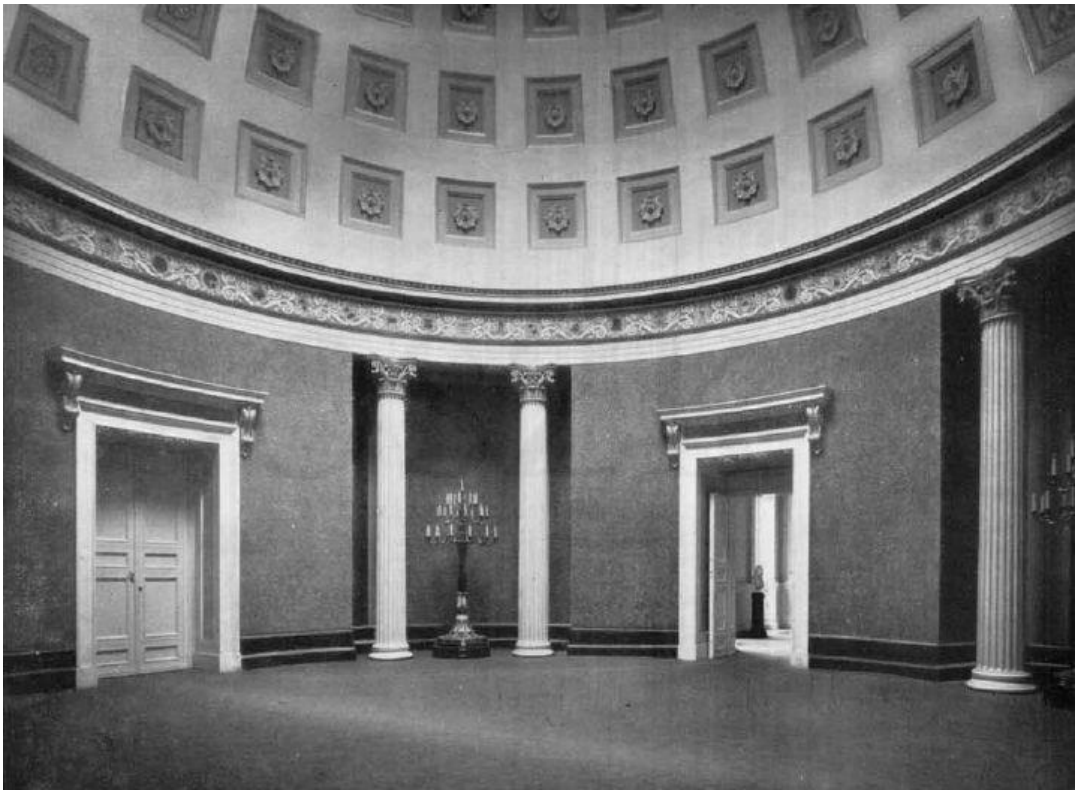

135. Jókai Mór síremlékének belseje.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

136. Budapest VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16.,
A Magyar Nemzeti Múzeum második emeleti kupolaterme a helyreállítás előtt

137. A helyreállított második emeleti kupolaterem

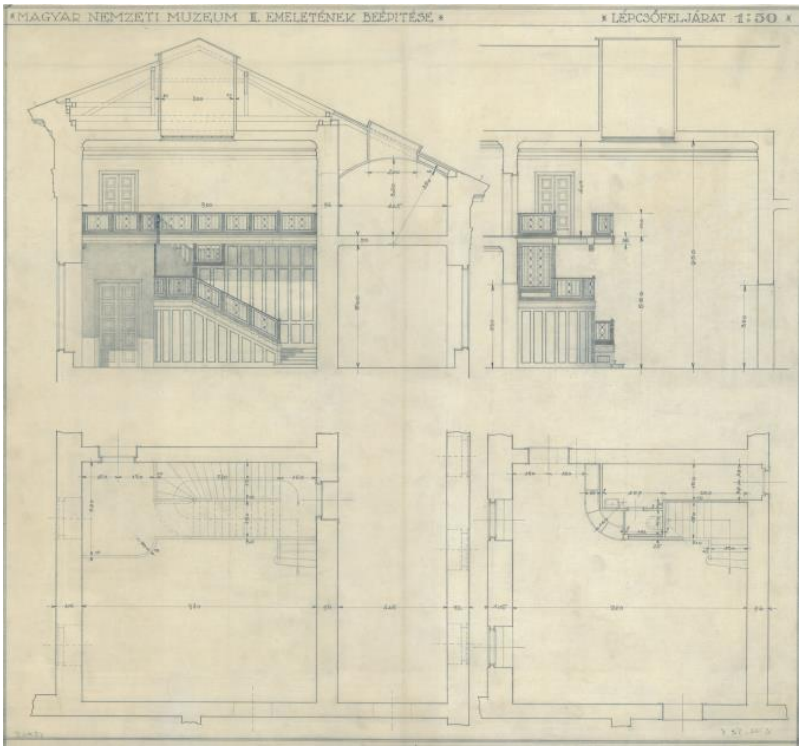
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

138. A Nemzeti Múzeum tizenötkarú csillára

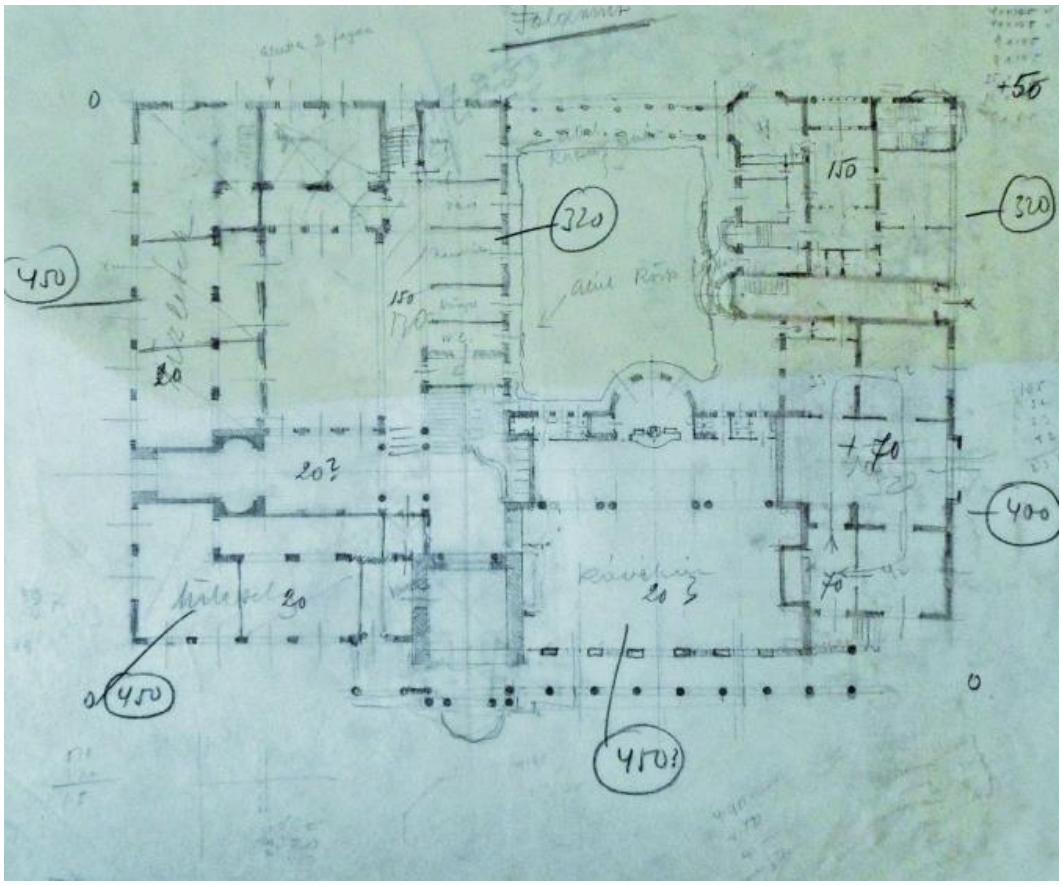

139. A Nemzeti Múzeum hatkarú kandelábere

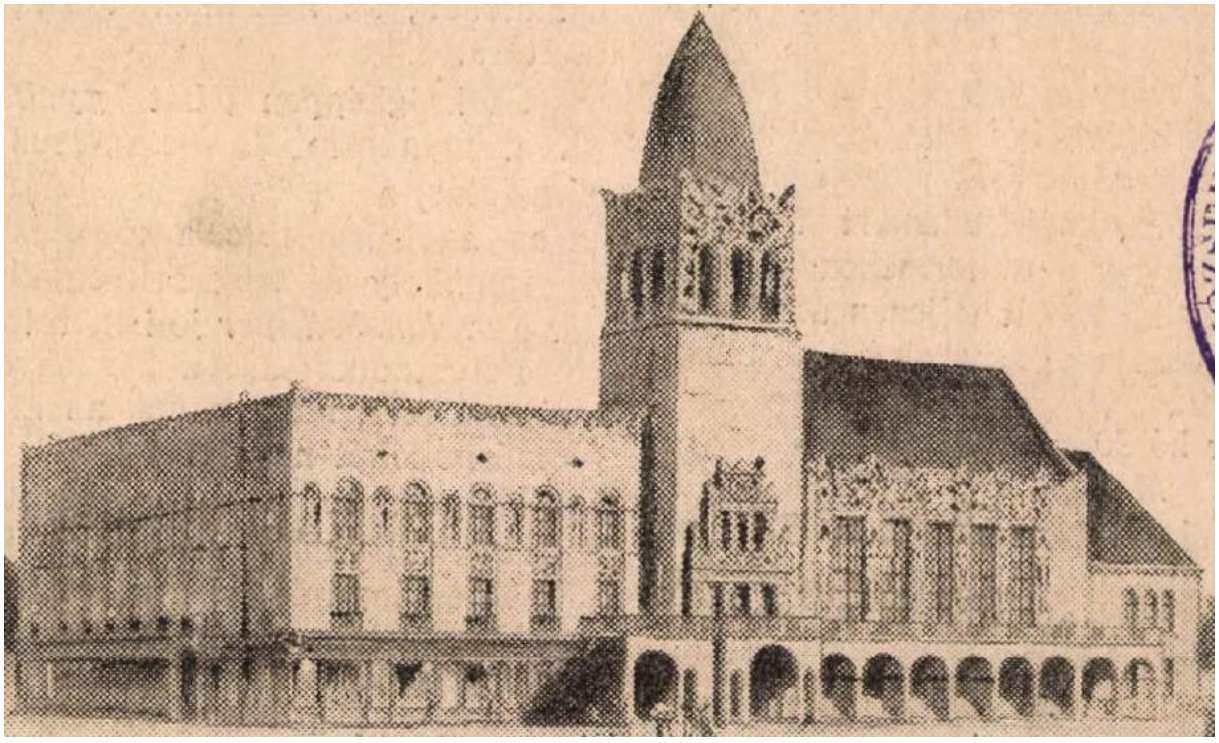

140. A Nemzeti Múzeum harmadik emeletének beépítési terve, 1927.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

141. Mezőkövesd, városháza pályaterve, földszinti alaprajz, 1927.

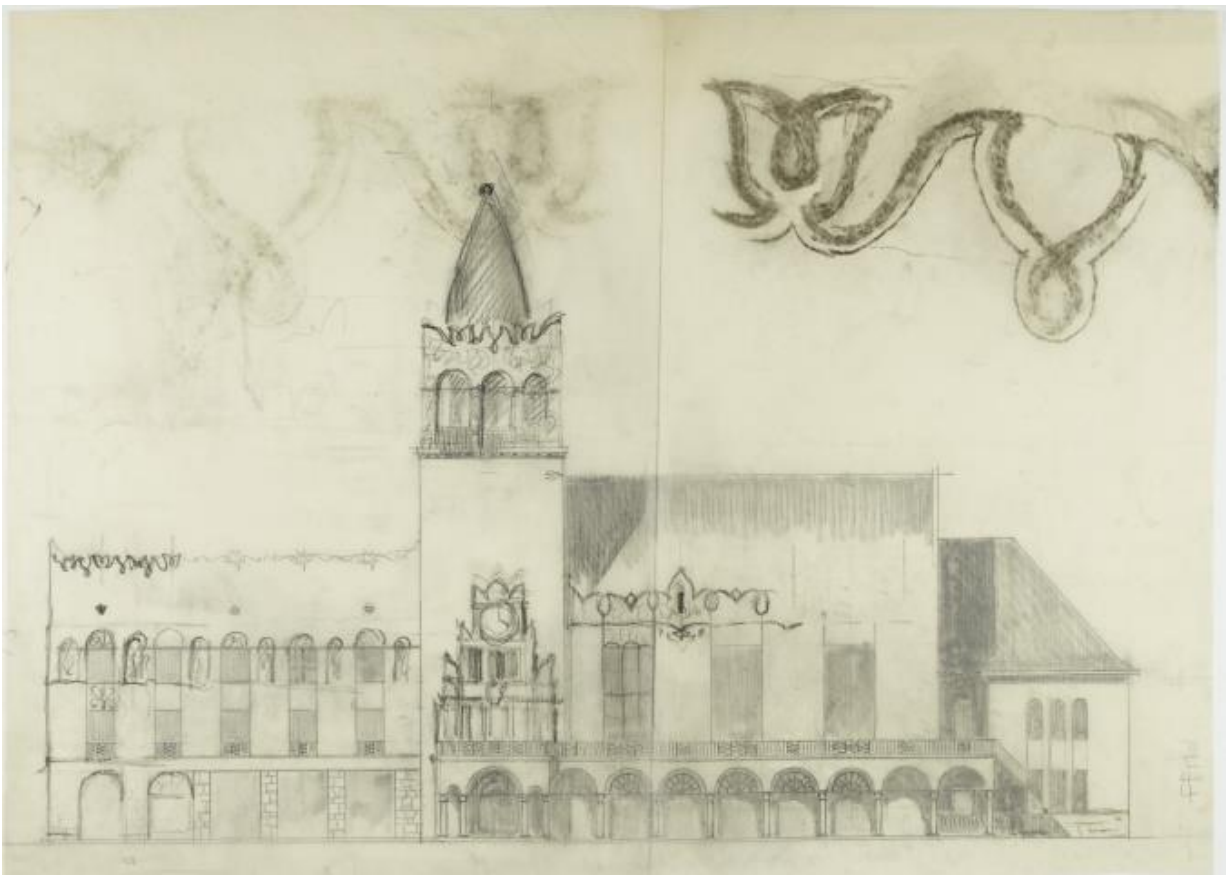

142. Mezőkövesd, városháza pályaterve, távlati kép.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

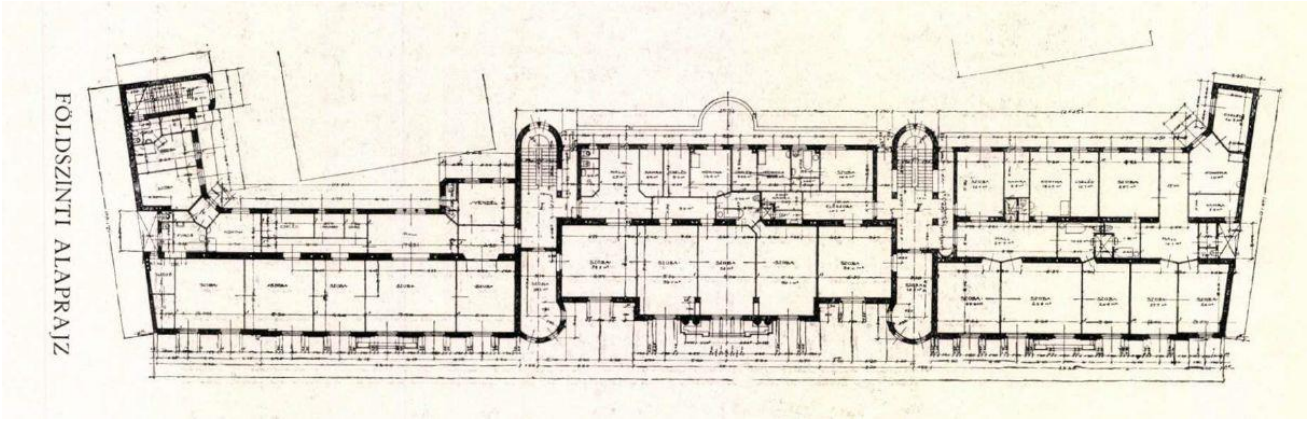

143. Mezőkövesd, városháza pályaterve, főhomlokzat, 1927.

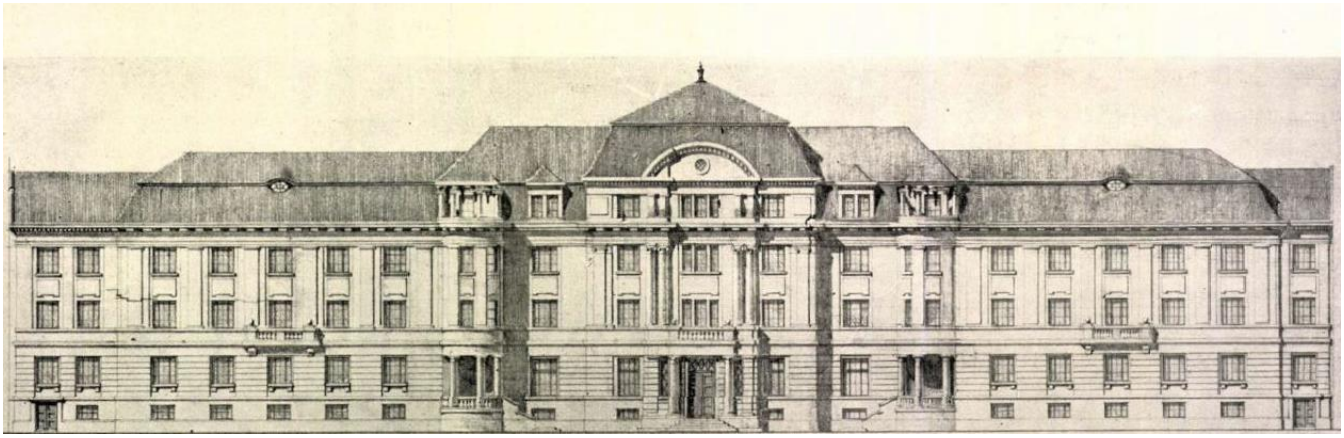

144. Mezőkövesd, városháza pályaterve, főhomlokzat és a pártázat felnagyított rajza, 1927.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

145. Nyíregyháza, Egyház utca 15. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, földszinti alaprajz, 1927.

146. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, főhomlokzat

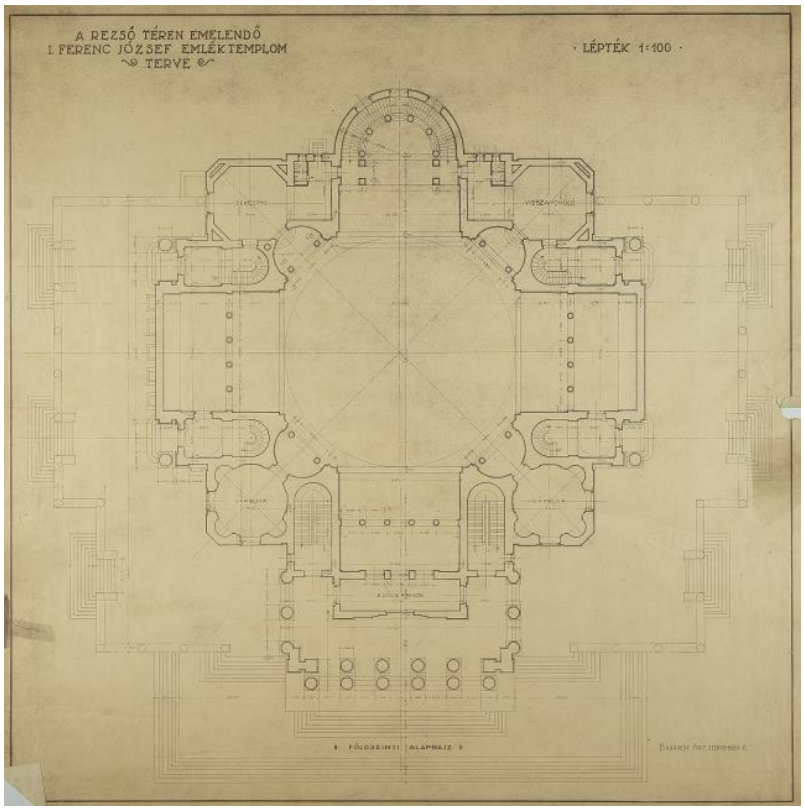

147. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, a főhomlokzat középső szakasza.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

148. Szabolcs vármegye megyeházának új épülete a lépcsőház korlátja.

149. Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Nagyasszonya-plébániatemplom alaprajza, 1927.

150. A tisztviselőtelepi templom főhomlokzata

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

151. A tisztviselőtelepi templom belső terén sásleveles-tulipános oszlopfője

152. A tisztviselőtelepi templom apszisboltozatának tulipános díszei.

153. A tisztviselőtelepi templom kupolaboltozatának tulipános díszei.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

154. A tisztviselőtelepi templom szószéke és tulipánfüzéres tondója

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

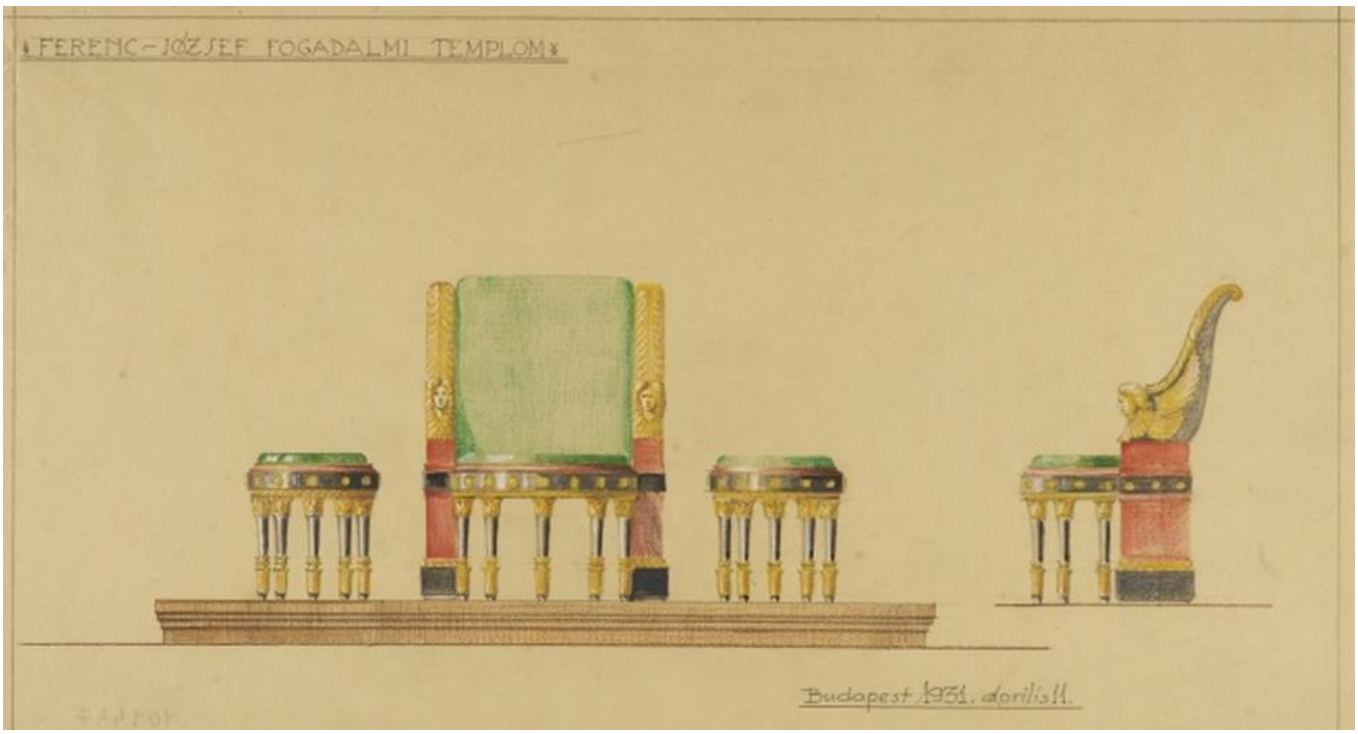

155. A tisztviselőtelepi templom oltára, rácsos apszisboltozata és szeráfos konzolai.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

156. A tisztviselőtelepi templom gyóntató fülkéje

157. A tisztviselőtelepi templom papi székei.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

158. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, A Hősök Emlékkövének megkoszorúzása 1938-ban.

159. Budapest V. kerület, Szabadság tér, Ereklyés országzászló terve, 1928.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

160. Az Ereklyés országzászló északi oldala 1934-ben.

161. Budapest I. kerület, Országház utca 28., a régi budai országház díszterme.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

162. A régi budai országház dísztermébe készült csillár terve.

163. A régi budai országház fogadóterme empire bútorgarnitúrával.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

164. A régi budai országház északi lépcsőháza

165. Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi hősök emlékműve

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

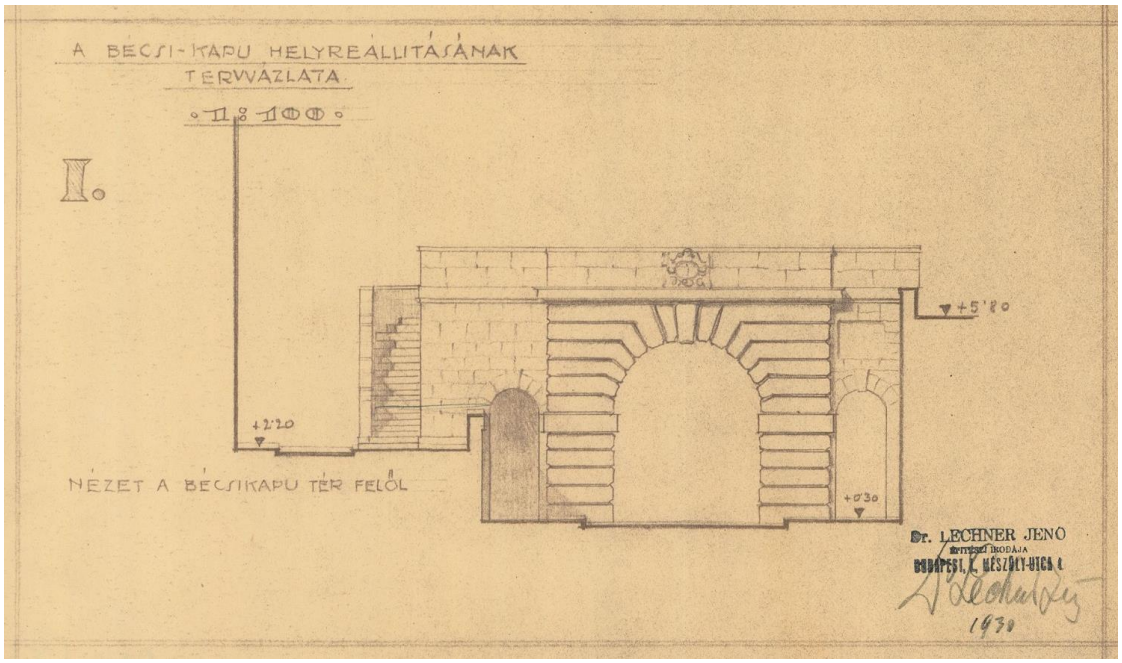

166. Budapest V. kerület, Vértanúk tere,
a Nemzeti vértanúk emlékműve az Országház felől nézve, 1938-ban.

167. Az emlékmű a Szabadság tér felől nézve, 1934-ben.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

168. Budapest I. kerület, Bécsi kapu tér, Bécsi kapu újjáépítési tervének változata, 1930.

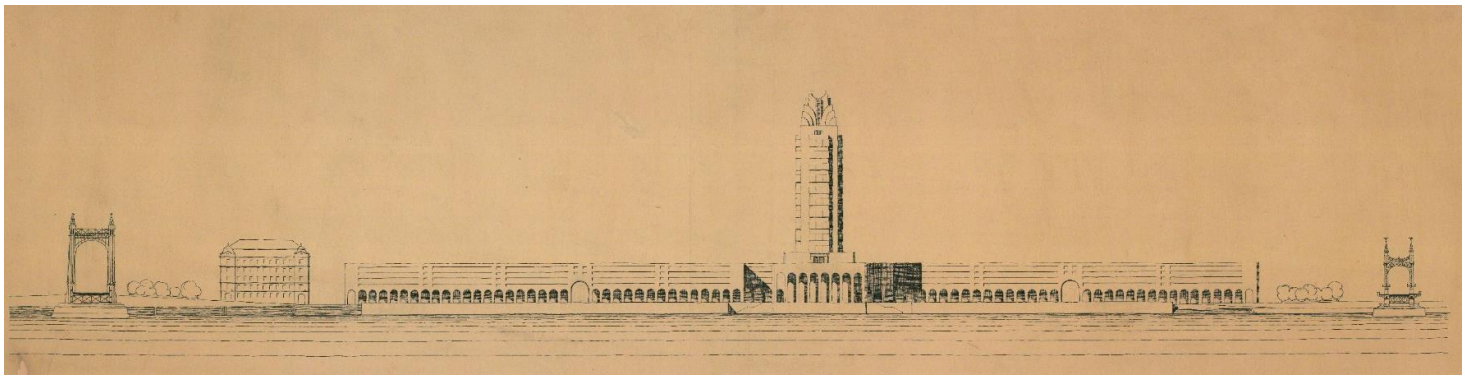

169. Az újjáépített Bécsi kapu 1937-ben.

170. Az újjáépített Bécsi kapu az Ostrom utca felől.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

171. Budapest, A Magyar Történelem Tornya és a hozzá csatlakozó épületek terve, 1930.

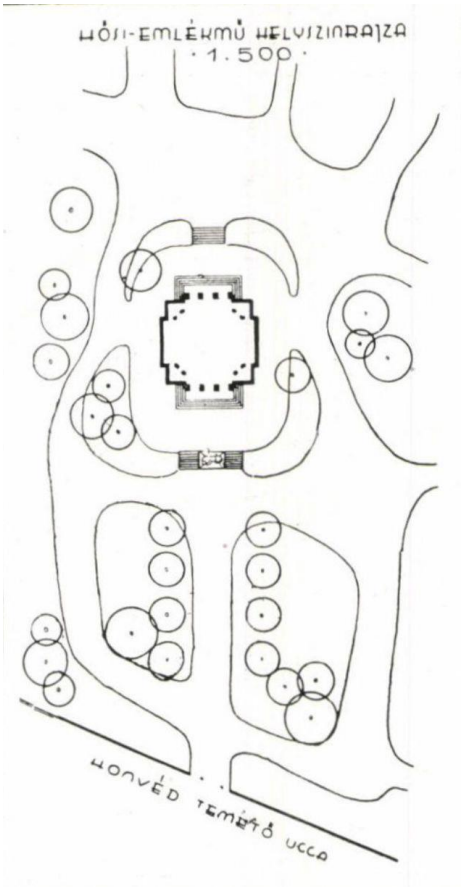

172. A Magyar Történelem Tornyának makettje, 1930.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

173. Debrecen, Hősök mauzóleumának pártázatos tervváltozata, 1931.

174. A Hősök mauzóleumának helyszínrajza, 1931.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

175. A Hősök mauzóleuma dél-keletről nézve.

176. A Hősök mauzóleumának bejárata.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

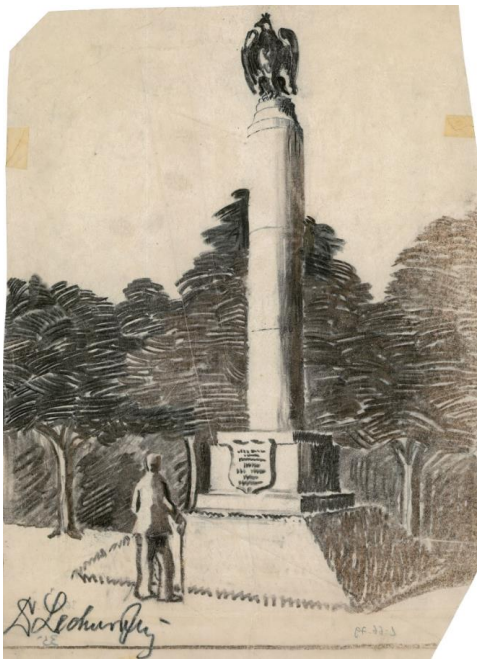

177. A Hősök mauzóleumának belső tere.

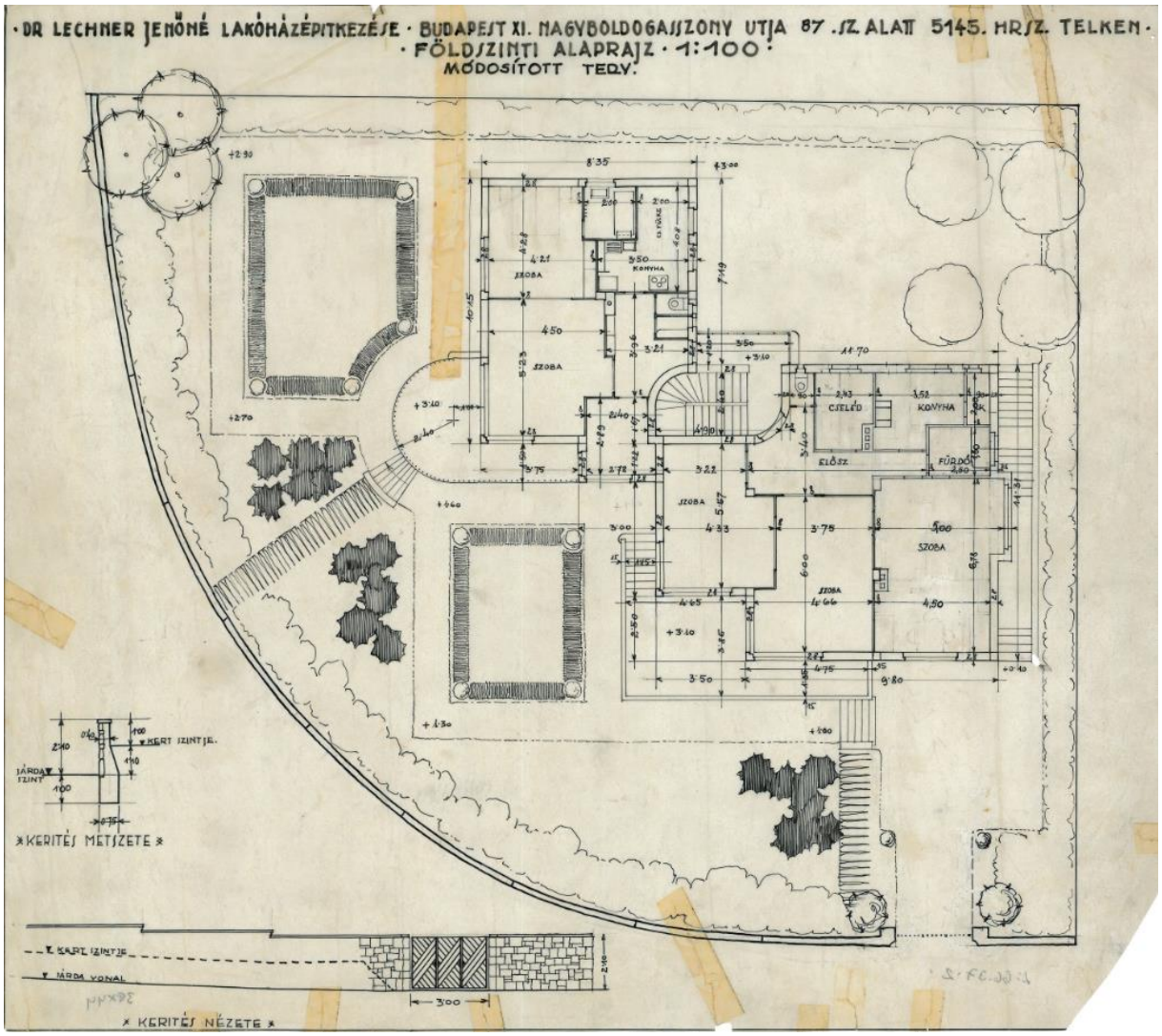

178. A Hősök mauzóleumát koronázó henger belső nézete.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

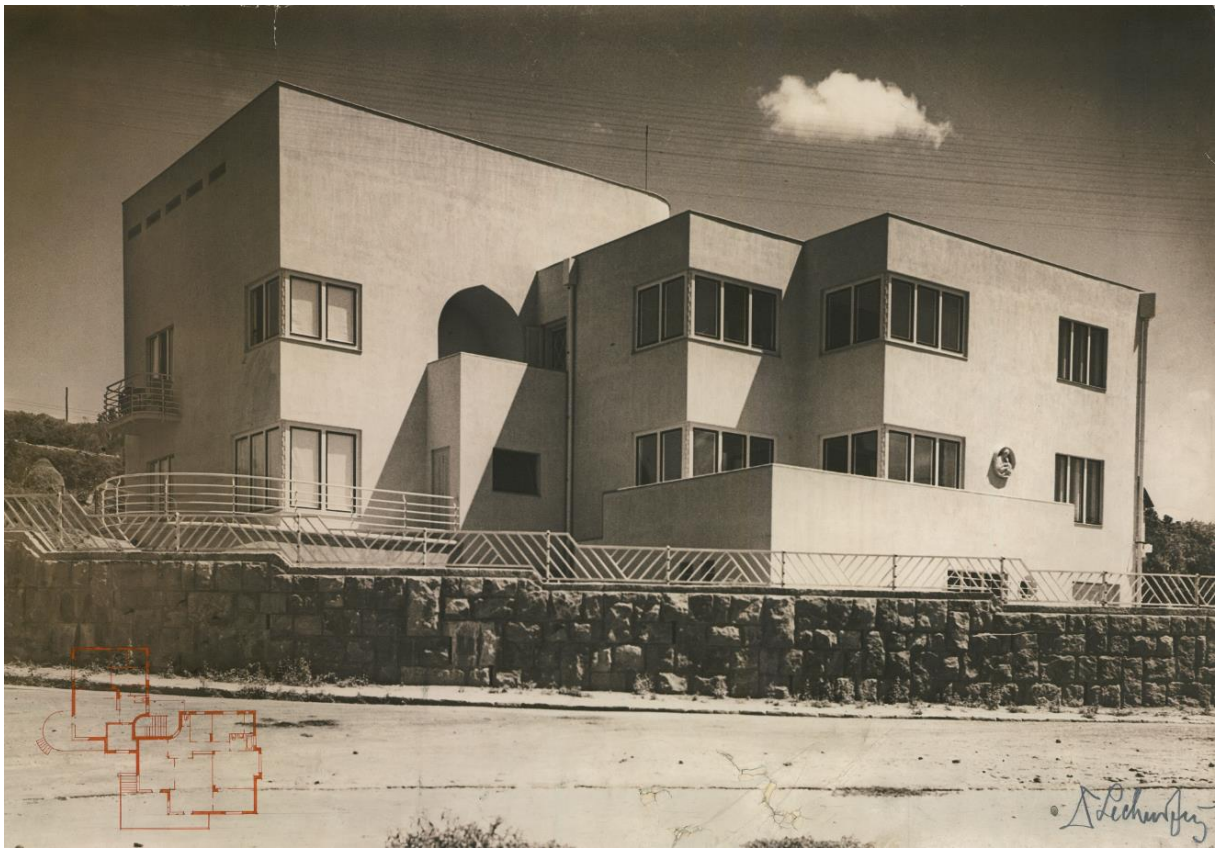

179. Mohács, Szepessy tér, Lengyel hősök emlékművének rajza, 1931.

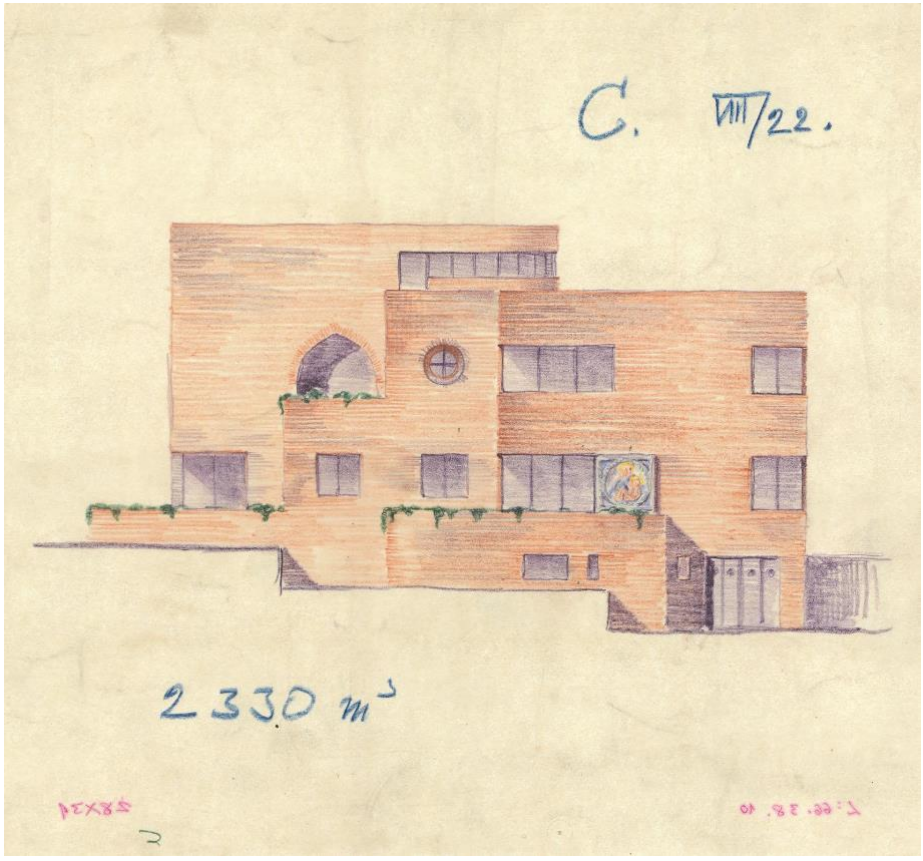

180. Budapest XI. kerület, Ménesi út 87., Lechner Jenőné bérvillájának alaprajza, 1931.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

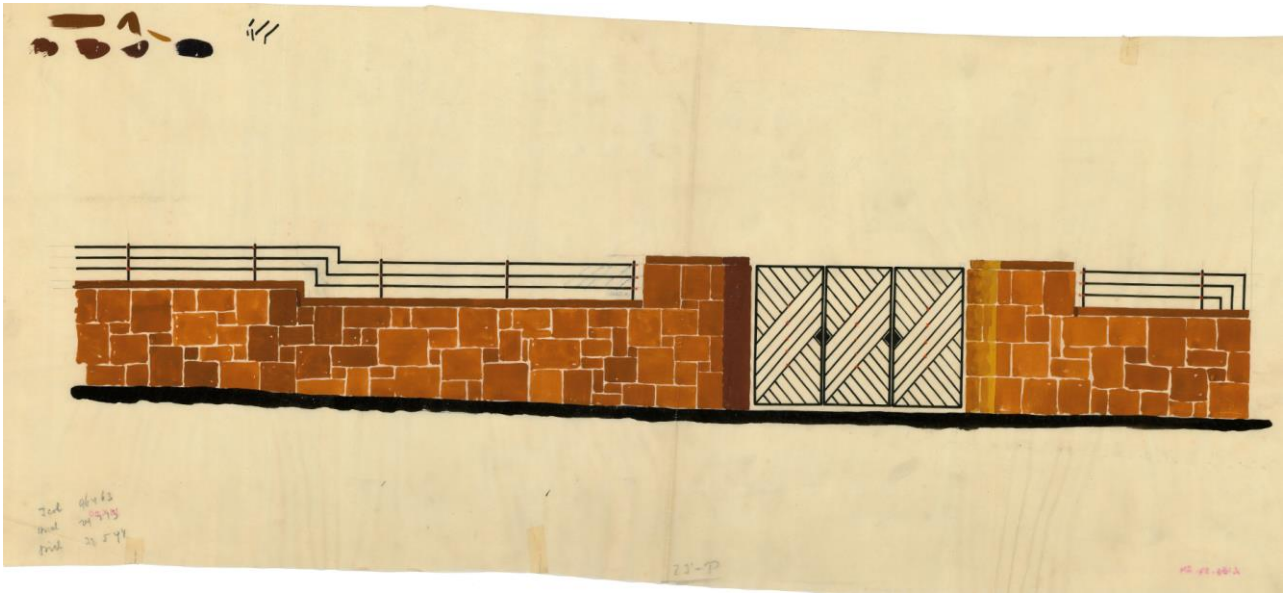

181. Lechner Jenőné bérvillája, 1931.

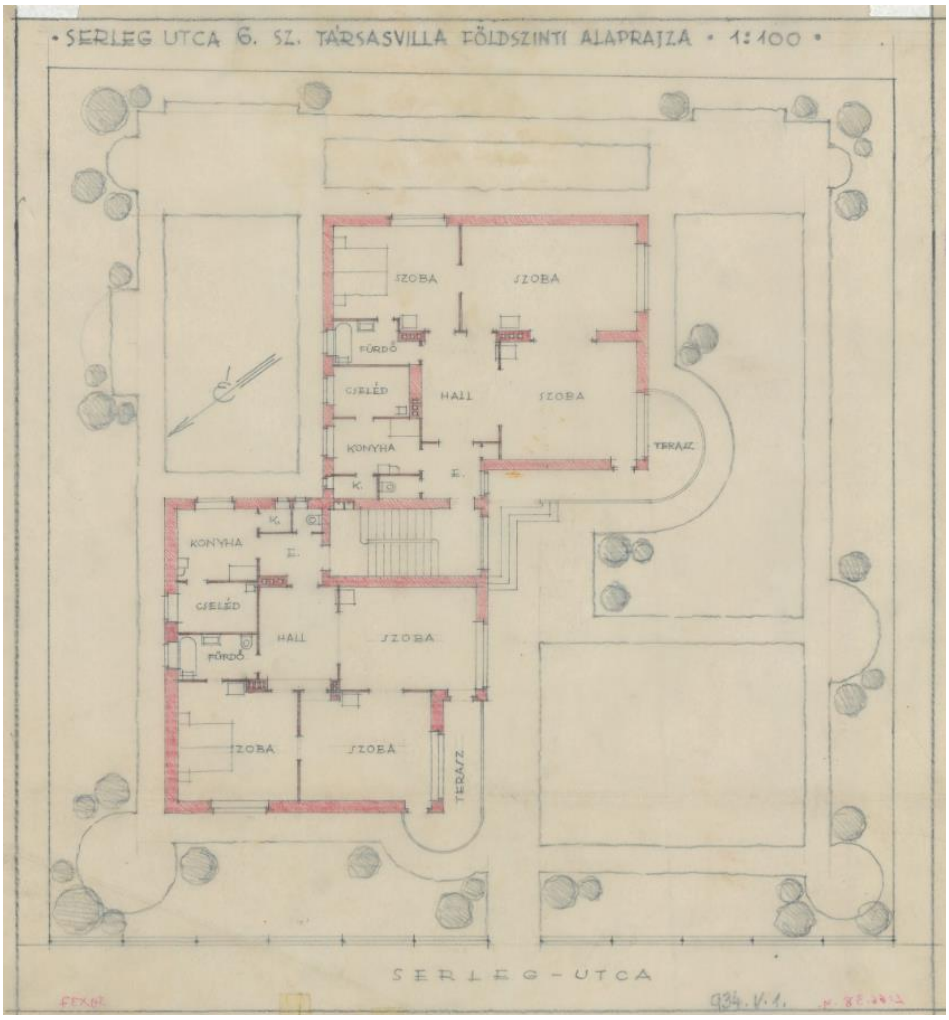

182. Lechner Jenőné bérvillájának korai, téglahomlokzatos tervváltozata.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

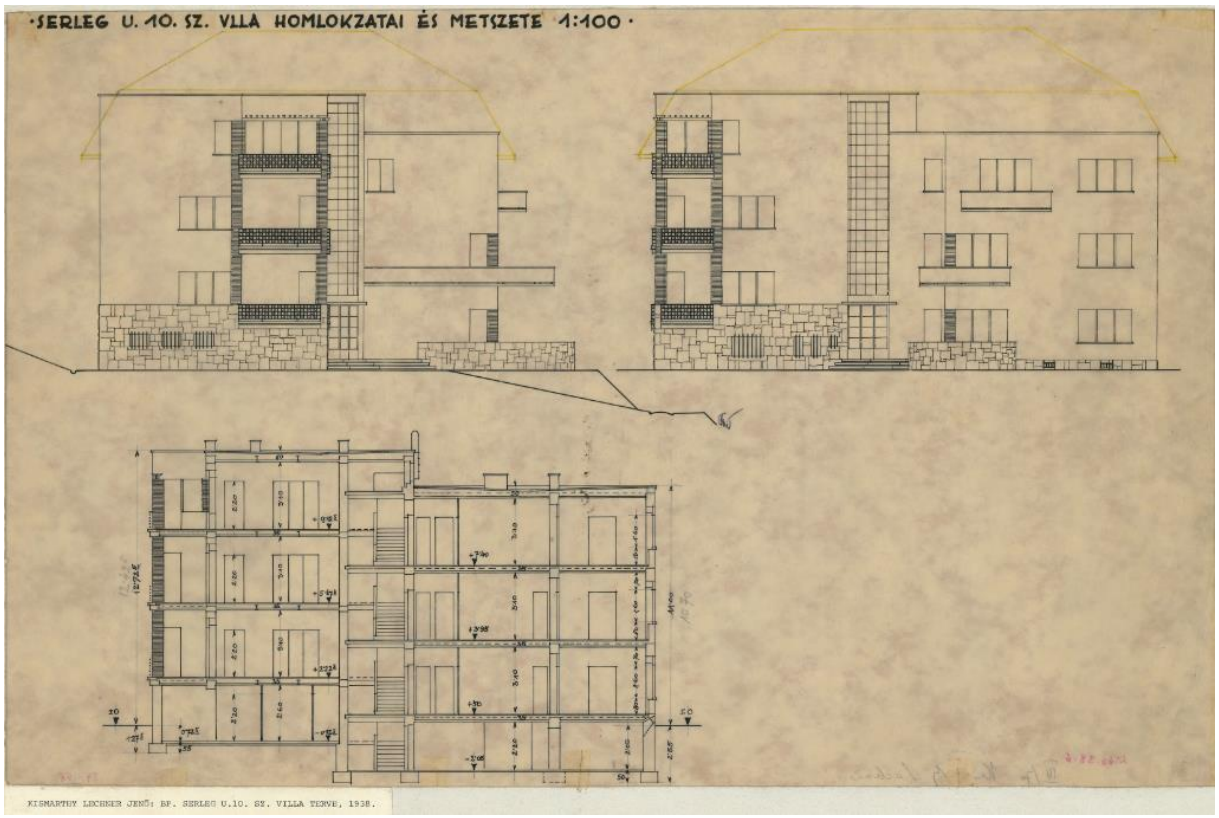

183. Lechner Jenőné bérvillájának eredetileg tervezett kerítése.

184. Budapest XI. kerület, Serleg utca 6., Kováts Béla bérvillájának alaprajza.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

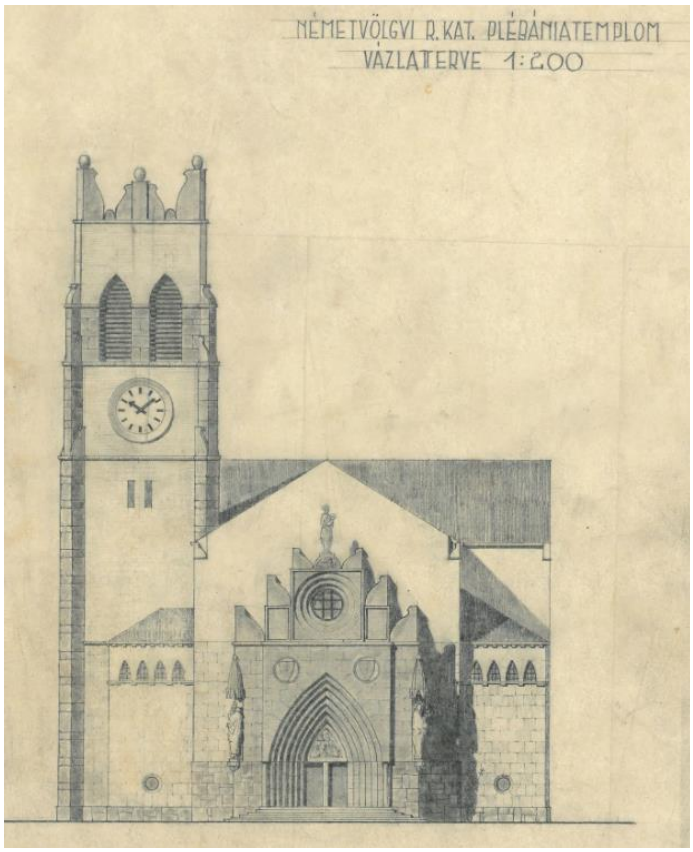

185. Kováts Béla bérvillájának eredeti terve, manzárdtetővel kiegészítve.

186. Kováts Béla bérvillája nyugatról nézve.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

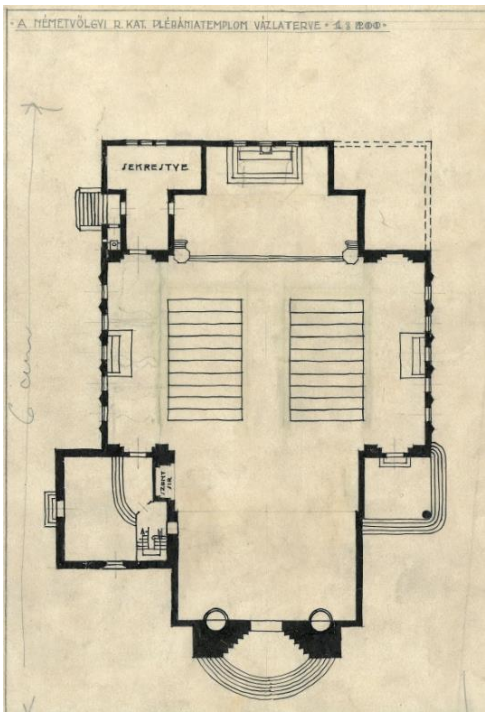

187. Budapest XII. kerület, németvölgyi plébániattemplom első tervváltozata, 1931.

188. A németvölgyi plébániatemplom második tervváltozata, 1931.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

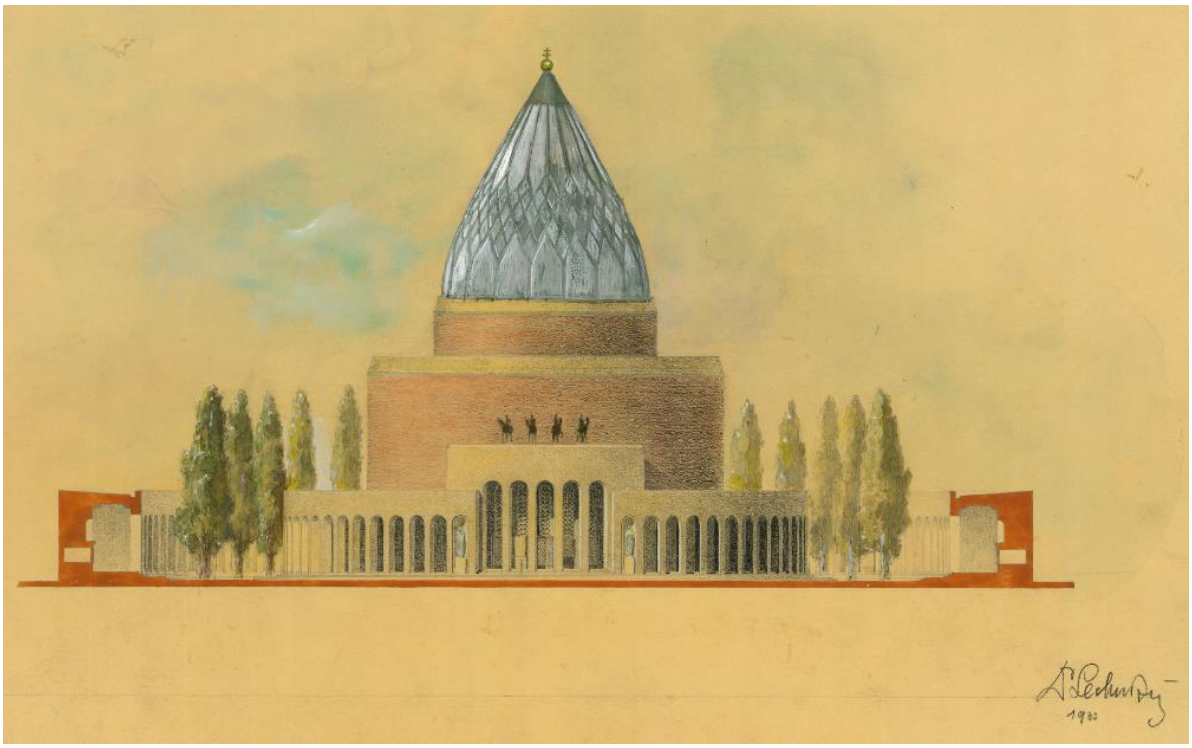

189. A németvölgyi plébániatemplom harmadik tervváltozatának alaprajza, 1931.

190. A németvölgyi plébániatemplom harmadik tervváltozatának távlati képe, 1931.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

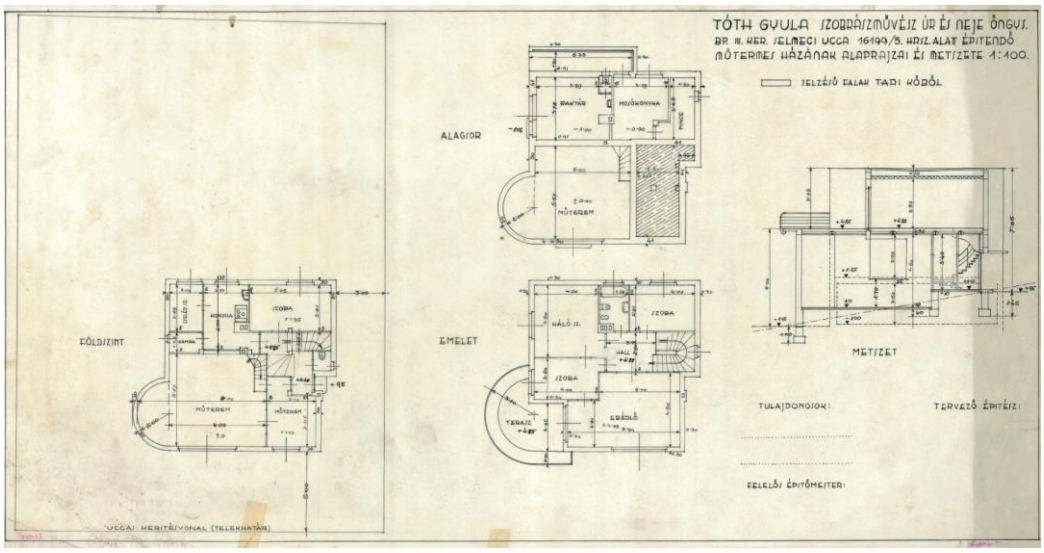

191. Budapest, Nemzeti Pantheon terve, 1933.

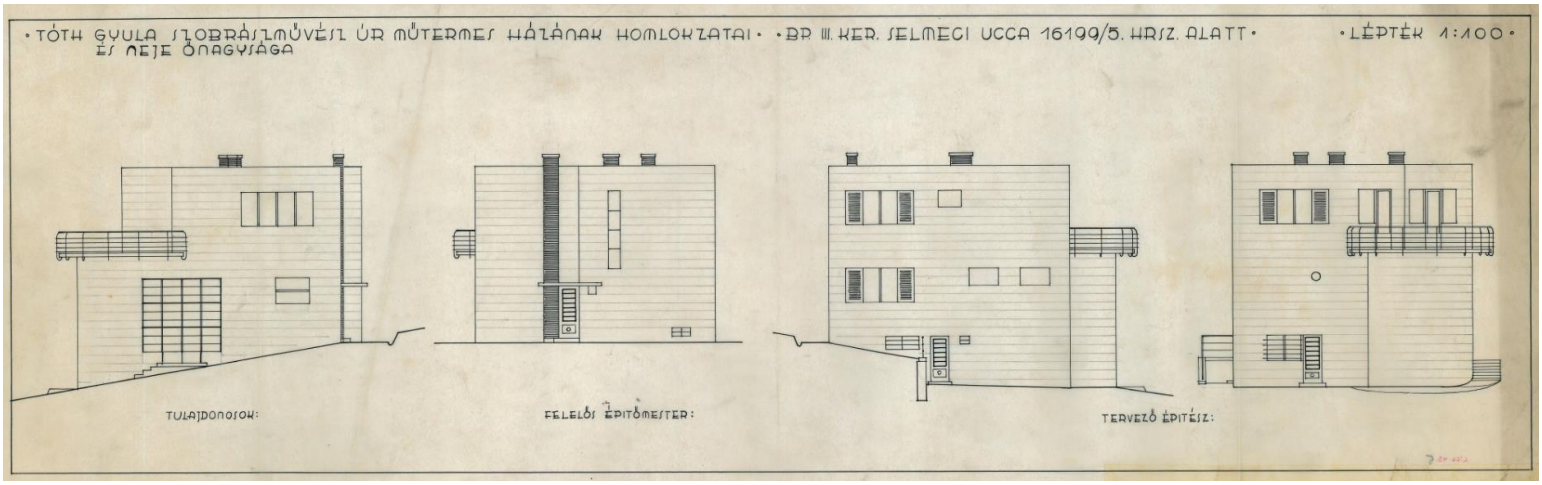

192. A Nemzeti Pantheon belső terének terve, 1933.

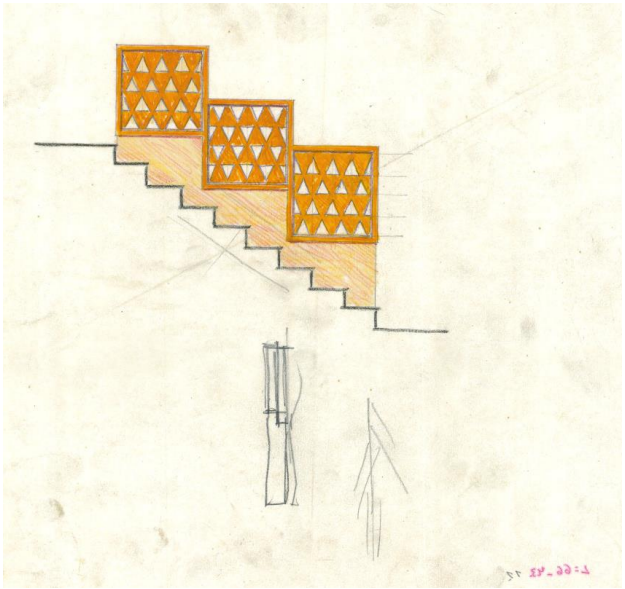
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

193. Budapest III. kerület, Podolin utca 8., Tóth Gyula műtermes villájának alaprajza és metszete, 1933.

194. Tóth Gyula műtermes villájának homlokzati tervei, 1933.

195. Tóth Gyula műtermes villájában a lépcsőház háromszög alakú díszei, 1933.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

196. Tóth Gyula egykori műtermes villájának mai homlokzata.

197. Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épületének aula-mennyezete.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

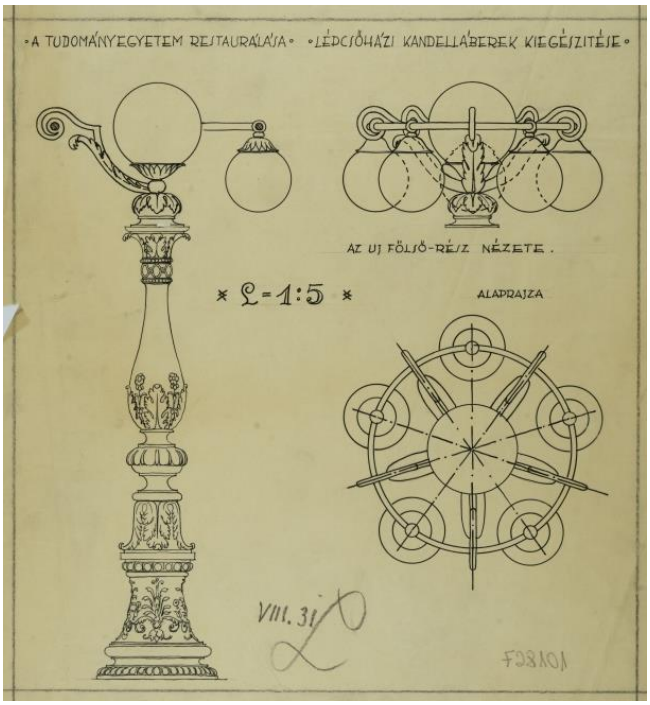

198. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem karzata a helyreállítás előtt és után, 1935.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

199. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem ajtaja.

200. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a lépcsőház kandeláberének terve, 1935.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

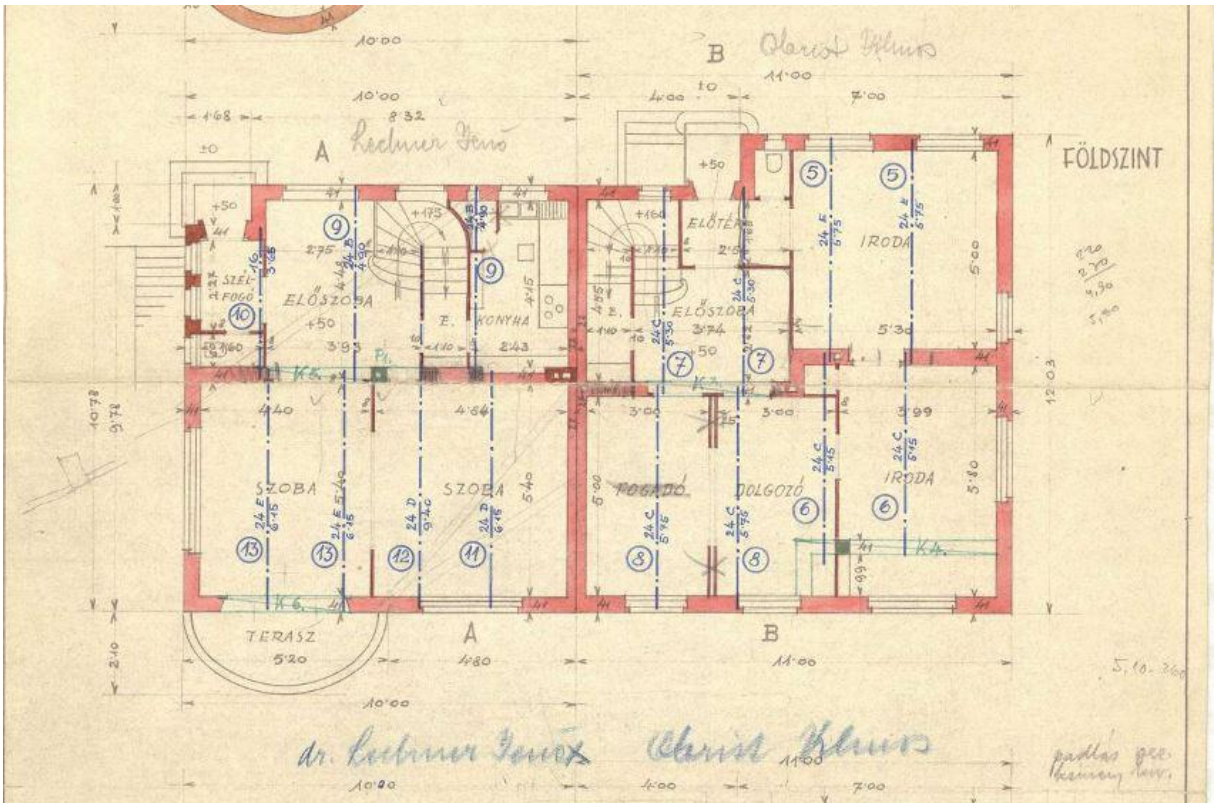

201. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem mennyezete.

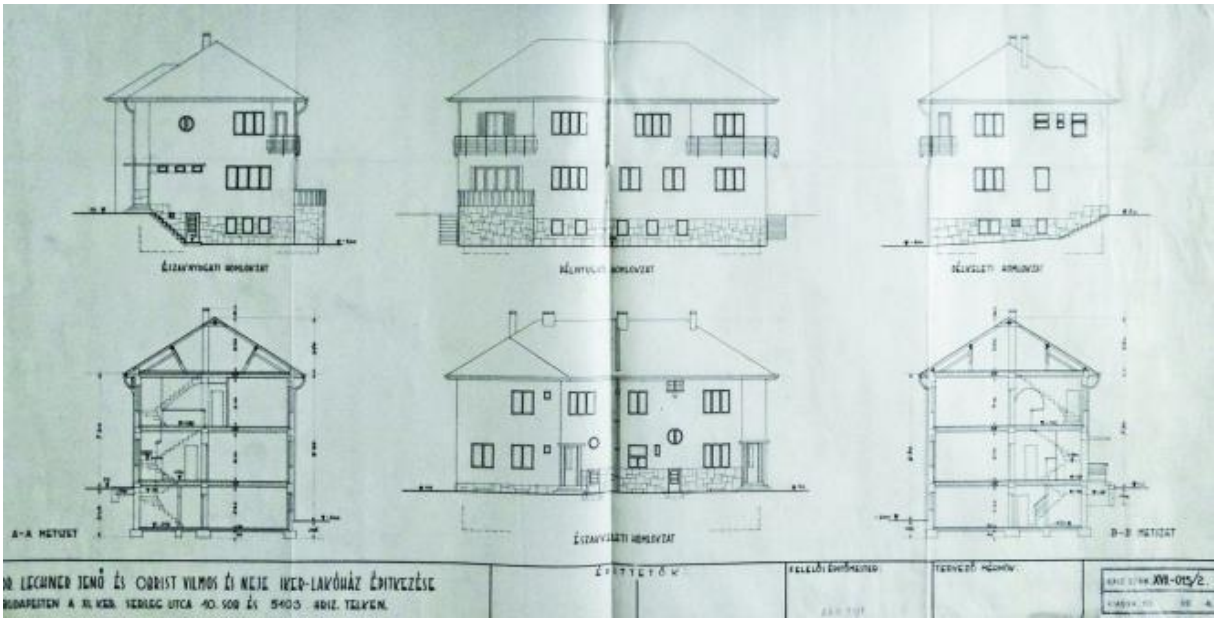

202. Pázmány Péter Tudományegyetem központi épülete, a díszterem korlátjának rácsa.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

203. Budapest XI. kerület, Serleg utca 10., Lechner Jenő és Obrist Vilmos ikervillájának alaprajza, 1935.

204. Lechner Jenő és Obrist Vilmos ikervillájának magastetős terve, 1935.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

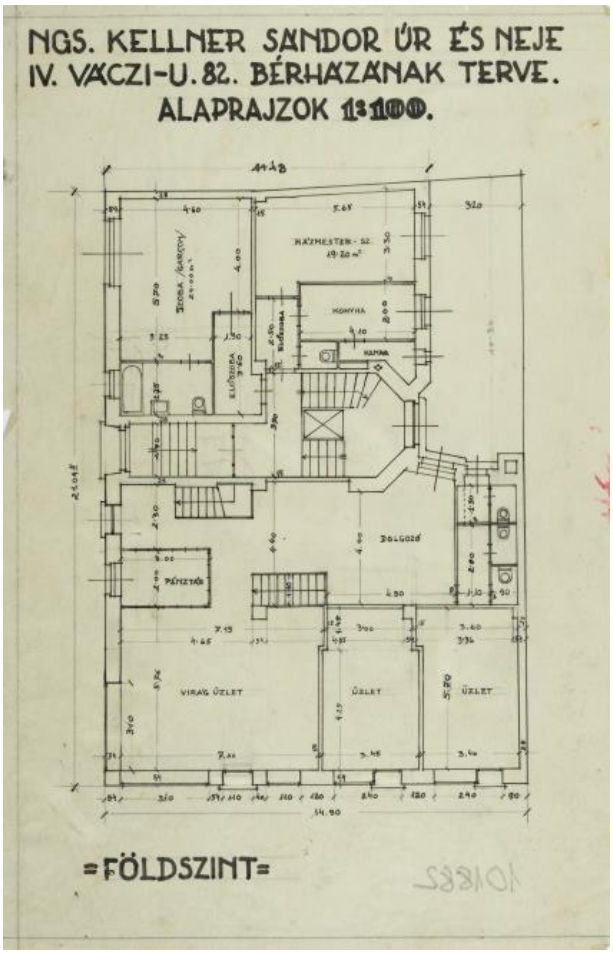

205. Lechner Jenő és Obrist Vilmos ikervillájának archív fotója, 1930-as évek második fele.

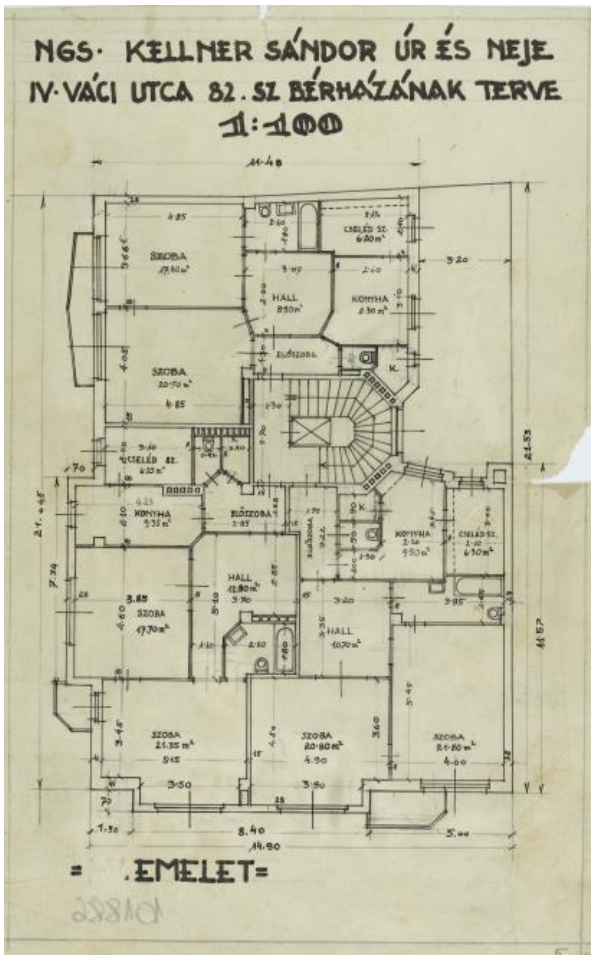

206. Lechner Jenő és Obrist Vilmos egykori ikervillája nyugat felől nézve.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

207. Budapest V. kerület, Váci utca 82. Kellner Sándor bérházának földszinti alaprajza, 1935.

208. Kellner Sándor bérházának első emeleti alaprajza, 1935.

209. Kellner Sándor bérházának homlokzati terve, 1935.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

210. Kellner Sándor bérházának homlokzata észak felől nézve.

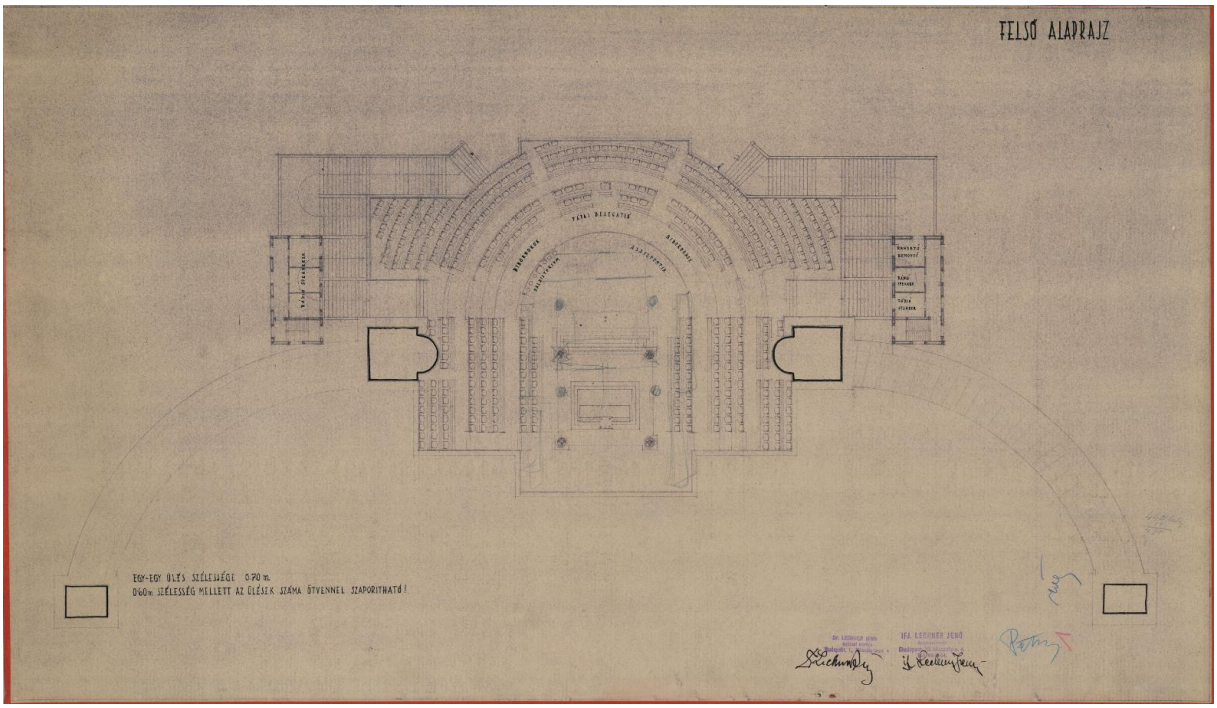

211. Kellner Sándor bérházának kapuja, tulipános rácsokkal.

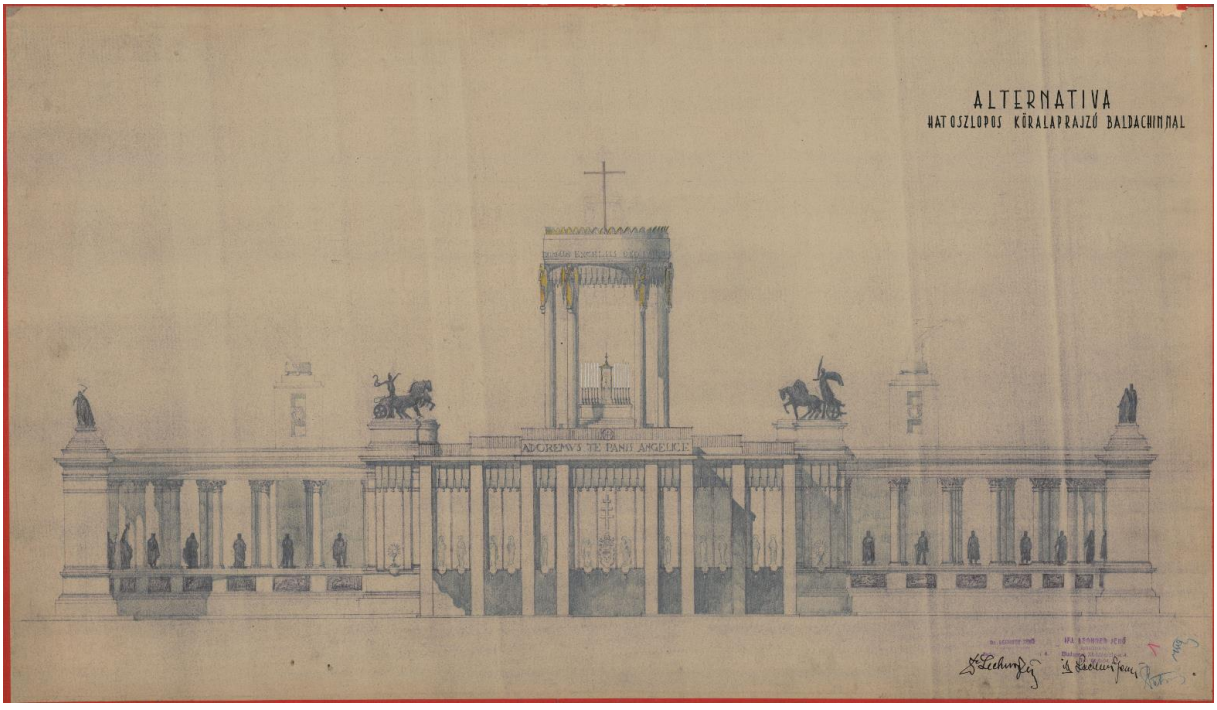

212. Kellner Sándor bérházának tulipános ajtórácsa, 1935.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

213. Budapest XIV. kerület, Hősök tere, 34. Eucharisztikus Világkongresszus főoltárának alaprajza, 1937.

214. Az Eucharisztikus Világkongresszus főoltára, köralakú baldachinnal, 1937.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

215. Az Eucharisztikus Világkongresszus főoltára a Bernini-féle baldachin másolatával, 1938.

216. Az Eucharisztikus Világkongresszus főoltára körül lépcsősen elhelyezett széksorok, 1938.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

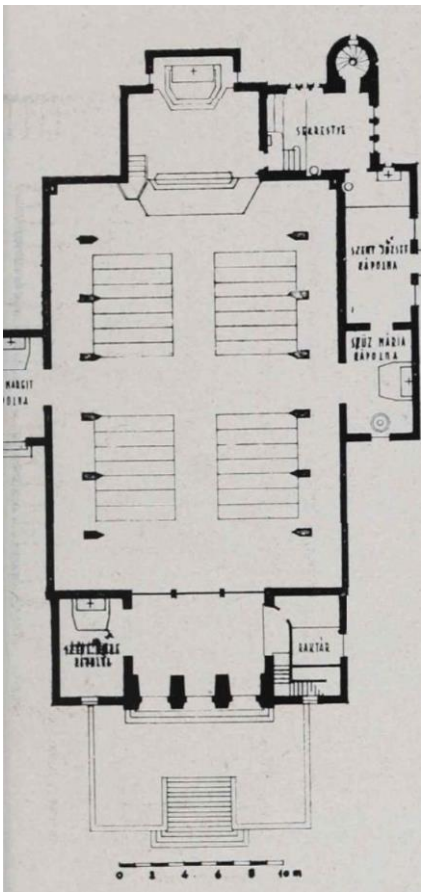

217. Az Eucharisztikus Világkongresszus főoltára a Városligeti-tó felől nézve, 1938.

218. Az Eucharisztikus Világkongresszus főoltára, a pillérek közötti szentképek terve, 1938.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

219. Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34., remetekertvárosi Szentlélek-templom alaprajza.

220. A remetekertvárosi Szentlélek-templom a 20. század második felében.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

221. A remetekertvárosi Szentlélek-templom főhomlokzata a három portikuszfülkével.

222. A remetekertvárosi Szentlélek-templom a szentély felől

223. A remetekertvárosi Szentlélek-templom belső tere az 1940-es évek első felében.

224. A remetekertvárosi Szentlélek-templom mennyezetbe metsződő pillérei.

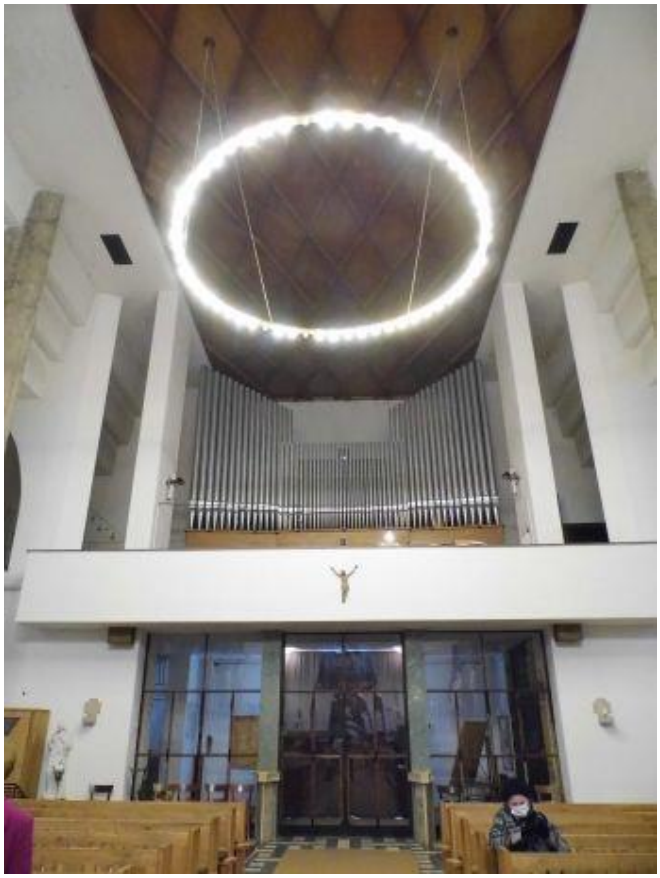
DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

225. A remetekertvárosi Szentlélek-templom szentélye.

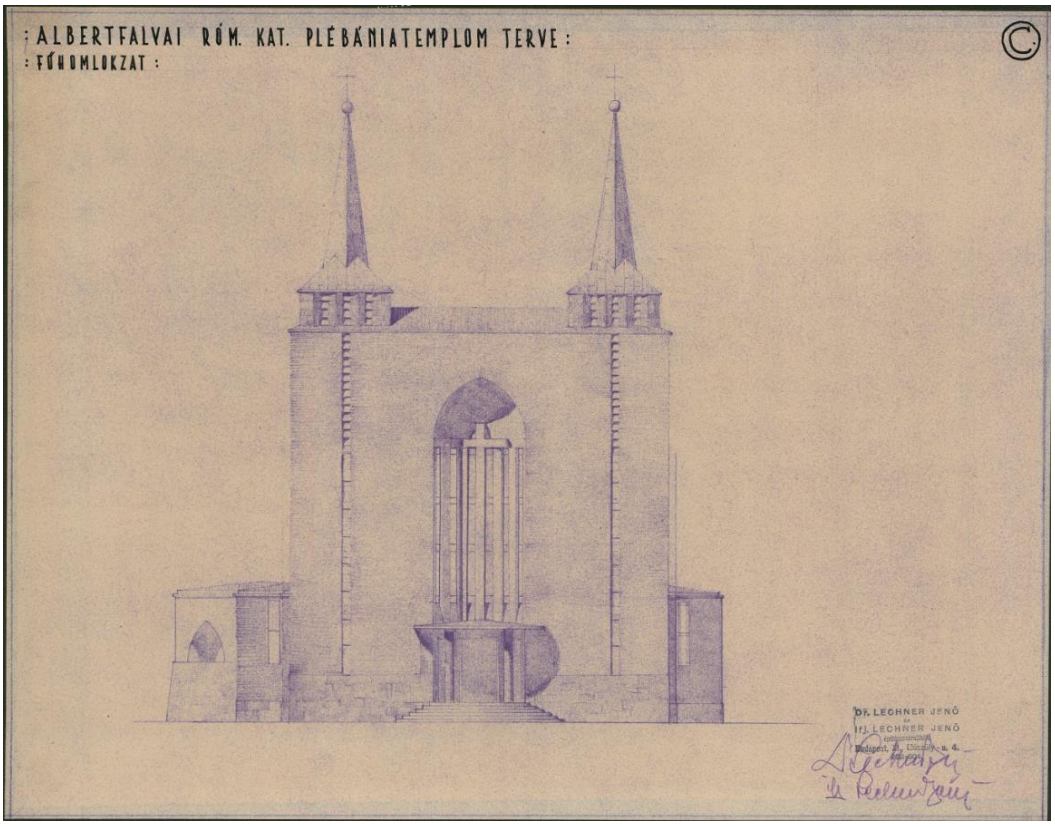

226. A remetekertvárosi Szentlélek-templom altemploma.

227. A remetekertvárosi Szentlélek-templom belső tere a karzattal és az orgonával.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

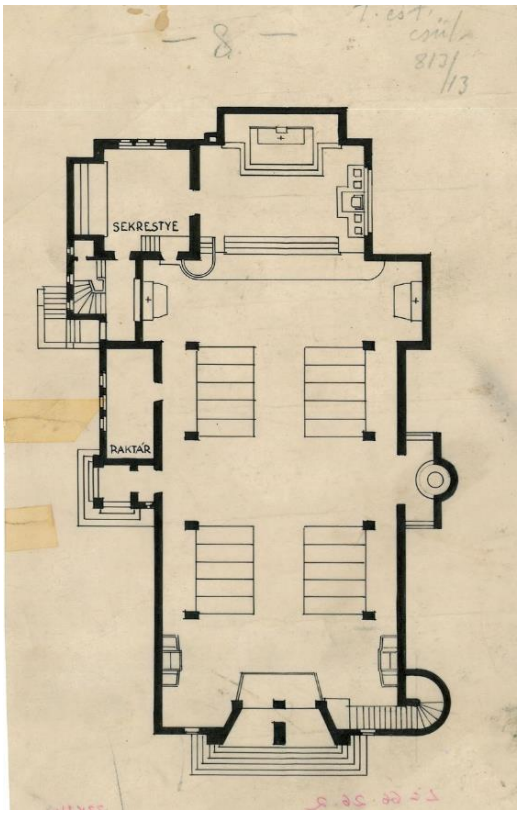

228. Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom C jelű tervváltozatának főhomlokzata, 1939.

229. Az albertfalvai Szent Mihály-templom A jelű tervváltozata, 1939.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

230. Az albertfalvai Szent Mihály-templom alaprajza, 1940.

231. Az albertfalvai Szent Mihály-templom főhomlokzata

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

232. Az albertfalvai Szent Mihály-templom a szentély felől

233. Az albertfalvai Szent Mihály-templom belső tere

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

234. Az albertfalvai Szent Mihály-templom kereszt alakú fénycső lámpája

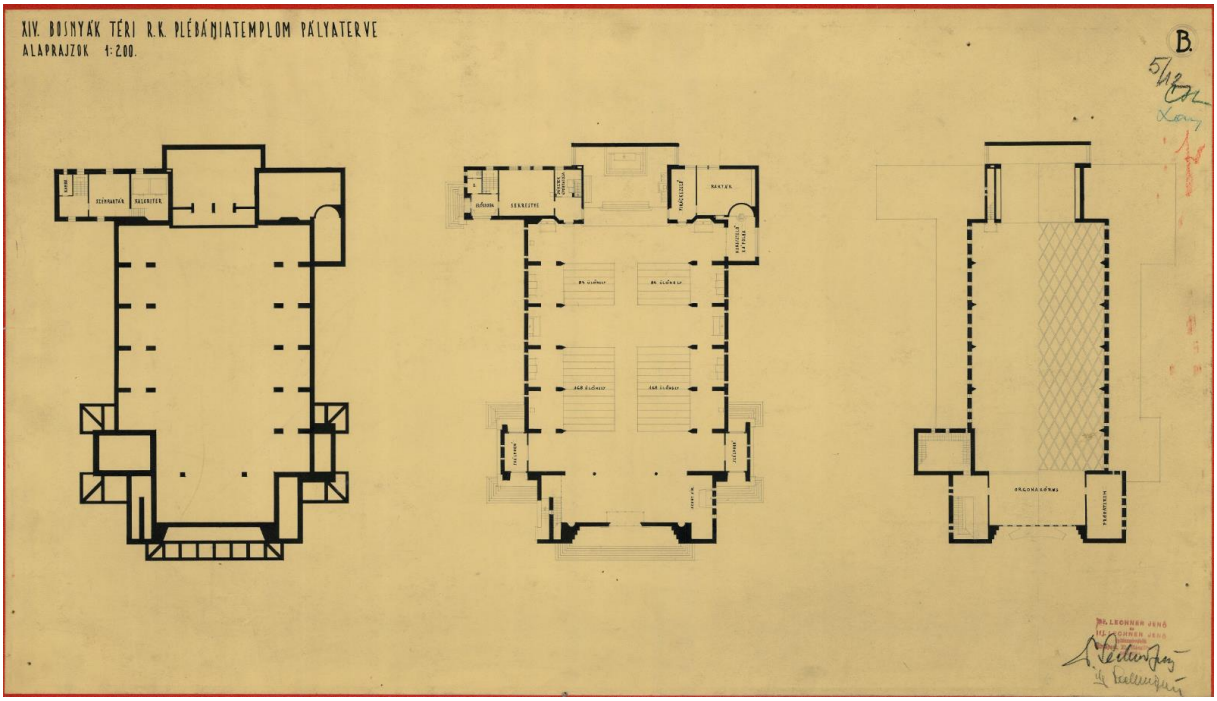

235. Budapest XIV. kerület, Bosnyák tér, plébániattemplom pályatervének A jelű változata, 1941.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

236. A Bosnyák téri plébániatemplom pályatervének B jelű változata, 1941.

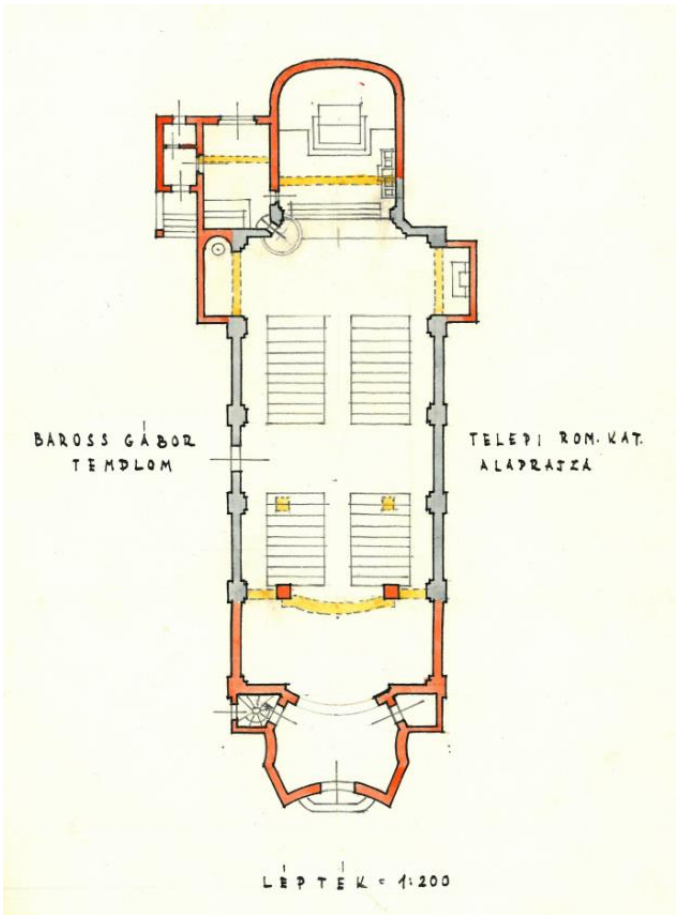

237. A Bosnyák téri plébániatemplom B jelű pályatervének alaprajza, 1941.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

238. Budapest XXII. kerület, Dózsa György út 96. Baross Gábor-telepi plébániatemplom.

239. A Baross Gábor-telepi plébániatemplom bővítési alaprajza, 1948.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

5. számú függelék

Egyéb műemléki munkái

Eger, székesegyház helyreállítási tervei, 1904-1905, Nagy Virgillel

Műegyetemi főnökének segítve vett részt Lechner Jenő az egri székesegyház helyreállításában. A hagyatékában fennmaradt egy neo-empire stílusú emléktábla terve, melynek tetejét levélfüzér és koszorú díszíti, utóbbiban egy kiterjesztett szárnyú sassal. Ezenkívül még egy bizonyos Foltin kanonok számára is készített áldozó kelyhet és egy monstranciát, amelynek domborműves ornamentikája magyaros jellegű.[1]

Lechner Jenő a városban tartózkodva az egri ciszterci templomot is felmérte. Ennek rajzai a Műegyetem Rajztárában találhatók, így lehetséges, hogy az oktatásban használta.[2]

Nagyvárad, püspöki palota helyreállítása, 1905, Nagy Virgillel

Nagy Virgilt 1905-ben bízták meg a nagyváradi püspöki palota helyreállításával, a munkában pedig tanársegédje, Lechner Jenő is részt vett.[3] Abból a szempontból ismerős lehetett a terep Lechner számára, hogy a nagyváradi épületet ugyanaz a Franz Anton Hillebrandt tervezte, aki a budai királyi palotát is. Mindkét épület klasszicizáló későbarokk stílusú,[4] bár a budait Ybl Miklós és Hauszmann Alajos már más szellemben alakította át.

Budapest, Népszínház átalakítási tervei, 1905, Kauser Józseffel

A Székesfőváros 1905-ben bízta meg Kauser Józsefet a Népszínház átalakítási munkálatainak vezetésével. Az épületet azért kellett komolyan átalakítani, mert annak szerkezete teljesen fából készült, amit még csak tűz ellen sem impregnáltak, a fát csupán nádas vakolattal vonták be. Kauser a színpadi rész átalakításának tervezésére Lechner Jenőt kérte fel, aki a színház állapotáról írást is közölt az Építő Iparban.[5]

***„Földúlt tűzhelyeinkért!"* pályázati terve, 1915**

Az első világháborúban a Felvidékre betört orosz csapatok több falut is leromboltak, melyek újjáépítését a Földművelésügyi Minisztérium irányította, de segítette a Lechner Jenőt

[1] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1/11.
[2] BME Rajztár, ltsz: 104206-104208
[3] Ritoók Pál 1991: 9.
[4] Bíró József 1932: 64.
[5] Építő Ipar, 1905. 15. szám 132-133.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tagjai közt tudó Közmunkákat Előkészítő Országos Bizottság is.[6] A bizottsági tárgyalások előkelő helyen, az Országház delegációs termében zajlottak.[7]

A Minisztérium egyszoba-konyhás házak tervezését írta elő, de gondoskodni kellett az esetleges bővíthetőségükről (második szobával, kamrával, csűrrel vagy istállóval). Méretei szerint a szoba 5,5 méter hosszú, 5 méter széles és 2,8 méter magas, a konyha 2,8 méter hosszú, 3,5 méter széles, 2,8 méter magas és előtte biztosítani kellett egy 2,8 méter hosszú és 1,5 méter széles fatornácot. Megszabták az építőanyagokat is: beton alapon kőből és téglából kell állnia, de ezek híján blokk rendszerű faházat is lehetett tervezni, gömbölyű fenyőfából. A házat egy 2,5 méter gerincmagasságú, deszka vagy léc borítású nyeregtetőnek kellett zárnia, de biztosítani kellett a későbbi műpala burkolás lehetőségét is.[8]

Lechner Jenő a Bizottság tagjaként néhány építésztársával együtt (pl. Warga László, Sándy Gyula, Kertész K. Róbert) 1915. augusztus 30. és szeptember 4. között tanulmányút keretében felkereste az érintett Sáros, Zemplén és Ung vármegyéket, hogy helyszíni tapasztalatok birtokában készíthessenek terveket.[9] Az utazásról egy cikket is írt,[10] melynek végén javasolta művészi tanácsadók bevonását is a programba, hogy a típustervek népiesebb formát kapjanak és használhatóságuk során is jobban vegyék figyelembe a lakosság hagyományait (például a konyhába kemence kerüljön). [11] Úgy vélte, jobban oda kell figyelni a faluközpontok helyszínrajzának rendezésére, és a megrongálódott templomok helyreállítását is a műemlékekben jártas építészre kell bízni.[12] Meglepő ugyanakkor, hogy a lakóházak típustervéhez nem készített alternatív javaslatot, ahogyan tette azt például Sándy Gyula. Írását 1915-ben különlenyomatként is megjelentette, melyben Toroczkai Wigand Ede rajzai szerepeltek.[13]

Hasonló újjáépítő tevékenység zajlott egyébként Németországban is, amiről Lechner Jenő *Ostpreussenhilfe* címmel írást is közölt az Építő Ipar – Építő Művészet című szaklapban.[14]

[6] ÉIÉM, 1915. 38. szám 225
[7] Csákó Beáta – Samu Nagy Dániel 2019: 73.
[8] ÉIÉM, 1915. 38. szám 228-229.
[9] ÉIÉM, 1915. 37. szám 222.
[10] ÉIÉM 1915. 38. szám 225-230.
[11] ÉIÉM 1915. 38. szám 230.
[12] Magyar Iparművészet, 1915. 6. szám 339-340.
[13] Lechner Jenő: *Földúlt tűzhelyeinkért.* Szerző kiadása. Pátria Nyomda, Budapest, 1915.
[14] ÉIÉM, 1915. 34. szám 202-204. Eredetileg Nagy Virgil neve alatt jelent meg, de a lap később helyesbítette a szerzőséget. ÉIÉM, 1915. 35. szám 210.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Gyöngyös, Szent Bertalan-templom helyreállítási feladatai, 1917-1918., Nagy Virgillel

Gyöngyösön 1917. május 21-én nagy tűzvész pusztított, aminek áldozatul esett a Szent Bertalan-templom tetőzete, a tornyok sisakjai és ablakai, az oldalbejáratok attikái, a lezuhanó gerendáktól pedig némileg a boltozat is megsérült. Nem szakadt azonban be és így a belső tér épen maradt.[15] A Műemlékek Országos Bizottsága Nagy Virgilt bízta meg a tervezéssel, aki a tűz okozta károk kijavításán túl új részeket is tervezett a templomhoz: a szentély fölé huszártornyot, a főhomlokzat elé portikuszt (amit már a világháború előtt kigondolt), valamint kibővítette a sekrestyét és az oratóriumot.[16] Mestere mellett Lechner Jenő is számos vázlatot készített a templomhoz.[17] Nagy Virgil 1921-es halála után azonban a munkát Sándy Gyula fejezte be.[18]

Nagy Virgillel együtt Lechner Jenő is sokat tartózkodhatott Gyöngyösön és a felmerült helyi igényeknek megfelelve szükséglakásokat is tervezett a városba.[19]

Szerencs, református templom helyreállítási tervei, 1923.

A MOB 1923 nyarán bízta meg Lechner Jenőt, hogy a két évvel korábban leégett szerencsi református templom helyreállítási költségvetését a helyszínen tapasztaltak figyelembe vételével állítsa össze.[20] Az építész június 20-tól június 30-ig tartózkodott a városban és azt állapította meg, hogy a tető és a toronysisak helyreállítása, a homlokzat vakolása valamint a torony falának két méteres magasítása 16.295.000 koronát igényel. A műemlékkel korábban foglalkozó Sztehlo Ottó a tűzeset után készített tervet a kisméretű épület kibővítésére is, amelyet Lechner Jenő néhány apró változtatást javasolva jóváhagyott és annak költségeit további 8.020.000 koronában határozta meg. Feltétlenül szükségesnek tartotta még a templom melletti temető középkori kerítésének megerősítését is, amely számításai szerint 4.455.000 koronába kerülne.[21]

[15] MÉM MDK, MOB iratok 1917/343
[16] MÉM MDK, MOB iratok 1917/1091
[17] Lechner Jenő önéletrajza. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[18] MÉM MDK, MOB iratok 1921/273
[19] Lechner Jenő önéletrajza. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[20] MÉM MDK, MOB iratok 1923/220
[21] MÉM MDK, MOB iratok 1923/285

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest I. kerület, Táncsics Mihály utca 27., Márkus Emília és Párdány Oszkár lakóházának átalakítása, 1922-1934.

Márkus Emília ünnepelt színésznő volt, akit Lechner Jenő feltehetően a Medgyaszay Színház munkálatai során ismert meg, hiszen játszott a nyitóelőadáson is.[22] Férje Párdány Oszkár miniszterelnöki sajtótudósítóként dolgozott.[23] A házaspár 1917-ben vásárolta meg a budavári Werbőczy (ma Táncsics Mihály) utca 27. szám alatti házat, mely a főhomlokzatán látható hálós kiosztású kváderezés miatt valószínűsíthetően még 1700 előtt épült.[24]

Új otthonuk átalakításával – a személyes ismeretségen túl – talán azért is Lechner Jenőt bízták meg 1922-ben, [25] mert nem messze innen ő építette fel Lukács Jenő villáját is. Ekkor azonban még nem indultak el a munkálatok. Az építész 1930-as évek elején készített újabb terveket, az apropót ekkor valószínűleg a Horthy Miklós bástyasétány kialakítása adta. Ezt a Fővárosi Közmunkák Tanácsa azért javasolta, hogy a budai várfal teljesen körbejárható legyen. Meg is kezdték a Werbőczy utca páratlan oldalán álló házak kertjeinek kisajátítását, ami ezt a telket is érintette. Nem vették volna el teljesen a kertet, de jelentősen lecsökkent volna a mérete.[26]

Lechner Jenő átalakítási tervei főleg az épület hátsó, kertre néző traktusát érintették, a legvégén lévő lépcsőt például új falakkal vette körbe. Az épületnek volt egy szűk belső udvara is, melyet még jobban beépített volna. Ezenkívül néhány belső válaszfalat is épített még, illetve ajtókat falazott be.[27] A munkálatok 1933-ban folytak.[28]

Az első traktus földszintjén boltot rendeztek be, hátrébb raktár, konyha, kamra és a személyzet számára kialakított szoba készült. Az emeleten fogadó, dolgozó és hall nyílt, a hátsó traktusban pedig egy hatalmas ebédlő és egy hálószoba. Lechner tervet készített a padlástér manzárdszintté alakítására is, melyben három garzonlakás is elfért volna. Ehhez természetesen a homlokzatot is magasítani kellett és valódi manzárdablakot nyitni rajta. Ezt először klasszicista stílusban rajzolta meg,[29] lapos timpanonnal, később a várbeli környezethez jobban

[22] Színházi Élet, 1918. 49. szám 2.
[23] A férj eredeti neve Andor Oszkár volt, de az 1903-as házasságkötéskor a feleség kérte, hogy a férj változtassa meg a nevét. Márkus Emília első férje ugyanis Pulszky Ferenc művészettörténész volt, akinek nevét is felvette, és P. Márkus Emíliaként vált ismertté. Pulszkytól való válása után is megtartotta a P. betűt a nevében, amitől a második férj kedvéért sem szeretett volna megválni. Így a férjnek kellett alkalmazkodnia, amit meg is tett.
[24] Ez a minta ugyanis a reneszánsz közelségére utal. Pereházy Károly (szerk.) 1976: 41.
[25] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.42.1-2.
[26] BFL XV.17.d.329. hrsz: 6558.
[27] BFL XV.17.d.329. hrsz: 6558.
[28] Pereházy Károly (szerk.) 1976: 41.
[29] BFL XV.17.d.329. hrsz: 6558.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

illeszkedő barokk formát adott neki.[30] Végül azonban egyik sem valósult meg, így a tetőn ma is csak ökörszemablakok láthatók.

Szeged, Mátyás király tér, Havas Boldogasszony-templom tornyának helyreállítása, 1922-1923.

A középkori eredetű Szeged-alsóvárosi ferences templomhoz 1729-1730-ban építettek tornyot barokk stílusban, melynek sisakja 1827-ben nyerte el a ma ismert formáját. A torony már 1910-es években is rossz állapotban volt, a MOB 1911-ben foglalkozott is a helyreállítással, azonban végül mégis levették a napirendről. Egy bő évtizeddel később, 1922-ben került ismét terítékre, amikor is a MOB Lechner Jenőt bízta meg a helyreállítás költségeinek felmérésével.[31] Ő megállapította, hogy mivel a zsindelyfedés és az alatta lévő gerendák is elkorhadtak, a közel húsz méter magas toronysisakot teljesen újjá kellene építeni és – a drága vörösréz helyett a szintén tűzbiztos – bádoggal fedni. Sósavas kezeléssel patinát adott volna neki, hogy ne üssön el az eredeti vörösréz gömbtől és kereszttől.

Jellemző volt az akkori anyagi helyzetre, hogy még az ilyen takarékos megoldást sem lehetett keresztül vinni, így újjáépítés helyett csak a korhadt gerendákat cserélték ki, illetve új zsindelyeket kapott a sisak.[32] Egyébként még a felállványozásra sem volt elegendő pénz, így azt nem a járdaszinttől, csak a torony közepétől indították. Lechnernek tehát csak a legszükségesebb javításokra nyílt módja, a torony alaposabb felújítását a kedvezőbb viszonyok között 1927-ben végezték el, de már nem Lechner irányításával.[33]

Budapest V. kerület, Ferenciek tere, ferences templom helyreállítása, 1924-1925.

A Ferences Rend 1926-ban ünnepelte alapításának hétszázéves jubileumát, amelyre készülve a pesti belvárosi zárdafőnökség 1924-ben elhatározta az egyébként is rossz állapotban lévő templomuk helyreállítását. A MOB a munkák műemléki szempontú ellenőrzésével Lechner Jenőt bízta meg.[34] A torony felújítása rendben meg is történt az útmutatásai szerint, a belső tér restaurálásában azonban már gondok adódtak. A munkát Tardos Krenner Viktor és Lohr Ferenc végezte: előbbi Lotz Károly freskóit, utóbbi pedig a díszítőfestést újította fel.[35] A dekoratív festés azonban nem olyan lett, amit a MOB előzetesen jóváhagyott (a szentély

[30] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.42.1.
[31] MÉM MDK, MOB iratok 1922/223.
[32] MÉM MDK, MOB iratok 1923/292.
[33] MÉM MDK, MOB iratok 1927/172.
[34] MÉM MDK, MOB iratok 1924/215
[35] MÉM MDK, MOB iratok 1925/68.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

architektonikus keretet kapott, az oldalfalakra pedig új festmények is kerültek), emiatt Lechner lemondott a megbízatásáról.[36]

Budapest I. kerület, Bécsi kaput tér 7., báró Hatvany Lajosné palotájának átalakítása, 1932.

A Bécsi kapu tér 7. szám alatt már a középkorban is lakóház állt, mely Buda 1686-os visszafoglalásakor szinte teljesen megsemmisült. 1741-ben Kothl János mészáros mester építette újjá, majd 1807-ben Grigely József volt piarista tanár vette meg és alakította át a ma is látható klasszicista stílusban. Jellegzetessége az emeleti ablakok között sorakozó medalionok voltak, melyek Vergilius, Ciceró, Szókratész, Livius, valamint Quintilianus és Seneca közös profil portréit tartalmazták. Az ablakok szemöldökmezőibe pedig allegorikus domborműveket helyeztek: kétoldalt a zene, a költészet, a nyelvészet és a vegyészet, középen pedig Pallasz Athéné körül csoportosulva a festészet, a szobrászat, a történelemtudomány, a csillagászat és a földrajz került.[37]

A 20. század elején a báró Hatvany család vásárolta meg. A két világháború között Hatvany Lajos vendégül látta itt a magyar irodalmi élet színe javát, de még Thomas Mann is járt a falak között. A hivatalos tulajdonos Hatvany Lajosné volt, aki a palota belső átalakításával 1931-ben Havas Sándor építőmestert bízta meg és a munka 1932 februárjában el is készült. Lechner Jenő a MOB megbízottjaként megállapította, hogy ez az épület műemlék jellegét nem érintette.[38] Közvetlen ezután azonban a tulajdonosban felmerült az igény az utcai homlokzat és az udvar eredeti stílusú átalakítására is, melyekhez 1932 áprilisában már Lechner Jenő irodája szerkesztette meg a terveket.[39]

Az 1932 novemberére befejezett munkálatok a leglátványosabb eredményt a kapun és a környékén hozták:[40] a főbejárat fölötti üres mezőbe Lechner az emeletiekhez hasonló, profil fejportrés medaliont tervezett, melynek tetején a két oldalról kiinduló virágfüzérek össze is kapcsolódnak. Új, kétszárnyú kapukat is beépítettek, melyek felületét alacsony gúlákkal, vagyis gyémántokkal díszítette és azokat koncentrikusan egymásra helyezett rombuszokkal vette körül. E díszek minden bizonnyal a felvidéki tanulmányútjain látott várkapuk vasalásainak művészi felnagyításai voltak.

[36] MÉM MDK, MOB iratok 1925/376
[37] Horler Miklós – Pogány Frigyes 1955: 314.
[38] MÉM MDK, MOB iratok 1932/74.
[39] MÉM MDK, MOB iratok 1932/93. és MÉM MDK Tervtár, ltsz: R 84926, R 84927, R 84929, R 84930, R 84931.
[40] BTM Kiscell, ltsz: 69.202.1/63.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Átalakította a földszinti homlokzatot is: kváderezését megszüntette, helyette a klasszicista stílushoz jobban illeszkedő, nagyobb sortávolságú vonalazással díszítette.[41] A földszinti ablakok csúcsívsoros vasrácsához azonban nem nyúlt, mert noha nem igazán illettek a klasszicista épülethez, de annak legeredetibb jellegzetességeinek számítottak.

A munka az épület téglalap alakú belső udvarát is érintette. Lechner egységes klasszicista teret akart kialakítani, ezért az északi oldali függőfolyosó tartására toszkán oszlopsort, a déli oldalra pedig ugyanilyen pilasztereket tervezett. Mivel az udvarba dongaboltozatos kapualj vezetett be,[42] erre rímelve a szemközti oldalon is egy félköríves záródású fülkét képezett ki, benne egy női szoborral, előtte egy díszkúttal. A függőfolyosó korlátjának rácsát ugyanúgy egymásba kapcsolt ellipszisek alkották, mint a Nemzeti Múzeumban vagy a Budai Országházban is, de itt annál szerencsésebb választás volt, mivel azok jól harmonizáltak a homlokzati ablakok csúcsívsoros rácsaival.[43]

A második világháborús ostromban súlyos sérüléseket szenvedett házat 1950-1952 között állították helyre Imrényi Imre tervei szerint.[44] Ekkor a kapu fölötti medalionba a portré helyett római számokkal írva az 1796-os és 1901-es dátumok kerültek, más nagyobb volumenű változás azonban nem történt.

Lechner Jenőt a Műemlékek Országos Bizottsága másik két várbeli polgárház átalakításának ellenőrzésével is megbízta, így 1933-ban felügyelte az Úri utca 37. és 45. számú házakon végzett munkálatokat is.[45]

Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem épületeinek helyreállítása, 1933-1935

Lechner az Egyetem főépületén túl a Bölcsészettudományi Kar Múzeum körút 4. szám alatti épületéhez (Steindl Imre, 1882) is készített átalakítási tervet, melynek során a világosítás volt a vezérelv. A mosdókat áthelyezte volna a főlépcsőház mellől a belső épületszárny udvari oldalához, így azok nem fogták volna fel a folyosókba áramló fényt.[46] A nagy tanácstermet elegánsabbá alakította volna, a tantermek fa padlóját pedig gumira cserélte volna.

Két alternatív tervet készített a baloldali belső udvar tanteremmé alakítására is: az egyikben a terem csak a földszintet foglalja el, a laposszögű nyeregtetője pedig csak kissé

[41] Horler Miklós – Pogány Frigyes 1955: 315.
[42] BTM Kiscell, IX/10., ltsz: 66.309.
[43] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.40.2.
[44] Horler Miklós – Pogány Frigyes 1955: 314.
[45] MÉM MDK, MOB iratok 1933/158, 1933/453
[46] Lechner Jenő levele Korniss Gyula dékánnak 1934. május 9-én. BME Rajztár, ltsz: 101225, 101227

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

zavarta volna a fény bejutását az emeleti folyosókba. A másik változat kétszintes tantermet mutat, mely azonban nem tölti ki az egész udvart, ráadásul a végfalai még ívesek is, így az ablakok nagy részét egyáltalán nem takarta volna el.[47] A földszintes megoldásnál az emelkedő széksorokban összesen 340 ülőhelyen tudott volna kialakítani, az emeletesnél pedig szintenként 174-et.[48]

Az Orvosi Kar Üllői út 26. szám alatti központi épületére (Weber Antal, 1884) is készített átalakítási tervet: az előcsarnok lépcsője helyén két portásfülkét képezett volna ki, a főlépcsőt pedig a belső udvarokra nyíló ablakokból világította volna meg. A melléklépcsőket ezúttal is kisebb helyiségek elbontásával juttatta volna fényhez, valamint mellette felvonót is beépített volna.[49]

Budapest V. kerület, Papnövelde utca 7., Központi Papnevelő Intézet belső átalakítása, 1935.

Lechner Jenő a Pázmány Péter Tudományegyetem helyreállítása idején ismerkedett meg a szomszédos Központi Papnevelő Intézet rektorával, Tóth Tihamérral. Ő bízta meg az Intézet külső tatarozásának és belső átalakításának tervezésével.

A Központi Szemináriumot 1648-ban alapították Nagyszombatban és mindig vándorolt a szintén ott alakult Egyetemmel együtt. Pestre 1804-ben költözött, ahol a Pálos rend egykori kolostorát foglalta el. Ez az épület Ipolyi Arnold rektorsága idején (1870-1873) jelentős változáson ment keresztül: harmadik emelettel magasították, dísztermet és kápolnát alakítottak ki benne. Utóbbit az 1880-as évek közepén műmárvány burkolattal, illetve freskóval díszítették, ezt követően azonban az épületen fél évszázadig nem eszközöltek felújítást.[50] A modern igények szerinti átalakulását már Ernszt Lajos rektor is kezdeményezte az 1920-as években, de a gazdasági nehézségek akkor még nem tették lehetővé a munkát.[51]

Hasonló igények merültek fel ebben az intézményben is, mint a Nemzeti Múzeumban vagy a Tudományegyetemen: túl sötét volt belül, valamint a helyiségek nem voltak praktikusak. Illetve a tanügyi szabályok változása miatt bővíteni is kellett a férőhelyek számát, ugyanis a papnevelés időtartamát a 20. század első évtizedeiben kétszer is növelték: 1913-ban ötévesre, 1932-ben hatévesre.[52]

[47] BME Rajztár, ltsz: 101228-101229.
[48] Lechner Jenő levele Korniss Gyula dékánnak 1934. május 9-én. BME Rajztár, ltsz: 101225.
[49] Lechner Jenő levele dr. Balogh Ernő dékánnak 1934. április 16-án. BME Rajztár, ltsz: 101222-101223
[50] Centralista, 1937. 1. szám 5.
[51] Nemzeti Újság, 1935. 238. szám 12.
[52] Kopp Jenő 1948: 17.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az átépítésről alkotott elképzelések 1933-ra forrtak ki, majd Tóth Tihamérnak kétéves megfeszített munkával sikerült előteremtenie a szükséges anyagi hátteret. Lechner elkészítette a terveket, így 1935 júniusának elején megindulhatott a nagyszabású átalakítás. Ennek során a földszinten belső falak elbontásával nagy és világos bejárati csarnokot hoztak létre, valamint új ebédlőt alakítottak ki, a régit pedig előadóterem céljára hasznosították. A kerengőnek is visszaadták az eredeti formáját, újra teljes kört alkotott.[53]

A modern igényekhez alkalmazkodva az első, a második és a harmadik emeleten új közfalak építésével a hatalmas hálótermekből magánzárkákat választottak le. Összesen hatvannyolc új cellát alakítottak ki benne: az első emeleten tizenkettőt, a másodikon huszonötöt, a harmadikon harmincegyet. Az első emeleten megszüntették a rektori lakást, helyén prefektusi szoba és több vendégszoba létesült. A második emeleten alakították ki a spirituális (lelki igazgató) új lakását, egy közös tanulótermet, egy közös hálót, az intézeti könyvtár pedig itt maradt. A harmadik emeleten szintén berendeztek egy közös tanulószobát, két közös hálót, valamint itt kapott helyet a betegszoba.

A kispapok mozgásigényének kielégítésére az épület tetején sétányt létesítettek, melyet szobrokkal is gazdagítottak: Jézus Szíve, Borromei Szent Károly, Aranyszájú Szent János, Szalézi Szent Ferenc, Szent Ágoston került ide, mind Krasznai József munkája. A főlépcsőházba Pándi Kiss István Jó Pásztor szobrát állították, a belsőben ezenkívül elhelyezték még Szent Gellért, Szent Imre, Krisztus Király, a Fájdalmas Anya, az Ecce Homo és Lisieux-i Kis Szent Teréz szobrát is.[54] A kápolnához új bejáratot építettek, az oda vezető lépcsőházat pedig színes üvegablakokkal díszítették, melyeket Mayer-Megyer Antal készített: azokon Szent Imre, Aquinói Szent Tamás és Vianney Szent János mellképei jelentek meg.[55] Mindezek mellett központi fűtőrendszert is szereltek az épületbe. Ahol új mennyezetet kellett építeni, azt már vasbetonból tették meg.[56]

Egyúttal az intézet udvarát is átalakították, a belső homlokzatot megtisztították a borostyántól, a földszinti kerengő kosáríves nyílásaiba fehérre festett, osztókkal sűrűn tagolt klasszicizáló ajtókat helyeztek. Az elburjánzott növényzetet is megritkították, fákat vágtak ki, helyükre pedig a józsefvárosi Losy utcából a Ligeti Miklós és Pogány Móric által 1916-ban alkotott ún. pálos kutat helyezték. Az alkotást korábban amúgy a Központi Papnevelő Intézet adományozta a Székesfővárosnak, így az csak visszakerült a korábbi tulajdonosához.[57]

[53] Nemzeti Újság 1935. 238. szám 12.
[54] Centralista, 1937. 1. szám 6.
[55] Kopp Jenő 1948: 17.
[56] Tóth Tihamér rektor levele a polgármesterhez 1935. május 14-én. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 1. doboz
[57] Lamotte polgármester 1935. július 31-én kelt határozata. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 1. doboz

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A kivitelező Havas Sándor építőmester volt, a beruházás – bár csak négy hónapig tartott – kétszázezer pengőt emésztett fel. [58] Az ünnepélyes átadásra 1935. október 17-én került sor Serédi Jusztinián hercegprímás jelenlétében.[59]

Budapest V. kerület, Károlyi utca 16., Károlyi-palota homlokzatának átalakítási terve, 1934.

A Károlyi család Pest belvárosában álló palotája hitbizománynak számított, ami azt jelentette, hogy a tulajdonos családfő – ebben az esetben Károlyi Mihály – nem idegeníthette el a többi családtag elől. A volt népköztársasági elnök, akit a Horthy-rendszerben a trianoni békediktátum legfőbb okozójának tartottak 1919. július 4-én emigrált, így az 1921. október 31-én ellene indult bírósági tárgyaláson már nem jelent meg. Hűtlenséggel és hazaárulással vádolták, amiben 1924. december 16-án jogerősen el is ítélték, így teljes vagyona az államra szállt.[60] Azt azonban a hitbizományi jogvita eredményeként végül mégsem kobozhatták el, hanem meg kellett vásárolni: a Pest belvárosában álló palotáért a Székesfőváros 1928-ban ötmillió pengőt fizetett és múzeumként szerette volna hasznosítani.

A tulajdonosváltás hivatalosan a következő év elején történt meg, de a beköltözéssel még várni kellett, hiszen át kellett alakítani a belső tereket. Ezzel kapcsolatban Lechner Jenő műemlékvédő aggodalma is megmutatkozott, hevesen ellenzett minden bontást.[61] A palotában valóban csak a múzeumi működéshez legszükségesebb változtatásokat hajtották végre: az első emelet húsz szobájában a kandallókat, a falitükröket és falikarokat szerelték le, egyébként a munka főleg az esztétikai hibák javítását jelentette.[62] Bár eredetileg úgy tervezték, hogy a Székesfővárosi Múzeum minden gyűjteménye ide költözik, 1933-ban végül csak a Fővárosi Képtár nyílt meg itt a látogatók előtt.[63]

A következő évben a Székesfőváros szűkebb körű tervpályázatot hirdetett a palota Kaplony utcai és Egyetem téri homlokzatának kialakításra, az épület ugyanis a szomszédos Harruckern-Weinckheim-palota 1903-as lebontása óta ezen az oldalon egy tűzfallal nézett a térre.[64] Egyúttal két teremsort is kellett tervezni a palota e szárnyában képtári és múzeumi

[58] MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 1. doboz, Havas Sándornak címzett levél, illetve Nemzeti Újság, 1935. 238. szám 12.
[59] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza
[60] Hajdu Tibor 2016: 30.
[61] Lechner Jenőhöz írt levél 1932.november 28-án. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő dokumentum
[62] MÉM MDK, MOB iratok 1932/468.
[63] K. Végh Katalin 2003: 7.
[64] A tűzfal eltávolítását Lechner Jenő már évekkel korábban is javasolta. Budapesti Hírlap, 1928. 171. szám 5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

célokra. Az új funkció miatt az udvari homlokzaton is ablakokat kellett nyitni, itt ugyanis korábban kocsiszín és istálló volt.[65]

A pályázatra csupán dr. Bierbauer Virgilt, Lechner Jenőt és Wälder Gyulát hívták meg.[66] Lechner Jenő két alternatív tervet is készített. Mindkettővel radikális átalakítást végzett volna, a szigorú klasszicista épületet visszafogottságát és homogenitását akarta megmozgatni és változatosabbá tenni. A szárny közepén a homlokzatot hátra tolta, a felszabaduló területen pedig oszlopsorral határolt teraszt alakított volna ki. Emiatt a baloldali sarokrizalit erőteljesen előreugrik, a közepén nyitott kapu elé Szelek-tornya fejezetű oszlopokból álló portikuszt állított, melynek teteje szintén egy teraszt képez. Mindkét sarokrizalitra magas, kontyolt nyeregtetőt helyezett. Az ablakok kiosztását is megváltoztatta, a hátraugratott homlokzat emeleti szintjén sűrűbben nyílnak sokkal nagyobb méretű, keret nélküli ablakok, melyeknek már modern hatásuk van.

A kettő közt a legnagyobb különbség, hogy az A jelű verzió hátra léptetett középső szakaszából mégis előreugrik egy keskeny rizalit,[67] a B jelű alternatíva földszintjén ezzel szemben Palladio-motívumot képezve sorakoznak az ablakok. E reneszánsz formával valószínűleg tovább akarta növelni a szigorú klasszicista épület játékosságát és az elé állított szobrokkal is ezt a célt szerette volna elérni.[68]

Viszont mindkét terven nagyon zavaróan jelennek meg különböző stílusjegyek, azok között nem sikerült összhangot teremteni. Nem is ért el velük sikert Lechner Jenő, a pályázatot Wälder Gyula nyerte meg.[69] Ettől függetlenül mindkét rajzot kiállította a Műcsarnok 1936. évi jubileumi kiállításán.[70]

Budapest II. kerület, Margit körút 68., régi Szent János Kórház átalakítása, 1934.

A régi Szent János Kórház Buda legrégibb kórházaként 1710-ben épült. A 19. század második felére szűkké vált, ezért feladatait 1898-tól az új Szent János Kórház vette át, bár 1932-ig még a régi is működött. Bezárása után a Székesfőváros Dunajobbparti Szeretetotthonává alakították,[71] de özvegy Janitsáry Ivánné más lehetőséget is látott a jó fekvésű épületben, és kérelmezte, hogy gyógyszertárát a Széna tér felé néző szárnyának földszintjére helyezhesse át.

[65] MÉM MDK, MOB iratok 1935/263. és Pesti Hírlap, 1934. 210. szám 11.
[66] MMÉEK, 1934. 49-50.szám 304.
[67] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.47.8.
[68] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.47.9.
[69] MMÉEK, 1935. 27-30.szám 244.; BME Rajztár, ltsz: 101009-101011
[70] OMKT 1936: 21.
[71] Horler Miklós – Pogány Frigyes 1962: 306.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Raktár céljára az alatta lévő pincét is igénybe vette volna.[72] A hölgy 1934-ben Lechner Jenőt kérte fel az átalakítási tervek elkészítésére. Azok sajnos nem maradtak fenn, de mivel Lux Kálmán a MOB megbízásából véleményezte, következtethetünk főbb vonásaira: a barokk épület szűk, négyszögletes ablakait jelentősen kitágította és felül félkörívessé alakította volna. Ezt nyilvánvalóan a modern igényeknek való megfelelés diktálta. Az ablaksor fölé aranyozott feliratot is tervezett. Az emeleti ablakok esetében viszont a műemléki szemlélet volt az erősebb, hiszen nemcsak megtartotta azok formáit, de még a kereteiket is az eredeti stílusnak megfelelően gyárttatta volna újra.

Lux szerint a terv önmagában artisztikus volt, viszont ezzel a Széna téri főhomlokzat elütött volna a Margit körútitól. Így csak azzal a kikötéssel javasolta jóváhagyását, ha a földszinti ablakok is az eredeti formában maradnak meg. A MOB albizottsága az 1934. november 17-i ülésén viszont egyáltalán nem hagyta jóvá a terveket, így azok nem is valósultak meg.[73] Az épületet sajnos már nem is sokáig állt: a második világháborús ostrom idején rommá lőtték, maradványait pedig 1949-ben elbontották.

Cserhátsurány, római katolikus templom bővítési terve, 1934.

A Nógrád vármegyei Cserhátsurány noha egy kis lélekszámú falu volt, de a középkori eredetű, gótikus temploma a 20. századra így is szűknek bizonyult. A plébánia jelentése szerint áldatlan állapotok uralkodtak, a hívek nem fértek be az épületbe és mivel kintről hallgatták a misét, sokan meg is betegedtek.

Az egyházközségnek nem volt anyagi ereje új templomot építeni, összesen csak 15-16 ezer pengőt tudtak előteremteni, ezért a műemlék templom kibővítése mutatkozott az egyetlen megoldásnak. A terepviszonyok miatt ez csak úgy volt kivitelezhető, hogy az épület egyik hosszanti oldalához csatolnak egy nagyobb templomhajót, így a középkori részek teljes egészében a szentély funkcióját vehetik át. Papp József balassagyarmati építőmester 1933. október 28-án műszaki leírást is készített, mely szerint az új diadalív a régi templom kórusa és szentélye között feszült volna.

Az egyházközség elöljárói 1934. január 15-én fordultak a MOB-hoz, kérve az átalakítás lehetővé tételét. Az ügy először Lechner Jenőhöz került véleményezésre, aki Papp Józsefnél tovább ment és a régi karzatot is elbontotta volna. Számításai szerint a régi templomfalat 8 méter szélességben kell lebontani, hogy a 6 méter fesztávolságú diadalívet esztétikusan lehessen kiképezni. Az új szentélyt rabitzból készült csúcsíves fiókos dongaboltozattal, az egész

[72] MÉM MDK, MOB iratok 1934/542
[73] MÉM MDK, MOB iratok 1934/575.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épületet pedig 225 négyzetméternyi padlóburkolattal borította volna. Mivel az ablakkeretek is a műemlék részei voltak, azokat gondosan áthelyezte volna az épület más részeire. Bár a MOB kérésére költségvetést is készített a munkálatokhoz, azt végül Lux Kálmán hajtotta végre.[74]

Budapest I. kerület, Szentháromság tér, Budai Elöljárósági épület és környezetének átalakítási terve, 1937.

Az egykori budai városháza épületét 1873, vagyis Budapest megalakulása után az I. kerületi Elöljáróság vette használatba, saját irodáit helyezte el benne. Voltak olyan vélemények, melyek szerint a Vár központi helyén álló patinás épület méltóbb sorsot érdemelt volna. Lechner Jenő már 1928-ban is közzétett erről egy írást,[75] 1931-ben pedig egy javaslatot is terjesztett a polgármester elé,[76] melyben a hivatalt áthelyezte volna a Krisztinavárosba, az épületet pedig a Fővárosi Múzeumnak adta volna.

Kézenfekvő is volt a muzeális funkció, hiszen díszes belső helyiségei és rokokó lépcsőháza nagyon jó hátteret biztosítottak volna például a régészeti emlékeknek.[77] Ráadásul onnan közvetlen lejárás nyílt a Várhegy barlangjaiba, melyekben már korábban is múzeumi tárgyakat őriztek. Természetesen az új funkcióhoz átalakította volna a régi városházát, illetve 1937-ben már az egész épülettömb átalakítására is készített terveket, mintegy múzeumszigetet hozva létre.[78] Így a városligeti régi Műcsarnokból ide lehetett volna szállítani a Székesfővárosi Múzeum teljes gyűjteményét. A múzeumszigetet úgy hozta volna létre, hogy a Balta köz által kettéosztott két tömböt egyesítette volna, illetve a városháza melletti két bérház helyett a környezetbe jobban illeszkedő épületeket emelt volna. A különálló lépcsőházak összekötésével monumentális belső kialakítására is látott lehetőséget.[79]

Lechner egyúttal rendezte volna a régi városházával szemben lévő (vagyis a Mátyás-templom melletti) üres telek helyzetét is: egy L alakú épületet helyezett volna ide, mely kapcsolódott volna a Halászbástyához is. Az Esterházy-palota Szentháromság térre néző tűzfalát pedig növényekkel futtatta volna be.

A régi városházában a múzeum helyiségeit a következőképp rendezte volna el: a Szentháromság utcai főbejárattól balra képzelte el az igazgatóságot, a könyvtárat, a dolgozószobát és a raktárt, jobbra pedig a főváros történetének bemutatása indult volna. A

[74] MÉM-MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1674/3.
[75] Budapesti Hírlap, 1928. 171. szám 5.
[76] K. Végh Katalin 2003: 72.
[77] Budai Napló, 1937. 42. szám 1.
[78] Lechner Jenő 1938a: 32.
[79] Budai Napló, 1937. 42. szám 1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

látogatók először a tágas lapidáriumba léphettek, amit az ókori emlékek több, kisebb helyiségben kiállított anyaga követett. Ezután Óbuda, a Margitsziget, Pest és Budavára története következett. A hátsó melléklépcsőn felsétálva az emeleten Mátyás király korával folytatódott a kiállítás, amit a török hódoltság és I. Lipót császár uralkodásának időszaka követett. A barokk művészet egy kisebb termet kapott, a palatinus-kor viszont jóval nagyobbat, hiszen ez Lechner szívéhez is közelebb állt.[80] A Tárnok utcai szárnyban, a zárt erkély mögötti egykori tanácsteremben a szabadságharc időszakát mutatta volna be, a kiállítás pedig a színészet történetével, illetve relikviákkal zárult volna.[81] A tárgyi leleteken kívül Lechner kiállította volna a budapesti műemlékek fotóit is, hiszen a Műemlékek Országos Bizottságában már az 1920-as évek elején is javasolta, hogy a nagyközönség tájékoztatására használják fel ezt a technikát is. [82]

Budapest VI. kerület, Andrássy út 69-71., Képzőművészeti Főiskola helyreállítása és belső átalakítása, 1935-1938.

Lechner Jenő 1928-ban kezdett tanítani a Képzőművészeti Főiskolán, melynek Andrássy úti központja 1876-1877-ben épült Lang Adolf tervei szerint. Az 1930-as évek végére már helyreállításra szorult, az intézmény vezetősége pedig 1935-ben Lechnert bízta meg a renoválás irányításával.

Az Andrássy úti főhomlokzat tatarozásával összefüggésben Lechner az előcsarnokot és a lépcsőházat is modernizálta, tágasabbá és világosabbá tette. Ellenőrizte a központi fűtés telepítését is, ezt követően pedig a folyosóburkolaton megmaradt régi fűtőrácsokat is márvány mozaik lapokkal cseréltette le. Az ilyen irányú felújításban már nagy jártasságra tett szert, hiszen korábban a Nemzeti Múzeumban és a Tudományegyetem központi épületében is hasonló feladatot végzett. 1941-re az Izabella utcai homlokzatról is váltak le vakolatdarabok, így azt is helyre kellett állítani az ablakokkal és a kőpárkányokkal egyetemben – bár a szép sgraffito díszekhez nem nyúltak. A munkálatok közben egyébként Lechner Jenőt kritikák érték.[83] A munkák kivitelezését Kollár Gyula építészmérnök irányította.[84]

[80] A reformkor bemutatását korábban egy külön építészeti múzeumban is el tudta volna képzelni: 1919-ben javasolta a MOB-nak, hogy a jeles klasszicista építészek fennmaradt terveit gyűjtsék össze és állítsák ki. Megadta azok őrzési helyét is: Pollack Mihály anyagát a Magyar Mérnök- és Építész–Egylet őrizte, de építésztársainál (Kiss László, Wälder Gyula, Gyurman Jenő), valamint a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában, a Pannonhalmi Apátság Könyvtárában és az Egri Püspökségen is voltak tudomása szerint tervek. MÉM MDK Tudományos Irattár Lymbus gyűjtemény, ltsz: K 2014/21

[81] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.48.7-8.

[82] Lechner Jenő 1927b: 37.

[83] OMKKF jegyzőkönyv, 1940. május 24.

[84] BTM Kiscell, III/9., ltsz. nélkül 2.6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A Képzőművészeti Főiskola rektora az 1938. október 15-i Rektori Tanácsülésen felkérte Lechner Jenőt, hogy az épület első emeletén egy aulát képezzen ki, mely díszteremként és kiállítótérként is működhet.[85]

Lechner az 1938. október 29-i Tanácsülésen mutatta be a terveket és a részletes költségvetést. Az aulát úgy alakította ki, hogy a volt Bory-osztály két terme közötti válaszfalat elbontotta. Kétszáz Thonet-székkel látta volna el, így nagyobb ünnepségek esetén is lett volna elegendő ülőhely. A terem keleti részére a Rektori Tanács tagjainak egy emelvényt tervezett, akik karosszékekben foglalhattak helyet. Az emelvény mögött egy rabitzfallal egyenesítette volna ki a ferde oldalú termet, mely egyúttal az Izabella utcára néző ablakokat is eltakarta volna.[86] A folyosó és a lépcsőház felé szétnyitható üvegajtókat tervezett, és így a lépcsőházi előtérrel is növelhették a terem méretét. Lechner Jenő művészi attitűdjét jól mutatja, hogy a terveken túl a falak díszítésére is javaslatot tett: az egyik fal felső sávjában a művészet nagy korszakaira utaló falfestmények kerültek volna, melyeket híres művészek grisaille alakjaival választott volna el. A szemben lévő falon pedig a magyar művészet korszakait jelenítette volna meg falfestményként. Ezeket az alkotásokat elképzelése szerint a Székely Bertalan-pályázatot megnyerő hallgatók valósíthatták volna meg. Lechner gondolt még egy szoborgalériára is: a főiskola professzorainak büsztjeit helyezte volna az ablak- és ajtóközökbe.

A beruházás ugyan tízezer pengőbe került volna, de a díszterem bérbe adása hozhatott volna anyagi hasznot is.[87] Az átalakítás a tervek szerint meg is valósult és 1939 őszén már itt tartották az ünnepélyes évnyitót.[88] A lépcsőház előterét valóban használták is, az elsőéves hallgatók a fogadalomtétel után ott várakoztak. Az emelvényen a Rektori Tanács tagjain kívül tanárok és a miniszter is helyet kapott, az énekkar pedig a terem túlsó végében foglalt helyet.[89]

Diósd, Szent István tér, Szent Gellért-templom helyreállítási tervei, 1938-1959.

A diósdi Szent Gellért-templom 1896-ban épült Say Ferenc székesfehérvári építész tervei szerint klasszicista stílusban.[90] Az 1930-as évek közepén már helyreállításra szorult, amelyre a hívek gyűjtést indítottak és sikerült is előteremteni a szükséges összeget. Talán Shvoy Lajos székesfehérvári püspök javaslatára készített Lechner Jenő terveket a helyreállításon túl kisebb-nagyobb mértékű átalakításokra is.

[85] OMKKF jegyzőkönyv, 1938. október 15.
[86] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.8.9.
[87] OMKKF jegyzőkönyv, 1938. október 29.
[88] OMKKF évkönyv 1939-41: 64.
[89] MKE Levéltár, Rektori Tanács iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz. A díszterem beosztása az ünnepi közgyűlésen.
[90] Wágner Ferenc 2013: 259.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A külsőhöz kétféle tervvázlatot rajzolt: az egyiken a felvidéki reneszánsz jelenik meg a toronysisak lábánál sorakozó pártákban.[91] A másik szerint csak a főhomlokzatot alakította volna át: kétoldalt széles pilaszterek emelkednek egészen az oromzatig, amelyet barokkos voluták díszítenek.[92] A külsőt is érintő nagyszabású munkálatokra végül mégsem került sor, csupán a sekrestyét alakították át, valamint új esőcsatornát szereltek fel 1935 folyamán.[93] 1938-ban pedig a belső tér újult meg: a padlóra mozaiklapokat fektettek, villanyvilágítást telepítettek, valamint átépítették az oltár felső felét is. Ekkor a tabernákulum magyar motívumos díszítést kapott. Arra vonatkozóan azonban nincs adat, hogy ezeket a munkákat valóban Lechner Jenő vezette-e, bár előszeretettel alkalmazott magyaros ornamentikát.

Németh Gyula plébános és Shvoy Lajos püspök 1949-ben megállapodott arról, hogy a templomban Szent Gellérttől származó ereklyét is elhelyeznek, a történeti források ugyanis azt valószínűsítik, hogy vértanúsága előtti utolsó estéjét itt töltötte a püspök.[94] Az ereklyetartót Mészáros József ötvös készítette, az azt védő rácsot pedig Lechner Jenő tervei alapján Német Antal kovácsolta ki.[95]

A belső kifestésére csak 1959-ben került sor, addig egyszerű meszelés borította a falakat. Lechner ehhez is készített vázlatokat: az apszisba Szent Gellért vértanúságának és üdvözülésének jeleneteit, a hajó kazettás mennyezetének rombusz alakú mezőibe pedig különböző keresztény szimbólumokat helyezett (kiró, alfa, ómega, IHS).[96] Ez azonban végül nem az ő elképzelése valósult meg.

Veszprém, Vár utca 16., püspöki palota belső átalakítása, 1939.

Tóth Tihamér frissen kinevezett veszprémi püspök 1939. március 7-én azzal bízta meg Lechner Jenőt, hogy tegyen javaslatot a püspöki palotában lévő rezidenciájának átépítésére.[97] Az építész a lakosztályt a palota napsütötte oldalára helyezte volna át, a régi vendégszobák helyére pedig ebédlőt és fogadószobát tervezett. [98] Utóbbi terembe Lechner kérésére Unghváry Sándor festőművész freskóvázlatot is készített, mely Szent Margit életéből vett jeleneteket ábrázolt.

[91] BTM Kiscell, FII/9., ltsz: 66.78.12.6
[92] BTM Kiscell, FII/9., ltsz: 66.78.12.7
[93] Wágner Ferenc 2013: 262.
[94] Wágner Ferenc 2013: 54.
[95] Wágner Ferenc 2013: 263.
[96] BTM Kiscell, FII/9., ltsz: 66.78.12.12
[97] PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz, 181/1939
[98] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1. albumban lévő dokumentum

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Úgy tűnik, hogy a püspök számára a festmények voltak a legfontosabbak, mert az átalakításba nem vágott bele, Unghváryt viszont megbízta a palota kisebédlőjének kifestésével. Megállapodásuk szerint a freskók Szent Margitot, Gizella királynét, Szent Imrét, valamint Szent Istvánnak a Koppány feletti győzelmét ábrázolták volna. A püspök azonban 1939. május 5-én váratlanul elhunyt, így végül egyik sem készült el.[99]

Budapest II. kerület, Margit körút 23., ferences templom átépítésének pályaterve, 1939.

A budai egykori Ország úton (ma Margit körút) az ágostonos szerzetesek 1752-1770 között építették meg új templomukat, melynek terveit Nepauer Máté készítette. [100] A rendet 1782-ben II. József feloszlatta, a templomot ekkor a ferencesek kapták meg, ők tartják fenn ma is. A lakosság növekedése miatt a két világháború közötti időszakra már szűknek bizonyult az épület, ezért 1933-ban megbízták Rimanóczy Gyulát bővítési tervek készítésével. A munka ekkor nem kezdődött el, ezért 1939-ben pályázatot hirdettek a bővítés, illetve átépítés megtervezésére.

Lechner Jenő a benyújtott tervében számottevő mértékben alakította volna át a templomot:[101] a szentélyt teljesen elbontotta volna, a diadalívet és a hajót azonban megtartotta eredeti, 18. századi állapotában. A diadalívhez egy ovális alaprajzú kupolateret illesztett, mely a templom hossztengelyére merőlegesen feküdt és befogadta volna el az összes régi oltárt. Így a hajó tulajdonképpen a kupolatér előtereként szolgált volna. Ezzel a gigászi betoldással külön karzat építése nélkül biztosítható lett volna a szükséges plusz befogadóképesség. Az új épülettömeget a lehetőségeket figyelembe véve igyekezett a templom barokk stílusához igazítani, maga az ovális alaprajz is ezt a célt szolgálta, illetve a rajta nyíló ablakoknak is a meglévővel azonos, szegmensíves-záróköves kiképzést adott.

Két széléhez enyhe kiülésű kápolnákat toldott, melyek barokk manzárdtetővel záródtak volna. A templom hosszházával párhuzamosan két oldalt gyóntatófolyosókat is tervezett, melyek egyenesen a kupolatérhez vezettek. Stilárisan egyedül ezek nem illettek a templomhoz, rajtuk ugyanis félkörablakok nyíltak volna, bár ez valószínűleg a folyosó alacsonyságából adódott.[102] A belsőt viszont igazán barokkosan rendezte be a terven: a kupolát tartó pilléreket korinthoszi fejezetű pilaszterek erősítik, fölöttük pedig merész kiülésű, golyvázott, kettős

[99] PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz, 268/1939.
[100] Farbaky Péter 1990: 170.
[101] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.16.6.
[102] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.16.7.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

főpárkány fut körül. A főoltár, a mellékoltárok és a szószék is dinamikus körvonalakkal bírnak, a kupola mennyezetét pedig nagy kiterjedésű freskó borítja.[103] Megjegyzendő, hogy a belsőhöz készített egy alternatív, klasszicista stílusú tervet is, amely jóval közelebb állt személyiségéhez és jóval otthonosabban is mozgott ebben a stílusban. Az oltárképnek itt nincs befoglaló építménye, a szószék hangvetője is csak egyszerű, sík tető, melyre elegáns megoldásként egy glóbuszon álló keresztet helyezett. A mellékoltárok fölötti baldachinról csüngő drapéria pedig kissé neo-empire hatást is kölcsönöz a belső térnek.[104]

A bíráló bizottság kifogásolta a betoldás túl nagy arányát és így a templom egységének megbontását.[105] Számításaik szerint a pályamunka mintegy húsz százalékkal túl is lépte a megengedett kétszázezer pengős költségkeretet, ezért díjat nem nyert, de megvásárolták.[106] Valószínű, hogy a drasztikus beavatkozás is elrettentette az építtetőt. A pályázaton tizennyolc építész indult és Kamarássy Jenő nyerte meg.[107] Azonban ő is – az összes többi építészhez hasonlóan – túl nagy változtatásokat irányozott elő, ezért a megmérettetés eredménytelenül zárult.[108]

Budapest II. kerület, Mansfeld Péter park, rózsadombi kálvária terve, 1939.

A Rózsadombon a mai Mansfeld Péter parkban emléktábla hirdeti az egykor ott állt Veronika-kápolnát. Az 1690-ben emelt és a 18. század közepén bővített kápolna egy kálvária útvonal végállomása volt, mely az Ország úti ágostonos templomtól (ma Margit körúti ferences templom) indult.[109] Mint minden kálvária, ez is tizennégy stációból állt, melyek a Zárda (ma Rómer Flóris) és Apostol utca vonalán sorakoztak. E barokk alkotásokat a 20. század elején, a Zárda utca szerpentinjének kiépítésekor elbontották.

A harmincas évek végére a kápolna – melyhez húsvétkor rengetegen zarándokoltak – nagyon rossz állapotba került, az összedőlés fenyegette.[110] A tömegszerencsétlenséget elkerülendő 1937-ben a Székesfőváros Wälder Gyula tervei szerint helyreállíttatta,[111] két évvel később pedig Medveczky Jenő mennyezetfreskót is készített bele.[112] Lechner Jenő ekkor a stációk újjáépítéséhez is készített terveket: három változatot is rajzolt, de már csak az Apostol

[103] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.16.4.
[104] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.16.5.
[105] Vállalkozók Lapja, 1939. 27. szám 4.
[106] Pesti Napló, 1939. 103. szám 12.
[107] Budavári Krónika, 1939. augusztus 16.
[108] Farbaky Péter 1990: 188.
[109] Fabó Beáta 2021: 288.
[110] Fővárosi Közlöny, 1937. 1. szám 7.
[111] Fővárosi Közlöny, 1937. 20. szám 607.
[112] Az Est, 1939. 164. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

utcában, hiszen a Zárda utcában akadályozták volna a forgalmat. Az Apostol utcának is csak a felső szakaszán, a Veronika utcai leágazástól indította volna az állomásokat. A tizedik stáció után az útvonalat balra fordította és az utolsó négy állomás már két, magasabban fekvő teraszon kapott helyet. A második teraszról egy félkör alaprajzú, kétkarú lépcső vezetett volna fel a kápolnához, bár a C jelű változaton az íves lépcső helyett egykarú, egyenes lépcső rajzát látjuk.[113]

Az egyes változatok inkább a stációk formájában különböznek. Az A és a B jelű verzió viszonylag hasonlít egymáshoz: az Apostol utcát keletről masszív, kőből épült támfallal biztosították, ennek a tetején kiugró konzolokra állították a sztélészerű, domborművel díszített stációkat. Az A esetében[114] a széles konzol mintegy lizénaként a fal aljától indul, míg a B-nél[115] csupán kisebb gyámkövekről van szó. A sztélék tetejét úgy formálta, hogy azok emlékeztetnek a felvidéki reneszánsz épületek pártáira, így akart tehát magyaros motívumokat is elhelyezni a terven.[116] A C abban is különbözik az első kettőtől, hogy Krisztus keresztútjának ábrázolásait a falban kialakított kosáríves záródású fülkékben helyezte el, melyeket díszes, barokk rácskapuval zárt el. Ez stílusában tehát a barokk kápolnához illeszkedett. Ezeket a fülkéket a fal tetején haladó lépcsőről természetesen nem lehetett volna látni, ezért a fal mellett járdát is vezetett (ez már a B változaton is megtalálható).

A terméskő fal ridegségét mindhárom variánson azzal igyekezett kompenzálni – és egyúttal illeszkedni a szép természeti környezethez –, hogy a teraszokra növényekkel befuttatott pergolákat állított. Ezt a fogást több korábbi tervén és épületén is láthattuk, a legszebben Lukács Jenő Ostrom utcai villájának teraszán jelent meg.

Budapest II. kerület, Templom kert 1., máriaremetei Kisboldogasszony-templom bővítési terve, 1942.

A török kiűzése során elnéptelenedett Buda környéki falvakba a 18. század elejétől németek költöztek, így történt ez Máriaremetén is. Egy Thalwieser Katalin nevű leány magával hozott egy Boldogságos Szüzet ábrázoló festményt, melyhez hamarosan csodákat kötöttek és a település búcsújáró hellyé vált. 1783-ban egy deszkakápolna épült ide, melyet 1829-ben kőkápolna váltott. A 19. század végére ez is szűknek bizonyult és 1898-1899-ben már egy templomot emeltek ide Schönner Ferenc neogótikus tervei alapján.[117]

[113] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.17.7.
[114] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.17.3.
[115] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.17.5.
[116] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.17.14.
[117] Nemény Lajos 2004: 8.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A két világháború között nagyon sokan költöztek ki Budapestről e környékre, mely ekkor már hivatalosan Pesthidegkúthoz tartozott. A lakosság gyarapodása miatt a pesthidegkúti plébániát Shvoy Lajos székesfehérvári püspök felosztotta a máriaremetei, a remetekertvárosi, a széphalmi és a pesthidegkút-ófalui egyházközségek között.[118] A máriaremetei templom befogadóképessége ekkor már nem volt kielégítő, ezért kibővítéséhez Frank Ágoston és Goszleth Lajos készítettek terveket 1937-ben. Mivel azonban a remetekertvárosi egyházközséget vezető ambiciózus Bozsik Pálnak sikerült elérnie egy új templom építését, ezért a máriaremetei beruházás tárgytalanná vált.

Lechner ettől függetlenül a remetekertvárosi templom felszentelése után 1942-ben készített tervet a máriaremetei bővítésére is, melyben hátrafelé toldotta volna meg a templomot egy új résszel. Míg az Frank–Goszleth építészpáros korábban sokszögű szentélyzáródást tervezett, addig Lechner Jenő egyenest és azt kétoldalt sekrestyével fogta volna közre.[119] A tornyot is átalakította volna, a fiálék helyett sarokpártákat helyezett a sisak lábaihoz. A templom végében álló apró huszártornyot pedig széles kupolává növelte volna, tehát az a fajta megalomán gondolkodás, ami a harmincas évek végén készült templomtervei többségét jellemzi, itt is tettem érhető (e terveket a 6. számú függelékben ismertetem). A kupola méreteit akkor érthetjük meg igazán, ha összehasonlítjuk a templom hosszanti oldalai mentén futó tornácszerű folyosókkal[120] – amik megtalálhatók egyébként a Frank–Goszleth terven is.[121]

Budapest XXII. kerület, Plébánia u. 2., budafoki Szent Lipót-plébániatemplom bővítési terve, 1944.

A budafoki Szent Lipót-plébániatemplom szentélye 1753-1755 között barokk, hosszháza és homlokzati középtornya 1792-1793 között pedig klasszicizáló késő barokk stílusban épült.[122] Az épületet 1937-ban nemcsak helyreállították, de neobarokk falfestményekkel díszítették a belső terét is. Budafok 1944-es szőnyegbombázásakor csak kisebb sérüléseket szenvedett,[123] mégis talán ez az esemény sarkallhatta Kismarty-Lechner Jenőt arra, hogy bővítési terveket készítsen. Szívéhez nagyon közel állt, hiszen 1906-ban itt kötött házasságot feleségével.

A barokk templomoktól ugyan idegen a kereszthház, a bővítést viszont nem látta máshogy megoldhatónak, azt ráadásul meglehetősen szélesre szabta. A szentélyt két oldalt egy raktárral

[118] Shvoy Lajos 2002: 43.
[119] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.24.2.
[120] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.24.6.
[121] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.24.7.
[122] Garbóci László 2014: 12
[123] Garbóci László 2014: 20

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

és egy sekrestyével is kiegészítette volna, a bejárat mellé pedig egy-egy kápolnát is tervezett. Mivel az új épületrészek összeértek a keresztházzal, nagyjából el is rejtették azt. Az új épületrészek között végig biztosította azt átjárást, így azt mondhatjuk, hogy Lechner tulajdonképpen háromhajós épületté alakította volna át a templomot.[124] Homlokzati tervek sajnos nem maradtak fenn, a metszeteken viszont kosáríves nyílások láthatók,[125] így valószínűleg a bővítést is neobarokk stílusban oldotta volna meg. A tervek azonban nem valósultak meg, a háborús sérüléseket pedig már 1947-re ki is javították.

Budapest XIV. kerület, Stefánia út, Park-Club helyreállítása, 1946., ifj. Kismarty-Lechner Jenővel és Kismarty-Lechner Loránddal

A Stefánia úti Park-Clubot Meinig Arthur vázlatai alapján, irodájának egyik alkalmazottja, Martin Pietzsch tervezte neobarokk stílusban és 1895-re épült föl. [126] A főváros ostroma során több találat is érte. Helyreállítását Kismarty-Lechner Jenő végezte, a munkálatok ekkor a főlépcsőházra koncentrálódtak.[127] Valójában nem sérült meg komolyan, amit az is bizonyít, hogy már 1945 februárjában fogadott vendégeket, ez volt az első épület, ami az idegenforgalom szolgálatába tudott állni a háború után.[128] A teljes, külső-belső helyreállítás csak 1965-ben történt meg.

Budapest V. kerület, Eskü út, Casino Mozi átalakítása, 1946., ifj. Kismarty-Lechner Jenővel és Kismarty-Lechner Loránddal

A Kőrössy Albert Kálmán és Sebestyén Artúr által tervezett Eskü úti Osztálysorsjáték palotában 1933-tól a Casino Mozi működött, mely a második világháborúban súlyos károkat szenvedett, teljesen kiégett.

Mivel korábban ő tervezte ide a Medgyaszay Színházat, a háború utáni helyreállításra is Kismarty-Lechner Jenőt kérték föl, aki fiával és testvérével közösen két tervváltozatot is készített. Az egyikben megtartották a nézőtér és a színpad eredeti tájolását, vagyis a Dunával párhuzamosan helyezkedtek el.[129] A másikon viszont elforgatták azt 90 fokkal, így a nézőtér rövidebb, ám szélesebb lett volna.[130] A főbejáratot is ennek tengelyére, vagyis a főhomlokzat közepére helyezték volna, amelyből egy széles előcsarnokba vezetett az út. A lépcsőházakat az

[124] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.21.5.
[125] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.21.7.
[126] Rozsnyai József 2018: 131-133.
[127] BTM Kiscell, FII/10., ltsz: 66.57.1.
[128] Magyar Nemzet, 1946. 165. szám 4.
[129] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.56.2-3.
[130] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.56.4-5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épület két sarokterében alakították ki, melyek jellegzetes, háromnegyed henger alakú tömegei predesztinálták is ezt a funkciót. Az emeleten kaptak helyet az irodák, egy üzlet, valamint az Eskü úti oldalon a korabeli igényekhez alkalmazkodva egy amerikai zeneterem is. Illetve az emeleti folyosókról biztosították a bejárást a nézőtér fölé emelt karzatra is.

A Duna felőli főhomlokzat földszintjét modern stílusban alakították volna át: nagy részét üveggel borították, középen a pénztár, annak két oldalán pedig a bejáratok nyíltak volna. Fölöttük hatalmas betűkkel állt volna a Casino felirat.[131] A tervek azonban nem valósultak meg, ugyanis az épületet helyreállítás helyett lebontották.

Budapest X. kerület, Szent László tér, Szent László-templom belső terének felújítási tervei, 1946.

Kismarty-Lechner Jenő nagybátyjának minden alkotását nagyra becsülte és azon volt, hogy azok méltó állapotban hirdessék az emlékét.

Így tett a kőbányai Szent László-templommal is, bár annak belső berendezését pénzügyi okokból már nem Lechner Ödön tervezte. Elképzelései túlságosan drágák lettek volna, ezért a munkát elvették tőle és Tandor Ottót bízták meg a feladattal. Ő csupán az anyagában követte Lechner stílusát: pécsi Zsolnay kerámiából készítette az oltárokat és a szószéket is. Az épület külső megjelenése és belső díszítése jelentős kontrasztban áll egymással.[132]

A második világháborúban az épület nagyon komolyan megsérült és a nagyobb károk elhárítása után 1951-ben a szentély újra festése is napirendre került. Dr. Rajkay Sándor kanonok-plébános ismerte Kismarty-Lechner Jenőt és a munkálatok megkezdése előtt két alkalommal is a helyszínre hívta, hogy kikérje véleményét. A festés építészeti szempontú ellenőrzésére viszont már nem kérték fel, azt a Központi Egyházművészeti Hivatal utasítására Dénes Jenő festőművész az ő jóváhagyása nélkül végezte el a festést. Ezt Lechner sérelmezte és 1951. szeptember 26-án panaszos levelet küldött a Plébániai Hivatalhoz. Mellőzésén kívül kifogásolta még azt is, hogy a kifestés során aranyozást és színes szegélyeket készítettek a boltozatokon. Szerinte csak tónusokat lett volna szabad alkalmazni, hogy a festés ne nyomja el a nagybátyja által tervezett architektonikus tagozatokat.[133]

[131] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.56.10.
[132] Nemes Márta 1980: 139.
[133] Molnár Ernő levele Szabó Imre segédpüspöknek 1951. december 7-én. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz, 86/1951.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az építész hagyatékában fennmaradtak olyan tervek is, amelyeken a templom Szent Margit- és a Szent Antal-mellékoltára látható, ám új festményekkel. Előbbi helyett a Jézus előtt térdelő Mária Magdolna, utóbbi helyett pedig az Angyali üdvözlet látható.[134]

Egy 1985-ben a belső felújításához készült szakvélemény szerint a csillárhoz a legjobb megoldás a Lechner Jenő által a Mátyás-templomban alkalmazott fém abroncs lenne.[135] Végül azonban mégsem ilyenek kerültek az épületbe.

Budapest V. kerület, Szent István tér, Szent István-bazilika kupolájának helyreállítása, 1948., ifj. Kismarty-Lechner Jenővel

A második világháborús sérüléseinek helyreállítása közben a Szent István-bazilika kupolája 1947. június 20-án kigyulladt és teljesen leégett. Az intenzív tüzet a külső héj vasvázára erősített fabordázat okozta, amely a rézlemezeket hordta. A tűzoltók nem olthatták vízzel a külső héjat, mert a lezúduló víztől a belső héjra festett felbecsülhetetlen értékű freskók is megsemmisültek volna.[136] Ezért csak a tűz tovább terjedésének megakadályozására törekedtek, amit sikerült is elérni.

A kupola helyreállítását rövid időn belül megkezdték, a kormány egymillió forintos segélyt nyújtott a munkához, ami azonban 1948 tavaszára elfogyott, de a kupola csúcsa és a lanterna még nem volt befedve. A plébánia ekkor a cserkészeket mozgósította, akik a fővárosi lakásokat járták a remélt adományokért, így sikerült is előteremteni a befejezéshez szükséges összeget. Végül 1949-re készült el a kupola új borítása.

Az újjáépítés mérnöki feladatait Csonka Pál végezte: a vasszerkezet meggörbült részeit kiegyenesítette, a meglágyult elemeket pedig kivágatta és újakkal pótolta. Az építészi tervezéssel Kismarty-Lechner Jenőt és fiát bízták meg. A munka elnyerésében közrejátszhatott az is, hogy az ifjabb Jenő az állami újjáépítési hivatal vezetőjének egyik legközelebbi munkatársa volt.[137] Apa és fia az eredeti tervek híján fotók alapján rajzolták meg a szükséges terveket.[138] A későbbi tűzesetek megakadályozása végett az új vörösréz burkolatot nem

[134] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.22.6-7. Nem világos azonban, hogy miért csak a festményeket akarta lecserélni, hiszen nagybátyja templomában inkább maguk a Tandor Ottó által tervezett neogótikus oltárépítmények hatottak idegenül. A Szent Margit-képet ráadásul Roskovics festette. A Szent Antal-oltár alkotója ismeretlen, de hasonlóan kvalitásos mű. Nemes Márta 1980: 140.

[135] MÉM MDK Kismarty-Lechner Kamill/Gyula iratai, ltsz. nélkül

[136] Fővárosi Közlöny, 1947. 32. szám 20.

[137] MÉM MDK, ifj. Kismarty-Lechner Jenő iratai, ltsz. nélkül

[138] Hét darab terv maradt fenn az Ybl-hagyatékban, többségük 1:1 arányú részletrajz.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

fahéjazatra, hanem közvetlenül a fémvázra erősítették.[139] A munkában rajzolóként részt vett az akkor még egyetemi tanulmányait folytató Zalaváry Lajos építész is.[140]

Bodajk, Szent István tér 1., Mindenkor Segítő Szűz Mária-kegyhely szabadtéri oltár tetője, 1949.

A bodajki Mindenkor Segítő Szűz Mária-kegyhely régi búcsújáró célpont, újkori templomát 1727-1742 között építették a móri kapucinusok. A 20. századra a népszerűsége miatt már szűkké vált, ezért Shvoy Lajos székesfehérvári püspök 1942-ben kezdeményezte bővítését egy tizenötezer főt befogadni képes árkádos zarándokudvarral, benne egy szabadtéri oltárral. A terveket Urbányi Vilmos építőművész készítette.[141]

A második világháborúban súlyos károkat szenvedett az éppen csak elkészült új épületrész, melyet 1948-ra hoztak rendbe. A következő évben Kismarty-Lechner Jenő a zarándokudvar oltára köré üvegfalakat, föléje pedig bádogtetőt tervezett, melyek 1950-ben készültek el tizenkétezer forintos költséggel.[142] Valóban nem volt nagy fejlesztés, épp csak arra szolgált, hogy az időjárás viszontagságaitól védje az oltárt. Az üvegfalakat azért fém rácsok is erősítették, de a nagyobb védelmet a tető nyújtotta, melynek barokkos keresztmetszete szépen illeszkedett a templomhoz is. Az építész önéletrajza szerint tervezett még egy sekrestyeszekrényt is.[143]

Ercsi, Templom tér, Nagyboldogasszony-plébániatemplom gyóntatószékeinek átalakítási terve, 1954.

Ercsi plébániatemploma súlyosan megsérült a második világháborúban, bombatalálat következtében a tető beomlott, a színes üvegablakok kitörtek, valamint kilyukadt a Szent Péter- és a Szent József oltárkép is. A károk kijavítása egészen az 1950-es évek közepéig folyt, 1954 augusztusára fejezte be Barth Ferenc a festmények, Tiborc József pedig az empire keretek restaurálását.[144] Orbán György plébános azonban nem sokáig csodálhatta a megújult műveket, mivel az Állami Egyházügyi Hivatallal történt konfliktusa miatt Shvoy Lajos püspök áthelyezte Csókakőre. Helyére 1954. október 29-én nevezte ki Horváth Ferencet.[145]

[139] Kemény Mária 2010: 218.
[140] Demokrata, 2002. 43. szám 62.
[141] SzfvPL IX.11. Bodajk Historia Domus 1909-1960.
[142] SzfvPL IX.5. PH70 Bodajk
[143] HUN-REN BTK MI Lexikongyűjtemény, Kismarty-Lechner Jenő névnél
[144] SzfvPL VII. 35. Ercsi Historia Domus 1944-1980.
[145] SzfvPL I.3. No.4522 1838/1954

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ő igyekezett megvalósítani Orbán régi vágyát, hogy végre legyen elegendő zárt gyóntatófülke a templomban: addig ugyanis a két nyitott mellett csak egy volt zárt.[146] A volt plébánossal ellentétben azonban nem újakat akart készíttetni, a költségek csökkentése érdekében csupán a két nyitott darab átalakításával szerette volna megoldani a kérdést. Valószínűleg a püspöknek is beszélt erről, rajta keresztül szerezhetett tudomást Kismarty-Lechner Jenő a feladatról és 1954 decemberében készített is egy 1:20 méretarányú átalakítási tervet a két, 18. századi gyóntatófülke átalakításához. A rajzok tanúsága szerint megtartotta volna azok mozgalmas, barokk formáját.[147]

Végül azonban Orbán kívánsága teljesült és teljesen új gyóntatófülkéket készíttettek. Azokat a volt plébános Barth Ferenc iparművésszel terveztette meg és Márton Ferenc székesfehérvári műbútorasztalos 1955-re le is gyártotta.[148]

Budapest XIX. kerület, Templom tér, kispesti Nagyboldogasszony-templom oltárának tervei, 1955.

A Hofhauser Antal tervezte kispesti plébániatemplomot 1904. október 23-án szentelték fel, patrónusául – az egykori trónörökös emlékére – Szent Rudolfot választották.[149] 1955-ben azonban pápai engedéllyel védőszentjét a Nagyboldogasszonyra változtatták.[150] A szentélyben eredetileg egy neogótikus faoltár állt, amit dr. Bakos László plébános kezdeményezésére 1955-ben Galgamácsára szállítottak és ma is az ottani plébániatemplomban látható. Helyére a plébánia fehér márványoltárt szándékozott építeni.[151]

Ehhez Kismarty-Lechner Jenő is készített terveket. Széles, a tabernákulumnál kimagasodó építményt rajzolt, mely teljesen kitöltötte az oltármenza szélességét. A középen kissé előrelépő lábazatot Mária-monogram díszíti és a tabernákulum feletti kimagasodó tömbön is Szűz Mária aranyozott alakja tűnt fel: karjait széttárva néz felfelé. Az oltárépítményre Mária életének jeleneteit ábrázoló színes domborművek kerültek volna.

A neogótikus templomhoz illően a tabernákulum fölött csúcsíves fülkét képzett ki a tervező. Magyaros törekvéseit pedig azzal juttatta érvényre, hogy rendkívül hegyes elemekből álló pártázatot vezetett volna végig az oltárépítményen, amivel minden bizonnyal a felvidéki reneszánszra akart utalni.[152] Egy alternatív terven a pártázat jóval nagyobb méretű, a párták

[146] SzfvPL I.3. No.4522 2007/1954
[147] BTM Kiscell, FII/9., ltsz: 66.78.13.
[148] SzfvPL IX.5. PH70 Ercsi
[149] Hegedüs László 2004: 27-29.
[150] Hegedüs László 2004: 56.
[151] Hegedüs László 2004: 31.
[152] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.22.1

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

magáról a menzáról indulnak felfelé két sorban.[153] Sándy Gyula, a pártázatos reneszánsz stílus másik következetes alkalmazója, a kései tervein szintén hasonlóan hegyes, expresszív pártákat alkalmazott. Az oltárok végül Árkai István építész tervei szerint valósultak meg, a megújult templom megáldására pedig 1955. november 13-án került sor.[154]

Rövidítésjegyzék

BFL: Budapest Főváros Levéltára

BME Rajztár: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének Rajztára

BTM Kiscell: Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma Kismarty-Lechner Jenő hagyatéka

ÉIÉM: Építő Ipar-Építő Művészet

HUN-REN BTK MI: HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet

MÉM MDK: Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

MKE Levéltár: Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltára

MMÉEK: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye

OMKKF évkönyv: Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola évkönyve

OMKKF jegyzőkönyv: Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola Rektori Tanácsülésének jegyzőkönyve

OMKT 1936: Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 75 éves fennállása emlékére rendezett jubileumi kiállítás képes tárgymutatója 1936. május-június. A Képzőművészeti Társulat Kiadása, Budapest, 1936.

PL: Prímási Levéltár, Esztergom

SzfvPL: Székesfehérvári Püspöki Levéltár

Irodalomjegyzék

Bíró József (1932): *Nagyvárad barokk és neoklasszikus művészeti emlékei.* Centrum Nyomda, Budapest

Csákó Beáta – Samu Nagy Dániel (2019): *Az Országház nevezetes termei.* Országházi Séták. Országgyűlés Hivatala, Budapest

[153] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.22.2-3.
[154] Hegedüs László 2004: 56

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Fabó Beáta (2021): *Budapest katolikus templomépítészete a két világháború között.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest

Farbaky Péter (1990): *A budai ágostonos (majd ferences) kolostor és templom.* In: Művészettörténeti Értesítő, 1990. 2. szám 166-197.

Garbóci László (2014): *Budafok-Belváros Szent Lipót Plébániatemplom.* Budafok-Belvárosi Plébánia, Budapest

Hajdu Tibor (2016): *Károlyi, a vörös gróf.* Kossuth Kiadó, Budapest

Hegedüs László: *A Kispesti Főplébánia centenáriuma.* Kispesti Főplébánia, Budapest, 2004.

Horler Miklós – Pogány Frigyes [szerk.] (1955): *Budapest műemlékei 1.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Horler Miklós – Pogány Frigyes [szerk.] (1962): *Budapest műemlékei 2.* Akadémiai Kiadó, Budapest

K. Végh Katalin (2003): *A Budapesti Történeti Múzeum az alapítástól az ezredfordulóig.* Budapesti Történeti Múzeum, Budapest

Kemény Mária (2010): *A Szent István-bazilika: építészet, város, történelem.* Terc, Budapest

(Kismarty-)Lechner Jenő (1927b): *Öt év a magyar műemlékvédelem történetéből.* In: 8 Órai Újság, 293. szám 37.

(Kismarty-)Lechner Jenő (1938a): *Budapest városrendezési feladatiról. Különlenyomat a Műszaki Világ 1937. és 1938. évfolyamaiból.* Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest

Kopp Jenő (1948): *A háromszáz éves pesti papnövelde.* Központi Papnevelő Intézet, Budapest

Nemes Márta (1980): *A kőbányai templom története.* In: Ars Hungarica, 1980. 1. szám 135-147.

Neményi Lajos (2004): *Máriaremete kegytemplom.* Budapest

Pereházy Károly [szerk.] (1976): *Régi házak Pest-Budán.* Műszaki Kiadó, Budapest

Ritoók Pál (1991): *Kismarty-Lechner Jenő pályája (1878-1962).* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962). Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása. Budapest, 9-15.

Rozsnyai József (2018): *Meinig Arthur.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Shvoy Lajos (2002): *Önéletrajz. Források a Székesfehérvári Egyházmegye Történetéből.* Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár

Wágner Ferenc (2013): *Diósd története.* Diósd Polgármesteri Hivatal

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

6. számú függelék

A városrendezés terén végzett tevékenysége

1. Budapest városrendezése

Lechner Jenő érzelmi okokból különösen sokat foglalkozott Budapest városképének rendezésével. Erről egy 1938-as művében így írt: *„Szülővárosom és családom két évszázados ősi fészke iránti rajongó szeretetem irányította egész életem építőművészeti tevékenységét. Ez késztetett arra, hogy az elsők között foglalkozzam a városkép múltjával és műemlékeinek felkutatásával, ismertetésével és lajstromozásával."*[1] Ezenkívül a Warga Lászlóval folytatott sokéves közös munka alapján is feljogosítva gondolta magát, hogy véleményt nyilvánítson a Székesfőváros ilyen irányú tevékenységéről. Mint láttuk, Warga igazi szaktekintély volt e területen, hosszú ideig vezette a Székesfőváros III. Városrendezési és Magasépítési Ügyosztályát,[2] és tehetsége abban is megnyilvánult, hogy ő ismerte fel legkorábban a városon belüli összefüggő zöldterületek fontosságát.[3] Azt, hogy a városrendezéshez az építészekre is szükség van, Bierbauer Virgil egy 1929-ben megjelent tanulmányában találóan bizonyította be: egy mérnök csak síkban gondolkodik és bár képes precízen megtervezni a praktikus városképet, de ahhoz, hogy abban jól is érezze magát az ember, kell az építész stílus- és arányérzéke is.[4]

A városrendezési kérdésekhez Lechner igyekezett konstruktívan hozzászólni, javaslatai segítették a felmerült kérdések megválaszolását.[5] Ugyanakkor a múltban elkövetett hibák feltárását is fontosnak tartotta, hogy abból tanulhasson a saját nemzedéke.

1.1.Budapest problémáinak feltárása

Lechner már egy 1907-ben megjelent írásában is foglalkozott Pest növekedésével és a Szépítő Bizottmány munkájával.[6] Itteni soraiból kisejlik az a tisztelet és csodálat, amellyel József nádor városépítő munkássága iránt adózott, és amely később saját épületeinek stílusát is befolyásolta. Nem fogadta el azt a véleményt, amely szerint a nádor a napóleoni háborúk miatt fejlesztette Pestet, mert Bécs már nem nyújtott elegendő védelmet az udvarnak. Szerinte, ha ez

[1] Lechner Jenő 1938a: 4.
[2] Preisich Gábor 1969: 27.
[3] Magyar Építőművészet, 1983. 2. szám 12.
[4] MMÉEK, 1929. 43-44. szám 273.
[5] Bár az értelmiségi szakemberektől elvárható lenne, néhány építész mégis számtalanszor ismételte igaznak vélt állálpontját egy-egy városrendezési üggyel kapcsolatban. Az ő hozzáállásukat figyelembe véve tekinthető Lechner igazán konstruktívnak. Rákos Katalin 2004: 29.
[6] Építő Ipar, 1907. 4. szám 36-37. és 5. szám 44-45.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

lett volna az indíték, akkor logikusabb lett volna Budát fejleszteni.[7] A valós motivációnak a nádor magyarok iránti szimpátiáját tartotta. A cikkben megemlítette saját dédapját, Lechner Jánost is, akit a nádor Hild Józseffel együtt a város rendezésével bízott meg.

Hild szerepéről hosszabban írt, hiszen az ő Pest kiépítésére vonatkozó ideáltervei fenn is maradtak. Minden tisztelete ellenére elhibázottnak tartotta azt a szándékát, hogy új városmagot hozzon létre a Lipótvárosban, mert szerinte egy város mindig megőrzi az eredeti központját. A tervezett csillagparkot inkább a Kossuth Lajos utca végén (tehát a mai Astoriánál) kellett volna kijelölnie, mert így ösztönözte volna az átlós utak kialakítását is, amely szerinte nagy hiánya Budapestnek.[8] Szerencsétlennek tartotta a Lipótvárosban és több külső kerületben létrejött sakktáblaszerű, monoton utcahálózatot. Hild nem számolt a Budára vezető közlekedéssel, nem tervezett hidakat sem, pedig akkor még ki lehetett volna építeni a hídfőkhöz sugárirányban vezető utakat.[9]

Lechner véleménye szerint a Fővárosi Közmunkák Tanácsa, valamint a beruházásokért felelős miniszterek viszont még több hibát vétettek: nem tanulták meg megbecsülni a múlt értékeit és a szédületes fejlődés miatt rengeteg értékes épület pusztult el. *„A modern haladás tetszetős címén az üzleti kapzsiság, könnyelműség szabad prédájává engedték apáink szerény hagyatékát."*[10] Példának a Vár kapuit hozta fel, amelyeket teljesen feleslegesen bontottak le, német városokban gond nélkül meg tudták oldani az új építkezéseket a régi városkép meghagyásával.

A legnagyobb problémának azt tartotta, hogy a Közmunkatanács által készített városrendezési koncepció nem valódi szabályozási terv volt,[11] tulajdonképpen kimerült a Sugár út (Andrássy út) és a Nagykörút kiépítésében.[12] Nem foglalkoztak az utak találkozásánál terek kiképzésével, és a pályaudvarok rossz elhelyezkedése ellen sem tettek semmit. A legzavaróbbnak azt tartotta, hogy az Andrássy útnak nem volt szerves kapcsolata a belvárossal, valamint hogy a Szent István-bazilika nem a Lánchíd tengelyébe épült. [13] A Nagykörutat is sajnálta, amiért nem gondoskodtak rajta monumentális középületről,[14] közben pedig a szűk

[7] Technika, 1928. 10. szám 17.
[8] Építő Ipar, 1907. 4. szám 37.
[9] Építő Ipar, 1907. 5. szám 44.
[10] Technika, 1919-1920. 4. szám 95.
[11] Ez egyébként akkor még nem is volt kötelező, csak az 1937. évi VI. törvénycikk értelmében lépett hatályba a városrendezési és építésügyi törvény, ami alapján 1940-ben el is készült a városfejlesztési program. Rákos Katalin 2004: 35. és 37.
[12] Bár 1876-ban Buda belső részének, két év múlva pedig Óbudának is elkészült a részletes szabályozási terve. Rákos Katalin 2004: 30.
[13] Lechner Jenő 1938a: 11.
[14] Lechner Jenő 1938a: 40.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Markó utcába összezsúfolták az igazságszolgáltatás hatalmas épületeit. Szerinte nagyon rossz összhatással bír a Központi Vásárcsarnok a Fővámpalota mellett, vagy az Országos Levéltár a Bécsi kapu mellett is.[15]

Itt jegyzem meg, hogy Lechner érvelésében helyenként felfedezhető Camillo Sitte osztrák építész hatása, aki 1889-ben közölt tanulmányában javasolta, hogy a megelőző pár évtizedben kiépült monoton városrészeket frissítsék fel dinamikusabb utcahálózattal, szellősebb terekkel, illetve hagyják érvényesülni a történelmi városképet is.[16]

1.2.Megoldási javaslatok

Budapest városrendezési problémáira elsőként Pálóczi Antal hívta fel a figyelmet,[17] melyek egy részét Bárczy István polgármestersége idején (1906-1918) meg is próbáltak kijavítani. A rendezési terveket ekkor Warga László készítette, de az első világháború miatt végül nem értek el valós eredményt.

Ekkoriban Lechner Jenő is aktívan vett részt a vitákban, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet mű- és középítési szakosztályában például szorgalmazta, hívják fel a Közmunkatanács figyelmét a főváros övezeti beosztásának módosítására.[18] Sajnos nem érte el célját, az 1911-ben megjelent új építési szabályzat továbbra sem a funkció szerint osztotta fel a város területét, amit a *Budapest új építőszabályzata* című tanulmányában kritizált is. Ennek ellenére úgy gondolta, hogy a főváros úthálózata jól összefogta az egyes övezeteket.[19]

Mivel a problémák gyökerét a városrendezés szervezetlenségében látta, a megoldásra is koncepcionális változtatásokat javasolt: a Közmunkatanács elnöke mindenképpen építész legyen,[20] és a Székesfőváros nevezzen ki egy műszaki alpolgármestert is, aki a városfejlesztést szakmai szempontból irányítaná. Ez utóbbiról végül az 1930. évi fővárosi törvény rendelkezett.[21] Konkrét intézkedéseket is javasolt, például egy kisajátítási alap létesítését, amelyből fedezni tudták volna a rossz helyen álló épületek bontását.[22] Ebből viszont az is látható, hogy Sitte ajánlásait csak részben fogadta meg, a gyakorlatban sokszor megmaradt a

[15] Lechner Jenő 1938a: 15.
[16] Rákos Katalin 2004: 30.
[17] Vámos Ferenc 1926: 132.
[18] Építő Ipar, 1909. 4. szám 33.
[19] Rákos Katalin 2004: 33.
[20] A nem sokkal korábban elhunyt Polónyi Géza ugyanis jogászként volt elnök. Nemzeti Újság, 1920. 52. szám 7.
[21] A Műszaki Világ, 1937. 25. szám 4.
[22] Építő Ipar, 1907. 5. szám 45.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

19. századi városrendezési elveknél,[23] mely még az úthálózat meghatározását tartotta a szabályozás elsődleges feladatának.

1.3.Budapest városrendezési feladatairól

Lechner 1937-1938-ban *A Műszaki Világ* című folyóirat hasábjain egy cikksorozatban fejtette ki véleményét Budapest városrendezéséről, melyeket azután összesítve különlenyomatként is megjelentetett *Budapest városrendezési feladatairól* címmel.[24] Ebben igyekezett hangsúlyozni a nemzeti sajátosságokat, de még fontosabbnak tartotta, hogy Budapest európaiságát fejezzék ki a létrehozásra kerülő új közterületek.[25] Megjegyzendő, hogy e témák nem egyedül Lechnert foglalkoztatták, korábban tervpályázatokat is tartottak velük kapcsolatban.

1.3.1. A Fórum és az Új Városháza

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1936 szeptemberében hirdetett nyilvános eszmei pályázatot Budapest belvárosának a mai Astoriától a Szent István-bazilikáig terjedő szakasza rendezésére.[26] Az 1936. december 31-i határidőig ötvenöt pályamunka érkezett be, köztük a Lechner Jenő és ifj. Lechner Jenő által közösen jegyzett terv.[27]

A feladat elsősorban a közlekedés problémáinak megoldása volt: össze kellett kapcsolni az Andrássy utat a Tisza István úttal (ma József Attila utca). De hasonlóan fontos volt a Deák tér praktikus kiképzése is. A két Lechner a közlekedést a Tisza István út és a Bazilika közötti épülettömb lebontásával könnyítette volna meg, bár a felszabaduló területet nem engedte volna át egészen a forgalomnak, hanem egy kisebb parkot is létesített volna a helyén. Az Erzsébet térnek a körút felé néző szélét – az akkor még álló házak helyett – egyetlen hosszú, tagolatlan, monumentális épülettel zárták volna le és érdekes módon építettek volna egy hasonlót a Deák térre is, az Anker-palota és az evangélikus templom közé.[28]

Bár négy első, öt második és nyolc harmadik díjat is kiosztottak, ők nem részesültek ilyen elismerésben. Ez azonban nem vette el kedvüket az ötleteléstől és a következő évben a *Műszaki*

[23] Rákos Katalin 2004: 30.
[24] *Quid nunc? Az Erzsébet-hídfő rendezésének problémája.* A Műszaki Világ 1937. 13. szám 3.; *A belvárosi templom környékének rendezése.* A Műszaki Világ 1937. 15. szám 3.; *A „Fórum" Az Andrássy úti torkolat és a Károly király út rendezésének kérdése.* A Műszaki Világ 1937. 23. szám 2. és 26. szám 7.; *A fővárosi Dunapartok problémája.* A Műszaki Világ 1937. 30. szám 3. és 34. szám 6.
[25] Rákos Katalin 2004: 29.
[26] Fővárosi Közlöny, 1936. 59. szám 1663.
[27] Magyarság, 1937. 5. szám 10.
[28] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.77.6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Világ hasábjain az idősebb Lechner Jenő már egy Fórum létrehozását javasolta itt, ahol nagyszabású rendezvényeket lehetne tartani. A korábbi tervét azzal bővítette ki, hogy a Szent István-bazilika főhomlokzatát is e tér felé fordította volna. Illetve szorgalmazta azt is, hogy a Nemzeti Színház az Erzsébet téren kapjon új épületet.[29] A Fórum létrehozása érdekében a Lánchíd felé vezető autóforgalmat is el kellett volna terelni, amit Lechner a Harmincad utca – Gizella utca vonalon javasolt, az itt álló Gerbeaud-ház tömbjét ehhez kettévágta volna.[30]

Budapest rendezési koncepciójában szerepelt egy új Központi Városháza építése is, és az 1936-os tervpályázat erre is kiterjedt. A két Lechner a Városháza telkének Károly körúti oldalára egy többemeletes szárnyat képzelt el úgy, hogy az evangélikus templom felőli sarkát egy hasáb alakú, magas torony hangsúlyozza.[31] A Városházáról 1939-ben külön tervpályázatot is tartottak, melyen Lechner Jenő ugyan nem indult, de Lechner Loránd és fia, Lechner Kamill közös tervébe talán ő is beledolgozott, legalábbis annak stílusa erre enged következtetni.[32]

1.3.2. A felvonulási út Óbudán

Az 1930-as években igény mutatkozott egy nagyszabású rendezvények tartására alkalmas felvonulási útra is, amihez példát a római Via del Imperio szolgáltatott. Azt többen több helyen el tudták képzelni a városban: Lechner szerint Óbudán lett volna a legideálisabb, amelynek rendezése a legújabb Duna-híd (a mai Árpád híd) miatt egyébként is terítéken volt. A Székesfőváros 1937-ben két pályázatot is hirdetett: az egyikben a hídfő és környékének rendezésére vártak javaslatokat, a másikon pedig a kerület általános rendezési tervének elkészítése volt a feladat. Lechner Jenő egyiken sem indult, de fia az előbbin második díjat nyert.[33] A felvonulási út kapcsán a második pályázat volt relevánsabb és azon Lechner szerint csak egyetlen jó irányú munka született: az Olgyay-testvéreké. Ők a Királyhegyi (ma Bécsi) út és az aquincumi amfiteátrumok közötti tengelyt tették meg a városrész fő közlekedési útvonalának és ötletüket Via Antiquanak nevezték.[34] Lechner ezt indítványozta a felvonulási útnak, melynek két oldalára római kori emlékeket állított volna fel. A Nemzeti Múzeum alagsorából is hozott volna ki ide kőtöredékeket, amiket az időjárás viszontagságaitól árkádokkal védett volna. Ötletelésében a városrész fontosabb útvonalait (Szentendrei út,

[29] Lechner Jenő 1938a: 13.
[30] Lechner Jenő 1938a: 17.
[31] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.77.6-7.
[32] Ritoók Pál 1991: 72
[33] MMÉEK, 1937. 17-18. szám 119.
[34] Lechner Jenő 1938a: 27., Nem nyerte azonban el mindenki tetszését az Olgyay-testvérek terve, Major Máté – már 1946-ban megjelent – írásában szervetlen városrendezési tervnek nevezte, mely az akkori olasz építészet üres klasszicizálásából táplálkozik. Új Építészet 1946. 2. szám 16.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Vörösvári út, Lajos utca) természetesen összekapcsolta volna az új híddal, amit kettős kanyarulattal még az alsó rakpartra is levezetett volna, környékét pedig parkosítva képzelte el.[35]

Az útvonalakon kívül az egész városkép szabályozását is fontosnak tartotta, mert itt minden adott volt egy olyan új városrész felépítéséhez, ahol a legmodernebb rendezési elveket harmóniába lehet hozni a történelmi hangulattal. Követendő példaként említette Rómát, ahol a két világháború között sok kisebb épület bontásával alakítottak ki monumentális városképet.[36] Ettől függetlenül megdöbbentő, hogy a régi épületek ügyét szíven viselő Lechner egy egész városrész szanálásán gondolkodott.

1.3.3. A Belvárosi Plébániatemplom és az Eskü tér

Lechner évtizedeken át foglalkozott a Belvárosi Plébániatemplom és a mellette álló Erzsébet híd ügyével: 1911-ben még a templom barokk részeinek lebontását javasolta, a középkori szentélyhez viszont a párizsi St. Chapelle mintájára csipkés fiatornyot épített volna. Belsejébe pedig a Szépművészeti Múzeumból hozatott volna egy szárnyasoltárt, így korhű és egységes lehetett volna az épület. A kisebb templomban szerinte a reneszánsz pasztofóriumok is jobban érvényesültek volna. A lebontott hajó helyére egy előcsarnokot épített volna, ahol a barokk részek szép elemeit és a falakból vélhetően előkerülő további gótikus és reneszánsz töredékeket mutatta volna be.[37] A drasztikus beavatkozásra szerinte azért lett volna szükség, mert az Erzsébet híd architektúráját és a kéttornyú templom képét sehogy sem lehetett összhangba hozni.[38]

A két világháború között már nem pusztán esztétikai gondokat okozott a templom, hanem akadályozta a hídon megnövekedett autóforgalmat is. Akkor még baloldali közlekedés lévén, a Budáról Pestre érkező járműveknek fenntartott két sávból a templom mellett csak egy maradt, amit ráadásul a villamos is használt. Többen felvetették az épület lebontását, Lechner viszont ekkor már ellenezte és 1930-ban készített tervében a támfalba épített monumentális lépcsővel létesített volna szerves kapcsolatot a hídfő és az alacsonyabban fekvő templom között, így a járda nyomvonalát átadhatták volna a járműforgalomnak. A támfalat és a lépcsőt ezenkívül még posztamensekre állított szobrokkal vagy pergolaszerű kőpilléres architektúrával egészítette

[35] Lechner Jenő 1938a: 28. és BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.77.4.
[36] Lechner Jenő 1938a: 17.
[37] Lechner Jenő 1938a: 8.
[38] Lechner Jenő 1938a: 5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

volna ki. A Műemlékek Országos Bizottsága ezt a javaslatot 1930-ban felterjesztette a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elé.[39]

A helyzetet 1936 tavaszán valóban hasonló módon oldották meg: a támfalból a templom előtti térre addig levezető lépcsőt elbontották és helyette újat építettek, mely immár kétkarú volt (ahogyan Lechner is gondolta) és az úttesttel párhuzamosan helyezkedett el. Viszont a járdát sem szüntették meg, csak áthelyezték a támfal és a templom közötti szűk résbe és le is süllyesztették, hogy ne takarja ki a templom ablakait. E terveket dr. Álgyay-Hubert Pál, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának alelnöke készítette.[40]

1.3.4. A Duna-partok rendezése

Lechner támogatta a Duna-parti gyorsforgalmi út elgondolását, melynek rendezési tervét a Székesfőváros 1936-ban készítette.[41] Ehhez kapcsolódva a pesti oldalon a villamost is az alsó rakpartra terelte volna, hogy ne zavarja a csodás panorámát. Szintén városképi okokból a frissen átadott Horthy Miklós hídtól a Ferenc József hídig egy parkot,[42] az Új Városháza előtt pedig a folyóig kinyúló nagy teret képzelt el.[43] Javasolta a Korzó kiszélesítését,[44] és az Andrássy-szoborig történő meghosszabbítását is. Ehhez persze a Ferenc József (ma Széchenyi István) téren a lesüllyedő rakpartot is feltöltötte volna.[45] A téren álló épületek homlokzatát úgy akarta átalakítani, hogy egységes legyen a párkánymagasságuk, valamint javasolta a Lánchíd tengelyében a Szent István-bazilikáig vezető utca nyitását. A Vigadó teret velencei Piazzettára emlékeztető színes márványlapokkal rakta volna ki,[46] illetve ide helyezte volna Liszt Ferenc szobrát is.

A budai oldalon a villamossíneket a föld alatt javasolta elvezetni, a Clark Ádám tér északi oldalának épületeit pedig egységesítette volna a monumentális látvány kedvéért.[47] A Várkert Bazár árkádos helyiségeibe híres emberek mellszobrait állította volna a firenzei Loggia dei

[39] Szőnyi Ottó jelentése a MOB Végrehajtó Bizottság 1930. április 11-i üléséről. MÉM MDK Tudományos Irattár MOB iratok, illetve Lechner Jenő 1938a: 5.
[40] Városok Lapja, 1936. 14. szám 490.
[41] Preisich Gábor 1969: 65.
[42] Erre a Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1938-ban rendezési tervet készített és a park meg is valósult, ma Nehru partként ismerjük. Preisich Gábor 1969: 65.
[43] MÉM MDK Tudományos Irattár, Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1
[44] Lechner Jenő 1938a: 19.
[45] Ezt Vágó László terve nyomán javasolta.
[46] Ezt Glück Frigyes terve után javasolta.
[47] Lechner Jenő 1938a: 23.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lanzi mintájára,[48] de magát a Várkertet is újra megnyitotta volna a lakosság előtt, sőt javasolta még a kerítés elbontását is.[49]

A Székesfőváros az 1930-as évek végén – Schulek Frigyes eredeti elgondolásának megfelelően – tervbe vette a Halászbástya lépcsőjének levezetését a Corvin térig. Lechner még tovább ment és a lépcsőt egészen a Duna-parting levitte volna, mert szerinte így válhatott volna a terület a Királyi Palota méltó pandantjává, legalábbis látványban.[50] A Várhegy keleti lejtőjének rendezésére egyébként 1942-ben tervpályázatot is írtak ki, bár ezen már nem indult el. A Batthyány térrel kapcsolatban viszont volt átalakítási javaslata: a vásárcsarnokot elbontotta volna és a talajszintet is lesüllyesztette volna, hogy a Szent Anna-templom jobban érvényesüljön.

1.4.Városrendezési tervpályázatok Budapesten és környékén

Budapest V. kerület, Kossuth tér, Kossuth szobor elhelyezésének pályatervei, 1904-1927

Az Országház előtti tér rendezése már a hatalmas épület kivitelezése idején napirendre került, 1900-ban például Pálóczi Antal azt javasolta, hogy a tér északi és déli felébe is állítsanak egy-egy szobrot – a délibe gróf Andrássy Gyulát gondolta.[51] A volt miniszterelnök lovasszobra valóban oda is került (a déli homlokzat elé), bár voltak, akik az Országház főbejáratának tengelyébe helyezték volna. Ez a lehetőség később Kossuth Lajos szobra esetében is felvetődött, sőt 1903-ban a Székesfőváros ennek megfelelően is hirdette meg a pályázatot, ám az eredménytelenül zárult.[52]

Ezután 1904. március 14-én a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet mű- és középítési szakosztálya is kiírt egy belső pályázatot a tér rendezésére és Kossuth szobrának elhelyezésére,[53] amelyet *Pietas* jeligéjű munkájával Lechner Jenő nyert meg.[54] Ezen ő is egy-egy szobrot állított a tér északi és déli végébe, hiszen középre nem lehetett, mert útban lett volna az Alkotmány utcáról érkezőknek, ráadásul onnan nézve kitakarta volna az Országház

[48] Budapesti Hírlap, 1928. 171. szám 5. és Lechner Jenő 1938a: 34.
[49] MÉM MDK Tudományos Irattár, Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1
[50] Lechner Jenő 1938a: 24.
[51] Zsuppán András (szerk.) 2020: 89.
[52] Zsuppán András (szerk.) 2020: 134.
[53] Építő Ipar, 1904. 13. szám 96.
[54] Építő Ipar, 1904. 23. szám 175.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

főbejáratát is.[55] A szobrot ezért a trapéz alakú tér szélesebb, déli felébe képzelte el, a keskenyebb északiba Batthyányt szánta,[56] és mindkettőt parkkal vette volna körül, hogy elterelje a figyelmet a tér szabálytalan alakjáról.[57] Tervével nemcsak a pályázat első díját, hanem a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet ezüst érmét is elnyerte (ez ugyanis az Egylet ún. kispályázata volt, az aranyérem a nagypályázat győztesét illette).

A húszas években ismét előtérbe került a szobor elhelyezésének ügye, melyet ekkorra Horvay János már kifaragott. Lechner Jenő Rerrich Bélával közösen készített terveket a tér rendezésére, melynek északi végébe állították volna fel Kossuth alakját.[58] Vele szembe Rákóczi került volna és mindkét alkotás mögé háttér gyanánt egy-egy elegáns középületet terveztek. Az Országház főbejárata előtt így nagy terület maradt szabadon, mert fákat is csak a tér szélére szántak.[59]

Az Országos Képzőművészeti Tanács az 1926. június 23-án hozott határozatával el is fogadta ezt az elrendezést, melyet egy templomhoz hasonlítottak: a tér szélesebb, déli fele a hajó, az északi a szentély, Kossuth szobra pedig az oltár.[60] A tervet azért érték kritikák is, Pirovits Aladár például az autóforgalom ellehetetlenítését kifogásolta,[61] a Székesfőváros pedig túl drágának tartotta. Meg is bízták a Kertészeti Igazgatóságot vezető Räde Károly főkertészt[62] a tervek átalakításával, de erre Lechnerék is készítettek egy olcsóbb alternatívát.[63] Lechner maga a szobor elhelyezésével nem volt teljesen elégedett, de szerinte jobbat nem lehetett kihozni belőle, mert Horvay a művet eredetileg nem ide szánta.[64]

Végül a teret sem sikerült úgy kialakítani, ahogyan szerette volna, mert a hosszan elnyúló viták közben a szobor hátteréül kigondolt középület helyett a Magyar Állami Kőszénbánya Rt. Nyugdíjintézetének bérpalotája épült fel Málnai Béla és Haász Gyula olasz barokk stílusú terve

[55] További ellenérv, hogy a tér szabálytalan volta miatt az egyetlen szobor vagy az Alkotmány utcáról vagy az Országház kupolacsarnokából nézve szerencsétlenül mutatna.
[56] Az ő emléke is szükséges ahhoz, hogy a tér hitelesen fejezze ki az ország Alkotmányát: Kossuth a sikert, Batthyány a tragédiát jelképezi. Lechner Jenő 1904: 181.
[57] Lechner Jenő 1904: 179.
[58] Pesti Hírlap, 1927. 8. szám 4. Valószínű, hogy az építészeti részt inkább Lechner Jenő, a kertészeti feladatokat inkább Rerrich Béla végezte, utóbbi ugyanis e szakterületnek volt úttörője Magyarországon.
[59] Pesti Hírlap, 1927. 8. szám 4.
[60] Ybl Ervin 1926: 223.
[61] Vállalkozók Lapja 1927. 3. szám 5.
[62] Zsuppán András (szerk.) 2020: 95.
[63] Pesti Hírlap 1927. 8. szám 4.
[64] Építő Ipar, 1926. 38-39.szám 162. Az írás szerint az I. világháború és a Főváros laikus vezetőinek rossz döntései okozták azt, hogy a szobor helyéről nagyon hosszú ideig nem született döntés.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szerint.[65] Oda nem illő homlokzatát ugyan utólag próbálták megváltoztatni, de arra már nem került sor.[66]

Budapest XIX. kerület, kispesti munkástelep pályaterve, 1908, Warga Lászlóval

Budapesten a 20. század legelejére tarthatatlanná vált a lakáshiány, hiszen az itt működő gyárak miatt rengetegen költöztek fel vidékről. A városvezetés a magántőkétől várta a bérházak építését, a befektetőknek viszont az alacsony bérleti díj miatt nem jelentett jó üzletet a kislakások építése, így nem is létesültek elegendő számban. Végül Wekerle Sándor kormánya cselekedett és az 1908. évi XXIX. törvénycikkben egy négyezer munkáslakást magában foglaló lakótelep létrehozásáról döntött Kispest határában.[67] Az elrendezésre és az egyes háztípusokra nyilvános pályázatot hirdettek.[68]

Lechner és Warga közös tervének utcahálózatát valószínűleg Warga szerkesztette, Lechner inkább a művészi, esztétikai feladatokat végezhette. Wargáról általánosságban azt írták, hogy a városok körül előszeretettel létesít kerteket, sportpályákat, hogy az emberek hamar kijuthassanak a friss levegőre.[69] Ez megfigyelhető a kispesti telep tervén is: szabályos, négyzet alaprajzú területén a fő közlekedési útvonalak a négy sarokból indulnak a középen elhelyezkedő és egy körúttal határolt központ felé. Az átlósan futó sugárutak és a belső körút tehát kisebb kerületekre osztják a telepet. Ezeken belül a telkek legnagyobb része szabályos mértani alakú: téglalap vagy egyenlő szárú trapéz és elszórtan számos kisebb park is helyet kapott. A telep közepén helyezkedik el a főtér, mely szerkezetében hasonlít a budapesti Szabadság térre: hosszúkás és egyik vége félkörívvel záródik. Ennek közepére tervezték a templomot, amit zárt sorú, emeletes épülettömbök öveztek volna. A lakótelep nagy részét azonban földszintes lakóházak alkották, a pályázati program is csak a főbb utak mentén engedélyezte az emeletes házakat.[70]

A bíráló bizottság Hauszmann Alajos elnökletével 1908. október 13-án ült össze.[71] A két építész *Magyar munkás, magyar föld* jeligéjű munkájáról kiemelték annak jó szerkezetét: a területet nem építi be túlságosan,[72] a parkok pedig célszerűen helyezkednek el. Viszont

[65] Pamer Nóra 2001: 24-25.
[66] Vállalkozók Lapja, 1928. 44. szám 7.
[67] Körmöczi Katalin 1989: 68. és 74.
[68] Építő Ipar, 1908. 45. szám 419.
[69] Városok Lapja, 1929. 18. szám 205.
[70] Építő Ipar, 1908. 45. szám 419.
[71] MMÉEHÉ, 1908. 40. szám 357.
[72] A bírálati jelentés szerint a pályázók átlagosan a terület 34%-át használták utak és terek létrehozására, tehát a lakóházak a telep kétharmadát foglalták el. Építő Ipar, 1908. 45. szám 419.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

kifogásolták a parcellázás módját,[73] valamint azt, hogy sok utca kedvezőtlen szélirányba esik.[74] A rendezési tervüket végül ötszáz koronáért megvásárolták.[75]

A házakhoz három típustervet készítettek: kétféle ikerházat és egy négyes elrendezésű házat. Ezzel azonban nem értek el eredményt, hacsak azt nem tekintjük annak, hogy Rerrich Béla az 1921-ben megjelent *Kertes ház* című könyvében az ő ikerházaik alaprajzait közölte illusztrációként az olcsón felépíthető és gazdaságosan fenntartható családi házakhoz.[76]

A pályázatot Pálóczi Antal (elrendezés) és Fleischl Róbert (háztípusok) nyerte meg, de végül az ügyet szívén viselő miniszterelnök Győri Ottmár főmérnökre, pénzügyminiszteri tanácsosra bízta a kiviteli tervek elkészítését. A középső főteret viszont Kós Károly elképzelései szerint alakították ki.[77] A telep fel is épült és nemcsak a lakáshiány leküzdésében segített, de egységes stílusával – mely az erdélyi népi építészet megoldásait követi – rendkívül esztétikus megjelenést is nyújt, amelynek köszönhetően utólag műemléki jellegűvé is avatták. Az építkezés egyébként hosszan elhúzódott, csak 1927-ben ért véget.[78]

Budapest IX. kerület, Kálvin tér beépítési terve, 1912.

Bárczy István főpolgármester Budapest egyik legtevékenyebb vezetője volt, irányítása alatt rengeteget fejlődött a város. Fontosnak tartotta a korábbi évtizedek építkezési láza miatt eltorzult városszerkezet javítását is, melynek egyik fő eleme a kiskörút szabályozása volt. Jelentősebb tereket létesítettek volna rajta, de a meglévő Kálvin teret is modernizálni akarták.[79]

A kezdeményezést támogatta a Pesti Református Egyházközség is, hiszen a Kálvin tér – Ráday utca – Oroszlán (ma Török Pál) utca – Lónyay utca között elterülő telektömb déli része hozzájuk tartozott és csak az északi állt a Székesfőváros tulajdonában. Ezért a terület ideális beépítésére együttesen hirdettek tervpályázatot 1912 júliusában. A feladat legfeljebb ötemeletes bérházak esztétikus elhelyezése volt, melynek felső szintjein három-négyszobás lakásoknak, földszintjén pedig üzleteknek, éttermeknek és kávéházaknak kellett helyet adni. Illetve az egyház telkén emelendő bérházba költözött volna be a parókia is. Mindezek mellett sarkalatos pont volt, hogy a tervezés során a református templomot változatlanul kellett hagyni.

Feltételül szabták még az Oroszlán utca felé egy legalább nyolc méter széles átjáró biztosítását is, a templomon pedig nyitni kellett egy erre néző bejáratot. Így tulajdonképpen két

[73] Építő Ipar, 1908. 45. szám 419.
[74] Építő Ipar, 1908. 48. szám 451.
[75] Magyar Pályázatok, 1908. 12. szám 32.
[76] Rerrich Béla 1922: 33-36.
[77] Nagy Gergely 1991: 49 és 52.
[78] Körmöczi Katalin 1989: 80.
[79] Vámos Ferenc 1926: 136.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épülettömböt vártak az indulóktól, akiknek gondoskodniuk kellett arról is, hogy a tér megőrizze az ovális alaprajzát. A stílus kérdésében hagyták érvényesülni a művészi szabadságot, azt viszont előírták, hogy a homlokzatoknak egységesnek és monumentálisnak kell lenniük, de nem nyomhatják el a templomot. Éppen ezért huszonöt méterben korlátozták a bérházak magasságát.[80]

Lechner a székesfővárosi tulajdonú telekre úgy tervezett egymás mögé két épülettömböt, hogy azokat egy keskeny, íves átjáró választotta el. Erre rímelve az elülső tömb Kálvin tér felőli oldala is köríves lett, homlokzatát pedig sűrű kiosztású pilaszterek és hangsúlyos övpárkányok tagolták volna. Stílusa a templomhoz igazodva klasszicista, ami a hatalmas, díszítetlen lizénákban, a félemelet fölötti ballusztrádos övpárkányban, valamint a bábkorlátos attikában nyilvánult meg. A székesfővárosi bérházat a templommal egy rövid szárny kötötte össze, mely egyúttal az átjáró bejárataként is szolgált volna. Tetején növényekkel befuttatott pergolák sorakoztak. A bérházakat erősítő pillérekre szobrokat állított volna a tervező, az épületet pedig – az alaprajzához jól illeszkedően – egy szoborral koronázott kupolával zárta. Kisebb méretű, de hasonló formájú tetőelemeket tervezett az Egyházközség bérházának tetejére is, mely a templom és a Lónyay utca között épült volna fel. [81]

A kupola városképi szempontból remek megoldás, magára vonzza a figyelmet, így találóan hangsúlyozta volna ezt a forgalmas csomópontot. Viszont a bíráló bizottság véleménye szerint az épületek túlságosan hivalkodók lettek volna, magasságuk túllépte a megengedett maximumot és így elnyomták volna a református templomot. Kritizálták még, hogy nem tartotta meg a tér ovális formáját sem.[82] Tervét ennek ellenére a negyedik díjjal jutalmazták,[83] bár a bíráló bizottság függetlenségét, illetve a díjak kiosztásának szakmaiságát komolyan megkérdőjelezték.[84]

Budapest XI. kerület, a Gellért- és a Rudas fürdő környezete rendezésének pályaterve, 1931., Lechner Loránddal

Az Országos Idegenforgalmi Tanács 1931-ben hirdetett pályázatot a Rudas fürdő méltóbb épületére, ahonnan egy sétálóutcát is kellett vezetni a Gellért fürdőig. A cél egy turistacsalogató fürdőkomplexum létesítése volt.[85]

[80] Magyar Építőművészet, 1913. 4. szám 1-2.
[81] Építő Ipar, 1913. 24. szám 261.
[82] Építő Ipar, 1913. 24. szám 265.
[83] Építő Ipar, 1913. 14. szám 157.
[84] Építő Ipar, 1913. 24. szám 264-265.
[85] Tér és Forma, 1931. 5. szám 157.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner Jenő öccsével együttműködve olyan tervet készített, mely szerint a legrégibb, klasszicista szárnyra egy szintet ráépítettek volna, valamint az addig különálló gőzfürdőt és szállodát egy köztes traktus emelésével összefogták volna. Az épületegyüttes déli végébe egy magas tornyot állítottak, ahonnan kolonnád vezetett le a Duna-partra, illetve onnan egészen a Gellért fürdőig. Körülbelül félúton létesítettek volna egy kávézóteraszt és lépcsőt a kikötőhöz. A két fürdő között egy zárt parkot képzeltek el, ennek érdekében a forgalmat az alsó rakpartra terelték, az Erzsébet hídra pedig a park megkerülésével hajthattak volna fel a járművek.[86]

A neoklasszicista homlokzatot Jenő preferenciáján túl az épületegyüttes legnagyobb részét kitevő régi szárny is megkívánta, jellegzetessége pedig az elé állított sok oszlopos portikusz lett. A szállodát és a gőzfürdőt is hasonlóan alakították át, illetve mindegyiken sűrűn nyitottak egyenes záródású ablakokat. Az újonnan emelt épületrészre ellenben a nagyméretű, félköríves záródású ablakok jellemzők. A részleteiben neoklasszicista terv azonban egészen modern összhatású, ugyanis mindegyik épület lapostetős és ezt a hangulatot erősíti a hatalmas torony tagolatlan törzse, valamint a rajta álló hengeres sisak is.[87] Lechner Jenő korábbi épületeiről, például Lukács Jenő villájáról ismerős megoldás az új épületrész tetején kiképzett pergolás terasz. A terv rajzolásakor nagyon bőkezűen bántak az oszlopokkal: a neoklasszicista szárnyon túl a szálloda elé is sok oszlopos portikuszt állítottak, valamint a fürdő és a gőzfürdő közötti foghíjat is oszlopsorral kötötték össze. A rendkívül hosszan elnyúló épületegyüttes horizontális vonalainak ellensúlyozására a keskeny és magas ablakokon túl valóban szükség volt a sok oszlopra is. Az épületegyüttes így a Duna-parton végig futó kolonnáddal is vizuális egységet alkot.

A pályázatban előírták a Gellért fürdő környékének rendezését is egy olyan épülettel, amely magában foglal egy ivócsarnokot, ugyanakkor biztosítja a feljutást a szomszédos Sziklatemplomba. Ezt hasonlóan oldották meg, mint a Rudas fürdő esetében: a hegy lábánál hosszan elnyúló, háromszintes épület elé kolonnádot, a déli végébe pedig egy tornyot állítottak, mely a kápolnába vezető csigalépcsőházat is rejtette. Maga az ivócsarnok az épület közepén foglalt volna helyet.

Ez a terv is neoklasszicista stílusú lett: a torony félgömb sisakban végződik, a magas tamburon termaablakok nyílnak, a kolonnád oszlopai pedig toszkán fejezetet kaptak. A kolonnád egy teraszt hordozott, mely a torony körül negyedkörívet rajzolt, kissé a modernizmus áramvonalas változatára emlékeztetve.[88]

[86] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.28.1.
[87] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.28.5.
[88] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.28.3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A bíráló bizottság dicsérte is az épületegyüttes mozgalmas, mégis kiegyensúlyozott tömeghatását, a kolonnád elhelyezését viszont nem tartották szerencsésnek, mert az kitakarta volna a pesti panorámát. [89] A *Musztafa* jeligével minden bizonnyal Szokollu Musztafára utaltak, aki a 16. században átépítette a fürdőt. Tervük dicséretben részesült.

Budapest, városszéli telepítés pályaterve, 1932.

A nagyobb magyar városokban – elsősorban Budapesten – a vidékről felköltöző tömegek hatására a 20. század elejére súlyos zsúfoltság alakult ki. Ennek enyhítése a két világháború között már létkérdés volt,[90] egyik megoldásaként pedig a városokon kívüli lakótelepek építése kínálkozott. Németország jó példával járt elöl, ott ugyanis 1932 tavaszára már tizenhatezer városszéli telep létesült.[91]

Budapesten volt a legnagyobb a zsúfoltság, így itt is hozták létre az első városszéli telepet, helyéül pedig a Külső-Jászberényi út, a MÁV szolnoki vonala és a határerdő öv által közrefogott területet jelölték ki.[92] A Székesfőváros tervpályázatot hirdetett a 118.500 négyszögöles területen százötven darab kettős ikerház tervezésére, mellyel tehát háromszáz lakás jött volna létre és mindegyikhez kertet is rendeltek, hogy a nehéz sorsú családok maguk termelhessék az élelmiszer egy részét. A pályázatra száznyolcvanhat terv érkezett. A nagy számot minden bizonnyal a gazdasági válság magyarázza, hiszen rengeteg építész maradt egyéb munka nélkül, akik minden pályázaton elindultak. Pedig nem volt könnyű a feladat, egy ismertetésben úgy fogalmaztak, hogy egy építész, egy mérnök és egy gazdász együttműködését kívánta meg.[93] E komplex elvárások miatt teljesen megfelelő tervet a bíráló bizottság nem is talált.

Lechner Jenő terveit sajnos nem ismerjük, csak annyi tudható, hogy a B telepítési csoporthoz készített munkát, melynek jeligéje az *Ínségdomb* volt. A betűjelet a zsűri adta, mely a nagyszámú pályamunkát a terület felosztása szerint csoportosította. A B csoport tanyatelepítést jelentett, melynek alapgondolata, hogy tanyaközpontokat létesít és e köré építik a lakóházakat. A tanyaközpontban kapott volna helyet a templom, az iskola és a községháza. A zsűri ezt jónak tartotta, mert a dolgozók közel lettek volna a földjeikhez, így az utazás nem vett volna el az időt a munkavégzéstől. Költséges viszont az úthálózat kiépítése és fenntartása.[94]

[89] Tér és Forma, 1931. 5. szám 166.
[90] Magyar Szemle, 1932. 5-8. szám 336.
[91] Magyar Szemle, 1932. 5-8. szám 339.
[92] Fővárosi Közlöny, 1932. 44. szám 997. és Bodor Antal 1932: 545.
[93] Építőmunka, 1933. 2. szám 28.
[94] Építőmunka, 1933. 2. szám 29.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Lechner tervével a második díjnak számító százötven pengőt nyert. Egyébként külön munkával elindult ifj. Lechner Jenő is, aki háromszáz pengős díjban részesült.[95] A Székesfőváros végül 1932. október 26-án egymillió pengő kölcsönt vett fel, hogy az építkezést elindíthassák.[96] Lechner Jenő készített pályamunkát az 1939-ben indított kislakás építési program házaira is, de erről nem áll rendelkezésre több információ.[97]

Budapest XI. kerület, Lágymányos, Nemzetközi Vásár és Sportliget tanulmányterve, 1941.

A Budapesti Nemzetközi Vásárt (BNV) 1925 áprilisa óta rendezték meg a városligeti Iparcsarnokban és környékén. A hely azonban szűknek bizonyult, ráadásul zavarta a pihenni vágyókat is, ezért a szervezők új helyszín után néztek. Lágymányos ígéretesnek tűnt, mivel viszonylag közel volt a városközponthoz, és nagy szabad tér állt rendelkezésre.[98] Az 1930-as évek elején készült városszabályozási tervben már állandó kiállítási helyszínként szerepelt.[99]

A Horthy Miklós híd (ma Petőfi híd) 1937-es átadása után a terület még inkább felértékelődött. Lechner Jenő már az 1938-ban megjelent Budapest városrendezéséről szóló füzetében is úgy vélte,[100] hogy itt, a hídfőtől délre kellene elhelyezni a BNV új épületeit és a Nemzeti Stadiont, 1941-ben pedig három rendezési tervet is készített hozzá.[101] Ezeken a Horthy Miklós híd és az Elektromos művek telepe közötti területet építette volna be, melyet nyugatról a Budafoki út, keletről pedig a Duna határolt. Mivel körülbelül a közepén szelte ketté a déli összekötő vasúti híd és a sínek, egy pályaudvart is létesített volna itt.

Az egyik elrendezés szerint (keltezve 1941. október 22-én) a BNV telepe foglalta volna el a vasúti hídtól északra eső terület nagy részét, a Stadion és a többi sportlétesítmény pedig délen koncentrálódott. Azokat egy széles felvonulási út kötötte volna össze, mely északon egy köröndből indult volna ki (a mai Irinyi József és Karinthy Frigyes utak találkozása), majd a római Circus Maximusra emlékeztető térbe – a BNV központi területébe – futott volna bele. A sínek fölött egy felüljárón haladt volna át, hogy a legdélibb csücsökbe helyezett stadionba torkolljon bele.[102] Egy alternatív terven (keltezve 1941. december 3.) azt látjuk, hogy a

[95] A Munkaadó, 1932. 37. szám 5.
[96] Fővárosi Közlöny, 1932. 44. szám 997.
[97] Körmöczi Katalin 1989: 84.
[98] Bálint Zoltán 1897: 9-10.
[99] Rákos Katalin 2004: 35.
[100] Lechner Jenő 1938a: 25.
[101] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.29.1-3.
[102] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.29.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

felvonulási út jóval rövidebb, viszont impozánsabb helyről, a Duna-partról indul és egy hasonló Circus Maximusra emlékeztető téren keresztül fut be a Budafoki út mellett álló stadionba.[103]

Mindkét változaton szerepelt számos autóparkoló, villamos pályaudvar, a Duna-parton kikötő, annak közelében szálloda, kávéház, fedett sportcsarnokok, uszoda és mellette homokos napfürdő, gyephoki-, tenisz- és motorverseny-pályák, illetve a Testnevelési Főiskolát is ide képzelte el a tervező. Az első változaton még egy esetleges Olimpiai falu helyét is kijelölte. A harmadik változat (szintén 1941. december 3-én készült) alapvonalaiban megegyezik a másodikkal, csupán a már meglévő utak felhasználásával rajzolta meg Lechner.

Mikor a Kelenföldi Casino elnöksége 1942-ben zártkörű tervpályázatot hirdetett a Lágymányoson elhelyezendő Nemzetközi Vásár és Nemzeti Sportliget együttes megoldására, Lechner az első két tervét be is nevezte. Végül csak nyolc terv érkezett, így azokat nem is rangsorolták,[104] helyette átadták a Fővárosi Közmunkák Tanácsának, amely az építészeknek tanácsi ezüst emlékérmet ajándékozott.[105]

2. Egyéb városrendezési tervek

Antwerpen (Belgium) szabályozási terve, 1910, Warga Lászlóval és Forbáth Imrével

A 20. század elején a belgiumi Antwerpen lakosságszáma átlépte a hatszázezret, ami kikényszerítette a külső és belső területeket elválasztó erődgyűrű lebontását. A városvezetők az így nyert tíz kilométer kerületű és másfél kilométer széles terület beépítéséről döntöttek, melynek elrendezésére nemzetközi tervpályázatot hirdettek. Nyilvános jellege ellenére néhány szaktekintélyt külön meghívtak rá, közéjük tartozott a Műegyetem városrendezési magántanára, Dr. Forbáth Imre is.[106] Forbáth a kollégáját, Warga Lászlót, Warga pedig Lechner Jenőt hívta a megmérettetésre, így hárman készítettek közös tervet.

A feladat a városfal helyén egy széles körút kialakítása volt, melyben ligetet, vasúti pályaudvarokat és egyéb közintézményeket is el kellett helyezni. A három magyar a körúthoz 60, 80, 100 és 150 méter szélességű változatot is készített, de a ligetből a körúthoz vezető parkutat is igen szélesre, 40 méteresre tervezték. A várkapukat megtartották, harmonikusan beillesztették a városképbe.[107] A pályázatra harminc terv érkezett be, a magyar építészek két

[103] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.29.2.
[104] Magyar Építőművészet, 1942. 3. szám 47.
[105] FKT jelentés 1941-1942. 12. és A Vallás és Közoktatásügyi Miniszter 1942. május 8-án kelt 2326/1942 iktatószámú levele Lechner Jenőnek. BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő irat
[106] Pesti Hírlap, 1910. 253. szám 9.
[107] Építő Ipar, 1910. 44.szám 434.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

párizsi induló mögött az ötezer koronás harmadik díjban részesültek, ami hatalmas sikernek számított. A hazai szaklapok hosszan méltatták a tervező triászt, kiemelve a nemzetközi bíráló bizottság szakértelmét is.[108]

Ennek köszönhetően közvetlenül az első világháború kitörése előtt az illetékes belga minisztérium meghívta őket Kempen régió szénbányatelepeinek rendezésére hirdetett nemzetközi tervpályázatra is, erről azonban nem áll rendelkezésre további információ.

Hárman közösen indultak el Ausztrália új fővárosa, Canberra rendezésére hirdetett tervpályázaton is 1911-ben.[109] A megmérettetésre 137 pályamunka érkezett a világ minden tájáról és végül a chicagói Walter Burley Griffin és Marion Mahony Griffin anyagát találták a legjobbnak. A második díjat egyébként a finn Eliel Saarinen kapta.

Brassó szabályozási terve, 1910, Forbáth Imrével és Warga Lászlóval

Brassó városa 1910 februárjában hirdetett nemzetközi pályázatot a város szabályozási és bővítési terveinek elkészítésére. Nemzetközi jellege csak abból adódott, hogy Ausztriából és Németországból is elfogadtak pályázatokat – a város szász lakosságát tekintve ez nem meglepő. A pályázóktól két tervet vártak: a város még szabadon álló területeinek felosztását 1:5000, a már beépített részek átalakítását 1:720 arányú helyszínrajzon kellett ábrázolniuk. Különös figyelmet kellet fordítani a gyárépítésre alkalmas területek és a leendő temető megfelelő elkülönítésére, valamint egy új tanácsház és egy új közfürdő helyének a kijelölésére, mindezt a városfal maradványainak megtartásával.[110] Határidőig csupán nyolc tervet nyújtottak be.[111]

Lechnerék nem törekedtek a városkép átalakítására, csak az úthálózat nagyobb szabálytalanságait igazították ki és csak ott nyitottak új utcákat, ahol a forgalom azt megkívánta. Odafigyeltek a gyalogosok igényeire, nem is csak a helyi lakosság érdekében, hanem a jelentős bevételi forrásnak számító idegenforgalom miatt is. A városházát és az előtte elterülő parkot például árkádsorral kötötték össze, hogy védjék a sétálókat a forgalomtól.[112] A gyárakat a vasúttal párhuzamosan helyezték el, hogy több gyár is csatlakozhasson a vasútvonalra. De a lakónegyedeket a gyáraktól széles parksávokkal választották el.

Az új lakóövezeteket a belvárosra jellemző módon építették be: a központban zártsorúan, körülötte pedig félig nyíltan (a házak a kerítésekkel kapcsolódnak egymáshoz). A különösen szép fekvésű területekre (Várhegy, Malomhegy) szabadon álló villákat is terveztek. A nagyobb

[108] MMÉEK, 1911. 13. szám 192. és Vállalkozók Lapja 1910. 46. szám 5.
[109] Lechner Jenő önéletrajza. SZM-KEMKI Adattár, ltsz: 1038/1920.
[110] MMÉEK, 1911. 40. szám 483.
[111] Építő Ipar, 1911. 21. szám 219.
[112] MMÉEK, 1911. 40.szám 483.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

utakat jelentősebb középületekkel zárták le, így például a városháza tornyát is a Klastrom utca tengelyére komponálták.[113]

A bíráló bizottság dicsérte az áttekinthető utcahálózatot, külön kiemelve a Sétatér példaértékű megoldását. Számos hibát is felróttak azonban, melyek közül a bástyafal megszüntetése volt a legsúlyosabb. Ennek ellenére a *Pro Futuro* jeligéjű tervük úgy nyerte el a harmadik díjat, hogy az elsőt és a másodikat nem adták ki.[114]

Pozsony, egyetem elhelyezésének pályaterve, 1916, Warga Lászlóval

A Pozsonyi Egyetemet 1912-ben alapították, és még az év végén felvette az Erzsébet Tudományegyetem nevet. Építésével akkor kezdtek komolyabban foglalkozni, mikor a Hadügyminisztérium 1916-ban felajánlotta a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak az egykori hercegprímási palotát (melyben akkoriban helyőrségi kórház működött) és a szomszédos egykori Aspremont-Esterházy-palotát (az akkori Schiffbeck-féle telken).[115] Kettős cél motiválta a kormányzatot: egyrészt a város új központot kaphatott, másrészt az elhanyagolt palotákat is hasznosíthatták volna.

A Kultuszminisztérium Kertész K. Róberten és Sváb Gyulán kívül (akik saját tervezőik voltak) Korb Flórist, Pálóczi Antalt, valamint Lechner Jenő és Warga László párosát hívta meg egy szűkkörű pályázatra.[116] A feladat az Egyetem új épületeinek elhelyezése volt úgy, hogy a hercegprímási palotát tegyék meg az Egyetem központjának, körülötte az természettudományi kar épületeit és a klinikákat helyezzék el, az Aspermont-Esterházy-palotában legyen az ifjúsági egyesületek központja, a Schiffbeck-telket pedig teljesen az ifjúsági intézmények (menza, internátusok, sportközpont) számára töltsék fel épületekkel. Szükség esetén a városmajort, valamint a hercegprímási palota kertjétől északra fekvő két és délre elterülő egy telektömböt is bevonhatták a rendezésbe. Természetesen biztosítani kellett az egyes telkek közötti átjárást, azok praktikus összekötését is.

Lechner és Warga négy tervváltozatot is készítettek: az A és a C jelűn[117] költségtakarékossági szempontból nem vették igénybe a palotakerttől északra elterülő egyik telektömböt, mely a Hadapród (ma Škovránčia) és a Kapás (ma már nem létezik, a Námestie slobody része) utcák között helyezkedett el. Gondoskodtak viszont az összekötésről: az északi telket a Hunyadi János (ma Štefanovičova) utca folytatásaként egy harminc méter szélesre

[113] MMÉEK, 1911. 40.szám 486.
[114] Építő Ipar, 1911. 21. szám 220.
[115] MMÉEK, 1916. 48. szám 295.
[116] MMÉEK, 1916. 48. szám 295.
[117] ÉIÉM, 1917. 3. szám 13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tervezett és parksávval tagozott útvonal kapcsolta volna össze a keleti telekkel, délen pedig a Pray (ma Ulica 29. Augusta) utca vonalában tervezték az összekötő utat. A B és a D jelű terveken[118] radikálisabban avatkoztak volna be a város szövetébe, a Vám (ma Mýtna) és az Ország (ma Radlinského) utca közötti területen sok épületet bontottak volna le. Főleg a D terv keretében terveztek igazán nagyszabású átalakítást: az Esterházy-palotától egy monumentális kialakítású, széles tér vezetett volna egyenesen a Schiffbeck-féle telek felé.

Lechner és Warga hangsúlyozták, hogy mind a négy tervük készítésével igyekeztek a város érdekeit is figyelembe venni és úgy vezetni a szükséges új utakat, hogy azzal a városi forgalom is nyerjen.[119] Bár ez az állításuk a D tervre nehezen vehető komolynak, mivel itt a város fontos útvonalait metszették át egy széles térrel.

Nem maradt fenn adat arról, hogy melyik pályázó diadalmaskodott, a terv viszont a világháború miatt nem valósulhatott meg. Az egyetemet ettől függetlenül 1916. november 19-én (Szent Erzsébet napján) megnyitották,[120] ám a trianoni békediktátum után Pécsre költöztették.

Vác, rokkanttelep pályaterve, 1917, Warga Lászlóval

A Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatal 1916 végén azzal a kéréssel kereste meg a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletet, hogy tagjai készítsenek a Vácott építendő munkás lakótelep számára terveket.[121] Az Egylet Működő Bizottsága úgy döntött, hogy pályázatot ír ki, ahol az első helyezettet az egyleti ezüstéremmel, a második helyezettet pedig az Ybl-díjjal jutalmazza. A pályázatra csupán öt munka érkezett, de közülük két első és két második díjat is kiosztottak: az egyleti érmet Lechner Jenő és Warga László közös terve, valamint Báthory István és Klenovits Pál közös terve, az Ybl-díjat pedig Sándy Gyula és Wälder Gyula tervei kapták.[122] A díjakért az Egylet díjtáblázata szerinti pénzjutalom is járt, azokat azonban jótékonysági célra kellett felajánlaniuk az építészeknek. Az mindenesetre nagy dicsőség volt Lechner számára, hogy ezzel – a Kossuth-szobor elhelyezése után – már másodjára nyerte el az egyleti ezüstérmet. Tervük sajnos nem maradt fenn.

[118] ÉIÉM, 1917. 3. szám 13.
[119] ÉIÉM, 1917. 3. szám 14.
[120] MMÉEK, 1916. 48. szám 294.
[121] MMÉEK, 1916. 50. szám 308.
[122] ÉIÉM, 1917. 29. szám 180.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Kassa, városrendezési pályaterv, 1918, Warga Lászlóval

Kassa városa 1918. január 31-i határidővel hirdetett pályázatot a városkép eszmei rendezési terveinek elkészítésére. A felhívásra tizenegy munka érkezett. Természetesen Lechner Jenő is indult (Warga Lászlóval közösen), hiszen számára Kassa egyet jelentett a magyaros felvidéki építészettel. Minden bizonnyal a legjobb formájukat hozták, így el is nyerték a háromezerötszáz koronás első díjat.[123] Tervük sajnos nem maradt fenn.

Belgrád, városrendezési terv, 1922, Forbáth Imrével és Warga Lászlóval

A frissen megalakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyság fővárosa Belgrád lett, melyet az 1920-as években lendületes tempóban építettek, hogy igazi birodalmi székváros kinézete legyen. A kormány a főváros modern közlekedési és kulturális központtá fejlesztése érdekében nemzetközi tervpályázatot hirdetett.

Lechner Jenő Warga Lászlóval és Forbáth Imrével közösen indult a versenyen, tervükön pedig grandiózus építkezéseket irányoztak elő. A kereskedelmi kikötőt a Száva balpartjára helyezték, mellé pedig a főrendező pályaudvart. A Száva túloldalára tervezték az új személy- és teherpályaudvart, ahová a rendezőből egy új vasúti hídon mehetnének a vonatok, de a két pályaudvart alagúttal is összekötötték volna. A Dunára is építettek volna egy új, Pancsova felé vezető hidat. A Duna és a Száva partjára nagy raktárhelyiségeket és ipartelepeket terveztek, az újjáépített dunai pályaudvar mellé pedig modern városrészt képzeltek el szállodákkal és középületekkel.[124]

Az új királyi palota és a parlament környékét a hivataloknak és a kultúrintézményeknek szánták, ahová a pályázati kiírás szerint százötven új középületet kellett tervezni, többek között operát, minisztériumokat, zeneakadémiát, egyetemeket és múzeumokat. A Kalemegdán Park területén egy nagyszabású állandó kiállítási területet hoztak létre, mely a várfalakat is magában foglalja és egészen a Dunáig terjed. A Topcsiderbe (Városliget) állatkertet, botanikus kertet, stadiont és játszótereket terveztek, valamint ide került volna a királyi nyaraló is. A külső kerületekben munkástelepeket és kórházakat, a város körül pedig parkokat és új temetőket létesítettek volna.[125]

A nemzetközi bíráló bizottság az első és a harmadik díjat is magyar mérnököknek adta: Lechner és két társa a százhúszezer dínáros első díjat nyerték, a harmadikat pedig Vojtka József

[123] ÉIÉM, 1918. 12. szám 93.
[124] Pesti Napló, 1922. 109. szám 8.
[125] Pesti Napló, 1922. 109. szám 8.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

kapta.[126] Ez óriási sikernek számított a szakmában és a kormányzat a magyar kultúrfölény bizonyítékát látta benne.[127]

Székesfehérvár, városrendezési pályaterv, 1922, Warga Lászlóval

Székesfehérvár történelmi belvárosát még a 20. század első évtizedeiben is csatornák fogták körül, melyeken számos híd vezetett át. Az úthálózat viszont emiatt rendkívül bonyolult volt, a csatornák mentén keskeny utcák haladtak, melyek már nem elégítették ki a fokozódó forgalom igényeit. A csatornák ráadásul egészségtelenek is voltak és gyakran rettenetes bűzt árasztottak.[128]

A városrendezés ezért folyamatosan napirenden volt és 1922 elején országos pályázatot írtak ki erre. A megmérettetésre tizenhárom terv érkezett, melyeket 1922. február 6-9. között bíráltak el. Lechner és Warga *Régi dicsőségünk* jeligéjű munkával indultak, a címmel nyilvánvalóan az egykori koronázóváros történelmi szerepére utaltak. Művüket a zsűri a harmincezer koronás első díjjal jutalmazta.[129] Sajnos a terv nem maradt fenn, nem tudni, hogyan rendezték volna a várost.

Kolozsvár, Mátyás tér rendezési terve, 1942., ifj. Kismarty-Lechner Jenővel

A Kultuszminisztérium felhívására az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács 1942-ben nyilvános tervpályázatot hirdetett a kolozsvári Mátyás tér építészeti képének kialakítására. Kismarty-Lechner Jenő fiával közösen indult a megmérettetésen, melynek célkitűzése az volt, hogy a Szent Mihály-templom jobban érvényesülhessen a környezetében. Ennek érdekében apa és fia a tér többi épületét egyszerűsítette, a tetődíszeket és kupolákat elbontotta volna. Egyébként a többi pályázó is így alakította volna át a teret.[130] Közös művükkel a három, egyenként ezerötszáz pengős első díj egyikét nyerték. Tervük azonban sajnos nem marad fenn, de az tudható róla, hogy kiállították a kolozsvári Vigadóban az 1942. május 10-én nyílt építészeti kiállításon[131]

[126] ÉIÉM, 1922. 21-22. szám 86.
[127] ÉIÉM, 1924. 17-18. szám 50.
[128] Juhászné Viniczai Ágnes 1997: 44.
[129] MMÉEK, 1922. 8. szám 65. és ÉIÉM 1922. 11-12.szám 43.
[130] Magyar Újság, 1942. 106.
[131] Új Magyarság, 1942. 105. szám 9.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1.5.Lechner egyéb városrendezési ötletei

- A Nemzeti Múzeum előtt álló fák kivágása, hogy az épület a körút szerves részévé váljon
- József nádor szobrának megfordítása, hogy a Tisza István (ma József Attila) út felé nézzen[132]
- A Rókus Kórháznál álló Immaculata-szobor áthelyezése a kórház előtti tér tengelyébe
- A Rókus Kórház mellett egy külső árkádsor a Rákóczi úton[133]
- Budapest városképének védelme az ízléstelen reklámok, kirakatok és bódék ellen.[134]
- A Szépművészeti Múzeum lépcsőjének alján húzódó rács leszerelése
- A Szent István-bazilika mögötti virágágyások kerítésének elbontása.[135]
- A Szent István-bazilika alatt egy székesfővárosi pantheon kripta létesítése[136]
- Az Apácai Csere János utcai iskola előtt tér képzése, hogy az épület jobban érvényesüljön
- A Zeneakadémia kibővítése a Nagykörút felé
- A Nagykörút szellősebbé tétele érdekében épületek bontása a Baross utca és az Üllői út kereszteződésében
- A Déli pályaudvar kijjebb helyezése, mert akadályozza a város fejlődését
- Az Erzsébet hídnál a vámházakhoz csatlakozó két kőtorony elbontása
- A Ferenc József híd vámházainak lebontása
- Az Eskü téren álló ortodox templom körül egyetlen, egységes épülettömb alakítása
- A Piarista Gimnázium főhomlokzatának monumentálisabbá tétele
- A Sziklatemplom teraszához építészeti keret létesítése

Rövidítésjegyzék

BTM Kiscell: Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma Kismarty-Lechner Jenő hagyatéka

ÉIÉM: Építő Ipar-Építő Művészet

FKT jelentés: A Fővárosi Közmunkák Tanácsa hivatalos jelentései

[132] Lechner Jenő 1938a: 34. és BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.77.1.
[133] Lechner Jenő 1938a: 39.
[134] Az Országos Irodalmi és Művészeti Kongresszus 1928-as ülését tett javaslat. Budapesti Hírlap, 1928. 227. szám 11.
[135] MÉM MDK Tudományos Irattár, Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1
[136] MÉM MDK Tudományos Irattár, Lymbus gyűjtemény, ltsz: 1852/1

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

MÉM MDK: Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

MMÉEHE: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője

MMÉEK: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye

SZM-KEMKI: Szépművészeti Múzeum – Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet

Irodalomjegyzék

Bálint Zoltán (1897): *Az ezredéves kiállítás architektúrája.* Schroll, Bécs

Juhászné Viniczai Ágnes (1997): *Székesfehérvár útjai és hídjai.* Fejér Megyei Állami Közútkezelő Kht., Székesfehérvár

(Kismarty-)Lechner Jenő (1904): *A Kossuth-szobor elhelyezése.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1904. 26. szám 179-181.

(Kismarty-)Lechner Jenő (1938a): *Budapest városrendezési feladatiról. Különlenyomat a Műszaki Világ 1937. és 1938. évfolyamaiból.* Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest

Körmöczi Katalin (1989): *Lakáspolitikai törekvések a fővárosban a két világháború között.* In: Folia Historica 14. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 67-107.

Nagy Gergely (1991): *A Wekerle telep: építészettörténeti tanulmány.* Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, Budapest

Pamer Nóra (2001): *Magyar építészet a két világháború között.* Terc, Budapest

Preisich Gábor (1969): *Budapest városépítésének története 3.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest

Ritoók Pál (1991): *Kismarty-Lechner Jenő pályája (1878-1962).* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962). Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása. Budapest, 9-15.

Rákos Katalin (2004): *Budapest városrendezési problémái (1871-1948). Különös tekintettel Kismarty-Lechner Jenő szerepére (bevezető).* In: Magyar Építőművészet – Utóirat, 2004. 5. szám 29-39.

Rerrich Béla (1922): *Kertes ház: hogyan építsem meg kertes házamat és hogyan rendezzem be házi kertemet?* Franklin Társulat, Budapest

Vámos Ferenc (1926): *Budapest városképének alakulása József nádor korától napjainkig.* A Magyar Mérnök- és Építész–Egylet Havi Füzetei, 1926. 9-12. szám 127-150.

Ybl Ervin (1926): *A Kossuth-szobor helye az Országháztéren.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1926. 34-37. szám 222-224.

Zsuppán András [szerk.] (2020): *A Nemzet Főtere. A Kossuth tér története.* Országház Könyvkiadó, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

7. számú függelék

Meg nem valósult tervek, egyéb épületek és emlékművek

Egy elképzelt templom rajzai, 1895

Lechner Jenő középiskolás korában az építészmérnöki pályára készülve rengeteg rajzot készített elképzelt épületekről. A legnagyszabásúbb a római Szent Péter-bazilikához hasonló templom volt, melyet kupola koronázott, előtte pedig egy kolonnádokkal közrefogott tér terült el. Az előrenyúló szárnyakat két-két torony is gazdagította volna, az tér közepén pedig a Szent Péter-térhez hasonlóan egy obeliszk állt.[1] A római mintához képest különbség volt viszont, hogy a kolonnád – egy-egy rövid megszakítást leszámítva – teljes ellipszist írt le. Szintén eltérés, hogy a templom kupolája jóval magasabb dobon ül, és azt sűrűn tagolják oszlopok. A rajz néhány elemében már előrevetíti későbbi fontos művének, a tisztviselőtelepi templomnak a formáit.

Az elképzelt épületek közül keveset dolgozott ki alaposan, annál több viszont a részletrajz, melyek mind az ifjú Jenő reneszánsz iránti csodálatáról árulkodnak. Palladio-motívumos bejáratok, gazdagon tagozott párkányok, kagylódíszek, puttók, maszkok, virágfüzérek, valamint kratérok és kylixek is feltűnnek a munkákon.[2]

A Magyar Iparművészet folyóirat címlapja, 1895

Az 1885-ben indult Művészi Ipar című folyóirat 1894 végén megszűnt, azonban a szerkesztőség a következő évben is gondoskodott egy kiadványról a *Magyar Iparművészet 1895-ben* címmel. Ezzel függhetett össze, hogy Lechner Jenő vázlatokat készített a periodika címlapja számára, melyen a növényi ornamentika uralkodik. Két fő változatot rajzolt: az egyiken még a neoreneszánsz a meghatározó, hiszen a címlap négy sarkát szimmetrikusan töltik ki a százszorszép sziromlevelei és a kacskaringós díszek csak kisebb szerepet kapnak.[3] A másik már közelebb áll a szecesszióhoz, mivel az apró virágok hosszan tekergő szárak végén ülnek, illetve a folyóirat címének tipográfiája is szecessziós jellegű.[4] Az új stílus egyébként is e műfajban jelentkezett először, de Jenőt a játszi könnyedségű formákat kedvelő természete is ebbe az irányba terelte.

[1] BTM Kiscell, III/9. ltsz: 66.73.34-35.
[2] BTM Kiscell, III/9. ltsz: 66.73.24., 66.73.143., 66.73.172.
[3] BTM Kiscell, III/9. ltsz: 66.73.147.
[4] BTM Kiscell, III/9. ltsz: 66.73.46.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Egy nyaralóhoz készített rajzok, 1896

Lechner Jenő családja az 1890-es évek közepén egy nyaraló építését vehette tervbe, a fiatal Jenő ugyanis egy rajzára azt írta, hogy a nyaralóhoz készítette.[5] Ezen ugyan csak az épület részletei – főleg oromzatok és különféle díszek – látszanak, de így is megállapítható, hogy nagybátyjának az Iparművészeti Múzeumon alkalmazott stílusát követte. Az oromzatok ugyanis hullámos szamárhátívesek, körvonalaikat lángnyelvszerű levelek kísérik, csúcsaikat pedig gránátalmák és tulipánok koronázzák. Egy hullámzó téglaszalag is feltűnik a rajzon. A fiatal Jenő számos bútortervet is készített hasonló stílusban, melyekről feltételezhető, hogy a nyaraló berendezéseként képzelte el: szekrények, támlás székek, kisasztalok, íróasztalok, komódok, ágyak, sőt még egy bölcső is megjelenik az egyik lapon.[6]

Nagybátyjának új stílusát elképzelt épületek homlokzataira is átvitte, bérházak és templomok rajzait is megtaláljuk Jenő korai alkotásai között. A templomtornyok sisakjait ugyanúgy zöldre színezte, ahogyan az Iparművészeti Múzeumon is látta, valamint a tetőgerinceket is hasonló módon csipkézte. Ezeken a téglaszalagok már nagyobb felületeket fognak át.

Rajzok egy templomi berendezés tárgyaihoz, 1897.

Lechner Jenőt a középiskola utolsó évében a templomi berendezések is érdekelhették, ugyanis számos rajzot készített kegytárgyakról. Listát is mellékelt hozzájuk, melyen ezek a tételek szerepelnek: áldoztató kehely fedéllel, gyertyatartó, pásztorbot, tömjénező, tömjéntartó, örökmécses és két szekrény.[7] Ezeken kívül azonban a rajzok között látni még misekancsót, keresztet, szenteltvíz szórót és monstranciát is.[8]

Valószínűleg a nagybátyját ért visszautasítás indította erre a munkára, hiszen ebben az évben vették el Lechner Ödöntől a kőbányai Szent László-templom belső kialakításának feladatát.[9] Éppen ezért a tárgyegyüttest az Iparművészeti Múzeum dekorációinak mintájára díszítette, ami főleg a kehely, a tömjénező és a kancsó részletesen kidolgozott tervein figyelhető meg. A kehely nóduszáról tulipánt formálva nyúlnak ki hullámos sziromlevelek, a kosarát apró rozetták díszítik, a talpára pedig pávaszemeket is tervezett a fiatal Jenő. Az egész kegytárgy kis golyókon áll, alaprajza pedig egy tizenkétszirmú virágot alkot, ahol mindegyik levél

[5] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.39
[6] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.96.
[7] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.12. verso
[8] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.12. recto
[9] Brunner Attila 2022: 10.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

szamárhátíves csúcsban végződik.[10] A misekancsó kihasasodását lángnyelvszerű díszek kötik össze a talapzattal és hasonló formát mutat a felső szára is. Levélszerű szája elkeskenyedik, magas fedelét pedig olyan keresztrózsa zárja, amiket a Múzeumon is láthatunk.[11] A tömjénező domború felületeit a téglaszalagok formáját követve hálózzák be hullámos vonalak, közöttük stilizált rózsákkal és tulipánokkal. E tárgy tetejét is keresztrózsa koronázza.[12] A szekrények szépen faragott lábazatot és oszlopokat kaptak, ajtóikba pedig betétlapokat is tervezett. Tetejüket hullámos pártázattal zárta.[13]

A Királyi József Műegyetemen készített szigorlati terve, 1901.

Lechner Jenő 1901-ben tette le utolsó fontos egyetemi vizsgáját, a szigorlatot, mely tervezési feladatot is magában foglalt. A Hauszmann Alajosnál tanultakat alkalmazva egy klasszicizáló későbarokk stílusú múzeum tervét készítette. A kupolával fedett, négyzet alaprajzú középrizalitból két keskeny szárny nyúlik oldalra, melyek a végeken enyhe sarokrizalitokká szélesednek. A kupola alatt egy kör alakú szoborcsarnok alkotja a központi teret, melyhez két oldalt egy-egy ellipszis alakú tér (az egyik könyvtárt, a másik egy nagyobb termet rejt), elöl egy előcsarnok, hátul pedig egy szolgálati lakás helyiségei csatlakoznak. A középső tömb előtt oszlopos, timpanonos portikusz áll és a szárnyak homlokzatát is egy-egy kolonnád előzi meg. A golyvázott, triglifekkel tagolt főpárkány fölött alacsony attikafal fut, melyeket a közép- és a sarokrizalitokon balusztrád helyettesít. Összességében francia barokk épületekhez, például a versailles-i Kis-Trianon palotához hasonlít. A középrizalit bábkorlátjának tetejére feltehetően allegorikus szobrokat helyezett, a timpanon fölött pedig Apollón quadrigája látható, ami pedig klasszicista emlékeket juttat eszünkbe (pl. Párizs, Carrousel-diadalív). A kupola összetett, fesztonokkal és kartusokkal kiegészített csúcsdíszben végződik. A belső teret sűrűn tagolják oszlopok, a kupola felületét pedig freskóval díszítette volna.[14]

Budapest I. ker., Dísz tér 3., Vöröskereszt Egylet székházának rajzai, 1901-1903.

Lechner Jenő a Hauszmann-irodában működve vett részt a Vöröskereszt Egylet székházának tervezésében. Gróf Csekonics Endre egyleti elnök még 1901-ben bízta meg Hauszmann Alajost a szervezet új székházának felépítésével a budavári Dísz térre. Hauszmann

[10] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.64.
[11] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.62.
[12] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.61.
[13] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.74.
[14] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a feladatot Hültl Dezsőre ruházta át, de műhelyének számos további tagja is dolgozott ezen az épületen. Lechner Jenő visszaemlékezéseiben úgy fogalmazott, hogy a Hauszmann mellett töltött időszakban a Csekonics-palota márványozási munkáit rajzolta,[15] de ez minden bizonnyal az egyleti székházat jelentette, hiszen a grófi család ezekben az években nem adott más megbízást Hauszmannak.[16] Lechner pontosabb feladataira utal az a hagyatékában fennmaradt akvarell, mely egy korlát részletét ábrázolja: azt ellipszis alakú nyílások törik át, felületét pedig tojásdíszes hornyok tagolják.[17]

Budapest, királyi palota művezetői irodájában készített rajzok, 1902-1905.

Lechner Jenő a diplomázása után Hauszmann Alajos kiterjedt irodájában kapott munkát, ahol a királyi palota tervezésével is foglalkozott. Ezt saját visszaemlékezésein kívül Hauszmann igazolása is alátámasztja, melyet 1903. február 1-jén 31/1903. sorszámmal adott ki. E szerint Lechner 1902. augusztus 1-jén csatlakozott az irodához, ahol a kiviteli és munkatervek rajzolása mellett *egyéb reá bízott műszaki teendők végzésében teljes jártasságot, önállóságot és kiváló pontosságot tanúsított*.[18]

A királyi palota építéséhez végéhez közeledve Hauszmann 1905. február 3-án összeállított egy listát azokról a segédjeiről, akik számára végkielégítést javasolt és ebben szerepelt Lechner Jenő is.[19] Pontosan nem tudni, hogy milyen feladatokat látott el, de az szinte biztos, hogy legnagyobb hatással a Hunyadi Mátyás-terem tervei voltak rá, hiszen ebben Hauszmann azért alkalmazott 15. századi reneszánszot, hogy alapot adjon egy nemzeti stílus kifejlesztéséhez.[20] A terem részletterveit rajzoló Györgyi Géza a nemzeti karakter érzékeltetése érdekében a reneszánszot magyaros ornamentikával is díszítette.[21] Lechner Jenő ugyan nem a korai, hanem a 16-17. századi reneszánszot tekintette később a magyaros motívumkincs forrásának, de lényegében ugyanúgy gondolkodott, mint mestere.

Besztercebánya, Kereskedelmi és Iparkamara székházának pályaterve, 1903.

Lechner Jenő első tervpályázatán már a diplomázását követő évben elindult, amikor a besztercebányai Kereskedelmi és Iparkamara hirdetett versenyt egy új székház számára. A kiírás szerint az épületnek egyemeletesnek kell lennie és az összköltség nem haladhatja meg a

[15] Lechner Jenő önéletrajza. MÉM MDK Lechner Jenő iratai, 1. doboz
[16] Brunner Attila 2022: 84.
[17] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/7b
[18] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/7.
[19] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1/7.
[20] Rostás Péter 2001: 493.
[21] Rostás Péter 2001: 493.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

százezer koronát.[22] Lechner rögtön nagyon sok vetélytárssal találta szembe magát, ugyanis az 1903. augusztus 15-i határidőig 57 építész küldött be pályamunkát, többen alternatív tervet is készítettek.[23]

Lechner Jenő egy U alaprajzú tervet szerkesztett, melynek középső traktusából hangsúlyos középprizalit lép előre, túlsó oldalához pedig egy kosárívben hajló díszlépcsőház csatlakozik. A hátsó szárnyak aszimmetrikusan helyezkednek el, így mozgalmas tömegrendszer jön létre, melyhez remekül illik az öttengelyes, neobarokk főhomlokzat: a középső három tengelyt magában foglaló középprizalitot háromszögű timpanon és álkupola zárja. A manzárdtetős épület így a Grassalkovich-típusú barokk kastélyokhoz hasonlít, a barokk stílust képviselik még a timpanonba és a lunettákba helyezett kartusok, a maszkos oszlopfők, az álkupola két oldalán fekvő – feltehetően allegorikus – alakok, valamint a földszint vonalazott felületképzése és az övpárkány korong díszei. [24]

A pályázatot Jámbor Lajos műépítész bírálta és szerinte Lechner Jenő L. jeligéjű tervének alaprajza nem szerencsés, az egyes helyiségek kicsik, a lakások előterei zegzugosak, a nagyteremhez vezető útvonal sem eléggé reprezentatív. Homlokzatát viszont dicsérettel illette[25] és bár díjazásban nem részesült, de a Magyar Pályázatok című folyóirat beválasztotta abba a 14 pályaműbe, melyet a 10. számukban bemutattak, így legalább a tervek reprodukciói fennmaradtak – az eredetik ugyanis elvesztek.

Kaposvár, törvénykező épület és fogház pályaterve, 1903, ifj. K. Császár Ferenccel

Az Igazságügyi Minisztérium 1903 elején döntött arról, hogy Kaposvárott is létesítenek egy fogházat is magában foglaló törvénykezési épületet, melynek tervezésére az év január 23-án pályázatot is hirdettek. A beruházásra azért szántak hatalmas összeget – hatszázezer koronát – mert két külön épületet képzeltek el, bár nem zárták ki, hogy azok összeköttetésben álljanak egymással.[26]

Lechner Jenő és ifj. K. Császár Ferenc egy téglalap alaprajzú, négytraktusos törvénykezési épületet terveztek, amit két szűk, belső udvar köré szerveztek, míg a mögötte elhelyezett fogház alaprajza T betűt formált. A zárt törvénykezési épület tömegét két, erőteljesen előre lépő és magas gúlatetővel záródó középprizalittal is megmozgatták. E súlyos tömegeket könnyed, magyaros szecessziós homlokzat ellensúlyozza, melyet felül hullámos

[22] Magyar Pályázatok, 1903. 10. szám 2
[23] Magyar Pályázatok, 1903. 10. szám 27.
[24] Magyar Pályázatok, 1903. 10. szám 26.
[25] Magyar Pályázatok, 1903. 10. szám 27.
[26] Magyar Pályázatok, 1904. 4. szám 3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

attika zár. A rizalitok szélein futó és több szintet összekötő díszes lizénák, a rajtuk elhelyezett növényi díszek, valamint az ablakokat keretező hullámos szalagok is a budapesti Postatakarékpénztárhoz teszik hasonlóvá az épületet.[27] A legtöbb pályázóhoz hasonlóan Lechnerék is rajzoltak egy alternatív, neoklasszicista homlokzatot is, ahol az allegorikus szobrokkal díszített középrizalit háromszögű timpanonját ión fejezetű oszlopok tartják. Az enyhén előre lépő oldalrizalitokat bábkorlátos attika zárja, illetve az egész épületen végighúzódik egy erőteljes koronázópárkány is.

A pályázatra az 1903. április 15-i határidőig 13 pályatervet nyújtottak be, melyeket többek között Czigler Győző és Fittler Kamill bíráltak el.[28] Lechnerék Somogy jeligéjű munkájában az épület elrendezését komolyan kifogásolták, a belső udvarokat megengedhetetlenül kicsinek nevezték. A homlokzattal sem voltak elégedettek, mert a hullámvonalakban végződő pártafal túlságosan emlékeztetett a botrányosnak tartott Postatakarékpénztárhoz. Ezt diplomatikusan úgy fogalmazták meg, hogy a terv nem kelt elegendően komoly hatást és így nem felel meg az épület funkciójának. Az alternatív homlokzatot már jobbnak találták, mert megvan benne a komoly árnyékhatást keltő főpárkány, de eredményt így sem értek el a pályamunkájukkal.[29]

Kolozsvár, Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem könyvtárának pályaterve, 1904, Warga Lászlóval

A Kultuszminisztérium 1904-ben hirdetett pályázatot a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemhez tartozó könyvtárra.[30] A kiírásban feltételül szabták, hogy az ötszázezer kötetet befogadó épületet emlékszerű stílusban, nemes anyagokból, de a tűzbiztonságot szem előtt tartva kell tervezni.[31]

Lechner és Warga egy téglalap alaprajzú, két belső udvarral rendelkező épületet tervezett, melynek főhomlokzatából egy közép- valamint két sarokrizalit ugrik előre, illetve a hátsó traktusból egy kosáríves kiszögellés hátrafelé nyúlik. E rizalitok foglalják magukba a legnagyobb alapterületű és reprezentatív helyiségeket (nagy olvasó, hírlapolvasó), bár a díszlépcsőház a két belső udvar között vezet felfelé.[32] Az alagsorral együtt háromszintes, óriási alapterületű épületet hatalmas tömegekből állították össze a tervezők, így a homlokzatot is a

[27] A terv tehát Lechner Ödön stílusát követi. Ritoók Pál 1991: 10.
[28] Magyar Pályázatok, 1904. 4. szám 25.
[29] Magyar Pályázatok, 1904. 4. szám 29.
[30] Magyar Pályázatok, 1904. 9. szám 2.
[31] Magyar Pályázatok, 1904. 9. szám 26.
[32] Magyar Pályázatok, 1904. 9. szám 24.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

monumentalitást jól kifejező neoklasszicista stílusban alkották meg. A földszint vonalazott kiképzésű, a két emeletet pedig ión fejezetű oszlopok fogják át. Az erőteljes főpárkány alá plasztikus díszeket, az attikákba allegorikus szobrokat, a középrizalit timpanonja fölé pedig Heliosz fogatát rajzolták.[33] Készítettek egy másik tervet is, melyen Lechner Ödön hatása érződik, erről többet azonban nem tudni.[34]

A bírálati jegyzőkönyv szerint a neoklasszicista terv homlokzatát megfelelőnek tartotta a bizottság, az épület elrendezését azonban több okból is kifogásolták: a nagy olvasótermet nem a díszlépcsőház vonalába, hanem az egyik oldalszárnyba helyezték, a könyvraktár pedig nem felelt meg a tűzbiztonsági feltételeknek.[35]

Nagyvárad, Berettyó Vízszabályozó és Ármentesítő Társulat székházának pályaterve, 1904.

A Berettyó Vízszabályozó és Ármentesítő Társulat 1904-ben hirdetett pályázatot a Nagyvárad központjába, a Fő utcába építendő székháza tervezésére.

Lechner egy U alaprajzú épületet szerkesztett, melynek szárnyai csak kismértékben nyúlnak hátra, a főhomlokzatból viszont határozottan lép előre a bejáratot is hordozó középrizalit. Mivel a telek az út szintje alatt feküdt, Lechner emeletes épületet tervezett, noha a szükséges helyiségek akár földszintes épületben is elfértek volna. De méltó érvényesüléséhez kellett az emelet is,[36] amelynek nagy részét a tanácsteremmel töltötte ki, így a kisebb helyiségek a szárnyakban húzódtak meg.[37]

A bécsies szecessziós homlokzaton többek között az emeleti ablakok kötényét díszítő hatalmas virágfejek érdemelnek említést, melyek szárai az alattuk elhelyezkedő és egészen a földszinti ablakokig lenyúló falmezőkben rajzolnak szép ívet. Hasonló virágok díszítik a rizalit sarkainak felső harmadát is. Figyelemre méltó még a tanácsterem előtti franciaerkély, melynek mellvédjét téglalap mezőbe foglalt virágok díszítik. Az erőteljes kiülésű, fogsoros párkány fölött egyszerű attika húzódik, a középrizalitot koronázó kupolát viszont korongokkal és szalagokkal díszített párkány tagolja, felül pedig a hatalmas virágfejben végződik.[38]

[33] Magyar Pályázatok, 1904. 9. szám 25.
[34] Ritoók Pál 1991: 10.
[35] Magyar Pályázatok, 1904. 9. szám 29.
[36] Magyar Pályázatok, 1904. 6. szám 5.
[37] Magyar Pályázatok, 1904. 6. szám 30.
[38] Magyar Pályázatok, 1904. 6. szám 31.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A pályázatra negyvenkét tervet neveztek, melyeket többek között Aigner Sándor és Schulek János bírált el. Lechner Jenő Rőzse jeligéjű terve bejutott ugyan a legjobbak közé, díjat azonban nem kapott.[39]

Tavankút és Sebesics, pusztai templomok pályaterve, 1904.

Szabadka kiterjedt határában, úgynevezett pusztai szállásokon még a 20. század elején is több tízezer ember élt elszórtan, minden lelki gondozás nélkül. Ezt Mamuzsics Mátyás szabadkai plébános prépost úgy igyekezett pótolni, hogy a várostól hét templom építését kérte. A képviselőtestület hozzájárult ehhez, de az ügyet végül a Kalocsai Érsekség intézte a gyakorlatban: Császka György érsek megbízásából Kikindai Aladár uradalmi mérnök két falusi templom tervezésére írt ki pályázatot 1903 decemberében. Azok első körben Tavankútra és Sebesicsre épültek volna, de típustervként szolgáltak volna több telep temploma számára is. [40]

A program szerint az ezerkétszáz fő befogadására alkalmas templomokat úgy kellett tervezni, hogy legfeljebb hetvenötezer koronából fel lehessen építeni. A pályázat érdekessége volt még, hogy azon csak római katolikus építészek indulhattak, illetve már eleve két első díjat terveztek kiadni.[41] Végül huszonkilenc terv érkezett be az 1904. március 1-jei határidőig, melyek közül Lechner Jenő Szent Antal jeligéjű terve a háromszáz koronás második díjat nyerte.[42]

Lechner egy téglány alaprajzú, háromhajós templomot tervezett, melyben a főhajó egy nyújtott, félköríves apszissal záródik, a torony pedig a baloldali mellékhajó előtt áll, a homlokzat síkjába illeszkedve. Mivel az elrendezéssel kapcsolatos kikötés volt, hogy a templomban az áttekintés nagy legyen, a főhajót kétszer olyan szélesre tervezte, mint a mellékhajókat, viszont az egész épületet egyetlen nyeregtető fedi, így gádorfal híján álbazilikális templomról beszélhetünk.[43]

A homlokzat stílusának meghatározásában szerepet játszott a célközönség: az ősi, paraszti életformát folytató lakosságról az legtöbb építész a középkorra asszociált, hiszen a földalapú feudalizmus is ehhez a korszakhoz kapcsolódott igazán.[44] Lechner is neoromán stílusban dolgozott,[45] amit a félköríves záródású, szűk hármas ablakok, a torony aljában

[39] Magyar Pályázatok, 1904. 6. szám 30.
[40] Németh Nóra – Marótzy Katalin 2021: 344.
[41] Magyar Pályázatok, 1904. 7. szám 2.
[42] Magyar Pályázatok, 1904. 7. szám 4. Az Építő Iparban viszont tévesen azt írták, hogy harmadik díjat nyert, nyilván azért, mert két első díjat is kiadtak. Építő Ipar, 1904. 13. szám 96.
[43] Magyar Pályázatok, 1904. 7. szám 10.
[44] Németh Nóra – Marótzy Katalin 2021: 351.
[45] Ritoók Pál 1991: 10.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

elhelyezett vimpergás kapuépítmény és a főhomlokzat közepén nyíló bélletes körablak jeleznek. A vidéki helyszín azonban festőiséget is megkövetelt, amit az aszimmetriával ért el: a tornyot és a bejáratot is a főhomlokzat bal szélére helyezte. A kapuépítmény még az oldalhomlokzatra is átnyúlik, az épület sarkán pedig egy oszlopköteg áll. A bírálat is kiemelte a templom festői megjelenését és úgy ítélte meg, hogy egyszerű formái miatt kiválóan alkalmas tanyasi környezetbe.[46] Terve azonban nem valósult meg, de valójában a pályázatra érkezett egyik terv sem épült meg az eredeti helyén.[47]

Nyíregyháza, Kossuth tér 4., Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom, 1904, Nagy Virgillel

Nagy Virgil és Kommer József 1902-1904 között tervezte és építette a nyíregyházi Magyarok Nagyasszonya-templomot. A neoromán stílusú épület belső tereinek festésére 1904-ben került sor, melyben már Lechner Jenő is részt vett. A tervezők koncepciója az volt, hogy az egységesség kedvéért neoromán színhatásokat és technikákat is alkalmaznak, így a falakra harsány színek – kék, vörös, zöld és sárga – és szokatlan formák kerültek tojástempera technikával.[48] Az erőteljes színeket dús aranyozással lágyították. Az elkészült épületet 1904. augusztus 20-án szentelte fel Samassa József egri érsek, aki jelentős adománnyal támogatta a létesítését is.

Lechner saját visszaemlékezése szerint a szegélyminták rajzolásakor – természetesen mestere jóváhagyásával – magyaros növényeket vitt a díszítésbe.[49] Konkrétan nem nevezte meg, hol alkalmazta azokat, de egyik hely lehetett a pilaszterfejezetek magasságában futó bordűr, itt ugyanis az akantuszok lila tulipánokat ölelnek körül. A templomban jelenlévő növényi motívumok nagy része egyébként akantusz és liliom – tulipán ezen kívül csak a boltozatok hevederének alján látható kék színben. Mivel viszonylag kevés van belőlük és határozottan magyaros jellegűek, ezért feltehető, hogy ezeket rajzolta Lechner Jenő. A díszítőfestési munkát egyébként a Steiner és Szimper szobafestő és mázoló cég végezte.[50]

[46] Magyar Pályázatok, 1904. 7. szám 4.
[47] Németh Nóra – Marótzy Katalin 2021: 347.
[48] Matuszka Mihály 1904: 20.
[49] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.1. albumban lévő irat.
[50] Matuszka Mihály 1904: 22.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Kiskunhalas, szálloda pályaterve, 1905., Warga Lászlóval

Kiskunhalas Város Tanácsa 1905-ben hirdetett pályázatot a városháza szomszédságába helyezendő egyemeletes szálloda tervezésére, melynek a húsz vendégszobán kívül egy hatszáz fős, páholyokkal ellátott színháztermet is magában kellett foglalnia.[51]

Lechner és Warga egy téglalap alaprajzú, négytraktusos épületegyüttest tervezett, nagy belső udvarral. Az egyik rövidebb oldal középen nyíló főbejáratból egy keresztboltozatos kapualjon, valamint az udvart átszelő, oszlopokkal övezett folyosón át vezetett az út a hátsó traktusban elhelyezett színházteremhez. A funkcióhoz a neobarokk stílust tartották legmegfelelőbbnek, ami a főhomlokzaton a kosáríves árkádsorban, a tetőzeten a manzárdokban, a gúla sisakokban, valamint a baloldali saroktömböt koronázó kupolában jelent meg. Az ünnepélyesség betetőzéseként a színházterem tetejére egy szobrot is állítottak.[52]

Noha a bíráló bizottság szerint Lechnerék Melinda jeligéjű terve túllépte a kiírásban feltüntetett kétszáznegyvenezer koronás költségvetést, mégis megkapták az első díjat, holtversenyben a Márkus–Komor–Jakab építésztrióval (valójában az első és a második díj összegét egyesítették és elfelezték a nyertesek között, így hatszáz-hatszáz koronát kaptak).[53] Tervük azonban nem valósult meg.

Budapest, VI. ker., főgimnázium pályaterve, 1906, Warga Lászlóval

A Kultuszminisztérium 1906-ban hirdetett pályázatot egy Budapest VI. kerületében létesítendő főgimnázium tervezésére. A megmérettetésen Lechner Jenő önállóan és Warga Lászlóval társulva is elindult.

A paralelogramma alakú telket a Trefort jeligéjű önálló tervében csak félig töltötte ki, hogy hátul egy hatalmas udvar maradjon szabadon, de magát az iskolát is két belső udvar köré szervezte. A kétemeletes épület tömegalakítása azonban még így is igen tömör, amit a közép- és sarokrizalitok és a rájuk helyezett félgömb kupolák sem oldanak. A homlokzatot ehhez illő monumentális neoklasszicista stílusban rajzolta meg, amit a középrizalit háromszögű timpanonja, a mellette álló szobrok és a tambur archaizáló domborművei is jeleznek. A homlokzat egyébként – a földszint vonalazását és az emeletek közötti faltükröket leszámítva – meglehetősen dísztelen.[54]

[51] Magyar Pályázatok, 1905. 3. szám 2.
[52] Magyar Pályázatok, 1905. 3. szám 5-7.
[53] Építő Ipar, 1905. 7. szám 57.
[54] Magyar Pályázatok, 1906. 2. szám 12-13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ezzel szemben a Warga Lászlóval közösen készített Nióbe jeligéjű terv aszimmetrikus elrendezésűvé vált azáltal, hogy a hátsó udvart felosztó épületszárnyat a középtengelytől jobbra csúsztatta. Tömegrendszere mozgalmasabb, a traktusokból több helyen lépnek előre félköríves vagy kosáríves záródású tömegek. Vélhetően Warga tehetségét dicséri a két traktus találkozásánál elhelyezett nyolcszög alaprajzú aula, mely egy központi magot képez az épületben: ide vezet a főbejárat és az udvari bejárat is, valamint innen indulnak három irányba folyosók is. A mozgalmas alaprajzhoz illően a terv neobarokk homlokzatot mutat, amit sűrűn tagolnak pilaszterek, a vízszintes hangsúlyt adó erőteljes főpárkány pedig követi a rizalitok tetejére helyezett szegmensíves attikákat. Az épületet manzárdos magastető fedi, a középrizalit fölött álkupolás megoldással.[55]

Pozsony, vigadó pályaterve, 1906, Lechner Loránddal

Pozsony városa 1906-ban úgy írt ki pályázatot egy vigadó tervezésére, hogy a kiszemelt telken még állt az 1773-1774-ben Franz Anton Hillebrandt által tervezett, barokk stílusú raktárépület.[56] Ez a körülmény a legtöbb pályázót – így a Lechner testvéreket is – arra ösztönözte, hogy az új épületet is neobarokk stílusban tervezzék.[57] Ez a tömegképzésben inkább csak utalás szintjén nyilvánult meg, az U alaprajzú épület hátranyúló szárnyai ugyanis nagyon rövidek. Igazán barokkos azonban a jobb oldalhomlokzatokból kosárívesen előrelépő rizalit, mely egy ellipszis formájú előcsarnok részét képezi. A legnagyobb helyiségek a fő traktus közepén kaptak helyet: a földszinten a vendéglő, fölötte pedig a két szintet átfogó díszterem.[58] E nagy termek a homlokzaton egy középrizalitként jelennek meg, bár az épp csak leheletnyit lép előre, így meglehetősen sík az összhatás.[59] Ettől függetlenül a barokk stílusjegyek gazdagon megjelennek: a főbejárat kosárívben, a középrizalit nagy ablakai pedig szegmensívben záródnak, de a két szélen elliptikus ablakok is nyílnak. A középrizalit hatalmas kettős pilaszterei fölött plasztikus párkány, illetve kartusokkal díszített attika vonul végig. A homlokzat két szélét is attikák koronázzák, melyek kőrácsszerű pártázat közül emelkednek ki.[60] Az épületet manzárdtető, illetve a középrizalit fölött álkupola fedi.

[55] Magyar Pályázatok, 1906. 2. szám 14.
[56] Kelényi György 1976: 62.
[57] Sándy Gyula például, aki Foerk Ernővel társulva szintén indult a pályázaton visszaemlékezéseiben megemlíti, hogy ők az elég jó kiképzésű építmény alakját is megtartva készítették el a pályatervüket. Sándy Gyula 2005: 209.
[58] Magyar Pályázatok, 1906. 9. szám 26.
[59] Magyar Pályázatok, 1906. 9. szám 25. A nagy sík felület kapcsán Lechner Ödön hatása is feltételezhető. Ritoók Pál 1991: 10.
[60] Például a mezőkövesdi városháza pályaterve.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest VII. ker., Bajza u 2., Kohner-villa terve, 1906.

Kohner Adolf – aki 1912-ben bárói címet kapott a királytól – az egyik leggazdagabb bankár és földbirtokos volt a századforduló idején. Feleségével 1898-ban vásároltak telket a Bajza és a Damjanich utcák sarkán és ide építtették fel a következő évben palotájukat a Kármán Géza – Ullmann Gyula építészpáros tervei alapján.[61] Kohner nagy mecénási tevékenységet is folytatott és rengeteg műalkotást vásárolt, gyűjteményét szintén ebben az épületben őrizte.[62]

Ismeretlen okból néhány évvel később Lechner Jenő is készített terveket az épülethez, melynek alaprajza alapvetően a Bajza utával párhuzamosan elnyújtott téglalap. Azt középen két lépcsőház és egy szűk belső udvar osztja ketté.[63] Ebből a középső tengelyből mindkét irányba hasonló elrendezésű lakások nyílnak: a Bajza utcai fronton a hálót, a dolgozót és a szalont helyezte el a tervező, az épület belsejében kapott volna helyet a hall és az ebédlő, a hátsó traktusban pedig a konyha és a cselédlakás.

A háromemeletes bérház zömök tömegrendszerének a keskenyebb végeiből kinyúló épületrészek adnak némi mozgalmasságot. A Damjanich utca felé néző rövidebb oldalon boglyakupolás zárt erkély magasodik, az ellentétes vége pedig a földszintes, illetve egyemeletes előrelépő tömegek (teraszok, loggiák) következtében lépcsőzetes elrendezésűvé válik.[64] Tetőzetét a magas manzárdszint határozza meg, melynek végeiben a csonkakontyos megoldás a népi építészetből átvett fogás, ezáltal a magyaros szecessziós törekvésről tanúskodik.

Bajza utcai főhomlokzata Lechner más villáihoz hasonlóan aszimmetrikus. A bejáratot is magában foglaló tengelyt az épület közepétől kissé jobbra tolta, az épület két szélén pedig különböző architektonikus elemek állnak: jobboldalt egy hullámos vonalú oromzat, baloldalt pedig a boglyasisakos zárt erkély. A főhomlokzatból további három zárt erkély is előre lép, melyeket konzolok tartanak és egészen a főpárkányig hatolnak föl.

A terveken a gótikát csak a földszinti csúcsíves ablakok, valamint az erkélyek konzoljaiba vágott csúcsívek képviselik, szecessziósak viszont a bejárat fölötti zárt erkély keskeny és magas, emberalakos ablakai, valamint a hátsó oldal csigavonalakkal áttört mellvédkorlátai. Lechner számos kisebb-nagyobb figurális domborművel díszítette volna az épületet: a tervek a főbejárat két oldalán, a zárt erkélyek felületén és néhány ablak fölött is mutatnak reliefeket. A manzárdtető barokkos kialakítású, az oromzat volutái viszont inkább reneszánsz ízűek. Egy alternatíva szerint a zárt erkélyeket gömbökben végződő pártázat koronázza, amivel pedig a

[61] Pálinkás Szilvia 2015: 385.
[62] Hlbocsányi Norbert 2015: 155.
[63] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.39.1-4.
[64] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.39.6. és BME Rajztár, ltsz: 101376.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

felvidéki reneszánszra utalhatott a tervező.[65] Szintén magyaros célzattal helyezett egy másik variánson kígyószerű (vélhetően kerámiából elgondolt) díszeket a tetőgerincre, ahogyan nagybátyja épületein is látta.[66] Összességében a tervek nagyon mozgalmasak, de a sok stíluselemet sikerült szép egyensúlyba hoznia az építésznek.[67]

Budapest, Munkácsy Mihály szobrának pályaterve, 1907, Tóth Istvánnal

Munkácsy Mihály budapesti szobrának tervezésére 1907-ben már harmadjára írtak ki pályázatot, és noha 21 pályaművet küldtek be, ekkor sem született olyan munka, amely mindenben megfelelt volna az elvárásoknak. Lechner Jenő és Tóth István közös tervét a legjobbak közé sorolták,[68] többet azonban nem tudni róla, a terv nem maradt fenn.

Budapest, Kulatár című kiállításhoz készített síremlék tervek, 1907, Füredi Richárddal és Tóth Istvánnal

Füredi Richárd szobrászművész egyik legfőbb célkitűzése a hazai síremlékművészet olasz minták szerinti megújítása volt, ezért 1907-ben Lechner Jenővel és Tóth Istvánnal egy közös vállalkozásba fogott. Míg Olaszországban a szecesszió a síremlékek területére is mélyen behatolt, addig nálunk a sírkövek nagy része egyszerű sztélé vagy obeliszk volt, csak a tehetős rétegek családi sírboltjai és a közadakozásból épült emlékművek képviseltek magasabb művészi színvonalat.[69]

Ezt persze nem lehet pusztán elmaradottságnak tekinteni, hiszen a magyarok többnyire konzervatívak, a gyász fájdalma pedig a biztonságot igényli és általában kevéssé egyeztethető össze az újításokkal. A változás a liberálisabb szellemű zsidóságon belül indult el, Lajta Béla pár évvel korábban talán Füredihez hasonló felismerésből tervezett egyedi, szecessziós síremlékeket a Rákoskeresztúri Zsidó temetőbe (édesanyja Leitersdorfer Dávidné Ungár Teréz, 1903; Epstein Sándor és Leitersdorfer Malvin, 1904; Schmidl Sándor és Holländer Róza sírboltja, 1904).[70]

A három művész kezdeményezése abból a szempontból viszont sikerrel kecsegtetett, hogy a konzervatív társadalom nagy része a temetői síremlékeket egyszerűen nem látta – hiszen a temető egy zárt hely – így kevesebb kritikai véleménnyel szembesültek. A síremléktervezés

[65] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.39.9
[66] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.39.10
[67] Ritoók Pál 1991: 10.
[68] Magyar Pályázatok, 1907. 11. szám 268.
[69] Budapesti Hírlap, 1908. 248. szám 13.
[70] Gerle János – Csáki Tamás 2018: 221-224.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tehát nagyobb alkotói szabadságot is adott.[71] A vállalkozás beindításához azonban mégis kénytelenek voltak reklámozni munkáikat, ezért 1907 februárjában az addig készült sírkő makettekből kiállítást rendeztek a Várkert Bazárban.

Az itthon szokatlan kezdeményezés nagy érdeklődést váltott ki, annál is inkább, mert a síremlékek elkészítését a nagyközönség számára is megfizethető áron vállalták.[72] Néhány makett képét művészeti folyóiratok is közölték, ezek bemutatásához Majoros Valéria által alkalmazott csoportosítást és terminológiát használom.[73] A Magyar Iparművészetben[74] például három alkotás reprodukciója jelent meg. Az egyiken (214-es számú) egy alacsony talapzaton álló félkör alakú, aediculás oltár látható,[75] melynek közepén egy misztikus nőalak áll, peremén pedig kisebb alakok mozognak. Építészeti szempontból a tetejére helyezett, pártákkal díszített lépcsőzetes tömeg érdemel figyelmet, mely a Rákóczi-síremlék első pályatervéhez hasonlít. Láthatunk egy sztélét is (215-ös számú),[76] mely egy szögletes alsó- és egy virágokkal, indákkal díszített felső részből áll. Utóbbinak a körvonala mintegy nyílásnak indult bimbót formál. Egy másik sztélé (216-os számú)[77] csúcsíves aediculában végződik, melybe stilizált növényi díszt faragtak. A Vasárnapi Ujság[78] két makettet közölt: az egyik sztélén egy szomorúfűz[79] lehajló ágai mögül egy nőalak tekint ki, a másik pedig egy fejfa, melynek rózsákkal keretezett aediculájában egy profil portré kapott helyet. A kiállítást a következő évben ismét bemutatták, akkor a helyszínt a Köztemető út 4. számú épület biztosította.[80]

Összességében kijelenthető, hogy valóban nagyon újszerű, szecessziós síremlékeket készítettek. Egy részükön a bécsi szecesszió az erősebb (pl. misztikus nőalakok), a népművészetből átvett növényi díszekkel viszont a magyaros szecessziónak engedtek teret. Malonyai Dezső szerint a művészek *„a magyar vidékek elrejtőző, vasúttól s városi tucat civilizációtól félreeső kis temetőiben, messzi hegyoldalak, falusi berkek s a magyar rónák füzeseiben hantolt egyszerű sírok fejfáin keresik a jellegzetes formákat s találtak is már*

[71] Bolla Zoltán 2017: 153.
[72] Vasárnapi Újság, 1907. 10. szám 195-196.
[73] Majoros Valéria 1983: 165-184.
[74] Magyar Iparművészet, 1907. 3. szám 156.
[75] Az oltár meghatározást Majoros Valéria használta Lajta Béla síremlékeinek tipizálásakor; a másik három típus szerinte a fejfa, a mauzóleum jellegű és az oltár. Lechnerék műve az oltár típusba sorolható leginkább. Majoros Valéria 1983: 166.
[76] Megegyezik a BTM Kiscell, 66.70.8. leltári számú rajzával. Majoros Valéria csoportosítása szerint a fejfák közé tartozik.
[77] Megegyezik a BTM Kiscell 66.71.17_c leltári szám rajzával. Majoros Valéria csoportosítása szerint a fejfák közé tartozik.
[78] Vasárnapi Ujság, 1907. 10. szám 196.
[79] A fűzfa a zsidó síremlékek gyakori motívuma. Gerle János – Csáki Tamás 2018: 221.
[80] Budapesti Hírlap, 1908. 248. szám 13.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

sokat."[81] Szerinte nem tulipánokkal és vitézkötésekkel akarták magyarossá tenni ezeket az alkotásokat, hanem az egyszerű magyar lélekre akarnak utalni a népies, de mértéktartó díszítésekkel.

A vállalkozás meghozta a remélt eredményt, ugyanis a következő években Füredit és Lechnert számos egyedi kivitelű síremlék készítésére kérték fel igen tehetős családok is. Mivel hosszútávú sikerrel kecsegtetett, ezért Balla Lajos kőfaragómester is csatlakozott hozzájuk, aki egy raktárt is felajánlott az előre elkészített síremlékek tárolására. Az első világháború azonban közbeszólt és az azt követő nehéz gazdasági körülmények között már nem volt fizetőképes kereslet a művészi síremlékek iránt.[82] A Kulatár azonban nem szűnt meg, sőt Balla Lajos részvénytársasággá szervezte, központja a Rákóczi út 86. szám alatt, raktárja pedig a VIII. kerületi Csobáncz utca 5. alatt volt bejegyezve.[83] Lechner és Füredi valószínűleg már nem vettek részt benne – az igazgatóságnak sem voltak tagjai – és a két világháború között már csak egyéni megbízásként terveztek síremlékeket, nagyobb mennyiségben nem.

Síremlékek Füredi Richárddal, 1907-től

Özv. Pessenlehner Henrikné síremléke, Budapest, Fiumei úti Sírkert, 1907. A szürke gránitból készült sztélé felső negyedéből egy oldalra néző, töviskoronás Krisztus-arc emelkedik ki. Az elhunyt neve ez alatt olvasható, fölötte pedig a sztélé csúcsívben záródik.

Dr. Kautz Gyula síremléke, Budapest, Fiumei úti Sírkert, 1909. Dr. Kautz Gyula közgazdász, jogász, országgyűlési képviselő, az Osztrák-Magyar Bank főkormányzója, valóságos belső titkos tanácsos 1909. március 27-én hunyt el Budapesten. Családja Lechner Jenőt és Füredi Richárdot kérte fel síremlék tervezésére, míg a kivitelezést Balla Lajosra bízták. A feketemárvány sztélén többféle díszítés látható: két oldalán és előlapján hármas csoportokba rendezett, stilizált kacsok hengereket alkotnak, melyekkel valószínűleg magyaros hatást akartak elérni. A motívum az ősmagyar életfákra emlékeztet és Lechner később is szívesen alkalmazta, például Jókai Mór síremlékén. A sztélé közepébe mélyített aediculát hegyes csúcsíves faragás koronázza, mely szintén visszatér majd az életműben, még építészeti elemként is (például az albertfalvai templom főhajójának lezárásában). A kis fülkében az elhunyt domborműves portréja kapott helyet, felül pedig törtvonalú, hegyes csúcsban záródik a síremlék. Kautz Gyula földi maradványait a Fiumei úti Nemzeti Sírkert 28. parcellájából 1949-ben a baloldali 574.

[81] Budapesti Hírlap, 1908. 248. szám 13.
[82] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XV.
[83] Budapesti Czím- és Lakásjegyzék, 1928. 439.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

falsírboltba helyezték át, a Püspöky-családhoz,[84] de maga a síremlék már nem jött vele, az valószínűleg megsemmisült.

Cserháti Sándor síremléke, Mosonmagyaróvár, 1909. A jeles mezőgazdasági szakíró síremlékét 1909-ben készítették[85] a magyaróvári temetőbe. A sztélé felül törtvonalú csúcsívben záródik és egy falevélre emlékeztet. Ennek az ívnek a formája igen hasonlít azokhoz a pártákhoz, amiket később Lechner Jenő gyakran alkalmazott az épületein.

Wonaczek Ödönke síremlékének terve, 1909. Erről nem tudható, hogy megvalósult-e, csupán egy terv áll rendelkezésre. A hozzá készült leírás alapján csiszolt és fényezett ruskicai márványból képzelték el az apró sztélét, melynek felső részében galambok pihennek.[86]

Adler Fülöp családja síremléke, Budapest, Rákoskeresztúri zsidó temető, B parcella, ravatalozótól balra húzódó kerítés, 16. díszsírhely, 1912. Adler Fülöp tajtékpipa metsző és dohányáru kereskedő volt. Mivel 1873-ban elhunyt, Lechner Jenő nem ismerhette, Henrik nevű fiát viszont igen, számára ugyanis 1912-es halála után készített síremléktervet.[87] Ezen még Adler Henrik családja felirat szerepelt, a megvalósult változaton ez Adler Fülöp családjára módosult. A síremlék Majoros Valéria besorolásában a kapuépítmények csoportjába tartozik: egy nagyméretű (kb. 3,5 méter magas és 2 méter széles) sztéléből és egy előtte fekvő kő szarkofágból áll. Utóbbi egy alacsony emelvényen helyezkedik el, melyhez két lépcsőfok vezet és melyet kétoldalt széles kő korlát határol. A korlátok elülső végében törpepilléreken egy-egy kő üst áll, melyek ókori görög szentélyek tűztartó edényeire emlékeztetnek, bár az eredeti tervrajzon Lechner virágokat helyezett beléjük. Magát a sztélét is görög dór, kannelúrázott oszlopok keretezik, melyek tetején egy-egy csúcsos urna áll. Az oszlopok tartotta architrávban olvasható az említett felirat, az alatta lévő retábulumszerű sírkövön pedig egyesével feltüntették a neveket: Adler Fülöp, Adler Fülöpné Freund Johanna, Adler Dávid, Adler Mór, Unger Jakabné Adler Eleonóra, Unger Gyula, Adler Henrik, Adler Henrikné Braun Paula. A sztélé felső részében a családra való utalásként egy kitárt szárnyú sas dombormű kapott helyet, a német Adler szó ugyanis magyarul sast jelent. A sztélé felső záródása egy koporsó fedelének a metszetére emlékeztet. Az archaikus stílussal Lechner az örökkévalóságra igyekezett utalni. Részleteiben a szecesszió is megjelenik, például a felső szegélyét olyan hullámvonal díszíti, mely szívecskék sorozatára emlékeztet. A síremléket Balla Lajos faragta ki márványból.[88]

[84] Tóth Vilmos 2018: 40.
[85] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2. albumban lévő irat
[86] BTM Kiscell, ltsz: 66.71.4.
[87] BTM Kiscell, ltsz: 66.71.1.
[88] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XV.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Misner Ignác családja síremléke, Budapest, Rákoskeresztúri zsidó temető, B parcella, ravatalozótól balra húzódó kerítés, 39. díszsírhely, 1909. Dr. Misner Ignác az 1909. február 10-én elhunyt feleségének, Politzer Jozefának emeltette a síremléket, mely szerkezetében és méretében is nagyon hasonlít az Adler-síremlékre. A legnagyobb eltérés a sztélében figyelhető meg, azt ugyanis nem dór oszlopok, hanem pillérek fogják közre, melyek tetejére oroszlánfejeket helyeztek a tervezők. A sztélé felső harmadát is más stílusú, szecessziós dombormű díszíti, viszont felül ugyanolyan, koporsó fedélre emlékeztető módon záródik. E síremléket is Balla Lajos faragta ki márványból.[89] A retábulumszerű sírkőre a későbbiekben még dr. Misner István, dr. Misner Ignác (mindketten 1944-ben hunytak el), dr. Politzer Gyuláné, Ambrus Sándorné, Virány Alfrédné és Virány Gábor nevei kerültek fel.

Paulheim József és családja síremléke, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert, jobb árkádsor, 34. sírbolt, 1921.[90] Az árkádsor külső oldalának támaszkodó síremlék központi motívuma egy csuklyás lepelbe bújt nőalak, amely minden bizonnyal a gyász allegóriája és Füredi Richárd alkotása. Egy felfelé keskenyedő sztélé közepén áll, melynek alján a Paulheim József családja felirat olvasható, felül pedig nyújtott sokszögben záródik. Csúcsán egy stilizált kereszt is megfigyelhető. A sztélé alját két oldalról szögletes fejezetű, alacsony pillérek fogják közre és minden bizonnyal vázákat vagy lámpákat tarthattak. Az elhunytak nevei a sztélé két oldalán, világosabb kőlapokra vésve olvashatók.

Zemplényi Tivadar síremléke, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert 32-es parcella 1-97. sírhely, 1917. Az elhunyt a Képzőművészeti Főiskola tanára és jeles festőművész volt. Felesége, Lechner Margit révén rokonságba került Lechner Jenővel is. Ő eredetileg egy keskeny sírkövet, tulajdonképpen egy fejfát tervezett számára, mely két részből tevődött volna össze. Alsó felét egy babérkoszorú és a Főiskola hárompajzsos címere díszíti, lépcsőzetes felső részének fokain pedig párták állnak.[91] Zemplényi jelenlegi sírköve sokkal alacsonyabb, alig fél méteres. Kevésbé művészi megoldás, alapvetően egy téglalap alapú hasáb, melyet egy enyhén hullámzó sík vág le átlósan. Felületének közepén minden díszítést mellőzve olvasható a név, valamint a születési és halálozási év: 1864-1917.

Jaskula Virág Béla síremléke, Farkasréti temető 13/a parcella, 1. sor 22. sírhely, 1936. Jaskula Virág Béla – aki saját nevét Viraág Béla formában használta – újságíró és szerkesztő, valamint jeles budai lokálpatrióta volt. 1903-ban ő alapította a Budai Napló című hetilapot, 1920-ban pedig részt vett a Hollós Mátyás Társaság létrehozásában is. Ez egy írókból,

[89] Lechner, Jenő 1930a: Meine Mitarbeiter XV.
[90] Tóth Vilmos 2018: 128.
[91] BTM Kiscell, ltsz: 66.70.17.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tudósokból, művészekből szerveződött csoport volt, mely Hunyadi Mátyás kultuszának ápolását tűzte zászlajára. Lechner Jenő a történelmi kutatásai révén jó kapcsolatot ápolt Virággal, rendszeresen tartott előadásokat a Társaságban és szerkesztője volt a lapnak is. Virág halála után díjmentesen vállalta síremléke megtervezését és a felállítás körüli munkálatokat is. A síremlék egy keskeny sztéléből és egy előrenyúló medencéből áll. A sztélé alsó felében a következő sírfelirat olvasható: „*Buda szerelmesének J. Viraág Bélának, a Budai Napló alapítójának. A Hollós Mátyás Társaság*." Ez alatt egy görögkereszttel elválasztva felesége, vagyis J. Viraág Béláné neve is olvasható. Felső részébe egy apró, félköríves záródású ablakot vájtak, melynek spalettái kitárt helyzetben vannak. A sztélé tetején egy holló ül és karmaival három hegyes pajzsba kapaszkodik: ez tulajdonképpen a Hollós Mátyás Társaság címerének szobrászi megfogalmazása. Megjegyzem azonban, hogy a holló testtartásában és formájában is rendkívül hasonlít az Ereklyés országzászlón látható turulra. A sírhoz tartozó medencét földdel töltötték fel és virágokat ültettek bele. A holló már nem látható a sírkő tetején és a középső pajzzsal együtt letörött.

Oroszy-család sírboltja, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert, 20/2 parcella, 1942. A Kismuzsai és Csábóczy nemesi előnevekkel rendelkező Oroszy-család síremlékét Kismarty-Lechner Jenő eredetileg úgy tervezte, hogy alján a családi címerek egybe fonódtak, a felirat pedig a felső harmadába került volna.[92] A síremléken – a Batthyány-mauzóleum hátoldalához tapadó fekete gránit sztélén – ma csak Oroszy Géza (1881-1941) neve olvasható, akit a tervező a remetekertvárosi templom építése kapcsán ismert meg. A síremlék lábánál két oldalt alacsony, üvegfalú lámpák állnak.

Csengery Dezső síremléke, Rákoskeresztúri zsidó temető, 1908. A síremlék egy fektetett sírkőből és annak végében egy nyolcszög alaprajzú, alacsony üstből áll, melyben minden bizonnyal virágokat tartottak. [93]

Ismeretlen személy síremléke, Rákoskeresztúri temető. Majoros Valéria besorolásában a síremlék a kapuépítmények csoportjába tartozik, hiszen két pillér tetején keresztben fekszik egy architráv. Az archaikus szerkezetet díszek teszik könnyedebbé: a pillérek nyaktagjában korongok sorakoznak, a párkánnyal lezárt architrávot pedig akrotérionok koronázzák. Utóbbiak tekinthetők akár stilizált pártáknak is, hiszen nemcsak a sarkokon állnak, de hosszan elnyúlnak az architráv középső szakaszán is. A kapunyílásba egy sztélét állított a tervező, mely előtt posztamensen egy kisgyermek üldögél. Lechner néhány szecessziós villáján

[92] BTM Kiscell, ltsz: 66.71.5.
[93] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1/2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

(például a Pasaréti úti Petrovits-villán) épületszobrokként is visszaköszönnek hasonló gyermek figurák.

Ismeretlen személy síremlék terve, 1910, Füredi Richárddal. A domb tetejére állított, felfelé lépcsőzetesen szűkülő tömegrendszerű síremlék alsó részét rusztikázott kváderkövek borítják, sarkait pedig stilizált akrotérionok díszítik. Rajta egy csonkagúla áll, mely egy nyeregtetővel záródó építményt hordoz. A síremlék masszív megjelenése és szerkezete Nagy Kürosz mauzóleumára hasonlít, ugyanakkor a tetőt tartó vájatolt törzsű pillérek miatt emlékeztet még a Reichl Kálmán tervezte budapesti Cukor utcai iskola tetejére is, mely 1910-1912 között épült. Reichl terve a szecesszió reakciójaként megjelenő klasszicizálás egyik jelentős példája és Lechnerék terve is ebben a szellemben fogant.

Bródy József és családja síremlékének terve, Salgótarjáni utcai zsidó temető, 1908.

Lechner Jenő szerint a síremlék első alapgondolata tőle és Füredi Richárdtól származik. Az alkotást azonban Lajta Béla tervezte meg és a művészettörténet-írás is neki tulajdonítja.[94]

Budapest, Bartha Miklós szobrának pályaterve, 1908, Füredi Richárddal

Bartha Miklós publicista 1906-ban hunyt el, két évvel később pedig pályázatot írtak ki egy emlékszobor megformálására. A tizenhét induló között volt Lechner Jenő és Füredi Richárd párosa is, de pályamunkájuk sajnos nem maradt fenn. A bíráló bizottság jelentéséből viszont tudható, hogy a szobor vonalai nemesek voltak, a talapzaton pedig a pártázatos reneszánsz sejtelmesen, de érezhető volt.[95] Tervük dicséretben részesült.[96]

Budapest, Pestvidéki törvénykezési épület és fogház pályaterve, 1909, Warga Lászlóval

A Magyar Királyi Igazságügyi Minisztérium 1909-ben hirdetett pályázatot a Fő utca – Gyorskocsi utca – Kacsa utca – Vitéz utca (ma Nagy Imre tér) által közrefogott telkére törvénykezési épület és fogház tervezésére. A programban kikötötték, hogy a két funkció nem érintkezhet, de ekkorra már egyébként is kialakult hagyománnyal bírtak az ilyen igazságügyi épületek: a fogházi szárnyak nemcsak szigorúan elkülönültek a polgári résztől, de maguk is két egységből álltak úgy, hogy a zárkaépületet körülvette a gazdasági épület.[97]

[94] Gerle János – Csáki Tamás 2018: 231.
[95] Pesti Napló, 1908. 113. szám 18.
[96] Építő Ipar, 1908. 20. szám 213.
[97] Pusztai László 1986: 14.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ennek megfelelve Lechner és Warga a görögkereszt alakú fogházat a telek közepére, az U alakba szervezett törvénykezési szárnyakat pedig a telek széleire helyezték. A Gyorskocsi utcai oldalon egy U alakú traktusban lett volna a fogház gazdasági részlege, melyet átjáró kötött össze a középső börtönnel.[98] A nagy udvar kellő távolságot jelentett a két funkció között, a homlokzat szempontjából mégis szerencsétlen megoldás volt, hiszen az így nem tudott volna érvényesülni a szűk utcákban. [99]

A háromemeletes, hatalmas épületegyüttes tömegrendszere is monumentális: a Fő utcai főhomlokzatból csak leheletnyit lép előre a középrizalit, a rézsútosan levágott sarokból viszont – lévén előttük nagyobb tér – hangsúlyosabban nyúlnak előre a sarokrizalitok. A déli sarokrizalitban, egy félköríves, oszlopos portikuszban alakították ki a főbejáratot (ezt a megoldást későbbi neoklasszicista épületein is előszeretettel alkalmazta Lechner), de a túlsó sarokrizalitban is nyílik egy bejárat.[100]

A homlokzat is monumentalitást sugároz és a szecesszió reakciójaként megerősödő klasszicizálás tükröződik rajta: a vonalazással élénkített földszint fölött széles övpárkány halad végig az épületen, az első és a második emeletet a sűrű kiosztású ablakok között pilaszterek fogják össze. A kevés díszítőelem közé tartoznak az ablakkötények geometrikus faltükrei, valamint a pilaszterek tetejére állított vázák és szobrok. A középrizalitot lépcsős, a sarokrizalitokat háromszögű oromzat, illetve magas manzárdtetők koronázzák. A fogházak még egyszerűbbek, a Gyorskocsi utcai traktuson csak a középrizalitot tagolják pilaszterek,[101] az udvarban álló épületen pedig – a funkcióból adódóan – az ablakok is egészen aprók. Kivételt csak a lépcsőház rendkívül megnyújtott ablakai jelentenek. A várakra emlékeztető, tömör falfelületek felül stílszerűen pártázatban záródnak, de Lechner azokon is mellőzött minden díszítést.[102]

A szárnyak szerencsétlen elhelyezése ellenére Lechnerék a kétezer koronás harmadik díjat nyerték, bár nem volt sok vetélytársuk, csupán tizenkét munka érkezett a pályázatra.[103]

Székelyudvarhely, állami elemi népiskola terve, 1909, Warga Lászlóval

Az iskola mérete – a település lakosságához igazodva – jóval nagyobb a felvidéki falvakba épített társainál. Az L alaprajzú épület mindkét szárnya egyemeletes és azokat ráadásul

[98] MÉM MDK, ltsz:73.29.716
[99] Építő Ipar, 1910. 2. szám 15.
[100] MÉM MDK, ltsz: 73.29.722
[101] MÉM MDK, ltsz: 73.29.723
[102] MÉM MDK, ltsz: 73.29.725
[103] Építő Ipar, 1910. 1. szám 2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

magastetővel zárták le a tervezők. A rövidebb szárny a véghomlokzatával néz az utcára, melynek sarkában egy tornácos bejáratot alakítottak ki, a fölötte húzódó pergolás erkély mellvédjét pedig népi motívumokat formáló rácsozat töri át. Magas, háromszögű oromzatának élén – a székely parasztházak házvégéhez hasonlóan csigavonalak állnak, felül pedig füstlyukas, csonkakontyos tetővégződés zárja. Az aszimmetriát fokozza, hogy a pártázatos zárt erkély a középtengelytől jobbra kapott helyet. A hosszabbik szárny túlsó végének rizalitjában is nyílik egy erkéllyel koronázott tornácos bejárat, felül pedig egy lépcsőzetes-pártázatos oromzat zárja. A lizénákkal tagolt hosszú homlokzatot is alacsony elemekből álló pártázat koronázza. A népi építészetből átvett különleges tetőformák igazán hitelesek itt.[104] Az iskola végül nem Lechner Jenő tervei szerint épült meg.[105]

Újvidék, víztorony és vízvezetési telep épületeinek terve, 1911, Forbáth Imrével

Forbáth Imre nemcsak városrendezésben volt kiváló, hanem mélyépítő mérnökként is. Az újvidéki vízvezetéki és csatornázási telep tervezésére is őt kérték fel, aki pedig az ehhez tartozó összes magasépítmény, valamint a víztorony megszerkesztésére Lechner Jenő segítségét vette igénybe.[106]

Nem tudni, hogy ezzel összefüggésben-e, de Lechner Jenő több vázlatos rajzot készített víztornyokhoz, melyek egy része emlékeztet nagybátyjának a kecskeméti Rákóczi-víztornyára.[107] Végül egy historizáló tervet véglegesített, ahol az épület alaprajzát egy téglalap képezi, melynek mind a négy sarka a hosszabbik oldalak mentén egy-egy félköríves apszissal bővül. Közepén egy vaskos pillérek által közrefogott kör alapú tér található. Tömegrendszerét tekintve centrális elrendezésű, az egyemeletes épület közepéből egy magas, lekerekített sarkú négyzet alapú torony tör felfelé, az említett pillérek ezt tartják. Az épülethez hosszabbik oldalaihoz alacsonyabb, földszintes tömegek tapadnak, így összességében lépcsőzetes tömegkompozíciót láthatunk. A torony oldalához egy félhenger formájú lépcsőház is csatlakozik, mely szintén igen magas, bár csak a torony közepéig ér. E fölött a torony törzsét zárt erkélyek hengerré bővítik, legfelül pedig egy hegyes, kúp alakú sisakban záródik. A sarkokra kisebb, félhenger tömegű zárt erkélyeket applikált a tervező, melyek magas tetői beleolvadnak a toronysisakba. Ez sokkal inkább vártornyokra emlékeztet, mint egy víztoronyra.

[104] Ritoók Pál 1991: 10. és 28.; BTM Kiscell, 69.204.1/14.
[105] Lechner Jenő önéletrajza. HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[106] SZM-KEMKI Adattár, ltsz: 1038/1920.
[107] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.73.76., 66.73.136.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az épület alsóbb traktusai oldottabb formában követik ezt a formaképzést, magas attikájuk fölött pártázat vonul végig, tehát a felvidéki pártázatos reneszánsz stílusát mutatják. A délvidéki városban ez igen meglepő, de Lechner Jenőnek ez volt a magyaros formanyelve, a nemzeti építészet iránti törekvését akarta kifejezni ezzel a stílussal. Az említett vázlatos rajzok között találni olyat is, amelyben a torony hegyes sisakját is párták díszítik, de a végleges változatba ezek már nem kerültek be.[108] Az építmény feltehetően anyagi okokból nem valósult meg.

Hatvan, Kossuth tér 1., állami elemi iskola bővítési terve, 1911-1916.

A Hatvan központjában 1893-1894 között épült állami elemi iskolához Lechner Jenő 1911-ben egy különálló épületet tervezett, mely a Balassi utcai szárnya végéhez csatlakozott volna. A téglalap alaprajzú épület mindkét hosszabbik oldalán nyílt bejárat, a kettő között futó folyosó pedig funkcionálisan is kettéosztotta az épületet: a földszintjének jobboldalán – az iskolához közelebb – két tanterem, baloldalt pedig az igazgató háromszobás lakása kapott helyet, emelet viszont csak a jobboldali rész fölé került szintén két tanteremmel.[109]

Tömegrendszere éppen ezért lépcsős: a baloldali kontyolt nyeregtetős lakrész alacsonyabb, a nyeregtetővel fedett jobboldali traktus pedig jóval magasabb. A kettő között egyfajta átmenetet képez az alacsonyabb szakasz tetejére állított bástyaszerű zárt erkély. Az igazgatói lakásból félkör alakban kinyúló sarokrizalit mögött egyszerű hálószoba helyezkedett el, így a tervező szándéka valószínűleg csak az volt vele, hogy tovább színesítse az egészen mozgalmas épületet.[110]

Várszerű homlokzatán a pártázatos reneszánsz dominál: magas lábazatát rusztikus terméskő borítja, a zárt erkélyen arkatúraszerűen sorakoznak a szűk, félköríves záródású ablakok, legfölül pedig pártázat díszíti. Ez ismétlődik a félköríves záródású bejáratok fölötti mellvéden is. Még maguk a kémények is pártázatot hordoznak. A párták többsége aediculás-csúcsíves, összességében a nagyőri kastély pártázatához hasonló kompozíciót hozott itt létre. Az iskola felőli lépcsős oromzat minden egyes fokát sarokpárták díszítik, legfelül pedig pillérekkel erősített, pártázatos mellvéddel záródik.

A tetők csonkakontyos lezárásai a népi építészetet,[111] a négyzet formájú, keret nélküli ablakok viszont talán már a premodernt képviselik. A bejáratok viszont historizálók: a

[108] BTM Kiscell, III/9.,ltsz: 66.73.73., 66.73.77.
[109] BTM Kiscell, III/9.,ltsz: 66.78.12/2.
[110] BTM Kiscell, III/9.,ltsz: 66.78.12/4.
[111] BTM Kiscell, XIX/3., ltsz: 66.78.12/3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

félkörívesen záródó kapuk egy-egy boltozott előcsarnokban kaptak helyet, felületüket pedig kör alakú szegecsek díszítik, amelyek a várkapuk vasalatainak felnagyított másai lehetnek. Az udvar felől nyíló igazgatói lakás bejárata is ugyanilyen, csupán mérete kisebb. A bővítés végül nem Lechner Jenő tervei szerint valósult meg.[112]

Budapest XIV. ker., Állatkerti körút 6-12., Fővárosi Állat- és Növénykert, szabadtéri medence, 1912. Füredi Richárddal

Az Állatkert Pálmaháza mögött volt egy fehér kőből készült apró vizesmedence, melynek fotóját Lechner Jenő beragasztotta az általa tervezett emlékművek albumába. Írásos dokumentum nem támasztja alá, hogy ő tervezte, de stíluskritikai alapon elképzelhető: oldalfala a Pálmaház felőli lapos ívben felemelkedik és egy díszes kő virágládát tart. A medencét két nagyméretű csigavonal díszíti, a virágláda két rövidebb oldala pedig figurális faragást kapott: búzamezőben guggoló nőalakok láthatók rajta. Ez a szecessziós díszítés is ismerős lehet a Füredi Richárddal közösen tervezett művészi sírkövekről.

Budapest, Amizoni Alapítvány bérházának pályaterve, 1913.

Amizoni Károly (1812-1879) vaskereskedő 1877-ben kelt végrendeletében a Deák Ferenc utca 14. szám alatti háromemeletes házát és minden vagyonát egy alapítvány létrehozására adományozta, melynek célja művelt háziasszonyok képzése volt. Kikötötte azonban, hogy míg Ries Cecília nevű rokona él, a bérház haszonélvezete őt illesse, halála után tíz évig pedig a befolyó bérleti díjakat tőkésítsék, csak ezután kezdődjön meg az intézet működése. Másrészt kérte a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumot is, hogy támogassa az ügyet. Az intézet végül 1908-ban jött létre Amizoni Országos Magyar Nőnevelő Intézet néven,[113] de mégsem a Deák Ferenc utcai épületben, hanem a zuglói Amerikai úton.[114]

A Deák Ferenc utca 14. szám alatti telekre a Minisztérium inkább egy nagyobb, modernebb bérházat akart építtetni, melynek tervezésére 1913-ban pályázatot írtak ki. Ezen Lechner Jenő is elindult és a telekhez igazodva egy trapéz alaprajzú épületet szerkesztett.[115] Mivel azonban két oldalán is franciaudvart alakított ki, alaprajza egy H betűhöz vált hasonlatossá. Annak száraiban az elsőtől a negyedik emeletig egy-egy hatalmas lakás kapott helyet: a baloldaliban öt, a jobboldaliban hat szoba volt, de mindkettőhöz tartozott volna hall

[112] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861
[113] Polereczky Irma 1911: 4.
[114] Polereczky Irma 1911: 16.
[115] MNL OL T13 No. 18.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

és a kor szokásai szerint cselédszoba is. Az összekötő traktus hátsó felében futott volna a háromkarú, szintén előkelő megjelenésű lépcsőház, melyhez a Miatyánk utcai szárny hátsó felében nyíló főbejárattól egy hatszögű, reprezentatív előcsarnokon át vezetett az út. A bejárat azért került viszonylag félreeső helyre, mert a főhomlokzat felől a földszinten üzletek, a magasföldszinten pedig irodák sorakoztak volna. Hogy minél nagyobb legyen a bérbe adható helyiségek száma, az épület alsó szintjei kinyúltak egészen a Deák Ferenc utcai telekhatárig, az elülső franciaudvar tehát csak fölötük kezdődött. Lechner a manzárdszinten két tágas műtermet (fényképészek számára sötétkamrával ellátva), két kisebb irodát, valamint a kor szokásai szerint mosókonyhát és szárítót is berendezett volna.

A homlokzatokat a szecesszió reakciójaként megerősödött klasszicizáló stílusban rajzolta, amit mesterien jelez például a főbejáratot határoló két kannelúrázott féloszlop. [116] A jelentősebb díszek hiányát a téglaborítás is magyarázza, bár a több szintet átfogó zárt erkélyek és az egymás alá sorolt bay-window-k kedvező fény-árnyék hatást érnek el. A manzárdtető előtti szegmensíves attikák azért tartalmaztak volna növényi díszeket is. Lechner Jenő tervét végül nem díjazták.

Hősi emlékművek pályatervei, 1915

Az első világháború idején, 1915-ben alakult meg a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság, mely a háborúban elesett katonák emlékét ápolta. Ehhez kapcsolódóan a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1915 végén kiállítást rendezett hősi emlékművekből. A tárlatra Lechner Jenő hat pályamunkát is beadott,[117] de hogy pontosan melyek voltak azok és hogyan néztek ki, arról nem maradt fenn adat.

Budapest V. ker., Veres Pálné utca 8., színház terve, 1918.

Lechner színházak iránti rajongását mutatja, hogy a Veres Pálné utca 8. számú épület belsejében is teátrumot alakított volna ki. Úgy rendezte el, hogy a nézőtér szinte teljesen kitölti az épület közepét, a mellette futó keskeny folyosók pedig összekötik a nyugati traktus előcsarnokát a keleti traktusban lévő színpaddal. Az előcsarnok fölött egy tágas foyerből lehetett volna megközelíteni a nézőtéri karzatot, az emeleti folyosóról pedig a páholyokat. A ruhatár az előcsarnok alatti mélyföldszinten, a színészek öltözői pedig a színpad fölötti két szinten kaptak helyet.[118] A nézőtér fedésére kétféle megoldást képzelt el: az egyiken síkfödém,

[116] MNL OL T13 No. 18
[117] Vállalkozók Lapja, 1915. 51. szám 8.
[118] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.55.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

a másikon csehsüvegboltozat jelenik meg, utóbbinál a karzat és a páholyok fölött kazettás dongaboltozatot alkalmazott volna. [119]

A homlokzathoz neoklasszicista terveket rajzolt: az első változaton ión pilaszterek tartanak egy markáns architrávot, mely fölött egy háromszögű timpanon közepében egy nagyméretű termaablak nyílik. Egy másikon dór pilaszterek között a középtengelyben egy nagyméretű, félköríves záródású ablak nyílik, melynek felületét apró rések törik át.[120] Ez a megoldás visszaköszön majd két évtized múlva néhány templomtervén is. A tető sarkain az antik templomokhoz hasonló tömegek állnak, amelyek hasonlítanak Reichl Kálmán szomszédban lévő Cukor utcai polgári iskolájára. Egy harmadik változaton a pártázatos reneszánsz dominál, ahol az aediculás párták gömbben végződnek.[121]

Budapest VIII. ker., Rákóczi út 1. Nemzeti Mozgóképszínház tervei, 1920-1921.

A Múzeum körút és a Kerepesi (későbbi Rákóczi) út sarkán eredetileg ifj. Zitterbarth Mátyás által 1835-1837 között épült, majd Szkalnitzky Antal tervei szerint 1873-1876 között átépített Nemzeti Színházat 1908-ban tűzbiztonsági okokból bezárták, majd 1913-1914-ben nagyrészt lebontották, csak az egykoron kupolával fedett, kör alaprajzú saroképítmény földszintje és első emelete, valamint a Rákóczi útról hozzá csatlakozó rövid szakasz maradt meg.[122] A Székesfőváros városrendezési koncepciójában szerepelt a sűrűn beépített kiskörút jelentősebb épületekkel és terekkel tagolása, így az új Nemzeti Színházat a tulajdonos Kultuszminisztérium ugyanide építette volna fel. Megtervezésére 1913-ban pályázatot is hirdetett, melyet Pogány Móric és Tőry Emil nyert meg.[123] A munkálatok megkezdéséig azonban a telket bérbe adta Mándy Gyula vállalkozónak, a bevételt pedig a színházi alap javára gyűjtötte. Ugyanakkor városképi okokból feltételül szabta Mándynak egy ideiglenes épület emelését is, aki egy mozgóképszínházat képzelt el ide. A tervek elkészítésére – talán a Medgyaszay Színház sikerének köszönhetően – Lechner Jenőt kérte fel.[124]

A Budapesten tomboló kaotikus viszonyok ellenére a Székesfőváros Építkezési Bizottsága 1920. december 14-én kiadta az engedélyt,[125] a Középítési Bizottsága 1921. február 13-i ülésén viszont megtagadta azt. Döntésüket azzal indokolták, hogy az akkori lakásínség és építőanyag hiány idején nem szabad pusztán vigalmi célokra szolgáló épületeket emelni.

[119] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.55.8.
[120] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.55.10.
[121] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.55.13.
[122] Sisa József 1998: 209.
[123] Vámos Ferenc 1926: 136.
[124] MMÉEK, 1922. 2. szám 1.
[125] ÉIÉM, 1921. 1-2.szám 5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Petrovácz Gyula bizottsági tag szerint legfeljebb úgy lehetett volna engedélyezni, ha üzleteket és lakásokat is kialakítottak volna benne. A konzervatív meggyőződésű embereket egyébként az is zavarta, hogy az évtizedek óta a nemzet színházának helyt adó telken egy egyszerű mozi épüljön.[126] Voltak azonban olyan vélemények is, amelyek támogatták az ügyet, hiszen az építkezés segített volna fellendíteni a közel egy évtizede pangó építőipart.[127]

Lechner Jenő 1920-ban egy L alaprajzú épületet tervezett, melynek a szélesebb, Múzeum körúti szárnyában helyezte el a nézőteret, a bejárat pedig a hosszabb, de keskenyebb Rákóczi úti traktusban nyílt. A kapu mögött egy hosszú várócsarnok futott párhuzamosan a Rákóczi úttal, melynek keleti végében egy félköríves végződésű büfé kapott helyet, amelyhez az udvar felől egy terasz is csatlakozott.[128] A két traktus által bezárt udvarba szintén a Rákóczi út felőli árkádsor alatt lehetett bejutni, mely összekötötte a mozi épületét egy funkcionálisan különálló tömbbel. Annak földszintjén boltokat, az emeleten pedig a Nemzeti Színház örökös tagjainak szobáit alakította ki a tervező, utóbbiak fényét az út és az udvar felé néző teraszok is növelték.[129] Lechner készített egy alternatív tervet is, mely szerint a mozi bejárata a két út találkozásánál lévő köralakú csarnokba, a régi épületegyüttes egyik megmaradt részébe nyílt volna.[130]

Az építési engedély megtagadása miatt Lechner a következő évben átdolgozta a terveket:[131] a nézőtér tömbje a Múzeum körúti szárnyból az udvarba nyúlt, így az épület U alaprajzú lett.[132] A főbejárat a körúti szárny közepére került, melyből egy rövid előcsarnokba, majd egy nagyobb várócsarnokba vezetett az út. Ez utóbbi helyiség két szélén, oszlopokkal leválasztva helyezkedett el a ruhatár. A várócsarnokból már közvetlenül lehetett a nézőtérre jutni, melynek két szélén szintén oszlopsor vonult, így háromhajóssá alakítva a teret. A főhajó végében állt a színpad és a vászon, az oldalhajók mögött pedig öltözők kaptak helyet. A körúti szárnyban irodák sorakoztak, a Szkalnitzky-féle épületből megmaradt kis csarnokot pedig vendéglátásra rendezte be: a földszintre helyezte a büfét, az emeletre pedig az éttermet. A Rákóczi úti traktus szerkezete viszont lényegében nem változott.[133]

Az első változat külső megjelenését nagyban meghatározta a fedett körüljáró, melyet oszlopszékes toszkán oszlopok tartottak.[134] A terv tulajdonképpen peripteroszos elrendezést

[126] Pesti Napló, 1921. 35. szám 3.
[127] ÉIÉM, 1921. 9-10.szám 33.
[128] BME Rajztár, ltsz: 102144.
[129] MMÉEK, 1922. 2. szám 1.; ÉIÉM, 1921. 9-10.szám 35., BME Rajztár, ltsz: 100016
[130] BME Rajztár, ltsz: 102145.
[131] Az eredeti tervek sajnos nem maradtak fenn. Az új tervek a BME Rajztárában (ltsz. 102134-102245), illetve közölve is: ÉIÉM, 1921. 9-10.szám 33-35. és Nemzeti Újság, 1921. 75. szám 3.
[132] BME Rajztár, ltsz: 102134-102135.
[133] BME Rajztár, ltsz: 102134.
[134] BME Rajztár, ltsz: 102172.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

mutat, ami összhangban áll a színjátszás ókori eredetével. A reneszánszból származnak viszont a körüljáró fölötti terasz növényekkel befuttatott pergolái, melyeket szintén toszkán oszlopok tartottak. A körúti traktuson a loggia mögött látható váltak a nézőtéri tömb szegmensíves ablakai, a szomszédos egyetem felől pedig a vonalazással élénkített oldalfala. [135] Szép reneszánsz részletek még a körüljáró oszlopai között húzódó bábkorlátok is. Egy szaklapban megjelent ismertetés szerint Lechner az épületet az ideiglenes jellege miatt vasvázas szerkezettel tervezte, melyet salakbetonnal burkolt volna. A szintén vasvázas, laposszögű nyeregtetőre rabitz mennyezetet képzelt el.[136]

A tervek átdolgozása a külsőt is érintette: a második változaton csak a pilaszterekkel közrefogott főbejárat fölött látni pergolát, egyébként az épületet markáns párkány zárja felülről, így igazodva a Szkalnitzky-féle saroktömbhöz.[137] Lechner készített egy harmadik látványtervet is, melyben a saroktömbre rendkívül magas, pagodaszerű tornyot helyezett.[138] Mind a távol-keleti épületelem, mind annak magassága magára vonja a figyelmet, bár a városképbe egyáltalán nem illett volna.

A belsőt már a Medgyaszay Színházban jól vizsgázott neo-empire stílusban tervezte, mely remekül harmonizál a reneszánsz külsővel is. Az előcsarnokot és a nézőteret görög ión oszlopok tagolták, a mennyezeten porcelánkék mezőben fehér színű, antikizáló reliefek kaptak helyet,[139] a pompeji vörös oldalfalakon pedig sötétzöld mezőbe görögös öltözetű táncosok tervezett Lechner.[140] A szobrokat itt is Füredi Richárd, a festményeket pedig Unghváry Sándor készítette volna. A park felőli bejáróban helyezték volna el azt a Lendvay-szobrot, ami korábban a Nemzeti Színház udvarán állt.[141]

A módosított terveket a Középítési Bizottság az április 27-i ülésén jóvá is hagyta, hangsúlyozva, hogy csak ideiglenes épület jöhet létre, hiszen a távlati cél egy új Nemzeti Színház építése volt ezen a telken.[142] A döntést – valószínűleg Lechner – azzal is befolyásolni akarta, hogy már a hónap elején megjelentette a sajtóban a látványterveket, az épületet ráadásul gyermekmozgónak nevezve.[143] A Mándy Gyula vezette Nemzeti Mozgó Részvénytársaság azonban éppen az ideiglenes jelleg miatt végül úgy határozott, hogy nem költenek sokat az

[135] BME Rajztár, ltsz: 102175
[136] ÉIÉM, 1921. 9-10.szám 33.
[137] BTM Kiscell, XXII., ltsz: 66.79.
[138] BME Rajztár, ltsz: 102180
[139] BME Rajztár, ltsz: 102186
[140] BME Rajztár, ltsz: 102181
[141] ÉIÉM, 1921. 9-10.szám 35.
[142] Nemzeti Újság, 1921. 90. szám 6.
[143] Képes Krónika, 1921. 13. szám 310.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épületre, hiszen azt bármikor lebonthatja a Székesfőváros. Ezért a Lechnerénél sokkal egyszerűbb épületet valósított meg.[144]

Két évvel később a Részvénytársaság meglepő ajánlatot tett a Kultuszminisztériumnak: ingyen felépítik a telken az új Nemzeti Színházat, amennyiben a Pannónia Szálló falával párhuzamosan üzletház-utcát építhetnek. Az eltelt idő alatt ugyanis arra jutottak, hogy ezen a rendkívül jó elhelyezkedésű telken érdemes üzleteket kiadni, és nem szerették volna, ha a színház építése miatt távozniuk kell. Az új színház tervének elkészítésére ezúttal is Lechner Jenőt kérték fel. Az sajnos nem maradt fenn, csak annyit tudunk róla, hogy *magyar stílusa nem akadályozná meg monumentalitását sem*.[145]

Budapest V. ker., Szabadság tér, Négy irredenta szobor építészi munkája, 1921.

A trianoni békediktátum aláírása után hamar, már 1920 nyarán felmerült az ötlet, hogy az elszakított országrészeket emlékművekben örökítsék meg. A javaslat Kertész K. Róbert kultuszminisztériumi miniszteri tanácsoshoz fűződött, de költségeit a Magyarország Területi Épsége Védelmi Ligája nevű irredenta szervezet finanszírozta, melyet Urmánczy Nándor vezetett.[146] Helyszínül a budapesti Szabadság tér északi, félköríves végét választották.

A négy égtájnak megfelelően négy szobrot terveztek, hiszen az országot minden irányból megcsonkították. A művek és a talapzatok kivitelezését Kertész K. Róbert irányította és 1920 végére már el is készültek az agyagminták. Miután jóváhagyták őket, kétszeres életnagyságban, műkőből faragták ki azokat és 1921 elején a tér formájához igazodva félkör alakban állították fel őket. Ünnepélyes felavatásukat január 16-án tartották. Az óramutató járásával megegyezően Nyugat, Észak, Kelet és Dél allegóriája sorakozott egymás mellett. Alkotóik a kor tehetséges művészei, sorrendben: Sidló Ferenc, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Pásztor János és Szentgyörgyi István.[147] A szobrok talapzatát mind a négy esetben Lechner Jenő tervezte meg, teljesen díjtalanul.[148] A megbízatáshoz minden bizonnyal Kertész K. Róbert barátsága révén jutott.

A talapzatok jó arányú, felfelé kissé keskenyedő, levágott sarkú négyzetes hasábok, melyek három részből állnak: alul lábazat, fölötte egy valamivel keskenyebb törzs, rajta pedig egy még keskenyebb abakusz. Magasságuk valamivel kisebb a szobroknál, de éppen elegendő ahhoz, hogy méltóságot adjon az allegorikus alkotásoknak, mégse kerüljenek túl távol a nézőtől. A törzs felső részére nagy betűkkel vésték az égtájak neveit.

[144] Az Est, 1923. 281. szám 9.
[145] Az Est, 1923. 281. szám 9.
[146] Zeidler Miklós 2002: 17.
[147] Zeidler Miklós 2002: 18.
[148] MKE Levéltár, Rektori Hivatal iktatás nélküli iratai, jelzet 1/e, 2. doboz, Lechner Jenő önéletrajza

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Nyíregyháza, Dózsa György u. 1., Korona Szálló bővítési terve, 1922.

Az Alpár Ignác tervei szerint 1895-ben épült nyíregyházi Korona Szálló állapota az 1920-as évek elejére nagyon leromlott és felszerelése is korszerűtlenné vált. A Városi Tanács Lechner Jenőt kérte fel, hogy utazzon a helyszínre és mérje fel az épületet, tegyen javaslatokat, hogyan lehetne átalakítani a szállót. Lechner is megállapította, hogy az akkori elrendezés kedvezőtlen volt, mert az étteremből egy hideg lépcsőházon keresztülhaladva kellett felszolgálni az ételeket a nagyteremben helyet foglaló vendégeknek, így azok kihűlhettek az úton. A hangversenyt kedvelők is panaszkodtak, mert a nagyterem alkalmatlan volt erre a célra: híján volt zárható ajtónak, a páholyok túl magasan voltak és rossz volt az akusztikája is.[149]

Lechner a felkérésnek eleget téve terveket is készített, melyeken a legjelentősebb változás a Kossuth téri és a Zöldség (ma Szabadság) téri szárnyak összekötése volt. Egyrészt az udvarban addig is álló tömböt hosszabbította volna meg, másrészt a traktusok végét is összekapcsolta egy új épületrésszel. A praktikusabb használat érdekében az éttermet a főbejárat mögé helyezte volna, illetve ezt bővítette volna az udvarba épített új, földszintes épületrésszel is, melynek tetején étkező terasz kialakítására is lett volna lehetőség. Az elülső összekötő szárnyban a konyhát alakította volna ki, a hátsóba pedig szállodai szobákat tervezett. A Kossuth téri traktus nagy részét kávéháznak szánta, a végében nyílt volna viszont a szálloda bejárati csarnoka. Az addig itt lévő régi nagytermet a konyha fölé, az első emeletére helyezte volna át.[150] A főbejárati traktus alagsorában söröző̈t, a többi szárny alatt pedig raktárokat jeleznek a tervek.

Lechner a modernizálásra is hangsúlyt fektetett: higiénikus mellékhelyiségeket, valamint központi fűtést telepített volna az épületbe. Természetesen gondoskodott volna arról is, hogy az új nagytermet modern hangversenyteremként is lehessen használni.[151] Az átalakítás szükségessé tette volna egy második emelet ráépítését is, melyhez szintén készített terveket,[152] de végül nem valósult meg, ahogyan a többi elképzelése sem.

Lechner egyébként Medgyaszay István barátjával együtt utazott Nyíregyházára, mert őt pedig a helyi színház átalakítására kérték fel.

[149] Nyírvidék, 1922. 180. szám 2.
[150] BME Rajztár, ltsz: 101594.
[151] Nyírvidék, 1922. 180. szám 2.
[152] BME Rajztár, ltsz: 101592

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest XII. ker., Kléh István utca, Septey Lajos villájának terve, 1923.

Lechner Jenő a Hantos útra merőleges Ugocsa (ma Kléh István) utcára az ottani villáihoz hasonló elrendezéssel tervezett három házat Septey Lajos gépészmérnök számára. A telek hátsó vonala határos volt a Hantos útival, együtt egy L alakot formáztak. [153]

Lechner nemcsak a villák elhelyezésében követte a Hantos úti előzményt, hanem belső térelosztásukban és külső megjelenésükben is, csak apróságokban tért el azoktól. A szélső villák például kissé szélesebbek és a félkörív alapú terasz is a hátsó oldal sarkára került volna. A nagyobb szobák viszont ugyanúgy az épület elején találhatók, a konyha pedig hátul. A többi kiszolgálóhelyiségnek így már csak a manzárdszinten és az alagsorban tudott volna helyet szorítani a tervező.[154] A középső villánál a félköríves terasz alatt, az alagsorban külön vasaló helyiséget is jeleznek a tervek.[155]

Tömegrendszerük és homlokzatuk is kísértetiesen hasonlít a szomszédos épületekhez. Az egyetlen jelentős különbség a középső villán figyelhető meg: a bástyaszerű tömeg a főhomlokzat egész szélességét kitölti, és a rajta futó pártázat az oldalhomlokzatokra is átfordul, körbefogva a magas tetőt.[156] A legnagyobb különbség pedig az, hogy ezek a tervek nem valósultak meg.[157]

Budapest VIII. ker., Práter utca 8., Bene és Wein cég üzlet- és bérházának terve, 1924.

Bene Benedek és Wein Elemér gépészmérnököket Lechner Jenő az építkezéseiről ismerte, ők végezték például IV. Károly koronázásakor a világítás beszerelését, illetve a Medgyaszay Színházban is a villanyszerelési munkákat. A cég az 1910-es években már a józsefvárosi Práter utca 8. szám alatt működött, sikereiknek köszönhetően pedig terjeszkedésbe kezdtek: 1915-ben megvásárolták Ludvig Jánostól a szomszéd 6. szám alatt álló lakóházat, hogy raktárt alakítsanak ki belőle. Ezt követően még 1922-ben is építettek egy műhelyépületet a 8-as számú telek végébe Bene Károly és Nagy Lajos építészek tervei szerint.[158] Gondolkodtak komolyabb beruházáson is, melyhez Lechner Jenő közreműködését is kérték. Ő 1924 januárjában készített terveket a 8-as szám alatti telekre egy új központ számára.[159]

[153] BME Rajztár, ltsz: 101290.
[154] BME Rajztár, ltsz: 101398.
[155] BME Rajztár, ltsz: 101399.
[156] BME Rajztár, ltsz: 101399.
[157] A terveken egyébként tévesen a Fery Oszkár utca szerepel, ami a mai Kis János altábornagy utcának felel meg. Illetve a helyrajzi szám is téves, az egy II. kerületi telekhez tartozik. Vélhetően az utcák átnevezése zavarta meg Lechnert, talán azt hitte, hogy az Ugocsa utcát keresztelték át Fery Oszkárnak.
[158] BFL XV.17.d.329 hrsz. 35650
[159] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.65.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Elképzelései szerint az L alaprajzú, kétemeletes épület rövid szára állt volna a Práter utcán, a Nap utca felé hátranyúló hosszú szárny pedig ennek jobb széléhez csatlakozott, de nem ért volna el a hátsó, új melléképületig. Alagsorában műhelyeket és raktárt, magasföldszintjén irodákat, első és második emeletén pedig egy-egy lakást alakított ki. Utóbbiak módos tulajdonosokról vallanak, ugyanis az utcai traktusban a hálón és az ebédlőn kívül lett volna úri szoba és szalon is, az udvari szárnyban pedig a gyerekek és a nevelőnő szobái, valamint a konyha és a cselédszoba sorakoztak. A szintek közötti átjárást a két traktus találkozásánál elhelyezett nyolcszög alaprajzú csigalépcsőház biztosította volna.[160]

A telek adottságaiból következően a Práter utcai homlokzata igen keskeny, csupán nyolctengelyes lett volna, 3-2-3 elosztással. A középső ablakokat egy zárt erkély foglalja magába, mely összeköti a két emeletet, sőt még az oromzat fölé is nyúlik. Az alagsorban és a magasföldszinten lévő műhelyek és irodák jobb megvilágítása érdekében több és nagyobb ablakok nyílnak, ezeken a szinteken 4-2-4 tengely található. Az ablakok formái egyébként az összes szinten egyszerű, díszítetlen téglalapok. Annál esztétikusabb megoldás, ahogyan a bal szélen nyíló és az utcafrontról hátra léptetett bejárathoz a tervező ívesen vezette a homlokzat földszinti és magasföldszinti szakaszát. A magasföldszint fölött futó céglótáblának art deco betűtípusa is a művészi igényességet mutatja. A tábla egyébként ügyes fogásként megrajzolja a határt az üzemi rész és a lakások között is. Természetesen Lechner ezen az alkotásán is ki akarta fejezni a nemzeti karaktert, amiről a homlokzat felső zárása tanúskodik: a hegyes sarokpárták között lapos, szamárhátíves párták futnak. Ez önmagában szép megoldás lett volna, de egyáltalán nem illett az épülethez.[161] Lechner ötmillió korona munkadíjat kapott a tervezésért.[162]

Budapest XI. ker., kelenföldi kápolna terve, 1925.

Hosszanti elrendezésű, háromhajós csarnokkápolna, homlokzati toronypárral. A főhajó végében szegmensíves szentély, a mellékhajók végében pedig kiegészítő terek nyílnak (pl. sekrestye), melyeket egy szentélykörüljáró is összeköt. A tornyok aljába kápolnákat szánt a tervező, közöttük pedig egy rövid, oszlopos előcsarnok található. Tömegrendszere is vízszintes hangsúlyú, a tornyok viszonylag alacsonyak, miközben az épület igen hosszú. A horizontális hatást erősíti, hogy a templomházat laposszögű nyeregtető fedi. Homlokzata neoromán stílusú: a tornyok gúlasisakban végződnek, rajta félköríves záródású harangablakok, lejjebb pedig

[160] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.65.2-4.
[161] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.65.6.
[162] A cég levele Lechner Jenőhöz 1924. február 2-án. MÉM MDK, Lechner Jenő iratai, 2. doboz

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

körablakok nyílnak. A főhomlokzati oromzatot ívsor tagolja. A neoklasszicista portikusz nem igazán illik az összképbe, mindenesetre a belső teret fedő síkfödém és a szentély boltozatának hálós kialakítása is ilyen stílusú lett (utóbbihoz talán a balatonfüredi Kerektemplom szolgált mintául).[163]

Kairó, alapítványi bérházak terve, 1926.

A magyar-egyiptomi kapcsolatok az 1920-as években kedvező irányban alakultak, hiszen mindkét frissen függetlenné vált állam elégedetlen volt az első világháború utáni rendezéssel és belső berendezkedésük is alapvetően konzervatív volt.[164] A diplomáciai kapcsolatot 1923-ban vették fel és a következő évben megalakult az alexandriai konzulátus. A gazdasági kapcsolatok sem voltak elhanyagolhatók.

Lechner Jenő valószínűleg jó kapcsolatokat ápolt a hazai iszlám közösséggel is, akikkel talán Viraág Bélán, a Budai Napló főszerkesztőjén keresztül ismerkedett meg. Viraág fontosnak tartotta a kelet felé nyitást, mert onnan nézve Budapest az első európai metropolisz volt, ebből a fekvésből pedig előnyt lehetett kovácsolni.

A kelet felé terjeszkedés az építkezésekben is megnyilvánulhatott volna, talán ezért készítette el Lechner Jenő egy Kairóban emelendő bérház tervét 1926-ban.[165] Bár ebből csak egy homlokzati rajz maradt fenn, de az megállapítható, hogy hét emeletet foglalt volna magába, melyből a fölső kettő lépcsőzetesen hátralépett. A földszintet kosáríves árkádsor alkotta és ez a forma az első és második emelet erkélyeiben is visszaköszönt. Az épület sarkára egy külön tömböt állított, melynek mindegyik szintjét loggiák alkották, hasonlóan az ekkoriban épült Mester utcai kislakásos bérházhoz. A helyszínhez igazodást mutatja azonban a hatodik és a hetedik emelet tetején végigfutó pártázat, mely az arabeszk mintához hasonlóan tekergő növényi indákból áll. A különleges terv alapvetően neobarokk, tehát stílusát tekintve is egyedülálló Lechner életművében.

Budapest, Mátyás-epitáfium terve a budavári Nagyboldogasszony-templomba, 1926 Stróbl Alajossal

Lechner Jenő jó kapcsolatban állhatott Stróbl Alajossal, hiszen a szobrász 1922-ben egy bronz büsztöt készített róla. Négy évvel később a budavári Nagyboldogasszony-templomba tervezett Mátyás-király epitáfium kapcsán is együtt dolgoztak. Azt pontosan nem tudni, milyen

[163] BME Rajztár, ltsz: 101667
[164] Réti Balázs 2019: 124.
[165] BTM Kiscell, III/7., ltsz: 66.79.3/1, illetve HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-17/861

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

cél vezérelte őket, hiszen a templomban 1893 óta már látható volt Mátyás portréja, a középkori címer fölött.[166]

Lechner a falra épített emléktábla építészeti kialakítását rajzolta, melyen a pártázatos reneszánsz vegyül gótikával: felül lépcsőzetesen záródik és minden egyes szintet sarokpárták díszítenek. Az emlékművet felül egy virágokkal keretezett figurális dombormű zárja. Az epitáfium közepébe – a templom stílusához illeszkedve – egy nagyméretű, csúcsíves fülkét süllyesztettek, ebben látható Mátyás király lovas alakja és egy, a pajzsát tartó fegyverhordozó.

Bár a pártázatok a későreneszánszban terjedtek el, az alkotók alkalmaztak a Mátyás idejére jellemző kora reneszánsz jegyeket is: az emlékmű oldalait a corvinák festéseiből ismert vázák, virágok, Nap és Hold, valamint medalionba foglalt portrék díszítik. Lechner nem feledkezett meg a magyaros jegyekről sem és az alkotást tartó szélső konzolokat tulipán formájúra faragta. A középső gyámkőben pedig a Hunyadi-család címerállata, egy csőrében gyűrűt tartó holló kapott helyet.[167]

A tervezett emlékműről készítettek egy gipsz modellt is, mely sajnos elpusztult, csak egy fotóról ismerjük. Az epitáfium valószínűleg inkább csak Stróblnak lehetett szívügye, az 1926 végén bekövetkezett halála után ugyanis más művész nem folytatta a feladatot, így az emlékmű nem is valósult meg.[168]

Székesfehérvár, első világháborús emlékmű pályaterve, 1926. Lux Elekkel

Székesfehérvár városa 1926. október 31-i határidővel pályázatot írt ki egy első világháborús emlékmű megtervezésére, melyet a székesegyház hátsó falához, a bejárat fölé kellett illeszteni.

Lechner Jenő ezúttal Lux Elekkel közösen két tervet is készített. Az egyik fő vonásaiban hasonlít a fentebb látott Mátyás-epitáfiumra, viszont közepét egy oszlopos csarnok töltötte ki, ahol éppen ádáz küzdelem folyik: egy ágaskodó lovaskatona kardjával lesújtani készül egy földön fekvő férfira. A háttérben – az oszlopok által részben takarva – modern háború zajlik: puskák és ágyúk is részt vesznek az ütközetben. A csarnok fölött következik a Mátyás-epitáfiumról ismerős lépcsőzetes oromzat, szélein sarokpártákkal. Az oromzat középső lépcsőjét fülkében álló angyalok díszítik, a legfelső szinten a két párta között pedig Székesfehérvár címere kapott helyet. Az egész emléket csigavonalas, reneszánsz konzolok

[166] Spekner Enikő 2015: 63.
[167] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1/28.
[168] Lechner, Jenő 1930a: 37.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tartják, melyek között egy köténben felirat olvasható: *A székesfehérvári „hősök" emlékének 1914-1918.*[169]

A másik terv építészeti kerete egy barokk kapu, melyet felül egy fogsordíszes, plasztikus szemöldökpárkány zár. A kapu két széle kissé oldalra fordul és egyúttal kiemelkedik a dombormű síkjából, fokozva a mozgalmasságot. A pillérek volutás fejezetén túl a párkány sarkaira állított hegedűcsigák is jellegzetes barokk tagozatok. Közöttük mintegy oromzatként áll a város levélkoszorúba foglalt címere. A kapu előtt itt is háborús jelenet látható, melynek központi alakja egy modern egyenruhát és sisakot viselő katona. Jobbjával átkarol egy kést tartó fiatal fiút, baljával pedig határozottan mutat az ellenség felé: vagyis harcba küldi az ifjút. Mögöttük katonák egy ágyút tolnak, de egyikük már elesett és szinte a jelenetből is kiesik, karja mélyen lelóg. Ezt a változatot az előzőnél jóval nagyobb, de hasonlóan csigavonalas konzolok tartják és a közöttük lévő, ívesen kidomborodó köténybe is ugyanaz a felirat került.[170]

Egyik művükkel sem értek el sikert, a pályázatot Pásztor János és Hikisch Rezső közös terve nyerte és az is került a székesfehérvári székesegyház hátsó falára.

A következő év augusztusában ezekkel neveztek viszont a Műcsarnok kiállítására, amit a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Szövetség és a Képzőművészek és Iparművészek Országos Gazdasági Szövetsége rendezett. A tárlat célja az 1917. évi VIII. törvénycikk foganatosításának elősegítése volt, mely szerint az ország összes településén emléket kell állítani a háborúban elesett helybéli hősöknek. [171] A nagy érdeklődés miatt a kiállításra érkező munkákat több különböző intézmény jutalmazta: Lechner Jenő és Lux Elek az Országos Magyar Hadimúzeum Egyesület II. díját nyerték.

Ezután az első tervváltozat gipsz makettjét Lechner a saját Mészöly utcai lakása előtti falfülkében helyezte el, ahol a mai napig látható.

Budapest VIII. ker., Fiumei úti Nemzeti Sírkert, Ady-síremlék pályaterve, 1927., Füredi Richárddal

Ady Endre még életében készíttetett egy szobrot Beck Ö. Fülöppel és a költő halála után az Ady Endre-síremlékbizottság azt szerette volna elérni, hogy ezt a művet állítsák a Fiumei úti temetőben lévő sírjára.[172] A Székesfőváros Tanácsa azonban úgy gondolta, hogy a sír előkelő elhelyezkedése miatt az emlékműnek sokkal nagyszabásúbbnak kell lennie, ezért 1927

[169] Magyar Iparművészet, 1928. 3-4. szám 60.
[170] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1/37.
[171] Magyarság, 1927. 157. szám 13.
[172] Magyar Hírlap, 1927. 125. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

júniusában nyilvános tervpályázatot hirdettek,[173] melyben feltételül szabták a nemes anyagot és a legfeljebb húszezer pengős költséget.[174]

Az első világháború után megritkult versenyek, illetve Ady művészi jelentősége miatt az 1927. december 1-i határidőig rendkívül sok, összesen száztizenhat művet nyújtottak be.[175] Füredi Richárd és Lechner Jenő egy szarkofággal pályáztak, tetején egy hatalmas, kürtölő alakkal.[176] A Műcsarnokban az összes munkát közszemlére tették, melyekről Nagy Andor, *A Reggel* című napilap újságírója kemény kritikát írt, Lechner és Füredi alkotását például gúnyosan egy kardnyelő artistához hasonlította.[177] Bár ítélete valószínűleg túlzó volt, a zsűri valóban nem díjazta az alkotást.

A pályázaton végül tartottak egy második fordulót is, amelyre a legjobb hat mű alkotóját hívták meg és végül Csorba Géza diadalmaskodott.[178] A síremléket 1930. március 23-án avatták fel.

Budapest, Prohászka Ottokár szobrának terve, 1928, Szentgyörgyi Istvánnal

Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök 1927. április 2-án hunyt el és az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga hamarosan kezdeményezte is szobrának felállítását. Megalakult a Prohászka Ottokár Szoborelőkészítő Bizottság, mely 1927 tavaszán adománygyűjtésbe kezdett,[179] 1928 novemberében pedig arról határozott, hogy a szobrot a Károlyi-palota kertjében állítanák fel, arccal az Egyetem felé. A szobor megformálására zártkörű pályázatot hirdettek, a meghívott művészek Demkó József, Horvay János, Orbán Antal, Fülöp Elemér, Kisfaludi Strobl Zsigmond és Szentgyörgyi István voltak.[180]

Szentgyörgyi István mellé a talapzat tervezésére Lechner Jenő is betársult. Tervük sajnos nem maradt fenn, azt viszont tudjuk, hogy a testtartásához a Vasvári Pál-emlékmű avatásán (1927. március 28.) készült egyik fotó adta a mintát: ezen a püspök kinyújtott bal kezével előre mutat.[181] A hírlapok kritikái szerint az alkotás elegáns lett, gyengeségének hozták fel azonban, hogy túlságosan nyugodtnak mutatja az egyébként nagyon is lendületes püspököt.

[173] Magyar Hírlap, 1927. 125. szám 4. és Fővárosi Közlöny, 1927. 44. szám 78.
[174] Magyar Hírlap, 1927. 172. szám 2.
[175] Magyarország, 1928. 133. szám 9.
[176] Vállalkozók Lapja, 1928. 7. szám 6.
[177] A Reggel, 1928. 7. szám 7.
[178] Magyarország, 1928. 133. szám 9.
[179] Belügyi Közlöny, 1927. 20. szám 574.
[180] Magyarság, 1928. 268. szám 21.
[181] ÉIÉM, 1929. 37-38. szám 149. A fotón Vasvári emléktáblájára mutatott, mely a Nemzeti Múzeum lépcsőjének baloldali mellvédjére került.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A megismételt pályázatot Fülöp Elemér nyerte meg és az általa megformált szobrot állították fel a Károlyi-palota kertjében 1934. június 17-én. 1947-ben ismeretlenek ledöntötték, de 1984 óta ismét látható, igaz már Székesfehérváron, a püspöknek emléket állító templom mellett.

Budapest X. ker., Székesfővárosi Szeretetotthon pályaterve, 1928, Kertész K. Róberttel és Sváb Gyulával

A Székesfőváros már 1919 óta foglalkozott egy újonnan építendő szeretetház gondolatával, de végül csak 1928-ban írtak ki országos tervpályázatot egy ezerhatszáz férőhelyes épületre, melyet a Maglódi út, a Sörgyár utca, a Lavotta utca és a Szentimrey utca közötti üresen álló telekre kellett elhelyezni.[182] Megszabták viszont, hogy a teleknek legfeljebb a huszonöt százalékát lehet beépíteni.

Lechner Jenő, Kertész K. Róbert és Sváb Gyula (utóbbiak a Kultuszminisztérium államtitkárai) a közös tervükben úgy alkalmaztak pavilonos elrendezést, hogy minden épület a hozzátartozó kis kerttel vagy udvarral külön egységet alkot. Ez a használat szempontjából előnyös, mert a személyzet nem zavarja az ápoltak életét, az épületek mégis szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A telek centrumába – jelezve a szeretet központi szerepét – egy kápolnát helyeztek, melyhez balról egy előadótermet, jobbról az irgalmas nővérek kolostorát, hátulról pedig egy gazdasági épületet csatoltak.[183]

Az ápoltakat a Lavotta és a Szentimrey utca mentén húzódó négyemeletes tömbökben, valamint a Sörgyár utcára néző két pavilonban helyezték volna el. A főbejáratot is magában foglaló, háromemeletes Maglódi úti épületben pedig a tiszti lakásokat és az intézeti vezetőség helyiségeit alakították volna ki.

A homlokzatok neoklasszicista stílusa azt valószínűsíti, hogy azokat Lechner Jenő rajzolta. Szép megoldás például az oszlopsoros főbejárat vagy a gazdasági épület pilaszterekkel tagolt és termaablakokkal díszített homlokzata.[184] A kápolna magas tamburon ülő lapos kupolája, valamint az előtte álló hatalmas portikusz pedig rokonságot mutat a budapesti tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya templommal. E nemes kialakítással is jelezni akarták a kápolna központi szerepét, viszont így jogosan kritizálták a bírálók, hogy túlságosan előkelő egy szegényeket ellátó szociális otthonhoz.[185]

[182] Pesti Hírlap 1929. 64. szám 6.
[183] Magyar Építőművészet, 1929. 4. szám 16.
[184] Magyar Építőművészet, 1929. 4. szám 18-21.
[185] Tér és Forma, 1928. 5. szám 177.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A bírálat során kritizálták még, hogy túl nagy területet építettek be a zöldfelületek rovására, valamint hogy a telek közepe túlzsúfolt lett.[186] Úgy tűnik, hogy a bizottság számára a nagy udvar fontos volt, mivel az első két helyezett így járt el.[187] Lechnerék a harmadik díjat nyerték a pályázaton, így nem az ő tervük szerint épült meg a szeretetotthon, melyben ma a Bajcsy-Zsilinszky Kórház működik. Ennek ellenére igen nagy botrány kerekedett abból, hogy két döntéshozó pozícióban lévő államtitkár is indult a pályázaton.[188]

Fót, a „Suum cuique" telep iskolájának terve, 1928

Fót Község Segítő és Népjóléti Bizottságát Károlyi Lászlóné Apponyi Franciska kezdeményezésére hozták létre a hadba vonultak hozzátartozóinak megsegítésére 1914-ben, majd 1921-ben egy családi házakból álló telep felépítése is a feladata lett. A grófné a Suum cuique, azaz mindenkinek a magáét (a megfelelő anyagi életlehetőségek biztosítása értelmében), nevet adta a telepnek,[189] melyet alapvetően jótékonykodásból, gyűjtésekből próbáltak felépíteni. Külföldön is hirdették, 1928-ban egy angol nyelvű füzetet is készítettek róla, melyben hangsúlyozták, hogy már addig is számos nemzet járult hozzá anyagilag a telep megvalósításához.[190]

Eredetileg egy százötven háznak elegendő telket hasítottak ki a fóti Károlyi-uradalomból, melyen az első épületek 1921-ben valósultak meg. Úgy tervezték, hogy a telep szerves kapcsolatban áll majd a község többi részével, ugyanakkor saját iskolával és művelődési házzal rendelkezett volna.[191]

Lechner Jenő az iskola számára készített tervet, feltehetőleg jótékonykodástól vezérelve. Az alaprajzi, távlati tervek sajnos nem maradtak fenn, homlokzati tervből is csupán egyet ismerünk.[192] Ezen egy neoklasszicista stílusú épületegyüttest látunk, melynek központi eleme a kápolnát és zárdát magában foglaló, félgömbkupolával zárt épület, amelynek sarkait rizalitok hangsúlyozzák. A kupola tamburján és az kapuk lunettájában kisebb szegmensíves ablakok nyílnak, a főkapu felett pedig egy roppant hangsúlyos termaablak világítja meg a kápolnát. A kupola formája szoros rokonságot mutat a Rezső téri templommal, hiszen azzal nagyjából egy időben készült.

[186] Magyar Építőművészet, 1929. 4. szám 15.
[187] Tér és Forma, 1928. 5. szám 175.
[188] Pesti Hírlap, 1929. 64. szám 6.
[189] Hámori Péter 2000: 65.
[190] Village Built by All Nations of the World. Fót-Újfalu. The Settlement of the Suum Cuiqe Fund, Hungary
[191] Hámori Péter 2000: 66.
[192] BTM Kiscell, ltsz. nélkül

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A telek két szélén egyemeletes épületekben az elemi és a polgári iskola kapott volna helyet.[193] A dísztelen, szikár tömegeket egy növényekkel befuttatott, kecses pergola kötötte volna össze.

Székesfehérvár, Prohászka Ottokár Emléktemplom pályaterve, 1929.

A Prohászka Ottokár Templomépítő Bizottság 1929. február 8-án hirdetett országos pályázatot az egykori székesfehérvári megyéspüspök emlékére, templom, plébánia és kultúrház tervezésére. Az 1929. június 1-ji határidőig 33 pályamunkát adtak be, tehát igen nagy érdeklődés övezte.[194]

Lechner Jenő az *Exegi monumentum*[195] jeligéjű pályaművel indult, melyen a templomhoz balról a kultúrház, jobbról pedig a plébánia csatlakozik. Mivel a pályázatban feltételül szabták a centrális elrendezést, Lechner a Rezső téri templomhoz hasonló nyújtott görögkereszt alaprajzot szerkesztett, melyet a hátul elhelyezett sekrestyék és az elöl lévő kápolnák, lépcsőházak, valamint a torony egy téglalappá egészítenek ki.[196] Az összefogott alaprajzot nyugodt tömegrendszer követi, ami szükséges is az emlékszerű hatás eléréséhez és ezt a célt szolgálja a négyezet fölé állított kupola is. Az épületen nincsenek erőteljesen kiugró tömegek: a baloldalt álló toronyra nem helyezett sisakot a tervező, és ezúttal a kupola is csak egy alacsony dobon ül. A templomház viszont határozottan felfelé nyújtott. A klasszikus arányoktól eltéréssel Lechner valószínűleg modern hatásra törekedett, ám így az összkép meglehetősen disszonánssá vált.[197]

Ezt csak fokozza a homlokzat szerencsétlenül megválasztott stílusa: vegyítette a neoklasszicizmust a pártázatos reneszánsszal, melyek viszont egyáltalán nem illenek össze. Korábbi tervein a pártázatos reneszánszot csúcsíves formákkal kombinálta, ami valóban jól működött. Itt vélhetően az emléktemplom funkció miatt fordult inkább a neoklasszicista formákhoz, de a két stílust még neki sem sikerült összhangba hoznia, holott mindkettőt a legapróbb részletekig ismerte.

A pártázatos reneszánsz egyébiránt csak két helyen jelent meg, de azok nagyon hangsúlyosak: a bejáratnál és a torony tetején. Előbbi ugyanazt a formát hozza, amit sok más tervén is láthattunk: a kapu fölötti faliépítmény lépcsőzetesen záródik és az egyes fokok széleit

[193] Ritoók Pál 1991: 38.
[194] Baku Eszter 2012: 20.
[195] Horatiustól származó teljes idézet így szól: Exegi monumentum aere perennius. Jelentése: Ércnél maradandóbb emlékművet állítottam.
[196] Magyar Vilmos 1929: 13.
[197] Magyar Vilmos 1929: 12.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

sarokpárták díszítik. A torony tetején ellenben egyszerű, trapéz alakú párták állnak, melyek egy fokkal kevésbé ütnek el a neoklasszicista épülettől. A homlokzat ugyanis teljesen dísztelen, felül háromszögű oromzat zárja és a legtöbb ablak is félköríves záródású, bár a kupoladobon körablakok is nyílnak. Felül félkörívet rajzol maga a főbejárat is, amit két oldalt hegyes baldachinok alá állított szobrok fognak közre. Ez utóbbi megoldás a gótikát idézi meg, ahogyan a torony sarkait erősítő támpillérek is. A torony egyébként alapvonásaiban rendkívül hasonlít a Regnum Marianum-templom egyik tervváltozatához, bár azon a párták tagoltabb profilúak és gömbökben végződnek.[198]

Ami a belső teret illeti, a pályázati anyagban látható metszetek egyenes záródású szentélyt mutatnak, az előcsarnok fölött pedig tágas karzatot. A díszítést a Rezső téri templomhoz hasonlóan gondolta el: a kupolát és a görögkereszt szárainak dongaboltozatát kazettásan képezte ki, a csegelyekbe pedig figurális díszeket tervezett. A karzat mellvédjének magasságában egy falfestmény fut végig az oldalfalakon, illetve a szentély teljes hátsó falát is festmény tölti ki.[199]

A telek baloldalán álló kultúrház gyakorlatilag egyetlen nagyteremből áll, melyet egy keskenyebb előcsarnok, hátul pedig irodák egészítenek ki. A nyeregtetős előcsarnokba egy félköríves árkádsor vezet, az emeleten nyíló karzatot pedig az oromzatban nyíló kicsi körablak világítja meg. Az épület egyemeletes, de a nagyterem mindkét szintet átfogja. Az épület egyszerű kontyolt nyeregtetővel záródik, ez alapján is mondható, hogy neoklasszicista stílusú. Ellenben a jobboldali paplakon inkább a pártázatos reneszánsz érvényesül: tetőzete magas és összetett, a manzárdablakokat pedig pártázatos oromzat díszíti. Az épület sarkain hangsúlyos rizalitok lépnek előre, mintegy bástyák érzetét keltik. Mivel a templom pártázatos tornya is a paplak felőli oldalon áll, tulajdonképpen az épületegyüttest úgy jellemezhetjük, hogy annak baloldala inkább neoklasszicista, jobboldala pedig inkább reneszánsz. A két stílus tehát nem esetlegesen, hanem koncepció alapján keveredik, de akkor sem illenek össze. A tervet ennek ellenére dicséretben részesítették, bár ugyanezt az elismerést másik hat pályázó is megkapta.[200]

A pályázaton Fábián Gáspár diadalmaskodott és az ő terve szerint is épült meg a templom. Lechner Jenő mégis kapott egy apró feladatot itt is, Shvoy Lajos püspök közbenjárására ugyanis a sekrestye berendezését ő készíthette el.[201]

[198] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.20.16.
[199] Magyar Vilmos 1929: 13.
[200] Baku Eszter 2012: 21.
[201] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1. mappában lévő irat.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest VIII. ker., Múzeum krt. 4., Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hősi emlékműve, 1929.

Lechner Jenő 1929-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Múzeum körúti épületébe is tervezett egy kisebb emlékművet, munkatársa ezúttal Füredi Richárd volt. Az emlékmű közepén Pallasz Athéné, a tudományok és művészetek ókori istennője kitárt karjaival egy-egy táblát fog át, melyeket felül még egy copf füzér is összekapcsol. Rajtuk az emlékező felirat alatt egy-egy harci dombormű áll: a baloldalin egy katonai sisak, a jobboldalin pedig egy koszorúba foglalt tőr.[202] Az alkotás már nem látható, a Kar első világháborús emlékművét – Horváth Béla munkáját – az A és a B épület közötti udvaron állították fel.

Budapest I. ker., Vérmező, Attila emlékmű tervei, 1929-1931. Füredi Richárddal

A Hollós Mátyás Társaság egy budai helytörténeti egyesület volt, mely nem csak történészekből állt, minden múlt iránt fogékony budai lakost szívesen fogadtak, így Lechner Jenőt is. Érdeklődési körükbe sem csak a város tartozott, hanem minden hazafias téma, így a magyar eredettörténet is.

Utóbbival foglalkozott például Zajti Ferenc, aki indiai tudományos körökkel tartott fenn szoros kapcsolatot. Meghívásának köszönhetően látogatott hazánkba a neves Módi professzor 1928-ban, aki rendkívül elcsodálkozott, hogy nem látott egyetlen szobrot sem Attiláról, a hunok híres királyáról. Indiában ugyanis egyértelműnek tartották a hun-magyar rokonságot. Javasolta a hiány mielőbbi pótlását és azt ígérte, hogy a szobor avatására magát Ghandit is el fogja hozni. Zajti kezébe vette a kezdeményezést, de az emlékmű állítását a Turáni Társaság is támogatta, amely még a török történetkutató egyesület pártfogását is megszerezte az ügyhöz.[203]

Lechner Jenő a Hollós Mátyás Társaság 1929. május 13-i ülésén felajánlotta, hogy elkészíti az emlékmű terveit, de elképzelését végül csak 1931-ben vetette papírra. Tekintve, hogy a Hollós Mátyás Társaság Budára akarta állítani az emlékművet, helyszín gyanánt Lechner a Vérmezőt választotta, hiszen a mellette futó utat már évtizedekkel korábban Attiláról nevezték el.

A park középtengelyébe egy grandiózus, százhetven méter hosszú és hetven méter széles emlékművet tervezett volna. Az Attila út felőli oldalán egy tizenkét méter magas erődszerű építmény vonult végig, melynek két vége kissé előre nyúlt. Az építmény monumentalitását a

[202] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.71

[203] Móricz Péter jelentése a Turáni Társaság 1932. december 2-i ülésén a Társaság az évi működéséről. Közgyűlésre beszámolók, Turáni Társaság ügyrendje 1929-1932. MNL OL P 1384.- 8. tétel (13. doboz)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

tekintélyt parancsoló, minden díszt nélkülöző homlokzata is hangsúlyozta, roppant mérete, valamint a két végén álló római diadalív és kínai pagoda pedig az egykori Hun Birodalom hatalmas kiterjedését fejezték ki. Az emlékmű tömör falán nyitottak volna azért öt boglyaíves kaput, melyek között a hun sereg lovas harcosai őrködtek. [204] Az építmény nyugati oldalán egy széles terasz terült el, melynek közepén egy magas posztamensen állt volna Attila nyolc méter magas lovasszobra. Előtte lépcső vezetett le egy medencéhez, a benne lévő víz pedig – azon kívül, hogy illett a parkba – a tükröződésével még fel is nagyította a roppant méreteket.[205]

Lechner és Füredi a terveken kívül egy három méter hosszú és két méter széles makettet is készített az emlékműről. Kedves gesztusként felajánlották a Turáni Társaságnak, amely el is fogadta és sokáig az Országházban lévő irodájában tartotta.[206] A Társaság védnöke, József főherceg javaslatára[207] Lechner készített egy alternatív tervet is, ahol nem medence adta volna a víztükröt, hanem maga a Duna: Attila lovasszobra a Margit híd előtt, a folyó közepére épített talapzaton állt volna.[208] Erre a változatra annyira büszke volt, hogy 1942-ben az Iparcsarnokban rendezett építészeti kiállításon is bemutatta.[209]

A gigászi tervek megvalósítására valószínűleg akkor sem lett volna sok esély, ha nem sújtja gazdasági válság az egész világot. Néhány évvel később, 1935-ben mégis emeltek szobrot Attilának, trónra lépésének ezerötszázadik évfordulója alkalmából. A helyszín azonban nem Budapest, hanem Sopron volt, egészen pontosan a II. Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézet sporttelepe.[210] Vörös János szobrászművész betonból öntött alkotása nem volt olyan hatalmas, de a királyt egy glóbuszra állította és így is kifejezte a világhódító céljait.

Budapest, Tisza István szobrának pályaterve, 1929., Ligeti Miklóssal

Tisza István meggyilkolásának kilencedik évfordulójához közeledve, 1927. október 8-án az Országos Tisza István Emlékbizottság az egykori miniszterelnököt ábrázoló szobor felállításáról határozott. Október 31-én gyűjtést indítottak a pénzügyi háttér biztosítására, majd 1928 márciusában javaslatot tettek a helyére is: a Parlament Felsőháza és a Margit híd közötti területre, ahol a szobornak arccal az épület felé kellett állnia. A szobor megformálására zártkörű pályázatot hirdettek, melyre tizennégy művészt kértek fel, de az ő nyomásukra végül

[204] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 68.142.1
[205] Levente, 1931. 22-24. szám 505.
[206] Budai Napló, 1932. 1069. szám 2.
[207] Új Magyarság, 1942. 249. szám 8.
[208] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.64.6.
[209] Vállalkozók Lapja, 1942. 41. szám 4.
[210] Új Magyarság, 1942. 257. szám 8.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

nyilvánossá tették a megmérettetést.[211] Az 1929. június 1-i határidőig harmincöt pályamunka érkezett, melyeket a Műcsarnokban bírált el a zsűri.

Ligeti Miklós és Lechner Jenő közös terve nem maradt fenn, csak a hírlapokból tudható, hogy karosszéke előtt, polgári ruhában ábrázolták Tiszát, lábainál pedig babérág hevert. A kompozícióhoz Lechner Jenő egy nyugodt architektúrájú talapzatot tervezett, rajta az ország összes vármegyéjének címerével.[212] A pályázatra benyújtott gipsz makettet a zsűri háromezer koronáért megvásárolta és az Országgyűlési Múzeumnak adományozta, a második világháború után azonban vélhetően megsemmisült.[213]

Debrecen, városháza pályaterve, 1931., Lechner Loránddal

Debrecen városának törvényhatósága 1930 nyarán döntött arról, hogy új városházát építtet az akkori városháza helyén, illetve ehhez a szomszédos telket is igénybe vették,[214] így egy teljesen szabadon álló, monumentális épület jöhetett volna létre. A tervek beszerzésére 1930. augusztus 30-án országos, titkos pályázatot hirdettek, mely hatalmas érdeklődés mellett zajlott: százhúsz pályaterv érkezett. Ennek oka valószínűleg a világgazdasági válság és az annak következtében fellépett építkezési leállás volt. A munka nélkül maradt építészek tömegei – köztük számos országos hírű szakember is – megragadták a kínálkozó lehetőséget, így ez lett az első világháború utáni legszínvonalasabb pályázat.[215]

Lechner Jenő a testvérével közösen indult a megmérettetésen. A trapéz alakú telket két különálló traktussal építették be: a Ferenc József útra néző keskenyebb oldalon áll a telek egyharmadát elfoglaló reprezentatív épületrész, míg a Sas utcai hátsó traktusban helyezték el az irodákat. A kisebb épület alaprajza szinte teljes szimmetrikus: sarkait a földszinten L alakú nagyobb termek foglalják el, míg középen széles aulát nyitottak. A nagyobb traktus U alaprajzú, így a telek közepén létrejön egy négyzet alakú, apró belső udvar.[216] Hátsó felében kisebb irodák sorakoznak, míg a két szárnyában tágasabb termek helyezkednek el.

Tömegalakításán a kisebb traktus szimmetriája érvényesül, melyből a nyugalom is következik, de a koncepció kiegészül a lépcsőzetességgel is, hogy ne váljék monotonná a megjelenése. A kisebb traktust mind a négy oldalon földszintes, árkádos körüljáró határolja, maga az épület háromemeletes, melynek közepén egy négyzetes hasáb alakú torony is áll. A

[211] Zsuppán András (szerk.) 2020: 142.
[212] Pesti Hírlap, 1929. 134. szám 7.
[213] Zsuppán András (szerk.) 2020: 143.
[214] Munkaadó, 1930. 27. szám 6.
[215] Rácz Zoltán 2015: 41.
[216] Tér és Forma, 1931. 6. szám 188.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

lépcsőzetesség abban az értelemben is jelen van, hogy a traktus középrizalitja nagyon erősen előreugrik és rátámaszkodik a körüljáróra.[217]

A stílus tekintetében az épületen keveredik a kései expresszionizmus, a modernizmus és a pártázatos reneszánsz. Az elsőt a téglahomlokzat és a csúcsíves árkádsor képviseli, melynek egyik lehetséges előképe Edmund Körner frillendorfi Védőangyalok-temploma (1923-1928), de szinte biztos, hogy Borsos József debreceni krematóriuma is ott lebegett Lechner szemei előtt a tervezéskor. Tekintve, hogy városházáról van szó, a csúcsíves árkádsort talán Lechner fiatalkori kedvenc épülete, a velencei Dózse-palota is inspirálhatta.

Borsos a város műszaki főtanácsosaként egyébként szerette volna a pályázat feltételei közé is felvenni a homlokzati klinkertéglát,[218] de végül nem került be. Ettől függetlenül persze az indulók élhettek ezzel a megoldással. A helyi téglagyár ekkor már nagy számban állított elő klinkert, így minden bizonnyal boldogult volna a feladattal.[219] Az expresszionizmus hatását mutatják az erőteljes és sűrűn alkalmazott lizénák is, melyek a középrizalitot és az attikát is keskeny szakaszokra tagolják. Különösen a német téglaexpresszionizmus kedvelte ezt a fogást, ahogyan például Fritz Höger hannoveri Anzeiger Hochhausán is látható (1927-1928). A rizalit hullámos felülete pedig hasonlít Michael Kurz augsburgi Szent Antal-templomához (1925-1927), melyet egyébként szintén lizénák tagolnak. Az ugyancsak nyugatról származó modernizmust az épület nagy kubusai, valamint a szalagablakok jelzik.

A magyaros törekvéseket képviselő pártázatos reneszánsz sokkal visszafogottabb módon van jelen, mint korábbi tervein: az attikán sorakozó párták alig emelkednek ki, inkább csak a lizénáknál képeznek kisebb csúcsokat. A torony pártázata pedig fecskefarkas ugyan, de inkább vízszintes tájolású, némileg emlékeztet a honfoglaláskori tarsolylemezek – például a tiszabezdédi – szétálló, hegyes virágszirmaira. Mivel Lechner a Rezső téri templomnál bevallottan is a honfoglaláskor régészeti emlékeinek motívumaihoz nyúlt, nem lehetetlen, hogy ezúttal is ezt látjuk.

Érdekes, hogy a pályázaton különösen jól szerepeltek a pártázatos tervek: a győztes Györgyi Dénes apró párták sorával díszítette az épületet, a sarokhengert pedig háromszög alakú pártázat koronázta. A harmadik díjat nyert Neuschloss Kornél – Gyenes Lajos terv, továbbá Rerrich Béla és a Gosztonyi –Nendtwich páros is alkalmazott pártázatot különböző formában

[217] Tér és Forma, 1931. 6. szám 188.
[218] Debreczeni Ujság, 1930. 240. szám 3.
[219] Rácz Zoltán 2015: 25.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

és mértékben. A Lechner-testvérek pályaterve díjat ugyan nem nyert, de dicséretben részesült.[220]

Tompa-sáskalapos, majorság kapujának tervei, 1931.

A Sáskalaposi majorság a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei Tompa határában helyezkedett el és ide Lechner Jenő három kaputervet is készített 1931 januárjában. A megbízás hátterét sajnos homály takarja.

A különböző formájú székelykapukat ornamentális faragással borította: az egyik rajz szerint a zabéfákon tulipánokból és rózsákból álló díszek kúsznak felfelé, a kerítés léceit pedig tulipán formájúra faragta ki.[221] Egy kisebb kapun – mely egy nagyobb és egy kisebb nyílást foglalt magába – a hullámos keresztlécek szamárhátívet adnak ki, egy harmadik székelykapun pedig két azonos nyílás kapott helyet, melyek kerítése felül buzogányban végződik.[222]

Budapest, a 32-es háziezred emlékművének pályaterve, 1932, Pásztor Jánossal

A Mária Terézia által alapított 32-es háziezred emlékművének megtervezésére 1932-ben tartottak szűkkörű pályázatot, melyre Pásztor János társaként Lechner Jenőt is meghívták.

A lovasszobor egy alacsony posztamensen áll, mögötte pedig egy hasáb nyúlik magasra, mely egyúttal monumentalitást biztosított az alkotásnak. Alapformáit tekintve megegyezik a Nemzeti vértanúk emlékművének hasábjával, bár nyújtottabb lett volna annál. Hogy még tekintélyt parancsolóbb legyen, az emlékművet egy néhány lépcsőfokos emelvényre helyezték. Tervükkel harmadik díjat nyertek.[223]

Budapest, Gárdonyi Géza szobrának pályaterve, 1932. Pásztor Jánossal

A Gárdonyi Géza szobrának tervezésére meghirdetett pályázaton Pásztor János ismét Lechner Jenővel közösen indult. A hatalmas érdeklődést az magyarázhatja – száztizennyolc pályamunkát nyújtottak be –, hogy a szervezők csak kisméretű makettet vártak csak el, így a szokásosnál több művész engedhette meg magának az indulást.

Nem volt azonban könnyű a feladat, mert az írónak nem volt jellegzetes póza, így nehéz volt ábrázolni.[224] Pásztor János mégis rátalált a megoldásra: ülve, pipázva jelenítette meg, a flegmatikus nyugalom pedig valóban jellemző volt Gárdonyira. A zsűri viszont kritizálta, hogy

[220] Magyar Építőművészet, 1931. 4-6. szám 3-28.
[221] BME Rajztár, ltsz: 105843
[222] BME Rajztár, ltsz: 105844 és 105845
[223] Képes Pesti Hírlap, 1932. 82. szám 2.
[224] Képzőművészet, 1932. 53. szám 186.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

az írói mivoltja sehogyan sem jelent meg. Nem tartották szerencsésnek a furcsa formájú talapzatot sem, amit Lechner Jenő tervezett.[225] Ennek pontos kinézetét sajnos nem ismerjük.

Corvin-serleg, 1932.

Horthy Miklós kormányzó az 1931-as év elején alapította meg a Corvin Rendjelt, melyen belül két osztályt hozott létre: a Corvin-koszorút és a Corvin-láncot. Ezeket a díjakat a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter előterjesztése alapján azok kaphatták, akik a tudományban, az irodalomban, a művészetben vagy a nemzeti művelődés fellendítése terén kimagasló érdemeket szereztek. Előbbit egyszerre hatvan, utóbbit pedig tizenkét személy birtokolhatta.[226]

A kitüntetések birtokosai évente egyszer egy vacsorán gyűltek össze, melyen a Rendet egy serleg jelképezte. Ennek terveit Lechner Jenő rajzolta meg Mátyás király korabeli stílusban: a középkori és a reneszánsz közötti átmenetet képviselte. Széles talapzata felfelé haladva hengeres szárba váltott, melyből gyűrűszerű nódusz emelkedett ki. Az öblös kehely alsó fele fonatszerűen trébelt, felső részét pedig egy latin felirat és a Hunyadiak hollós címere díszítette volna. A kelyhet egy csúcsos fedő zárta volna, melynek gömbjén egy kitárt szárnyú holló állt, természetesen gyűrűvel a csőrében.[227]

Végül némileg más formában valósult meg, valódi serleg lett: nincs karcsú, nóduszos szára, helyette a magas talp felfelé enyhén öblösödik és a szájánál hatkaréjos formát képez. Tartozott hozzá egy szintén hatkaréjos, trébelt fedő is, melynek csúcsa és a holló formája megegyezett a terven láthatóval. [228]

A jeles művészek és tudósok adományainak köszönhetően a serleget aranyozott ezüstből készítette el Pál Lajos, az Iparművészeti Főiskola tanára. A serlegavató vacsorát a Rend megalakításának első évfordulóján, 1932. február 23-án tartották a Hungária Nagyszállóban. Az első beszédet a Rend kezdeményezője, Klebelsberg Kunó tartotta.[229]

Budapest, Feszty-körkép épületének terve, 1932.

Feszty Árpád külföldi példák alapján határozta el, hogy készít egy hatalmas körpanorámás festményt, melynek témája – a millenniumhoz közeledve – a honfoglalás lesz. *A magyarok bejövetele* címet viselő alkotást 1892-1894 között festette meg a Városliget e célra

[225] Képzőművészet, 1932. 53. szám 188.
[226] Technika, 1930. 8.szám 256
[227] BTM Kiscell, III/3., ltsz: 66.72.15.
[228] Ritoók Pál 1991: 39.
[229] 8 Órai Újság, 1932. 23. szám 2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

épített sokszög alaprajzú épületében, melyet testvére, Feszty Adolf tervezett.[230] A 115 méter hosszú, 15 méter magas alkotás nagy sikert aratott és külföldre is elvitték bemutatni, közben viszont a befogadó épületét a Szépművészeti Múzeum építése miatt 1898-ban lebontották.[231] Így mikor 1909-ben visszahozták, csak egy faszerkezetű, méltatlan épületben tudták elhelyezni a Vidámpark területén. A harmincas évekre az épület állapota le is romlott, a tarthatatlan helyzetre pedig Herczeg Ferenc író a Pesti Hírlap *A hét vezér* című tárcájában hívta fel a figyelmet 1932 novemberében.[232]

Lechner Jenőt ez indította a körkép befogadó épületének megtervezésére. Ahhoz egy hengert képzelt el, melyet kívülről egy boglyaíves árkádsor vesz körül.[233] Az árkádsorhoz kör alakban néhány lépcsőfok vezet, az épület bejáratát pedig egy magasabb hasáb jelöli, melyet Árpád vezér lovasszobra hangsúlyozott. A lapos tetejű, téglahomlokzatú henger szinte teljesen dísztelen, csak a felső peremén vonul végig egy tulipánokból képzett pártázat. A magyaros motívumok tulajdonképpen keletiesnek is tekinthetők, amelyet az art deco is szívesen használt, különösen Tutanhamon sírjának 1922-es megtalálása után. E stílushoz általánosan kötődnek a háromszög keresztmetszetű lizénák, melyek ezt a tervet is jellemzik. Belül, a henger középtengelyében egy csigalépcsőn lehetett feljutni az emeletre, hiszen a körképet ilyen magas nézőpontra komponálták. Elrendezésében hasonlít is a debreceni Hősök mauzóleumához, a boglyaíves árkád motívuma pedig Borsos József debreceni krematóriumából származhat. Az épület elé egy vizes medencét tervezett, peremén a csodaszarvas szobrával.[234]

Lechner Jenő a körképet egy nemzeti pantheon belsejében is el tudta volna képzelni, melyhez 1933-ban – kultuszminiszteri felkérésre – terveket is készített. Azok nem valósultak meg, a festmény ügye pedig pár évre lekerült a napirendről. Az építész 1938 őszén kezdett újra foglalkozni vele, miután a magyar hadsereg az első bécsi döntés értelmében november 4-től bevonult a visszacsatolt területekre, így Kárpátaljára is.[235] November 5-én írt cikke szerint a körpanoráma épületét el tudta képzelni a Városligetben, a Fasor tengelyében álló körönd közepén, esetleg a Margitszigeten vagy a Városmajor egyik szegletében is. Illusztrációként csatolta mellé az itt bemutatott rajzot, valamint a nemzeti pantheonhoz készített belső tervet is.[236]

[230] Ország–Világ, 1893. 18. szám 288.
[231] Fővárosi Közlöny, 1898. 19. szám 2.
[232] Pesti Hírlap, 1932. 249. szám 4.
[233] BTM Kiscell, ltsz: III/3., 66.61.1-5
[234] Lechner Jenő 1938b: 4.
[235] Fedinec Csilla 2015: 44.
[236] Lechner Jenő 1938b: 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Parádfürdő, étterem pályaterve, 1933

Az egykor a Grassalkovich-, majd a Károlyi-családhoz tartozó Parádfürdő 1929-ben került állami tulajdonba, üzemeltetője a Nemzeti Közművelődési Alapítvány lett. Vezetői 1933 tavaszán határozták el, hogy a régi, favázas vendéglő és a fürdők helyén nagyobb szállodát és éttermeket létesítenek.[237] A vázlattervek beszerzésére országos, névaláírásos pályázatot hirdettek, melynek határideje 1933. június 28. volt.[238] Az építészeknek nem volt könnyű dolga, mert tekintettel kellett lenni a csodálatos természeti környezetre, a nehéz terepviszonyokra, valamint az Ybl Miklós által tervezett korábbi épületre is. Ezenkívül a tervek jövőbeni bővítésére is gondolni kellett.[239]

Lechner Jenő egy hosszan elnyúló, három tagból álló együttest tervezett, melyek közül a középső, kétemeletes épületben lett volna az étterem.[240] Annak földszintjéhez, a déli oldalon három terasz csatlakozott (a két szélső félköríves, a középső pedig téglány alakú), hogy minél többen gyönyörködhessenek a feltáruló látványban. A teraszok között lépcső vezetett volna le az alant fekvő udvarba is. Lechner a földszintet az étterem tágas, négyszög alaprajzú tere köré szervezte, mely színpadot, ruhatárt és természetesen konyhát is magában foglalt volna. Az első emelet déli felét szintén terasz képezte, az északiban, az étterem fölött a férfi személyzet szobái és a vendéglős háromszobás lakása kapott helyet. A jóval kisebb alapterületű második emeleten a női dolgozók szobái sorakoztak. A középső épületből keleti és nyugati irányba is egy-egy fedett kolonnád vezetett a melléképületekhez. Tömegalakításuk is kifejezi az összetartozásukat, mert míg az étterem horizontális hangsúlyú, addig az oldalsók függőlegesen tájoltak, így határozott lezárást adnak a komplexumnak.

A homlokzatot Lechner ezúttal is neoklasszicista stílusban rajzolta, amit legszebben a főépület oszlopos portikusza, valamint a két kolonnád mutat. Figyelmet érdemel még az első emeleti teraszra vezető, félköríves záródású árkádsor is. A stílusválasztásban Lechner általános preferenciáján túl az is szerepet játszhatott, hogy a fürdő a reformkorban lett népszerű turista célpont, [241] ez a hangulat pedig még száz évvel később is érezhető volt. Egy szaklapban megjelent vélemény Lechner terveit tartotta a legharmonikusabbnak, hibájául rótta fel azonban, hogy nem volt tekintettel a speciális vendéglői kívánságokra.[242]

[237] Turistaság és Alpinizmus, 1933. 7-8. szám 179.
[238] Budapesti Közlöny, 1933. 109. szám 15.
[239] Vállalkozók Lapja, 1933. 63-64. szám 4.
[240] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2/37
[241] Szücs György 1993: 214.
[242] Vállalkozók Lapja, 1933. 63-64. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Bár a pályázók neve ismert volt, a zsűrit ez nem befolyásolta és elsősorban a tervek üzemi helyességét vették figyelembe, a művészi szempontokat kevésbé. Az első három helyen fiatal építészeket díjaztak (Frank Ágoston–Goszleth Lajos, Králik László, Vasváry László), az ismertebb tekintélyek elismerés nélkül maradtak.[243]

A Kossuth Lajos út mentén végül 1937 tavaszára valóban felépült egy neoklasszicista stílusú komplexum, mely magába foglalta a fürdő keleti szárnyát és egy kétszázötven férőhelyes szállodát is. Kissé hasonlít ugyan Lechner Jenő terveire, ugyanúgy megvannak a kolonnádok is, de különösebb művészi értékkel nem bír.

Sopron, Nyugdíjas Otthon pályaterve, 1933, Szontagh Pállal

Sopron városa 1933-ban döntött arról, hogy szociális otthont létesít a helybéli nyugdíjasoknak, melyre még abban az évben névaláírásos, országos tervpályázatot hirdetett.

Lechner Jenő ezúttal az irodájában dolgozó Szontagh Pállal közösen készített pályamunkát, de annak rendkívül modern formája arra enged következtetni, hogy nagyobb mértékben érvényesült rajta a fiatal beosztott elképzelése. A tervek sajnos nem maradtak fenn, de egy szaklapban megjelent értékelésből a legfőbb jellemzőjét mégis ismerjük: a lakószobák fűrészfogas elrendezésben nyúltak ki a homlokzat síkjából. Hogy több fény jusson be, az ablakokat a déli oldalukon nyitották, amelyek elé erkélyeket is terveztek. A fűrészfogas elrendezés az épület belsejében is megjelent, a szobák tengelye ugyanis 45 fokos szöget zárt be a hossztengellyel.[244] Lechnernél ennyire forradalmi alaprajzi megoldásokat nem látunk, ezért valószínűsíthető, hogy az alap elgondolás Szontaghtól származik és Lechner csak a homlokzatok kialakításában működhetett közre, ahogyan ez a debreceni Hősök mauzóleumánál is történt.

Minden bizonnyal a gazdasági válság miatt is a pályázat iránt hatalmas érdeklődés mutatkozott, hetvenkilenc induló összesen nyolcvanhárom tervet nyújtott be. A zsűri kénytelen volt kategóriákat felállítani, Lechner és Szontagh munkáját a szanatóriumszerű tervek csoportjába helyezte. A kritika szerint az elrendezés szanatóriumnak valóban alkalmas lett volna, otthonoknak azonban túlságosan cellaszerű, ráadásul az épületnek is gyógyintézet megjelenést kölcsönöz. Az első díjat Körmendy Nándor, a másodikat Thomas Antal, a harmadikat Dobl Géza nyerte, Lechner és Szontagh közös tervét a bíráló bizottság megvétellel jutalmazta.[245]

[243] Vállalkozók Lapja, 1933. 63-64. szám 4.
[244] Vállalkozók Lapja, 1933. 91-92. szám 4.
[245] Vállalkozók Lapja, 1933. 91-92. szám 4.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest XIV. ker., Báthory István park, Báthory István szobra, 1933, Pásztor Jánossal

A két testvérnép kapcsolatait ápoló Magyar-Lengyel Egyesület nagy tervekkel tekintett az 1933-as év elébe, ugyanis ekkor volt esedékes Báthory István erdélyi fejedelem, majd lengyel király (1533-1586) születésének 400. évfordulója. Az esztendőt már 1931 januárjában emlékévvé nyilvánították és döntést hoztak egy szobor állításáról is. A Báthory István Emlékbizottság Lukács György volt kultuszminisztert választotta meg elnöknek, majd az ország összes törvényhatóságát felhívta az emlékévhez való csatlakozásra.[246]

A jeles esztendőben az Emlékbizottság javaslatára utcákat neveztek el a fejedelemről, könyvet adtak ki életéről, Salgótarjánban szobrot, Nyírbátor híres református templomában pedig emléktáblát állítottak. A budapesti szobor ügyével viszont késésben voltak: csak 1933. április 7-én bízták meg Pásztor János szobrászművészt és Lechner Jenő építészt a megalkotásával.[247] A feladatot valójában Lechner kapta, aki – amellett, hogy jó kapcsolatot ápolt lengyelbarát kulturális szervezetekkel – építészettörténeti kutatásai révén jól ismerte Báthory István korát. Pásztor Jánost ő kérte fel a fejedelem alakjának megmintázására, míg maga a talapzatot tervezte. Mindössze tízezer pengőért vállalták a munkát, de még ennek előteremtésére is országos gyűjtést indított az Emlékbizottság.

Eredetileg bronz szobrot szerettek volna állítani, de mivel az nagyobb költségekkel járt volna, így elfogadták Pásztor János kérését, hogy haraszti mészkőből faraghassa ki a kétszeres életnagyságú művet. Egy ülő és egy álló beállítású mintát is készített, utóbbi előképe gyanánt Lechner tanácsára Jan Matejko *Báthory Pszkov előtt* című festményét használta. Az Emlékbizottság ezt találta kifejezőbbnek, hiszen a királyt igazán tekintélyt parancsolóan ábrázolta: fején díszes erdélyi süveget visel, szablyáját pedig térdén keresztbe fektetve tartja.[248] Ehhez Lechner egy négyzetes hasáb alakú talapzatot tervezett, melynek elülső két sarkát ívesen kivágta, hogy helyet adjon a lengyel és az erdélyi címereknek, a közöttük lévő felületre pedig Báthory nevét is tartalmazó rövid felirat került. A kőfaragó munkát Král Gyula végezte.[249]

Az alkotást az emlékévben már nem tudták felállítani, azt inkább a fejedelem halálának 350. évfordulójára, 1936-ra halasztották. Méltó helyéről azonban nem sikerült megegyezésre jutni: az Emlékbizottság a Halászbástya lépcsőjének boltozott üregét szerette volna, de a Székesfőváros a Vár környékén csak a Buda történelméhez kötődő személyek szobrait

[246] Gerencsér Tibor 2011: 38.
[247] Gerencsér Tibor 2011: 41.
[248] Gerencsér Tibor 2011: 45.
[249] Gerencsér Tibor 2011: 50. és 54.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

engedélyezte. Helyette a Vajdahunyad várához tartozó Jáki kápolna előtti területet javasolta, az viszont a Műemlékek Országos Bizottsága szerint anakronisztikus lett volna, hiszen a románkori építészeti környezethez nem illett a reneszánsz idején élt uralkodó szobra.[250] A Fővárosi Közmunkák Tanácsa a Népligetben található Lengyel sétányt tartotta alkalmasnak, hiszen tartalmilag kapcsolódott volna az 1934 óta itt álló Lengyel Legionisták Emlékművéhez. A Magyar-Lengyel Szövetséget vezető gróf Széchenyi Károly viszont kifogásolta, hogy a park nélkülöz minden történelmi miliőt, így a szobrot 1936-ban sem sikerült felállítani.

Lechner és Pásztor gondjait csak tetézte, hogy az Emlékbizottság végül megtagadta a szobor átvételét, mivel azt nem az eredeti megállapodásban foglaltak szerinti haraszti, hanem piszkei mészkőből faragta ki a Pásztor által megbízott Gaál Mihály kőfaragó mester.[251] Az alkotók 1937-ben pert indítottak az Emlékbizottság ellen, melyet végül úgy simítottak el, hogy a szobrot inkább Kassán, a helyi múzeum előtti sétányon (ma Namestie Maratónu mieru vagyis Békemaraton tér) fogják felállítani.[252] Ebben a lengyel szervezetek részvételére is számítottak, amit a második világháború kitörése meghiúsított. Észak-Erdély 1940-es visszacsatolásakor Báthory István szülővárosa, Szilágysomlyó is ötletként merült fel. Gaál Mihályt azonban nem fizette ki az Emlékbizottság, aki így nem engedte elszállítani a szobrot. A mester végül a budapesti Római-parton lévő telkére vitette a művet és egy fabódét épített köré, hogy óvja az időjárás viszontagságaitól. Itt szerencsésen átvészelte a főváros ostromát is, a talapzat viszont eltűnt a zavaros körülmények között. Pontos formájáról sajnos nem áll rendelkezésre információ.

Az 1956-os forradalom leverése után mélypontra került lengyel-magyar kapcsolatok újjáélesztése érdekében 1958 májusában Budapestre látogatott a lengyel államvezetés. Ez szolgáltatta végül azt az apropót, hogy felállítsák a mostoha sorsú szobrot. A helyszín a Hungária körút és a Thököly út találkozásánál fekvő kis tér (ma Báthory István park) lett, ahol ma is látható.[253]

Budapest VI. ker., Bajza utca 23., Képzőművészeti Főiskola epreskerti épületeinek terve, 1938-1939.

Lechner Jenő 1928-ban kezdett tanítani építészettörténetet a Képzőművészeti Főiskolán. Lévén az építészet a művészetek szülőanyja, a leendő képzőművészeknek annak fejlődését is

[250] Gerencsér Tibor 2011: 42.
[251] Gerencsér Tibor 2011: 42 és 46.
[252] Gerencsér Tibor 2011: 48.
[253] Gerencsér Tibor 2011: 52.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

meg kellett ismerniük. Viszont ha már ott tanított, a Főiskola vezetősége a gyakorlati tervezőt is meglátta benne és megbízta az Andrássy úti főépület, valamint a Bajza utcai (epreskerti) pavilonjainak felújításával.[254] Utóbbi helyszínre Lechner 1938-1939 során egészen új épületekhez is készített terveket. A kertnek a Bajza, a Szondi és a Munkácsy utcák felőli széleire is elképzelt egy-egy traktust, melyek összeértek, tehát egy hatalmas, U alakú komplexumot álmodott meg. A két rövidebb utcán álló tömb középfolyosós, tehát igen szélesek is lettek volna, míg a Szondi utcai jóval keskenyebb, ott egy világos folyosó kötötte össze a termeket, melyen sűrűn nyíltak ablakok a csodálatos kertre. E hosszú szárny két vége csak földszintes lett volna, tetején így terasz kialakítására is lehetőség nyílt. A szárny közepe és a másik két traktus viszont háromemeletes, így alkalmazkodott a környék bérházépületeinek magasságához. Az új épület helyiségeinek beosztásánál a tanártársaktól szerzett információkra támaszkodott.[255]

Lechner terve nagy pusztítást jelentett volna a kertben: egyrészt a növényzeten, másrészt azért, mert a középen lévő józsefvárosi kálvárián és a Stróbl-pavilonon kívül lebontotta volna az összes építményt.[256]

Végül ezek nem, csupán a felújítások valósultak meg, melyeket itt is Kollár Gyula irányított. Lechner utasítása szerint a Stróbl-pavilont ki kellett bővíteni, tetőzetét és felülvilágítóját helyre kellett hozni, valamint a bejárathoz vezető járdát is helyre kellett állítani. A toldalékot Lechner neoklasszicista stílusban tervezte meg toszkán pilaszterekkel, valamint hatalmas ablakokkal.[257] A Benczúr-pavilonban a műterem felülvilágítói helyett bádogtetőt építettek. A Lotz-pavilonban pedig a padlózatot kellett lesüllyeszteni. Mindhárom pavilonban, illetve a főépületben is kicserélték az összes fajansz mosdót, a vízvezetékekkel együtt, valamint az ajtókat is újrafestették.

Budapest XI. ker., Kelenhegyi út 43., Jendrassik-villa átalakítása, 1937-1939, ifj. Lechner Jenővel

A Gellérthegy déli lejtőjén található Kelenhegyi út egy magasra felfutó telkén bizonyos Varga Lujza a 19. század második felében egy nyaralót épített, melyet tekintetes Schomann Antalné vásárolt meg tőle és 1889-ben északi irányban egy szárnnyal bővített. Egy újabb tulajdonosváltás után 1902-ben Báthory Károly nyugatra bővítette egy traktussal. 1908-ban a neves építész, Schmahl Henrik vette meg a nyaralót, aki északi és déli irányban is megtoldotta,

[254] OMKKF jegyzőkönyv, 1941. március 7.
[255] HUN-REN BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-1/3549.7
[256] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.8.1-6.
[257] BTM Kiscell, III/9., ltsz: 66.8.18.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

homlokzatát pedig gótizáló romantikus stílusú tornyokkal és oromzatokkal látta el.[258] A takaros épületet sajnos nem sokáig élvezhette, hiszen 1912-ben elhunyt. A nyaraló viszont a családban maradt, 1938-ban pedig Schmahl Ilona és férje, Jendrassik György, valamint a szintén tulajdonos Schmahl Judith újabb bővítést határozott el, a tervezéssel pedig Lechner Jenőt bízta meg, aki ezúttal is fiával közösen dolgozott.[259] A terveket 1937. szeptember 9-én szignálták.[260]

Az épület északi oldalához kellett földszintes toldalékot tervezniük, de nyugati irányban is kiszélesítették azt. A megrendelők kérésére két szobát, egy fürdőszobát, egy ruhatárt és egy átjárót helyeztek el az új lakrészben, valamint a ház földszintjének beosztását is módosították, hogy elférjen benne még egy terem, egy előszoba és egy fürdő.[261] A feladatot úgy oldották meg, hogy a homlokzatból előrelépő tömegek közé építettek be új egységeket, gyakorlatilag kiegyenesítették ezt a két oldalt. Ügyeltek arra, hogy stílusban is illeszkedjen hozzá, ezért a toldalék épületet gótizáló oromzattal látták el.[262] Készítettek viszont terveket komolyabb átalakításokra is, melynek keretében modern stílusú villává alakították volna az épületet. Különösen a déli oldal teraszának beépítése érdemel figyelmet, a kocka tömegre ugyanis sarkon átforduló szalagablakokat helyeztek volna. Az alsó teraszt pedig lábakra állították volna, így újabb hasznos teret adva a lakóknak.[263]

A bővítés után 1938. november 4-én kapták meg a használatba vételi engedélyt, de 1942 nyarán Mistéth Endre tervei szerint máris egy emeletet húztak rá.[264]

Budapest, Szociális Testvérek Társaságának Szentlélek-templom terve, 1934-1938

A Slachta Margit által 1923-ban alapított Szociális Testvérek Társasága az ősi szerzetesi létformát összekapcsolta a modern világ szükségleteivel. A klasszikus apácarendektől különösen abban tért el, hogy nagy mozgásszabadságot biztosított tagjainak, amit karitatív munka végzésére fordíthattak. Magánfogadalmat tettek, de saját rendházuk nem volt, csak egy székház a Thököly út 69. szám alatt.[265] Tagjai a már meglévő katolikus és szociális intézményekben végeztek szolgálatot, illetve szükségesnek tartották az aktív közéleti tevékenységet is. Slachta Margit az ország történetében első nőként még képviselő is volt az

[258] BFL XV.17.d.329 – 5396
[259] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.41.1-45.
[260] BFL XV.17.d.329 – 5396.
[261] BFL XV.17.d.329 – 5396
[262] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.41.21-22.
[263] BTM Kiscell, III/4., ltsz: 66.41.43.
[264] BFL XV.17.d.329 – 5396
[265] Bangha Béla S. J. (szerk.) 1933: 282.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1920-ban megválasztott nemzetgyűlésben. Csernoch János hercegprímás nem nézte jó szemmel Margit nővér politikai szerepvállalását, aki így 1922-ben felhagyott ilyen ambícióival. [266]

A Társaságnak örökimádó testvérek néven alakult egy kontemplatív ága is, akiknek így templomra is szükségük lett. Slachta Margit már 1924-ben elhatározta, hogy a pénzügyi háttér megteremtésére gyűjtést indít, valamint hogy a Szentlelket választja annak patrónusául. A templomalap kezelésére létrehozta a Pro Domo Templomépítő Szövetséget, illetve foglalkozott az épület külső-belső megjelenésével is. Egy rendkívül magas kristálytemplomot képzelt el, amit Szőcsné Szilágyi Piroska festőnő így fogalmazott meg: *„mintha a hegynek jegecei* [kristályai] *feltörtek volna a mélyből, hogy megkoronázzák a sziklákat."*[267] Helyszínül meglepő módon a Gellért-hegyet javasolta: a Citadella helyére építette volna fel. Tetejére egy hatalmas galambot ültetett volna, amely Pestről egy valódi galambnak látszódott volna, így emlékeztette volna az embereket a Szentlélek kultuszára. Az épület alsó részét a halottaknak különítette volna el, középre a Szentlélek hét ajándékát szimbolizáló hét oltárt szánt, felül pedig egy kristálykupola zárta volna, melyben a Szentlélek-oltárt állította volna fel.[268]

Lechner Jenő 1934-ben *A lélek szava* című folyóiratban olvasott az elképzelt templomról,[269] amihez azután néhány vázlatos tervet is készített. Ezek nagyvonalakban megegyeznek: mindegyik kör alaprajzú, középen egy magas tamburon álló kupola koronázza, két oldalt pedig hasáb alakú tornyok emelkednek. Belső elrendezésük is hasonló, mindegyik háromszintes: alul kripta, feljebb az alsó templom karzattal, legfelül pedig a felső templom helyezkedik el. Mindegyik szinten sugárirányú elrendezés figyelhető meg: a kriptában a sírboltok alkotnak koncentrikus köröket, az alsó templomban pedig a kör alaprajzú teret sugárirányban veszi körül az a hét kápolna, melyek a karzat szintjét is meghatározzák és melyek Slachta Margit leírásában a Szentlélek hét ajándékát szimbolizálják. A felső templomot viszont már csak egyetlen tér alkotja, de az is kör alaprajzú. Az egyes variánsok stílusa is azonos: az expresszionizmus és a modernizmus keveredik rajtuk.

Az első változaton a kör alaprajz szabályosságát az előrelépő két torony és a karzatra vezető lépcsőházak terei törik meg. A kripta miatt az egész templom mintegy emelvényen áll és ezt a monumentalitást erősítik még a rendkívül megnyújtott kupoladob, a hasáb alakú lépcsőház, valamint az oldalt álló tornyok is.[270] A lépcsőház előképe lehetett Fritz Höger berlini Hohenzoller téren álló evangélikus temploma, melynek főhomlokzatát egy hasonló arányú

[266] Gergely Jenő 1999: 201.
[267] Fabó Beáta 2021: 212.
[268] Korunk Szava, 1933. 5. szám 74-75.
[269] A lélek szava, 1934. 1. szám
[270] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.11.5-8.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

hasáb hordozza és ugyanúgy egy hatalmas kereszt díszíti. E vertikális tömegekre rímelnek a lépcsőházak nyújtott ablakai, valamint a főbejárati portikusz csúcsíves záródású ablaksora.

A templom oldalain a keskeny pillérekre támaszkodó árkádsor már inkább az olasz novecento hatását mutatja. Az árkádok még a karzat szintjét is átfogják, formájukban hasonlítanak Rimanóczy Gyula pasaréti téri ferences templomának portikuszára (1933-1934), távolabbi forrás pedig akár Giovanni Muzio milánói Palazzo dell'Arteja lehet (1931-1933). Megjegyzem azért, hogy a német modern építészetben is előfordultak hasonló formák, az egyik legszebb példa erre Hans Herkommer frankfurti Friedrichskirchéje (1928-1929).

Lechner tervén a modern stílust a kupoladob felső részén kialakított és teljesen körbefutó szalagablak is jelzi, amelyhez hasonlót a debreceni Hősök mauzóleumában Szontagh Pállal közösen már megvalósított (1931). Az olasz és német hatásokon kívül egyértelműen láthatók még a magyaros törekvések is, a tornyokat ugyanis boglyasisak, a templomházat pedig boglyakupola zárja. Ezek felületét sűrűn tagolják párkányok, így kissé méhkaptár kinézetet kölcsönözve nekik. Néhány vázlatrajzon a kupola inkább csak félgömb formájú, így pedig Fritz Höger hannoveri Anzeiger Hochhausára emlékeztet.

A második változat alaprajza teljesen szabályos kör, itt ugyanis a tornyok szorosabban kapcsolódnak a templomházhoz. Az expresszionizmus ezen a változaton leginkább a portikusz árkádsorában jelenik meg,[271] melynek nyújtott csúcsívei nagyon hasonlóak Dominikus Böhm bischofsheimi Jézus Szíve templomának kapujához. A harmadik változat szinte megegyezik a másodikkal, csak a tornyokat a kupoladobbal összekötő elemek hiányoznak róla.[272] A negyedik változaton szélesebb tamburt látunk és a tornyok itt ismét távolabb kerültek a templomtól.[273]

A belső terek stílusa összhangban áll a megismert külsővel. Az alsó templom rendkívül nagy belmagasságú, az oldalait erősítő pillérek a sírmennyezet közepén a Szentlélek galambjával díszített zárókőben érnek össze. Törzseiket konzolra állított szentek szobrai díszítik, fölöttük baldachinnal. A pillérek között párosával helyezkednek el a mennyezetig nyúló üvegablakok, melyeket szentek alakjai díszítenek. A templom közepén hat köralapú pillér tart egy cibóriumot, amelyről zongorabillentyűkre emlékeztető drapéria függ alá. A cibórium alatt lévő oltárépítmény már emberibb léptékű, bár a gyertyatartók igen magasak. Középen egy lángnyelves mandorlában a Szentlélek galambja látható.[274]

[271] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.11.12.
[272] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.11.17.
[273] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.11.18.
[274] BTM Kiscell, ltsz: 69.204.2/38.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

A fölső templom jóval alacsonyabb, a pillérek csak a lépcsőzetesen szűkülő kupola aljáig érnek fel. Szentek alakjai láthatók mind pilléreken, mind a körülfutó díszítő sávon. Ezen a szinten az oltár is egyszerűbb, bár hasonlóan magas gyertyatartók állnak rajta.[275]

A tervbe vett templomhoz Lechnertől teljesen függetlenül Margit főhercegnő is készített vázlatokat, melyen szintén egy hatalmas kupola uralja az épületet. Bár ez a rajz egy historizáló stílusú és hosszházas templomot mutat.[276]

Az Eucharisztikus Világkongresszus után Slachta Margit javaslatára a Pro Domo Templomépítő Szövetség 6.500 pengőért megvásárolta a Bernini-baldachin másolatát a Szentlélek-templom számára.[277] Nem akarták, hogy a magasztos esemény feledésbe merüljön, ezért a templomot egyúttal a Kongresszus emléktemplomának is szánták volna.[278] Lechner Jenő 1938 júniusában egy másik grandiózus tervet készített a Szentlélek-templomhoz, amiben már a baldachin is szerepelt.[279] Megjegyzendő, hogy Slachta Margit ezt csak a majdani nagy Szentlélek-templom első lépésének gondolta, annak csupán a szentélyét képezte volna.[280] Az ügyet egyébként egy bizonyos Margaret Brunswig Staude amerikai szobrásznő is felkarolta – aki Szociális Testvérek vendégeként jelen volt a Kongresszuson – és állítólag Lloyd Wrighttól szerzett be tervet:[281] a Citadella falain belülre került volna egy 170 méter magas, kereszt alaprajzú felhőkarcoló, amit a New York-i Empire State Building ihletett.[282]

Lechner Jenő terve egy hagyományosabb templomformát mutatott: téglalap alaprajzú, háromhajós hosszházához pedig egy négyzet alaprajzú szentély csatlakozik. Az oldalhajók valójában csak közlekedő folyosók, melyek a szentély két oldala mentén is folytatódnak, hátul pedig egyesülnek, így tulajdonképpen a középkori szentélykörüljáró modern, szögletes terekből építkező változatát láthatjuk a terven.[283] Az épület végéhez még egy széles sekrestye is csatlakozik. A bejárat felől a téglalap alaprajzba bevont tornyok között egy westwerkszerű előcsarnok áll, a tornyok aljában pedig kápolnák kaptak helyet.

Tömegrendszerén a római iskolás monumentalitás jelenik meg: lépcsőzetes, különböző magasságú hasábokból áll, bár az egész épület rendkívül nyújtott, az egyes tömegek között nincsenek nagy eltérések. Legmagasabb eleme a szentély fölötti négyzet alaprajzú tető, mely belül egy hengeres teret rejt, így egy kupolára emlékeztet. A toronypár ellenben a hossztengely

[275] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.11.20.
[276] A Lélek Szava, 1938. 7. szám 8.
[277] Fabó Beáta 2021: 214.
[278] A Lélek Szava, 1938. 7. szám 1.
[279] BTM Kiscell, ltsz: III/8., ltsz: 66.10.5.
[280] Fabó Beáta 2021: 216.
[281] Nemzeti Újság, 1938. 147. szám 17. Az építész a híres Frank Lloyd Wright fia.
[282] Fabó Beáta 2021: 215.
[283] BTM Kiscell, III/8. 66.10.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

irányába nyújtott. A különböző magasságú kubusos tömegekből való építkezésben előképe valószínűleg Árkay Aladár és Bertalan városmajori Jézus szíve temploma lehetett, de a kortárs német építészet alapos ismerője lévén az se zárható ki, hogy a magdeburgi Városi rendezvénycsarnok lebegett a szemei előtt a tervezéskor (tervezők: Johannes Göderitz és Albin Müller, 1927), amely Árkayékat is inspirálta.

Az ablakok nagy része és a bejárati nyílások egyenes záródásúak, így összhangban állnak a hasáb tömegekkel. A főhomlokzaton[284] a tornyok között előrelépő portikusz is egyenesen záródik, a benne a háromnyílásos árkádsorból képzett bejárat szerencsésen oldja a szögletes formák ridegségét, valamint magán hordozza az olasz novecento és a német modernizmus hatását is (például Hans Herkommer frankfurti Friedenskirchéje, 1926-1929). Legközvetlenebb előképe viszont mind az árkádok, mind a mögöttük feszülő áttört homlokfal révén Rimanóczy Gyula budapesti Pasaréti téri temploma lehetett (1931). Bár Lechner maga is kísérletezett korábban hasonló megoldással, az 1918-ban a Veres Pálné utcára készített színház homlokzatán láthatunk ilyen áttört felületeket.[285] A tornyok a téglalap alaprajzú hasáb tömegük és a rajtuk nyíló félköríves záródású ablakok révén az Eucharisztikus Kongresszus főoltárának tornyaira emlékeztet, így tehát a templom emlékeztető szerepét a külső is kifejezi. A belsőben pedig maga a baldachin jelenti a kapcsolatot a Kongresszussal. Megjegyzendő, hogy a modern formák keverése a barokkal ott sem volt szerencsés és csupán maga az esemény legitimálta. Ezen a terven nagyon rosszul mutat együtt az épület és a baldachin, nem illenek össze.

A belsőben a hajókat elválasztó karcsú pillérek, valamint a főhajó mennyezetének lécrácsos borítása is egy olyan megoldás, amely majd a remetekertvárosi templomon meg is valósul. Ezen a terven újdonság viszont – de nyilvánvalóan a kényszerű felfelé nyújtás következménye – hogy a bejárati előcsarnok fölött nem csak egy kórus, hanem további három szint is sorakozik, melyekben a Társaság örökimádó tagjai, valamint a Szentlélek Szövetség irodái kaptak volna helyet.[286] Lechner valószínűleg ezt a templomot is számos képzőművészeti alkotással díszítette volna, de a terven ebből csak a pillérekre állított szobrok láthatók, melyek portikusz pillérei esetében egymás alatt is sorakoznak.

Slachta Margit és Lechner Jenő tervei elsősorban anyagi okokból nem valósulhattak meg. Számításaik szerint 250.000 pengőbe került volna, de ebből csak 60.000 állt rendelkezésre. Az ügyet ráadásul Serédi Jusztinián hercegprímás sem támogatta, inkább Budapest külvárosi

[284] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.10.3.
[285] BTM Kiscell, III/10., ltsz: 66.55.10
[286] A Lélek Szava, 1938. 7. szám 9.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

plébániáinak fejlesztésére koncentrált.[287] Az építkezés céljára összegyűjtött pénzből a Pro Domo Szövetség egy bérházat vásárolt és abban rászorulók és idősebb papok számára szociális otthont alakítottak ki.[288]

A Szociális Testvérek Társasága közéleti aktivitása a második világháború idején is megmutatkozott, ez a rend mentette legeredményesebben az üldözötteket. Eleinte diplomáciai módszerekkel élt – elutazott Pozsonyban és Rómába is – majd 1944-ben már a hatalommal szembe fordulva bújtatta emberek ezreit. Boldog Salkaházi Sára szociális nővér így szenvedett vértanú halált a vészkorszakban.[289]

Pécel, Töreky Géza lakóházának terve, 1939-1940.

Töreky Géza, a Kúria másodelnöke felesége révén rokonságban állt Lechner Jenővel: hitvese, Cserneczky Gizella az ő unokatestvére volt. Gizella édesanyjának, Lechner Ilkának Lechner Ödön is tervezett egy villát Pécelre. [290] Töreky valószínűleg így ismerkedett meg a településsel és a hírhedten kemény bíró – lévén természetközeli ember – szintén vásárolt egy kis telket a faluban, ahol 1934-ben házat is épített.[291] Valószínűleg melléje szánta azt a nyári lakóházat, melynek terveit Lechner Jenő készítette el 1939-1940 során.[292] Arról viszont nem áll rendelkezésre információ, hogy meg is épült volna.

A földszintes házban négy nagyobb szoba, egy kisebb vendégszoba, valamint a szokásos kiszolgáló helyiségek kaptak helyet. A keleti oldalához egy veranda csatlakozott, sőt Lechner Jenő készített egy olyan tervváltozatot is, ahol az északi oldal mentén egy zárt terasz haladt volna. Főbejárata a verandára vezetett rá, a nyugati oldali cselédbejárat pedig közvetlenül a konyhába vitt.

Mindkét változaton a népi építészet forma- és szerkezetvilága tükröződik: a magas tető például füstlyukas és vízvetős kialakítású. Azonban a füstlyukat a tervező tulajdonképpen apró oromzattá alakította, amit lombfűrészelt szívekkel áttört deszkalapok fednek. Illetve Lechner készített olyan rajzokat is, amely szerint tulipánok és rózsák kerültek volna ide. Az összetett tetőzet tartalmaz nyeregtetőt is, amelynek valódi oromzatát három oszlopba rendezett lombfűrészelt szívek díszítik.

[287] Fabó Beáta 2021: 216.
[288] Fabó Beáta 2021: 217.
[289] Gergely Jenő 1999: 201.
[290] Kismarty-Lechner Jenő 1961: 75.
[291] Nemzeti Újság, 1934. 291. szám 10.
[292] Műegyetem értesítője, 1938/39: 120., illetve MÉM-MDK Tervtár, ltsz: R 84994

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Az egyenes záródású ablakokhoz spaletták is tartoznak, ezenkívül nagyméretű, félkörív alakú ablakokat is láthatunk még a terveken. Utóbbiakból a verandán, illetve a zárt teraszon árkádszerűen helyezett egymás mellé hármat-hármat, akár a falusi udvarházakon. A másik változaton pedig a veranda rácsos fa oromzata, valamint a szépen faragott fa oszlopai mutatják a népi építészet hatását.

Veszprém, Papnevelő Intézet terve, 1939., ifj. Lechner Jenővel

Tóth Tihamér a Központi Papnevelő Intézet rektoraként 1935-ben Lechner Jenőt bízta meg az intézmény Budapest belvárosában található épületének alakításával, modernizálásával. Elégedett volt munkájával, így mikor 1938-ban veszprémi koadjuktor püspökké szentelték, ismét őt kérte fel egy ottani Papnevelő Intézet tervezésére. Lechner 1938. december 20-án kapta a megbízást és az ünnepek ellenére 1939. január 20-ára már el is készítette az első, még vázlatos terveket. Ezek azonban túl költségesek lettek volna, ezért a következő hónapokban még két, gazdaságosabban kivitelezhető tervváltozatot állított össze, melyeket március 7-én nyújtott be a püspöknek. [293]

Sajnos egyik sem maradt fenn, azonban egy komolyabb szakmai vitának köszönhetően meglehetősen sokat lehet tudni róluk. Tóth Tihamér ugyanis bemutatta azokat Somogyi Antal győri kanonoknak is, aki lesújtó véleménnyel volt róluk és inkább egy tervpályázat kiírását javasolta. A meglepődött püspök továbbíthatta a levelet Lechnernek is, mert ő március 18-án kelt válaszában kikérte magának a még ekkor is vázlatosnak nevezett tervek ilyen durva megítélését és javasolta, hogy a Központi Egyházművészeti Hivatalhoz is adják be bírálatra.[294] Molnár Ernő, a Hivatal elnöke egy igazán alapos leírást adott a tervekről, rámutatva azok előnyeire és hátrányaira is.

Elhelyezését a lejtős terep ellenére jónak tartotta, a két belső udvart magában foglaló alaprajza viszont már szerinte nem felelt meg a modern követelményeknek: a négyemeletes szárnyak között a 18 x 20 méteres udvarok túl szűkek, levegőtlenek és sötétek lettek volna. A kettős szerkezetet egyébként a funkció indokolta, az épület ugyanis egyszerre foglalt volna magába gimnáziumot és papneveldét is. A nyugati oldalon nyíló főbejárata egy előcsarnokba vezetett, az innen kiinduló folyosókról pedig a díszteremhez, az ebédlőkhöz, a könyvtárakhoz és a vendégszobákhoz lehetett volna eljutni. A földszinten ezektől teljesen elkülönítve lettek volna az apácák cellái, valamint a gazdasági helyiségek (konyha, kamra, tálaló). Molnár Ernő

[293] PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz 181/1939.
[294] Lechner Jenő Tóth Tihamérnak 1939. március 18-án írt levele. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz 181/1939.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

praktikusnak nevezte, hogy az előcsarnokból induló két főlépcsőn kívül további négy lépcsőház biztosította a közlekedést a szintek között. Az első emeletre kerültek volna a szobák, a hálótermek és a társalgók valamint a két szintet átfogó kápolnák. A másodikon múzeumi helyiségeket cserkész szobákat és zenetermet helyezett volna el a tervező, a harmadikon főleg tantermeket, a negyediken pedig betegszobákat. Az alagsorban tornaterem, egy tornaterem volt, de azt mindkét szárnyból meg lehetett volna közelíteni. Molnár az elrendezésben csak egy hibát emelt ki, de az – az egyházi építészetben jártas – Lechner számára különösen kínos volt: a kánonjog szerint ugyanis kápolna fölé tilos világi célú helyiségeket tenni (1164. kánon 2. paragrafus). Így a harmadik emeleti tantermek elhelyezését mindenképpen szükséges lett volna átalakítani, egyúttal azok méretének növelését is javasolta az elnök. A homlokzatok stílusával szerinte alapvető probléma volt, hogy az 1910-es éveket idézte és hogy nem voltak eléggé monumentálisak. Konkrétumokat is megjelölt: a portikuszos főbejárat nem illeszkedett szervesen a főhomlokzatba, az udvarok árkádsoros kiképzését viszont ízlésesnek találta. Összességében azt javasolta, hogy az északi szárny egy része ne épüljön meg, az így létrejövő cour d'honneurös alaprajzban az egyik udvar kiszabadulhat a szorításból. Ő is ajánlotta még a pályázat kiírását is.[295]

Lechner a Hivatal észrevételeit részben figyelembe véve 1939 tavaszán átdolgozta a terveket. A kétudvaros elképzeléséből nem engedett – mondván az erős széllökések miatt szükséges az összes épületszárny, de a kritikával illetett traktust földszintessé csökkentette. A dísztermet pedig a főbejárat fölé helyezte, miáltal monumentálisabb hatást nyert a főhomlokzat. Az árkádos udvarokon nem változtatott – azokat még Somogyi Antal is szépnek találta – már csak azért sem, mert Tóth Tihamér kérésére ide tervezte a püspök leendő sírkamráját is.[296] Nem is gondolta volna, hogy idejekorán szükség lett volna rá: megbízója 1939. május 5-én hirtelen elhunyt, vele pedig az egész építkezés ötlete is sírba szállt.

Budapest XIV. ker., rákosfalvai plébániatemplom terve, 1942., ifj. Kismarty-Lechner Jenővel

Rákosfalva a főváros 1873-as létrehozásakor még a VII. kerület külterületének számított. 1894-ben Kőbányához (X. kerület) csatolták, majd 1935-ban került Zuglóhoz (XIV. kerület), amelynek ma is részét képezi. A 1930-as években nőni kezdett a lakosság létszáma, melynek következtében az 1887-ben Pucher József tervei szerint épült neoromán templom szűknek

[295] Molnár Ernő levele Tóth Tihamérhoz 1939. március 29-én. PL, Központi Egyházművészeti Hivatal iratai, 13. doboz 181/1939.
[296] BTM Kiscell, ltsz: 69.197.1. albumban lévő dokumentum

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

bizonyult. Az egyházközség 1939-ben jelezte is igényét a Székesfővárosnak új templom építésére.[297] Kismarty-Lechner Jenő valószínűleg emiatt készített terveket egy nagyobb épülethez: egy A és egy B jelű változatot is rajzolt.

Egy téglalap alaprajzú épületet tervezett, melyből egy széles előcsarnok, illetve hátul egy keskenyebb, egyenes záródású szentély ugrik ki. A szentély mellett a templomtest baloldalához egy keresztelőkápolnát és sekrestyét magában foglaló, téglalap alapú tér is csatlakozik, mely szintén előreugrik a homlokzatból. A szentély jobboldalához tapadó kisebb sekrestye viszont szépen belesimul az épület hasáb alakú tömegébe, így kívülről észrevehetetlen.

A két verzió tömegrendszere azonos és szinte megegyezik a Bosnyák téri templom tervének B változatával: a lapostetős, hasáb alakú templomház baloldalánál, a bejárattól kissé hátrébb áll egy négyzet alapú, magas torony. Ez is a modern esztétikát tükrözi: sisakja nincs, egyszerű lapostetős hasáb, bár középtájon egy nagyon finom törést vitt bele, amitől felfelé alig észrevehetően sudarasodik.

Az A tervváltozaton a torony külső jegyei is megegyeznek a Bosnyák téri templom tornyával: csíkszerű harangablakok nyílnak egymás alatt az egyik sarokban, egy oszlopot képezve, alulról pedig az óralap zárja őket.[298] Ez a megoldás nagyon hasonlít a remetekertvárosi templom tornyához is. A B változaton a tornyot középen egy keskeny nyílás hasítja ketté, annak egész magasságában.[299]

Az ablakok is – mindkét változaton – hasonlóan keskenyek és rendkívül magasak, ami összhangban áll az épület felfelé nyújtott rendszerével. Ezt erősíti a főhomlokzat közepén kialakított, hegyes csúcsívben záródó bélletes kapuzat is, ami szintén azonos elem a Bosnyák téri templom tervével. Ennek felületét apró keresztek törik át, ez a motívum pedig újfent a pasaréti templomból származik, és Lechnernek nagyon tetszett, mert használta már az Eucharisztikus Kongresszus emléktemplomának tervén is. [300] A torony és a keresztelőkápolna között egy folyosó halad az épület baloldalán, melyen az egyik változat szerint csúcsíves árkádsor nyílik, [301] a másikon viszont a lapostetőt egyszerű, karcsú pillérek tartják. A kápolna homlokzatának nagy részét mindkét variáns szerint egyetlen hatalmas szalagablak tölti ki.

A belsőben az albertfalvi templomnál is látott megoldást alkalmazta, de az épület szerkezetét adó pillérvázba még hegyesebb csúcsíveket vágott.[302] Az oldalhajók pusztán

[297] Fabó Beáta 2021: 241.
[298] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.23.9
[299] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.23.5
[300] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.10.3.
[301] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.23.6.
[302] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.23.8.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

közlekedésre szolgálnak, fölöttük haladó keskeny síkfödémet hevederek erősítik és egyben tagolják is. A főhajót pedig a pillérvázak vonalát követő csúcsíves donga borítja. A tervek készítésével egyidőben írta egyébként *A katolikus templomépítés liturgikus követelményei* című könyvét, melyben az ideális elrendezést olyannak mutatja be, amely vizuálisan a rákosfalvai terveken jelent meg.[303]

Amennyire a vázlattervekből megállapítható, a belső teret is hasonlóan gazdagon díszítette volna, ahogyan a megvalósult modern templomait: a padlót a főhomlokzat mintáját követő fekete-fehér görögkeresztek burkolják, a szentély oldalfalain pedig hatalmas színes üvegablakok emelték volna a templom magasztos hangulatát.[304]

A tervek nem valósultak meg, ugyanis a Székesfőváros még korábban felállított egy listát az építendő templomokról, ezen pedig a rákosfalvai igen hátul szerepelt, ráadásul az egyházközség nem tudta előteremteni a költségek egyharmadát sem, ami a fővárosi támogatás feltétele volt.[305]

Budapest II. ker., Hűvösvölgy–nagyréti katolikus templom terve, 1943, Kismarty-Lechner Loránddal

A Hűvösvölgyhöz tartozó nagyrét már a 20. század eleje óta kedvelt kirándulóhely volt, így igény mutatkozott egy misézőhely létesítésére is. A Lechner-testvérek egy kisebb templomot képzeltek el ide, melyet alapvetően modern stílusban, mégis tájba illően terveztek.

A rajzokon egy téglalap alaprajzú épület látható, mely hosszanti végében egyenes záródású szentéllyel bővül, elejéhez pedig egy négyzet alaprajzú torony csatlakozik.[306] A szentély jobboldalához egy kisméretű sekrestye tapad. Tömegrendszerét a magas nyeregtető határozza meg, mely a szentély fölött kissé alacsonyabb. A torony eléggé tömzsi, törzse alig nyúlik a tetőgerinc fölé, viszont a sisakja az erdélyi középkori templomokat juttatja eszünkbe: széle nagyon laposan emelkedik, majd középen hirtelen megtörve rendkívül meredeken nyúlik felfelé.

Belső beosztása szerint háromhajós, ám az oldalhajók nagyon szűkek és mellékoltároknak adtak helyet.[307] A főhajótól három-három pillér választja el őket. A belső teret síkmennyezet fedi, mely az oldalhajókban alacsonyabban fut, ez azonban kívülről nem látható, mivel az egész épületet egy nyeregtető fogja egybe.

[303] Hajós-Baku Eszter 2018: 48.
[304] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.23.8.
[305] Fabó Beáta 2021: 93-94. és 241.
[306] BME Rajztár, ltsz: 101629.
[307] BME Rajztár, ltsz: 101631.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Homlokzata összhangban van a vertikális hangsúlyú tömegképzésével: a torony aljában lévő bejárat fölött egy meredek csúcsíves ablak nyílik és az oldalhajók szűk ablakai is hegyes csúcsívben záródnak. Egyedül a harangablakok nem illeszkednek ebbe a rendbe, azok is az erdélyi falusi templomok formáját követik, igen aprók és négyzetesek.[308] Néhány vázlatterven Lechner Jenő még egyértelműbb erdélyi megjelenést adott a toronysisaknak, fiatornyokat állított a sarkaira, illetve szoknyás deszka mellvéddel látta el az alsó szakaszát.[309]

Budapest II. ker., remetekertvárosi gimnázium és internátus terve, 1942.

Pesthidegkút vezetői 1942-ben a remetekertvárosi templom északi oldalán egy ötholdnyi területet ajánlottak a helyi katolikus egyházközség számára, hogy ott egy gimnáziumot és hozzá tartozó internátust építsenek.

Kismarty-Lechner Jenőt kérték fel a tervek készítésére, a következő előírások mellett: az iskolának a tizenhárom tantermen kívül az könyvtárt, rajztermet, fizikai-kémiai labort, a testmozgás biztosítására pedig tornatermet és uszodát is tartalmaznia kellett. Az internátusban a hálóhelyiségek, a napközi otthonok és a vendégszobák mellett a tanárok lakásai és irodái számára kellett helyet biztosítani, de az igazgatónak is járt volna külön lakás, valamint a plébániát is itt helyezték volna el.[310]

Lechner 1942 decemberében pavilonos rendszerű tervet szerkesztett: a hosszan elnyúló telken az épületeket szellősen helyezte egymás mellé és oszlopos, fedett folyosóval kötötte össze őket. A mai Kenyérmező utca felől két téglalap alaprajzú háromemeletes, a Bükkfa utca mentén pedig egy kisebb, négyzet alaprajzú, kétemeletes épület állt volna. Középen harántirányban terült volna el egy L alaprajzú háromemeletes épület, mely egészen a Kertváros utca vonaláig nyúlt.[311]

A nagyszabású tervekből semmi nem valósult meg, Bozsik Pál remetekertvárosi plébános 1946 novemberében tájékoztatta Kismarty-Lechner Jenőt, hogy a háború és a németek kitelepítése miatt már nem volt elegendő anyagi hátterük a beruházásra.[312]

Budapest, templom terve az óbudai Táborhegyre:
Az Árpád-házi szentek emléktemplomának terve, 1946 Kismarty-Lechner Loránddal
Az Óbuda-táborhegyi plébániatemplom terve, 1946. ifj. Kismarty-Lechner Jenővel

[308] BME Rajztár, ltsz: 101628-101629.
[309] BME Rajztár, ltsz: 101638.
[310] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.6.11.4.
[311] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.6.6-10.
[312] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.6.11.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Anonymus szerint Árpád vezért 907-ben az óbudai hegyek lábánál fakadó forrás mellett temették el.[313] Emiatt már a 19. század vége óta megvolt a szándék arra, hogy az óbudai Táborhegyre templomot, illetve egy egész emlékparkot emeljenek. 1907-ben a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletben Foerk Ernő is felszólalt ez ügyben, melynek folyományaként törvény is született a templom építéséről. Az egyúttal egy Ferenc József-emléktemplom is lett volna a király koronázásának negyvenedik évfordulója alkalmából. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa elvégezte a terület kisajátítását, a tervek elkészítésével pedig Schulek Frigyest bízták meg, aki komplett térrendezést végzett, emléktemplommal, őrházzal, harangtoronnyal. A centrális elrendezésű templom stílusa az ekkor épülő Erzsébet-kilátóra emlékeztetett.[314] Az első világháború azonban meghiúsította az építkezést, a két világháború között a Fővárosi Közmunkák Tanácsa pedig nem tartotta reálisnak az építkezést.[315] Ferenc József emléktemploma a Rezső téren épült fel Lechner Jenő tervei szerint.

A második világháború után azonban a terület ismét a figyelem középpontjába került. Slachta Margit 1945 novemberében felvetette annak lehetőségét, hogy a Gellért-hegyre tervezett Szentlélek Világtemplom helyett inkább Árpád tiszteletére kellene építeni egy hasonlóan monumentális templomot az óbudai Táborhegyre. Ehhez szerinte jó előképként szolgált volna Margaret Brunswig Staude (és állítólag Lloyd Wright) Szentlélek-templom rajza, melyet az Empire State Building inspirált.[316] Kismarty-Lechner Jenő és Loránd minden bizonnyal Slachta ösztönzésére e rajz mintájára készítette el a templom tervét, mely végül nem is csak Árpád vezérnek, de kibővítve az Árpád-házi szenteknek állított volna emléket.

Monumentális és többszintes lett volna: az altemplomba sírboltot és pantheont terveztek, a földszinten Szent István temploma, fölötte az Árpád-házi szentek kápolnái, legfelül pedig – mintegy betetőzendő az épületet – Szent Margit kápolnája nyílt volna. Margit ilyen kiemelt helyzetéhez minden bizonnyal hozzájárult a három évvel korábban történt szentté avatása is.[317]

Az egyes szintek kiterjedése fokozatosan csökken: az altemplom még longitudinális, téglalap alaprajzú, melynek három oldalához félköríves apszisok csatlakoznak.[318] A földszint már jóval keskenyebb és rövidebb, de a három apszis ezen is megtalálható, persze jóval kisebbek, de pontosan tengelybe fűződnek az alatta lévőkkel. Ez a szint egyébként emlékeztet a tisztviselőtelepi templomra, hiszen egy görögkereszt alaprajzú, kupolával fedett térhez

[313] Fabó Beáta 2021: 267.
[314] Farbakyné Deklava Lilla 2017: 182.
[315] Fabó Beáta 2021: 267.
[316] Fabó Beáta 2021: 269.
[317] Barna Gábor 2019: 40
[318] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.62.1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

csatlakozik egy keskenyebb hosszház.[319] A centrális tér kupolája – mely a külsőben nem látható, mert magába foglalja egy hatalmas torony – négy vaskos pillérre támaszkodik. A kupolateret egy hatalmas sátorszerű baldachin tölti ki, ami nagy hasonlóságot mutat az 1916-os koronázási díszlettel, tehát ez valószínűleg Lechner Jenő ötlete volt.[320] Mögötte, a szentélynégyszög szélein kisebb apszisokban mellékoltárok állnak, a főoltár pedig az épület végében, egy nagyobb apszisban kapott helyet.

A főoltár két oldalán kisebb kiszolgáló helyiségek egészítik ki téglalappá az alaprajzot. Az elöl lévő hosszház két oldalán egy-egy lépcsőház kapott helyet, a főhomlokzat közepén nyíló bejárat két oldalán pedig kisebb kiszolgáló helyiségek nyílnak, melyek félkörívet rajzolva ki is emelkednek az oldalhomlokzat síkjából. Az épület közepén, a kupola fölött áll az említett négyzet alaprajzú, rendkívül magas torony, amely minden sudarasodás nélkül tör a magasba, magában foglalva az első és a második emeletet. Az elsőn a torony előtt helyet kapott még egy rövid előcsarnok is, de a második már teljesen a toronyba van rejtve. Érdekesség, hogy ezekre a szintekre felvonó is segítette volna a feljutást.[321]

A torony díszítéséhez több alternatívát is készítettek, de közös bennük, hogy a törzsét csak apró ablakok tagolják, bár több változaton ezek nagyon sűrűn helyezkednek el, szinte rácsozatot képezve. Szintén megtalálható mindegyik változaton egy nagyméretű óra, valamint a fölötte induló és a torony tetejéig nyúló kereszt, mely a torony egyetlen valódi díszét képezi. A toronynak nincs sisakja, teteje viszont befelé enyhén lejt, így oldalról nézve olyan formát látunk, amit stilizált pártaként is értelmezhetünk. Ezt a magyaros hangot képviseli még a főbejárat is, mely egy hatalmas, boglyaíves fülkében nyílik.[322] A kubusos tömeg és a magyaros ív együttese így nagy hasonlóságot mutat Árkay Aladár Városligeti fasori református templomával. A fülkében, valamint mellette két oldalt is három-három szent szobra látható konzlokra, baldachin alá állítva. A fülke csúcsára a Szentlélek galambját ültették, ami arra utal, hogy az épület gondolati elődje Slachta Margit Szentlélek Világtemploma volt.

A templomhoz készítettek egy alternatív tervet is, melyen a torony alapformája változatlan, csupán elhelyezése más: a templom közepéről előre került, a főhomlokzatra. Ennek alaprajza ugyanis az előzőnél nyújtottabb. A hosszház itt három szakaszra tagolódik, melyeket középen egy csegelyes kupola fed, két oldalról pedig egy-egy apszissal bővített négyszögletes kápolna csatlakozik hozzájuk.[323]

[319] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.62.2.
[320] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.62.14.
[321] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.62.3-4.
[322] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.62.9.
[323] BTM Kiscell, III/6., ltsz: 66.62.5.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1946. május 1-jén Mindszenty József esztergomi érsek azonban e területen hozta létre a Jézus és Mária Szíve Lelkészséget, melyet az Óbudai Szent Péter és Szent Pál Főplébániából választott le.[324] Egyúttal engedélyt is adott a híveknek új templom építésére, Kismarty-Lechner Jenő pedig 1946 decemberében – Loránd testvérével közösen – egy újabb grandiózus tervet készített ide, mely azonban már nem Slachta Margit elképzelését szolgálta volna.

Ahogyan Schulek Frigyes tette a század elején, ők is két különálló egységből állították volna fel a templomot: az alacsonyabban lévő torony a hegy lábához, az egykori zsinagóga helyére került volna, a templomház pedig a domboldalban kapott volna helyet. A két építmény összetartozását egy oszlopsoros, fedett átjáró testesítette volna meg. A hívek számára három megközelítési lehetőséget adtak: egy lankásabb út a Bécsi úti egykori vámház mellől indult; egy széles lépcsőzet a templom előtti tágas teraszhoz vezetett; egy gigantikus rámpa pedig a Táborhegyi út felől egyenesen a főbejárathoz vitt volna fel.[325]

Maga a templom is követte Schulek alapvető elképzelését: szabályos kör alaprajzú, kétszintes épület, melyhez egy kisebb és egy nagyobb, félkör alakú apszis, valamint egy téglalap alaprajzú előcsarnok csatlakozik. Felét átfogja egy félkörben futó folyosó is, mely az előcsarnoktól a nagyobb apszisig terjed.[326] Az alsó templomon belül is találhatók körben futó falak illetve oszlopok, így összesen négy koncentrikusan elrendezett térből áll: legbelül hat oszlop alakít ki egy középponti teret, amit egy körben futó fal határol. E kettő képezi magát a templomteret. A sorrendben következő kör alakú folyosóban csak lépcsőház és sekrestye kapott helyet, a legkülső félkörben található folyosó pedig egyúttal szélesebb előcsarnokként is működik, mert a Bécsi út felőli széles lépcsők ehhez visznek fel. A felső templom csak három koncentrikus térből áll: legbelül pillérek állnak, melyek a belső kupolahéjat tartják, ezt pedig maga a homlokzati fal veszi körbe. A harmadik, félkör alakú folyosóban kápolna, raktár és sekrestye kapott helyet.[327]

Tömegrendszere elemi geometrikus egységekből áll: a torony egy egyszerű hasáb, melynek egyik oldala félkörívben halad. Az alsó és a felső templom is egy-egy hengeres tömeg, de míg az előbbi alacsony és széles, az utóbbi kisebb átmérőjű, de magasabb. Hozzájuk csatlakozik a szentélyt magában foglaló nagyobb apszis félhenger alakú tömege. Az egész együttest pedig egy megközelítőleg félgömb alakú kupola koronázza. Az épület előtt az

[324] Uitz Béla budapesti érseki általános helytartó 1869/1946 számú levele Draskovits Károly lelkésznek. Az Óbuda-Hegyvidéki Szentháromság Plébánia Irattára.
[325] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.18.7.
[326] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.18.2.
[327] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.18.3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

előcsarnok kubusos tömbje áll, melynek közepe szegmensívet rajzolva enyhén hátralép[328] A korábban készített grandiózus terveitől eltérően ez az épület nem annyira felfelé nyújtott, inkább horizontális hangsúlyú, amit talán a helyszínhez, a dombos környezethez való alkalmazkodás követelt meg. Ettől függetlenül azonban igencsak nagyszabású elképzelés, a domboldalból hatalmas területet hasított volna ki. Szerkezetét tekintve lehetséges előkép volt a Molnár Farkas tervezte Magyar Szentföld-templom, de rokon a korszak egyéb centralizáló terveivel, például Körmendy Nándor mohácsi emléktemplomával is.[329]

Homlokzatának stílusa viszont követi a grandiózus formákat: a tornyot egyetlen magas és keskeny üvegfelület hasítja ketté, az óra számlapja is ezen függ. A templomház Bécsi úti oldalhomlokzatának közepén szintén keskeny-magas ablakok nyílnak, illetve igaz ez az előcsarnok oldalfalára és az apszis-szentélyre is. Érdekes módon a főhomlokzatnak a jóval kevésbé forgalmas Táborhegyi útra néző oldalt tette meg, itt alakította ki a már említett előcsarnokot, melynek elején egy háromnyílású portikusz áll. Az épület vízszintes hangsúlyával összhangban azok egyenes záródásúak. Fölötte, a szegmensívesen hátralépő falmezőt kettőskeresztes nyílások törik át – ezt a megoldást láttuk már több tervén is, bár azokon többnyire görögkeresztet képeztek a nyílások.[330]

A második világháború utáni politikai-gazdasági helyzetben egy ilyen hatalmas templom megépítésére nem volt lehetőség, az óbudai hívek anyagi segítségével és szorgos munkájával 1949 őszére viszont mégis sikerült létrehozni egy kisebb templomot közel egy kilométerrel délebbre. A lakótelep építésekor, az 1970-es években lebontották ugyan, de Perczel Dénes tervei szerint 1984-re egy új és nagyobb templomot hoztak létre a helyén.[331]

Rövidítésjegyzék

BFL: Budapest Főváros Levéltára

BME Rajztár: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének Rajztára

BTM Kiscell: Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma Kismarty-Lechner Jenő hagyatéka

ÉIÉM: Építő Ipar-Építő Művészet

[328] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.18.5-6.
[329] Hajós-Baku Eszter 2023: 22.
[330] BTM Kiscell, III/8., ltsz: 66.18.5.
[331] Az Óbuda-Hegyvidéki Szentháromság Plébánia Irattára.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

HUN-REN BTK MI: HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet

MÉM MDK: Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

MKE Levéltár: Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltára

MMÉEK: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye

MNL OL: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár

OMKKF jegyzőkönyv: Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola Rektori Tanácsülésének jegyzőkönyve

PL: Prímási Levéltár, Esztergom

SZM-KEMKI: Szépművészeti Múzeum – Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet

Irodalomjegyzék

Baku Eszter (2012): *A székesfehérvári Prohászka Ottokár Emléktemplom tervpályázata.* In: Architectura Hungariae 2012. 1. szám 15-29.

Bangha Béla S. J. [szerk.] (1933): *Katolikus lexikon.* Budapest

Barna Gábor (2019): *Árpád-házi Szent Margit: tanulmányok a szent 20. századi tiszteletéről.* MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

Bolla Zoltán (2017): *A magyar art deco építészet. I. rész.* Magyar Művészeti Akadémia, Budapest

Brunner Attila [szerk.] (2022): *A Lechnerek. Források a család történetéhez.* MMA Kiadó, Budapest

Fabó Beáta (2021): *Budapest katolikus templomépítészete a két világháború között.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest

Farbakyné Deklava Lilla (2017): *Schulek Frigyes.* Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Fedinec Csilla (2015): *„A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja."* Jaffa Kiadó, Budapest

Gerencsér Tibor (2011): *Az elfelejtett szobor históriája. A zuglói Báthory-szobor.* In: Hitel, 2011. 11. szám 35-55.

Gergely Jenő (1999): *A katolikus egyház története Magyarországon, 1919-1945.* Pannonica, Budapest

Gerle János – Csáki Tamás [szerk.] (2018): *Lajta Béla*. Az építészet mesterei. Holnap Kiadó, Budapest

Hajós-Baku Eszter (2018): *Hagyomány és újítás. A centralitás történeti hagyománya és korszerűsége a két világháború közötti magyar templomépítészetben.* PhD Doktori

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, Budapest

Hajós-Baku Eszter (2023): *Kismarty-Lechner Jenő templomépítészete. A két világháború közötti templomépítészet útkeresései.* In: Építés-Építészettudomány, 2023. 1-2. szám 1-26.

Hámori Péter (2000): *A fóti Suum cuique-telep története.* In: Honismeret, 2000. 1. szám 61-68.

Hlbocsányi Norbert (2015): *A szászbereki báró Kohner család.* In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve, 2015. 138-161.

Kelényi György (1976): *Franz Anton Hillebrandt (1719-1797).* Akadémiai Kiadó, Budapest

(Kismarty-)Lechner, Jenő (1930a): *Jenő Lechner. Mit einer Einleitung vom Künstler.* Verlag „Meister der Baukunst". Aktiengesellschaft, Genf

(Kismarty-)Lechner Jenő (1938b): *Méltó elhelyezést Feszty Árpád körképének!* In: Műszaki Világ, 1938. 42-43. szám 4.

Kismarty-Lechner Jenő (1961): *Lechner Ödön.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest

Magyar Vilmos (1929): *A Prohászka-emléktemplom tervpályázata.* In: Magyar Építőművészet, 1929. 6. szám 3-32.

Majoros Valéria (1983): *Lajta Béla síremlék- és temetőművészete.* In: Ars Hungarica, 1983. 1. szám 165-184.

Matuszka Mihály (1904): *A nyíregyházi Samassa-templom monográfiája.* Singer és Wolfner, Budapest

Németh Nóra – Marótzy Katalin (2021): *Kegyúri segítség a puszták népének – Telepes és pusztai templomok építészeti pályázatai a 20. század első évtizedében.* In: Művészettörténeti Értesítő, 2021. 2. szám 343- 364.

Pálinkás Szilvia (2015): Kármán *Géza Aladár (1871-1939) és erényi Ullmann Gyula (1872-1926).* In: Rozsnyai József [szerk.]: Építőművészek Ybl és Lechner korában. Terc, Budapest, 352-385.

Polereczky Irma (1911): *Az Amizoni Károly által alapított, Budapesti Orsz. Magyar Nőnevelő-Intézet értesítője az 1908-1909., 1909-1910. és 1910-1911. tanévről.* Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest

Pusztai László (1986): *Igazságügyi építkezések és épületek a dualizmus-kori Magyarországon.* In: Igazságügyi épületek Magyarországon a dualizmus korában. Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának kiállítása, Székesfehérvár-Budapest, 13-16.

Rácz Zoltán (2015): *Borsos József.* Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen

Réti Balázs (2019): *A kairói magyar követség (1939-1941).* In: Külügyi Szemle, 2019. 2. szám 123-140.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Ritoók Pál (1991): *Kismarty-Lechner Jenő pályája (1878-1962).* In: Kismarty-Lechner Jenő (1878-1962). Kismarty-Lechner Loránd (1883-1963). Az OMF Magyar Építészeti Múzeumának és a BTM Kiscelli Múzeumának kiállítása. Budapest, 9-15.

Rostás Péter (2001): *Egy helyiség helye: a Budavári Palota Hunyadi Mátyás-termének története.* Függelék: A Hunyadi Mátyás-terem kivitelezése. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 29., Budapest Főváros Önkormányzata, 487-539.

Sándy Gyula (2005): *Hogyan lettem és hogyan voltam én templom-építő, -tervező és művezető építész?* Lapis Angularis VI. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből. Magyar Építészeti Múzeum, Budapest

Sisa József (1998): *Historizmus.* In: Sisa József – Dora Wiebenson [szerk.]: Magyarország építészetének története. Vince Kiadó, Budapest, 199-233.

Spekner Enikő (2015): *A Boldogasszony-plébániaegyház középkori intézményei.* In: Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246-2013). Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 62-68.

Szücs György (1993): *Haranghy Jenő történelmi falképei és üvegablakai.* In: Ars Hungarica, 1993. 2. szám 213-218.

Tóth Vilmos (2018): *„Nemzeti nagylétünk nagy temetője": a Fiumei úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára.* Nemzeti Örökség Intézete, Budapest

Vámos Ferenc (1926): *Budapest városképének alakulása József nádor korától napjainkig.* A Magyar Mérnök- és Építész–Egylet Havi Füzetei, 1926. 9-12. szám 127-150.

Zeidler Miklós (2002): *A magyar irredenta kultusz a két világháború között.* Teleki László Alapítvány, Budapest

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

8. számú függelék

Építészi, művészi alkotások listája

Építészeti alkotások

Egy elképzelt templom rajzai, 1895. terv
A Magyar Iparművészet folyóirat címlapja, 1895. terv
Nemzeti Pantheon rajzai, 1896. terv
Budapest, Új Városháza vázlatos rajzai, 1896. terv
Rajzok egy templomi berendezés tárgyaihoz, 1897. terv
Budapest, XI. kerület Bartók Béla út 40., Lechner Ödön műteremházának kapuja, 1899.
Budapest, Királyi József Műegyetemen készített szigorlati terve, 1902. terv
Budapest, Királyi Palota művezetői irodájában készített rajzok, 1902-1905.
Budapest I. kerület, Dísz tér 3., Vöröskereszt Egylet székháza, 1901-1903.
Alsó-Tátrafüred, Hauszmann Alajos villája, 1910 előtt
Budapest XI. kerület, Budafoki út 3., Hauszmann Alajos bérháza, 1903-1904.
Besztercebánya, Kereskedelmi és Iparkamara székházának pályaterve, 1903. terv
Kaposvár, törvénykező épület és fogház pályaterve, 1903. terv
Kis családi házak pályaterve, 1903. terv
Kolozsvár, Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem könyvtárának pályaterve, 1904. terv
Nagyvárad, Berettyó Vízszabályozó és Ármentesítő Társulat székházának pályaterve, 1904. terv
Tavankút és Sebesics puszta (Donji Tavankut, Szerbia), pusztai templomok pályaterve, 1904. terv
Balatonkenese, Nagy Gyula nyaralója, 1904., elpusztult
Kiskunhalas, szálloda pályaterve, 1905, terv
Siófok, Horváth Elek nyaralója, 1905-1908, elpusztult
Budapest, Népszínház átalakítási tervei, 1905, elpusztult
Jászkisér, plébániatemplom kifestése és berendezése, 1905
Nyíregyháza, Kossuth tér 4., Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom, 1904
Budapest, VI. kerületi főgimnázium pályaterve, 1906, terv
Pozsony, vigadó pályaterve, 1906, terv
Kassa, Rákóczi-síremlék pályaterve, 1906, terv
Kassa, Rákóczi-síremlék pályaterve, 1909, terv
Budapest VII. kerület, Bajza u 2., Kohner-villa, 1906.
Budapest II. kerület, Eszter u. 16., Gerenday Tivadar lakóháza, 1907, elpusztult
Budapest XVI. kerület, Mészáros József u. 27. Dr. Antal Gyula villája, 1907
Budapest, Devecis Ferenc lakóháza
Budapest VI. kerület, Károly körút, Anker Biztosító Társaság palotájának pályaterve, 1908, terv
Budapest VI. kerület, Németh László utca 7, özvegy Tóth Gézáné lakóháza, 1908
Balassagyarmat, törvénykezési épület pályaterve, 1908
Budapest, II. kerület, Barsi u. 7., Dr. Iván Andrásné nyaralója, 1908
Budapest I. kerület., Lovas út 1., dr. Gyarmathy Viktor villájának átalakítása, 1908.
Budapest, Pestvidéki törvénykezési épület és fogház pályaterve, 1909.
Alsójeszen (ma Turócjeszen része, Turčianske Jaseno, Szlovákia), állami elemi népiskola, 1909, elpusztult
Thurzófalva (Turzovka, Szlovákia), állami elemi népiskola, 1909, elpusztult
Turóckárolyfalva (Karlová, Szlovákia) 30, állami elemi népiskola, 1909

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Alsószúcs (Dolná Súča, Szlovákia) 664, állami elemi népiskola, 1909
Jászómindszent (Poproč), Školská 3., állami elemi népiskola, 1909
Kóspallag, Kossuth utca 2., állami elemi népiskola, 1909-11.
Székelyudvarhely, állami elemi népiskola terve, 1909, terv
Sárospatak, Eötvös József út 7., Állami Tanítóképző Intézet és Internátus, 1909-1912
Budapest, Hernád utca 38-40., illetve 42-44. községi elemi fiúiskola, 1909-1910.
Budapest, XI. kerület, Mészöly utca 4. Lechner Jenő és Warga László bérháza, 1909-1910
Budapest II. kerület, Pasaréti út 59., Petrovits Mihály villája, 1910.
Aranyosmarót (Zlaté Moravce, Szlovákia) Bernolákova – Stefánikova utcák sarka, állami polgári leányiskola, 1910-1912
Munkács (Munkacsevo, Ukrajna), Erzsébet utca (ma Korolevy Yelyzavety St.) 22., Munkácsi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Internátusa, 1910-1913.
Budapest, Novák Ferenc lakóházának terve, 1911, terv
Újvidék (Novi Sad, Szerbia), víztorony és vízvezetési telep épületeinek terve, 1911, terv
Hatvan, Kossuth tér 1., állami elemi iskola bővítési terve, 1911. terv
Kassa, Felső-Magyarországi Rákóczi Múzeum és Könyvtár terve, 1912. terv
Budapest V. kerület, Deák Ferenc tér, Amizoni-Alapítvány bérházának pályaterve, 1913.
Budapest VI. kerület, Andrássy út 63-65, Állami Tanítónő Képezde bővítési terve, 1914.
Budapest XIV. kerület, Szent Benedek-rendi rendház, gimnázium és internátus terve, 1916. terv
Felsőszölnök, Templom út 10, állami elemi népiskola, 1925-1927.
Budapest XIV. kerület Hermina út 19-21., Ferences Mária Misszionárius Nővérek rendháza és temploma, 1924-1936.
Budapest VIII. kerület, Práter utca 8., Bene és Wein cég bérháza, 1924.
Budapest IX. kerület, Mester utca 33-35., székesfővárosi bérház, 1925-1926.
Nyíregyháza, Bujtos utca 2., Állami rendőrkapitányság székháza, 1925-1926.
Budapest V. kerület, Központi Városháza melletti épület átalakítása, 1925
Budapest XI. kerület, kelenföldi kápolna terve, 1925.
Kairó, Egyiptom, Alapítványi bérházak terve, 1926.
Budapest, Hadimúzeum tervei, 1926.
Mezőkövesd, városháza pályaterve, 1927.
Nyíregyháza, Egyház utca 15., Szabolcs vármegye megyeházának új épülete, 1927.
Budapest VIII. kerület, Magyarok Nagyasszonya tér 1., Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom, 1927-1931.
Budapest, Székesfővárosi Szeretetotthon pályaterve, 1928.
Fót, a „Suum cuique” szerzetesrend iskolájának terve, 1928
Székesfehérvár, Prohászka Ottokár Emléktemplom pályaterve, 1929.
Budapest, A Magyar Történelem Tornyának terve, 1930.
Tompa-sáskalapos, majorság kapujának tervei, 1931.
Debrecen, Hősök mauzóleuma, 1931, Szontagh Pállal
Debrecen, városháza pályaterve, 1931., Lechner Loránddal
Budapest XI. kerület, Ménesi út 87., dr. Lechner Jenőné bérvillája, 1931-32.
Budapest XI. kerület, Serleg utca 6., Kováts Béla bérvillája, 1931
Budapest XII. kerület, németvölgyi plébániatemplom terve, 1931.
Budapest, Feszty-körkép épületének terve, 1932-1938.
Budapest III. kerület, Podolin u. 8. Tóth Gyula műtermes villája, 1933.
Parádfürdő, étterem pályaterve, 1933
Sopron, Nyugdíjas Otthon pályaterve, 1933
Budapest, Nemzeti Pantheon tervei, 1933-38.
Budapest XI. kerület, Serleg utca 10., ikervilla, 1935-1937.
Budapest, Képzőművészeti Főiskola helyreállítása, 1935-1941.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest V. kerület, Váci utca 82., Kellner Sándor bérháza, 1935.
Budapest, Erzsébet telefonközpont pályaterve, 1937.
Budapest, XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus főoltára, 1937-1938.
Budapest XI. kerület, Kelenhegyi út 43., Jendrassik-villa átalakítása, 1937-1939
Budapest II. kerület, Máriaremetei út 34. remetekertvárosi Szentlélek-templom, 1936-1942
Budapest, Szociális Testvérek Társaságának Szentlélek-templom terve, 1934-1938
Máriapócs, szabadtéri kápolna terve, 1938.
Pécel, Töreky Géza lakóháza, 1939-1940.
Veszprém, Papnevelő Intézet terve, 1939., ifj. Lechner Jenővel
Balatonfüred, Bencés Rend gyógyfürdőjében kialakítandó étterem pályaterve, 1939
Budapest, Kerepesi úti temető ravatalozójának terve, 1939., ifj. Lechner Jenővel
Budapest XI. kerület, Bükköny utca 3., albertfalvai Szent Mihály-templom, 1939-1941.
Kassa, vasútállomás felvételi épület homlokzatának pályaterve, 1940.
Budapest XIV. kerület, Bosnyák tér, Páduai Szent Antal-templom pályaterve, 1941.
Budapest XIV. kerület, rákosfalvai plébániatemplom terve, 1942.
Budapest II. kerület, Hűvösvölgy–nagyréti római katolikus templom terve, 1943.
Budapest II. kerület, remetekertvárosi gimnázium és internátus terve, 1942.
Budapest XXII. kerület, Dózsa György út 96., Baross Gábor-telepi Jézus Szíve templom bővítése, 1948-1958.
Budapest, templom terve az óbudai Táborhegyre:
Az Árpád-házi szentek emléktemplomának terve, 1946 Kismarty-Lechner Loránddal
Az Óbuda-táborhegyi plébániatemplom terve, 1946. ifj. Kismarty-Lechner Jenővel

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Műemlékhelyreállítások, átalakítások

Eger, székesegyház helyreállítási tervei, 1904-1905, Nagy Virgillel
Nagyvárad, püspöki palota helyreállítása, 1905, Nagy Virgillel
Budapest, Népszínház átalakítási tervei, 1905, Kauser Józseffel
„Földúlt tűzhelyeinkért!” pályázati terve, 1915
Gyöngyös, Szent Bertalan-templom helyreállítási feladatai, 1917-1918., Nagy Virgillel
Szerencs, református templom helyreállítási tervei, 1923.
Budapest I. kerület, Táncsics Mihály utca 27., Márkus Emília és Párdány Oszkár lakóházának átalakítása, 1922-1934
Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi templom helyreállítása, 1924-26.
Budapest V. kerület, Ferenciek tere, Ferences templom helyreállítása, 1924-1925.
Szeged, Mátyás király tér, Havas Boldogasszony templom tornyának helyreállítása, 1922-1923.
Budapest VIII. kerület, Múzeum körút 14-16., Magyar Nemzeti Múzeum helyreállítása és bővítése, 1926-1930.
Budapest I. kerület, Országház u. 28., egykori budai országház helyreállítása, 1928-1929.
Budapest I. kerület, Bécsi kapu tér, Bécsi kapu újjáépítése, 1930-35.
Budapest I. kerület, Bécsi kapu tér 7., báró Hatvany Lajosné palotájának átalakítása, 1932.
Budapest V. kerület, Károlyi utca 16., Károlyi-palota homlokzatának átalakítási terve, 1934.
Budapest II. kerület, Margit körút 68., régi Szent János Kórház átalakítása, 1934.
Cserhátsurány, római katolikus templom bővítési terve, 1934.
Budapest, Gül Baba türbéjének átalakítása, 1934, Lechner Loránddal
Budapest V. kerület, Egyetem tér 1-3., Pázmány Péter Tudományegyetem helyreállítása, 1933-35.
Budapest V. kerület, Papnövelde utca 7., Központi Papnevelő Intézet belső átalakítása, 1935.
Budapest, Budai Elöljárósági épület és környezetének átalakítási terve, 1937.
Budapest, Képzőművészeti Főiskola belső átalakítása, 1938.
Diósd, Szent Gellért-templom helyreállítási tervei, 1938-59.
Veszprém, Püspöki Palota belső átalakítása, 1939.
Budapest, Margit körúti ferences templom átépítésének pályaterve, 1939
Budapest, Rózsadombi kálvária terve, 1939.
Budapest, Máriaremete, Kisboldogasszony-templom bővítési terve, 1942.
Bodajk, Mária-kegyhely szabadtéri oltára, 1942.
Budafok, Szent Lipót-plébániatemplom bővítési terve, 1944.
Budapest XIV. kerület, Stefánia út, Park-Club helyreállítása, 1946.
Budapest V. kerület, Eskü tér, Casino Mozi átalakítása, 1946.
Budapest X. kerület, Szent László tér, Szent László-templom belső terének felújítási tervei, 1946.
Budapest V. kerület, Szent István tér, Szent István-bazilika kupolájának helyreállítása, 1948.
Székesfehérvár, Szent Kristóf-templom, örökmécses, 1950.
Ercsi, plébániatemplom berendezése, 1954.
Budapest XIX. kerület, kispesti Nagyboldogasszony-templom oltára, 1955.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Városrendezési tervek

Budapest, Kossuth szobor elhelyezésének pályatervei, 1904-1927
Budapest XIX. kerület, kispesti munkástelep pályaterve, 1908
Budapest, Kálvin tér beépítési terve, 1912.
Budapest, a Gellért- és a Rudas fürdő környezete rendezésének pályaterve, 1931.
Budapest, városszéli telepítés pályaterve, 1932.
Budapest, Nemzetközi Vásár és Sportliget tanulmányterve, 1941.
Antwerpen (Belgium) szabályozási terve, 1910, Warga Lászlóval és Forbáth Imrével
Brassó (ma Brasov, Románia) szabályozási terve, 1910, Forbáth Imrével és Warga Lászlóval
Pozsony (Bratislava, Szlovákia), egyetem elhelyezésének pályaterve, 1916, Warga Lászlóval
Vác, rokkanttelep pályaterve, 1917, Warga Lászlóval
Kassa, városrendezés pályaterve, 1918, Warga Lászlóval
Belgrád, városrendezési terv, 1922, Warga Lászlóval és Forbáth Imrével
Székesfehérvár, városrendezési pályaterv, 1922, Warga Lászlóval
Kolozsvár (ma Cluj, Románia), Mátyás tér rendezési terve, 1942., ifj. Kismarty-Lechner Jenővel

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Emlékművek, szobrok

Budapest, Munkácsy-szobor pályaterve, 1907, Tóth Istvánnal
Budapest, „Kulatár” kiállításhoz készített síremlék tervek, 1907, Füredi Richárddal és Tóth Istvánnal
Síremlékek Füredi Richárddal:
- Özv. Pessenlehner Henrikné síremléke, Budapest, Fiumei úti Sírkert, 1907.
- Dr. Kautz Gyula síremléke, Budapest, Fiumei úti Sírkert, 1909.
- Cserháti Sándor síremléke, Mosonmagyaróvár, 1909.
- Bodor-család mauzóleuma Dombrádon, 1918 előtt.
- Wonaczek Ödönke síremlékének terve, 1909.
- Adler Fülöp családja síremléke, Budapest, Rákoskeresztúri zsidó temető, B parcella 16. díszsírhely, 1912.
- Misner Ignác családja síremléke, Budapest, Rákoskeresztúri zsidó temető B parcella 39. díszsírhely, 1909.
- Paulheim József síremléke, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert, jobb árkádsor 34. sírbolt, 1921.
- Zemplényi Tivadar síremléke, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert 32-es parcella 1-97. sírhely, 1917.
- Gallina sírkápolna, Hajós, 1933.
- Zemplényi Tivadar síremléke, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert 32-es parcella 1-97. sírhely, 1917.
- Jaskula Virág Béla síremléke, Farkasréti temető 13/a parcella, 1. sor 22. sírhely, 1936.
- Oroszy-család sírboltja, Budapest, Fiumei úti Nemzeti Sírkert, 20/2 parcella, 1942.
- Hoepfner Guidó lányának síremléke, Budapest, Farkasréti temető.
- Kertészné lányának síremléke, Budapest, Farkasréti temető
- Feledi-féle síremlék
- Stankovits György
- Csengery Dezső síremléke, Rákoskeresztúri zsidó temető, 1908.
- Ismeretlen személy síremléke, Rákoskeresztúri temető, 1910 körül
- Ismeretlen személy síremlék terve, 1910 körül
- Bródy József és családja síremlékének terve, 1908

Budapest, Bartha-szobor pályaterve, 1908, Füredi Richárddal
Debrecen, Kossuth-szobor pályaterve, 1909, Füredi Richárddal
Budapest, Rákóczi-kupa Kertész K. Róbert tiszteletére, 1910.
Budapest XIV. kerület, Állatkerti körút 6-12., Fővárosi Állat- és Növénykert, szabadtéri medence, 1912
Budapest, Erzsébet királyné-emlékmű pályaterve, 1913-1916, Füredi Richárddal
Budapest, Hősi emlékművek pályatervei, 1915
Budapest, Mátyás-epitáfium terve a budavári Nagyboldogasszony-templomba, 1916. Stróbl Alajossal
Budapest V. kerület, Szabadság tér, Négy irredenta szobor építészi munkája, 1921.
Budapest VIII. kerület, Fiumei úti Sírkert, 18-as főút közepe, Jókai Mór síremléke, 1924-29, Füredi Richárddal
Székesfehérvár, első világháborús emlékmű pályaterve, 1926. Lux Elekkel
Ady-síremlék pályaterv, 1927., Füredi Richárddal
Hősi emlékek pályatervei, 1927., Lux Elekkel
Budapest XIV. került, Hősök tere, Hősök Emlékköve, 1927-29.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

Budapest V. kerület, Szabadság tér, Ereklyés országzászló, 1928, Füredi Richárddal
Budapest V. kerület, Egyetem tér, Egyetemi Hősök Emlékműve, 1928-30, Zala Györggyel
Budapest, Prohászka Ottokár szobrának terve, 1928, Szentgyörgyi Istvánnal
Budapest V. kerület, Vértanúk tere, Nemzeti Vértanúk Emlékműve, 1929. Füredi Richárddal
Budapest I. kerület, Vérmező, Attila emlékmű tervei, 1929-1931. Füredi Richárddal
Budapest, Tisza István-szobor pályaterve, 1929., Ligeti Miklóssal
Mohács, Szepessy tér, Lengyel hősök emlékműve, 1931., Martinelli Jenővel
Budapest, Nagyatádi Szabó István szobrának pályaterve, 1931.
Budapest, a budapesti 32-es háziezred emlékművének pályaterve, 1932., Pásztor Jánossal
Budapest, Gárdonyi Géza szobrának pályaterve, 1932. Pásztor Jánossal
Corvin-serleg, 1932.
Budapest XIV. kerület, Báthory István park, Báthory István szobra, 1933.
Budapest, Újköztemető, Hősök oltára pályatervei, 1933

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

9. számú függelék

Szakirodalmi művek listája

Nyomtatásban megjelent könyvei
(a folyóiratokban megjelent különlenyomatok nélkül)

1903. Lechner Jenő: *Építési enciklopédia.* Stampfel Károly kiadása, Pozsony–Budapest, 1903 (második kiadás 1913-1914)
1904. Lechner Jenő – Warga László: *Építők zsebkönyve.* Singer-Wolfner, Budapest, 1904
1915. Lechner Jenő: *Szemelvények a reneszánsz építés Magyarországon és határai körül című művészettörténeti tanulmányból.* Szerző kiadása, Budapest, 1915.
1918. Lechner Jenő: *Nagy Virgil Az ókori építés története című előadásainak vezérfonala.* Németh József Technikai Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1918. (második kiadás 1922.)
1920. Lechner Jenő: *Az elszakításra ítélt Magyarország.* Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, Budapest, 1920.
1921. Lechner Jenő: *A műemlékvédelem Magyarországon és a jövő feladatai.* Németh József Technikai Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1921.
1923. Lechner Jenő: *A turáni népek művészete.* Turáni Társaság, Budapest, 1923.
1924. Lechner Jenő (szerk.): *Budapest műemlékei.* Budapest Székesfőváros – Műemlékek Országos Bizottsága, Budapest, 1924.
1927. Lechner Jenő: *A Magyar Nemzeti Múzeum épülete: 1836-1926.* A Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete., Budapest, 1927.
1930. Lechner, Jenő: *Jenő Lechner. Werke. Mit einer Einleitung von dem Künstler.* Verlag Meister der Baukunst A.G., Genf., 1930.
1930. Lechner Jenő: *Építészeti enciklopédia képekben.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. 1930.
1940. Lechner Jenő: *Az építőművészet kis tükre.* Officina, Budapest, 1940.
1942. Kismarty-Lechner Jenő: *A katolikus templomépítés liturgiai követelményei.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942.
1945. Kismarty-Lechner Jenő: *Építőművészetünk a XIX. század második felében.* Egyetemi Nyomda, Budapest, 1945.
1946. Kismarty-Lechner Jenő – Móricz Miklós (szerk.): *Architects Olgyay et Olgyay.* Budai, Budapest, 1946.
1961. Kismarty-Lechner Jenő: *Lechner Ödön.* Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest 1961.

Egyéb szakirodalmi munkái

1900. Lechner Jenő: *Építészeti alaktan* (litografált sokszorosításban jelent meg)
1900. Lechner Jenő: *Művészettörténeti enciklopédia 1. rész: A görög művészet* (kézirat)
1900. Lechner Jenő: *A textilipar enciklopédiája iparművészeti iskolák számára* (kézirat)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1902. Lechner Jenő: *Művészettörténeti enciklopédia első füzete a görög művészetről* (kézirat)
1902. Lechner Jenő: *Textiliparról szóló enciklopédia* (kézirat)
1904. Lechner Jenő: *A Kossuth-szobor elhelyezése.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1904. 26. szám 179-181.
1905. Lechner Jenő: *Világító próba a királyi palotában.* In: Építő Ipar, 1905. 5. szám 37-38.
1905. Lechner Jenő: *„Style Guimard."* In: Építő Ipar, 1905. 6. szám 47-48.
1905. Lechner Jenő: *Képek és szobrok az új királyi palotában.* In: Építő Ipar, 1905. 8. szám 61-62.
1905. Lechner Jenő: *A Simplon-alagút áttörése.* In: Építő Ipar, 1905. 10. szám 85.
1905. Lechner Jenő: *Szivattyúk.* In: Hollós Ferenc – Pfeifer Ignác (szerk.): A Technika vívmányai az utolsó 100 évben. A Műveltség Könyvtára. Athenaeum, Budapest, 1905. 200-206.
1905. Lechner Jenő: *A budapesti Népszínház átalakítása.* In: Építő Ipar, 1905. 15. szám 132-133.
1905. Lechner Jenő: *A budai „Széchenyi-vasút."* In: Építő Ipar, 1905. 25. szám 221-222.
1905. Lechner Jenő: *A budapesti Szent István-templom.* In: Építő Ipar, 1905. 20. szám 175-177.
1905. Lechner Jenő: *Az Osztrák-magyar Bank palotája.* In: Építő Ipar, 1905. 19. szám 169-170.
1905. Lechner Jenő: *A budapesti Kossuth-szobor elhelyezéséről.* In: Építő Ipar, 1905. 22. szám 198-200.
1906. Lechner Jenő: *Az asbestoid.* In: Építő Ipar, 1906. 10. szám 91-93.
1906. Lechner Jenő: *Az erdélyi templomerődök.* In: Építő Ipar, 1906. 15. szám 145-147.
1906. Lechner Jenő: *A berlini művészeti tárlatról.* In: Építő Ipar, 1906. 36. szám 322-324.
1906. Lechner Jenő: *Budapest székesfőváros mérnökei.* In: Építő Ipar, 1906. 41. szám 371-373.
1906. Lechner Jenő: *Száz év előtt.* In: Építő Ipar, 1906. 47. szám 433-435., 1907. 4. szám 36-37., 1907. 5. szám 44-45., 1907. 21. szám 204-207.
1907. Lechner Jenő: *Még egy szó az „Építészet történetéhez."* In: Építő Ipar, 1907. 49. szám 467-469.
Ney Béla: *Válasz a Lechner Jenő „Még egy szavára."* In: Építő Ipar, 1907. 50. szám 482-483.
Lechner Jenő: *Epilog.* In: Építő Ipar, 1907. 51. szám 494-495.
1907. Lechner Jenő: *A magyar Géniusz aesthetikája.* In: Építő Ipar 1907. 8. szám 70-71. (recenzió)
1907. Lechner Jenő: *Magyar Paraszthá*z. In: A Kor, 1907. 14. szám 486-493. (recenzió)
1907. Lechner Jenő: *A magyar nép művészete.* In: Építő Ipar, 1907. 29. szám 283-284. (recenzió)
1907. Lechner Jenő: *A szabadságharc szobra.* A Kor, 1907. 13. szám 437-444.
1908. Lechner Jenő: *A lakásuzsora.* In: A Kor, 1908. 31. szám 30-31.
1908. Lechner Jenő: *Modern és nemzeti építőművészet.* In: Magyar Mérnök– és Építész–Egylet Heti Értesítője. 1908. 16. szám 165-170.
1909. Lechner Jenő: *Földrengés és építkezés.* In: Magyar Építőművészet, 1909. 1. szám 16-18.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1909. Lechner Jenő – Warga László: *Villák és lakóházak.* In: Magyar Építőművészet, 1909. 7. szám 29-35.
1911. Lechner Jenő: *A IX. nemzetközi építész-kongresszus Rómában.* In: Építő Ipar, 1911. 47. szám 484-485., 48. szám 495-496.
1911. Lechner Jenő: *Budapest új építésügyi szabályzata.* In: Városi Szemle, 1911. 4. szám 265-277.
1913. Lechner Jenő: *Tanulmányok a lengyelországi és felsőmagyarországi reneszánsz építésről.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1913. 24. szám 397-415., 25. szám 421-433., 26. szám 441-455.
1914. Lechner Jenő: *A krakkói Wavel és renaissance műemlékei.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1914. 20. szám 205-208., 21. szám 215-218., 22. szám 226-231., 23. szám 239-242.
1914. Lechner Jenő: *Felső-magyarországi műtörténeti kalauz* a Kassa-Oderberg Vasút menetrendjében.
1915. Lechner Jenő: *Körlevél a magyar építészekhez a háborúban elpusztult falvak újjáépítése ügyében*
1915. Lechner Jenő: *Földúlt tűzhelyeinkért.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1915. 38. szám 225-230.
1915. Lechner Jenő: *Ostpreussenhilfe.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1915. 34. szám 202-204.
1915. Lechner Jenő: *A pártázatos renessaince építész a német császárság keleti határterületein.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1915. 40. szám 239-241., 41. szám 245-246., 43. szám 262-265.
1915. Lechner Jenő: *A pártázatos renessaince építés Csehországban és a morva őrgrófságban.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1915. 45. szám 278-281., 46. szám 285-288., 47. szám 293-295., 48. szám 300-303.
1915. Lechner Jenő: *A pártázatos renessaince építés Sziléziában.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1915. 49. szám 307-309., 50. szám 314-316.
1915. Lechner Jenő: *A renessaince építés Oroszországban.* In: Építő Ipar – Építő Művészet, 1915. 51. szám 319-321.
1915. Lechner Jenő: *A pártázatos reneszánsz építés eredetéről.* In Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1915. 34-35. szám 189-205.
1915. Lechner Jenő: *Schickedanz Albert.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1915. 29. szám 165.
1915. Lechner Jenő: *A pártázatos reneszánsz építés Magyarország határai körül.* Különlenyomat a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye és az Építő Ipar számaiból. Pátria, Budapest, 1915.
1916. Lechner Jenő: *Ranaissance építési emlékek Szamosújvárott.* Különlenyomat az Építő Ipar – Építő Művészet 1916. 51-53. számaiból.
1916. Lechner Jenő: *Bécs a háború után.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1916. 43. szám 267-269., 44. szám 278-280.
1916. Lechner Jenő: *Választervezet a „Zentralvereinigung der Architekten der im Reichsrate vertreten…" című átiratára.* Elfogadva a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet mű- és középítési szakosztályának 1916. január 13-i ülésén (kézirat)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1916. Lechner Jenő: *Nemzeti építőművészet.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1916. 33. szám 222. (recenzió)
1916. Lechner Jenő: *A tüdőbetegek népszanatóriumai.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1916. 24. szám 175-178.
1917. Lechner Jenő: *Budapest építőművészeti topográfiája* (kézirat). Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ Könyvtára, ltsz: 2312/a
1917. Lechner Jenő: *Magyar építőművészet és zsidókérdés.* In: Huszadik Század, 1917. 2. szám 272-274.
1917. Lechner Jenő: *Felső-Magyarország és az építész-oktatás.* In: Műszaki Közlemények (Felsőmagyarországi Mérnökegyesület), 1917. november-december
1917. Lechner Jenő: *A „Josephinum."* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1917. 26. szám 243-245.
1918. Lechner Jenő: *Képek Buda és Pest fejlődésének történetéből.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1918. 18. szám 153-160., 22. szám 186-192., 23. szám 194-202.
1919. Lechner Jenő: *Tradíciók és az ifjúság.* In: Technika, 1919-1920. 4. szám 94-98.
1919. Lechner Jenő: *Kauser József.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1919. 29-38. szám 194.
1920. Lechner Jenő: *A fővárosi Közmunkák Tanácsának reformja.* In: Nemzeti Újság, 1920. 52. szám 7.
1920. Lechner Jenő: *Kauser Gyula*. In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1920. 22-23. szám 103.
1920. Lechner Jenő: *Képek megszállott Felföldunkről.* In: Érdekes Újság, 1920. 25. szám 10.
1920. Lechner Jenő: *Képek megszállott Erdélyünkből.* In: Érdekes Újság, 1920. 26. szám 11.
1920. Lechner Jenő: *Schmall Lajos*. In: Budai Napló, 1920. 649. szám 3.
1920. Lechner Jenő: *Török emlékek Budán*. In: Budai Napló, 1920. 666. szám 2.
1920. Lechner Jenő: *Régi utazók Budán*. In: Budai Napló, 1920. 676. szám 5.
1921. Lechner Jenő: *A budai várpalota*. In: Budai Napló, 1921. 679. szám 1.
1921. Lechner Jenő: *Budai színházak*. In: Budai Napló, 1921. 692. szám 2.
1921. Lechner Jenő: *Kauser József emlékezete.* In: Építő Ipar-Építő Művészet, 1921. 18. szám 123-124.
1921. Lechner Jenő: *Műemlékek és a műemlékvédelem Magyarországon.* In Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1921. 32-33. szám 247-250., 34-35. szám 258-261.
1922. Lechner Jenő: *Rerrich Béla könyve „A kertes ház* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1922. 50. szám 350. (recenzió)
1922. Lechner, Jenő: *Wegierskie zabytki sztuki w straconych terytorjach.* In: Swiat, 1922. 27. sz.
1922. Lechner Jenő: *A régi Pest és Buda.* In: Technikus, 1922. 4-5.szám 70-90.
1922. Lechner Jenő: *Elrabolt műkincseink*. A Magyar Nemzeti Szövetség 1922. évi évkönyve és naptára
1923. Lechner Jenő: *A török fürdők kora*. In: Budai Napló, 1923. 768. szám 2.
1923. Lechner Jenő: *Aquincum*. In: Budai Napló, 1923. 764. szám 3.
1924. Lechner Jenő: *Nemzeti problémák az építő művészetben.* In: A Cél, 1924. 1. szám 11-17.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1924. Lechner Jenő: *Magyarország műemléki egysége.* In: Élet, 1924. 8. szám 144-146., 9. szám 161-162., 10. szám 184-186.
1924. Lechner Jenő: *Budapest Székesfőváros műemlékeinek és műemlékszerű épületeinek lajstroma.* 1924. MÉM MDK Tudományos Irattár, ltsz: K 1654. (kézirat)
1926. Lechner Jenő: *Velencei Hauszmann Alajos.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1926. 31-33. szám 197-199.
1927. Lechner Jenő: *Öt év a magyar műemlékvédelem történetéből.* In: 8 Órai Újság, 1927. 293. szám 37.
1927. Lechner Jenő: *Turáni vonások a magyar nép művészetében.* In: Képzőművészetek, 1927. 5. szám 4-9.
1927. Lechner Jenő: *A ferenchalmi templom.* In: Budai Napló, 1918. 592. szám 3.
1928. Lechner Jenő: *Az Országos Műemlékbizottság újabb működése.* In: Építő Ipar-Építő Művészet, 1928. 3-4. szám 9-11.
1929. Lechner Jenő: *A Szepesség és Sáros vármegye műemlékei.* In: Historia, 1929. 3. szám 3-19.
1929. Lechner Jenő: *A magyar építőművészet a XIX. század második felében.* In: Technikai fejlődésünk története, 1867-1927. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Budapest, 1929. 503-520.
1929. Lechner Jenő: *Eklektikus szellemű építőművészetünk az utolsó ötven évben.* In: Az 50 éves Vállalkozók Lapja Jubileumi Albuma 1879-1929. Budapest, 1930. 107-114.
1930. Lechner, Jenő: *Grundriss der Geschichte der Ungarischen Baukunst und des Eklektizismus des Neuesten Zeitalters.* In: Bierbauer Virgil (szerk.): XII. Nemzetközi Építész Kongresszus és építészeti tervkiállítás. Budapest, 1930. 11-24.
1930. Lechner Jenő: *Lechner Ödön műveiben a jövő nemzeti építőművészet energiái szunnyadnak.* In: Pesti Napló, 1930. 73. szám 41.
1930. Lechner Jenő: *Huszka József.* ELKH BTK MI Adattár, ltsz: MDK-C-I-10/503. (Kézirat)
1932. Lechner Jenő: *Rerrich Béla.* In: Építő Ipar-Építő Művészet, 1932. 7-8. szám 1-2.
1932. Lechner Jenő: *Rerrich Béla emlékezete.* In: Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1932. 29-32. szám 180-181.
1932. Lechner Jenő: *A magyar építőművészet történetének vázlata.* In: Karczag Vilmos: A magyar állam élete. Budapest, 1932. 71-76.
1932. Lechner Jenő: *Nemzeti vonások az építőművészetben.* In: Karczag Vilmos: A magyar állam élete. Budapest, 1932. 79-88.
1934. Lechner Jenő: *A török hódoltság mecsetei Budán.* In: Rádió Élet, 1934. 33. szám 4.
1937. Lechner Jenő: *Quid nunc? Az Erzsébet-hídfő rendezésének problémája.* In: A Műszaki Világ, 1937. 13. szám 3.
1937. Lechner Jenő: *A belvárosi templom környékének rendezése.* In: A Műszaki Világ, 1937. 15. szám 3.
1937. Lechner Jenő: *Mi történjék a Karácsonyi-palotával?* In: Nemzeti Újság, 1937. 253. szám 12.
1937. Lechner Jenő: *Városrendezés, műemlékvédelem.* In: A Műszaki Világ, 1937. 19. szám 7.
Pirovits Aladár: *Válasz dr. Lechner Jenőnek „Városrendezés és műemlékvédelem" című*

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

cikkére. A Műszaki Világ, 1937. 21. szám 4.
Lechner Jenő: *A Lechner-Pirovits vita epilógusa.* A Műszaki Világ, 1937. 22. szám 2.
1937. Lechner Jenő: *A „Fórum." Az Andrássy úti torkolat és a Károly király út rendezésének kérdése.* In: A Műszaki Világ, 1937. 23. szám 2.
1937. Lechner Jenő: *A Fórum (befejező közlemény).* In: A Műszaki Világ, 1937. 26. szám 7.
1937. Lechner Jenő: *A fővárosi Dunapartok problémája I.* In: A Műszaki Világ, 1937. 30. szám 3.
1937. Lechner Jenő: *A fővárosi Dunapartok problémája II.* In: A Műszaki Világ, 1937. 34. szám 6.
1938. Lechner Jenő: *Műemlékvédelmi feladatok fővárosunkban.* In: Műszaki Világ, 1938. 3-4. szám 14.
1938. Lechner Jenő: *A fővárosi Dunapartok problémái III.* In: A Műszaki Világ, 1938. 7. szám 7-8.
1938. Lechner Jenő: *Óbuda újjáépítése és a „Via antica."* In: A Műszaki Világ, 1938. 10-11. szám 14.
1938. Lechner Jenő: *Még néhány szó Budapest városrendezési kérdéseiről.* In: A Műszaki Világ, 1938. 16-17. szám 14.
1938. Lechner Jenő: *Visszapillantás a félszázad előtti Budapestre.* In: A Műszaki Világ, 1938. 24-25. szám 4.
1938. Lechner Jenő: *A vár múltja, jelene, jövője.* In: Budai Napló, 1938. 40. szám 1-2.
1938. Lechner Jenő: *Méltó elhelyezést Feszty Árpád körképének!* In: A Műszaki Világ, 1938. 42-43. szám 4.
1939. Lechner Jenő: *Építőművészet és a képzőművészetek.* In: Ferenczy József (szerk.): Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola évkönyve 1937/38 - 1938/39. Budapest, 1939. 60-88.
1940. Lechner Jenő: *A magyar építészet a reneszánsz korától a millenniumig.* In: A szépművészetek könyve. Pesti Hírlap, Budapest, 1940. 169-205.
1940. Lechner Jenő: *Az építészeti stílusok.* In: A szépművészetek könyve. Pesti Hírlap, Budapest, 1940. 224-240.
1941. Lechner Jenő: *A Várhegy keleti lejtőjének rendezése.* In: Budai Krónika, 1941. március 26.
1941. Lechner Jenő: *A Vitézek tere architektúrája – A Közmunkák Tanácsának tervpályázata.* In: Budai Krónika, 1941. április 9.
1942. Lechner Jenő: *A Via Antiqua Budapest kétezer éves múltjában.* In: Budai Krónika, 1942. január 14.
1942. Lechner Jenő: *Lechner Ödön nem volt magyar?* In: Magyar Nemzet, 1942. 8. szám 4.
1943. Kismarty-Lechner Jenő: *Üdvleldék.* In: Híd, 1943. 15. szám 30-31.
1943. Kismarty-Lechner Jenő: *A Víziváros múltja és műemlékei.* In: Magyar Építőművészet, 1943. 10. szám 239-242.
1944. Kismarty-Lechner Jenő: *Az építészet háború utáni feladatai Magyarországon.* In: Tér és Forma, 1944-1945. 11. szám 158-159. (Fischer Józseffel, Granasztói Pállal, Major Mátéval és Weltzl Jánossal közösen)
1956. Kismarty-Lechner Jenő: *Javaslat Óbuda újjáépítése tervéhez.* In: Magyar Nemzet, 1956. 162. szám 3.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1957. Kismarty-Lechner Jenő: *Az építészeti stílusok kialakulása I-II.* In: Élet és Tudomány, 1957. 10. szám 310-315., 1957. 14. szám 430-435.
1957. Kismarty-Lechner Jenő: *A 80 éves Medgyaszay István.* In: Magyar Építőművészet, 5-6. szám 175-176.
1957. Kismarty-Lechner Jenő: *Óbuda múltja, jelene, jövője.* In: Képes Magyarország, 1957. 1. szám 18-19.
1957. Kismarty-Lechner Jenő: *Az óbudai Via Antiqua.* In: Képes Magyarország 1957. 3. szám 15.
1957. Kismarty-Lechner Jenő: *A Lánchíd és az Alagút.* In: Képes Magyarország, 1957. 7. szám 17-18.
1959. Kismarty-Lechner Jenő: *Óbuda belső részének részletes rendezési terve.* In: Ttk 1959. 11. szám 41-45.
1950-es évek Az esztergomi Árpádházi királyi palota feltárásának regényes története (Kézirat)[1]
1952. A budai Alagútkapu tervéhez (Kézirat)
1954. Művelt Nép folyóiratban Lechner Ödönről írt megemlékező cikke
1954. Szecesszió. A művészetek forradalma és a magyar építőművészet hőskora. Kézirat.
A finn, orosz, indiai, kínai és japán nép művészete (Kézirat)[2]
A pozsonyi klarisszák középkori templomára és rendházára vonatkozó dolgozat.[3]

[1] MÉM-MDK, MDK Tudományos Irattára, Lymbus-gyűjtemény, Lux Kálmán-hagyaték, ltsz: 1682/290
[2] Megírásának ideje ismeretlen. Rá vonatkozó utalás: Építés-Építészettudomány 1971. 4. szám 468.
[3] Megírásának ideje ismeretlen. Lechner Jenő önéletrajzában említi: KEMKI Adattár, ltsz: 1038/1920.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

10. számú függelék

Közéleti tevékenysége

Különböző szervezetekben viselt tisztségei

A Magyar Mérnök- és Építész–Egylet tagja 1903-tól, majd jegyzője 1913-1916 között
A Vállalkozók Közlönyének szerkesztője 1910-1915 között
A Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségének tagja, majd 1920-ban és 1923-ban az építészi szakcsoport elnöke
Kisfaludy Társaság tagja 1917-től
A Műemlékek Országos Bizottságának tagja 1917-től 1937-ig
A világháború utáni Közmunkákat Előkészítő Bizottság tagja, majd jegyzője
A Hungária Magyar Technikusok Egyesülete tagja 1920-tól
A Műemlékek Országos Bizottságának előadója 1920-1921-ben
A londoni Faculty of Arts Budapesti Fiókja építészi szakosztályának elnöke 1922-től
Magyarország Területi Épsége Védelmi Ligájának tagja
Magyar Építőművészek Társasága alelnöke 1923-tól
Kormányfőtanácsos 1924-től
Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola rendes tanára 1928-tól
Az Országos Képzőművészeti Tanács tagja 1920-tól, alelnöke 1931-32 között
A Budapesti Mérnöki Kamara tagja 1923-tól
A Magyar Néprajzi Társaság baráti tagja 1931-től
Az Országos Magyar Királyi Rajztanárvizsgáló Bizottság beltagja
Az Országos Középítési Tanács tagja
Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács tiszteletbeli tagja 1934-től 1940-ig
A Magyar Turáni Társaság tagja 1916-tól. A művészeti szakosztály állandó előadója, majd az elnöki bizottság jegyzője. 1931-től a népművészeti szakosztály elnöke
A „Céhbeliek” Magyar Képzőművészek Társasága tagja 1934-től
A Lechner Ödön Társaság tagja 1928-tól. 1929-től az ennek keretében létrejövő Építészeti Bizottság elnöke.
A Magyar Mickiewicz Társaság tagja, majd alelnöke
Az Okleveles Építészek Egyesületének tagja és 1919-ben főtitkára
Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat tagja 1909-től
A Hollós Mátyás Társaság választmányának tagja és 1929-től a tudományos szakosztály elnöke.
Régészeti és Embertani Társulat tagja
Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tagja
Képzőművészek Egyesülete építészi szakcsoport elnöke 1926-ban.
A Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete törzstagja

Előadások

1917. május 9. MMÉE-ben Pollack Mihályról és fő művéről, a MNM-ről.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1918. Lechner Jenő: *A renaissance és barokk építőművészet Magyarországon.* (habilitációs előadás) Magyar Királyi József Műegyetem, Budapest, 1918.
1921. február 1-jén és 8-án a Turáni Társaság előadássorozatában két részes előadást tartott A turáni népek művészete címmel.[1]
1921. A Hungária Egyesület Ötösök csoportjában megemlékezett Nagy Virgilről
1921. Egy budai vándor. Felolvasás a régi Budáról az Ötösök csoportjában a Hungária Egyesületben.
1922. február 1-jén és 8-án a Turáni Társaság előadássorozatában két részes előadást tartott a magyar népművészet és a keleti népek művészete közötti kapcsolatokról.[2]
1923. január 29. a MOB szervezésében, az Omnia Mozgóképszínházban *Magyarország műemléki egysége* címmel tartott előadást.[3] Ez egy sorozat első állomása volt.
1923. április 28. Nemzeti problémák az építőművészetben. Előadás a Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségének közgyűlésén.
1923. április 30-án a Magyar Mérnök és Építész Egyletben A renaissance és a török világ műemlékei Magyarországon.
1924. március 8. A turáni népek művészettörténeti szerepe. Előadás a Turáni Társaságban
1925. március 27. Turáni szellem a magyar népművészetben. Előadás a Magyar Rádióban
Az 1927/28-as tanévben a Műegyetemen Az építés története Magyarországon a XV-XIX. századokban címmel tartott előadásokat.[4]
1928. február 10. A MOB előadássorozatában Felső-Magyarország műemlékeiről, melyeket elcsatoltak az országtól.[5]
1933. április 3-án a Szent Gellért Szálló hangversenytermében a Hollós Mátyás Társaság szervezésében előadást tartott *Buda és Pest Mátyás király idejében* címmel.[6]
1934-35-ben rádióelőadásokat tartott: 1934. május 18-án a budai török fürdőkről, május 28-án és 31-én *A török hódoltság mecsetei Budán* címmel. 1935. április 5-én pedig *A régi Budavár krónikásai* címmel.
1938. január 26-án előadást tartott a Szentimrevárosi Casinoban (Horthy u. 29.) *Képzőművészet és építőművészet* címmel.[7]

Kiállítások

1909-10. Műcsarnok Téli Tárlat
1920. Tervet készített a Műcsarnokban rendezendő trianoni kiállításra, amely az elszakított országrészek építészeti értékeit mutatta volna be.
1922. A Képzőművészeti Társulat jubiláris kiállításán rajzokat állított ki.
1926. A Céhbeliek VI. kiállítása a Nemzeti Szalonban

[1] Technika 1921. 4-5. szám 110.
[2] ÉIÉM 1922. február 15. 26-27.
[3] Magyarország 1923. január 28.
[4] Magyar Művészet 1928. 143.
[5] Magyarság, 1928. február 10.
[6] Budapesti Napló, 1933. április 15.
[7] BTM Kiscell, Kismarty-Lechner Jenő iratai, ltsz: 69.204.2.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2025.003

1930. XIV. Belga Nemzeti Építészkongresszus kiállítása, Liége. Harminc magyar építész munkái között Lechner Jenő is szerepelt.
1933. Klebelsberg-emlékkiállítás
1934. Műcsarnok Téli Tárlata
1939. A Képzőművészeti Társulat Őszi Tárlata
1942. Építészeti kiállítás az őszi vásáron az Iparcsarnokban.